

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

DERS NOTLARI

Hasan KUTUR

2017

İÇİNDEKİLER

9. SINIF DİL VE ANLATIM

1. DİL – İLETİŞİM	6
2. İNSAN, İLETİŞİM VE DİL	7
3. DİL – KÜLTÜR İLİŞKİSİ	8
4. DİLİN İŞLEVLERİ	8
5. DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI	9
6. KÖKEN BAKIMINDAN DİL AİLELERİ	9
7. YAPI BAKIMINDAN DİLLER	10
8. TÜRK DİLİNİN GELİŞİM ÇAĞLARI	10
9. TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ	12
10. TELAFFUZ	13
11. SES BİLGİSİ	14
12. YAZIM KURALLARI	18
13. YAZIMI KARIŞTIRILAN SÖZCÜKLER	24
14. NOKTALAMA İŞARETLERİ	28
15. SÖZCÜK VE SÖZ ÖBEKLERİNDE	35
16. SÖZ ÖBEKLERİ	40
17. İKİLEMELER	40
18. DEYİMLER	41
19. ATASÖZLERİ	42
20. KELİME GRUPLARI	43
21. CÜMLEDE ANLAMIN OLUŞUMU	46
22. CÜMLEDE ANLAM	46
23. HABER CÜMLELERİ	51
24. DİLEK CÜMLELERİ	51
25. PARAGRAFTA ANLAM	52
26. CÜMLENİN ÖGELERİ	59
27. CÜMLE TÜRLERİ	62
28. SÖZCÜKTE YAPI	64
28.1. (EK – KÖK – GÖVDE)	64
28.2. (BASİT – TÜREMİŞ - BİLEŞİK)	68
29. ANLATIM BOZUKLUĞU	71

10. SINIF DİL VE ANLATIM

1. TARTIŞMA TÜRLERİ.....	91
2. ANLATIM VE ÖZELLİKLERİ	92
3. SÖZCÜK TÜRLERİ.....	99
3.1. İSİMLER.....	99
3.2. SIFAT (ÖNAD).....	103
3.3. ZAMİRLER	105
3.4. FİİLLER	107
3.4.1. EK - FİİL	108
3.4.2. FİİLİMSİLER (EYLEMSİLER)	109
3.4.3. FİİLDE ÇATI.....	110
4. ZARFLAR	112
5. EDAT (İLGEÇ).....	113
6. BAĞLAÇ	113
7. ÜNLEM.....	114

11. SINIF DİL VE ANLATIM

1. METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	116
1.1. Mektup	117
1.2. Günlük.....	117
1.3. Anı.....	118
1.4. Biyografi.....	119
1.5. Otobiyografi	119
1.6. Gezi Yazısı	119
1.7. Söyleşi	120
1.8. Haber Yazıları	121
1.9. Fıkra	121
1.10. Deneme.....	121
1.11. Makale	122
1.12. Eleştiri	123
1.13. Röportaj	124
1.14. Mülakat	125
1.15. Söylev.....	126

12. SINIF DİL VE ANLATIM

1. Sanatsal Metinler.....	128
2. Öğretici Metinler	128
3. Sanatsal Metinlerin Ayırıcı Özellikleri	128
4. FABL	129
5. MASAL	130

6. HİKÂYE.....	131
7. ROMAN	133
8. TİYATRO.....	139
9. ŞİİR	142
10. TARTIŞMA TÜRLERİ.....	144
10.1. KONFERANS	144
10.2. AÇIK OTURUM	145
10.3. SEMPOZYUM (BİLGİ ŞÖLENİ)	145
10.4. FORUM.....	145
10.5. MÜNAZARA.....	146

9. SINIF TÜRK EDEBİYATI

1. GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT	148
1.1. GÜZEL SANATLAR İÇİNDE EDEBİYATIN YERİ	148
2. EDEBİYATIN, İNSANI KONU ALAN BİLİM DALLARIYLA İLİŞKİSİ	149
3. DİLİN İNSAN VE TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ	149
4. METİN.....	150
5. EDEBİ METİN.....	150
6. EDEBİYAT VE GERÇEKLİK	151
7. COŞKU VE HEYECANI DİLE GETİREN METİNLER.....	151
7.1. ŞİİR İNCELEME PLANI	151
7.2. ŞİİR VE ZİHNİYET.....	151
7.3. ŞİİRDE YAPI	151
7.4. ŞİİRDE TEMA - KONU	152
7.5. ŞİİR DİLİ	152
7.6. ŞİİR VE AHENK	152
7.7. ŞİİRDE GERÇEKLİK VE ANLAM	157
7.8.ŞİİR VE GELENEK.....	157
8. NAZIM ŞEKİLLERİ.....	158
9. SÖZ SANATLARI	164
10. OLAY ÇEVRESİNDE OLUŞAN EDEBİ METİNLER	173
10.1 ANLATMAYA BAĞLI METİNLER	173
10.2. GÖSTERMEYE BAĞLI EDEBİ METİNLER	182
11. ÖĞRETİCİ METİNLER	185
11.1. Gazete Çevresinde Gelişen Edebi Metinler	185
11.2. Kişisel Hayatı Konu Alan Metinler.....	186

10 SINIF TÜRK EDEBİYATI

1. TARİH İÇİNDE TÜRK EDEBİYATI	188
1.1. EDEBİYAT – TARİH İLİŞKİSİ	188
2. DESTAN DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI	190
2.1. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI	190
2.2. GEÇİŞ DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI.....	195
3. İSLAM UYGARLIĞI İÇİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI	196
3.1. HALK EDEBİYATI	196
3.2. DİVAN EDEBİYATI	202

11. SINIF TÜRK EDEBİYATI

1. EDEBİYATLA DÜŞÜNCE, SOSYAL ve SİYASÎ HAYATIN İLİŞKİSİ	210
1.1. EDEBİYAT, SOSYAL VE SİYASÎ HAYAT İLİŞKİSİ	210
2. EDEBİ AKIMLAR	213
3. BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI	223
4. TANZİMAT DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (1860-1895)	223
5. SERVET-İ FÜNÛN (EDEBİYAT-I CEDİDE) (1896-1901)	233
6. FECR-İ ATİ EDEBİYATI	240
7. MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ (1911-1923)	242

12. SINIF TÜRK EDEBİYATI

1. CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (1923-....)	251
2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖĞRETİCİ METİNLER	251
3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE COŞKU VE HEYECANI DİLE GETİREN METİNLER (ŞİİR)	256
3.1. Öz Şiir Anlayışını Sürdüren Şiir (1920-1940)	257
3.2. Serbest Nazım ve Toplumcu Şiir (1920 – 1960)	260
3.3. Milli Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir	261
3.4. GARİPÇİLER	264
3.5. (I. YENİCİLER).....	264
3.6. Garip Dışında Yeniliği Sürdüren Şiir	265
3.7. II. YENİCİLER	267
3.8. İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiir (1960 – 1980)	269
3.9. 1980 Sonrası Şiir	269
4. CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANLATMAYA BAĞLI METİNLER	270
4.1. Milli Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Eserler	271
4.2. Toplumcu Gerçekçi Eserler (Toplumsal Gerçekçiler)	271
4.3. Bireyin İç Dünyasını Esas Alan Eserler	274
4.4. Modernizmi Esas Alan Sanatçılar	275
5. Cumhuriyet Döneminde Göstermeye Bağlı Edebi Metinler	276
6. TÜRKİYE DIŞINDAKİ ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATLARI	278

7. BATI EDEBİYAT	282
7.1. YUNAN EDEBİYATI	282
7.2. İTALYAN EDEBİYATI	283
7.3. FRANSIZ EDEBİYATI	283
7.4. İSPANYOL EDEBİYATI	287
7.5. İNGİLİZ EDEBİYATI	287
7.6. ALMAN EDEBİYATI	288
7.7. İSKANDİNAV ÜLKELERİ EDEBİYATI	288
7.8. RUS EDEBİYATI	289
7.9. AMERİKAN EDEBİYATI	290
7.10. ÇEKOSLOVAKYA EDEBİYATI	291

9. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

DİL – İLETİŞİM

Dil Nedir?

Bir sesli işaretler sistemi olan dil, aynı toplulukta yaşayan veya aynı millettten olan insanların anlaşabilmelerini sağlayan en gelişmiş iletişim aracıdır.

Dilin Önemi: Dil, iletişim kurmakla birlikte bu iletişim sonucu doğan kültür unsurlarının da nesilden nesile aktarılmasını sağlar.

Dilin Özellikleri

a- Dil canlı bir varlıktır. Çünkü:

Bunu, dilimizdeki bazı kelimelerin zamanla yok olmasıyla (budun), bazı kelimelerin anlam değişikliğine uğramasıyla (yavuz: kötüyiğit), başka dillerden kelimeler alınmasıyla (misafir), sonradan türetme yoluyla yeni kelimeler oluşturulmasıyla (bilgisayar) açıklayabiliriz. Öyle ki, artık Türkçenin lehçeleri arasındaki ortaklıklar fark edilemeyecek kadar azalmış, Türkçenin kolları anlaşılmasız derecede büyük değişikliklere uğramıştır.

b- Dil sosyal bir kurumdur. Çünkü:

Sosyaldır, çünkü milletin veya halkın ortak varlığıdır. O halk, dilindeki kelimeler ve anlamları üzerinde anlaşmıştır. Dil, sosyal yapıdaki değişimleri yansıtır. Kurumdur, çünkü temel kuralları vardır.

c- Dil, düşüncenin göstergesidir. Çünkü:

Bir insanın düşünce dünyasını konuşmasından anlayabiliriz; biz de konuşmalarımızı düşünce dünyamızın el verdiği ölçüde ayarlayabiliriz.

İNSAN, İLETİŞİM VE DİL

İletilen bilginin hem gönderici hem de alıcı tarafından anlaşıldığı ortamda bilginin bir göndericiden bir alıcıya aktarılma sürecine iletişim denir.

İletişimin Çeşitleri

- Sözlü İletişim: Konuşarak iletişim kurma yoludur.
- Yazılı İletişim: Yazı yoluyla iletişim kurma şeklidir.
- Beden Dili Yoluyla İletişim: Jest veya miniklerle kurulan iletişimdir.
- Görsel İletişim: Fotoğraf, resim veya ikaz işaretleriyle yapılan iletişimdir.

İletişimin Öğeleri

- a- Gönderici: Bilgiyi aktaran kişi ya da kaynaktır.
- b- Alıcı: Göndericinin kodladığı iletiyi alıp kodu çözen kişidir.
- c- İleti (Mesaj): Göndericinin alıcıya ilettiği bildiridir.
- d- Kanal: Göndericinin iletiyi alıcıya ulaştırmak için kullandığı somut araç, söz, yazı, kaset, fotoğraf, ikaz işaretleri vb.
- e- Kod: İletinin üretildiği dildir.
- f- Dönüt: Alıcının iletiyi algılayıp kodu çözdükten sonra gösterdiği tepki ve davranıştır.
- g- Bağlam: İletişimin gerçekleştiği ortamdır.

İletişimde Gösterge

Gösterge: Kendisi dışında bir başka şeyi gösteren, düşündüren, onun yerini alabilen nesne, görünüş ve olguya gösterge denir. Her göstergede gösteren ve gösterilen vardır. Gösterge çeşitleri şunlardır:

a- Dil Göstergesi

Gösteren: K-A-L-E-M

Gösterilen:

Dildeki her sözcük, cümle, paragraf göstergedir.

Not: Dil göstergesi nedensizdir. Çünkü

Neden şeklini K-A-L-E-M harfleriyle gösterdiğimizizin bir açıklaması yoktur. Bu şekil başka bağlamda başka gösterenlerle de gösterilebilir. Bizim dilimizde de başka gösterenlerle (İngilizce = P-E-N-C-I-L) de gösterilebilirdi. Göstergeler sadece dille olmaz.

b-Dil Dışı Göstergeler

* **Belirti:** Doğal göstergelerdir. Yorum yapılmazsa anlamsızdır. Bu göstergelerde iletişim kurma amacı yoktur.

Ör: Pencere açıkken perdenin havalanması rüzgârın belirtisidir.

* **Belirtke:** İnsanlar arasındaki yapay göstergelerdir (iletişim kurma yoludur.). Yapay olduğu için uzlaşımaldır.

Örnek: ➡ bu işaret yalnızca bir ok şekli olarak değerlendirilebilir. Ancak bir binanın koridorlarında bu işareti gördüğümüzde gitmemiz gereken yönün neresi olduğunu bize ifade edecektir.

* **Görsel Gösterge (İkon) :** Bir gerçekliği doğrudan doğruya aktaran bütün şekiller birer ikondur. Fotoğraf ve resimler...

* **Simge:** Bir kavram, varlığı, durumu benzerlik ve uzlaşma ilişkisi içinde ifade etmektir.

Örnek: “Aslan” kâğıt üzerinde ikon, Galatasaray yazısının yanında simgedir.

DİL – KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Kişi içinde yaşadığı toplumun dilini edindikten sonra o dili kullanarak ait olduğu toplumun yarattığı ortak yaşam değerlerini kendisinden sonraki kuşaklara aktarır. Toplumlari bir millet olarak geleceğe taşıyan, onları tarih boyunca kalıcı kılan dilin bu kültür taşıyıcılık özelliğidir. Yani dil kültürün kabıdır.

Dille İlgili Kavramlar:

Lehçe: Bir ana dilin tarihî, siyasî, sosyal ve kültürel sebeplerle değişik bölgelerde, zamanla ses yapısı, şekil ve kelime hazinesi bakımından önemli farklılıklarla birbirinden ayrılan ve bu ayrılma zamanları yazılı metinlerle takip edilemeyen kollarıdır. Türkçenin Çuvaşça ve Yakutça gibi iki uzak lehçesi vardır.

Şive: Ana dilden yazılı metinlerle takip edilebilen zamanlarda ayrılmış, ses ve şekil farklılıkları gösteren, ama lehçe kadar anlaşılmaı olmayan kollarına şive denir. Şiveler, milletin değişik boyları tarafından kullanılır. Türkçenin Anadolu, Azeri, Özbek, Kazak, Kırgız, Türkmen vb. şiveleri vardır ki bunlara bazı dil bilimciler yakın lehçeler de derler.

Ağız: Bir ana dilin herhangi bir lehçesi veya şivesi içinde var olan ve sadece ses (telâffuz) farklılıklarına dayanan söyleyiş şeklidir. Gramer ve kelime farklılığı göstermez, yazı dili aynıdır. Ancak bazı sesler, değişik şekilde söylenir. Trakya ağızı, Karadeniz ağızı vb.

Argo: Argo sosyal şartlar neticesinde ortaya çıkan, özel konuşma biçimidir. Öğrenci argosu, şoför argosu, külhanbeyi argosu... gibi pek çok çeşidi vardır.

DİLİN İŞLEVLERİ

a- Göndergesel İşlev

Dilin bilgi verme işlevidir. Daha çok bilimsel metinlerde ve nesnel anlatımlarda karşımıza çıkar.

Örnek: Bu eser 1960 yılındaki siyasi olayları anlatmış.

b- Alıcıyı Harekete Geçirme İşlevi

İleti alıcıyı harekete geçirmek üzere düzenlenir. Amaç alıcıda tepki ve davranış değişikliği sağlamaktır.

Örnek:Şu kitapları raflara yerleştir.

c- Kanalı Kontrol İşlevi

İletinin alıcıya ulaşıp ulaşmadığını kontrol etmek için kullanılan işlevdir. Genellikle soru cümlelerinde karşımıza çıkar.

Örnek:Bu konuya kadar anlattıklarımı anladınız mı?

d- Dil Ötesi İşlev

Dilin dilbilgisi hakkında bilgi verme işlevidir.

Örnek:İsim olmadıkları halde ismin yerini tutan sözcüklere zamir denir.

e- Şiirsel (Sanatsal) İşlev

Sözcüklerin gerçek anlamının dışında şairane ve sanatlı olarak kullanılmasıdır. Edebi metinlerde kullanılan işlevdir. Dilin şiirsel işlevle oluşturulduğu metinlerde, gönderici alıcıda istediği etkileri uyandırmak, kendine özgü üslubu oluşturmak için dili yeniden yaratır.

Söz sanatlarına, çağrışımlara, daha çok yan ve mecaz anlamlı sözcüklere yer verilir.

Örnek:

Kalbimi astım çamaşır ipine mandalla

Yağmur yağdı ıslandı,

Rüzgâr esti sallandı,

Güneş doğdu aydınlandı.

Baktım olacak gibi değil;

Ben de aldım yerine koydum.

f- Heyecana Bağlı İşlev

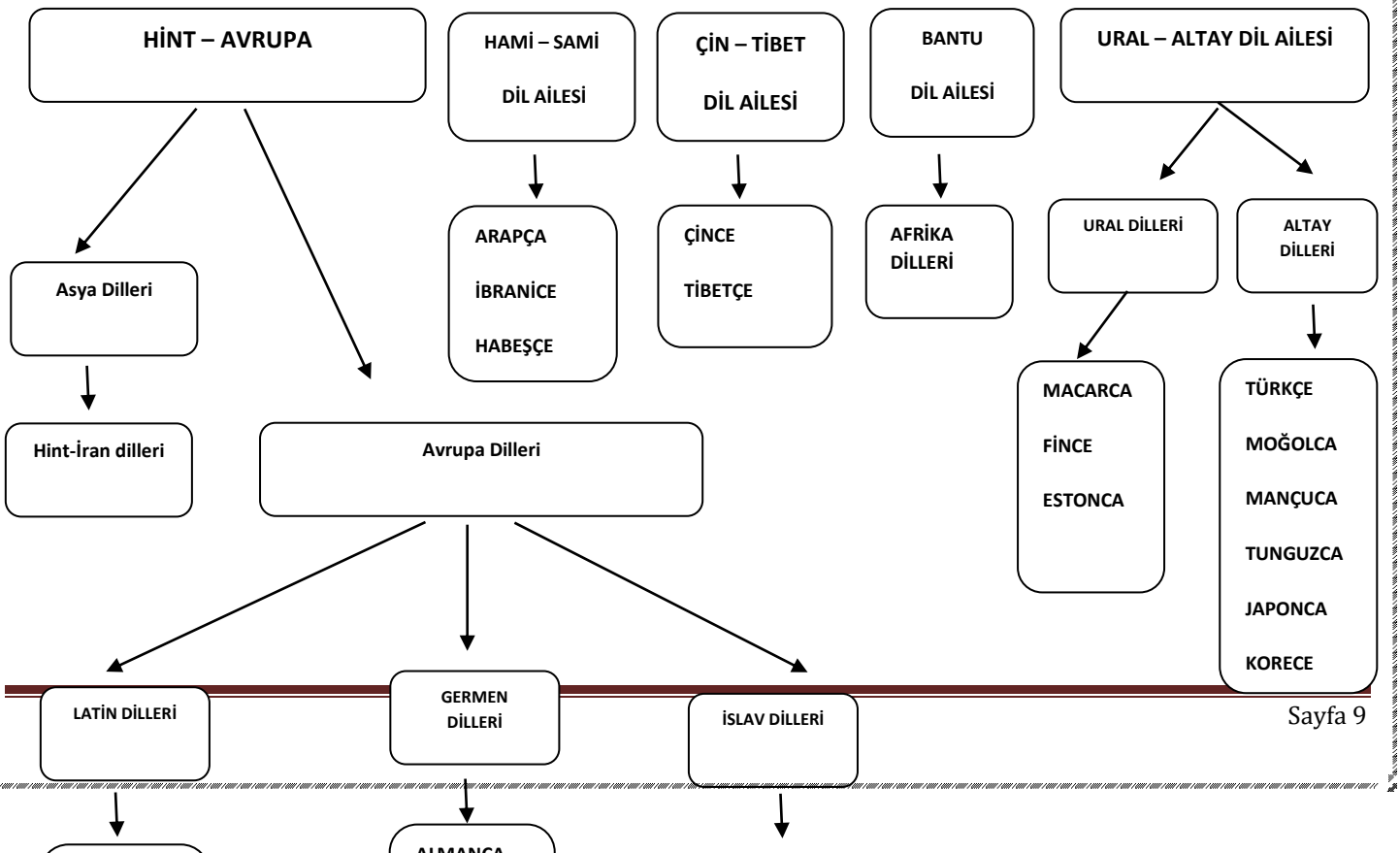
Göndericinin iletinin konusu karşısındaki duygu ve heyecanlarını dile getirme amacıyla iletisini oluşturmasıdır.

Örnek:Vay, sen de nereden çıktın!

DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI

Dil bilgileri diller arasında görülen benzerlikler ve farklılıklardan yola çıkarak dilleri “aile” denen sınıflara ayırmıştır.

Köken Bakımından Dil Aileler

YAPI BAKIMINDAN DİLLER

Diller aynı dil ailesi içinde yer almasa da yapı bakımından benzerlik gösterir ve üçe ayrılır.

a- Yalınlayan (Tek Heceli) Diller

Bu dillerde sözcükler tek heceli olduğu için ek almazlar. Sözcükler vurgu, tonlama ve cümledeki yerine göre anlam kazanır.

Örnek:Çince, Tibetçe, Vietnamca...

b- Eklemeli (Bitişken) Diller

Bu gruptaki diller baştan ya da son ek alabilir. Sözcüğün kökünde değişiklik olmaz.

Örnek:Türkçe, Moğolca, Korece, Macarca...

c- Bükümlü Diller

Çekim eki ya da yapım eki alırken sözcüğün kökünde de değişiklik görülen dillerdir.

Örnek:İngilizce, Fransızca, Rusça, Farsça, Arapça...

Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri ve Önemi

Türkçe Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna mensuptur. Sondan eklemeli bir dildir. Sözcüklerin kökünde değişiklik olmaz. Sözcükler yapım ve çekim eki alabilirler.

TÜRK DİLİNİN GELİŞİM ÇAĞLARI

A. Türkçenin Karanlık Çağı

Bu çağ üç dönemde incelenir.

a. Altay Çağı

Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca, Japonca ve Korece'nin "Ana Altay'ca" çatısı altında tek bir dil olduğu varsayılan dönemdir.

b. İlk Türkçe Çağı

Türkçenin Moğolca ve Mançu-Tunguzcadan ayrıldığı dönemdir.

c. Ana Türkçe Çağı

Varlığı bilinen Türk boylarının ya da Türklükleri kabul edilen kimi kavimlerin dillerini içine alan dönemdir. Hun, Bulgar, Avar, Hazar dilleridir.

B. Eski Türkçe Çağı (6 – 13. yy)

Bu çağ Yenisey yazıtlarından İslam'ın kabul edildiği ilk dönemlere kadar geçen süreyi kapsar. Eski Türkçe

Çağında Türkçe yazı dili olur. Bu çağ üç dönemde incelenir.

a. Göktürk Dönemi

Bu dönemde Göktürkçe yazı dilidir. Alfabe 38 harften oluşur. Yazı sağdan soladır. Dil yabancı etkiden uzaktır. Bu dönemde Kırgızlara ait olduğu düşünülen Yenisey yazıtları ve Göktürk Yazıtları oluşmuştur.

b. Uygur Dönemi

Göktürk döneminden sonra yaşanır. 9 - 13. yy.lar arasında yaşanır. 18 harften oluşan Uygur alfabesi kullanılır. Dil yabancı etki altındadır. Bu dönemde şu eserler verilir.

* Altun Yaruk

Kitabın adı "altın ışık" anlamına gelir. Yapıt Buda dininin kutsal kitabıdır.

* Sekiz Yükmek (Yığın)

Çinceden çevrilen Sekiz Yükmek'te Burkancılığa ait dinî-ahlâkî inanışlar ve bazı pratik bilgiler vardır.

* İrk Bitig (Fal Kitabı)

Göktürk yazısıyla yazılmış bir fal kitabıdır.

* Böğü Han'ın Mani Rahipleri İle Konuşması

Monçuyur Kağan'ın oğlu Böğü Kağan'ın Mani dinini benimsemesi ve dinin ilkelerine uymayan davranışları sonucu duyduğu korku ve pişmanlığı anlatır.

* Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi (İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade):

Burkancılığa ait bir menkıbenin hikâyesidir. İyi düşünceli şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerini engellemek için bir mücevheri elde etmek üzere yaptığı maceralı yolculuk anlatılır.

c. Karahanlı Dönemi

11 ve 13. yüzyıllar arasında yaşanan dönemdir. Bu dönemde Hakaniye Türkçesi kullanılır. Türkçeden kopmadan Arap ve Fars dilinin etkisiyle eserler verilmiştir.

Dönemin eserleri şunlardır:

KUTADGU BİLİĞ

- * 1069–1071 yılları arasında Yusuf Has Hacib tarafından Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- * Eserin adı "mutluluk veren bilgi"dir.
- * İyi bir devletin nasıl olması gerektiği anlatılmıştır.

DİVAN-I LÜGAT'İT TÜRK

- * 1072–1077 yılları arasında Kaşgarlı Mahmut tarafından Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- * Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılmıştır. Aynı zamanda Türkçe dilbilgisi kurallarından da bahsedilir.

ATEBETÜ'L HAKAYİK

- * "Gerçeklerin eşiği" anlamına gelen bu eser 12. yüzyılda Edip Ahmet Yükneki tarafından Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- * Ayet ve hadislerle dayalı olarak İslam ahlâkını öğretmeye çalışan bir eserdir.
- * Eserde Arapça ve Farsça sözcükler de kullanılır. Bu da dili biraz ağırlaştırır.

DİVAN-I HİKMET

- * 12. yüzyılda Hoca Ahmet Yesevi tarafından yazılmıştır.
- * İlahi aşk, cennet, cehennemin konu edildiği didaktik bir eserdir.

C. Orta Türkçe Çağı (13 – 15. yy)

Bu dönemde İslam etkisi kuvvetle hissedilir. Gerçekleşen göçlerle medeniyetler arası etkileşim artar. Bu nedenlerle Eski Türkçe Dönemindeki yazı birliği bozulur. Kuzey-Doğu, Kuzey ve Batı Türkçesi olmak üzere üçe ayrılır.

a- Kuzey-Doğu Türkçesi (Harezmce)

13 ve 15. yy. larda Karahanlı Türkçesi yerini Harezmceye bırakır. Bu dille yazılan eserler şunlardır:

- * Mukaddimet'ül Edebiyat

1128-1144 yılları arasında Zemahşeri tarafından Türklere Arapça öğretmek için yazılan sözlüktür.

- * Kısasü'l Enbiya

Rabguzi'nin 1310'da yazdığı dini nitelikli eserdir. Eserde peygamberlerin kıssaları vardır.

- * Muinül Mürit

1313 yılında yazılan dini nitelikli eserdir.

- * Nehcü'l Feradis

1358'de Kerderli Mahmut tarafında yazılmıştır. 40 bölümlük eserin her bölümünde bir hadis açıklanır.

- * Muhabbetname

1352'de Harezmi tarafından yazılan mesnevi biçiminde eserdir.

b- Kuzey Türkçesi (Kıpçakça)

Orta Asya'dan Polonya'ya kadar uzanan bir dildir. Altın Ordu devletinin resmi dilidir. Bu dille verilen eserler şunlardır:

- * Codex Cumanicus (Kodeks Komanikus)

1303'te Hristiyan misyonerler tarafından yazılmıştır. Eser Türklerden derlenmiştir. Eserde Hristiyanlık hikâyeleri, İncil'den parçalar bulunur.

- * Hüsrev-i Şirin

Genceli Nizami tarafından 12. yy.da yazılmıştır. Kutb adlı bir şair 1341'de Kıpçak Türkçesine çevirmiştir.

- * Gülistan Tercümesi

İranlı şair Sadi tarafından yazılmıştır. Eser Seyf-i Sarayı tarafından 1391'de Kıpçak Türkçesine çevrilir.

c- Batı Türkçesi (Eski Anadolu (Oğuz) Türkçesi)

11 ve 12. yy.dan günümüze kadar süren Azerbaycan, Balkanlar, Kuzey Afrika ve Suriye'yi içine alan alanda konuşulur. 13 ve 15. yy.lar arasında eser verilir.

D. Yeni Türkçe Çağı

Bu çağ iki dönemde incelenir.

a- Doğu Türkçesi (Çağatayca)

Karahanlı Türkçesinin devamı niteliğindedir. Bugünkü Özbekçenin ilk şeklidir. Çağatay Türkçesiyle eser veren önemli isimler şunlardır: Ali Şir Nevai, Babürşah, Ebulgazi Bahadır Han.

b- Batı Türkçesi (Osmanlıca)

15.yy.dan 20. yy.a kadar süren dönemdir. Halk edebiyatı dışında dilde Arapça ve Farsçanın etkisi vardır.

E. Modern Türkçe Çağı

İki dönemde incelenir.

E.1. Batı Türkçesi

Dört başlıkta incelenir.

a- Türkiye Türkçesi

1911'de Yeni Lisan'la başlar. Dilin millileşmesi tek amaçtır.

b- Azeri Türkçesi

c- Türkmen Türkçesi

d- Gagavuz Türkçesi

E.2. Kuzey – Doğu Türkçesi

Altı başlıkta incelenir.

a- Kazak Türkçesi

b- Kırgız Türkçesi

c- Özbek Türkçesi

d- Uygur Türkçesi

e- Tatar Türkçesi

f- Başkurt Türkçesi

TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ

- a- Türkçe sözcükler büyük ünlü (kalınlık-incelik) uyumuna uyar.
- b- Türkçe sözcükler küçük ünlü (düzlük-yuvarlaklık) uyumuna uyar.
- c- Türkçe sözcüklerde ilk heceden sonra o, ö bulunmaz.

Örnek:

Doktor (Fransızca), horoz (Farsça), atom (Fransızca),
aktör (Fransızca), maydanoz (Rumca), tiyatro
(İtalyanca), rekor (Fransızca)...

- d- Türkçe sözcüklerde uzun ünlü yoktur.

Örnek:

ceza (Arapça), feda (Arapça), âlem (Arapça), âşık
(Arapça)...

- e- Türkçe sözcüklerde ince a (â) ünlüsü yoktur.

Örnek:

Kâğıt (Farsça), kâtip (Arapça), rüzgâr (Farsça), hikâye
(Arapça)...

- f- Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana gelmez.

Örnek:

kuaför (Fransızca), seans (Fransızca), saat (Arapça),
aile (Arapça), şiir (Arapça), şair (Arapça), kauçuk
(Fransızca)...

- g- Türkçe sözcüklerde j sesi yoktur.

Örnek:

pijama (Fransızca), jeton (Fransızca), jilet, jandarma
(İtalyanca), jüri (Fransızca)...

- h- Türkçe sözcüklerde f sesi yoktur.

Örnek:

fakir (Arapça), fayton (Fransızca), fırın (Rumca),
fasulye (Rumca), fındık (Arapça), fayda (Arapça), fizik
(Fransızca), fatura (İtalyanca)...

- i- Türkçe sözcüklerde h sesi yoktur.

Örnek:

hasta (Farsça), haydut (Arapça), hayvan (Arapça),
hayat (Arapça), sabah (Arapça), hiza (Arapça), his
(Arapça), hür (Arapça), hayal (Arapça)...

- j- Türkçe sözcüklerin başında l, r, ğ, c, m, n, v, z ünsüzleri bulunmaz.

Örnek:

limon (Rumca), lale (Farsça), radyo (Fransızca),
roman (Fransızca), rakam (Arapça), cevap (Arapça),
cuma (Arapça), moral (Fransızca), mektup (Arapça),
numara (İtalyanca), normal (Fransızca), vücut
(Arapça), vaat (Arapça), viraj (Fransızca), zeytin
(Arapça), zehir (Farsça), zaman (Arapça), zil
(Farsça)...

- k- Türkçe sözcüklerin başında ve sonunda iki ünsüz bulunmaz.

Örnek:

Tren (Fransızca), kral (Sırpça), kravat (Fransızca),
spiker (Fransızca), spor (Fransızca), plaj (Fransızca),
krema (İtalyanca), kredi (Fransızca), plan (Fransızca),
prens (Fransızca)...

- l- Türkçe sözcüklerin kökünde aynı iki ünsüz yan yana bulunmaz.

Örnek:

Millet (Arapça), dükkân (Arapça), bakkal (Arapça),
madde (Arapça), sarraf (Arapça), seyyar (Arapça),
cadde (Arapça), zerre (Arapça), sıhhat (Arapça)...

- m- Türkçe sözcüklerin sonunda b, c, d, g ünsüzleri bulunmaz.

Örnek:

Katalog (Fransızca), hac (Arapça), kod (Fransızca)..
Kitap (kitab – Arapça), mektup (mektub – Arapça),
dolap (dolab – Arapça), ilaç (ilac – Arapça),

TELAFFUZ

Konuşma dilinde kelimelerin söyleniş biçimine telaffuz denir.

Söyleyiş güzelliğini sağlamanın en önemli yollarından biri Türkçenin ses dizgesini çok iyi bilmektir. Türkçe konuşma açısından büyük kolaylıklar sağlayan özelliklere sahiptir. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Türkçe genellikle yazıldığı gibi konuşulur, konuşulduğu gibi yazılır.
- Türkçe ses yönünden zengindir.
- Türkçenin sesleri gırtlaksız, burunsuz olmadığı için hırıltılı bir nitelik taşımaz.
- Türkçedeki ünlü ve ünsüzler rahat çıkışlı seslerdir.
- Büyük ve küçük ünlü uyumları telaffuzu büyük ölçüde kolaylaştırır.

Telaffuz özelliklerinden biri de vurgu ve tonlamadır. Konuşma ve okumayı canlandırmak için vurgu ve tonlamaya dikkat edilmelidir. Vurgulamanın anlamı belirlemede önemli bir işlevi vardır. Bir kelimenin anlam değişmelerini belirtmede vurgudan yararlanılır. Gerektiği yerde vurgu ve tonlama yapılmazsa ya da yanlış, eksik yapılırsa sözün duygu değeri kaybolur. Ayrıca sesin, telaffuzun, söyleyişteki müziğin ortaya çıkması gerçekleşmez.

Vurgu

Konuşurken veya okurken, bazı hecelerin veya sözcük gruplarının diğerlerinden daha baskılı, şiddetli ve yüksek sesle söylenmesine vurgu adı verilir.

Vurgular çeşitlidir; başlıcaları şunlardır:

a- Cümle Vurgusu

Cümlede anlamca en önemli sözcük, vurgu ile belirtilir. Cümlede vurgunun kaynağı yüklemidir. Bu yüzden yükleme en yakın sözcük vurguludur.

Örnek:Dayıma o kitabı *ben* verdim.
"Ben" sözcüğü cümlemin vurgusudur.

b- Sözcük Vurgusu

Türkçede kural olarak vurgu genellikle sözcüğün son hecesindedir. İstisnalar hariç, sözcüğe ekler getirildikçe vurgu son heceye doğru kayar.

Örnek:

Çiçek, çiçekçi

Bu örnekte çiçek sözcüğünün vurgusu son hecesindeyken ek alınca vurgu eke kaymıştır.

Bazen vurgu sondan önceki hecelerden birinde olur. Bu tür istisna durumlar şunlardır:

- * Yer adlarında vurgu ilk hecededir. *Ankara, Samsun, İzmir...*

- * Sonu -ya ile biten yer adlarında vurgu sondan bir önceki hecededir. *Sakarya, Sibirya...*
- * Zarf ve bağlaçlarda vurgu ilk hecede olur. *Önce, yalnız, ayrıca...*
- * Ön sesle pekiştirilmiş sözcüklerde vurgu baştaadır. *Simsıkı, koskoca...*
- * Dilimizdeki Arapça ve Farsça kökenli bazı sözcüklerde uzun heceler vardır. Bu sözcüklerde vurgu uzatılan hece üzerindedir. *Katıl, mukabil, zekî...*
- * Türkçede bazı ekler vurgusuzdur ve vurguyu önlerindeki heceye atarlar. *Bekleme, insanca, konuşmadan...*

SES BİLGİSİ

A- Ünlülerle İlgili Özellikler

a. Büyük Ünlü Uyumu

Kural: Bir sözcüğün büyük ünlü uyumuna uyması için sözcüğün tüm ünlülerinin kalın ya da ince olması gerekir. Aksi halde sözcük büyük ünlü uyumuna uymaz.

Örnek:

Misafirlik : uymaz
Konuştuklarımız : uyar

Not 1: Türkçede kimi sözcükler vardır ki, bunlar Türkçe oldukları halde zamanla ses değişimine uğradıkları için büyük ünlü uyumuna uymazlar. Bu sözcükler:
"kardeş, hangi, anne, elma, helva..."

Not 2: Türkçede ekler değişkendir. Yani eklendiği sözcüğün ünlü ve ünsüz uyumlarına uyarlar; ancak bazı ekler var ki değişkenlik göstermedikleri için kimi sözcüklerde uyumu bozarlar. Bu eklerle aykırı ekler de denir. Bu ekler şunlardır:
"-yor, -ken, -ki, -leyin, -daş, -gil, -mtırak"

Örnek: akşamleyin, geceleyin

b. Küçük Ünlü Uyumu

- Dilimizde "o,ö" yuvarlak ünlüleri yalnızca ilk hecede kullanılabilir.

Örnek:

Uymayanlar : doktor, motor, otobüs
Uyanlar : kömür, soba

- Yuvarlak ünlülerden biriyle başlayarak bir hecede "a,e" düz ünlülerine geçen bir sözcük, düz ünlüden sonra düz ünlü gelir kuralına göre "ı,i" düz ünlülerine de geçebilir.

Örnek:

böy-le-si-ni, oy-ma-cı-lık

- Türkçe sözcüklerin öncelikle büyük ünlü uyumuna uyması gerekir. Büyük ünlü uyumuna uymadığı halde küçük ünlü uyumuna uyan sözcükler Türkçe sözcük olmaz.

Örnek:

Misafir, tasvir, kalem

- Büyük ünlü uyumuna uymayan "-ki" eki, yuvarlaşarak küçük ünlü uyumuna uyar.

Örnek: dünkü, bugünkü

UYARI: İki heceli olup orta hecelerinde "b,m,v" ünsüzleri bulunan kimi Türkçe sözcükler, bu ünsüzlerin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle küçük ünlü uyumuna aykırı düşer.

Örnek:

Yağmur, çamur, kabuk, tavuk, kavun

Not 3: Yabancı sözcüklerde, tek heceli sözcüklerde ve bileşik sözcüklerde ünlü uyumları aranmaz.

c. Ünlü Düşmesi

Üç (3) şekilde gerçekleşir.

- İkinci hecesinde dar ünlü bulunan kimi sözcükler ünlüyle başlayan bir ek alırsa sözcüğün ikinci hecesindeki dar ünlü düşer. Buna "Orta Hece Düşmesi" de denir.

Örnek: Yanlış Yazım Doğru Yazım

Şehir-i → şehiri → şehri
Gönül-ü → gönülü → gönlü
Hüküm, fikir, alın, bağır, boyun, ağız, göğüs...

- Bazı bileşik sözcüklerin oluşumunda ses düşmesi görülür.

Örnek:

Ne+asıl	= Nasıl
Kayın+ana	= kaynana
Cuma+ertesi	= Cumartesi
Devir+etmek	= Devretmek
Şükür+etmek	= Şükretmek
Ne+için	= Niçin
Kayıp+olmak	= Kaybolmak
Zehir+olmak	= Zehrolmak
Emir+etmek	= Emretmek
Zulüm+etmek	= Zulmetmek

- Yapım eki almış kimi sözcüklerde de ses düşmesi görülür. Buna türetilirken görülen ses düşmesi de denir.

Örnek:

Devir+ik	= devrik
Yanıl+ış	= yanlış
Sarı+ar	= sarardı
Sızı+la	= sızlamak
Yumurta+la	= yumurtlamak
Kavuş+ak	= kavşak
Koku+la	= koklamak
Yeşil+er	= yeşermek
Kara+ar	= kararmak
Ayır+ım	= ayırım
Kıvr+ak	= kıvrak
Sıyr+ık	= sıyrık
Kavur+uk	= kavruk
Savur+uk	= savruk

d. Ünlü Aşınması

Yer bildiren kimi sözcüklerin sonunda görülen ses olayıdır.

Örnek:

Bura-da	=Burda
Ora-da	=Orda
Şura-da	=Şurda

e. Ünlü Türemesi

Üç şekilde görülür.

- * “-cık, -cik” eki alan bazı sözcüklerde ünlü türemesi görülür.

Örnek:

Bir-cik	= biricik
Gül-cük	= gülücük
Dar-cık	= daracık
Az-cık	= azıcık
Genç-cik	= gencecik

- * Pekiştirilmiş bazı sözcüklerde nülü türemesi görülür.

Örnek:

Yalnız	= Yapayalnız
Sağlam	= Sapasağlam
Çevre	= Çepeçevre
Gündüz	= Güpegündüz
Çıplak	= Çırlıçıplak
Dağınık	= Darmadağınık

f. Ünlü Daralması

İki şekilde gerçekleşir.

- * “-yor” eki “a,e” ile biten her fiilin sonundaki harfi daraltır. Yani “ı,i,u,ü” seslerinden birine dönüştürür.

Örnekler:

İste-yor	= İstiyor
Ağla-yor	= Ağlıyor
Anla-yor	= Anlıyor
Gelme-yor	= Gelmiyor

Uyarı:“-yor” eki ünsüzle biten fiillere eklendiği zaman sözcükle ek arasında bir ünlü türer, bu kural ünlü daralmasına çok benzediği için daralma sorulduğu zaman çeldirici şık % 99 bu noktadan gelir. Bu benzerliği ayırt etmek için şu yapılır:

Sözcüğe eklenmiş olan “-yor” eki ve öncesindeki ses sözcükten çıkarılır; kalan bölüm anlamlıysa ünlü türemesi, anlamsızsa ünlü daralmasıdır.

Örnek:

Geliyorsunuz: gel (iyorsunuz) kalan bölüm anlamlı = Ünlü türemesi

Bilmiyorsunuz : bilm (iyorsunuz) kalan bölüm anlamsız = Ünlü daralması

- * “y” kaynaştırma harfi Türkçede sadece iki fiili daraltır. Bunun dışındaki fillerde daraltma yapamaz yaparsa yazım yanlış olur.

Örnek:

De-y-ecek	= Yiyecek
Ye-y-ecek	= Diyecek

g. Kaynaştırma

Türkçede sözcük ve ekler arasında iki ünlü yan yana bulunmaz. Bulunması gerekirse araya kaynaştırma ünsüzlerinden (y-ş-s-n) biri gelir.

Örnekler:

Elma-y-ı
Para-s-ı
Altı-ş-ar
Aklı-n-ı

Not 1:İki ünlü arasına giren her “y-ş-s-n” harfi kaynaştırma değildir. Kaynaştırma olabilmesi için kök ya da eklere dâhil olmamalıdır. Yani boşta kalan bir harf olmalıdır.

Örnekler:

Senin ses-in-i	(Kaynaştırma değil)
Onun ses-i-n-i	(Kaynaştırmadır)
Beş-er	(Kaynaştırma değil)
Ol-ay-ı	(Kaynaştırma değil)

Not 2:Kaynaştırma harfi bir ünlüyle bir ünsüz arasına da girebilir.

Örnekler:

Bu-n-dan
o-n-dan
şu-n-dan
Oku-l-u-y-la
Ev-i-y-le

h. Ulama

Ünsüzle biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir sözcük gelirse bu iki sözcüğü birbirine bağlı okumaya ulama denir.

Örnek:

Çekipaldıronu buradan.

Not 1:Ulama yapılacak yerde herhangi bir noktalama işaretinin olması ulamayı bozar.

Örnek:

Gelen,oraya yerleşiyor.

B- Ünsüzlerle İlgili Özellikler

a. Sert Ünsüz Benzeşmesi

Dilimizde sert ünsüzlerle (FıSTıKÇı ŞaHaP) biten sözcüklerden sonra “c-d-g” ile başlayan bir ek gelirse c-ç, d-t, g-k değişimi görülür. Buna ünsüz benzeşmesi veya ünsüz sertleşmesi denir.

Örnekler:

Hafif-den	= hafiften
Balık-cı	= balıkçı
Kes-gin	= keskin

Not 1:Ünsüz benzeşmesi sayılardan sonra gelen eklerin yazımında da görülür.

Örnek:

1923’den (Yanlış) = 1923’ten (Doğru)

Not 2: Bu kurala uyulmaması yazım yanlışıdır.

b. Ünsüz Yumuşaması (Ünsüz Değişimi)

“p-ç-t-k” ünsüzleriyle biten bir sözcük ünlüyle başlayan bir ek alırsa sözcüğün sonundaki ünsüz yumuşayarak,

p-b’ ye	
ç-c’ ye	
t-d’ ye	
k-g veya ğ’ ye dönüşür.	
Dolap-ı	= Dolabı
İlaç-a	= İlacı
Yoğurt-un	= Yoğurdun
Renk-e	= Renge
His-et-ecek-im	= Hissedeceğim

Not:Özel isimlerin sonundaki ünsüzlerin yazımında hiçbir zaman yumuşama olmaz; ancak okunuşta yumuşama vardır.

Örnek:

Zeynep-e	= Zeynep’e
Tokat’a	= Tokat’a

Not:Türkçede tek heceli sözcüklerin çoğunda ve yabancı sözcüklerde ünsüz yumuşaması kuralı –tüm şartlar gerçekleştiği halde- gerçekleşmez.

Örnekler:

- * Atı ağaca bağladı.
- * İpiçatıya bağlamak yetmeyebilir.
- * Okun ucundaki demir paslıydı.
- * Devletin ve milletin bağımsızlığı, hukukunüstünlüğü bizim için çok önemlidir.

c. Ünsüz Düşmesi

İki şekilde görülür.

- * Türkçede “k” ünsüzüyle biten kimi sözcükler “-cık, -cek” ekini veya “-l” yapım ekini alırsa sözcüğün sonundaki ünsüz düşer.

Örnekler:

Yüksek-l	= Yükselmek
Alçak-cık	= Alçacık
Alçak-l	= Alçalmak
Küçük-cük	= Küçücük
Küçük-l	= Küçülmek
Büyük-cek	= Büyücek
Minik-cık	= Minicik
Ufak-cık	= Ufacık
Ufak-l	= Ufalmak

- * Türkçede iki bileşik sözcükte ünsüz düşmesi görülür.

Örnek:

Ast – teğmen	= Asteğmen
Üst – teğmen	= Üsteğmen

d. Ünsüz Türemesi

İki şekilde görülür.

- * “af, his, zan, şık, red, hak” gibi sözcükler ünlüyle başlayan bir ek alırlarsa sözcüğün son ünsüzü ikizleşir.

Örnekler:

Vergi affı	
Hissi davranmak	
Zannımca olaylar son buldu.	
Doğru şıkkı bulmak epey zormuş.	
Kanunun reddini istediler.	
Hakkımızı arayacağız.	

- * Yardımcı eylemle kurulan bazı bileşik eylemlerde ünsüz türemesi görülür.

Uyarı:Bu durumda eylem bitişik yazılır.

Örnekler:

Af+etmek	= affetmek
His+etmek	= hissetmek
Zan+etmek	= zannetmek
Red+etmek	= reddetmek

e. “n-b” Değişimi

Türkçede “b” harfinden önce gelen “n”ler “m”ye dönüşür.

Örnekler:

Tenbel	= Tembel
Penbe	= Pembe
Çenber	= Çember
Canbaz	= Cambaz
Anbar	= Ambar
Tanbur	= Tambur
Çarşanba	= Çarşamba
Perşenbe	= Perşembe

Not:Bileşik sözcüklerde ve özel isimlerde bu kural geçersizdir.

Örnekler:

- Binbaşı
- Onbaşı
- Safranbolu
- Sonbahar
- İstanbul

YAZIM KURALLARI

a- KISALTMALARIN YAZIMI

Büyük Harfli Kısaltmalar:

- * Bu kısaltmaların arasına ya da sonuna kısaltma olduğuna dair bir işaret getirilemez.

T.B.M.M. (Y)

TBMM. (Y)

TBMM (D)

- * Kısaltmaya gelen ek kesme işaretiyle ayrılır ve ek kısaltmanın okunuşuna uygundur.

TBMM'ne (Y)

TBMM'ye (D)

- * Kısaltmalarda kalın ünsüz okunmaz.

TDK'nun (Y)

TDK'nın (Y)

TDK'nin (D)

- * Kısaltmanın içinde ünlü harf varsa kısaltma sözcük gibi okunur.

TEK'nin (Y)

TEK'nun (Y)

TEK'in (D)

Ölçü Birimlerinin Kısaltmaları

- * Küçük harfle kısaltılır.

kg

cm

km

- * Kısaltmanın sonuna nokta konmaz.

kg. (Y)

kg (D)

- * Kısaltmaya gelen ek kesme işaretiyle ayrılır ve kısaltmanın açılımına göre okunur.

kg'si (Y)

kg'ı (D)

Diğer Kısaltmalar

- * Küçük harfle kısaltılır ve sonuna nokta gelir.

Ör:

dr.
k.
s.
doç.

- * Kısaltmaya gelen ek kısaltmanın açılımına göredir.

Örnek:

Günümüzde dr.un yaşam standartları yükseldi. (D)

- * Kısaltmaya gelen ek kesme işaretiyle ayrılmaz.

Örnek:

Defter, kalem, silgi vb.'ni bizden temin edebilirsiniz. (Y)

Defter, kalem, silgi vb.ni bizden temin edebilirsiniz. (D)

b- TARİHLERİN YAZIMI

- * Gün, ay ve yıl sıralamasına uygun yazılır.

Örnek:

30.11.2010 (D)

11.30.2010 (Y)

2010.11.30 (Y)

- * Ay bölümü harflerle yazılabilir. Bu durumda ay adı büyük harfle başlar. Ay adı harflerle yazıldıysa tarih bildiren ifadelerin arasında nokta olmaz.

30 Ekim 2010 (D)

30 ekim 2010 (Y)

30. ekim. 2010 (Y)

30. Ekim. 2010 (Y)

- * Cümle içinde yıl, ay gibi ifadeler rakamla yazıldıysa cümle içindeki ay ve gün adları büyük harfle başlar ve bunlara gelen ekler kesme işaretiyle ayrılır. Aksi halde ay ve gün adları küçük harfle yazılır.

Örnek:

Bu yıl 15 mayısta görüşelim. (Y)

Bu yıl 15 Mayıs'ta görüşelim. (D)

Önümüzdeki Mayıs ayında toplantıya katılacağız. (Y)

Önümüzdeki mayıs ayında toplantıya katılacağız. (D)

12 Temmuz 1965 Salı günü (D)

12 temmuz 1965 Salı günü (Y)

12 Temmuz 1965 salı günü (Y)

- * "gün" sözcüğü toplum için özel günlerde büyük harfle başlar.

Örnek:

Bu yıl Öğretmenler Günü sönük kutlandı.

c- SAYILARIN YAZIMI

- * Bilimsel ifadelerde sayılar rakamlarla yazılır.

Örnek:

Ağrı Dağı 3416 m'dir

Pi sayısı 3,14'tür.

- * Bilimsel olmayan ifadelerde rakam ya da harf kullanılabilir.

Örnek:

Toplantıya 30 kişi katıldı. (D)

Toplantıya otuz kişi katıldı. (D)

- * Sayılar harflerle yazıldıysa her sözcük ayrı yazılır.

Örnek:

Toplantıya otuz altı kişi katıldı (D)

Toplantıya otuzaltı kişi katıldı. (Y)

- * Parasal işlemlerde sayılar harflerle ve kelimeler bitişik yazılır.

Örnek:

Bu ay onikibinaltıyüzellilira ödedik. (D)

Bu ay on iki bin altı yüz elli iki lira ödedik. (Y)

- * Sayılardan sonra gelen ve sıra bildiren ekte sözcüğün son harfi dikkate alınır.

Örnek:

7.'inci (Y)

7'inci (Y)

7'nci (D)

7. (D)

d- YÖN ADLARININ YAZIMI

- * Yön bildiren sözcükler (doğu, batı, kuzey, iç, orta...) özel ismin sıfatı olarak kullanıldıysa büyük aksi halde küçük harfle başlar.

Örnek:

Ekibimiz Doğu Anadolu'nun içlerine doğru ilerledi. (D)

Geçtiğimiz yaz Afrika'nın kuzeyinde bir kazıya katılmış. (D)

- * Yön adları arayönse birleşik yazılır.

Örnek:

Herkes Güneydoğu Anadolu'yu görmelidir. (D)

Herkes Anadolu'nun güneydoğusunu görmelidir. (D)

- * Yön adı belli bir bölgeyi, kıtayı kastediyorsa büyük harfle başlar. Aksi halde küçük harfle başlar.

Örnek:

Bu savaşı Batı'nın başlattığını herkes biliyor. (D)

Antep'e gitmek için 120 km doğuya gitmelisiniz. (D)

e- SATIR SONUNA SIĞMAYAN SÖZCÜKLERİN YAZIMI

- * Sözcük satır sonunda bölünecekse doğru hecelenmeli ve hecelerin birleştiği yerden satır sonunda ayrılmalı. Hiçbir zaman bir hece bölünemez.

Örnek:

Bö-lü-ne-mez (D)

Böl-ü-ne-mez (Y)

.....böl-
ünemez..... (Y)

- * Doğru bir heceleme olsa bile satır sonunda veya satır başında tek harf kalamaz.

a-lış-tık (D)

mat-ba-a (D)

.....a-
lıştık.....(Y)

.....matba-
a.....(Y)

- * Birleşik sözcükler tek sözcük gibi hecelenir ve bu hecelemeğe göre de satır sonunda ayrılır.

Örnek:

İlk-o-kul (Y)

İl-ko-kul (D)

- * Özel isimler satır sonuna denk geldiğinde ek alt satıra yazılacaksa sözcükle ek arasında çift işaret olamaz. Ek yapım eki ise kısa çizgi, çekim eki ise kesme işareti kullanılır.

Örnek:

.....Adana'-
nın.....(Y)

.....Adana'-
lı..... (Y)

.....Adana'-
nın.....(D)

.....Adana'-
lı..... (D)

f- İKİLEMELERİN YAZIMI

- * İkilemeler ayrı yazılır ve ikilemelerin arasına noktalama işareti gelmez.

Örnek:

Art arda, el ele, hızlı hızlı, çoluk çocuk...

- * İkilemeler, yinelemelerle karıştırılmamalıdır.

Örnek:

Komutan askerlerine "Hurra, hurra !" dedi ve atını düşman üstüne sürdü.

- * "Gitgide" kalıplaşmış bir ikilemedir ve bitişik yazılır.

- * İkilemeler kalıplaşmış bir nesneye ad olduysa bitişik yazılır.

Örnek:

Çıtçı, civciv...

g- PEKİŞTİRİLMİŞ SÖZCÜKLERİN YAZIMI

- * Pekleştirilmiş sözcüklerde ön ek bitişik yazılır.

Örnek:

Sapasağlam

Masmavi

Kıpkırmızı

h- EK-EYLEMİN YAZIMI

- * Ek-eylem olan idi, imiş, ise hem ayrı hem de bitişik yazılabilir.

Örnek:

Yıllarca çalışmış bir öğretmenmiş. (D)
Yıllarca çalışmış bir öğretmen imiş. (D)
Seni çok seviyordu. (D)
Seni çok seviyor idi. (D)

i- “DE”NİN YAZIMI

- Hem ek hem bağlaç olarak kullanılabilir. “de” cümleden çıkarıldığında cümlenin anlamı bozuluyorsa ek, anlam bozulmuyorsa bağlaçtır.

Örnek:

Sen de bize katıl istersen. (Bağlaç)
Okulda iki haftadır yazılı yapılıyor. (Ek)

- Bağlaç olduğunda ayrı, ek olduğunda bitişik yazılır. Ek olursa ünsüz benzeşmesi kuralına uyum sağlar yani –ta,-te şekline dönüşür. Bağlaç olduğunda ünsüz sertleşmesi kuralına uyulmaz.

Örnek:

Hayatda tek güvendiğim kişi sendin. (Y)
Hayat da tek güvendiğim kişi sendin. (Y)
Hayatta tek güvendiğim kişi sendin. (D)
Ahmet’de sınavı geçmiş. (Y)
Ahmet’te sınavı geçmiş. (Y)
Ahmet te sınavı geçmiş. (Y)
Ahmet de sınavı geçmiş. (D)

j- “Kİ”NİN YAZIMI

- “ki”den önceki sözcüğü alıp oluşan grubun arkasına “-ler” eki getirdiğimizde oluşan ifade anlamlıysa ki bitişik yazılır, anlamsızsa ayrı yazılır.

Örnek:

Bu hayatta ki tek isteğim onun okumasıydı. (Y)
.....hayatta+ki+ler= anlamlı

Senki kimseyi beğenmeyen biriydin. (Y)
.....sen+ki+ler= anlamsız

- Kalıplaşmış ve her zaman bitişik yazılan ki’ler şunlardır:

Sanki
Oysaki
Mademki
Belki
Hâlbuki
Çünkü
Meğerki

k- İLE’NİN YAZIMI

Hem ayrı hem bitişik yazılır. Bitişik yazıldığında eklendiği sözcüğün son ünlüsüne uyum sağlar.

Örnek:

Ahmet ile Ali soruyu çözmüş.
Ahmet’le Ali soruyu çözmüş.

l- Mİ’NİN YAZIMI

- Hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın kendinden önceki sözcükten ayrı kendinden sonraki ekler bitişik yazılır.

Örnek:

Güzel mi güzel bir soruymuş. (D)
Beni anladın mı sorun çözülür. (D)
Soruyu düşünüyor musunuz? (D)
Neden konuşmuyorsunuz? (Y)
Neden sözü mü kesiyorsun ((Y)

YAZIMLA İLGİLİ BİLİNMESİ GEREKEN DİĞER DURUMLAR

1- “Dünya, güneş ve ay” sözcükleri coğrafi terim olursa büyük harfle başlar ve bunlara gelen ekler ayrılır. Aksi halde küçük harfle başlar.

Örnek:

Yaz aylarında Güneş cildi tahriş eder. (Y)
Bu gece Ay yeryüzünü aydınlatıyor. (Y)
Herkes Dünya’nın değiştiğini kabul ediyor. (Y)

2- Başlıklar içindeki bağlaçlar şu şekillerde yazılır.

Örnek:

Mai ve Siyah (D)
MAİ VE SİYAH (D)
Mai Ve Siyah (Y)

3- Dilimizde özel isimlere getirilen çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılır. Özel isme gelen yapım eki ayrılmaz. Özel isme gelen yapım ekinden sonraki çekim eki de ayrılmaz.

Ör:

İzmir’in güzelliğini herkes bilir. (D)
İzmirli kendini her yerde belli eder. (D)
İzmirlinin hayata bakışı farklıdır. (D)

4- “şey” sözcüğü her zaman ayrı yazılır.

Ör:

Her şey, çok şey, bir şey...

5- Birtakım

Bu sözcük sayı bildirirse ayrı, belirsizlik bildirirse bitişik yazılır.

Örnek:

Birtakım fincana bu kadar parayı ancak bir kadın verir. (Y)
Onunla halletmemiz gereken bir takım sorunlarımız var. (Y)

6- Bugün

Toplum için özel günü ifade ederse ayrı, aksi halde bitişik yazılır.

Örnek:

Bu gün Atatürk’ün Türk çocuklarına armağanıdır. (D)
Allah bu günlerde herkesin kurban kesmesini emreder. (D)
Bu gün onların evlilik yıl dönümüyümü. (Y)

7- ya da

Her zaman ayrı yazılır.

Örnek:

Konuyu sen anlat ya da kimse anlatmasın.

8-

Birebir: Etkili anlamını verirse birleşik yazılır.

Bire bir: Teke tek anlamını verirse birleşik yazılır.

Bire bir: Ölçü anlamını verirse ayrı yazılır.

Örnek:

Bu ilaç sana birebirdir. (D)

Konuyu bire bir çalışalım. (D)

Borcumu bire bir öderim, fazlasını vermem. (D)

9- Akrabalık bildiren sözcükler:

- Akrabalık bildiren kelimeler büyük harfle başlamaz:

Örnek:

Tülay abla

Ayşe teyze

Fatma nine

- Akrabalık bildiren kelimeler özel isimden önce geldiğinde lakap yerine kullanıldığı için büyük harfle başlar.

Örnek:

Nene Hatun,

Baba Gündüz,

Dayı Kemal,

Hala Sultan.

- Bazı tarihî ve menkıbevi şahsiyetlerde ise akrabalık bildiren kelime sonda olduğu hâlde unvan değeri kazandığı ve özel ada dâhil olduğu için büyük harfle yazılır.

Örnek:

Gül Baba

Susuz Dede

10- “hane” sözcüğü

Ünsüzle biten kelimelere “hane” olarak, ünlüyle biten kelimelere “-ne” olarak eklenir.

Örnek:

Kıraathane, darphane, pastane, hastane...

11- Cümle büyük harfle başlar:**Örnek:**

Ak akçe kara gün içindir.

Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir.

Not: Cümle içinde tırnak veya yay ayrıç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru, ünlem) konur.

Örnek:

Atatürk, "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!" diyor.

Not: İki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz:

Örnek:

Bir zamanlar -bu zamanlar çok da uzak değildir, bundan on, on iki yıl önce- Türk saltanatının maddi sınırları uçsuz bucaksız denilecek kadar genişti.

Not:

İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar; ancak iki noktadan sonra cümle niteliğinde olmayan örnekler sıralandığında bu örnekler büyük harfle başlamaz:

Örnek:

Menfaat sandalyeye benzer: Başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan yükseltir.

Bu eskiliği siz de çok evde görmüşsünüzdür: duvarlarda çiviler, çivi yerleri...

UYARI: Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime büyük harfle başlamaz.

Örnek:

2005 yılında Türk Dil Kurumunun 73. yılını kutladık.

UYARI: Örnek niteliğindeki kelimelerle başlayan cümlede de ilk harf büyük yazılır:

Örnek:

"Banka, bütçe, devlet, fındık, kanepe, menekşe, şemsiye" gibi yüzlerce kelime, kökenleri yabancı olmakla birlikte artık dilimizin malı olmuştur.

12- Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslek ve rütbe adları büyük harfle başlar.

Örnek:

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk

Kaymakam Erol Bey

Sayın Prof. Dr. Hasan Eren

Bay Ali Çiçekçi

Nişancı Mehmet Paşa

13-Hayvanlara verilen adlar büyük harfle başlar.

Örnek:

Sarıkız, Fino, Karabaş, Pamuk, Minnoş, Tekir...

14- Millet, boy, oymak adları büyük harfle başlar.

Örnek:

Türk, Alman, İngiliz, Rus, Arap...

15. Dil ve lehçe adları büyük harfle başlar.

Örnek:

Türkçe, Almanca, İngilizce, Rusça, Arapça; Oğuzca, Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Tatarca...

16. Devlet adları büyük harfle başlar.

Örnek:

Türkiye Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Suudi Arabistan, Azerbaycan Cumhuriyeti...

17. Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler büyük harfle başlar.

Örnek:

Müslümanlık, Müslüman; Hristiyanlık, Hristiyan; Musevilik, Musevi; Budizm, Budist; Hanefilik, Hanefi; Malikilik, Maliki; Protestanlık, Protestan; Katoliklik, Katolik...

18. Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar büyük harfle başlar.

Örnek:

Tanrı, Allah, Cebrail, Zeus, Oziris...

Not: Tanrı kelimesi özel ad olarak kullanılmadığında küçük harfle başlar.

Örnek:

Eski Yunan tanrıları.

Not: Bazı dinî terimlerin küçük harfle başlaması gelenekselleşmiştir.

Örnek:

Cennet, cehennem, peygamber, sırat köprüsü...

19. Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar.**Örnek:**

Merkür, Neptün, Plüton, Halley

20- Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, bucak, belde, köy vb. sözler küçük harfle başlar.**Örnek:**

Konya ili, Etimesgut ilçesi, Tehçi köyü vb.

21- Yer adlarında ilk isimden sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci isimler büyük harfle başlar.**Örnek:**

Ağrı Dağı, Aral Gölü, Çanakkale Boğazı, Dicle Irmağı, Ege Denizi, Erciyes Dağı, Fırat Nehri, Tuna Nehri, Van Gölü, Zigana Geçidi, Süveyş Kanalı...

22- Adres bildiren mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak kelimeleri büyük harfle başlar.**Örnek:**

Gazi Osmanpaşa Mahallesi, Yıldız Meydanı, Yunus Emre Sokağı, Karaköy Bulvarı, Zafer Caddesi...

UYARI: Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman, kelime başında büyük harf kullanılır:

Örnek:

Hisar'dan, Boğaz'dan, Bulvar'dan.

23- Saray, köşk, han, kale, köprü, anıt vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar:**Örnek:**

Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı, İshakpaşa Sarayı, Çankaya Köşkü, Horozlu Han, Ankara Kalesi...

24- Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar:**Örnek:**

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Devlet Malzeme Ofisi, Millî Kütüphane

Not: Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına gelen ekler ayrılmaz.

Örnek:

Türk Dil Kurumuna

Türkiye Büyük Millet Meclisinden

25- Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.**Örnek:**

Medeni Kanun

Borçlar Hukuku**Atatürk Uluslararası Barış Ödülü Tüzüğü****Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği**

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik vb.ni bildiren kelimeler, belli bir kurum vb. kastedildiğinde büyük harfle başlar.

Örnek:

- * Bu yıl Meclis, yeni döneme erken başlayacaktır.
- * Son aylarda Kurum, yazım konusunda yoğun bir çalışma içine girmiştir.
- * 2876 sayılı Kanun bu yıl yeniden gözden geçiriliyor.
- * Bu madde Yönetmelik'in 4'üncü maddesine aykırı düşmektedir.

26. Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, müzik) her kelimesi büyük harfle başlar.**Örnek:**

Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Anadolu Notları, Sinekli Bakkal; Türk Dili, Türk Kültürü, Varlık; Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Türkiye, Yeni Yüzyıl, Yeni Asır; Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı.

UYARI: Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz:

Örnek:

Milliyet gazetesi, Türk Dili dergisi, Halı Dokuyan Kızlar tablosu.

27. Millî ve dinî bayramlarla bayram niteliği kazanmış günlerin adları büyük harfle başlar:**Örnek:**

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı,
Ramazan Bayramı,
Nevruz Bayramı

28- Kurultay, bilgi şöleni, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelime büyük harfle başlar.**Örnek:**

V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı,
Manas Bilgi Şöleni

29- Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.**Örnek:**

Kurtuluş Savaşı
Millî Mücadele
Cıralı Taş Devri
İlk Çağ
Yükselme Devri
Millî Edebiyat Dönemi
Servetifünun Dönemi
Tanzimat Dönemi

UYARI: Tarihî dönem bildirmeyip tür veya tarz bildiren terimler küçük harfle başlar.

Örnek:

divan şiiri
divan edebiyatı

halk şiiri
halk edebiyatı
eski Türk edebiyatı
Türk sanat müziği
Türk halk müziği
tekke edebiyatı

30. Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar.

Örnek:

Türklük, Türkolog, Avrupalılaşmak, Asyalılık, Konyalı

31. Özel ad kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz.

Örnek:

acem (Türk müziğinde bir perde)
hicaz (Türk müziğinde bir makam)
allahlık (saf, zararsız kimse)
donkişotluk (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışmak)

32. Para birimleri büyük harfle başlamaz.

Örnek:

avro, dinar, dolar, lira, yeni kuruş, liret.

33. Özel adlar yerine kullanılan zamirler cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

Örnek:

19 Mayıs 1919'da Samsun'a o çıktı.

34. Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde özel adlar büyük harfle başlar:

Örnek:

Antep fıstığı, Brüksel lahanası, Frenk gömleği, Hindistan cevizi, İngiliz anahtarı, Japon gülü, Maraş dondurması, Van kedisi

35. "ler" eki özel isimlere geldiğinde benzerleri anlamını verirse ayrılır aksi halde ayrılmaz.

Örnek:

Bugün Ahmet'lere gittik. (Y)
Bu ülke nice Ahmet'ler görecek. (D)

36. Üleştirme eki rakamla yazılan sayılardan sonra kullanılırsa yazım yanlışı olur. Sayılar harfle yazılmalıdır.

Örnek:

Bunu 20'şer 20'şer paylaşın. (Y)
Bunu yirmişer yirmişer paylaşın. (D)

SES BİLGİSİNDEN KAYNAKLANAN YAZIM YANLIŞLARI

1- Ünlü düşmesi olması gereken kullanımlarda ünlüyü düşürmemek yazım yanlışıdır.

Örnek:

Ağızı (Y)

Alını (Y)

2- Pekiştirilmiş sözcüklerde ünlü türemesi görülebilir. Bu kullanımlarda ünlü türetmeden yazmak da doğrudur.

Örnek:

Sapasağlam (D) – sapsağlam (D)

Yapayalnız (D) – yapıyalnız (D)

3- "y" kaynaştırma harfi Türkçede sadece iki fiili daraltır. Bunun dışındaki fillerde daraltma yapamaz yaparsa yazım yanlışı olur.

Örnek:

De-y-ecek = Yiyecek (D)

Ye-y-ecek = Diyecek (D)

Anla – y – an = anlıyan= (yazım yanlışı)

4- Ünsüz benzeşmesi kuralına uymamak yazım yanlışına neden olur.

Örnek:

Sokakdan (Y)

1973'den (Y)

5- Ünsüz türemesi gereken kullanımlarda ünsüzü türetmeden yazmak yazım yanlışıdır.

Örnek:

Af etmek (Y)

Zan etmek (Y)

6- Türkçede "b" harfinden önce gelen "n"ler "m"ye dönüşür. Bu kurala uymamak yazım yanlışına neden olur.

Örnek:

Tenbel (Y)

Tanbur (Y)

YAZIMI KARIŞTIRILAN SÖZCÜKLER

A	ana fikir	barışsever	bilirkişi
abajur	analoji	baş başa	biraz
acaba	anason	baş göstermek	birbiri
acayip	anatomi	bata çıka	birçok
acente	anaokulu	bedava	birdenbire
açgözlü	anapara	betonarme	birkaç
açıkgöz	anayasa	bedbaht	birtakım (bazı)
açık oturum	ana yol	beddua	bir takım (sayı)
açıortay	ansiklopedi	beyazımtırak	bayramüstü
adapte	antoloji	beyzbol	binbaşı
adaptasyon	antrenman	branda	bir şey
adale	antrenör	branş	boşboğaz
ada çayı	aperitif	broşür	büyükbaş
adamakıllı	ardı sıra	bir an	büyükelçi
aerobik	art niyet	bir bir	
aforoz	arabesk	bire bir	C
ağabey	art arda	bir gün	camekân
ağırbaşlı	aranjman	bir takım	cambaz
ahlak dışı	ara bulucu	bijuteri	cereyan
ait	ara söz	birader	cerahat
aile	ara cümle	bilezik	celp etmek
akademi	artist	bilumum	cımbız
akarsu	artırmak	birdenbire	cıva
akaryakıt	asayiş	blok	cıvata
akordeon	asfalt	blöf	çırılçıplak
aksetmek	aslan	biyografi	cip
akşamüstü	astronomi	blucin	cüzzamlı
aktris	astsubay	biyokimya	ceket
aktüalite	aşçıbaşı	bre	
aktüel	aşevi	brifing	Ç
alçak gönüllü	atölye	briket	çaput
alışveriş	atasözü	briyantin	çarçur
alfabe	ateşkes	brüt	çağ dışı
aleyh	avokado	bisküvi	çekyat
alelâcele	avantüriye	bordro	çalakalem
alerji	averaj	bombardıman	çıt çıt (ikileme)
alegori	ayırt etmek	bonkör	çıtçıt (isim)
alüminyum	ayaküstü	borazan	çiftçi
alkollü	Azerbaycan	boynuz	çıyan
alabora	azletmek	boykot	çikolata
aliterasyon	azmetmek	buji	çember
alt alta		blüz	D
altmış	B	buğday	daire
altüst	babaanne	brüt	daima
altyapı	babayiğit	basımevi	dağ başı
alt yazı	badem	başıboş	dağ eteği
ameliyat	bagaj	başkaldırı	damper
ambalaj	bağırsak	başsağlığı	damping
ampul	bahane	başucu	darmadağınık
anestezi	bahçıvan	başyazı	darmaduman
ambar	bakımevi	bilim kurgu	dedikodu
amblem	balta	bilinçaltı	deli dolu
ana düşünce	banknot	bilinç dışı	demir yolu (1996)

denizaltı
dil bilgisi
dipnot
dizüstü
düz yazı
devr almak
düztabanlık
defosuz
diferansiyel
değil
değnek
dekorasyon
dekoratör
demagoji
depresyon
dershane
deterjan
devalüasyon
diğer
dram
diyanet
dinozor
dogmatik
doktrin
doküman
dövmek
döşek
dua
duble
dürbün
düzine

E
ebet
edep
eğer
eğlence
ecdat
ecnebi
ekonomi
ekspres
ekşi
egzersiz
egzoz
eleman
elektrik
enjektör
endüstriyel
enfarktü
enstitü
enstrüman
enstantane
enteresan
entrika
erozyon
eroin
ezkaza

eskrim
espri
eşek
eşkal
eşkıya
eşofman
etajer
etüt
etnoğrafya
evvel
elebaşı
ek eylem
el işi
el yazması
eşek arısı
eş sesli
F
faaliyet
faiz
fanila
fantezi
farenjit
fasulye
fasikül
federal
federasyon
feragat
fethetmek
flama
firkateyn
fiyat
fikstür
flaş
film
flört
fink
frekans
fren
frikik
foseptik
fotoğraf
fötr
faul

G
galvaniz
galeta
gardırop
gazete
gelgelelim
general
geğirmek
gına gelmek
gırla gitmek
gladyatör
global
gram

gramer
gramofon
granit
gravür
grev
greyder
greyfurt
gri
grip
grup
gurup
grizu
girift
glikoz
güveç
güya
grup
gövmek
güzide
gayrimenkul
gecekondu
gelgit
gelişigüzel
gerçeküstü
gırgır
gitgide
gökkuşağı
gökyüzü
gözlemevi
göz ucu?
gözyaşı
güneydoğu
güneybatı
günübirlik
güvenoyu

H

hac
haç
hakikaten
hamal
hafriyat
harfiyen
hasiyet
haşhaş
hatun
handikap
ha bire?
her bir
her gün
her şey?
her zaman
herhangi bir
hiç kimse
hoşça kal
herkes

heyecan
hıdırellez
hezeyan
hile
hiyanet
hiyeroglif
hukukun
huda
hüviyet
hüzme
hastane
hava yolu
herhalde
herkes
hiçbir
heykeltıraş
hicvetmek
hoşgörü

I
ızdırap
ısrar
ıstakoz
ıtriyat

i
iade
iç açıcı?
içgüdü
ideoloji
inkılap
iskonto
ispat
isteka
inisiyatif
istibdat
istirahat
işkilli
iğne
izolasyon
ilk çağ
ilkokul
ilköğretim
ilk yardım
ilk yarı
ilkyaz
ilkbahar
insanoğlu
iş adamı
işbaşı
işbirliği(1996)
işveren
işyeri
iyiliksever
izbandut

J
jön
jant
jelatin
jimnastik
jurnal
jüri

K
kâğıt
kabare
kadaastro
kakao
kalemşor
kalorifer
kalender
kalori
kampüs
kanepa
kapora
kabzımal
karakter
karantina
karbüratör
karnabaha
kasavet
kategori
katrilyon
katalog
kavanoz
kayısı
kerpeten
kılavuz
kirve
kirpi
kirpik
klâsik
klip
klişe
kral
kravat
kronoloji
kredi
kreş
kriko
kristal
kriter
kritik
kriz
kroki
krom
kromozom
kronik
kros
kroşe
kirpi

kispet
külot
kibrit
kirve
kılavuz
kulüp
kulübe
kontrol
kolonya
kokoreç
koleksiyon
kolektif
kolesterol
komodin
Komünizm
komiser
kondisyon
kondüktör
komple
konservatuvar
kontrat
kontör
kooperatif
koordinat
kopya
kurdele
korniş
kupür
kaptıkaçtı
kara kalem
karmakarışık
kırkayak
konuksever
kuzeydoğu
kuzeybatı
Küçükayı
kabadayı
kamuoyu

L
laboratuvar
laçka
laik
layık
leğen
lütuf
lûgat
lisansüstü
lûtfetmek

M
maşallah
magma
maalesef
mahcup
mahzen

mahzun
mahvolmak
mahvetmek
makine
mahpushane
maydanoz
mazeret
merhem
menajer
menüsküs
menü
mezhep
meyve
minibüs
müsaade
musiki
mütehassıs
mirasyedi
milletlerarası

N
negatif
nergis
ne var ki?
nispet
nötr
nüfus
nüfuz
nilüfer
O
operatör
organize
oratoryo
orijinal
ortodoks
otobüs
ovmak
okuryazar
olağanüstü
oldubitti
Orta Doğu
Orta oyunu
ortaöğretim
oy birliği

Ö
öğle
öyle
öğlenci
öğleyin
övünmek
önsezi
ön söz
örtbas etmek
öteberi
özdeyiş
öz eleştiri
özveri

özbeöz
P
pabuç
palyaço
panorama
panjur
pantolon
perakende
pek çok
pek az?
pardösü
paralel
parka
parke
parlamento
parşömen
paramparça
patinaj
pembe
perhiz
peştamal
peşkir
pekmez
paragraf
parantez
program
pijama
protesto
plaj
plaka
psikolog
popülist
potpuri
profesyonel
profesör
paramparça
pisboğaz
postane
pohpoh

R
racon
rağbet
randıman
rastlamak
rastlantı
rast gelmek
rayiç
rençper
röportaj
rötuş

S
sabotaj
sac
saç

saçma sapan
sağanak
saksafon
salık vermek
sandviç
sırılsıklam
sigara
slogan
sprey
stajyer
stat
stadyum
stres
sıklet
silahşor
siluet
sinema
sportmen
spiker
slogan
solucan
sohbet
sopa
sövmek
sürpriz
sümen
stüdyo
süveter
saygıdeğer
satır başı
soğukkanlı
söz gelimi
sıkboğaz
suçüstü
suspus
sürçülisan

Ş
şaheser
şampuan
şemsiye
şefkat
şofben
şoför
şövalye
şöyle bir
şu halde
şu kadar ki?
şuuraltı

T
taassup
tabiat
tabldot
tabla
takdir
takdir etmek
taktir etmek

sandalye
satranç
satılık
sapasağlam
sarmaş dolaş
tahterevalli
tasdik
tasfiye
taşeron
tatbik
tedbir
tazyik
teneffüs
tespih
terk etmek
teyp
trafik
tramvay
tropikal
tribün
tırış
travma
trilyon
tuval
tüyo
tükürük
tepetakla
toplum bilimi

U
ukala
ulema
uyurgezer
Uzak Doğu
Ü
ültimeatom
üçgen
üniversite
üstat
üst üste

V
vaat
voleybol
video
vicdan
varsayım
vatansever
veyahut
vurdumduymaz

Y
yanlış
yalnız
ya da
yan yana
yeğen

sebze
sehpa
seksen
serbest
servi
yevmiye
yumuşak
yüzük
yarı final
yarımada
yariyıl
yazar kasa
yanardağ
yeniçağ
yeryüzü
yıl dönümü
yurt içi
yüksekokul
yüzükoyun
yüzüstü
yüzyıl

Z
zindan
ziynet
zürriyet

DAİMA BİTİŞİK YAZILAN
ANLAMCA KAYNAŞMIŞ
BİLEŞİK FİİLLER
Vazgeçmek
Öngörmek
Varsaymak
Başvurmak
Elvermek
Alıkoymak

DAİMA BİTİŞİK YAZILAN
Kİ'LER

Sanki
Oysaki
Mademki
Belki
Hâlbuki
Çünkü
Meğerki

serzeniş
seyahat

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Nokta (.)

Kullanıldığı Yerler:

- Tamamlanmış cümlelerin sonunda kullanılır.

Ör: Yeni kitabımı bu yaz tamamladım.
Geldim.

- Kısaltmaların sonunda kullanılır.

Ör: Geçen yıl Prof. Dr. Ali Taşpınar'ın konferansına katıldım.

Uyarı: Kurum ve kuruluş adlarının ilk harfleri alınarak yapılan kısaltmalarda hiçbir noktalama işareti kullanılmaz.

Ör: THY, SSK, TDK, PTT...

Uyarı: Ölçü birimlerinin kısaltmalarında nokta kullanılmaz.

Ör: m , l , mm , kg , cm ...

- Sıra sayıların ifadesinde kullanılır.

Örnek: II. Murat ülkenin genişlemesi için yeni kanunlar çıkarmıştır.

- Tarihlerin yazımında gün-ay-yıl belirten sayıların arasında kullanılır.

Ör: 10.02.2000
05.06.1902

Uyarı: Tarihlerin yazımında ay ifadesi yazıyla yazılmışsa arada hiçbir noktalama işareti kullanılmaz.

Ör: 13 Ocak 1925

Ör: 08 Kasım 1858

Ör: 22 Kasım 14

Uyarı: Tarihlerin arasında nokta kullanılmak zorunda değildir. Kısa çizgi ya da eğik çizgi de kullanılabilir

Ör: 10/10/1905
10-10-1905

- Saat ve dakika bildiren sayıların arasında kullanılır.

Ör: 15.42

Virgül (,)

KULLANILAMAYACAĞI YERLER

- Yan cümle oluşturan şart ekinden sonra (-se) kullanılmaz.

Ör: Seni ne kadar dinlerse, o kadar başarılı olur. (Yanlış kullanım)

- Yan cümle oluşturan zarf-fiil eklerinden (-ıp, -erek, -madan, -dıkça, -ken, -eli, -meksizin) sonra kullanılmaz.

Ör:

Seninle biraz konuşup, gideceğim. (Yanlış kullanım)

- Tamlamalarda tamlayanla tamlanan arasında kullanılmaz.

Ör: Ben senin, hayatınla oynamak istem. (Yanlış kullanım)

- ve, de, ki, ile... gibi bağlaçlardan önce ya da sonra kullanılamaz.

Ör: Sen de konuş ki, düşüncelerimizi tam olarak anlatmış olalım. (Yanlış kullanım)

- Tekrarlı bağlaçların (hem...hem, ya... ya, ne... ne, ister... ister, gerek... gerek) arasında kullanılmaz.

Ör: Bu konuda hem sana, hem ona güveniyorum. (Yanlış kullanım)

KULLANILDIĞI YERLER

- Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına kullanılır.

Ör:

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum.

Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller...

- Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

Ör:

Bir varmış, bir yokmuş.

Umduk, bekledik, düşündük.

Fakat yol otomobillere yasak olduğundan o da herkes gibi tramvaya biner, kimse de ona dikkat etmezdi.

- Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için kullanılır.

Ör:

Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti.

- Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır.

Ör:

Şimdi efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sual sorayım.

Osmanlı, dört kıtanın hakimi, dünyaya korku salmıştır.

- Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına kullanılır.

Ör: Akşam, yine akşam, yine akşam,

Ör: Kopar sonbahar tellerinden

Derinden, derinden, derinden

- Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra kullanılır.

Ör:

Datça'ya yarın gideceğim, dedi.

Şehirde ilk önce hükümet doktoruyla karşılaştım.

– Bugünlerde başımı kaşımaya vakit bulamıyorum, dedi.

- Konuşma çizgisinden önce kullanılır.

Ör:

Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,

– Bu anahtar köşkü de açar, dedi.

- Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette gibi kelimelerden sonra kullanılır.

Ör:

Peki, gideriz.

Olur, ben de size katılırım.

Hayhay, memnun oluruz.

Haydi, geç kalıyoruz.

Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor.

- Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:

Örnek:

Küçük, adamın yanına geldi.

Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi.

- Hitap için kullanılan kelimelerden sonra kullanılır.

Not: Hitap bildiren ifadelerin her sözcüğü büyük harfle başlar.

Ör:

Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir.

Sayın Başkan,

Sevgili Kardeşim,

Değerli Arkadaşım,

Noktalı Virgül (;)

Uyarı: Bir cümlede açıklama yapılacak ya da örnek verilecek yerlerde kesinlikle iki nokta (:) kullanılır. Açıklama ya da örneklemenin büyük, küçük harf niteliğine bakılmaz.

Ör:

Kaliteli insanda aranması gereken hususlar (:) şeref (,) haysiyet (,) onur (,) dürüstlük (...)

Not: İki noktadan sonraki bölüm sıralı sözcüklerse hem küçük hem de büyük harfle, cümle ise büyük harfle başlar.

KULLANILDIĞI YERLER

- Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için kullanılır.

Ör:

Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.

Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; İstanbul, Londra, Bakü

- Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

Örnek:

Sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırarak, kahkahalar atmak, ağlamak istiyorum.

At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.

- Kimi zaman anlam karışıklığını gidermek için kullanılabilir.

Ör:

Ahmet; Ali, Aslı ve Murat'tan sonra sıralamadaki yerini aldı.

İki Nokta (:)

- Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur.

Ör:

Yeni harfler alındıktan sonra eski yazı ile bir tek kelime bile yazmayan iki kişi görmüşümdür: Atatürk ve İnönü!

(Faliş Rıfkı Atay)

– Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?

Ziraatçı sayar:

– Yulaf, pancar, zerzevat, tütün...

(Faliş Rıfkı Atay)

- Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur.

Ör:

Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır.

(Mustafa Kemal Atatürk)

Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim.

(Fahri Rıfkı Atay)

Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük

Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.

(Yahya Kemal Beyatlı)

- Ses biliminde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır.

Örnek:a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.

Üç Nokta (...)

- Tamamlanmamış cümlelerin sonunda kullanılır.

Ör:

Ne çare ki çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından...

- Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten ötürü açıklanmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur.

Ör:

Kılavuzu karga olanın burnu... çıkmaz.

Arabacı B...'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

- Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur.

Ör:

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

— Koca Ali... Koca Ali, be!...

Soru İşareti (?)

- Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur.

Ör:

Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?

Atatürk bana sordu:

— Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?

UYARI: Soru eki ve soru kelimesi kullanılmadan ezgili söyleyişlerde de soru işareti kullanılır.

Ör:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— Adınız?

UYARI: Sözde soru cümlelerinin sonuna da soru işareti konur.

Örnek:Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

- Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:

Ör:

Yunus Emre (1240?-1320), (Doğum yeri: ?).

Türk halk felsefesinin, Türk nüktecilüğünün ve mizah dehasının büyük mümessili Nasreddin Hoca da bu asırda yaşamıştır (1208 ?-1284).

Ankara'dan Konya'ya 1,5 (?) saatte gitmiş.

1496 (?) yılında doğan Fuzuli...

UYARI: mı / mi eki -inca / -ince anlamında zarf-fiil işleviyle kullanıldığında soru işareti konmaz.

Örnek:

Akşam oldu mu sürüler döner.

Hava karardı mı eve gideriz.

Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı.

UYARI: Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur.

Ör:

Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?

Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklar'dan mı?

Ünlem işareti (!)

- Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur.

Ör:

Ne mutlu Türk'üm diyene!

Hava ne kadar da sıcak!

Aşk olsun!

Ne kadar akıllı adamlar var!

- Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur.

Ör:

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!

Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın

Bu toprak bir devrin battığı yerdir.

UYARI: Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlelerin sonuna da konabilir:

Örnek:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!

- Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır.

Ör:

İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

UYARI: Ünlemden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir.

Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan. (Tarık Buğra)

Kısa Çizgi (-)

- Ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır.

Ör:

Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu.

Tırnak İşareti (“ ”)

- Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır.

Ör:

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” vecizesi yer almaktadır.

Ulu önderin “Ne mutlu Türk'üm diyene!” sözü her Türk'ü duygulandırır.

Bakınız, şair vatani ne güzel tarif ediyor:

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.

Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.”

UYARI: Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

“Akıl yaşta değil baştadır.” atasözü yüzyılların tecrübesinden süzülüp gelen bir gerçeği ifade etmiyor mu?

“İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!” diyorlar.

- Özel olarak belirtilmek istenen sözler tırnak içine alınır.

Ör:

Yeni bir “barış taarruzu” başladı.

- Cümle içerisinde kitapların ve yazıların adları ve başlıkları tırnak içine alınır.

Ör:

Yahya Kemal'in bazı şiirleri “Kendi Gök Kubbemiz” adı altında çıktı.

“Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

UYARI: Tırnak içine alınan sözlerden sonra kesme işareti kullanılmaz:

Örnek:Yahya Kemal'in “Aziz İstanbul”unu okudunuz mu?

Tek Tırnak İşareti (‘ ’)

- Tırnak içinde verilen ve yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü belirtmek için kullanılır.

Ör:

Edebiyat öğretmeni “Şiirler içinde ‘Han Duvarları’ gibisi var mı?” dedi ve Faruk Nafiz'in bu güzel şiirini okumaya başladı.

Yay Ayraç (())

- Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamalar için kullanılır.

Ör:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.

UYARI: Yay ayraç içinde bulunan özel isimler ve yargı bildiren anlatımlar büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti getirilir.

UYARI: Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, ayraç kapandıktan sonra yazılır.

Yunus Emre (1240?- 1320)'nin...

- Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

Ör:

İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakama yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın...

(Reşat Nuri Güntekin)

Kesme İşareti (')

- Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan "o" zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

19 Mayıs 1919’da Samsun’a O çıktı. (o zamiri yanlış yazılmıştır.)

UYARI: Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır.

Ör:

Bu Kanun’un 17. maddesinin c bendi...

Yukarıda adı geçen Yönetmelik’in 2’nci maddesine göre... vb.

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.

Ör:

Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığına, Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğüne, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Mavi Köşe Bakkaliyesinden, Gimanın.

UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz.

Ör:

Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaşmak, Aydınlı, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadriler, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün.

UYARI: Unvanlardan sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.

Ör:

Cumhurbaşkanınca, Başbakanca, Türk Dil Kurumu Başkanına göre vb.

UYARI: Akım, çağ ve dönem adlarından sonra gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.

Ör:

Eski Çağın, Yükselme Döneminin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatına.

SÖZCÜK VE SÖZ ÖBEKLERİNDE

I. SÖZCÜKLERDE ANLAM DEĞİŞİMİ

A. Anlam Genişlemesi

Bazı sözcükler, anlam genişlemesi yoluyla yeni anlamlar kazanabilir. Bunun yanında sözcükler anlam daralmasına da uğrayabilir. Başlangıçta birden çok anlam içeren bir sözcük, o anlamlarını yitirerek zaman içinde tek bir anlamı içerir duruma gelebilir.

Örneğin, “yağlı” sözcüğü “yağı çok olan” anlamını taşır. Bu, yağlı sözcüğünün temel anlamıdır.

“Yağlı bir müşteri görse hemen ellerini ovuşturur.” cümlesinde “varlıklı, zengin” anlamında kullanılmıştır.

“Böyle yağlı bir iş hiç kaçırılır mı?” cümlesinde ise “yağlı” sözcüğü, “çok fazla zahmet çekmeden, bol kazanç sağlayan” anlamında kullanılmıştır. Görüldüğü gibi “yağlı” sözcüğü anlam genişlemesi yoluyla yeni anlamlar kazanmıştır.

B. Anlam Daralması

Bir sözcüğün anlattığı varlık, nesne ya da eylemin ancak bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesidir. Dilimizdeki “davar” sözcüğü her türlü “mal ve varlık”ı karşılarken günümüzde yalnızca “koyun” ve “keçi” türündeki hayvanları karşılayacak biçimde kullanılmaktadır. İşte bu sözcükte anlam daralması vardır. Günümüzde “incir” anlamına gelen ‘yemiş’ sözcüğü eskiden bütün meyveleri karşılayacak bir anlama sahipti. Demek ki “yemiş” de anlam daralmasına uğramıştır.

C. Anlam Değişmesi

Bir sözcüğün başlangıçta karşıladığı anlamdan uzaklaşarak zaman içinde başka bir anlamı karşılayacak duruma gelmesidir.

“Tütün” sözcüğü eskiden “duman” anlamında kullanılırken bugün “Nikotin içeren yapraklı bitki” anlamında kullanılmaktadır. Görüldüğü üzere sözcük, anlam değişmesine uğramıştır. Geçmişte “kolay, değersiz, hakir” anlamında kullanılan “ucuz” sözcüğü, şimdilerde genellikle, “pahalı karşıtı, düşük fiyatlı” anlamında kullanılmaktadır.

Sözcük anlam değişimine uğrarken iyiye ya da kötüye doğru değişim gösterebilir.

a. Anlam İyileşmesi

Kimi sözcüklerin başlangıçta kötü bir anlam taşırken zaman içinde iyi bir anlam karşılayacak hâle gelmesidir.

“Yavuz” sözcüğü eskiden “kötü, hırsız” anlamını taşırken daha sonra “yiğit, kahraman” anlamını karşılar duruma gelmiştir ki bunda anlam iyileşmesi vardır.

Çok eskiden “emek” sözcüğü “acı, eziyet” anlamlarını içerirken günümüzde “bir işin yapılması için harcanan beden gücü” anlamını yüklenmiştir.

b. Anlam kötüleşmesi:

Bir sözcüğün başlangıçta iyi bir anlam taşırken zaman içinde kötü bir anlamı karşılayacak hâle gelmesidir.

Dilimize Arapçadan geçen “ukala” sözcüğü “akıllılar” anlamını taşırken bugün “kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgilik taslayan” anlamında kullanılmaktadır.

“Canavar” sözcüğü başlangıçta “canlı, yaşayan, hayvan” gibi anlamları karşılamıştır. Fakat zamanla olumsuz bir anlam karşılar hâle gelmiştir. Demek ki bu sözcükte anlam kötüleşmesi vardır.

II. ANLAM AŞAMALARINA GÖRE SÖZCÜKLER

A. Tek Anamlı Sözcükler

Dilimizde birden fazla anlam yüklenemeyen sözcüklerdir. Alçı, albay, bitki, kurnaz, tümleç... gibi sözcükler tek anamlı sözcüklerdir.

B. Çok Anamlı Sözcükler

Her sözcüğün en az bir anlamı vardır. Başlangıçta tek anlam ifade eden sözcük, zamanla çeşitli yöntemlerle değişik anlamlar kazanır. Bu yüzden dilimizde tek anamlı sözcüğe fazla rastlanmaz. Rastlananlar da genellikle yan veya mecaz anlam yüklenemeyen, kullanım alanı dar sözcükler, belli alanların bazı terimleri, başka dillerden yakın dönemlerde girmiş sözcüklerdir.

Sözcükler, zamanla anlam genişlemesine uğrayarak değişik anlamlar kazanabilir yani çok anlamlılık gösterebilir. Sözcüklerin çok anlamlılığı cümle içinde kullanımında kendini belli eder.

Örneğin “dil” sözcüğü çok anlamlıdır.

- Hastanın dili şişmiş, ağzında dönmez olmuştur. (İnsanda ve bazı hayvanlarda ağız boşluğunda yer alan etli, uzun, hareketli organ.)
- Dört beş yaşındaki bir çocuğun dili epey gelişmiştir. (İnsanların duygu ve düşüncelerini anlatmak için sözle ve yazıyla gerçekleştirdikleri anlaşma, lisan.)
- Tarık Buğra'nın dili Akşehir'den, Yaşar Kemal'inki Çukurova'dan önemli izler taşır. (Bir çağa, bir yöreye, bir yazara özgü söz dağarcığı ve söz dizimi.)
- Terazinin sağ dili, az yukarı bakıyordu. (Bazı aletlerde uzun, yassı ve hareketli parçadır.)
- Hukuk dili, roman dili, tiyatro dili, yasa dili... (Belli kurumlara, mesleklere, konulara özgü dil.)

- Dalgaların yığıldığı kumlar körfezin ağzında bu dili oluşturmuş. (Coğrafyada, denize uzanan dar ve alçak kara parçası.)

Örneğin “yanmak” sözcüğü çok anlamlıdır.

- Elindeki kağıt bir anda yandı.
- Eli sobaya değince parmakları yandı.
- Yemek ateşte çok kalınca yandı.
- Güneşte çalışınca hepimiz yandık.
- Sinemaya geç kalınca biletler yandı.
- Hata yapınca yandım ve oyun dışı kaldım.
- Yandık babam her şeyi öğrenmiş.

Not:Yukarıdaki örneklerden birden fazla soru şekli çıkabilir. (Kaç değişik anlamda kullanılmıştır ya da hangisi temel anlamlıdır...)

a. GERÇEK ANLAM

Sözcüğün, söylendiğinde akla gelen ilk anlamıdır. Buna, sözcüğün temel anlamı veya sözlük anlamı denir.

Örnek:

- * Çok kitap okumaktan gözlerim kanlanmıştı.
- * Soğuk ve yağışlı havalar, yaşamı zorlaştırıyor.
- * Ekmeği dilim dilim keserek masaya koydu.

Yukarıdaki cümlelerde “göz” sözcüğü, görme organı; “soğuk” sözcüğü, ısısı düşük olan, sıcak karşıtı; “kesmek” sözcüğü, bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak anlamlarında kullanılmıştır. Bu sözcükler, temel yani sözlük anlamlarıyla kullanıldığından, gerçek anlamlıdır.

b. MECAZ ANLAM

Sözcüğün, gerçek anlamından uzaklaşarak kazandığı yeni anlamdır.

Örnek:

- * Olaylara değişik gözlerle bakmayı bilmeliyiz.
- * Yeni öğrenci, nedense çok soğuk davranıyor.
- * Konuşmacı, gürültüden konuşmasını yarıda kesti.

Yukarıdaki cümlelerde “göz” sözcüğü, bakış açısı; “soğuk” sözcüğü, duygudan ve sevgiden yoksun; “kesmek” sözcüğü bitirmek, sona erdirmek anlamlarında kullanılmıştır. Bu sözcükler, gerçek anlamlarından uzaklaştığı için mecaz anlam kazanmıştır.

c. YAN ANLAM (YAKIŞTIRMACA)

Şekil ve işlev benzerliğinden dolayı, bir sözcüğün başka bir varlığa ad olarak verilmesidir.

Aşağıdaki örnekler yakıştırma yoluyla başka bir varlığa ad olarak yan anlam kazanmıştır.

Örnek:

Masaningözü
Dağineteği
Gemininburnu
Dereninağzı

Defterinyaprağı
Uçurtmanınkuyruğu
Kapının kolu
Köprününayağı

d. TERİM ANLAMI

Bir bilim, sanat, spor meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan sözcüklere terim anlamlı sözcükler denir.

Örnek:

* Sanatçının son oyunu üç perdeden oluşuyor.

Bu cümlede “perde” sözcüğü “bir tiyatro oyununun bölümlerinden her biri” anlamına gelerek terim anlamıyla kullanılmıştır.

Aşağıda verilen sözcükler, karşılarındaki alanla ilgili olarak kullanıldığında terim anlamı kazanır.

- * Meridyen, plato, atmosfer, yarımada → coğrafya
- * Uyak, redif, dize, ölçü, beyit, durak → edebiyat

Not:Terim anlamlı sözcüklerde dikkat edilmesi gereken önemli nokta bilim, sanat, spor ya da meslek adı terim olmaz.

Örnek:

Bu hafta tiyatroya gitmek istiyorum.

Tüm öğrenciler coğrafyadan zayıf aldı.

Voleybol ülkemizde istenildiği yeri bulamıyor.

e. ARGO ANLAM

Argo, bir dilin parçası olmakla birlikte, toplumun belli bir çevresi tarafından kullanılan, kendine özgü sözcük, deyim ve deyişlerden oluşan özel bir dildir. Argo küfür değildir fakat küfürlü argo terimler de vardır.

Anadil içinde ayrı bir dil olan argo, anadille birlikte kullanıldığı gibi, belirli gruplara özgü bir dil olabilir: Suç argosu, okul argosu. Argoda kelimelerin anlamı örtüktür. Eski anlamlar yeni anlama kavuşturulur. Uydurmadır. Anadildeki kelimeyi bozma, Yabancı kelimelerle yerliyi birleştirme yaygındır. En çok mizah ve küfürlü söyleyişlerdedir. Eskiden külhanbeyi ağzı denirdi. Ayaktakımı ağzı da denir.

Örnek:

- Araklamak: çalmak
- Atmasyon: asılsız anlamsız, uydurma, yalan söz veya haber
- Tırnakçı: hırsız, yankesici
- Uyutmak: aldatmak, kandırmak
- Papel: para
- Uyuzlanmak: huylanmak, şüphelenmek

III. ANLAM İLİŞKİLERİNE GÖRE CÜMLELER

a. YAKIN ANLAMLILAR SÖZCÜKLER

Eş anlamlı görünmelerine rağmen aralarında az çok anlam farkı bulunan sözcüklere yakın anlamlı sözcükler denir. Yakın anlamlı sözcüklerde anlamca eşitlik yoktur. Bunedenle yakın anlamlı sözcükler gelişigüzel kullanılmamalıdır.

- Mutluluk-sevinç
- İstemek – dilemek
- Usanmak-sıkılmak
- Eş – dost – ahbap
- Çekinmek – kaçınmak
- Beklemek – durmak
- Küsmek – gücenmek – darılmak
- Uğraşmak – didinmek

b. EŞANLAMLI (ANLAMDAŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışları farklı, anlamları aynı olan sözcüklerdir.

Örnek: Beyaz- ak, kafiye – uyak, edebiyat – yazın, mana – anlam, eser – yapıt, hatırlamak – anımsamak...

Not:

Eş anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması gereksiz sözcük kullanımına neden olur ve anlatım bozukluğudur.

Örnek:

Neşeli, sağlıklı ve şen bir görünüşü vardı. (Neşeli ve şen eş anlamlı)

Ancak eş anlamlı sözcükler ikileme oluşturursa ya da sözcüğün eş anlamlısı açıklama amacıyla parantez içi bilgi olarak verilirse anlatım bozukluğu olmaz.

Örnek:

- * Sınıfta ses seda yoktu. (ses – seda eş anlamlıdır ve anlatım bozukluğu yaratmaz.)
- * Bu eser edebiyat (yazın) dünyamıza ışık olmuştur. (edebiyat – yazın eş anlamlıdır ve anlatım bozukluğu olmaz.)

c. EŞSESİLİ (SESTEŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı olan sözcüklerdir.

- Kalem böyle çalınmıştır yazıma
Yazım kışa uymaz, kışım yazıma.”
- Onun en sevdiği çiçek güldü.
Küçük çocuk uzun süre güldü.
- Bahçedeki otları yoldu.
Oldukça çamurlu bir yoldu.
- Eve akşamüzeri vardı.
Elinde çiçekler vardı.

Not: Yazılış ve okunuşlarında küçük de olsa farklılıklar bulunan sözcükler sesteş değildir.

- Adet (tane) - âdet (gelenek, görenek)
- Kar (yağış şekli) - kâr (kazanç)

Not: Bir sözcüğün sesteş olabilmesi için iki anlamın da temel anlamlı olması gerekir.

Ör:

- * Yüzündeki lekeler bu kremle geçer. (Temel anlam)
- * Okuldan yüz öğrenci geziye katıldı. (Temel anlam)
- * Denizin yüzü çarşaf gibi dümdüzdü. (Yan anlam)

Yukarıdaki örneklerde üçüncü cümle diğerleriyle sesteş olamaz. İlk iki cümle kendi aralarında sesteştir.

Not: Sesteş ifadelerde ifadenin biri tek, diğeri birden çok sözcükten oluşabilir. Bu sözcükler de sesteş kabul edilir.

Örnek:

Her nefeste eyledik yüz bin günah,
Bir günaha etmedik hiç bir gün ah.

Not:

Dilimizde kimi sözcükler hem fiil hem isim özelliği gösterebilir. Bu sözcüklerin isim anlamıyla fiil anlamı arasında alaka varsa sözcük kökteş; yoksa sesteş kabul edilir.

Örnek:

Yemeğin yağı çoktu. / Sabaha kadar rahmet yağdı. (Sesteş)
Evin boyası yapılmış. / Boya istediğim gibi olmamış. (Kökteş)

d. KARŞIT (ZİT) ANLAMLI SÖZCÜKLER

Anlamca birbirlerine karşıt olan sözcüklerdir.

Örnek:

Büyük – küçük, iç – dış, dolu – boş, açık – kapalı, var – yok, az – çok, alçalmak – yükselmek...

Not: Bazı sözcüklerin karşıtı yoktur.

Örnek:

Orman, çiçek, yağmur, kar...

Not: Bir sözcüğün olumsuz, o sözcüğün karşıtı değildir.

Sözcük karşıtı olumsuz

girmek	çıkmaq	girmemek
tatlı	acı	tatsız

Not: Kimi sözcüklerin karşıtı cümle içindeki kullanımına göre değişir.

Örnek:

“Elbet bu kara günlerin bir sonu vardır.” Dilimizde kara sözcüğünün karşıtı aktır. Ancak bu cümlede kara sözcüğünün karşıtı iyi olmuştur.

e. SOMUT – SOYUT ANLAM

Somut Anlam

Duyularımızdan (görme, işitme, koklama, dokunma, tatma) herhangi biriyle algılayabildiğimiz kavram ve varlıkları karşılayan sözcükler somut anlamlıdır.

Örnek:

Çiçek, bulut, rüzgâr, gökyüzü, ışık, ses, yağmur, koku...

Soyut Anlam

Beş duyumuzdan herhangi biriyle algılayamadığımız; ancak var olduklarını akıl, inanç ve sezgilerimizle kabul ettiğimiz kavram ve varlıkları karşılayan sözcükler soyut anlamlıdır.

Ör:

Sevgi, heyecan, korku, hırs, iyilik, güzellik, akıl, aşk...

Somutlaştırma

Soyut anlamlı bir sözcüğün anlam genişlemesi yoluyla somut anlam kazanmasıdır.

Ör:

Dedem çok iyi bir insandır.

İyilerin ömrü az olur.

Birinci cümlede “istenilen, beğenilen niteliklere sahip” anlamına gelerek soyut anlamıyla kullanılan “iyi” sözcüğü, ikinci cümlede “insan”ı karşılayarak somut anlam kazanmıştır.

Soyutlaştırma

Somut anlamlı bir sözcüğün anlam genişlemesi yoluyla soyut anlam kazanmasıdır.

Ör:

İhtiyar, otobüsten inerken kafasını kapıya çarpmış.

Bu kafayla hiçbir işte başarılı olamazsın.

Birinci cümlede “baş” anlamına gelerek somut anlamıyla kullanılan “kafa” sözcüğü, ikinci cümlede “akıl, mantık” anlamına gelerek soyut anlam kazanmıştır.

f. NİTEL – NİCEL ANLAMLIL SÖZCÜKLER

Bir varlığın sayılabilir, ölçülebilir özelliği nicel anlam; sayılamayan, ölçülemeyen özelliği nitel anlamdır.

Ör:

Yazarın kuru anlatımı okucuyu sıkıyor. (Bu cümlede kuru nitel anlamlıdır.)

Toplantı büyükçe bir salonda yapıldı. (Bu cümlede büyükçe sözcüğü nicel anlamlıdır.)

Not:

Bir sözcük cümle içinde kullanımına göre hem nitel hem nicel anlamlı olabilir.

Ör:

Bu işten iyi para kazanıyoruz. (Sayılabilir: nicel)
İyi insanlar çok yaşamaz. (Sayılamaz: nitel)

g. YANSIMA ANLAMLIL SÖZCÜKLER

Doğadaki sesler taklit edilerek oluşturulan sözcüklere yansıma sözcükler denir.

Örnek:

- * Fıs - fısıldaşmak, fısıltı
- * Hor - horlamak
- * Hapşu - hapşırma
- * Miyav - miyavlamak
- * Hav - havlamak
- * Çat – çatırtı

Not:

Kimi sesler sesin harf olafrak karşılığı olmadığı için yansıma kabul edilmez.

Ör:

- * Köyün girişinde eşkıyaların atı kışnedi.
(Bu cümlede kışnedi atın kışneme sesi olmadığı için yansıma değildir.)

Not: Her yansımada ses olmak zorundadır. Görsel ifadeler yansıma olamaz.

SÖZCÜKLERE YENİ (MECAZ) ANLAM KAZANDIRMA YOLLARI

a) BENZETME (TEŞBİH)

Aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki sözden zayıf olanı kuvvetli olana benzetmektir. Benzetmenin dört ögesi vardır. Bunlar:

Asıl Ögeler

- Benzeyen
- Kendisine Benzetilen

Yardımcı Ögeler

- Benzetme Yönu
- Benzetme Edatı

Asıl ögeler bir benzetmede kullanılmak zorundadır. Yardımcı ögeler kullanılmak zorunda değildir.

Teşbih Çeşitleri

a) Ayrıntılı Benzetme (Teşbih-i Mufassal)

Dört ögesi de bulunan benzetmedir.

Ör:

Sular öyle temiz ki, annemin yüzü gibi.

b) Kısaltılmış Benzetme (Teşbih-i Mücmel)

Benzetme yönü olmayan, diğer ögeleri olan benzetmedir.

Ör:

Şenyuva apartmanı bodrum katında kutu gibi bir dairede otururlar.

c) Pekiştirilmiş Benzetme (Teşbih-i müekked)

Benzetme edatı olmayan, diğer ögeleri olan benzetmedir.

Ör:

Yollar köyleri saran eskimiş çerçeveler

d) Yalın Benzetme (Teşbih-i belîğ), (Güzel Benzetme)

Sadece temel ögelerle (benzeyen, kendisine benzetilen) yapılan benzetmelere denir.

Ör:

Selviler içinde bir alevdir, Emirsultan.

b) İSTİARE (EĞRETİLEME)

Benzetmenin asıl ögeleri olan benzeyen ve kendisine benzetilenden yalnızca birinin kullanılmasıyla yapılan benzetmedir. İki türü vardır.

Açık İstiare:

Benzeyen söylenmez, yalnız kendisine benzetilen söylenirse açık eğretileme oluşur.

Ör:

Vurulup alından tertemiz yatıyor

Bir hilal uğruna ya rab ne güneşler batıyor.

*** KB: güneş B: asker, insanlar (Açık İstiare)

Toplum olarak bu uykudan uyanmalıyız.

*** KB: uyku B: gaflet (Açık İstiare)

Saçlarına yıldız düşmüş koparma anne.

*** KB: yıldız B: beyaz saç (Açık İstiare)

b- Kapalı İstiare

Teşbihin asıl unsurlarından olan kendisine benzetilen kullanılmaz sadece benzeyen kullanılırsa kapalı istiare meydana gelir.

Örnekler:

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilal!

*** KB: insan B: hilal (kapalı İstiare)

Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor.

*** KB: insan B: tekerlekler (kapalı İstiare)

c) DOLAYLAMA

Anlatıma çekicilik katmak için bir sözcükle belirtilebilecek bir kavram veya varlığın birden fazla sözcükle anlatılmasıdır.

* *İhtiyar, hayat arkadaşını kaybedince çok üzüldü.*

Bu cümlede “hayat arkadaşı” sözüyle “eş, hanım” anlatılmak istendiğinden, dolaylama yapılmıştır.

Aşağıda verilen sözler dolaylamaya birer örnektir.

* *Kaleci* —> *file bekçisi*

* *top* —> *meşin yuvarlak*

* *Ankara* —> *Türkiye’nin kalbi*

* *Kömür* —> *kara elmas*

d) AD AKTARMASI (MECAZ-I MÜRSEL)

Bir sözcüğü, benzetme amacı gütmeksizin başka bir sözcüğün yerine kullanmaktır. Bu, “iç-dış, parça-bütün, sebep-sonuç, yazar-yapıt...” gibi ilgilerle sağlanır.

Ör:

Çok susayan çocuk şişeyi bir dikişte bitirdi.

Bu cümlede iç-dış ilgisi kurularak “şişe” sözcüğü, şişenin içindeki “içecek” yerine kullanılmıştır.

Ör:

Yahya Kemal günümüzde de beğenilerek okunuyor.

Bu cümlede sanatçı-yapıt ilgisi kurularak “Yahya Kemal” sözü, sanatçının “yapıtları yerine kullanılmıştır.

Okul yarın müzeye gidecek. (öğrenciler)

Teknemiz Ayvalık’a birazdan yanaşacak. (Ayvalık İskeleyi)

Bilgi için yan masaya başvurabilirsiniz. (görevli)

Yalova, fuara büyük ilgi gösterdi. (Yalova halkı)

Gezi için evden izin alamamış. (anne-baba)

Turnuvaya ünlü raketler katılacak. (tenisçi)

e) KİŞİLEŞTİRME (TEŞHİS)

İnsan dışı varlıklara insan özelliği vermeye kişileştirme denir.

Ör:

- Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler
Sonra dönen, dönerken inleyen tekerlekler.

f) GÜZEL ADLANDIRMA

Söylenildiğinde insan zihninde olumsuz çağrışımlar uyandıran bazı durum, olay, kavram veya varlıkları güzel bir biçimde dile getirmektir. Güzel adlandırma da bir bakıma dolaylamadır. Ancak buradaki amaç, kavramın içindeki olumsuzluğu örtmeye çalışmaktır.

Örnek:

İşitme engelliler için haber bülteni birazdan başlayacak.

Bu cümlede “işitme engelli” sözü, olumsuz çağrışım yapan “sağır” sözcüğünün yerine kullanılmış ve güzel adlandırma yapılmıştır.

ölüm —> *son yolculuk*

cin —> *iyi saatte olsunlar*

kör —> *görme engelli*

verem —> *ince hastalık*

tabut —> *tahta at*

g) KİNAYE

Bir sözü aynı zamanda hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanma sanatıdır. Sözü açık söylenmesinin hoş olmadığı durumlarda alay, şaka, sitem amacıyla da kullanılır. Bu kullanışta sözün gerçek anlamından bir sonuç çıksa da geçerli olan mecaz anlamıdır.

Ör:

Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın?

Ör:

Ey benim sarı tamburam

Sen ne için inilersin

İçim oyuk derdim büyük

Ben anınçün inilerim

Pir Sultan Abdal

h) Deyim Aktarmaları

❖ İnsandan Doğaya Aktarım

İnsana ait bir özelliğin doğadaki varlıklara aktarılmasıdır. Bir anlamda kişileştirme yapılmasıdır.

Örnek:

- Kuşlar neşe içinde cıvıldaşıyor.
- Ovadaki bütün çiçekler el ele tutuşmuş, hep bir ağızdan şarkı söylüyorlardı.

❖ Doğadan İnsana Aktarım

Doğadaki varlıklara ait özelliklerin insanlara aktarılmasıdır.

Örnek:

- Olgun tavırlarıyla herkesin beğenisini kazandı.(Olgunluk doğaya ait bir özelliktir)
- Bedir' in aslanları ancak bu kadar şanlı idi.
- Dalgalanır deli gönül şafakta.
- Kalbim yırtılıyor her nefesimde.
- Sert bir insan olduğu belliydi.(Sertlik)

❖ Doğadan Doğaya Aktarım

Doğadaki herhangi bir varlığa ait özelliğin doğadaki başka bir varlığa aktarılmasıdır.

Örnek:

- Karlar uçuşurdu camlarda.
- Rüzgârlar ulurdu sabaha kadar.
- Çiçekler yamaçtan aşağı akıyordu.

❖ Duyular Arası Aktarım

Bir duyuyla algılanabilen kavram ya da varlığın başka bir duyuyla algılanabilecek biçimde kullanılmasıdır.

Örnek:

- Hâlâ aklımda onun sıcak gülüşü, tatlı bakışı. (Dokunma-Görmeye)
- Nasıl unutabilirim o yumuşak konuşmayı. (Dokunma-Duymaya)
- Sokaktan acı bir fren sesi geldi. (Tatma-Duymaya)
- Onun keskin bakışları hepimizi korkuttu. (Dokunma-Görmeye)
- Dışarıdan keskin bir koku geliyordu.

SÖZ ÖBEKLERİ

İKİLEMELER

Anlamı pekiştirmek, güçlendirmek, anlatımı daha çekici hale getirmek için aynı sözcüğün, eş, yakın, karşıt anlamlı veya sesleri birbirini çağrıştıran sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşturulan sözcük grubuna “ikileme” denir.

Örnek:

Eski püskü, uzun uzun, şırıl şırıl, abuk sabuk, cam çerçeve, fokur fokur, tir tir titremek vs.

İkilemelerin Oluşum Şekilleri

İkilemeler oluşumlarına göre değişik alt başlıklarda incelenir:

- Aynı sözcüğün tekrar edilmesiyle oluşturulur.

Örnek:

Uslu uslu, açık açık, uzun uzun, iri iri, koşa koşa, ılık ılık...

- Eş anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılmasıyla oluşturulur.

Ör:

Güçlü kuvvetli, ses seda, şan şöhret, akıllı uslu, köşe bucağ, kılık kıyafet, yorgun argın...

- Yakın anlamlı sözcüklerle oluşturulur.

Ör:

Eş dost, doğru dürüst, ağır sızı, üst baş, bıkmak usanmak, uğraşmak didinmek, sağ salım, sorgu sual, akıl fikir, ak pak, az buçuk, mal mülk, yalan yanlış vb.

- Zıt anlamlı sözcüklerle oluşturulur.

Ör:

İyi kötü, aşağı yukarı, ileri geri, az çok, irili ufaklı, er geç, bata çıka, düşe kalka, aşağı yukarı, gide gele, alt üst, altı üstü, acı tatlı, büyük küçük, dost düşman, enine boyuna

- Biri anlamlı diğeri anlamsız sözcüklerle oluşturulur. Bu ikilemelerde, anlamsız sözcüğün anlamlı kelimeden önce kullanıldığı da görülür, sonra kullanıldığı da.

Ör:

Eğri büğrü, çoluk çocuk, cümbür cemaat, eski püskü, ezik büzük, yırtık pırtık, falan filan, sıkı fıkı, tek tük, ufak tefek,

- İkisi de anlamsız sözcüklerle oluşturulur.

Ör:

Abuk sabuk, ıvır zıvır, abur cubur, eciş bücüş, apar topar, mırın kırın, çıtı pıtı, paldır küldür vb.

- Yansıma sözcüklerle oluşturulur.

Ör:

Tıkır tıkır, şırıl şırıl, horul horul, fokur fokur, şarıl şarıl, vızır vızır, çatır çatır, çıtır çıtır, gümbür gümbür, lıkır lıkır, vb.

- İkinci kelimenin başına “m” ünsüzü getirilerek oluşturulur:

Ör:

Para mara, ev mev, yemek memek,

İkilemelerin Özellikleri

- * İkilemeyi meydana getiren sözcükler ayrı yazılır. Bu sözcüklerin arasına hiçbir noktalama işareti konmaz.

Ör:

Başbaşa verip bu işin içinden nasıl çıkacaklarını konuştular. (Yanlış)

Baş başa verip bu işin içinden nasıl çıkacaklarını konuştular. (Doğru)

- * Bazı ikilemeler zaman içinde kalıplaşarak bitişik halde kullanılır duruma gelmiştir.

Örnek:

- * Aldıklarını buzdolabına şipşak yerleştirdi.
- * Bu akşam menüde cızbız köfte vardı.
- * Gitgide sorunumuz büyüyor.
- * Karmakarışık bir ilişkinin ortasında buldu kendini.

İkilemelerin Cümledeki Görevleri

İkilemeler cümlede isim, sıfat ve zarf görevinde kullanılabilir. Cümlede tamlama şeklinde bulunabilirler.

Ör:

- * Çok sevdiği bisikleti ile dağ taş demeden Beypazarı'na kadar gitti. (dağ taş = isim)
- * Çocuklarını okutabilmek için malını mülkünü feda etti. (malını mülkünü = isim)
- * Yıkık dökük bir odada koca bir ömür geçirdi. (yıkık dökük = sıfat)
- * Memleketimin her bir yerini karış karış gezdik. (karış karış = zarf)
- * Büyük yatırım yaparak kurduğu matbaa son zamanlarda tıkr tıkr işliyor. (tıkr tıkr = zarf)

NOT:

Atasözleri topluma öğüt verirken, deyimler sadece içinde bulunulan durumları bildirir. Yani deyimlerin ders verme özelliği yoktur.

"UNUTMA!"

Örnek:

"Çobansız koyunu kurt kapar." sözü ders verdiği için atasözüdür.

"Burnu havada olmak" sözü ise öğüt verme amacı taşımadığı ve sadece bir durumu ifade ettiği için deyimdir.

DEYİMLER

Bir olayı, bir durumu, bir kavramı daha etkileyici anlatmak için en az iki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan ve çoğu zaman gerçek anlamdan uzaklaşıp kendine özgü anlam kazanan kelime gruplarına deyim denir.

Ör:

Sırt: Boyundan bele kadarki bölüm
Yer: Bir şeyin kapladığı boşluk, mekân.
Gelmek: ulaşmak, varmak.
Sırtı yere gelmemek: Güçlü olmak, sarsılmamak, yerinden düşürülememek.

Deyimlerin Özellikleri

1. Deyimler kalıplaşmış ifadelerdir. Deyimlerde bulunan sözcüklerin yerine eş anlamlıları bile getirilemez.

Sözcüklerin yerleri değiştirilemez. Bu şekilde bir kullanım anlatım bozukluğuna yol açar.

Ör:

Sürahiden boşalırcasına yağmak (Yanlış)
Bardaktan boşalırcasına yağmak (Doğru)
Suratından düşen bin parça (Yanlış)
Yüzünden düşen bin parça (Doğru)

2. Deyimler şahsa ve zamana göre çekimlenebilir.

Ör:

Ödevimi yapınca öğretmen gözüne girdim. (Ben)
Ödevimizi yapınca öğretmenin gözüne girdik. (Biz)

3. Deyimler genellikle mecaz anlamlıdır.

Ör:

"Kök söktürmek" deyimini "bir bitkinin kökünü çıkarttırmak" değil, "güçlük çıkarmak, uğraştırmak" anlamındadır. "Hapı yutmak" deyimini "ilaç içmek" değil, "kötü duruma düşmek" anlamındadır.

4. Bazı deyimlerin gerçek anlamları da vardır.

Ör:

Sır saklamak: Sırrı açıklamamak
El sürmemek: Değmemek, dokunmamak

5. Deyimler kinayeli anlam özelliği de gösterebilir.

Ör:

Sinek avlamak: Gerçek anlamı ve "bir tüccarın iş yapamaması" da mecaz anlamdır.
Eline su dökmemek: Gerçek anlamı ve "bir işi herkesten iyi yapmak" da mecaz anlamdır.

6. Deyimler bir kavramı ya da bir durumu anlatmak için kullanılır. Ders verme amacı taşımaz.

Ör:

"Burun kıvırmak" deyimini, beğenmeyip küçümsemek anlamını içermektedir. Herhangi bir ders verme amacı taşımamaktadır.

7. Deyimler sözcük grubu ya da cümle şeklinde bulunabilir.

Ör:

- Ağzı kulaklarına varmak (sözcük grubu)
- İğne atsan yere düşmez (cümle)
- İçi içine sığmamak (sözcük grubu)
- Ne tadı var ne tuzu (cümle)
- Armut piş, ağzıma düş. (cümle)
- Atı alan Üsküdar'ı geçti. (cümle)
- Ele verir talkını, kendi yutar salkımı. (cümle)
- Sözüünü balla kestim. (cümle)
- Doluya koydum almadı, boşa koydum dolmadı. (cümle)

- Ne kızı veriyor, ne dünürü küstürüyor. (cümle)
- Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur. (cümle)

8. Bazı deyimler, anlamca aynı doğrultudadır.

- Adam yerine koymak = adamdan saymak
- Ağzından laf almak = ağzını aramak
- Baltayı taşa vurmak = çam devirmek = pot kırmak
- Dünya başına yıkılmak = dünya gözüne zindan olmak
- Evlerden ırak = evlere şenlik
- İnce eleyip sık dokumak = kılı kırk yarmak
- Kendinden geçmek = kendini kaybetmek
- Oyuna gelmek = tuzağa düşmek
- Yüksekten atmak = mangalda kül bırakmamak

ATASÖZLERİ

Uzun gözlem ve deneyimler sonucu oluşmuş, bilgi ve öğüt veren kalıplaşmış sözlere atasözü denir.

Atasözlerinin Özellikleri

1. Atasözlerinin söyleyeni belli değildir, atasözleri halkın ortak malıdır.

2. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Bu yüzden atasözünü oluşturan sözcükler yerine başka sözcükler getirilemez, sözcüklerin sıralanışında da değişiklik yapılamaz.

Örnek:

“Damlaya damlaya göl olur.” atasözünde bulunan “göl” sözcüğünün yerine “havuz” sözcüğünü getiremeyiz. Sözcüklerin yerlerini değiştirip “Göl damlaya damlaya olur.” da diyemeyiz. Atasözlerinin hepsi tamamlanmış bir yargı bildirir. Bu nedenle atasözleri cümle değeri taşır.

3. Atasözlerinin birçoğunda mecazlı bir söyleyiş vardır.

Ör:

“Terzi kendi söküğünü dikemez” atasözü, “İnsanlar başkalarına yaptıkları hizmetleri kendilerine yapamazlar.” anlamını taşır. Bu atasözünün terziyle, sökükle bir ilgisi yoktur.

4. Çok az da olsa gerçek anlam taşıyan atasözleri de vardır.

Ör:

Dost ile ye, iç; alışveriş etme.

Bugünün işini yarına bırakma.

KELİME GRUPLARI

Kelime Grubu Nedir?

Kelime grubu, birden fazla kelimeden oluştuğu hâlde cümledeki görevi bakımından bir kelimeden farksız olarak yerine göre bir kelime gibi çekim eki alabilen, yapı ve anlam bakımından bütünlük taşıyan dil birliğidir.

Çeşitleri:

1. İsim Tamlaması
2. Sıfat Tamlaması
3. Aitlik Grubu
4. Tekrar Grubu
5. Birleşik İsim
6. Birleşik Fiil
7. Unvan Grubu
8. Edat Grubu
9. Ünlem Grubu
10. Bağlama Grubu
11. Sayı Grubu
12. Fiil Grupları
13. Kısaltma Grupları

1.İSİM TAMLAMASI

Birden fazla ismin iyelik, tür, nitelik vb. ilgilerle oluşturduğu kelime grubudur. Grubu oluşturan kelimelerden birincisi tamlayan, ikincisi tamlanandır. Bu kelime grubunda, tamlayan ilgi hâli ekini (-in); tamlanan ise iyelik ekini (-ı) alabilir.

Örnek:

Akdeniz akşamları
Benim ödevim
Gülün kokusu
Hesap makinesi
İnsanlığın hâli
Gül guncasının rengi
Tahta kaşık
Demir bilye

2- SIFAT TAMLAMASI

Bir ismin kendisini niteleyen veya belirten bir sıfat unsuruyla oluşturduğu kelime grubuna sıfat tamlaması denir. Bu grupta sıfat, tamlayan; isim ise tamlanan durumundadır. Sıfat olarak kullanılan kelime çekim eki almaz Bir isme birden fazla sıfat bağlanabilir.

Ör:

Okumuş adam
Geniş bahçe

Bazı günler

Şu hayatta

3- AİTLİK GRUBU

Aitlik eki olan “-ki”nin oluşturduğu sözcük grubuna aitlik grubu denir.

Ör:

- Kafandakini süz; dilindekini tart, derim.
- Resimde doğadakine benzer bir renk uyumu yakalayabilir misin?
- Bundan sonraki kuşaklar, daha çok boyutlu düşünecek.
- Kapı önündeki çocuk...

4- TEKRAR GRUBU

Tekrar grubu kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık işlevlerinden birini yerine getirmek üzere aynı türden iki kelimenin eksiz olarak arka arkaya getirilmesiyle yapılan kelime grubudur.

Ör:

Bir bir (anlattı), çoluk çocuk, deli dolu, gide gide (bir söğüde dayandım), sora sora (Bağdat bulunur), yumuk yumuk (eller) vb.

5- BİRLEŞİK İSİM GRUBU

İki farklı sözcüğün bir araya gelerek kendi anlamlarından az çok farklı bir anlam oluşturacak biçimde kaynaşmasıyla oluşan sözcüklerdir.

Birleşik isimler değişik şekillerde oluşabilir:

- a. İsim tamlaması yoluyla
Hanımeli, ayakkabı, aslanagızı, Çanakkale...
- b. Sıfat tamlaması yoluyla
Sivrisinek, karadul, Acıgöl, açığöz...
- c. İki çekimli fiilin kaynaşması yoluyla
Çekyat, gelgit, biçerdöver, uyurgezer...
- d. Bir isimle bir çekimli fiilin kaynaşması yoluyla
Mirasyedi, gecekondu, imambayıldı, bilgisayar, ateş kes, varyemez...
- e. Birleşik isimlerin oluşumu sırasında sözcüklerin her ikisi anlamını kaybedebilir.
Aslanagızı: Bir çiçek adıdır. Ne aslanla, ne de aslanın ağzıyla bir ilgisi vardır.
- f. Sözcüklerden sadece biri anlamını kaybetmiş olabilir.

Rüzgârgülü: Rüzgârda dönen pervane gibi bir nesnenin adıdır. Burada sadece "gül" sözcüğü kendi anlamını yitirmiştir.

- g. Sözcüklerin her ikisi de kendi anlamlarında olabilir.
Ayakkabı: Her iki sözcük de kendi anlamındadır.

6- BİRLEŞİK FİİL

Birleşik fiil bir eylemi karşılamak için birden fazla sözcükten oluşan fiil grubudur. Bunlar yapılarına göre üçe ayrılır.

- a) Bir isimle yardımcı eylemin bir araya getirilerek oluşturulduğu eylemler.

Ör:

Yardım etmek
Hissetmek
Halloldu

- b) Fiile yardımcı fiil getirilerek yapılan birleşik fiiller:

Fiile, (kurallı) birleşik fiil yapan bil-, dur-, gel-, gör-, kal-, koy, yaz- fiillerinin getirilmesiyle yapılır. Bu grupta yardımcı fiiller, kendi anlamlarıyla değil, sadece yardımcı fiil işleviyle çekim unsuru olarak görev üstlenirler. bil- yeterli; ver-tezlik...

- c) Anlamca kaynaşmış, deyimleşmiş birleşik fiiller:

Eksiz veya çekim eki almış bir isimden sonra yardımcı fiil getirilerek yapılan birleşik fiillerdir. Bunlar anlam bakımından Türkçedeki deyimlerin bir kısmını meydana getirir:

Örnek:

Başkaldırmak
El açmak
Çile çekmek

7- UNVAN GRUBU

Kişi adıyla bir unvan veya akrabalık isminin ek almadan oluşturduğu gruptur. Unvan veya akrabalık adı kişi adından sonra gelir.

Örnek:

Hüseyin Çavuş, Mehmet Efendi, Oğuz Kağan, Muharrem Bey, Sevim Hanım; Ayşe nine, Fahriye abla...
Unvan veya akrabalık ismi başa getirilirse birleşik isim olur: Dede Korkut, Genç Osman...

8- EDAT GRUBU

Bir ismin, kendisinden sonra gelen çekim edatıyla oluşturduğu kelime grubudur.

Ör:

Bana göre,
Bir hafta kalmak üzere,
Bizim için...

9- ÜNLEM GRUBU

Bir seslenme edatıyla ismin ek almadan oluşturduğu kelime grubudur.

Örnek:

Ey oğul, be kardeşim, ey Türk gençliği, ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker, ey millet, ey yiğit, yâ Ali vb. örneklerde görüldüğü gibi ünlem önce; isim veya isim görevindeki kelime grubu sonra gelir.

10- BAĞLAMA GRUBU

Sıralama işlevindeki ve, ile, ilâ (-den.....-e kadar) edatlarıyla kurulan kelime grubudur.

Ör:

Güzel ve çirkin, Mai ve Siyah, sen ve ben; doğruyla yanlış, Tahir ile Zühre, teyzesinin kızıyla yeğeni, yerle gök, seksen ilâ doksan vb.

11- SAYI GRUBU

Türkçede sayılar üç, beş, elli, yüz, bin, milyon, milyar örneklerindeki gibi tek kelimeyle; beş yüz, yetmiş bin, on milyar örneklerindeki gibi sıfat tamlamasıyla ve on sekiz, yirmi dört, sekiz yüz on dokuz, on beş milyar dört yüz elli iki milyon yedi yüz otuz iki örneklerindeki gibi sayı grubuyla karşılanırlar.

Demek ki sayı grubu, tek kelimelik sayıların 10'dan sonrakilerinin ve sıfat tamlaması biçimindeki sayıların ar yerlerindeki sayılardır. Grubu oluşturan sayılar eksiz olarak arka arkaya sıralanırken büyük sayı önce, küçük sayı sonra gelir.

12- FİİL GRUPLARI

Fiilden türetilen fakat çekime girmeyerek sadece olumsuz yapılabilen isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiillerle kurulan kelime gruplarıdır.

- a) **İsim-fiil Grubu:** Fiillerden, mastar eki de denen -iş; -ma, -me; -mak, -mek ekleriyle türetilen isimlerin kendilerinden önce gelen unsurlarla birlikte oluşturdukları kelime grubudur.

Örnek:

Aliş veriş yapmak, pazara gitmek, resim yapmak...

b) Sıfat-Fiil Grubu: Sıfat-fiilin, kendisine bağılı unsurlarla oluşturduğu kelime grubudur.Bu grup genellikle sıfat görevindedir.

Örnek:

Annesine hiç çekmeyen (kız), havadan gelen (para), temiz havada yürüyüş yapan (adam), günlerdir uğraşarak yazdığım (makale)...vb.

Günaydın (olsun),
Güle güle (gidiniz)

c) Zarf-Fiil Grubu: Fiillerden zarf-fiil ekleriyle türetilen kelimelerin kendilerinden önceki unsurlarla bir araya gelerek oluşturduğu ve her zaman zarf olarak kullanılan kelime grubudur.

Örnek:

Sabahtan akşama kadar sağda solda konuşup, kaldığını sandığı dersten geçtiğini öğrenince konuştuklarından utandı.

13- KISALTMA GRUPLARI

Sözcük grupları ve cümlelerin kısaltmasıyla oluşan sözcük gruplarına kısaltma grubu denir.

Bu gruplar genellikle ad eylem, sıfat eylem ve zarf eylem gruplarında, eylemsinin ortadan kalkmasıyla meydana gelmiştir.

Örnek:

Başı dik (olarak) yürüdü.

Karnı tok (olarak) yattı.

Çenesi düşük (olan) adam

Büyüklerle saygı (göstermek) her zaman şarttır.

Eller yukarı (kalksın),

CÜMLEDE ANLAMIN OLUŞUMU

Cümleler, kelime ve kelime gruplarından tam bir yargı bildirmesiyle yönüyle ayrılır. Cümle, bir anlam ifade etmek üzere anlamlı kelime ve kelime gruplarının bir kurala uygun biçimde düzenlenmesiyle oluşur; cümledeki dil birlikleri arasında anlam ilişkisi bulunur, buna da “bağdaştırma” denir.

Cümlede anlam, cümleyi meydana getiren kelime ve kelime gruplarının anlamlarının toplamı değildir. İletişimde, gönderici durumundaki kişi ile alıcı durumundaki kişi ve kişiler arasındaki ilişkinin cümlede anlamın oluşmasında rolü vardır. Cümlelerin bu özelliği bağlamla ilgilidir. Belli bir bağlamı olmayan cümle, anlam bakımından soyuttur.

Cümlede anlam oluşurken dil birlikleri dil bilgisi öğeleriyle birleşir; anlam değerleri bakımından birbirini tamamlar. Cümlede anlamın oluşumunda yüklem ve özne-yüklem ilişkisinin rolü büyüktür. Cümleleri anlamına göre değerlendirirken, yüklem anlamına bakılır.

CÜMLEDE ANLAM

A. CÜMLELERDE ANLATIM

1. Öznel Anlatım

Doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişen, doğruluğu tartışılan düşüncelerin anlatıldığı yargılara öznel yargı denir.

Bu yargıların kullanıldığı anlatıma da öznel anlatım denir. Bu cümlelerde (yargılarda) gizli bir bence ifadesi vardır.

Örnek:

- * İzmir, tarihi ve doğal güzellikleriyle eşsiz bir şehrimizdir.
- * Konferansa katılanların saçma sapan fikirleri beni iyice sıkımtı.
- * Yazar, sürükleyici anlatımı ve ilginç betimlemeleriyle okuyucuyu olayın içinde yaşıyor.
- * Çatık kaşları, yaralı yüzüyle insanı ürküten bir havası vardı.

2. Nesnel Anlatım

Doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişmeyen, deney ve gözleme dayanan tarafsız yargılara nesnel yargı denir. Bu yargıların kullanıldığı anlatıma da nesnel anlatım denir. Nesnel yargılarda duygu ve izlenimlere yer verilmez.

Örnek:

- * Filmde olaylar küçük bir kasabada geçiyor.
- * Eser dört bölüm halinde sinemaya uyarlanmış.
- * Turizm gelirleri geçen yıla oranla yüzde 5'lik bir artış göstermiştir.
- * Dört perdede oluşan bu oyunda yazar, aile bireyleri arasındaki sorunları anlatır.

Not:Aktarım niteliği taşıyan cümlelerin içeriği ne olursa olsun bu cümleler nesnel anlatımlı kabul edilir.

Örnek:

Bir yazısında: “Dünyanın en güzel şehri İstanbul’dur.” demiş yazar. (Aktarım niteliği taşıdığı için nesnel anlatımlıdır.)

3. Doğrudan Anlatım

Doğrudan anlatımda herhangi bir konuda bir kişinin görüş ve düşünceleri hiçbir değişikliğe uğratılmadan verilir.

Not: Bu cümleler genellikle tırnak içinde gösterilir. Ancak söyleyen kişi cümle başında verilmediyse aktarım cümlesi yazılır ve cümlelerin sonuna virgül getirilir, cümle devam ettirilir.

Örnek:

- * Çiçero'nun "Bir yerde yaşam varsa orada umut da vardır."sözü çok hoşuma gider.
- * Bir yerde yaşam varsa orada umut da vardır, demiş Çiçero.
- * Kadın, arkadaşının kulağına eğilerek: "Birazdan kalkalım mı?"diye fısıldadı.
- * Birazdan kalkalım mı, dedi arkadaşım.
- * Bu konuda atalarımız: "Cesurun bakışı, korkağın kılıcından keskindir."der.
- * Deskartes'in: "Düşünüyorum öyleyse varım."sözü çok ünlüdür.

4. Dolaylı Anlatım

Bir kişinin cümlesini içeriği değiştirmeyip şekli değiştirerek aktarmaktır.

Ör:

- * Onunla bir daha konuşmayacağını söyledi.
- * Bernard Shaw, düşünenin ruhun kendisiyle konuşma-sı olduğunu söyledi.
- * Doktor, babama ilaçları mutlaka içmesi gerektiğini tembih etti.
- * Yazar, sanatçı olunabilmek için çok çalışılması gerektiğini vurguladı.

5. Kinayeli Anlatım

Bir gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla sözün imalı olarak tam karşıtı gelecek biçimde kullanmaktır.

Ör:

- * Okulunu ne kadar çok sevdiğin yirmi gün devamsızlık yapmandan belli oluyor.
- * Eşinin gözündeki morluktan onu ne kadar çok sevdiğin anlaşıyor.

B. CÜMLEDE ANLAM İLİŞKİLERİ

1. EŞ YA DA YAKIN ANLAMLI CÜMLELER

Anlam bakımından birbiriyle aynı ya da birbirine yakın cümlelerdir. Milyonlarca cümle kurulabilir.

Örnek:

- * "Yüreğim ağzıma geldi." cümlesiyle "Çok korktum." cümlesi aynı anlama gelir.
- * Sevgi sadakatle taçlanmadıkça ömrü kızgın çöllerdeki bir damla yaş kadardır.
Sadakatin olmadığı bir sevgi uzun ömürlü olamaz.
- * Kıyıcı gözden kaybetmeye cesaret edemeyen insan yeni okyanuslar keşfedemez.
Hayatında riskleri göze alamayan insan başarılı olamaz.
- * Eğer bir insan hangi limana yelken açtığını bilmiyorsa, hiçbir rüzgâr işine yaramaz.
Belirli bir hedefi olmayan insan, hangi olanaklara sahip olursa olsun başarılı olamaz.
- * Yaşamak, karanlık geceye rağmen, buğulanmış pencere camına güneşi çizebilmeaktır.

En zor anlarda bile umudunu kaybetmeyen insan gerçekten yaşıyor demektir.

- * Yaşam içinde siyah da bulunan bir gökkuşağıdır.
Yaşam tüm güzelliklerinin yanında olumsuzlukları da barındırır.

2. Sebep-Sonuç (neden-sonuç) Cümleleri

Bu tür cümlelerde, yargılardan biri, diğerinin gerçekleşmesine neden olmaktadır. Bir de eylemin hangi gerekçeyle yapıldığını bildiren cümleler de neden sonuç ilişkisi vardır. Bu tip yargıları bulmak için yükleme "niçin?" sorusu sorulabilir.

Örnek:

- * "Salıncığın ipi kopunca çocuk yere düştü." cümlesinde "çocuğun yere düşmesini"nin nedeni "Salıncığın ipinin kopması"na bağlanmıştır.
- * Sınavda heyecanlandığı için bazı soruları yapamadı.
- * Bakımsızlıktan ev harabeye dönmüştü.
- * Matbaanın bulunmasıyla okuma yazma oranı arttı.
- * Aşırı sıcaklar can kaybına yol açtı.
- * Yoğun kar yağışı nedeniyle yollar trafiğe kapatıldı.
- * Hediye almadım diye bana darılmış.

3. Amaç-Sonuç İçeren Cümleler

Öznenin işi, hareketi gerçekleştirme amacı ve sonucu cümle içinde verilir. Bu tür cümlelerde "için, diye, üzere, dolayı, ötürü, maksadıyla..." ifadeleri sıkça geçer. Bu ifadelerden bazıları "sebebi-sonuç" bildiren cümlelerde de geçebilir. Amaç-sonuç cümlelerinde "hangi amaçla, hangi maksatla?" soruları sorulur.

Ör:

- * Borçlarından kurtulmak için evini satmış.
- * Ailesini görmeye Almanya'ya gitmiş.
- * Başbakan, ticari anlaşmalar yapmak üzere yurtdışına çıkıyor.
- * Bu, bizi birbirimize düşürmek maksadıyla söylenmiş bir sözdür.
- * Şair, şiirinde herkes anlayabilsin diye yalın bir dil kullanmış.

- * Yazar, eleştirmene şirin görünmek maksadıyla ikiyezli davranıyor.

4. Koşul (Şart) Anlamli Cümleler

Bir olayın, durumun gerçekleşmesi için önceden olması gereken başka bir durumun varlığına "koşulluk" denir. Bu tip cümle anlamlarında "hangi şartla?" sorusunu temel cümleye sorduğumuzda gerçekleşmesi gereken koşulu bulabiliriz.

Örnek:

- * Sanatçı yapıtında toplumu anlatırsa ölümsüzleşir
- * Akşam baban gelsin, alışverişe çıkarız.
- * Müzik dinleyebilirsin ama sesini fazla açmayacaksın.

5. AŞAMALI DURUM BİLDİREN CÜMLELER

Bir olayın, durumun olumlu ya da olumsuz yönde giderek değiştiğini anlatan cümlelerdir. Aşamalı durum anlatan ifadelerde durağanlık yoktur.

Örnek:

- * Kadın, her geçen gün biraz daha kötüleşiyor.
- * Havalar gittikçe soğuyor.
- * Bu çocuğun gündün güne huyu değişiyor.
- * Ülkemiz her geçen yıl biraz daha büyüyen ekonomisiyle gelecekte gelişmiş ülkeler seviyesine çıkacaktır.

Not: Tekrarlama bildiren cümleler aşamalı durum değildir.

Örnek:

Her ay borcumu aksatmadan öderim.
Her sabah buraya gelir, akşam burdan çıkar.

6. ÜSLÛP VE İÇERİK CÜMLESİ

Yazarın yapıtında anlatıkları içeriği ifade eder. "Yazar ne anlatmış?" sorusu içeriği buldurur.

Sanatçının dili kullanma biçimi, üslubudur. Her sanatçının kendine göre bir üslubu vardır. "Sanatçı, eserinde gerçekleri kısa, yalın cümlelerle dile getirmiştir." Cümlesinde "dili kullanma biçimine" değinilmiştir. "Nasıl anlatmış?" sorusunun cevabı üslup ifadesini gösterir.

- * Yazar yapıtında 1.Dünya Savaşı yıllarındaki insanların çektiği acıları gözler önüne serer. (İçerik)

- * Betimlemelerde sıfatlara sıkça yer veren sanatçı cümleleri uzun tutmuştur. (Üslup)
- * Romanda, Batı'nın yaşam tarzına özenen bir ailenin yavaş yavaş çöküşü sade bir dille anlatılır. (Üslup - İçerik)
- * Şairin, şiirlerinde oldukça az kullanılan sözcüklere ve deyimlere yer vermesi dikkati çeker. (Üslup)

7. TANIMLAMA

Herhangi bir şeyin ne olduğunu anlatan "Bu nedir?" sorusuna cevap verebilen cümlelere "tanım cümlesi" diyoruz.

Örnek:

"Kitap, size istediğiniz zaman ders vermeye hazır bir öğretmendir." Cümlesinde "kitap nedir?" dediğimizde "İsteddiğiniz zaman ders vermeye hazır bir öğretmendir." cevabını alabiliriz.

Not:

Varlıkların sadece özelliklerini anlatan cümleler tanım cümlesi değildir. Aynı zamanda "Bu nedir?" sorusuna da cevap vermemelidir.

Ör:

Klima bir ortamın sıcaklık değerini yükseltir ya da düşürür. (Bu cümle klima ile ilgili doğru bilgiler verse de "Bu nedir?" sorusunun cevabı olmadığı için tanım değildir.)

Not:

Tanım cümlelerinde verilen bilgilerin doğruluğu cümlelerin tanım cümlesi olması için kriter değildir.

Örnek:

Okul, en büyük ekmek fırınıdır. (Bu cümlede yanım yanlış olsa da "Bu nedir?" sorusunun cevabı olduğu için bu cümle bir tanım cümlesidir.)

8. ÖN YARGI (Peşin hüküm)

Bir olay veya kişiyle ilgili değişik sebeplerden dolayı önceden edindiğimiz olumlu veya olumsuz yargılardır. Kısaca özetlersek ön yargı, sonuçla ilgili önceden karar vermektir.

Örnek:

Bu takım bu sene kesin şampiyon olacak.

9. ÖNERİ (Tavsiye)

Bir konudaki eksikliğin giderilmesi için teklif getirmeye "öneri" adı veriyoruz. "Hikâyede olayların yeri ve zamanı iyi tahlil edilip, yazıya aktarılmalıdır." cümlesi bir öneri cümlesidir.

10. VARSAYIM

Gerçekleşmemiş bir durumu, olayı gerçekleşmiş gibi kabul etmeye ya da gerçekleşmiş bir durumu, olayı gerçekleşmemiş gibi kabul etmeye denir.

Ör:

Diyelim ki bu yıl sınavı kazandın.

Varsayalım ki aniden çıkageldi.

Futbolda dünya şampiyonu olduğumuzu düşünelim.

11. KARŞILAŞTIRMA

Aralarında anlamca ilgi (ilişki) olan iki kavramı benzerlik ya da zıtlık yönünden kıyaslamadır.

Örnek:

- * Sinema da tiyatro gibi görsel bir sanattır.
- * Doğu Anadolu'nun kışı Akdeniz Bölgesi'ne göre daha çetin geçer.
- * Yahya Kemal de Necip Fazıl da şiirlerinde ölüm temasına çok yer vermiştir.
- * Bu yılki ürün geçen yıla nazaran daha bereketliydi.
- * Sanatçı, diğer çağdaşlarına göre daha sade bir dil kullanmıştır.

12. YORUM

Özneldir. Olay veya durumu bir görüşe göre değerlendirmedir. "Şairin çok severek okunan kitap türü hikâyedir." cümlesinde "bence" ifadesi vardır. Bunun için öznel bir yargı yapılmıştır. Kısaca olay veya durum kişiye göre değerlendirilmiştir.

DEĞERLENDİRME

Herhangi bir durumun iyi ya da kötü yönlerini ortaya koymadır. Nesnel bir yargı söz konusudur. "Sanatçı, şiirlerinde yabancı sözcüklere bolca yer vermiştir." Cümlesinde nesnel bir yargı söz konusudur.

DİĞER ANLAM İLGİLERİ İÇEREN YARGILAR

- * Onunla iki yıldır haberleşemiyorum. (*Karşılıklı yapma*)
- * Akşam gelin de çay içelim. (*İstek*)
- * Elmaları kardeş payı yaptık. (*Eşitlik*)
- * Bak şimdi resimlerin daha güzel olmuş. (*Beğenme*)
- * Düğün yapmışsın da bana haber vermemişsin. (*Sitem*)
- * Hava bulutlu yağmur yağabilir. (*İhtimal*)
- * Biz öylelerini çok gördük. (*Küçümseme*)
- * Dünyalar kadar işim var. (*Abartma*)
- * Tam içeri girerken güleceği tuttu. (*Beklenmezlik*)

ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Cümleler bildirilen işin yapılıp yapılmamasına, sözü edilenlerin bulunup bulunmamasına göre de gruplandırılır. Yüklem iş, oluş yönüyle bazen olumlu, bazen olumsuz olur.

1. Olumlu Cümle

Yüklemi olumlu olan ve anlamca olumluluk bildiren cümledir. İşin yapıldığını ya da sözü edilenlerin var olduğunu belirten cümlelerdir.

Ör:

- * Biliyorum gölgede senin uyuduğunu.
- * Hazların âleminde yumulmuş kirpiklerini.
- * Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner.
- * Kuru güz yaprakları uçuşuyor rüzgârda.
- * Çekecek koltuğumun parmakları kolumu.
- * Her zamanki sesiyle bana "Otur!" diyecek.
- * Beni uyutmak için yatağım esneyecek.
- * Son kampana çalacak ve son düdüğü ötecek
- * Mesafeler bir nokta halinde küçülecek
- * Kül rengi istasyonda mendil sallayan beni bulacak
- * Adımlar derinleşir renklerin vedaında.
- * Önce baygın bir iniltiydi yamaçtan duyulan.
- * Gene bir devir açacakmış gibi en başta o var.
- * Hıçkırır seste o var, sessiz akan yaşta o var.
- * Kalbinden kalbime akan bir sestir.
- * Akşam gölgesinde çağlayan o su.
- * Şu yanda yaralı bir delikanlı var.
- * Ötede matemli bir taze dul var.
- * Türkün kolunda kuvvet, damarlarında kanız.
- * Biz tarihe bir altın yaprak açan erleriz.

Not:

Bir cümlede istenmeyen bir iş, eylem ya da durumun olması o cümlelerin anlam bakımından olumsuz cümle olduğunu göstermez. Ölmek, korkmak, yaralanmak, düşmek... gibi hoş gitmeyen eylemlerle kurulan cümleler de olumlu cümledir. Önemli olan eylemin gerçekleşmesidir.

Ör:

- * "Deprem sırasında hepimiz çok korktuk." **cümlesi anlam bakımından olumlu fiil cümlesidir.**
- * "Ağaçtan düştü, kolunu kırdı." **cümlesi de anlamca olumludur.**
- * "Kazada iki kişi öldü." **cümlesi de olumludur.**
- * "Savaşta en az beş bin düşman askeri öldü." **cümlesi de olumludur.**

2. Olumsuz Cümle

Yüklemde bildirilen işin, eylemin gerçekleşmediğini, gerçekleşmeyeceğini ya da sözü edilenlerin var olmadığını bildiren cümlelerdir, "**değil, yok**" sözcükleriyle, "**-sız, -siz; -me, -ma; -mez, -maz**" ekleri ile olumlu cümleler olumsuz cümle durumuna getirilir.

Örne:

- * Bu gelen bir yuvasız kuş gibi pervasızdı.
- * Hiçbiri doğru değilmiş bize anlatılanların.
- * Sesimize ses veren bir dost da yok.
- * Ne kadar acımasızsın sen bize karşı.
- * Böyle davranmanız hiç şık değil.
- * Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz.
- * El gibi dolaşma, Anadolu'nda.
- * Bizim garip Şeyhoğlu buradan geçmemişti.
- * Gözüm imza yerinde başka bir ad görmedi.
- * Bu öksüz tavrını takmayacaktın.
- * Yüzüme bu türlü bakmayacaktın.
- * Tarihin dilinden düşmez bu destan.
- * Beyaz orduların ardında kılıç oynatmayacak.
- * Güzel yüzü görülmezdi,
- * Bu aşk bende dirilmezdi
- * Güle kıymet verilmezdi

NOT:Bazı cümleler biçim yönüyle olumsuz olduğu halde anlam bakımından olumludur.

Ör:

- * "Çocuğun bu kadar hasta olduğunu **fark etmemiş olamazdı.**" Bu cümlede olduğu gibi bir cümlede iki olumsuzluk birlikte kullanıldığında, o cümle anlamca olumlu olur. Yukarıdaki cümlede "fark etmiştir" anlamı vardır.
- * Onun böyle bir işe gireceğini **tahmin etmiyor değildi.**
- * Eskiden bu tepeler böyle **ağaçsız değildi.**
- * Okulların kar yüzünden tatil edildiğini **duymamış olamaz.**
- * Siz bizi yemeğe davet edersiniz de **gelmez miyiz?**
- * Çocuklar bahçeye **çıkmasın demiyoruz.**
- * Onun ne kadar fedakâr olduğunu **bilmez olur muyum?**
- * Uçak bileti alacak kadar parası **yok değil.**
- * Yaz tatillerinde memleketime **gitmez olur muyum?**

- * Sen niye sızlanıyorsun; evin mi **yok**, işin mi **yok?**
- * Senin burada beklemekten daha önemli işin mi **yok?**

NOT:

Bazı cümleler biçim yönüyle olumlu olduğu halde anlam bakımından olumsuzdur.

Örne:

- * Ne hudut kaldı bugün; ne askerlik, ne savaş...
- * Ne uzun yol yürümüş hali, ne yorgunluk izi...
- * Şimdi ne akşam var, ne ses, ne dere.
- * Ne hasta bekler sabahı ne taze ölüyü mezar ne de şeytan bir günahı.
- * Senden başka yakınları mı var; elbette sen yardım edeceksin.
- * Ölmemeye elde fermanım mı var?
- * Dertleri zevk edindim. Bende neşe ne arar.
- * Bu adamda para ne gezer.
- * Adam öyle hızlı yürüyor ki yetişebilirsen yetiş.
- * Her taraf kar, buz; yola çıkabilirsen çık.
- * Bu trafikte sen gel de yarım saatte karşıya geç.
- * Böyle sevimli bir çocuğa sen gel de kız.
- * İnsanın hoşuna giden bir işte çalışmasından daha güzel şey olur mu?
- * Böyle çalışan bir insan hiç başarısız olur mu?
- * Sanki bu sözlerin hepsini ben söyledim.
- * Sanki sınavda daha kolay sorular çıkacak.

HABER CÜMLELERİ

Haber verme, bilgi aktarma amacıyla oluşturulan cümlelerdir. Bu cümleler, bir eylemin gerçekleştiğini, gerçekleşmekte olduğunu, gerçekleşeceğini bildirir. Kişi, birine bir düşünce ve duygu açıklayacağı zaman bu tür cümleleri kullanır. Ders kitapları, öğretici metinler, gazete yazıları, haber dergileri, televizyonun haber bültenlerindeki metinler haber cümleleriyle yazılır. Bunların yüklemi, haber kiplerinden biriyle çekimlenmiş bir fiildir. Haber cümleleri bilgi vermek veya bir konuda bilgisinin olduğunu belirtmek için söylenir. Cümlede verilen bilgiler doğru ya da yanlış olabilir. Bu onun haber cümlesi niteliğini engellemez.

Ör:

Karşı kıydakiler kavga ediyor.

Koltukta uyumuşsun.

Yarın yazılı var.

Not:Haber cümlesinin yüklemi fiilin dışındaki sözcüklerden, yani isim grubundan da olabilir. İsmi yüklem olması ek-fiille gerçekleşir.

Ör:

Yeni kurulacak uydu kentin adı Yeşil Oba'yımış.

Yazarın son kitabında ilginç olaylar var.

Not:Haber cümlelerinde dil daha çok göndergesel işlevde kullanılır. Yan anlamlı kelimeler pek kullanılmaz.

Ör:

Kanser için yeni bir tedavi metodu geliştirildi.

Üç ay sonra kentimizde büyük bir fuar düzenlenecek.

Not:Haber cümlelerinde kelime ve kelime grupları göndergesel işlevde kullanıldığında cümlenin anlamı nesneldir.

Örnek:

Orta Anadolu karasal iklimin görüldüğü bir bölgedir.

Gece gündüz arasında ısı farkı çoktur.

DİLEK CÜMLELERİ

İstenilen, tasarlanan bir eylemi, eylemler hakkında bir niyet ve duyguyu ifade eden cümlelere dilek-istek cümleleri denir. Dilek-istek cümlelerinin doğru ve yanlış olmalarına imkân yoktur, gerçekleşmesi mümkün olsun veya olmasın bir husus için duyulan özlemi ifade eder.

a. Dilek – Şart Cümleleri:

Dilek şart cümleleri fiil kök ya da gövdesine -sa/-se ekleri getirilerek kurulur.

Örnek:

* *Ah bir zengin olsam.*

* *Okulumu bitirsem, yüzmeyi öğrensem.*

Cümlelerinde şarta bağlı bir dilek anlatılmaktadır.

b. İstek Cümleleri:

Bu tür cümleler kişinin kendi kendine yapmak istediği eylemi ifade eder.

Örnek:

* *Kalkayım, eve gideyim.*

* *Haydi, bize gidelim.*

* *Burada iki gün kalalım.*

c. Gereklilik Cümleleri:

Mutlaka yapılması gerekir anlamı ifade eden cümlelerdir.

Örnek:

* *Başarmak için çalışmalıyım.*

* *Eve gitmeliyim.*

d. Emir Cümleleri:

Bir buyruğu bir emri ifade eden cümlelerdir.

Örnek:

oku, çalış, git, gel, vb.

e. Ünlem Cümleleri:

Sevinç, öfke, şaşkınlık vb. duyguların ses tonuyla vurgulanarak belirtildiği cümlelere ünlem cümlesi denir.

Örnek:

“Ne muhteşem bir manzara!” cümlesinde görülen manzara ile ilgili beğeni duygusu ortaya konmuştur. Dolayısıyla bu cümle ünlem cümlesidir.

PARAGRAFTA ANLAM

ANLATIM BİÇİMLERİ

1. Öyküleyici Anlatım

- * Öyküleyici anlatım tekniğinde yazarın amacı, okuyucuyu bir olay içinde yaşatmaktır.
- * Öyküleyici anlatım tekniğine hikâye etme de denir.
- * Olay akışı vardır. Olaylar birbiri üzerine gelişir ve zaman durmadan geçer.
- * Genellikle haber kipleriyle çekimlenmiş yüklemeler kullanılır.
- * Bu teknikle yazılmış bir parçanın en önemli iki özelliği: Zaman akışının olması ve parçanın bir öyküden veya romandan alınmış izlenimi vermesidir.
- * Sanat metinleri öyküleyici anlatımla yazılır.
- * Öyküleyici anlatım hikâye, roman, anı, söyleşi, görüşme(mülakat) gibi metin türlerinde kullanılır.

Örnek:

Türkiye'ye gelen sanatçımız, soluğu Kapalıçarşı' da alır. Buradaki esnafla haşır neşir olur. Türkçeyi epey ilerletir. Amacı, Kapalıçarşı'nın yağlıboya resimlerini yapmaktır. Amacına ulaşır. Hatta bu yağlıboyalarını sergilediği üç ayrı sergi açar İstanbul'da. Kapalıçarşı'nın yıllardır oradaki esnafa bile yabancı gelen, gizemli taraflarını tablolaştırır. Bir başka deyişle çarşının yerlileri sanatçının tuvallerinde tanırlar mekânlarını, dükkânlarını.

Parçada olayların olaylar üzerine gelişmesine, zamanın akışına dikkat etmişseniz öyküleme tekniğini yakalamışsınızdır. Hatta parçayı okuyup bitirince "Eee sonra ne olmuş?" diyeceğimiz geliyor. Bu da bu parçaya bir roman veya öyküden alınmış izlenimi veriyor. Yani öyküleme tekniğini gösteriyor.

Örnek:

Yatağın altında yeşil, tahtadan bir sandık duruyordu. Onu açtım. Az daha sevincimden haykıracaktım. Annemin bir hafta önce İstanbul'dan gönderdiği hediyeler içinde çıkan kaşığı pırıl pırıl parlıyordu. Hemen kaptım. Tosun'un yanına koştum. Karnına sürtmek istedim. Rahat durmuyordu. Galiba acıtıyor, dedim. Gümüş gibi parlayan bu güzel kaşağının dişlerine baktım. Çok keskin çok sivriydi. Biraz köreltmek için duvarın taşlarına sürtmeye başladım. Dişleri bozulunca, tekrar

denedim. Atların hiçbirisi durmuyordu. Kızdım. On adım ilerideki çeşmeye koştum.

Örnek:

Ayakkabıcı, iskemlesine oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Şaşarak eğlenerek seyrediyordu. Tamirci, kartona benzeyen kalın deriyi iki tarafı keskin incecik, sapsız bıçağıyla kesti. Ağzına bir avuç çivi doldurdu. Sonra bunları ağzından çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mıhladı. Deri parçalarını pis bir suya koyup ıslattı. Mundar çanaktaki macuna parmağını daldırıp tabanlara sürdü. Hasan bunların hepsine dikkatle bakıyordu. Susuyor ve bakıyordu.

2. Betimleyici Anlatım

- * Betimleme, sözcüklerle resim çizme işidir.
- * Görme, dokunma, işitme, tatma ve koklama duyularımız aracılığıyla varlıkların niteliklerini, bu varlıkların duyularımız üzerinde uyandırdıkları izlenimleri belirtmektir.
- * Betimleme, varlıkların belirgin özelliklerini tanıtip göz önünde canlandırmaktır.
- * Betimleyici anlatımda okuyucunun çeşitli duyularına seslenilerek anlatılan varlıkla ilgili izlenim kazanılması amaçlanır.
- * Betimlemede asıl olan görselliktir.
- * Bu nedenle gözle algılanan renk ve biçim ayrıntılarına büyük yer verilir.
- * Betimlemelerde yazar, nesnel olabileceği gibi gözlemlerine duygularını, yorumlarını katabilir; düşsel öğelerden de yararlanabilir.
- * Roman, hikâye, tiyatro, gezi yazısı, Şiir gibi türlerde kullanılır.

Betimlemelerin iki biçimi söz konusudur: Açıklayıcı Betimleme ve Sanatsal (izlenimsel) Betimleme

a) Açıklayıcı Betimleme:

Gözle görülenin anlatıldığı betimleme türüdür. Varlıkların ya da kişilerin dış görünüşüyle, olduğu gibi tanıtılması amaçlanır. Gözlem gücünden yararlanılır fakat kişisel yorumlara pek yer verilmez, duygular belirtilmez.

Örnek:

"...Akdeniz Bölgesi'nin çatısını Toros Dağları oluşturur. Dağlar bazı yerlerde denize çok sokulur; kayalık ve az girintili çıkıntılı bir kıyı üzerinde dikine inerler. Bazı yerlerde ise kıyı çizgisi ile dağ sınırları arasına Adana Ovası gibi geniş düzlükler girer. Bu bölge özelliğini kendine komşu olan ılık denizden alır. Fakat denizin etkisi yüzey şekillerine ve yükseltiye göre değişir..."

b) Sanatsal (izlenimsel) Betimleme:

Görsellikten çok, izlenim ve sezzinin ağır bastığı betimleme türüdür. Varlıkların duyularımız üzerinde uyandırdıkları

izlenimleri belirtme amaçlanır, insanların iç dünyasıyla tanıtıldığı, tavır ve davranışlarının ele alındığı ruhsal betimlemeler de bu türe girer. Özel ayrıntılar üzerinde durulur. Yazar, anlatımına duygu ve yorumlarını da katar. Benzetmelere, yinelemelere, düşsel ögelere ve mecazlı söyleyişlere başvurur.

Örnek:

Mağaranın ağzında büyük ağabeyim elinde kazma, ortanca kürek, küçük olanı da sönük bir gaz lambası ile beklerdi. Mağaranın içi uzun bir dehlize benzer, etrafta birtakım acayip şeyler varmış gibi görünür, durmadan tepeden damla damlar su sızar, yer daima ıslak olurdu. Ben mağaranın kapısı önünde, bir ayağım içerde, bir ayağım dışarda beklerdim. Güneş ağaçlardaki Eriklerin üzerine ışıldardı.

Not: Betimleme paragraflarında sadece bir özel konu ve onun ayrıntıları vardır. Ana düşünce söz konusu değildir.

Önemli Uyarı:

Bir betimlemede olay varsa, o anlatım yöntemi öyküleme sayılır. Hareketlilik varsa; ancak olay yoksa o zaman anlatım yöntemi betimleme olarak kalır.

Örnek:

Köyde iki günden beri olağanüstü zamanlara özgü bir hal var. Bayram mı? Hayır; çünkü hiç kimse yeni giysilerini giymemiş. Biri mi evleniyor? O da değil. Yalnız herkes işini gücünü bırakmış, şunun bunun evinde, hemen hemen gizli diyebileceğimiz birtakım toplantılar da... Sonra genel bir avarelik, bir kendinden geçiş, gözlerde hiç görmediğim pırıltılar...

Bu betimleme, bir öykü havasında; ancak bir olay yok. Bir ana düşünce yok. Hareketli anlatım öyküleme için yetmiyor ve anlatım betimleme aşamasında kalıyor.

Örnek:

Mehtap, küçük koyu pırıl pırıl aydınlatıyor. Denizin ölü dalgaları başından geçenleri kıyıya anlatıyor. Hafif bir meltem, gecenin sıcaklığını bastırmak için tüm soluğunu harcıyor. İkimiz de susuyoruz. Konuşmak yasak sanki... Zaten konuştuğumuz an bu sihirli büyü bozulacak. İç dünyalarımız doğanın görkemiyle bir olmuş. Suskunluğumuzun gürültüsü yetiyor bize.

Örnek:

Kış, Ada'nın her tarafında yerleşebilmek için rüzgârlarını poyraz, gün doğusu, batı karayel, karayel halinde seferber ettiği zaman; öteki yakada yaz, daha pılısını pırtısını toplamamış, bir kenara, oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur. Gitmekle gitmemek arasında sallanır bir halde, elinde bir pasaport, çıkınında üç beş altın, bekleyen bu güzel yüzlü göçmen tazeyi benden başka bu adada seven hemen hiç kimse yoktur diyebilirim.

Örnek:

Barba Vasili, sandalın kıcındaki koltuğu suya bıraktı. Gözü iptе, küreklere asıldı. On dakika sonra arkamızdaki adayı da görmez olduk. Sis, gitgide bastırıyor. Uzaktan uzağa vapur sesleri sağımızdan mı gelir, solumuzdan mı? Yakınlarda, pek yakınımızda bir hışırtı da duyar gibi olduk. Hiçbir şey göremedik ama. Bir vapur sanki burnumuzda gibi acı acı öttü.

Örnek:

Sabahın 6'sı. Saroz Körfezi kıpırtısız. Kıvrım kıvrım bir sahil... Tahta bir iskele... İskelede tek ayaküstünde duran iki martı ve balık tutmaya çalışan bir babayla bir oğul... Tüm hareketler ağır çekim... Arada bir 'hay anasını' sözleri, umutlanarak açılmış martı ağızları...

Örnek:

Kırış kırış bir yüz... Altmış yılın çizgileri... Askerlikten kalma bir kurşun yarası izi... Çukura kaçmış çakır gözler... Dünyanın kahrına dayanmaya çalışan, gelecekte umudu kalmamış bir adam.

Örnek:

Buradan (Değirmenoluk'tan) Akçadağ'a kadar öyle kayalık öyle sarptır ki Toros, bir ev yerinden daha büyük toprak parçası görülmez. Ulu çamlar, gürgenler kayaların arasından göğe doğru ağmıştır. Bu kayalıklarda hemen hemen hiçbir hayvan yoktur. Yalnız, o da çok seyrek, akşam vakitleri keskin bir kayanın sivrisinde boynuzlarını, büyük çangallı boynuzlarını sırtına yatırmış bir geyik, bacaklarını gerip sonsuzluğa bakarcasına durur.

3. Açıklayıcı Anlatım

- * Makale, fıkra, deneme gibi öğretici özellikler gösteren türlere özgü bir anlatım biçimidir.
- * Herhangi bir konu hakkında bilgiler vermek, bir şeyler öğretmek amacına yöneliktir.
- * Amaç doğrudan bilgi vermek olduğundan yazar sanatlı söyleyişlere, imalı sözlere pek yer vermez.
- * Açık, anlaşılır bir dil kullanır.
- * Soyutlamalardan, kişisellikten kaçınır.
- * Açıklayıcı anlatım biçiminde amaç bilgilendirme, öğretme olduğundan düşünceyi geliştirmek ve konunun daha iyi biçimde anlaşılmasını sağlamak için "tanımlama, örnekleme, tanık gösterme ve karşılaştırma" gibi düşünceyi geliştirme yöntemlerine başvurulur.
- * Ansiklopedilerde, ders kitaplarında daha çok bu tür bir anlatım görülür.

Örnek:

Teknik, bilimin kristalize olmuş halidir. Yani bilimin araç-gereç ve makineye dönüşmüş halidir. İnsanoğlu onun sayesinde ilkçağların karanlığından sıyrılmıştır. Kendine daha çok zaman

ayıpırp kültürel yönden olgunlaşmıştır. Birbirini sevmeyi, barış içinde bir arada yaşamayı öğrenmiştir.

rnek:

Divan edebiyatı Arap ve Fars edebiyatının Türk edebiyatındaki uzantısıdır. Hem içerik hem de biçim yönünden tam bir taklittir Divan edebiyatı. İşlenen konulara doğru düzgün bir konu eklenmemiştir. Biçim için de geçerlidir bu. Divan şairi, bu açmazdan kurtulmak için söz oyunlarına başvurmuştur. Bu nedenle Divan edebiyatı bir marifet gösterme edebiyatıdır.

4. Tartışmacı Anlatım

- * Tartışmacı anlatımın amacı, okuyucunun herhangi bir konudaki fikrini değiştirmektir.
- * Bir konu üzerinde en az iki görüş vardır. Bu görüşlerden birisi yazarın görüşü, diğeri veya diğerleri başkalarının - belki de okuyucunun- görüşüdür. Yazar değişik yöntemler kullanır, deliller getirir, ispatlar yapar ve parçanın sonunda kendi görüşünü haklı çıkarır.
- * Bu teknikle yazılmış parçalarda genellikle karşılıklı konuşma havası vardır. "Bence, bana göre, kanıma, bana öyle geliyor ki" gibi öznel yargı bildiren sözler dikkati çeker.
- * Bu yazılarda genellikle karşılıksız sorulara yer verilir.

rnek:

Her gece iki üç film seyreden televizyon tutsakları neyse, bir günde bir roman bitiren otobüste, trene, yolda, yatakta okuyanlar da odur. Yığınla kitap okumak övgüye değer değil bence. Okuyup düşünmek, o yapıtı yeniden yaratmak önemli. Bu da bir emek, sabır ve planlı çalışma işi. Diyeceğim on beş günde ya da ayda bir roman bitirip tam bitirmek. Bu nedenle "ok okuyun." diyenlere karşıyım.

rnek:

Kimi sanatçılar, sanatın amacını içerik olarak görür. Onlara göre iletecek bir şeyi olmayan, tek satır bile yazmamalı. Kimileri ise sanatı biçim olarak algılar. Onlara göre güzel olmayan hiçbir şey sanatsal değildir. Oysa sanatta içerikle biçim etle tırnak gibidir.

rnek:

Hayır, kültür bir birikim ve sentezdir. Kim görmüş tümüyle zgn ve bir dönemde yaratılmış kültürü? Bir ulusun ya da bir toplumun kültüründe onlarca toplumun ve binlerce yılın katkısı vardır.

5. Coşku ve Heyecana Bağlı (Lirik) Anlatım

- * Lirik anlatımda dil "heyecana bağlı işlev"de kullanılır.
- * Coşku ve heyecana bağlı anlatım daha çok şiir, roman, hikâye, tiyatro türlerinde kullanılır.
- * Öyküleyici anlatımda bir olay ve durumun anlatılması; betimleyici anlatımda kişi, durum ve varlıkların betimlenmesi; lirik anlatımda ise duyguların ifade edilmesi esastır.

- * Coşku ve heyecana bağlı anlatımlarda kelimeler daha çok mecaz ve yan anlamda kullanılır.
- * Öyküleyici anlatımlarda olay ve durumlar anlatılırken duygusal düşünceler katılmaz. Coşku ve heyecana bağlı anlatımda duygular ve içinde bulunan ruh hali yansıtılır.

rnek:

Tahirle Zühre Meselesi

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da hatt sevda yüzünden ölmek de ayıp değil, bütün iş Tahirle Zühre olabilmekte yani yürekte.

Meselâ bir barıkatta dövüşerek meselâ kuzey kutbunu keşfe giderken meselâ denerken damarlarında bir serumu ölmek ayıp olur mu?

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da hatt sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.

Seversin dünyayı doludizgin
ama o bunun farkında değildir
ayrılmak istemezsin dünyadan
ama o senden ayrılacak
yani sen elmayı seviyorsun diye
elmanın da seni sevmesi şart mı?
Yani Tahiri Zühre sevmeseydi artık
yahut hiç sevmeseydi
Tahir ne kaybederdi Tahirliğinden?

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da hatt sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.

6. Destansı (Epik) Anlatım

- * Olağanüstü olaylar ve kişiler anlatılır.
- * Destan türünün yiğitçe havası vardır.
- * Yapıp etmeler yani fiiller n plandadır.
- * Tarihi konular ve kahramanlıklar işlenir.
- * Etkileyici bir özellik taşır.
- * Sürekli hareket vardır.
- * şiir, destan roman, hikâye, tiyatro, destansı anlatımın kullanıldığı türlerdir.
- * Sanatlı bir dil kullanılır.

7. Emredici Anlatım

- * Dil alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanılır.
- * Emir, telkin, öneri anlamı taşıyan ifadeler yer verilir.
- * Öğretici ve açıklayıcı yönleri vardır.

- * Uyulması beklenen bir üslubu vardır.(Zorlama anlamı vardır.)
- * Sosyal hayatın düzenlenmesinde emredici anlatım kullanılır.
- * Trafik kuralları, bazı eşyaların kullanma kılavuzları, ilaçların kullanma kılavuzları emredici anlatıma örnek verilebilir.

8. Öğretici Anlatım

- * Dil daha çok göndergesel işlevde kullanılır.
- * Söz sanatlarına, kelimelerin mecaz anlamlarına yer verilmez.
- * Verilen bilgiler örneklerle ve tanımlarla pekiştirilir.
- * Daha çok nesnel cümleler kullanılır.
- * Açıklama, aydınlatma, bilgi verme amaçlarıyla yazılır.
- * Ses akışını bozan, söylenmesi güç sesler ve kelimeler yoktur.
- * Bu anlatım türü daha çok ansiklopedilerde ve ders kitaplarında kullanılır.

9. Düşsel (Fantastik) Anlatım

- * Düşsel anlatımda konu; olağanüstü ve fantastik özelliklere sahip, hayal ürünüdür.
- * Zaman belirli ya da belirsizdir; olağanüstü özelliklere sahip olabilir.
- * Mekân, olağanüstü, düşsel öğelerden oluşmuş olabilir. Mekân günlük yaşamda karşılaşamayacağımız niteliktedir.
- * Kişiler çoğu zaman gerçekten uzak kişilerdir. Olağanüstü nitelikte olabilirler.
- * Düşsel anlatımda hayal, varsayım, abartma, kişileştirme gibi unsurlar çok kullanılır.

10. Gelecekte Söz Eden Anlatım

- * Gelecekte söz eden metinler varsayım ile oluşmuştur.
- * Verilerden yola çıkılarak geleceğe ait tahmin yapılabilir.
- * Olandan çok olması istenilen anlatılır.
- * Gerçekleşmesi mümkün olmayan tasarı ve düşünceler anlatılır.

11. Söyleşmeye Bağlı Anlatım

- * Sohbet, mülakat ve diyalog, monolog metinleri söyleşmeye bağlıdır.
- * Karşılıklı konuşmalar, bağlama ve konuşulan kişiye göre değişebilir.
- * Görme ve işitmeyle kurulan iletişim önemlidir.
- * Vurgu ve tonlama önemlidir.

- * Roman, hikâye ve tiyatrolardaki karşılıklı konuşmalara diyalog, iç konuşmalara ise monolog denir.

12. Mizahi Anlatım

- * Okuyucuda uyandırılmak istenen etkiye göre düzenlenir.
- * Ses, taklit, hareket ve konuşma önemlidir.
- * Mizahi unsurlarda gerçekten sapma vardır.
- * Mizahi unsurları oluşturmada karşılaştırmalar, durumlar, hareketler, kelime ve kelime gruplarından yararlanılabilir.
- * Amaç okuyucuyu düşündürmek ve eğlendirmektir.
- * Roman, hikâye, tiyatro, şiir, deneme gibi türlerde kullanılır.
- * Mizahi anlatımlarda dil bir olayı anlatmak için kullanılır.

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRMEYOLLARI

Bir yazıda ileriye sürülen görüş ve düşüncenin inandırıcılığını sağlamak amacıyla yazar çeşitli yollara başvurur. Düşünceyi geliştirmek için başvurulan yöntemler şunlardır:

1. Tanımlama

Herhangi bir şeyin ne olduğunu anlatan "Bu nedir?" sorusuna cevap verebilen cümlelere "tanım cümlesi" diyoruz.

Örnek:

"Kitap, size istediğiniz zaman ders vermeye hazır bir öğretmendir." Cümlesinde "kitap nedir?" dediğimizde "İsteddiğiniz zaman ders vermeye hazır bir öğretmendir." cevabını alabiliriz.

Not:

Varlıkların sadece özelliklerini anlatan cümleler tanım cümlesi değildir. Aynı zamanda "Bu nedir?" sorusuna da cevap vermemelidir.

Örnek:

Klima bir ortamın sıcaklık değerini yükseltir ya da düşürür. (Bu cümle klima ile ilgili doğru bilgiler verse de "Bu nedir?" sorusunun cevabı olmadığı için tanım değildir.)

Not:

Tanım cümlelerinde verilen bilgilerin doğruluğu cümlenin tanım cümlesi olması için kıstas değildir.

Örnek:

Okul, en büyük ekmek fırınıdır. (Bu cümlede yanım yanlış olsa da “Bu nedir?” sorusunun cevabı olduğu için bu cümle bir tanım cümlesidir.)

2. Örneklendirme

İleriye sürülen soyut düşüncenin somutlaştırılması yöntemidir. Söylenmek istenilenin okuyucunun kafasında canlandırılmasını sağlayan bir yöntemdir.

Örnek:

Genç Kalemler hareketi, edebiyatımıza özellikle dil konusunda yepyeni bir anlayışı getirmiştir. Türkçe kendi benliğine yavaş yavaş dönmeye başlamış; halk, aydınların yazdıklarını anlar duruma gelmiştir.1910’lu yıllarda yazan Ömer Seyfettin’i, Ziya Gökalp’i açıp okuyun, severek, anlayarak okursunuz yazdıklarını. Sözcükler, tamlamalar... hep anlayacağınız biçimdedir.

3. Tanık Gösterme (Alıntı Yapma)

Anlatılmak istenilen düşüncenin başkalarının görüşlerinden, sözlerinden yararlanarak açıklanması yoludur. Başkalarının aynı konuda söylediği sözler yazı içerisinde alıntı olarak gösterilir. Tanık olarak düşüncesine başvuru olan kişinin, konusunda uzman güvenilir olması gerekir.

Örnek:

Mutluluk, aslında herkesin çok yakınındadır. İsteyen herkes, her an mutlu olabilir. Fizolof Sokrates: “Bir kitap, bir çiçek, bir kuş... ne büyük saadet!” derken bunu anlatmıyor mu?

4. Karşılaştırma

Karşılaştırmada iki varlık, iki kavram ya da iki durum arasındaki benzerlik ve karşıtlıklardan yararlanma söz konusudur. Benzerliklerin ya da karşıtlıkların ortaya konması karşılaştırma ile olur.

Örnek:

- * Özge Ali’ye göre daha çalışkandır.
- * En çok sevdiğim arkadaşım sensin.
- * Eski şiir hayali öğeleri yeni şiir ise somut öğeleri içerir.

5. Sayısal Verilerden Yararlanma

Düşünceyi inandırıcı kılmmanın yollarından biri de sayısal verilerden yararlanmadır. İnsanlar okuduklarının sayılarla desteklendiğini görürlerse yazıyı daha da inandırıcı bulurlar.

Örnek:

Adapazarı Şeker Fabrikası 1953’te işletmeye açıldı. Kuruluşta günde 1800 ton olan pancar işleme kapasitesi 1980’de 6000 tona çıkarıldı. Bu büyük bir gelişmedir.

ANLATIMIN NİTELİKLERİ

a. Açıklık

Anlatımın hiçbir tartışmaya yol açmadan, tek bir yargıyı açıkça ifade etmesidir. Açık anlatımdan birden çok yorum çıkmaz, herkes aynı şeyi anlar. Açıklığın olmadığı anlatımda "kapalılık" söz konusu olur.

Edebi sanatlar, yaygın olarak kullanılmayan sözcükler veya söz grupları, gereğinden uzun cümleler ve anlatım bozuklukları metinlerdeki açıklığı bozan unsurlardır.

Örnek:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak.

Örnek:

"İzinsiz inşaata girilmez." cümlesinde "izinsiz" sözcüğü yanlış yerde kullanıldığı için açıklık bozulmuştur. Açıklığın sağlanması için "izinsiz" sözcüğü "inşaata" sözcüğünden sonra kullanılmalıdır.

Örnek:

"Yıldan senden daha çok korkarım." cümlesinde "yılan" ile "sen" arasında bir karşılaştırma yapılmamaktadır aslında. Ama cümle bu haliyle bu yoruma da müsaittir. Cümleyi şöyle söylersek açıklık sağlanır: "Yıldan senin korktuğundan daha çok korkarım."

Örnek:

"Beni aradığını duyunca çok şaşırdım." cümlesi şu iki anlama gelebilir: "Senin beni aradığını duyunca çok şaşırdım." ya da "Onun beni aradığını duyunca çok şaşırdım." Dolayısıyla açıklığı sağlamak için "senin" ya da "onun" zamirlerinden hangisi kastediliyorsa cümlede o belirtilmelidir. "Senin, beni aradığını duyunca çok şaşırdım." veya "Onun, beni aradığını duyunca çok şaşırdım." şeklinde ifade edilmesi doğru olur.

Örnek:

"Sunucu yönetmeni sahneye davet etti." cümlesinden yönetmenin sunucu olduğu anlamı da çıkmaktadır. Cümledeki "sunucu" sözcüğünden sonra virgül (,) koyduğumuzda açıklık sağlanmış olur.

b. Duruluk

Bir cümlede gereksiz sözcük kullanmamaktır. Duru cümlelerde her sözcüğün bir anlamı ve görevi vardır.

Ör: “Duyduklarını gizli bir sırmaş gibi anlattı.”

Bu cümle duru değildir. Çünkü “sır” zaten “gizlidir” ve “gizli” sözcüğü gereksizdir.

c. Özlülük

Az sözle çok şey anlatma niteliğidir. Gerekli olduğu kadar sözcük kullanarak okuyucuyu düşündüren, onun söylenenlerden yola çıkarak çağrışımlara ulaşmasına olanak veren, derinliği ve anlam yoğunluğu olan anlatım, özlü bir anlatımdır.

Not: Yunus Emre'nin şiirlerinde olduğu gibi, ifade edilmesi zor konuların sade, öz ve kolaylıkla anlatılmasına "sehl-i mümteni" denir.

Örnek:

- * Dilimin sınırları, beynimin sınırlarıyla paraleldir. (Einstein)
- * Neyi arıyorsan sen, 'o'sundur. (Mevlana)
- * Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeri
- * Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm
- * Gâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi
Gâh inerim yeryüzüne seyreder âlem beni

d. Yalınlık

Yalınlık, anlatımın süsten, gösteriştten, özentiden, basmakalıp söyleyişlerden uzak olması niteliğidir. Güçlü, etkili bir anlatım; düşünceyi, dolambaçlı, yollara sapmadan doğrudan ortaya koyan, sözcükleri zorlamasız kullanan anlatımdır.

Örnek:

"Uzakta, ağlayarak uyurmuş bir Stradivarius. Bir pericik, sel sularına bırakmış çiçekleri; küf pembesi bir kökten atarmış mor yüreğini bir külkedisi. Ormanda yüzyıldır uyuyan gözler, açılmış bir menekşe ışığına. Eski denizlerin köpüğünde belirirmiş, bir yıkıntı. Melankolya, çocukluğum!"
Bu paragrafta "Stradivarius" (el yapımı bir keman markası) ve yazarın türettiği bir sözcük olan "melankolya" gibi anlaşılması zor sözcüklerin kullanılması; ayrıca söz sanatlarına yer verilerek sanatlı (süslü) bir dil kullanılması metni yalınlıktan uzak, süslü bir anlatıma, taşımıştır.

Buna karşın aşağıdaki paragraf, kısa ve sanatsız cümlelerle kaleme alındığından yalın (sade) bir dile sahiptir.

"Ayağa kalktı. Elindeki kadehi kafasına dikti. Ortalıkta dolaşmaya koyuldu. Salınarak geziniyor. Duvardaki tabloların önünde duruyor. Ağırlığını bir yüksek ökçeli ayakkabıdan ötekine aktarıırken... Ne kötü bir sanatçı taklidi! Gözlerini kısarak bakıyor tablolara, anlamış gibi."

e. Doğallık

Gerçeklik duygusunu zedeleyici ve yadırgatıcı olmayan, yapaylıktan uzak anlatım; doğal bir anlatımdır. Doğallık bir duygu ya da düşünceyi içten geldiği ya da olduğu gibi anlatmadır. Ancak doğallık, sanat yapmama, basitlik ve

sıradanlık da demek değildir. Anlatımın düşünceye uygunluğu demektir.

f. Akıcılık

Anlatımda; dilin takılacağı pürüzlerin, ilgiyi azaltacak ve dağıtacak duraksamaların bulunmaması demektir. Kısaca kolayca ve istekle okunan bir yazıda akıcılık niteliği vardır.

g. Çeşitlilik

Anlatımda tek düzeliliğin aşılmış olmasıdır. Bu da kısa ve uzun cümlelerin, devrik ve kurallı cümlelerin yerinde kullanılmasıyla; değişik yapı, değişik yüklemli, değişik kipli cümlelere yer verilmesiyle sağlanır.

h. Özgünlük

Duygunun, düşüncenin, kavramın ya da bir gerçeğin anlatımının, anlatana özgü nitelikler taşımasına özgünlük denir. Özgün yazılarda sanatçı, başkasının yazılarından farklı ürünler ortaya koyar. Kendini kanıtlamış, kendine bir yol çizebilmiş sanatçıların anlatımı özgündür.

Anlatımın Oluşumunda Unsurlar

a. Bağlaşıklık

Bir metinde dil öğelerinin dilbilgisi kurallarına uyularak bir araya getirilmesidir.

b. Bağdaşıklık

Dil öğelerinin anlamsal değerlerine uyumlu olarak bir araya getirilmesidir.

c. Bağdaştırma

Sözcüklerin yeni bir anlam ifade etmek için oluşturduğu sözcük gruplarına bağdaştırma denir. Oluşturulan bağdaştırma yaygınsa alışılmış, yaygın değilse alışılmamış bağdaştırmadır.

Örnek:

- * Dargın insanlar: Alışılmış bağdaştırma
- * Dargın bulutlar: Alışılmamış bağdaştırma

d. Bağlam

Sözcük, söz grubu ve cümlelerin metinde bulunduğu yere göre anlam kazanmasıdır.

Örnek:

- * Evin perdesini yeni değiştirdi.
- * Oyunun ikinci perdesi birazdan başlayacak.

ANLATMAYA DAYALI METİNLERDE BAKIŞ AÇILARI

1. İlahi (Tanrısal, Hâkim) Bakış Açısı

- * Anlatıcı olayların içerisinde yer almaz.

- * Anlatıcı olaylara dışardan, müdahale etmeden, geniş bir perspektiften bakar.
- * Her şeyi bilen bir anlatıcının bakış açısıdır.
- * Anlatıcı kişilerin zihinlerinden geçenleri, geçmişte yaşadıklarını, en gizli mahrem bilgilerini bile bütün ayrıntısı ile bilir.
- * Anlatıcı, olayları anlatır, istediği yerleri özetler.
- * Bu durumda anlatıcı, kahramanlardan daha fazlasını bilir.
- * Anlatıcı olaylara tam olarak hâkim olduğu için olayları yorumlama gücü diğerlerine göre daha güçlüdür.
- * Üçüncü ağızdan anlatım vardır.

Örnek:

Erdem arkasına bakmadan yürüyordu. Sinirliydi. Belli ki onu çok kızdırmışlardı. Öfkesi her halinden belli oluyordu. Eliyle garip işaretler yaparak hızlı hızlı yürüyor, bir yandan da eve gidince neler yapacaklarının bir bir planını yapıyordu. İntikamını mutlaka almalıydı. Bu yapılanlar asla onların yanına kalmamalıydı. İlk olarak Ahmet’e nasıl bir ceza verebileceğini düşündü. Mutlaka işe Ahmet’ten başlamalı diyordu içinden. Çünkü onu en çok onun kalleşliği yıkmıştı. Hâlbuki Ahmet onun yıllardır can ciğer dostuydu. Yediği içtiği ayrı gitmezdi. Ne oldu da böyle iki kanlı bıçaklı düşman olmuşlardı.

2. Kahraman Bakış Açısı

Olayları anlatan kişi bizzat yaşamıştır. Olaylarda anlatıcı tarafından yaşanmış izlenimi vardır. Anlatıcı kendi yaşadıklarını ve deneyimlerini ön plana çıkarır. “Ben” kavramı ön plândadır ve fiiller genellikle 1.tekil kişide çekimlenmiştir.

Örnek:

Koşarak kapıdan çıktım. Hemen tramvaya doğru acele adımlarla yürümeye başladım. Arkamdan gelen adamı fark etmemiştim bile. Omzuma dokunması ile birlikte neye uğradığımı şaşırdım. Kafamı çevirince yıllar öncesinden silik bir yüz gördüm.

3. Gözlemci Bakış Açısı

Bu bakış açısında olay, olayı dışarıdan gözlemleyen biri tarafından anlatılır. Olay anlatılırken bir kameranın objektifine yansıyacak şeylerin dışında hiçbir şey anlatılmaz.

CÜMLENİN ÖGELERİ

1 – Yüklem

Cümlede kip ve zaman bildirerek yargıyı ortaya koyan temel unsurdur. Tek başına cümle özelliği gösterir. Diğer öğeler yüklem tamamlayıcı öğeleridir.

Cümlede yüklemi bulmak için herhangi bir öğeye soru soramayız. Onu çekimli durumda bulunan sözcüklerden anlarız.

Örnek:

O, eskiden, yaramaz bir çocuktu.
Sabah uyandığında gözleri ışıl ışıldı.
Konuşmalarına ister istemez kulak misafiri oldum.
Çalışmak yaşamın bir parçasıdır.
Odayı süsleyen şey renğârenk çiçeklerdir.
Öğrenmenin bir yolu da okumaktır.
Ali derslerinde çok başarılıydı.

Not 1: Cümlelerin öğeleri bulunurken önce yüklem sonra özne bulunur. Diğer öğeler bu iki öğeye sorulan sorularla bulunur. Öğeleri bulmak için şu sorular sorulur:

Yükleme Sorulan Hangi Soru Hangi Ögeyi Buldurur?	
Özne	Ne, Kim
Belirtili Nasne	Neyi, Kimi
Belirtisiz Nesne	Ne
Zarf Tümleci	Ne zaman, Nasıl, Niçin, Neden, Neden, Ne Kadar, Nereye
Dolaylı Tümleç	Kime, Kimde, Kimden Neye, Neyde, Neyden Nereye, Nerede, Nereden
Edat Tümleci	Kimle, Neyle

2 – Özne

Eylemi yapan ya da yargının konusu olan öğedir. Yüklem sorulan “kim, ne” soruları özneyi buldurur.

Örnek:

Sevirciler fotoğraf sergisini çok beğendi.

Coşkun nehirler gibi ağlamak istiyorum.
Ben bu yüzden yalnızlığa hasretim.
Keskin bir rüzgâr eser şimdi dağlardan.
İhtiyar kadın gitmeme tafta değildir.
Güzel gözler tül ardından görünsün.

Not 2: “ne” sorusu hem özneyi hem de belirtisiz nesneyi buldurur. Bunu ayırt edebilmek için;
a- Önce özne bulunur sonra belirtisiz nesne bulunur.
b- Yüklem sorulan birinci “ne” sorusu özneyi, ikinci “ne” sorusu belirtisiz nesneyi buldurur.

Örnek:

Köydeki inekler genellikle yeşil ot yer.

Özneler değişik gruplarda incelenir.

Gerçek Özne:

Cümle içinde sözcük ya da söz öbeği olarak bulunan öznelerdir.

Örnek:

Hayatı çok sevenler hayatı istedikleri gibi yaşayamaz.
Özne

Gizli Özne:

Cümle içinde sözcük ya da söz öbeği olarak bulunmayan, Yüklemdeki şahıs ekinden anlaşılan öznelerdir.

Örnek:

Sevgiliyle buluşmaya gitti. (Kim= O)

Sözde Özne:

Edilgen çatılı cümlelerde yüklem sorulan “ne” sorusu sözde özneyi buldurur.

Örnek:

Tüm sorular tek tek çözüldü.

Sözde Özne Y

(Eylemi yapan belli olmadığı için edilgen çatılı fiildir.)

Örtülü Özne:

Edilgen çatılı eylemlerde eylemi gerçekleştiren kişinin “..... tarafından” veya “.....ca” kalıplarından biriyle verilmesi örtülü özneyi verir.

Örnek:

Sınıfça pikniğe gidildi.

Ört. Özne

Arkadaşları tarafından hastaneye kaldırılmış.

Ört. Özne

3 – Nesne

Bir cümlede öznenin yaptığı işten etkilenen varlıktır. İkiye ayrılır.

a- Belirtili Nesne:

Yükleme sorulan “neyi, kimi” soruları belirtili nesneyi buldurur.

Not 3: Belirtili nesne her zaman “belirtme hal eki”ni almak zorundadır.

Örnek:

- * O köpeği mahallenin çocukları da arıyordu.
- * Bu şehirde tüm sokaklar seni düşünür.
- * Başımdaki gökleri bir deniz sanıyorum.
- * Ben aşkımla baharı getirdim.
- * O buğulu gözlerinde parlak yıldızları seyrettim.
- * Dün akşam burayı yakmışlar.
- * Karşıdaki sarayı Bizanslılar yapmış.

b- Belirtisiz Nesne:

Özne bulunduktan sonra yükleme sorulan “ne” sorusu belirtisiz nesneyi buldurur.

Örnek:

- * Yaylalar buram buram kekik kokar.
- * Bu yörede kızlarımız kilimdokur.
- * Kadın kendine bir elbise almış.
- * Arkadaşlarımız geçen yıl Mersin’den büyük bir villaaldı.

3 – Dolaylı Tümleç:

Yükleme sorulan “kime, kimde, kimden, nereye, nerede, nereden, neye, neyde, neyden” soruları dolaylı tümleci buldurur.

Not 4: Dolaylı tümleç olacak sözcük ya da söz grubu mutlaka ismin e, de, den halinde olmalıdır.

Örnek:

- * Buluşma yerine hemen gelmiş.
- * Senin kirpiklerinde bir damla oldu akşam.
- * Ağlamayan çocuğa meme verilmez.
- * Bir havuz kenarında yan yana oturmuşuz.
- * Eskicinin sesi şokağın başından duyuluyordu.
- * Askerler kuyunun ağzına birikmişti.
- * Karşı köyde büyük olaylar dönüyor.
- * Bu gazeteci yazılarında gerçeklerden hiç sapmaz.
- * İhtiyar, bütün mirasını karısına bırakmıştı.

Not 5: Ne zaman sorusuna cevap veren öge zarf tümlecidir ancak bu soruya cevap veren öge ismin “e, de, den” hal eklerinden birini aldıysa dolaylı tümleç olur.

Örnek:

- * Akşamabizegeleceklermiş.
- * Okulların kar tatiline girdiğini akşamdan öğrendik.
- * Günde on bin kişi toplu taşımadanyararlanıyor.

Not 6: “nereye” sorusu hem dolaylı tümleci hem de zarf tümlecini buldurur. Yalın haldeyse zarf tümleci; hal eki aldıysa dolaylı tümleçtir.

Örnek:

İçeri iki kişi girdi. (ZT)

İçeriye iki kişi girdi. (DT)

4 – Zarf Tümleci:

Yükleme sorulan “nasıl, ne zaman, ne kadar, niçin (sebe), ne diye” soruları zarf tümlecini buldurur.

Örnek:

- * Dostluklar ömür boyu sürünce güzeldir.
- * Geçtiğimiz akşam arkadaşım buluştum.
- * Yüreğimdeki yara gittikcebüyüyor.
- * Dağlara yaslanıp şarkı söylüyor bir kadın.
- * Yüzüme kırgın kırgın bakma Rosa.
- * İpissiz bir gecede karşılaşmıştık seninle.
- * Göçmen kuşlar güneye doğru göç ediyordu.
- * Rusya’ya tonlarca fındık ihraç edildi.
- * Bu yıl yağmur yağmadığı için ürün de az oldu.
- * Bu konser belediye tarafından düzenleniyor.

5 – Edat Tümleci:

Yükleme sorulan “kimle, neyle, niçin (amaç)” soruları edat tümlecini buldurur.

Çıkmış sorularda, seçeneklerde bile olsa, edat tümleci adının geçtiği görülmemiştir. Ancak bazı soruların çözümünde yardımcı olduğu söylenebilir. Eğer seçeneklerde “edat tümleci” adı geçmiyorsa, siz “edat tümleci” olarak gördüğünüz söz öbeklerine zarf tümleci de diyebilirsiniz.

Örnek:

- * O, bütün yazılarını, dolma kalemle yazar.
- * Bu araştırmayı arkadaşlarıyla yapmış.
- * Bu yemekleri sizin için hazırladım.
- * Okumak için kitap aldım.

Genel Notlar:

Not 7: Ögeler bulunurken tamlamalar, bileşik sözcükler, deyimler, söz öbekleri bölünemez. Bölünürse yanlış olur.

Örnek:

- * Bahçenin, birkaç yıl önce yapılan duvarı yükseltilecekti. (Altı çizili özne grubu bir isim tamlamasıdır, bu nedenle bölünemez.)
- * O her zaman ince eleyip sık dokur. (Altı çizili yüklem grubu bir deyimdir, bu nedenle bölünemez.)

* Yaşlılara, yardım edelim. (Altı çizili yüklem grubu bir birleşik fiildir, bu nedenle bölünemez.)

* Olay anlatımına dayanan eserler beğeniyle okunur. (Altı çizili özne grubu bir sıfat tamlamasıdır, bu nedenle bölünemez.)

Not 8:Bağlaçlar, ünlemler, hitaplar ve onaylama veya ret bildiren sözcükler (evet, hayır, oyk, tamam...) tek başlarına cümle ögesi olarak incelenemezler. Bir ögenin ya da bir söz grubunun içinde yer alabilirler; fakat bunun dışında cümle dışı unsur olarak kabul edilirler.

Örnek:

* Yarın veya haftaya Salı antrenman programınızda değişiklik olabilir. ("veya" bağlacı zarf tümleci içinde yer almıştır)

* Çok çalıştık ancak istediğimiz sonucu alamadık. ("ancak" bağlacı cümle dışı unsurdur.

* Değerli okurlarım, sizlerle bir arada olacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. (Değerli okurlarım, cümle dışı unsurdur.)

* Arkadaşlar, beni dinler misiniz?

* Geleceğiz; fakat çok kalmayacağız.

* Eyvah, çocuk düştü.

* Ali gel.

Not 9:Soru cümleleri farklı öğeleri buldurma yönelik olabilir. Bir soruya verilen cevap hangi öğeyi karşılıyorsa soru o öğeyi buldurmaya yöneliktir. Soru anlamı "mi" edatıyla sağlanan soru cümlelerinde "mi" soru edatı hangi öğeden sonra geliyorsa o öğe aranıyor demektir.

Örnek:

* Bize ne zaman katılacaksınız?

Cevap: Yarın = Zarf tümleci

Bunları sana kim anlattı?

Cevap: O = Özne

Bu ürünü nereden temin edebilirim?

Cevap: Marketten = Dolaylı tümleş

Salonu boyamaya yardım etmesi için kimi çağırdın?

Cevap: Murat'ı = Belirtili Nesne

Dün alışverişte Mehmet'i mi gördün?

Cevap: Mehmet'i gördüm. = Belirtili Nesne

CÜMLE TÜRLERİ

A - YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

1- İsim Cümleleri

Yüklemi isim, isim soylu sözcük, isim tamlaması, sıfat tamlaması olan cümlelere isim cümlesi denir.

Örnekler:

Ateşten Gömlek çok iyi bir romandır.

Benim için tek vazgeçilmez, aşktır.

2- Fiil Cümleleri

Yüklemi fiil olan cümlelere fiil cümlesi denir.

Örnek:

Bu oyundan hiç hoşlanmıyorum.

B - YÜKLEMİN YERİNE (ÖGE DİZİLİŞİNE) GÖRE CÜMLELER

1 – Kurallı (Düz) Cümle

Yüklemi sonda bulunan cümlelere denir.

Örnek:

Doğu Anadolu ülkemizin en yüksek bölgesidir

Her hayat son bulacaktır.

2 – Devrik Cümle

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelerdir.

Örnek:

Açılan bir çiçeksin sen gönlümde.

Birtakım sorunlar yaşandı bu evde.

3 – Eksiltili Cümle

Yüklemi belirtilmeyen, yazılmayan cümlelerdir.

Örnek:

Önce bir sessizlik, sonra bir çığlık...

C - YAPISINA GÖRE CÜMLELER

Cümleler yapılarına göre üç grupta incelenir.

1 – Basit Cümle

Tek bir eylem ya da yargı bildiren; fiilimsi, iç cümle ve şart eki almayan cümlelerdir.

Örnekler:

Ahmet Haşim ölümü anlatmıştır.

Eserlerinde Türk insanını konu almıştır.

2 - Bileşik Cümle

a – Girişik Bileşik Cümle

İçinde fiilimsi bulunan cümlelerdir. Fiilimsi alan öge yan cümle kabul edilir.

Yan Cümle + Temel Cümle = Girişik Bileşik Cümle

Örnekler:

Otobüsün arkasından koşarken / kaza yaptı.

YC

TC

Gördüğüm filmleri / tek tek /anlatacağım.

YC

TC

Not: Bir cümlede birden çok yan cümlecik bulunabilir.

Örnek:

Sevgiliyle heyecanla konuşan genç / birden yerinden Ö

(YC)

ZT (YC)

kalkıp / diğer masaya / oturdu.

DT

Y

Not: Bir cümledeki yan cümlecği bulmak için cümle ögelere ayrılır ve hangi ögenin içinde fiilimsi varsa o öge yan cümleciktir.

(Yukarıdaki örnekte zarf tümlec ve öznenin içinde fiilimsi olduğu için bunlar yan cümledir.)

b – İç İç Bileşik Cümle

Aktarma söz içeren cümlelere iç içe bileşik cümle denir.

Aktarma söz iç cümledir ve temel cümleye bağlıdır.

Örnek:

Öğretmenimiz bize: “Çok ders çalışın.” diyordu.

c – Şartlı Bileşik Cümle

Bir temel cümle ve ona bağlı bir koşul yargısından oluşan cümlelere denir.

Örnek:

Çocuklar gelirse rahat edemeyiz.

3 – Sıralı Cümle

En az iki yüklem birbirine virgül ya da noktalı virgülle bağlanmasıyla oluşan cümlelerdir.

a- Bağımsız Sıralı Cümle

Hiçbir ögesi ortak olmayan sıralı cümlelere denir.

Örnek:

Tren geldi, herkes sessizce trene bindi.

b- Bağlı Sıralı Cümle

En az bir ögesi ortak olan sıralı cümlelere denir.

Örnek:

Kaza yapmış, az kalsın sakat kalacaktı.

Not: Bu cümlelerde sıralı cümleyi oluşturan yargılardan herhangi birinde virgül var ise cümle sıralı bağlı cümle de olsa noktalı virgülle ayrılır.

Örnek:

Eleştiri, makale Türk edebiyatında çok azdır; gelişmemiş bir türdür.

4 – Bağlı Cümle:

En az iki yüklem birbirine bağlaçla bağlanmasıyla oluşan cümlelerdir.

Örnek:

Evlenirken çok sıkıntı çektik ve her zorluğu yendik.

Not:Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi bir cümlede birden fazla yüklem varsa bileşik cümle özelliği pasivize olur. Yani yukarıdaki cümle bileşik cümle ile basit cümlenin oluşturduğu bağlı cümledir.

SÖZCÜKTE YAPI (EK – KÖK – GÖVDE)

Kök:

Bir sözcüğün bütünüyle, anlam ilgisi bulunan anlamlı en küçük parçaya kök denir.

Örnek:

- * Çamur = Çam-ur (“çam” anlamlı en küçük parça olsa da kök “çam” değildir; çünkü “çam” ile “çamur” arasında anlam ilgisi yoktur.)
- * Balık = Bal-ık (“bal” anlamlı en küçük parça olsa da kök “bal” değildir; çünkü “bal” ile “balık” arasında anlam ilgisi yoktur.)
- * Gölge = Göl-ge (“göl” anlamlı en küçük parça olsa da kök “göl” değildir; çünkü “göl” ile “gölge” arasında anlam ilgisi yoktur.)
- * Gözlük= Göz-lük (“göz” anlamlı en küçük parçadır ve “göl” köktür; çünkü “göz” ile “gözlük” arasında anlam ilgisi vardır.)

Kök anlamları bakımından ikiye ayrılır. Bunlar:

a- İsim Kökü

İş, oluş, hareket bildirmeyen; sonuna mastar (-mak, -mek) eki almayan köklerdir.

Örnek:

Ev, ot, çiçek, kuş, ağaç, kalem...

b- Fiil Kökü

İş, oluş, hareket, eylem bildiren ve sonuna mastar (-mak) eki alabilen köklerdir.

Örnek:

Gel, oku, çiz, ye, tut...

Not: Bazı kökler vardır ki bunlar hem fiil hem de isim özelliği gösterebilirler. Bunları değişik şekillerde ayırabiliriz.

Hem isim hem fiil kökü olabilen sözcüğün fiil anlamıyla isim anlamı arasında anlamca yakınlık varsa ortak kök (Kökteş); anlamca yakınlık yoksa sesteş kök denir.

Örnek:

Benim çok param var – Sen oraya var, ben gelirim. (Sesteş kök) İ.Kökü F. Kökü

Yemeğin tadı iyi değil. – Yemekten öncelikle sen ta. (Ortak kök) İ.Kökü F. Kökü

Ek:

Sözcüklere eklenerek sözcüklerin cümle içinde anlamlarını, türlerini değiştirebilen; sözcüklerin cümle içindeki görevlerini belirleyebilen tek başına anlamsız ses parçacıklarına ek denir. İki grupta incelenir.

Yapım Ekleri

Eklendiği sözcüğün anlamını kesinlikle değiştiren, bazen de türünü değiştirebilen ekler yapım eki denir.

Not: Bir sözcüğün yapım eki almış haliyle yapım ekini çıkarttığımız zaman daima anlam yakınlığı bulunmak zorundadır. Aksi halde biz o sözcüğe yapım eki almış diyemeyiz.

Örnek:

Sil-gi = “sil” ile “silgi” arasında anlam ilgisi olduğu için ve yeni anlamlı bir sözcük türettiği için “gi” eki fiilden isim türeten bir ektir.

Gövde

Bir sözcüğün yapım eki almış haline gövde denir.

Göz-cü: İsim gövdesi

Kana-: Fiil gövdesi

Yapım eki dört grupta incelenir

a- İsimden İsim Yapım Ekleri

- lık : taşlık, odunluk, sazlık
- cı : avcı, yolcu, balıkçı
- lı : kentli, sözlü,
- sız : havasız, ışıksız
- daş : arkadaş, yurttaş
- ıncı : ikinci, beşinci
- cıl : ölümcül, insancıl

b- İsimden Fiil Yapım Ekleri

- la : başla- , avla- , işle-
- al : çoğal- , düzel- , boşal-
- l : incel-
- a : yaşa-
- ar : ağar-

-da : şırılda-
-sa : hafifse- , susa-

c- Fiilden İsim Yapım Ekleri

-mak : görmek, uyumak
-ış : bakış, okuyuş
-ım : verim, alım, yazım
-ak : korkak, yatak, ürkek
-ga : süpürge, dalga, bölge
-gaç : yüzgeç, utangaç, süzgeç
-anak : gelenek, görenek

d- Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-ma : gitme, alma (Olumsuzluk eki)
-ın : alın- , giyin
-ş : yazış- , dövüş-
-dır : bildir-
-ar : kopar- , gider-
-ala : kovala- , gezele- , silkele-

Çekim Ekleri

Eklendiği sözcüğün anlamını değiştirmeden sözcüğe küçük anlam ilgileri katan, sözcüğün cümle içinde görev kazanmasını sağlayan eklerdir.

Not: Bir sözcüğe önce yapım eki sonra çekim eki gelir. Ancak istisna durumlar vardır. Bunlar:

Örnek: annemsiz, çaydanlık...

Çekim ekleri iki grupta incelenir.

a- Fiil Çekim Ekleri

1. Kip ekleri

Eylemlere eklenerek eylemin gerçekleşme zamanını veya eylemdeki anlamı belirten eklerdir.

- * Geçmiş zaman kipi = -di, -miş
- * Şimdiki zaman kipi = -yor, -makta
- * Gelecek zaman kipi = -acak
- * Geniş zaman kipi = -r , -ar , -mez
- * Gereklilik kipi = -malı
- * Dilek-Şart kipi = -sa
- * İstek kipi = -a , -e , -alı
- * Emir kipi = eki yok

2. Kişi Ekleri

Eylemlere eklenerek eylemi gerçekleştiren kişinin kim olduğunu belirten eklerdir.

Not: insan dışı varlıkların özne olduğu fiil cümlelerinde şahıs her zaman 3. Tekil şahıstır.

Örnek:

Yapraklar tek tek düştü.

Not: Fiilin sonundaki harfin ünlü, ünsüz olmasına göre ek şekil değiştirir.

- * I. T.Ş. gel-di-m
- * II. T.Ş. gel-di-n
- * III. T.Ş. gel-di-xxx
- * I. T.Ş. gel-di-k
- * II. T.Ş. gel-di-niz
- * III. T.Ş. gel-di-ler

- * I. T.Ş. gel-miş-im
- * II. T.Ş. gel-miş-sin
- * III. T.Ş. gel-miş-xxx
- * I. T.Ş. gel-miş-iz
- * II. T.Ş. gel-miş-siniz
- * III. T.Ş. gel-miş-ler

b- İsim Çekim Ekleri:

1. Çoğul Eki

İsimlere eklenerek onlara çoğul anlamı katan eklerdir.

Not: “- ler” eki çoğul eki ve şahıs eki olabilir. Fiile gelirse şahıs, isme gelirse çoğul eki olur.

Örnek:

Çocuklar, sonunda sessizce uyudular. (“Çocuklar” sözcüğünde çoğul, “uyudular” sözcüğünde şahıs ekidir.)

Not: -ler eki bu kullanımlar dışında yapım eki olur.

Örnek:

Ahmetlere gidelim.

Dünyalar benim oldu.

Türkler nereden gelmiş?

2. Hal Ekleri

İsimlere eklenerek onların cümle içinde öge olmasını sağlayan eklerdir.

Hal Ekleri			
	Eki	Görevi	Hangi soruyla bulunur?
Yalın Hali	---	Yalın haldeki sözcük özne olur.	Kim-Ne
Belirtme Hali	-i	Eklendiği sözcüğü belirtti nesne yapar. Belirtili nesne olan sözcük “neyi, kimi” sorularından birine cevap	Neyi-Kimi

		verir.	
Yönelme Hali	-e	Eklendiği sözcüğü Dolaylı	Kime
Bulunma Hali	-de	Tümleç ya da Zarf Tümleci yapar. Zaman anlamı verirse zarf tümleci, zaman anlamı vermezse dolaylı tümleçtir.	Neye Nereye Kimde Nerede Neyde Kimden Neyden nereden
Ayrılma Hali	-den		

3. İyelik Ekleri

İsmlere eklenerek onların kime, neye ait olduğunu belirten eklerdir. Sahiplik ekleri de denir.

- * I. T.Ş. İyelik Eki ev – im
- * II. T.Ş. İyelik Eki ev – in
- * III. T.Ş. İyelik Eki ev – i
- * I. T.Ş. İyelik Eki ev – imiz
- * II. T.Ş. İyelik Eki ev – iniz
- * III. T.Ş. İyelik Eki ev – leri

- * I. T.Ş. İyelik Eki araba – m
- * II. T.Ş. İyelik Eki araba – n
- * III. T.Ş. İyelik Eki araba – si
- * I. T.Ş. İyelik Eki araba – mız
- * II. T.Ş. İyelik Eki araba – nız
- * III. T.Ş. İyelik Eki araba – ları

4. Tamlama Ekleri

İsim tamlamasına eklenerek onları anlamlı kılan tamlayan ve tamlanan ekleridir.

Tamlayan Eki (İlgi Eki) : -ın

Tamlanan Eki (İyelik Eki) : -ı

5. Ek Fiil Ekleri

İsmlere eklenerek onları yüklem yapan ya da fiillere eklenerek onları bileşik zamanlı eylem haline getiren eklerdir.

Ek-fiil ekleri

-di

-miş

-se

-dır

şahıs ekleri (Şahıs ekleri isimlere eklendiği zaman onları yüklem yapıyorsa ek-fiilin geniş zamanı adını alırlar.)

Örnek:

- * Ben öğretmen-im. (İsmi yüklem yaptı. Ek-fiilin geniş zamanı)
- * Benim öğretmen-im (Öğretmenin kime ait olduğunu bildirdi. İyelik eki)
- * Ben geliyor-um. (Eylemi kimin gerçekleştirdiğini belirtti. Şahıs eki)

6. İlgî Eki

İlgî zamiri “-ki”dir. ki’nin değişik görevleri vardır. Eğer yerine bir isim gelirse ilgi zamiri; eğer eklendiği sözcüğü sıfat yaptıysa sıfat yapan ek.

Pratik Yöntem:

-inki: İlgî zamiri

-daki: Sıfat yapan ek.

ORTAK GÖREVLİ EKLER

	EK	1. GÖREV	2. GÖREV	3. GÖREV	4. GÖREV
1	-di	Kip eki	Ek-fiil		
2	-miş	Kip eki	Ek-fiil	Sıfat fiil eki	
3	-acak	Kip eki	Sıfat fiil eki		
4	-ar	Kip eki	Sıfat fiil eki	İ-F y.e Ağar-	
5	-sa	Kip eki	Ek-fiil	İ-F y.e Susa-	
6	-a	Kip eki	Zarf-fiil eki	İ-F y.e Kana-	Hal eki
7	-(i)m	Şahıs eki	İyelik eki	Ek-fiilin geniş zamanı	F-İ y.e. Verim
8	-(i)n	Şahıs eki	İyelik eki	Tamlayan eki	
9	-ı	F-İ y.e. yazı	İyelik eki	Belirtme hal eki	Tamlanan eki
10	-ler	Çoğul eki	Şahıs eki		
11	-da	Hal eki	Sıfat yapan ek	İ-F y.e Fısılda-	
12	-ki	İlgi zamiri	Sıfat yapan ek		
13	-ma	İsim fiil eki	Olumsuzluk eki (y.e.)		
14	-dır	F-İ y.e. Bildir-	Ek-fiil geniş zamanı		

SÖZCÜKTE YAPI (BASİT – TÜREMİŞ - BİLEŞİK)

Türkçede sözcüklerin yapısı incelendiğinde bazılarının yapım eki almadan (kitap, kitaplar); bazılarının yapım eki alarak (kitapçı, kitaplık) kullanıldığını; bazılarının ise iki sözcüğün bir araya gelmesiyle (kitabevi, kitapsever) oluştuğunu görüyoruz. Buna göre, Türkçede sözcükler, yapı bakımından üçe ayrılır:

1. Basit Sözcük

Hiçbir yapım eki almamış sözcüktür. Basit sözcükler çekim eki alabilir.

Örnek:

Bahçede pembe güller açmış.

Bu cümlede tüm sözcükler yapıca basittir. Çünkü sözcüklerin hiçbirisi yapım eki almamıştır. Cümlede ek alan sözcükler ise çekim eki almıştır. “Bahçe” sözcüğü bulunma durumu eki (-de), “gül” sözcüğü çoğul eki (-ler), “aç-” eylemi ise miş’li geçmiş zaman kipi eki (-miş) almıştır.

2. Türemiş Sözcük

En az bir yapım eki almış sözcüktür. Türemiş sözcükler çekim eki de alabilir.

Örnek:

Yaşamda zorluklarla karşılaşılır.

Bu cümlede bütün sözcükler türemiştir; çünkü her sözcük en az bir yapım eki almıştır.

Yaşamda

Yaş: isim kökü

-a: isimden ilil yapım eki

-m: fiilden isim yapım eki

-da: bulunma durumu eki

Zorluklarla

Zor: isim kökü

-luk: isimden isim yapım eki

-lar: çoğul eki

-la: vasıta eki

Karşılaşılır

Karşı: isim kökü

-laş: isimden fiil yapım eki

-il: fiilden fiil yapım eki

-ir: geniş zaman kip eki

Not: Bazı sözcüklerdeki yapım ekleri zor fark edilir, bu sözcüklere dikkat etmek gerekir.

ılık > ılı – k

ışık > ış – k

batı > bat – ı

doğu > doğ – u

uyku > uy(u) – ku

fiilden isim yapım eki

fiilden isim yapım eki

fiilden isim yapım eki

fiilden isim yapım eki

fiilden isim yapım eki

oynuyor > oy(u)n – (a)u – yor

fiilden isim yapım eki

yaşıyor > yaş (a) – ı – yor

isimden fiil yapım eki

ilerliyor > iler (i) – (le) li – yor

isimden fiil yapım eki

Kıvrım > kıvr – (ı) m

fiilden isim yapım eki

3. Bileşik Sözcük

İki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu yeni sözcüklerdir. Bileşik sözcükleri, uzun ve ayrıntılı bir konu olduğu için türlerine göre sınıflandırarak anlatmayı tercih edeceğiz.

Not: Bileşik sözcükler ayrı da birleşik de yazılabilir bunu göz ardı etmeyelim.

Örnek:

Başvuru

Terk etmek

A. Bileşik İsim

İki farklı sözcüğün bir araya gelerek kendi anlamlarından az çok farklı bir anlam oluşturacak biçimde kaynaşmasıyla oluşan sözcüklerdir.

Birleşik isimler değişik şekillerde oluşabilir:

- * İsim tamlaması yoluyla
Hanımeli, ayakkabı, aslanagzı, Çanakkale...
- * Sıfat tamlaması yoluyla
Sivrisinek, karadul, Acıgöl, açık göz...
- * İki çekimli fiilin kaynaşması yoluyla
Çekyat, gelgit, biçerdöver, uyurgezer...
- * Bir isimle bir çekimli fiilin kaynaşması yoluyla
Mirasyedi, gecekond, imambayıldı, bilgisayar, ateş kes, varyemez...
- * Birleşik isimlerin oluşumu sırasında sözcüklerin her ikisi anlamını kaybedebilir.
Aslanagzı: Bir çiçek adıdır. Ne aslanla, ne de aslanın ağzıyla bir ilgisi vardır.
- * Sözcüklerden sadece biri anlamını kaybetmiş olabilir.
Rüzgârgülü: Rüzgârda dönen pervane gibi bir nesnenin adıdır. Burada sadece "gül" sözcüğü kendi anlamını yitirmiştir.
- * Sözcüklerin her ikisi de kendi anlamlarında olabilir.
Ayakkabı: Her iki sözcük de kendi anlamındadır.

B. Bileşik Sıfat

İki sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan, sıfat görevinde kullanılan sözcüklerdir. Değişik başlıklarda işlenir.

Anlamca Kaynaşmış Bileşik Sıfatlar

İki sözcüğün bir araya gelerek tek bir kavramı karşılamasıyla oluşan sıfatlara, “anlamca kaynaşmış bileşik sıfat” denir.

Örnek:

- * *Gün geçtikçe vurdumduymaz bir toplum oluyoruz.*
- * *Toplumda boşboğaz insanlar sevilmez.*
- * *Annesi ona kahverengi bir kazak almış.*
- * *Sana birkaç soru soracağım.*

* **O, hiçbir zaman yalan konuşmazdı.**

Kurallı Bileşik Sıfatlar

Biçimsel olarak ayrı yazılmalarına karşın belli bir kurala bağlı olarak oluşan sıfatlara “kurallı bileşik sıfat” denir. Bunlar aşağıdaki şekillerde oluşturulur:

*** Sıfat ve takısız ad tamlamalarına “-lı, -li, -lık, -lik, -sız, -siz” eki getirilerek bileşik sıfat (sıfat grubu) yapılıır.

Örnek:

- * **Kırmızı şapka – lı kız**
- * **İyi huy – lu çocuk**
- * **Taş duvar – lı bahçe**
- * **Kurşun kubbe – li camii**
- * **Üç asır – lık çınar**
- * **On yıl – lık çalışma**
- * **Beş para – sız insan**

*** Sıfat tamlamalarında sıfatla isim yer değiştirilip isme iyelik eki (-i, -i, -sı, -si) getirilerek bileşik sıfat (sıfat grubu) yapılıır.

Örnek:

* Bahçe – si büyük	konak	(büyük bahçe)
* Kapı – sı açık	ev	(açık kapı)
* Kalp – i temiz	insanlar	(temiz kalp)
* Saç – ı uzun	çocuk	(uzun saç)
* Orman – ı güzel	köy	(güzel orman)

C. Bileşik Fiil

Birden fazla sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu fiillerdir. Bileşik fiiller oluşturulma biçimlerine göre üçe ayrılır:

1. Yardımcı Fiille Yapılan Bileşik Fiil

İsim soylu bir sözcüğün yardımcı bir fiille (olmak, etmek, eylemek, kılmak, buyurmak) bir araya gelerek oluşturduğu bileşik fiildir. Günümüzde daha çok, “etmek” ve “olmak” yardımcı fiilleri kullanılmaktadır.

Örnek:

- * **Soğuklardan hasta oldu. (hasta + olmak)**
- * **Tanıştığımızı memnun oldum. (memnun + olmak)**
- * **Onlar bize yardım etti. (yardım + etmek)**
- * **Bu olay hepimizi mutlu etti. (mutlu + etmek)**
- * **Hastamız iki günde iyi oldu. (iyi + olmak)**

Not: Bazı yabancı asıllı sözcüklerle bu tür bileşik fiil yapıldığında ses düşmesi veya ses türemesi görülür. Bu bileşik fiiller bitişik yazılır.

Örnek:

* Emir etmek	> emretmek (ses düşmesi)
* Kayıp olmak	> kaybolmak (ses düşmesi)
* Sabır etmek	> sabretmek (ses düşmesi)
* His etmek	> hissetmek (ses türemesi)
* Af etmek	> affetmek (ses türemesi)
* Ret etmek	> reddetmek (ses türemesi)

Not: Bazı bileşik fiiller oluşturulurken hiçbir ses olayı meydana gelmez ve bu fiiller ayrı yazılır.

Örnek:

- * **Terk etmek**
- * **Park etmek**
- * **Fark etmek**
- * **Ayırt etmek**

Not: Bazı durumlarda “olmak” ve “etmek” yardımcı fiil değil, asıl fiil olarak kullanılır.

Örnek:

- * **Bu arsa ne kadar eder?**
- * **Henüz akşam olmadı.**
- * **Sokakta kavga olmuş.**

2. Kurallı Bileşik Fiil

İki fiilin belli kurallarla bir araya gelmesiyle oluşur. Bu fiillerden birisi kalıplaşmış şekilde kullanılır. Kurallı bileşik fiiller oluşturulma biçimlerine göre dörde ayrılır:

a. Yeterlik Fiili (fiil + ebilmek)

Cümleye bir işi yapabilme, bir işi yapmaya gücü yetme anlamı katar.

Örnek:

Sen, bu valizi tek başına yukarı çıkarabilirsin.
Bu soruyu rahatlıkla çözebilirim.

Not: Yeterlik fiilinin olumsuzunda “ebilmek” kalıbının “-bil-” bölümü düşer.

Örnek:

- * **Yazabilmek> yazamamak(yazabilmemek değil)**
- * **Çocuk çantayı zorla taşıyabildi.**
Çocuk çantayı taşıyamadı.
Çocuk çantayı taşımadı.

Bu cümlelerden birincisinde “taşıyabildi” eylemi yeterlik fiilinin olumlu kullanımıdır. İkinci cümledeki “taşıyamadı” fiili, yeterlik fiilinin olumsuz kullanımıdır. Üçüncü cümledeki “taşımadı” fiili ise “taşımak” fiilinin olumsuz kullanımıdır ve bileşik fiil değildir.

Not: Yeterlik fiilinin bazı kullanımları, yeterlilik değil olasılık anlamı taşır. Olasılık anlamının olumsuz kullanımında da “bilmek” fiilinin düşmediği görülür.

Örnek:

Onlar, yarın Ankara’ya gidebilir.
Onlar, yarın Ankara’ya gitmeyebilir.

b. Tezlik Eylemi (fiil + ivermek)

Cümlede bildirilen fiilin acele, çabuk bir biçimde gerçekleştiğini ifade eder.

Örnek:

- * **Bir gün içinde bütün işleri bitiriverdi.**
- * **Yarına kadar bu ödevleri de yazıver.**
- * **Dün gece elektrikler kesiliverdi.**
- * **Çocuklar bugün de oynamayıversin.**

Not: Tezlik fiilinin olumsuzu iki şekilde yazılabilir.

- * **Onun hatalarını bazen görmeyiver.**
- * **Onun hatalarını bazen görüverme.**

c. Sürerlik Fiili (fiil + ekalmak, edurmak, egelmek)

Cümlede bildirilen fiilin devamlı bir şekilde yapılmakta olduğunu ifade eder.

Örnek:

- * **Bu alışkanlıkları bu yaşına kadar süregeldi.**
- * **Siz evde bekleyedurun, birazdan çıkarız.**
- * **Küçük çocuk, ablasının arkasından bakakaldı.**

d. Yaklaşma Fiili (fiil + eyazmak)

Cümlede bildirilen fiilin gerçekleşmeye yaklaştığını ama gerçekleşmediğini ifade eder. Yani cümleye “az kalsın”, “neredeyse” anlamı katar. Yaklaşma bileşik fiili günümüz Türkçesinde sık kullanılmamaktadır.

Örnek:

- * Elimdeki vazo, balkondan düşeyazdı.
- * Geçen haftaki kazada bütün ailesi öleyazdı.

3. Anlamca Kaynaşmış Bileşik Fiil

Bir veya birden fazla ismin bir fiille bir araya gelmesiyle oluşan bileşik fiildir. Bu bileşik fiillerde bulunan fiiller gerçek anlamından uzaklaşır, diğer sözcüklerle kaynaşarak yeni bir fiili karşılar. Dilimizdeki deyimler anlamca kaynaşmış bileşik fiildir.

Örnek:

- * **Arkadaşım öğretmenden söz istedi.**
- * **Bu öğrenciler iyice gözden düştü.**
- * **Bu işlere kafa yormalısın.**
- * **Öğrenciler anlatılanlara kulak kesildi.**
- * **Onların bu işi yapamayacağını ileri sürdü.**
- * **Onun şiirleri bu şiirler yanında sönük kaldı.**

Not: Bazı anlamca kaynaşmış bileşik eylemlerde bütün sözcükler, gerçek anlamlarından uzaklaştığı için bu sözcükler bitişik yazılır.

Varsaymak, öngörmek, vazgeçmek, başvurmak, elvermek, alıkoymak

Not: Bazı eylemler, anlamca kaynaşmış bileşik eylemlerle karıştırılabilir. Bunları ayırt etmek için cümlelerin anlamına dikkat etmek gerekir.

Örnek:

Kardeşini kötü durumdan kurtarmak için elini oynatmadı.
Felç geçiren hasta bugün elini oynatmadı.

Birinci cümlede “elini”, “oynatmamak” sözcükleri anlamca kaynaşarak “hiçbir girişimde bulunmamak” anlamında kullanılmıştır. Yani bileşik bir eylemdir. İkinci cümlede ise “el” ve “oynatmamak” sözcükleri gerçek anlamda kullanılmıştır. Yani bu cümlede bileşik eylem yoktur.

ANLATIM BOZUKLUĞU

1) Gereksiz Sözcük Kullanımı:

Bir cümlede gereksiz sözcük kullanımı değişik şekillerde görülebilir:

a. Aynı anlamı taşıyan sözcüklerin bir arada kullanılması

Örnek:

- * Neşeli, sağlıklı, şen bir görünüşü vardı.
- * Atalarımız düşmanı bu ovada yenerekbözguna uğratmış.
- * Bilgili insanlardan yararlanmayı, istifade etmeyi bilmeliyiz.
- * Herkesi eleştiriptenkit etmek bize hiçbir yarar sağlamaz.
- * İşe geç geleceğini hiç olmazsa bana haber verseydin bari.

b. Bir sözcüğün diğer sözcüğün anlamını içermesi

Örnek:

- * Arkadaşım gördüklerini duyduklarını gizli bir sırmış gibi kulağıma fısıldadı.
- * Atatürk'ün yaptığı yenilikçidevrimler, sosyal ve siyasal yaşamımızı kökünden değiştirmiştir.
- * Yazar, bu özü, birtakım ilkelerden, hazır formüllerden yola çıkarak değil, somut gerçeklerden, yaşanmışdeneyimlerden yola çıkarak yeniden buluyor

c. Bir sözcüğün cümledeki başka bir ekle karşılanması şeklinde üç grupta incelenebilir.

Örnek:

- * Sınavı kazanmasının nedeni çok çalışmış olmasındandır.
- * Dilimizde, Arapça ve Farsçadillerinden gelen pek çok sözcük vardır.
- * Uzun yıllardır bu şehirden ayrı kalmış.
- * Piknik için kişi başına yirmişer lira topladık.
- * İşte bu yüzdendolayı sizleri buraya toplamış bulunuyoruz.
- * Hava kirliliğinin nedenlerinden biri de yeşil alanların azlığındandır.

Not: Aynı anlama gelen sözcükler ikileme oluşturursa anlatım bozukluğu oluşmaz.

Örnek:

Kavgadan sonra ortalıkta ses seda yoktu.

Not: Bir sözcüğün eş anlamı parantez içinde verilirse anlatım bozukluğu olmaz.

Örnek:

Yazar, yazın (edebiyat) dünyamıza eşsiz ederler kazandırdı.

Not: Kimi cümlelerde dönüşlülük zamiri, bir kişi zamiriyle birlikte kullanılır ve pekiştirme görevi üstlenir. Bu nedenle gereksiz sözcük kabul edilmez.

Örnek:

Tüm soruları ben kendim yaptım.

Not: Kimi cümlelerde deyim açıklayıcısıyla verilir. Bu durumda gereksiz sözcük kullanımı oluşmaz. Deyim ya da açıklayıcısı gereksiz olmaz.

Örnek:

Arkadaşını gözüm ısırtıyor; daha önce bir yerde görmüş gibiyim.

Örnekler:

1. O da herkes gibi kendi hakkına razı olmalıdır.
2. Bu gençler ölmek üzere olan can çekişen bir sanat dalını canlandırmak için yetiştiriliyorlar.
3. Yaptıklarını kendi ağzıyla itiraf etti.
4. Öğrencilerden biri ikide bir, sık sık konuşuyordu.
5. Borsada tahmini olarak, yaklaşık on milyar kaybetti.
6. Eninde sonunda üniversite sınavını mutlaka kazanacağım.
7. Bu konuda babamın fikir ve görüşünü de bilmeliyim.
8. Otobüs ağzına kadar tıklım tıklım doluydu.
9. Sanıyorum misafirler gelmiş olsa gerek.
10. Bu sanatçının herkesten farklı özgün bir anlatımı vardı.
11. İhtiyarın cesedi ormanda ölü bulundu.
12. Bitkilerin kurumasının nedeni havaların çok sıcak olmasındandır.
13. İki köy arasındaki bulunan sorunlara bir çözüm bulunamadı.
14. Çocuklara sevgiyi, merhameti ve acımayı öğretin
15. Evin yan duvarlarının rengi gören herkesi büyülüyordu.
16. Tutuklulardan birkaçı tahliye edilip salıverildi.
17. Böyle düşünmesinin nedeni konuyu iyi bilmemesinden kaynaklanıyor.
18. Onunla görüşmekteki amacım, onu bazı konularda uyarmak içindi.
19. Bu beklenmedik sürpriz karşısında ne yapacağımı şaşırdım.
20. Bir kapı gıcirtısı sesi duysa hırsız var diye ayaklanıyordu.
21. Yanındaki adamın kulağına alçak sesle bir şeyler fısıldadı.
22. Derste yapılan karşılıklı tartışmaların yararı çoktur.
23. Onunla ilk kez bir tren yolculuğu sırasında tanışmıştık.
24. Aldığı gömlek dar gelince onu geri iade etti.
25. Fransızca dilinin musikili bir dil olduğuna inanıyorum.
26. Aşağı yukarı on-on beş arkadaş ona destek vermişti.
27. Nerdeyse yüz civarında öğrenci bu soruyu doğru yapmış.
28. Herhalde artık bu işin önemini anlamış olsa gerek.
29. Size olsa olsa en çok on dakika zaman ayırabilirim.
30. Arka sokaklarda yangın etkisini artırarak yanmaya devam ediyor.
31. Yer fıstığı üretiminin büyük bir bölümü Osmaniye'de üretiliyor.
32. Sınav tarihi yaklaştıkça heyecan gitgide artıyordu.

33. Bir sanatçının anlatımda özgün ve kendine has olması gerekir.
34. Takımımız iyi oynadı; ama karşı rakip çok güçlüydü.
35. Bize gösterilen ilgi ve alakaya çok teşekkür ederiz.
36. Böyle bir bilim adamına saygı ve hürmet göstermek gerekir.
37. Çok cılız ve ince bir sesin beni çağırdığını duydum.
38. Ülkemiz, çetin ve zor şartlardan geçiyor.
39. Her şey sanki bir yalanmış gibi geliyordu bana.
40. Ona yaklaşık yirmi milyar lira civarında para lazımımış.
41. Artık bundan sonra benimle böyle konuşamazsın.
42. En sonunda, nihayet bu işin üstesinden gelmeyi başardık.
43. Önümde oturan genç delikanlıyla ara sıra sohbet ediyorduk.
44. Bu konuyu hissi duygularınızla değerlendirmeyiniz.
45. Önceki deneme sınavında iyiydim; ama bu deneme sınavında ise hiç iyi değildim.
46. Çok çalıştım; ama buna rağmen istediğim sonucu alamadım.
47. Kuşlar, kanatlarıyla güneye doğru uçuyordu.
48. Az kalsın soruyu kaçırmama ramak kalmıştı.
49. ÖSS sınavında çıkan soruları mutlaka çözmeliyiz.
50. Çok açık ve bariz bir yanlışı savunmak sana yakışmıyor.
51. Dershanemizdeki bulunan öğretmenlerin tümü işinin ehliydi.
52. Bu fedakârca özverinizin karşılığını vermeye çalışacağız.
53. Ülkemize dışarıdan ithal edilen mallar, üretimimizi baltalıyor.
54. Genç kız, bir depresyon anında kendini intihar ediyor.
55. Hiç kuşkusuz, sınavda başarılı olacağınızdan eminim.
56. Eleştiride kişisel görüşler katılmadan nesnel bir yol izlenmelidir.
57. Ona bazı gereksiz hatalarını hatırlatmak istemiştin.
58. Bütün uyarıcı ikazlarıma rağmen kafasının dikine gitti.
59. Okumanızı tavsiye edip önerdiğim kitapları mutlaka bulun.
60. Öğretmenimiz, ara vermeksizin ha bire konuşuyordu.
61. Muhtemelen bu maç ertelenebilir.
62. Hiç değilse bari şu basit soruyu yapın da puan alın.
63. Duygularımı dile getirmeyi, hislerimi anlatmayı bir türlü beceremiyorum.
64. İran efsanelerinde Türk kelimesinin adına sıkça rastlanıyor.
65. Bu haksız iftiralara karşı savunma yapmanın bir anlamı yok.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. O da herkes gibi hakkına razı olmalıdır.
2. Bu gençler ölmek üzere olan bir sanat dalını canlandırmak için yetiştiriliyorlar.

3. Yaptıklarını itiraf etti.
4. Öğrencilerden biri ikide bir konuşuyordu.
5. Borsada yaklaşık on milyar kaybetti.
6. Eninde sonunda üniversite sınavını kazanacağım.
7. Bu konuda babamın fikrini de bilmeliyim.
8. Otobüs ağızına kadar doluydu.
9. Misafirler gelmiş olsa gerek.
10. Bu sanatçının özgün bir anlatımı vardı.
11. İhtiyarın cesedi ormanda bulundu.
12. Bitkilerin kurumasının nedeni havaların çok sıcak olmasıdır.
13. İki köy arasındaki sorunlara bir çözüm bulunamadı.
14. Çocuklara sevgiyi ve acımayı öğretin
15. Evin duvarlarının rengi gören herkesi büyülüyordu.
16. Tutuklulardan birkaçı salıverildi.
17. Böyle düşünmesinin nedeni konuyu iyi bilmemesidir.
18. Onunla görüşmekteki amacım, onu bazı konularda uyarmaktır.
19. Bu sürpriz karşısında ne yapacağımı şaşırdım.
20. Bir kapı gıcirtısı duysa hırsız var diye ayaklanıyordu.
21. Yanındaki adamın kulağına bir şeyler fısıldadı.
22. Derste yapılan tartışmaların yararı çoktur.
23. Onunla bir tren yolculuğu sırasında tanışmıştık.
24. Aldığı gömlek dar gelince onu iade etti.
25. Fransızcanın musikili bir dil olduğuna inanıyorum.
26. On on beş arkadaş ona destek vermişti.
27. Nerdeyse yüz öğrenci bu soruyu doğru yapmış.
28. Artık bu işin önemini anlamış olsa gerek.
29. Size en çok on dakika zaman ayırabilirim.
30. Arka sokaklarda yangın etkisini artırarak devam ediyor.
31. Yer fıstığının büyük bir bölümü Osmaniye’de üretiliyor.
32. Sınav tarihi yaklaştıkça heyecan artıyordu.
33. Bir sanatçının anlatımda özgün olması gerekir.
34. Takımımız iyi oynadı; ama rakip çok güçlüydü.
35. Bize gösterilen alakaya çok teşekkür ederiz.
36. Böyle bir bilim adamına saygı göstermek gerekir.
37. Çok ince bir sesin beni çağırdığını duydum.
38. Ülkemiz, zor şartlardan geçiyor.
39. Her şey bir yalanmış gibi geliyordu bana.
40. Ona yaklaşık yirmi milyar lira para lazımımış.
41. Artık benimle böyle konuşamazsın.
42. En sonunda bu işin üstesinden gelmeyi başardık.
43. Önümde oturan delikanlıyla ara sıra sohbet ediyorduk.
44. Bu konuyu duygularınızla değerlendirmeyiniz.
45. Önceki deneme sınavında iyiydim; ama bu deneme sınavında hiç iyi değildim.
46. Çok çalıştım; ama istediğim sonucu alamadım.
47. Kuşlar güneye doğru uçuyordu.
48. Az kalsın soruyu kaçırmama ramak kalmıştı.
49. ÖSS’de çıkan soruları mutlaka çözmeliyiz.

50. Çok bariz bir yanlış savunmak sana yakışmıyor.
51. Dershanemizdeki öğretmenlerin tümü işinin ehliydi.
52. Bu özverinizin karşılığını vermeye çalışacağız.
53. Ülkemize ithal edilen mallar, üretimimizi baltalıyor.
54. Genç kız, bir depresyon anında intihar ediyor.
55. Sınavda başarılı olacağınızdan eminim.
56. Eleştiride nesnel bir yol izlenmelidir.
57. Ona bazı hatalarını hatırlatmak istemiştin.
58. Bütün ikazlarıma rağmen burnunun dikine gitti.
59. Okumanızı önerdiğim kitapları mutlaka bulun.
60. Öğretmenimiz ha bire konuşuyordu.
61. Bu maç ertelenebilir.
62. Hiç değilse şu basit soruyu yapın da puan alın.
63. Duygularımı dile getirmeyi, bir türlü beceremiyorum.
64. İran efsanelerinde Türk kelimesine sıkça rastlanıyor.
65. Bu iftiralara karşı savunma yapmanın bir anlamı yok.

2) Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması

Sözcüklerin anlamlarına uygun kullanılmaması ya da yanlış anlama gelecek biçimde kullanılmasıdır.

Anlamı Karıştırılan Bazı Sözcükler ve Bunların Anlamları

* Öğretim – Öğrenim

Öğretim: Bilgi verme, bilgilendirme, ders verme

Öğrenim: Bilgi edinme, ders alma

Örnek:

Bu yıl lisede öğretim göreceksin. ("öğretim" değil "öğrenim" olmalıdır.)

* Ayrım – Ayrıntı

Ayrım: İki varlık arasındaki fark

Ayrıntı: Bir bütünün parçası, nitelikleri

Örnek:

Aralarında küçük bir ayrıntı var. ("ayrıntı" değil "ayrım" olmalıdır.)

* Ayrıcalık - Ayrılık

Ayrıcalık: Başkalarından üstün tutulma

Ayrılık: Ayrım, fark

Örnek:

İşçi ile memur arasındaki ayrıcalığı kısaca belirtelim. ("ayrıcalık" değil "ayrılık" olmalıdır.)

* Bağımlı – Bağlı

Bağımlı: Özerkliği, özgürlüğü olmayan

Bağlı: Bir şeye bağlı olan, ilgili olan

Örnek:

Öğretmen konuya bağımlı olarak yüz soruluk bir test verdi. ("bağımlı" değil "bağlı" olmalıdır.)

Sigara bağıslı olan insandı. ("bağıslı" değil "bağımlıslı" olmalıdır.)

* Yayın – Yayım

Yayın: Gazete, kitap, radyo gibi araçlarla yapılan haberler, bilgiler, programlar

Yayım: Yayma işi, neşretmek

Örnek:

Akşam yayımlanan dizileri hiç kaçırmam. ("yayımlanan" değil "yayınlanan" olmalıdır.)

* Azımsamak – Küçümsemek

Azımsamak: Bir şeyi umulduğundan az bulmak

Küçümsemek: Küçük görmek

Örnek:

Onun düşüncelerini azımsamak bana yanlış geliyor. ("azımsamak" değil "küçümsemek" olmalıdır.)

Örnek:

Nedense kendine ayrılan payı çok küçümsedi. ("küçümsedi" değil "azımsadı" olmalıdır.)

* Süre - Süreç

Süre: Bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman

Süreç: Olay ve hareketler dizisi

Örnek:

Öğrenim, sabır gösterilmesi gereken önemli bir süredir. ("süredir" değil "süreçtir" olmalıdır.)

Matematik dersinden aldığım ödevimi kısa süreçte bitirdim. ("süreçte" değil "sürede" olmalıdır.)

* Ekilmiş – Dikilmiş

Ekilmiş: Küçük bitkilerin toprağa tamamen gömülmesi

Dikilmiş: Bitkilerin kökleri altta kalacak şekilde toprağa dik şekilde gömülmesi

Örnek:

Bahçeye meyve fidanları ektik. ("ektik" değil "diktik" olmalıdır.)

* Etki – Tepki

Etki: Bir kimse veya nesnenin başka bir kişi veya şey üzerindeki gücü, tesiri

Tepki: Bir eyleme, bir olaya karşı gösterilen karşı davranış

Örnek:

Bu kitabın yayınlanması toplunda olumlu tepki yarattı. ("tepki" değil "etki" olmalıdır.)

Sözlerime karşı bu kadar sert etki göstereceğini hiç düşünmemiştim. ("etki" değil "tepki" olmalıdır.)

*** Çarpıtmak – Çarpıtmak**

Çarpıtmak: Çarpık duruma getirmek, gerçek anlamından saptırmak

Çarpıtmak: Çarpmasına yol açmak

Örnek:

Sözlerimin bu denli çarpıtılmasına çok şaşırdım. ("çarpıtılmasına" değil "çarpıtılmasına" olmalıdır.)

*** Tanıştırmak – Tanıtmak**

Tanıştırmak: Birbirini tanımayanların eylemi

Tanıtmak: Bir şeyi başkasının bilmesini sağlamak

Örnek:

Yeni gelen öğretmen, derse girince bize kendini tanıştırdı. ("tanıştırdı" değil "tanıttı" olmalıydı.)

*** Neden oldu- Sağladı**

Neden oldu: Sebep oldu, yol açtı (Daha çok olumsuz durumlarda kullanılır.)

Sağlamak: olumlu katkıda bulunmak

Örnek:

Yediği hatalı gollerle takımın yenilmesini sağladı. ("sağladı" değil "neden oldu" olmalıdır.)

*** Arttırmak – Yükseltmek**

Arttırmak: Bir varlığı sayı ve miktarca çoğaltmak, tasarruf etmek

Yükseltmek: Aşağıda olan bir şeyi kaldırmak

Örnek:

Hayat standartlarının artırılması gerekir. ("yükseltilmesi gerekir" olmalıydı)

*** İhraç – İthal**

İhraç: Yurtdışına mal gönderme

İthal: Yurtdışından mal getirme

Örnek:

Bu son model araba geçen hafta Almanya'dan ihraç edildi. ("ihraç" değil "ithal" olmalıdır.)

*** Büyümek – Uzakmak**

Büyümek: Her yönüyle gelişmek

Uzakmak: Uzunluğunu arttırmak

Örnek:

Bahçeye bu yıl dikilen ağaçların boyu epey büyümüş. ("büyümüş" değil "uzamış" olmalıdır.)

Kadınlar arasındaki mahalle kavgası fazla uzamadan bitti. ("uzamadan" değil "büyümeden " olmalıdır.)

*** Kapsamak – kaplamak**

Kapsamak: Bir şeyin içinde olmak. Muhteva etmek.

Kaplamak: Çevreleyip sermek, örtmek

Örnek:

Caminin kubbesi kurşunla kapsanarak korunacaktı. ("kapsanarak" değil "kaplanarak" olmalı)

Cep telefonlarının kaplama alanı her geçen gün genişletiliyordu. ("kaplama" değil "kapsama" olmalı)

*** Fotoğraf – Resim**

Fotoğraf: Bir makine ile birebir çekilen

Resim: Boya ve fırça ile benzeri yapılan

Örnek:

Duvardaki bu berbat resmi kim çekti böyle? ("resim" değil "fotoğraf" olmalı)

Bu sanat şaheseri olan fotoğrafa değer biçilemiyor. ("fotoğrafa" değil "resme" olmalı)

*** Sonunda – Sonucunda**

Sonunda: En son olarak, nihayetinde

Sonucunda: Bir hal veya olayın neticesi, son söz

Örnek:

Kardeşim planlı bir çalışmanın sonunda sınava kazandı. ("sonunda" değil "sonucunda" olmalı)

*** Büyüme-Çoğalmak**

Büyüme: Her yönüyle gelişmek

Çoğalmak: Sayıca artmak

Örnek:

Saçlarını kestirsen iyi olur, çünkü epey çoğalmış. (" uzamış, büyümüş" olmalıydı)

Geçen hafta toprağa attığımız gübre, domatesleri epey çoğaltmış.("büyütmüş" olmalıydı.)

Ülkemizdeki genç nüfus her geçen gün daha da büyüyor.("çoğalıyor" olmalıydı.)

*** Savunmak – ileri sürmek**

Savunmak: Benimsenen bir görüşü müdafaa etmek

İleri sürmek: Benimsenen bir görüşü iddia etmek

Örnek:

Planlı bir şekilde sınavlara hazırlanmayan bir öğrencinin sınavı kazanamayacağını savunuyordu. ("savunuyordu" değil, "iddia ediyordu, ileri sürüyordu" olmalıydı.)

*** İkilem – İkilik**

İkilem: İki şıktan birini seçme durumunda kalma

İkilik: İki çeşitlilik, İki kısma ayrılma

Örnek:

Deneme sınavında soruları çözerken yaşadığım ikilik beni dershanenin ödülünden etti. ("ikilik" değil "ikilem" olmalıydı.)

*** Basım – Basın**

Basım: Kâğıt veya levhaya yazı, şekil veya çizgi yapma, matbaacılık

Basın: Sesi veya görüntüyü ileterek haberleşme işi. Yayımlanan yazılı ürünleri (gazete, dergi...) sunma

Örnek:

Basım ve yayın organlarının ilgisizliği hepimizi üzdü.("basım" değil "basın" olmalı)

*** Olasılıkları – Olanakları**

Olasılıkları: Muhtemel, ihtimal, olabilirlik

Olanakları: İmkân

Örnek:

Kanun dışı iş yaparken yakalanma olanağı her zaman vardır. ("olasılığı" olmalıydı.)

Deprem kuşağında yer alan Türkiye’de, bina yaparken her türlü olanaklar göz önünde bulundurulmalıdır. ("olanaklar" değil "olasılıklar" olmalıydı.)

*** Özgü – Özel**

Özgü: Bir kişiye veya bir yere has olan, ait olan.

Özel: Sadece bir kişi veya nesneye verilen, şahsi.

Örnek:

Bu halılar Taşpınar yöresine özel motifler içermektedir.(“özel” değil “özgü” olmalıydı.)

Sadece size özgü olarak hazırladığım bu doğum günü pastasını afiyetle yiyiniz. (“özgü” sözcüğü yerine “özel” sözcüğü getirilerek yanlışlık düzeltilir.)

*** Yılında – Tarihinde**

Yılında: On iki aydan oluşan zaman.

Tarihinde: Gün, ay ve yılın bir arada verildiği zaman.

Örnek:

1998 tarihinde doğan kardeşim bu yıl ilkokula başlayacak. ("tarihinde" değil "yılında" olmalıydı.)

M. Kemal, 29 Ekim 1920 yılında Cumhuriyeti ilan etti. ("yılında" değil "tarihinde" olmalıydı.)

*** Yankılanmak-Yansımak**

Yankılanmak: Bir sesin sert bir yüzeye çarparak geri dönmesi

Yansımak: Bir ışığın parlak bir yüzeye çarparak kırılması

Örnek:

Gecenin karanlığında yansıyan ses tüm mahalleyi ayağa kaldırmıştı. ("yankılanma" olmalıydı.)

Güneş ışınlarının su yüzeyinde yankılanması ile oluşan manzara görenleri mest ediyordu. ("yankılanma" değil "yansıma" olmalıydı.)

Slayt gösterisi ile duvarda yankılanan grafikler epey ilgilii çekti. ("yankılanan" değil "yansıyan" olmalıydı)

*** Dokumak – Örmek**

Dokumak: Halı ve kilim gibi şeylerin meydana getirilmesi

Örmek: Kazak, çorap gibi giyilebilen şeylerin mey-dana getirilmesi

Örnek:

Sana dokunan bu eldivenin ne kadar değerli olduğunu biliyor musun? ("dokunan" sözcüğü yerine "örülen" sözcüğü getirilmeliydi.)

Gece gündüz demeden örülen bu halılar yurt dışına ithal ediliyormuş. ("örülen" sözcüğü yerine "dokunan" sözcüğü getirilmeliydi.)

* **Kulak kabartmak – Kulak kesilmek**

Kulak kabartmak: Belli etmemeye çalışarak gizlice dinleme

Kulak kesilmek: Dikkatli bir şekilde dinlemek

Örnek:

Gecenin karanlığında kulak kabartmış mutfaktan gelen sesleri dinliyordum. (“kulak kabartmış değil “kulak kesilmiş” olmalıydı.)

* **Gözden çıkarmak – Göze almak**

Gözden çıkarmak: Bir malın elden çıkmasına razı olmak

Göze almak: Bir şeyi elde etmek için güçlüklerle mücadele etmek

Örnek:

Bu sınavı kazanabilmek için bütün güçlükleri gözden çıkarmayı kafama koymuştum. (“gözden çıkarmayı” değil “göze almayı” olmalı.)

* **Fiyat – Ücret**

Fiyat: Bir şeyin para olarak karşılığı

Ücret: Bir emek veya hizmet karşılığı ödenen para

Örnek:

Pazar gününden itibaren ekmeğin ücretine % 5 zam yapılmıştır. (“fiyatına” olmalıydı.)

İşçilere verilen fiyatı artırma kararı herkesi sevindirdi. (“ücreti” olmalıydı.)

* **Yaklaşık – Yakın**

Yaklaşık: Aşağı yukarı, tam değer in biraz azı

Yakın: Aralığı az olan, uzak olmayan

Örnek:

Ağaçların birbirine yaklaşık dikilmesi ileride sorun çıkarır. (“yaklaşık” değil “yakın” olmalıydı.)

* **Etkin – Etken**

Etkin: Etki eden, tesir eden, malum olan

Etkin: Faaliyet gösteren, aktif olan

Örnek:

Gençlerin etken rol oynaması, ülkenin geleceği için çok sevindiriciydi. (“etken” değil “etkin” olmalıydı.)

* **Kilo – Litre**

Kilo: Katı maddelerin ağırlık olarak değeri

Litre: Sıvı maddelerin hacim olarak değeri

Örnek:

İki kiloluk sıvı yağlar kolilere gelişigüzel yerleştirildi. (“kiloluk” değil “litrelik” olmalıydı.)

Elindeki kutuların kaç litre geldiğini öğrenmek için içeri girdi. (“litre” değil “kilo” olmalıydı.)

* **Organ – Organizma**

Organ: Vücudu meydana getiren uzuv, vücudun bir bölümü

Organizma: Canlı varlık, Bir canlıyı meydana getiren organların bütünü

Örnek:

Kaçırılan çocukların kalp ve böbrek gibi organizmaları yüksek fiyatlarla yurt dışına satılıyormuş. (“organizmaları” değil “organları” olmalıydı.)

* **Görüntü – Görünüm**

Görüntü: Bir nesnenin mercek, ayna gibi nesnelerle oluşturulan ya da kimi ışık olayları sonucu elde edilen biçimidir. Ekranda beliren şeydir. Zihinde beliren, yer edinen şey.

Görünüş: Gözün ilk gördüğü veya zihninin doğrudan algıladığı şeydir. Manzara

Örnek:

Sert esen rüzgar, anteni yerinden oynattığı için televizyondaki kanalların görünüşünü epey bozmuş. (“görünüşünü” değil “görüntüsünü” olmalıydı.)

Aldığın bu yeni elbise, görüntünü iyi yönde değiştirmiş. (“görüntüsünü” değil “görünüşünü” olmalıydı.)

* **Karşın – karşılık**

Karşın: Gerekli olan duruma veya mantığın gerektirdiğine karşıt olarak. Rağmen.

Karşılık: Bir davranıştan dolayı yapılan karşı davranış. Yanıt. Bir şey alınırken karşı tarafa verilen başka şey.

Örnek:

Bütün güçlülere karşılık işimi seviyorum. (“karşılık” sözcüğü yerine “karşın” sözcüğü getirilmelidir.)

Sorduğum soruya karşın cevap almamak beni çok üzdü. (“karşın” sözcüğü yerine “karşılık” sözcüğü getirilmelidir.)

* **Çekimserlik – Çekingenlik**

Çekimserlik: Bir konuda durunu belli etmekten, şöyle veya böyle davranmaktan kaçınmak.

Çekingenlik: Saygı, korku, utanma gibi duyguları nedeniyle ürkek davranmak.

Örnek:

Kardeşim, misafirliğe gittiğinde her zaman çekimser davranırdı. ("çekingen" olmalıydı.)

Tanımadığı bir kişinin başkan adayı olmasından dolayı oylama esnasında çekingen kalmayı tercih etmişti. ("çekimser" olmalıydı.)

*** Görev - Sorumluluk**

Görev: Bir kimsenin veya bir şeyin yaptığı iş veya kendisinden beklenen eylem.

Sorumluluk: Bir kimsenin üstüne aldığı, yapmak zorunda bulunduğu veya yaptığı bir iş için gerektiğinde hesap verme durumu.

Örnek:

Herkes kendine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. ("sorumluluğu" yerine "görevi" getirilmeliydi.)

İhlara Vadisi'ne geziye giden öğrenciler için Ahmet Bey görevli idi. ("görevli" değil "sorumlu" olmalı)

*** Çoğunluk – Çokluk**

Çoğunluk: Sayıca fazlalık, ekseriyet, üstünlük

Çokluk: Sayı ve ölçü yönünden çok olma hali, sık sık, sıklıkla, çok kez, çok zaman.

Örnek:

Meclis çokluk olmadığı için toplanamadı. ("çokluk" yerine "çoğunluk" getirilmeliydi.)

Partimiz oy çokluğuyla birinci olmuştur. ("çokluk" yerine "çoğunluk" getirilmeliydi.)

Örnekler:

1. Bu konuda gençleri azımsamak doğru değildir.
2. Yemeğini erken yemesi gerektiği halde, hasta bu yasağa uymuyor.
3. Fiyatlar çok pahalı olduğu için satışlar çok durgun.
4. Yoksulluğun etken olduğu ülkelerde suç işleme oranı yüksektir.
5. Öğretim yaşamını bitirip, bir işe başladı.
6. Bu iki konu arasında küçük bir ayrıntı var.
7. Yaşantısının en verimli çağında bulunuyor.
8. İnsanların bunalıma girmesini sağlayan bu tür açıklamalardan kaçınmak gerekir. Kentin sokaklarını kapsayan pislik temizlenmeli.
9. Mahalleye elektrik direkleri döşendi.
10. Filmin sonucunda istediğimi bulamadım.

11. Bahçeye yeni fidanlar ektik.
12. Tohumları bugün dikiyoruz.
13. Çocuğun saçı büyümüş.
14. Kömür ihtiyacımızın büyük bir bölümünü Zonguldak barındırıyor.
15. Burada spor salonları ve yüzme havuzu gibi çeşitli etkinlikler var.
16. Sınavı kazanmama neden olan biricik öğretmenime saygılarımı sunuyorum.
17. Türkçe sorularındaki başarısızlıkta okuma tembelliğinin katkısı çok fazladır.
18. Bu yıl sınavı kaybetme imkânınız yüksek.
19. Hastanızın öleme şansı oldukça artmış durumda.
20. Konya'yı kapsayan sis günlerce dağılmadı.
21. Bu kitapların ücretleri çok yüksekti.
22. Pazarda fiyatların çok pahalı olduğunu söyledi.
23. Şiir, insanın yaşantısına anlam kazandırır.
24. Sınav sonucu umduğum kadar kötü değilmiş.
25. Ders çalışırken üniversiteli olacağı günleri anıyordu.
26. Bu metod onun seçeneğidir.
27. Enflasyonun Türkiye'ye özel bir durum olmadığını söyledi.
28. Buradaki evler, birbirine çok yaklaşık yapılmış.
29. Babaları, çocukların başarılı olması için her türlü ödünde bulundu.
30. Yeni bir resim sergisini daha hizmete açıyoruz.
31. Ünlü oyuncunun tek kişilik oyunu bu tiyatrodaki gösterime girdi.
32. Ülkeyi harap eden savaşın yıl dönümü kutlandı.
33. Çektiği resimler, çok büyük ilgi gördü.
34. Öğretim durumu uymadığı için işe alınmamış.
35. Yeni üniversitelerde öğrenim görevlisi yeterli sayıda değil.
36. Onun konuşmaları çevrede olumlu tepki yarattı.
37. Bize kendini tanıtırıp kibarca yerine oturdu.
38. Sevgiyle aşk sözcükleri arsında önemli ayrıcalıklar bulunmaktadır.
39. Bu konunun bütün ayrımlarını öğrenmeliyim.
40. Her çeşit riske girmekten çekinmeyen gözü kara biriydi.
41. Bu çekimser çocuk, öğretmenine soru bile sormıyordu.
42. Taksi ve dolmuşların fiyatlarına yine zam yapılmış.
43. Sizi bu değin üzen şey nedir?
44. Ankara'ya denli onunla birlikte gittik.
45. Rize, çay üretiminin büyük bir bölümünü barındırıyor.
46. Sözelciler, kazanmak için Türkçenin dışında matematiğe de önem vermeliler.
47. Adamın ellerini bağlayıp cebindeki bütün parayı çalmışlar.
48. Öğretmenin birinci yetkisi konuyu iyi kavratmak olmalıdır.

49. Bu idarecilerin sömürgesi altında inleyen halk sömürülükten kurtulmak için ayaklandı.
50. Aldığınız parayı küçümsüyorsunuz; âmâ bunu bulamayan var.
51. 5 Kasım 1986 yılında göreve başladım.
52. 1989 tarihinde dershanecilik yaşamım başladı.
53. Ülkemiz, çözümü gittikçe güçlenen sorunlarla boğuşuyor.
54. Gittikçe güçleşen uyarıcılar karşısında kendimiz olmayı becerebilecek miyiz?
55. Büyük bir patlama duydu ve olduğu yerde kalayazdı.
56. Yılbaşı eğlencesi hiç de ucuza patlamıyor.
57. Bu konuya önem göstermek zorunda olduğunu biliyorsun.
58. Derslerinize verdiğiniz ilginin artarak devam etmesi gerekiyor.
59. Çırlıçplak tepelere sedir ve çam ağaçları ekiliyor.
60. Hava hattının döşenmesinden sonra telefonlar bağlanacak.
61. Yeni yolun tamamlanmasıyla bu mesafe iyice küçülecekti.
62. Gölgemizin gölde yankılanması ilginç bir manzara oluşturuyordu.
63. Dağdan dağa yansıyan bu sesle irkildim.
64. Okula başladığımızdan itibaren onunla hiç görüşmüyoruz.
65. Bazı temizlik maddeleri cildimizi tahrip eder.
66. Hakemin verdiği yanlış kararlar sayesinde maçı kaybettik.
67. Kapıyı ardına kadar aralık gördü ve içeri daldı.
68. Radyo ve TV yayımları buradan rahat izlenemiyor.
69. Bu tepenin üzerinden şehrin görüntüsü bir harika!
70. Çantamı nereye koyduğumu bir türlü bulamadım.
71. İki futbolcunun değişimiyle takım daha etkili oynamaya başladı.
72. Türk dili konusunda yetkili biri olmadığı için yazıları dil yanlışlarıyla dolu.
73. Statlarda güvencenin yeterince sağlanamaması taraftarı kaçırıyor.
74. 1970 yılları anarşinin yoğun olarak yaşandığı yıllardı.
75. 1985'li yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçildi.
76. Ufak tefek hatalara emniyet vermezseniz iyi olacak.
77. Fakir ve kimsesiz çocuklar uğruna bir kermes düzenlenecek.
78. Bazı olayların aynen yenilenmesi hatalardan ders alınmadığını gösteriyor.
79. Konuyu anlamamasının amacı ön çalışma yapmamasıdır.
80. Başarılı olunca kendinize zaten en yüksek ödülü vermişsinizdir.
81. Avukat, sanığın suçlu olduğunu savunuyor.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Bu konuda gençleri küçümsemek doğru değildir.
2. Yemeğini erken yemesi gerektiği halde, hasta bu kurala uymuyor.
3. Fiyatlar çok yüksek olduğu için satışlar çok durgun.
4. Yoksulluğun etkin olduğu ülkelerde suç işleme oranı yüksektir.
5. Öğrenim yaşamını bitirip, bir işe başladı.
6. Bu iki konu arasında küçük bir ayrım var.
7. Yaşamının en verimli çağında bulunuyor.
8. İnsanların bunalıma girmesine neden olan bu tür açıklamalardan kaçınmak gerekir.
9. Kentin sokaklarını kaplayan pislik temizlenmeli.
10. Mahalleye elektrik direkleri dikildi.
11. Filmin sonunda istediğimi bulamadım.
12. Bahçeye yeni fidanlar diktik.
13. Tohumları bugün ekiyoruz.
14. Çocuğun saçı uzamış.
15. Kömür ihtiyacımızın büyük bir bölümünü Zonguldak karşılıyor.
16. Burada spor salonları ve yüzme havuzu gibi çeşitli etkinlik alanları var.
17. Sınavı kazanmamısağlayan biricik öğretmenime saygılarımı sunuyorum.
18. Türkçe sorularındaki başarısızlıkta okuma tembelliğinin etkisi çok fazladır.
19. Bu yıl sınavı kaybetme ihtimaliniz yüksek.
20. Hastanızın ölme riski oldukça artmış durumda.
21. Konya'yı kaplayan sis günlerce dağılmadı.
22. Bu kitapların fiyatları çok yüksekti.
23. Pazarda fiyatların çok yüksek olduğunu söyledi.
24. Şiir, insanın yaşamına anlam kazandırır.
25. Sınav sonucu beklediğim kadar kötü değilmiş.
26. Ders çalışırken üniversiteli olacağı günleri hayal ediyordu.
27. Enflasyonun Türkiye'ye özgü bir durum olmadığını söyledi.
28. Buradaki evler, birbirine çok yakın yapılmış.
29. Babaları, çocukların başarılı olması için her türlü özveride bulundu.
30. Yeni bir resim sergisini daha ziyarete açıyoruz.
31. Ünlü oyuncunun tek kişilik oyunu bu tiyatrodan sahnelendi.
32. Ülkeyi harap eden savaşın yıl dönümü anıldı.
33. Çektiği fotoğraflar, çok büyük ilgi gördü.
34. Öğrenim durumu uymadığı için işe alınmamış.
35. Yeni üniversitelerde öğretim görevlisi yeterli sayıda değil.
36. Onun konuşmaları çevrede olumlu etki yarattı.
37. Bize kendini tanıtip kibarca yerine oturdu.

38. Sevgiyle aşk sözcükleri arsında önemli ayrımlar bulunmaktadır.
39. Bu konunun bütün ayrıntılarını öğrenmeliyim.
40. Hiçbir riske girmekten çekinmeyen gözü kara biriydi.
41. Bu çekingen çocuk, öğretmenine soru bile soramıyordu.
42. Taksi ve dolmuşların ücretlerine yine zam yapılmış.
43. Sizi bu denli üzen şey nedir?
44. Ankara'ya değin onunla birlikte gittik.
45. Rize, çay üretiminin büyük bir bölümünü karşılıyor.
46. Sözelciler, kazanmak için Türkçenin yanında matematiğe de önem vermeliler.
47. Adamın ellerini bağlayıp cebindeki bütün parayı gasp etmişler.
48. Öğretmenin birinci görevi konuyu iyi kavratmak olmalıdır.
49. Bu idarecilerin sömürgesi altında inleyen halk sömürülmekten kurtulmak için ayaklandı.
50. Aldığınız parayı azımsıyorsunuz; âmâ bunu bulamayan var.
51. 5 Kasım 1986 tarihinde göreve başladım.
52. 1989 yılında dershanecilik yaşamım başladı.
53. Ülkemiz, çözümü gittikçe güçleşen sorunlarla boğuşuyor.
54. Gittikçe güçlenen uyarıcılar karşısında kendimiz olmayı becerebilecek miyiz?
55. Büyük bir patlama duydu ve olduğu yerde kalakaldı.
56. Yılbaşı eğlencesi hiç de ucuza gelmiyor.
57. Bu konuya önem vermek zorunda olduğunu biliyorsun.
58. Derslerinize gösterdiğiniz ilginin artarak devam etmesi gerekiyor.
59. Çırlıçılak tepelere sedir ve çam ağaçları dikiliyor.
60. Hava hattının çekilmesinden sonra telefonlar bağlanacak.
61. Yeni yolun tamamlanmasıyla bu mesafe iyice kılalacak.
62. Gölgeimizin gölde yansıması ilginç bir manzara oluştuyordu.
63. Dağdan dağa yankılanan bu sesle irkildim.
64. Okula başladığımızdan beri onunla hiç görüşmüyoruz.
65. Bazı temizlik maddeleri cildimizi tahriş eder.
66. Hakemin verdiği yanlış kararlar nedeniyle maçı kaybettik.
67. Kapıyı ardına kadar açık gördü ve içeri daldı.
68. Radyo ve TV yayınları buradan rahat izlenemiyor.
69. Bu tepenin üzerinden şehrin görünümü bir harika!
70. Çantamı nereye koyduğumu bir türlü hatırlayamadım.
71. İki futbolcunun değişikliğiyle takım daha etkili oynamaya başladı.
72. Türk dili konusunda yetkin biri olmadığı için yazıları dil yanlışlarıyla dolu.
73. Statlarda güvenliğin yeterince sağlanamaması taraftarı kaçıyordu.

74. 1970'li yıllar anarşinin yoğun olarak yaşandığı yıllardı.
75. 1985 yılında serbest piyasa ekonomisine geçildi.
76. Ufak tefek hatalara önem vermezseniz iyi olacak.
77. Fakir ve kimsesiz çocuklar yararına bir kermes düzenlenecek.
78. Bazı olayların aynen yinelenmesi hatalardan ders alınmadığını gösteriyor.
79. Konuyu anlamamasının nedeni ön çalışma yapmamasıdır.
80. Başarılı olunca kendinize zaten en büyük ödülü vermişsinizdir.
81. Avukat, sanığın suçlu olduğunu idda ediyor.

3) Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

Sözcüğün verilmek istenen anlama uygun yerde kullanılmamasıdır.

Not: Devrik cümleler anlatım bozukluğuna neden olmaz.

Ör: Ben çok severim bu tür şiirleri.

Örnekler:

1. Alınan bu karar savaşta askerin daha çok ölmesine neden oldu.
2. Her şehre gidişimde ablamı görürüm.
3. Cesetler çok denizde kaldığı için şişmiş.
4. Herkes benim bütün gün bomboş evde oturduğumu sanıyor.
5. Yeni durağa gelmişim ki otobüs az önce gitmiş.
6. Her Allah'ın günü çalışıyorum.
7. İzinsiz odaya girmek çok ayıp bir durumdur.
8. Yönetim şimdilik aldığı kararı açıklamadı.
9. Türkler yeni İslamiyet'i kabul etmişlerdi.
10. İlk yerleşik hayata geçen Türk devleti Uygurlardır.
11. Bu iş yerinin camında geçen günlerde "Ağrısız kulak delinir." yazıyordu.
12. Bizlere kısa kısa düşüncelerini açıkladı.
13. Divan edebiyatı nazım şekilleri aynen bu dönemde de kullanılmaya devam edildi.
14. Fabrikamız ancak tam kapasiteyle çalışmaya eylül ayında başlayacak.
15. Durmadan öten üst kattakilerin kuşu sinirlerimi bozuyor.
16. Öğrenciler sınavı çok gözünde büyüttükleri için kazanamıyorlar.
17. Küçük çocuk her annesini görüşte ağlamaya başlıyor.
18. Hiç düşünmeden her zaman ilk aklına geleni söyleyiverir.
19. Burada ağrısız diş çekimi yapılmaktadır.
20. İzinsiz inşaat arazisine girmek tehlikeli ve yasaktır.
21. Her çeşit yasa dışı faaliyete karşıyız.

22. Türkiye’de on beş tane kömürle çalıştırılan termik santral var.
23. Çok suda kaldığı için ceset şişmiş, tanınmaz olmuştu.
24. Geçim sıkıntısının olmadığı dünyada tek ülke İsviçre’dir.
25. İki aydır edebiyata meraklı gençlerle edebiyat dergisi çıkarıyoruz.
26. Asistan olarak mezun olduğu üniversitede göreve başladı.
27. Bir aydır çay üretiminin merkezi olan Rize’de fabrikaları inceliyoruz.
28. Yunanistan’ın Atina merkezinden gelecek haberleri bekliyoruz.
29. Bakanlığın 24 Şubat 2005 tarihli konuya ilişkin kararını inceleyin.
30. Konuya ilişkin bakanlığın açıklamasını bekliyoruz.
31. En iyi film sinemada izlenir, TV, sinemanın zevkini vermez.
32. Son sınıfa giren öğrenci, tahtayı silsin.
33. Her sanatçyıym diyen insanı sanatçı sayamayız.
34. Benim oğlum, yeni okula başlamıştı o zamanlar.
35. Yine de birkaç toplumcu sayılabilecek isim vardı aralarında.
36. Her şiiri okuyan insan, bu şiiri çok beğendiğini söyledi.
37. Onların arasında ilk olayı gören, Tutku olmuştu.
38. Üç gündür savaşıyan tarafları barıştırmak için uğraşıyoruz.
39. Üç spor arabalı genç yarışmaya karar vermişti.
40. Yeni radyolarını açan dinleyiciler için skoru tekrarlıyorum.
41. İki haftalık dershanemize kayıt yaptıran öğrencilere ücretsiz kursumuz olacak.
42. Birazcık yoksulluk içinde yaşayan insanları da düşünmeliyiz.
43. Ücretsiz kütüphaneden yararlanmak için öğrenci olduğunuzu kanıtlamanız gerekiyor.
44. Öğretmen olarak doğduğu kasabada görev yapıyordu.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Alınan bu karar savaşta daha çok askerin ölmesine neden oldu.
2. Şehre her gidişimde ablamı görürüm.
3. Cesetler denizde çok kaldığı için şişmiş.
4. Herkes benim bütün gün evde bomboş oturduğumu sanıyor.
5. Durağayeni gelmiştim ki otobüs az önce gitmiş.
6. Allah’ın her günü çalışıyoruz.
7. Odayaizinsiz girmek çok ayıp bir durumdur.
8. Yönetim aldığı kararı şimdilik açıklamadı.
9. Türkler İslamiyet’i yeni kabul etmişlerdi.
10. Yerleşik hayata geçen İlk Türk devleti Uygurlardır.

11. Bu iş yerinin camında geçen günlerde “Kulak ağrısız delinir.” yazıyordu.
12. Bizlere düşüncelerini kısa kısa açıkladı.
13. Divan edebiyatı nazım şekilleri bu dönemde de aynen kullanılmaya devam edildi.
14. Fabrikamız tam kapasiteyle çalışmaya ancak eylül ayında başlayacak.
15. Üst kattakilerin durmadan öten kuşu sinirlerimi bozuyor.
16. Öğrenciler sınavı gözünde çok büyüttükleri için kazanamıyorlar.
17. Küçük çocuk annesini her görüşte ağlamaya başlıyor.
18. Hiç düşünmeden her zaman aklına ilk geleni söyleyiverir.
19. Burada diş çekimi ağrısız yapılmaktadır.
20. İnşaat arazisine izinsiz girmek tehlikeli ve yasaktır.
21. Yasa dışı her çeşit faaliyete karşıyız.
22. Türkiye’de kömürle çalıştırılan on beş tane termik santral var.
23. Sudaçok kaldığı için ceset şişmiş, tanınmaz olmuştu.
24. Dünyadageçim sıkıntısının olmadığı tek ülke İsviçre’dir.
25. Edebiyataiki aydır meraklı gençlerle edebiyat dergisi çıkarıyoruz.
26. Mezun olduğu üniversitede asistan olarak göreve başladı.
27. Çay üretiminin merkezi olan Rize’de fabrikaları bir aydır inceliyoruz.
28. Yunanistan’ın merkezi Atina’dan gelecek haberleri bekliyoruz.
29. Bakanlığın konuya ilişkin 24 Şubat 2005 tarihli kararını inceleyin.
30. Bakanlığınkonuya ilişkin açıklamasını bekliyoruz.
31. Film sinemada en iyi izlenir, televizyon sinemanın zevkini vermez.
32. Sınıfason giren öğrenci, tahtayı silsin.
33. Sanatçyıym diyen her insanı sanatçı sayamayız.
34. Benim oğlum, okula yeni başlamıştı o zamanlar.
35. Yine de toplumcu sayılabilecek birkaç isim vardı aralarında.
36. Şiiriher okuyan insan, bu şiiri çok beğendiğini söyledi.
37. Onların arasında olayı ilk gören, Tutku olmuştu.
38. Savaşıyan tarafları barıştırmak için üç gündür uğraşıyoruz.
39. Spor arabalı üç genç yarışmaya karar vermişti.
40. Radyolarınıyeni açan dinleyiciler için skoru tekrarlıyorum.
41. Dershanemize kayıt yaptıran öğrencilere iki haftalık ücretsiz kursumuz olacak.
42. Yoksulluk içinde yaşayan insanları da birazcık düşünmeliyiz.
43. Kütüphanedenücretsiz yararlanmak için öğrenci olduğunuzu kanıtlamanız gerekiyor.

44. Doğduğu kasabada öğretmen olarak görev yapıyordu.

4) Anlamca Çelişen Sözlerin Bir Arada Kullanılması

Anlamca birbiriyle uyuşmayan sözlerin bir arada kullanılmasıdır. Çoğunlukla kesinlik ve ihtimal bildiren söz veya söz gruplarının bir arada kullanılması bu yanıla neden olur.

Örnekler:

1. Elbette onunla birlikte gitmiş olabilirler.
2. Babam partinin bütün toplantılarına bazen katılırdı.
3. Kuşkusuz bu soruyu sen de yapmış olmalısın.
4. Bu bankadaki soygunda içerden biri de mutlaka olabilir.
5. Yavaş yavaş yapılviren işlerden iyi sonuç çıkmaz.
6. Türkçeden şöyle böyle tam 40 soru yaptım.
7. Otobüsümüz tam dokuza doğru kalkacak.
8. Sınav sorularını göz gezdirerek dikkatlice inceledi.
9. Filmin başlamasına tam bir saat ya var, ya yok.
10. Dün akşam tamı tamına birkaç soru hazırlayabildim.
11. Tahlil sonuçlarınızı sanıyorum bugün öğleden sonra kesinlikle verebiliriz.
12. Kısım de olsa kendimi tamamen suçlu hissediyorum.
13. Kuşkusuz sen de bu filmi beğenmiş olmalısın.
14. Ona yakında öleceğini açıkça sezdirmek zorunda kaldık.
15. Eminim artık bu konuyu öğrenmiş olabilir.
16. Duygularını nesnel bir biçimde dile getirmiş.
17. Mesleğe yeni başlamış, epey tecrübeli bir öğretmene ihtiyacımız olduğunu herkese duyurduk.
18. Borulardan oluktan fışkırır gibi sular sızıyordu.
19. Aşağı yukarı tam on yıldır onunla görüşmüyorum.
20. Hemen hemen yarım saattir aynı konuyu tartışıyoruz.
21. Hiç kuşkusuz başarılı olmak için gereken şeyleri sanırım siz de biliyorsunuz.
22. Eminim annemin hastalanmasına babam da üzölmüştür.
23. Aramızın bozulmasından kısmen de olsa tamamen sen sorumlusun.
24. Burayı tercih etmesinde sanırım hanımının mutlaka etkisi vardır.
25. Bazen benimle hiç gereği yokken ikide bir tartışmaya girerdi.
26. Büyük bir olasılıkla yüzde yüz bu sınavı kazanacağım.
27. Hiç kuşkusuz kendine güveniyor olsa gerek.
28. Nerdeyse tam üç yüz soru çözdüm bugün.
29. Belki de bu derece kesin konuşmasının yanlış olduğunu anladı.
30. Belki de bu konuda kesin sen haklısın.
31. Kanımca eminim ki bir saygısızlık yaptı.
32. Kesinlikle bunu söyleyen Ayşe olmalı.
33. Şöyle böyle yirmi gündür hastayım; yorgan döşek yatıyorum.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Onunla birlikte gitmiş olabilirler.
2. Babam partinin bütün toplantılarına katılırdı.
3. Bu soruyu sen de yapmış olmalısın.
4. Bu bankadaki soygunda içerden biri de olabilir.
5. Yavaş yavaş yapılan işlerden iyi sonuç çıkmaz.
6. Türkçeden şöyle böyle 40 soru yaptım.
7. Otobüsümüz dokuza doğru kalkacak.
8. Sınav sorularını dikkatlice inceledi.
9. Filmin başlamasına bir saat ya var, ya yok.
10. Dün akşam birkaç soru hazırlayabildim.
11. Tahlil sonuçlarınızı sanıyorum bugün öğleden sonra verebiliriz.
12. Kısım de olsa kendimi suçlu hissediyorum.
13. Sen de bu filmi beğenmiş olmalısın.
14. Ona yakında öleceğini sezdirmek zorunda kaldık.
15. Artık bu konuyu öğrenmiş olabilir.
16. Duygularını dile getirmiş.
17. Mesleğe yeni başlamış, bir öğretmene ihtiyacımız olduğunu herkese duyurduk.
18. Borulardan sular sızıyordu.
19. Aşağı yukarı on yıldır onunla görüşmüyorum.
20. Hemen hemen yarım saattir aynı konuyu tartışıyoruz.
21. Hiç kuşkusuz başarılı olmak için gereken şeyleri siz de biliyorsunuz.
22. Eminim annemin hastalanmasına babam da üzölmüştür.
23. Aramızın bozulmasından tamamen sen sorumlusun.
24. Burayı tercih etmesinde sanırım hanımının etkisi vardır.
25. Bazen benimle hiç gereği yokken tartışmaya girerdi.
26. Büyük bir olasılıkla bu sınavı kazanacağım.
27. Kendine güveniyor olsa gerek.
28. Nerdeyse üç yüz soru çözdüm bugün.
29. Belki de bu derece kesin konuşmasının yanlış olduğunu anladı.
30. Belki de bu konuda sen haklısın.
31. Eminim ki bir saygısızlık yaptı.
32. Kesinlikle bunu söyleyen Ayşe.
33. Şöyle böyle yirmi gündür hastayım; yorgan döşek yatıyorum.

5) Anlam Belirsizliğinden Kaynaklanan Anlatım Bozukluğu

Anlam belirsizliği üç şekilde meydana gelir:

a- Zamir eksikliği

Bazı sözcükler aldığı eklerden dolayı – zamir kullanılmadığı zaman – hem 2. TŞ. hem de 3. TŞ. olma özelliği gösterir bu da anlam belirsizliğine neden olur.

Örnekler:

1. Köye giderken buraya taşındığını bildiğim için içim rahattı. (onun taşındığını/ senin taşındığını)
2. Böyle düşündüğünü bilseydim daha farklı davranırdım. (onun düşündüğünü / senin düşündüğünü)

b- Noktalama eksikliği

Kimi sözcüklerden sonra noktalama işareti koymamak anlam belirsizliğine yol açar. Bu da anlatım bozukluğuna neden olur.

Not: Bu noktalama yanlışları:

Adlaşmış sıfattan sonra gelen isimle adlaşmış sıfatı ayırmamaktan ve işaret zamirinden sonra gelen isimle zamir arasına virgöl koymamaktan kaynaklanır.

Örnek:

1. Yaralı doktora bir şeyler söyledi.
2. Bu eve bir daha girmeyecek ,diyorum o kadar!.

c- Karşılaştırma yanlışları

Bazı karşılaştırmaların yerinde kullanılmaması anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnek:

Futbolu Hüseyin'den çok severim

Örnekler:

1. Ünlü sanatçı halk konserinde bestelediği şarkılardan okudu.
2. Gözünü toprak doyursun.
3. Kardeşini dün akşam bizim sokakta gördüm.
4. Kalemimi çok beğendik.
5. Yarışmada birinci olduğuna sevindim.
6. Ben, şiiri kardeşimden çok severim.
7. Pencereyden uçuşan kuşları seyrediyordum.
8. Bebek odasında mışıl mışıl uyuyordu.
9. Dün bir arkadaşını gördüm.
10. Babamla dedemi ziyarete gittik.
11. Satıcı kadına ters ters baktı.
12. Sınavı kazandığına çok sevindim.
13. O adama her şeyi anlatmış.
14. Çalışıp kazan üniversiteyi annen gibi ev kadını olma.
15. Şoför koltuğuna oturup arabayı çalıştırdı.
16. Ben de onun gibi çalışkan kişilerle dost olmak istiyorum.
17. Bana söylediklerini babama söyleyeceğim.
18. Yaşlı gözlerini doktora göstermek istiyordu.
19. Yaralı doktora çaresizlik içinde bakıyordu.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Ünlü sanatçı halk konserinde, bestelediği şarkılardan okudu.
2. Seni gözünü toprak doyursun.
3. Senin kardeşini dün akşam bizim sokakta gördüm.
4. Senin kalemimi çok beğendik.
5. Yarışmada senin birinci olduğuna sevindim.
6. Ben, şiiri kardeşimin sevdiğinden çok severim.
7. Pencereyden, uçuşan kuşları seyrediyordum.
8. Bebek, odasında mışıl mışıl uyuyordu.
9. Dün senin bir arkadaşını gördüm.
10. Babamla, dedemi ziyarete gittik.
11. Satıcı, kadına ters ters baktı.
12. Onun sınavı kazandığına çok sevindim.
13. O, adama her şeyi anlatmış.
14. Çalışıp kazan üniversiteyi annen gibi, ev kadını olma.
15. Şoför, koltuğuna oturup arabayı çalıştırdı.
16. Ben de onun gibi, çalışkan kişilerle dost olmak istiyorum.
17. Onun bana söylediklerini babama söyleyeceğim.
18. Yaşlı, gözlerini doktora göstermek istiyordu.
19. Yaralı, doktora çaresizlik içinde bakıyordu.

6) Mantık Hatası ya da Sıralama Hatası

Bu anlatım bozukluğuna sıralama yanlışlığı da denir. İki veya daha fazla durumu sıralarken bunların önem sırasına dikkat etmemektir. Önemli olan durum sonra; bu duruma göre daha önemsiz olan durum önce kullanılmalıdır.

Kimi cümlelerde de sıralama hatası olmadan mantık hatası olabilir. Ancak her sıralama hatası mantık hatasıdır ama her mantık hatası, sıralama hatası değildir.

Açıklamalı Örnekler:

- * Cemil mi bırakın kontağın nereye takılacağını, araba sürmesini bile bilmez.

(Bu cümlede mantık yönünden bir yanlışlık yapılmıştır. Bu tür cümlelerde birinci ifadenin güçlü bir özellik belirtmesi gerekirken burada ikinci cümlede belirtmiştir. İkinci cümledeki ifade ile birinci cümledeki ifade yer değiştirirse bu yanlışlık düzeltilir.)

- * Elindeki zeytinyağı tenekesini terazinin üzerine koyarak kaç litre geldiğine baktı.

(Bu cümlede mantık yönünden bir yanlışlık yapılmıştır. Çünkü terazi bize hacim ölçüsünü değil ağırlık ölçüsünü verir. Ağırlık ölçülmek isteniyorsa terazinin üzerine, hacim isteniyorsa hacim ölçen bir ölçeğin içerisine konulmalıdır.)

- * Doğumundan iki yıl önce babasını, bugün de annesini kaybederek yapayalnız kalmıştı.

(Bu cümlede mantık yönünden bir yanlışlık yapılmıştır. Çünkü iki yıl önce babasını kaybeden birinin doğması mümkün değildir. Bu sebeple mantık yanlışlığı yapılmıştır. Bu tür cümlelerde bazen annenin doğumdan önce öldüğü verilebilir. Bu da bir mantık yanlışlığıdır. Çünkü anne doğum yapmadan ölemez.)

- * Karşısında Çağdaş'ı gören okul müdürü, tatilden döndün mü diye sordu.

(Cümlede mantık yanlışlığından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu vardır. Çünkü okul müdürü, karşısında Çağdaş'ı görüyorsa zaten Çağdaş gittiği yerden gelmiştir. Çağdaş gelmeseydi müdürün önünde olmazdı.)

Örnekler:

1. Bu kadar çok çalışırsa hastalanabilir hatta yorgun bile düşebilir.
2. Beyin zarı iltihapları iyi tedavi edilmezse ölüme hatta sara nöbetlerine yol açabilir.
3. Ülkemizde çekilen bu film Oscar hatta Altın Portakal ödülünü bile alabilir.
4. Tasarı 200 oya karşılık 100 oyla reddedildi.
5. Bu kaza ölmemize hatta yaralanmamıza neden olabilir.
6. Değil mumu, feneri hatta elektriği bile yoktu.
7. Kurulumuz, üye tam sayısının bir fazlasıyla bu kararı aldı.
8. Bu çocuk, Türkiye derecesi yapabileceği gibi istediği yeri dahi kazanabilir.
9. Bu lastikle değil 20 km 10 km dahi gidebilirsin.
10. Hiç görmediği cinayetin oluş şeklini tek tek hatırlayıp anlattı.
11. Arabanızın tamiri değil salıya pazartesine bile yetişmez.
12. Hepimize bağırıp çağırdı, hatta çok sinirlendi.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Bu kadar çok çalışırsa yorgun düşebilir hatta hastalanabilir..
2. Beyin zarı iltihapları iyi tedavi edilmezse sara nöbetlerine hatta ölüme yol açabilir.
3. Ülkemizde çekilen bu film Altın Portakal ödülünü hatta Oscar'ı bile alabilir.
4. Tasarı 100 oya karşılık 200 oyla reddedildi.
5. Bu kaza yaralanmamıza hatta ölmemize neden olabilir.
6. Değil elektriği, feneri hatta mumu bile yoktu.
7. Kurulumuz, üye tam sayısı bu kararı aldı.
8. Bu çocuk, istediği yeri dahi kazanabileceği gibi Türkiye derecesi bile yapabilir.

9. Bu lastikle değil 10 km 20 km dahi gidebilirsin.
10. Cinayetin oluş şeklini tek tek hatırlayıp anlattı.
11. Arabanızın tamiri değil pazartesine salıya bile yetişmez.
12. Hepimize çok sinirlendi, hattabağırıp çağırdı.

7) Yapısı Yanlış Sözcükler (Ek yanlışlıkları)

Kimi sözcüklerin özgün yapısının yanlış olması veya aldığı ekle sözcüğün yapısının bozulması anlatım bozukluğuna neden olur.

Not: Çift edilgenlik eki alan sözcüklerde sözcüğün yapısı bozulur.

Örnekler:

- * Bu yolda tek başına yürünülmesi tehlikelidir.
- * Şairin çok severek okunulan kitap türü hikâyledir.
- * Benimsenilen bir görüşü müdafaa etmek kolaydır.
- * Kitapta yer alan bilgilerin çok dikkatli bir şekilde okunulması gerekir.

Not: Yeterlik fiilinin kalıbı “-ebil”dir. Bu filler olumsuz yapılırken kalıbın “bil” bölümü genellikle düşer. Düşürülmemesi sözcüğün yapısını bozar.

Örnek:

Sen bu soruları saatlerce uğraşsan da çözebilemezsin.

Not: Türkçede, istek kipiyle çekimlenmiş bazı sözcüklere istek kipi eki olan “-e” getirilmez. Bu da anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnek:

İsterse duvarın geri kalan kısmını biraz da ben boyayım.

Not: Türkçede bazı sözcüklere yanlış yapım eki getirilmektedir. “manavcılık” sözcünde olduğu gibi. Çünkü “-cı” eki bir şey alıp satan anlamına gelen bir ektir. Meslek adlarına bu ekin getirilmesi yanlış olur. Çünkü meslekler alınıp satılmaz.

Örnek:

Kardeşim yıllardır berbercilik yapar.

“berber” sözcüğü bir meslek adı olduğu için bir şey alıp satan anlamına gelen “-ci” ekinin getirilmesi yanlıştır. Sözcüğün doğrusu “berberlik” olmalıdır. Çünkü meslekler alınıp satılmaz.

Örnekler:

1. Bu ülkede pahalılaşmayan tek şey insan gücüdür.
2. Eniştem senelerdir terzicilik yapıyor.
3. Fiil konusu ÖSS’de de sorulabiliyor.

4. Öğretmen bize hep zomzor sorular soruyor.
5. Yaptığımız teklifi şartları zorlasa da kabul edilemedi.
6. Doların kısa sürede yükselmesi beklenilmiyor.
7. Kullandığımız kremler daha da güzelleştiriyor.
8. Bazı manavcıların eksik tarttıkları belediyece belirlendi.
9. Bir baba çocuklarına söylediğinden tersini yaparsa onlara iyi örnek olamaz.
10. Kardeşime yardım ettiğim kadar doğal bir şey olamaz.
11. Hiçbirimizin bu konuda söylediğimize aldırmadı.
12. Bu soruyu yapabiliyordunuz sınıfta kalabilirsiniz.
13. Oraya da gidilebilir.
14. Girdilerin fazla olması, tarım ürünlerini pahalılaştırıyor.
15. Onun ayakkabısı hâlâ yepyeni duruyordu.
16. Geçen gün manavlık yapan komşumuzla tanıştım.
17. Yıllarca çalışıp biriktirdiği parayı üçkâğıtçılara kaptıran adam perişandı.
18. Kaçakçılar, kaçtı mı, kaçırıldı mı bilemiyorum.
19. Yıllarca kasapçılık yapıyordun, yoksa bu işten vaz mı geçtin?

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Bu ülkede pahalı olmayan tek şey insan gücüdür.
2. Eniştem senelerdir terzilik yapıyor.
3. Fiil konusu ÖSS’de de sorulabiliyor.
4. Öğretmen bize hep zor sorular soruyor.
5. Yaptığımız teklifi şartları zorlasa da kabul edemedi.
6. Doların kısa sürede yükselmesi beklenmiyor.
7. Kullandığımız kremler daha da güzelleştiriyor.
8. Bazı manavların eksik tarttıkları belediyece belirlendi.
9. Bir baba çocuklarına söylediğinin tersini yaparsa onlara iyi örnek olamaz.
10. Kardeşime yardım etmem kadar doğal bir şey olamaz.
11. Hiçbirimizin bu konuda söylediğine aldırmadı.
12. Bu soruyu yapamıyorsanız sınıfta kalabilirsiniz.
13. Oraya da gidilebilir.
14. Girdilerin fazla olması, tarım ürünlerini pahalılaştırıyor.
15. Onun ayakkabısı hâlâ yepyeni duruyordu.
16. Geçen gün manavlık yapan komşumuzla tanıştım.
17. Yıllarca çalışıp biriktirdiği parayı üçkâğıtçılara kaptıran adam perişandı.
18. Kaçakçılar, kaçtı mı, kaçırıldı mı bilemiyorum.
19. Yıllardır kasaplık yapıyordun, yoksa bu işten vaz mı geçtin?

8) Tamlama Yanlışları

Tamlama yanlışları farklı şekillerde karşımıza çıkar.

a- Tamlayan eki eksikliği

Kimi cümlelerde tamlayan ekinin kullanılması gerekirken kullanılmaması anlatım bozukluğudur.

Örnekler:

1. Öğretmen sürekli öğrenci olup kendini yenilemesi gerekir.
2. Ben daha iyi çalışmam gerekiyor.
3. Anne – baba evde çocukları için öğretmen olması gerekiyor.
4. Öğrenci derse daha iyi çalışması gerekiyor.
5. Dershane bu sorunlara çözüm bulması gerek.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Öğretmenin sürekli öğrenci olup kendini yenilemesi gerekir.
2. Benim daha iyi çalışmam gerekiyor.
3. Anne – babanın evde çocukları için öğretmen olması gerekiyor.
4. Öğrencinin derse daha iyi çalışması gerekiyor.
5. Dershanenin bu sorunlara çözüm bulması gerek.

b- Tamlanan eki eksikliği:

Kimi cümlelerde tamlanan ekinin kullanılması gerekirken kullanılmaması anlatım bozukluğudur.

Örnekler:

1. Bu kitap yazarın kırsal sorunların çözümüne ışık tutan değerli bir eserdir.
2. Öğretmenimizin, sabrımızı zorlayan zor sorulardı bunlar.
3. İnsanlığın en büyük ve en önemli sorunlardır hırsızlık ve dolandırıcılık.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Bu kitap yazarın kırsal sorunların çözümüne ışık tutan değerli bir eseridir.
2. Öğretmenimizin, sabrımızı zorlayan zor sorularıydı bunlar.
3. İnsanlığın en büyük ve en önemli sorunlarıdır hırsızlık ve dolandırıcılık.

c- Tamlayan ekinin yanlış seçilmesi:

Not: Tamlayan eki yerine tamlayanla tamlanan arasında bütün-parça ilişkisi varsa “-dan” eki kullanılabilir. “-dan” ekinin bu durum dışında tamlayan eki yerine kullanılması anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnekler:

1. Kitaplardan hepsini mi almak istiyorsun?
2. İnsan olarak yapmamız gerekenden aksini yapmamalıyız.
3. Çoğunuzun söylediğiniz yalın ve doğal değildir.
4. Birçoğumuzun yapmadığımız soru kalmamıştı, hepsini cevaplamıştık.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Kitapların hepsini mi almak istiyorsun?

2. İnsan olarak yapmamız gerekenin aksini yapmamalıyız.
3. Çoğunuzun söylediği yalın ve doğal değildir.
4. Birçoğumuzun yapmadığı soru kalmamıştı, hepsini cevaplamıştık.

d- Tamlama Uygunlukları:

Birden fazla tamlayan ya da tamlanan varsa bunlar türce, biçimce ve anlamca birbirine uygun olmalıdır.

Sıfat tamlamalarıyla isim tamlamaları bir arada kullanılmışsa ve aynı tamlanana bağlanmışsa yanlışlık olabilir. Çünkü sıfat tamlamalarında tamlanan ek almazken isim tamlamalarında tamlanan ek alabilir.

Örnekler:

1. Bu yasadan özel ve kamu kuruluşları yararlanabilecek.
2. Siyasi ve ekonomi bunalımları büyüyor.
3. Askeri ve fen liseleri sınavı sınav giriş yerleri belli olmadığı için ertelendi.
4. Dükkâna gelerek: "Sizden bir kareli bir de resim defteri istiyorum." dedi.
5. Bence bu olayı mahalli veya köy sorunu olarak ele almak yanlıştır.
6. Kitlese ve birey başarısının temelinde kazanma hırsı yatar.
7. Bu önlemler ekonomik ve sağlık açısından yararlı sonuçlar verdi.

Yukarıdaki örneklerin doğru şekilleri şöyledir:

1. Bu yasadan özel kuruluşlar ve kamu kuruluşları yararlanabilecek.
2. Siyasi bunalımlar ve ekonomi bunalımları büyüyor.
3. Askeri liseler ve fen liseleri sınavı sınav giriş yerleri belli olmadığı için ertelendi.
4. Dükkâna gelerek: "Sizden bir kareli defter bir de resim defteri istiyorum." dedi.
5. Bence bu olayı mahalli sorun veya köy sorunu olarak ele almak yanlıştır.
6. Kitlese başarısının ve birey başarısının temelinde kazanma hırsı yatar.
7. Bu önlemler ekonomik açıdan ve sağlık açısından yararlı sonuçlar verdi.

e- Sayı Sıfatları ve Belgisiz Sıfatlarla Kurulan Tamlamalar:

Sayı sıfatıyla ya da belgisiz sıfatla tamlama kurulmuşsa tamlanan durumundaki sözcük çoğu zaman çoğul eki almaz aldığı bazı durumlarda da anlatım bozukluğu oluşur.

Örnekler:

1. İki ya da daha çok partilerin koalisyon kurması mümkün değildir.
2. Birkaç güzel kızlarla geçtiğimiz yaz Bodrum'da tanıştık.
3. Epey fareler düştü tuzağa.

Not: Bazı durumlarda çoğul ekinin kullanılması problem yaratmaz.

Örnekler:

1. İki arabaları, bir yazlık evleri vardı.
2. "Kırk Haramiler"i tez konusu olarak seçmiş; ama bu konuda başarılı olamamıştı. (Üç Silahşörler, Yedi Cüceler)
3. Saf görünen bazı insanların duygu sömürüsü yaptığını unutmayalım.
4. Bazı olaylar, Birtakım yanlışların nakışladığı mükemmel halılar gibidir.

f- Tamlayan Eksikliğinden Kaynaklanan Anlatım Bozukluğu:

Dilimizde tamlayanı düşmüş isim tamlamaları vardır ve bu tamlamaların kuruluşu doğrudur. Bunlarda teknik olarak bir problem yoktur. Tamlayan eksikliğinin bir anlatım bozukluğu olması için tamlamada anlam belirsizliği olması gerekmektedir.

Not: Bahsedilen bu anlam belirsizliği noktalama eksikliği, zamir eksikliği ve karşılaştırma yanlışlığı olmamalıdır. Bu eksikliği gidermek için tamlayan olacak bir sözcüğün cümleye eklenmesi gerekmektedir.

Örnekler:

1. Okula gidip çocuğun öğretmeniyile konuşacak, ona ders durumunu soracaktı.
2. Irmaktan geçip bahçeye yöneldim; fakat etrafı çitle çevriliydi.
3. Çaya su ekledi ne var ki rengi bozuktı.
4. Yolu uzatan şoföre kızmış, sinirleri tepesine çıkmıştı.

9) Gereksiz Yardımcı Eylem Kullanımı:

"Etmek, eylemek, kılmak" gibi yardımcı eylemlerin yerini bir ek tutabiliyorsa ve cümlelerin anlamıyla yeni anlam arasında farklılık bulunmuyorsa yardımcı eylem gereksizdir.

Örnekler:

1. Neden böyle dövüş ediyorsunuz?
2. Tüm psikologların öğrencilere tavsiyesi şudur: "Hiç kaygı etmeyin, kazanırsınız."
3. Kuşku etmek her insanın doğasında vardır.
4. Şahitlerin tümü aleyhine olunca suçu kabul etmek zorunda kaldı.
5. Bunu senin yapmış olduğunu biliyorum.
6. Şirketin borçlarını uzun bir aradan sonra bugün hesap edeceğiz.
7. Neden kaygı ettiğimi şimdi anladınız mı?
8. Benden boş yere kuşku etmişsiniz.
9. Bu işi sizin yapmış olduğunuzu tahmin ediyorum.
10. Ana yol üzerinde bekleme yapmanın yasak olduğunu şoför bilir.
11. Bizim iki canavar dövüş etmekten hiç bıkmıyor.
12. Sizi daha önce görmüş bulunduğumu söylemeliyim.

13. Hiç kaygı etmeyin, çocuğunuz istediği yeri kazanır.

10) Özne – Yüklem Uyumsuzluğu

a) Tekillik – Çoğulluk Uyumu:

✚ Cümlede özne tekil ise yüklemde tekil olur; özne çoğulsa yüklem de çoğul olur.

Örnekler:

1. Siz ilk yardımı yapabilirsiniz, biz hemen geliyoruz.
2. Arkadaşım şiirini çok güzel okudu.

✚ Anlamca çoğul, biçimce tekil olan “millet, ordu, herkes, çoğu” gibi sözcükler özne olursa yüklem tekil olur.

Örnekler:

1. Ordu teknolojiyi yakından takip ediyorlar.
2. Herkes beni anlayışla karşıladılar.
3. Köy halkı meydana toplanmışlardı.

✚ Saygı, yüceltme ve alay anlamının bulunduğu yerde özne tekil olsa da yüklem çoğul olabilir.

Örnekler:

1. Ooo, beyefendi bugün nasıllar?
2. Cumhurbaşkanımız yarın şehrimize geliyorlar.

✚ Özne çoğul insansa yüklem tekilde çoğul da olabilir.

Örnekler:

Öğrenciler sınav gününü heyecanla bekliyor.
Öğrenciler sınav gününü heyecanla bekliyorlar.

✚ İnsan dışı varlıklar, organ adları, eylem adları ya da soyut adlar çoğul özne olduğunda yüklem tekil olur.

Örnekler:

1. Gözleri ıslı ıslı parlıyorlar.
2. Bu düşünceler etkisini yitirdiler.
3. Yeni açılan mağazadaki eşyalar taşındılar.
4. Soğuktan elleri morarmışlar.
5. Bu tür duygular gözlerimi yaşartırlar.

b) Kişi Uygunluğu

✚ Özne hangi kişi ise yüklem de o kişi ekini alır.

Örnekler:

1. Ben onları iyi tanırım.
2. Siz her şeye değersiniz.

✚ Öznenin şahıs tablosu:

	Cümlelerin Öznesi		Yüklemdeki Şahıs Eki
Özne	Ben -Sen	→	Biz
	Ben - O	→	
	Ben – Sen – O – ali, Aslı vs.....	→	
	Özne	Sen - O	
		→	Siz

Örnekler:

1. Sen ve ben çok iyi anlaşıyorum.
2. Yarışmada bir sen bir de o yarışmaya girmişti.
3. Onunla sen bir zamanlar aynı okulda okumuştun.
4. O akşam ben kendi odama, arkadaşım da kendi odasına çekilmişti.

c) Olumluluk – Olumsuzluk Uyumu

✚ “Herkes, bütün, tüm, hepsi, her” gibi sözcükler cümlede kullanılmışsa cümle olumlu olmalıdır. Aksi halde anlatım bozukluğu olur.

✚ “Kimse, hiçbir, hiç kimse, hiçbir kimse” gibi sözcükler cümlede kullanılmışsa cümle olumsuz olmalıdır. Aksi halde anlatım bozukluğu olur.

Not: Bu anlatım kusuru genellikle sıralı cümlelerde meydana gelir. Bir olumlu, bir olumsuz yargı için aynı tümel sözcüğün kullanılması anlatım bozukluğu olur.

Örnekler:

1. Kimse gerçeği söylemiyor, konuyu değiştirip duruyor.
2. Sınıfın hepsi uyuyor, beni dinlemiyor.
3. Bu ağaçlar, bu bölgede pek yetişmezler.
4. Onların hiçbirisi çalışmadı, aylak aylak gezdi.
5. Hiçbir sanatçı, toplumundan tamamen kopuk olamaz; az ya da çok, içinde yaşadığı toplumu eserlerinde yansıtır.
6. Aşağıda kimse kalması, otobüse binsin.
7. Her insan, birtakım mutsuzluklar yaşar; sürekli mutlu olamaz.
8. Herkes, bu konuda bana hak verdi, onun görüşlerini onaylamadı.
9. Tüm insanlar ölümlüdür, sonsuza dek yaşayamaz.
10. Kimse okuduğun şiiri anlamadı; adet yerini bulsun diye alkışladı.
11. Bütün öğrenciler, öğretmeni dikkatle dinliyor; gevezelik yapmıyor.

11) Nesne Eksikliği:

Cümlede nesnenin kullanılmamasından kaynaklanır. Böyle cümlelerde (Sıralı veya bileşik) genellikle bir dolaylı tümleş

kullanılır ve iki yüklemi birden karşılar görüntü ortaya çıkar. Bu da anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnekler:

1. Aldığı şehirlere Türkleri yerleştirmek suretiyle, Türkleştirdi.
2. Konuşmacının düşüncelerine katılıyor ve destekliyorum.
3. Gençlerin deneyimsizlikten, bilgi eksikliğinden kaynaklanan sorularını yanıtlayarak, yönlendirdi.
4. Çocuklar annelerinden hem korkar hem de çok severlerdi.
5. Yaşananlara farklı açıdan bakarak titizlikle değerlendiriyor.
6. Yerli yerinde kullanılan devrik cümleler yazıya güzellik katıyor, tekdüzelikten kurtarıyor.
7. Evdekiler bana inanmıyor, yalancılıkla suçluyorlar.
8. Artık gazetelere inanmıyor, bu yüzden de pek okumuyor.
9. Çocukluk günlerine özlem duyan, sürekli arayan yüzlerce insan tanıyorum.

Not: Nesne kullanılması gerekirken kullanılmadığında nasıl anlatım bozukluğu oluyorsa nesneyi geremediği yerde kullanmak da anlatım bozukluğudur.

Örnekler:

1. Arkadaşlarımı seviyorum ve onları her hafta arıyorum.
2. Karşımdakileri anlıyorum ve onları konuşturuyorum. Benim işim bu.

12) Dolaylı Tümleç Eksikliği:

Çoğunlukla bileşik ya da sıralı cümlelerde bir nesne her iki yüklem için kullanıldığında yüklemlerden biri nesneyi karşılamıyorsa o cümlede dolaylı tümleç eksikliği vardır.

Örnekler:

1. Birbirlerini çok iyi anlarlar, inanırlardı.
2. Onun da görüşlerini almak, yararlanmak istediler.
3. Arkadaşının sıkıntı çektiğini biliyor, sezdirmeden yardım ediyordu.
4. Yazdığı güzel eserlerle insanları heyecanlandırıyor, ümit veriyordu.
5. Neden en çok eleştirmenlere kızarlar ve çekinirler.
6. Okul arkadaşını bazen telefonla arıyor, bazen de mektup yazıyordu.
7. Yoksul kişileri küçümsemeyin, yardım ederek güler yüz gösterin.
8. Toplum, kendisi gibi yaşayan sanatçıları çok beğenir; hatta hayranlık duyar.

Not: Dolaylı tümlecin gereksiz kullanılması da anlatım bozukluğudur. Yani iki yargıyı karşılayan bir dolaylı tümleç

varken ikinci yargı için de aynı dolaylı tümleci kullanmak gereksiz kullanılan dolaylı tümleçtir. Bu da anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnekler:

1. Çocuklarına inanıyor ve onlara güveniyordu.
2. Hastane Müdürü Ali Bey hastanede çalışanlara kızmış, onlara soruşturma açmış.

13) Yüklem Eksikliği

Özellikle sıralı ve bağlı cümlelerde iki ayrı durum için iki ayrı yüklem kullanılmaması anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnekler:

1. O yıllarda ben otuz, o ise otuz beş yaşlarındaydı.
2. İş konusunda ben onu, o da beni etkilemek istemez.
3. Dürüst biri olduğundan dün de bugün de kuşkuya düşmüyorum.
4. O dönemlerden günümüze gelen roman hiç ya da çok az değişmiş.
5. Onlar dereyi yüzerek, biz ise sandalla geçtik.
6. Dünkü davette yemekten çok az, tatlıdansa hiç yemedim.
7. Üniversite sınavında kardeşim Ankara'yı bense İstanbul'u istiyordum.
8. Yaklaşık elli işçi geçen hafta da bu hafta da işe gelmeyecek.
9. Ne sen beni unut ne de ben seni.
10. Ali onu sever, o da Ali'yi.
11. Orkun, beni sever, ben de onu.
12. Bir gün yaylaya, bir gün denize giriyorduk.
13. Yaz gelince, bazen denize, bazen yaylaya çıkıyorduk.
14. Uzun boylu ve herhangi bir sağlık sorunu olmayan gençlere basketbolcu olmalarını salık veriyoruz.
15. Çalışkan ya da çalışkan olmamak sizin iradenize bağlıdır.
16. Başarılı veya başarısız olmak, tamamen sizin elinizdedir.
17. Türkçeden çok az, coğrafyadan hiç yanılsım yok.
18. Sinemayı biraz, tiyatroyu hiç izleyemiyorum.
19. Öğretmen, cevaplarımın ya yanlış ya da yetersiz olduğunu söyledi.
20. Onu uyarmakta haklı, ona hakaret etmekte haksız olduğunuzu düşünüyorum.
21. Salonda bir hareketlilik vardı; kimileri içeri, kimileri dışarı çıkmaya çalışıyordu.
22. Onunla bazen aşağı, bazen yukarı çıkarken karşılaştık.
23. Bir taraftan rüzgâr, bir taraftan yağmur yağıyordu.
24. Önümüzdeki seyirciler, ya gazoz ya çerez yiyerek dikkatimizi dağıtıyor.
25. Çocuk, ya yukarıya babaannesiyle konuşmaya ya da aşağıya amcasıyla oynamaya inmiştir.
26. Evdeysem, bazen müzik, bazen film seyrederim.

14) Ek-eylem Eksikliği:

Bu anlatım bozukluğu isim cümlelerinden oluşan sıralı cümlelerde görülür. Bazen birinci cümlede ek-fiilin kullanılmamasından ikinci cümledeki ek-fiil ortak kullanılmış olur. Bu durum da anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnekler:

1. Yoksul görünümlü biriydi bu. Boyu kısa, bedeni de pek biçimli değildi. (1986)
2. Bu öğrencilerin çoğu çok zeki,; ama çalışkan değildi.
3. Eserin anlatımı çok ilginç; ama sıradan değildi.

15) Çatı Uyumsuzluğu

Etken ve edilgen çatılı fiillerin bir arada kullanılmasıdır. Aynı cümlede özellikle öge ortaklığı olan cümlelerde etken ve edilgen fiillerin bir arada kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

Örnekler:

1. Üniversite sınavını kazanmak amacıyla çalışmaya başladığında sadece ders çalışılmalıdır.
2. Bu belgeleri velilerinize imzalatılıp müdür beye vermelisiniz.
3. Her ne kadar şehir dışına taşınmışsa bile beklenen rahatlığa kavuşulamamıştır.

16) Deyim ve Atasözlerinin Yanlış Kullanılmasından Kaynaklanan Anlatım Bozukluğu:

Deyimler ve atasözleri kalıplaşmış, özgün söz gruplarıdır. Bu nedenle deymi ve atasözünü oluşturan sözcüklerin hiçbirisi başka bir sözcükle değiştirilemez ve onların yerine eşanlamlısı da olsa getirilemez.

Deyimler ve atasözleriyle ilgili dil yanlışları şu nedenlerle oluşabilir:

- ✚ Deyim veya atasözlerinin özgün yapısı bozulmuş olabilir.

Örnekler:

1. O kadar kurnaz ki bulanık suda balık tutar.
2. Tartışmada söz sırası bana gelince taşı kovuğuna koydum.
3. Trenin son hızla kendi arabalarının üzerine geldiğini görünce saçları diken diken oldu.
4. Babasından azarı işitince su dökmüş kedi gibi oldu.
5. Neden ağrımaz başını ağrıyorsun, ne demiş atalarımız: "Ek buğdayın hasını çekme yasını."
6. Takım yeni aldığı futbolcuyla kandıramadı. Adam kurnaz çıktı oyuna düşmedi.
7. Rüzgâr eken kasırga biçer.
8. Heyecandan ağzı dolaşiyor, konuşamıyor.

Deyim veya atasözlerinin cümlelerin anlamıyla bağdaşmayacak şekilde kullanılmasıdır.

Örnekler:

1. Bir engel çıkartmak istemiyor, işi yokuşa sürüyor.
2. Onun ne kadar cimri, eli açık biri olduğunu biliyor.
3. Karnesindeki zayıfları görünce etekleri zil çalmaya başladı.
4. Gazetelere göz atarak onları dikkatlice okuyor.
5. Oğlunu kazada kaybedince, kadıncağzın eli göğsünde kaldı.
6. Onun burnunu girdirmedeği hiçbir iş yok.
7. Her bezde tarağı olan kişilerin başarılı olması zordur.
8. Arkadaşımız, çok alçak gönüllüdür; kimseyi hesaba katmaz.
9. İçten pazarlıklı biri olduğu için oldukça çekingen bir yapısı var.
10. Ona kitap okumasını salık vermiştim.
11. Babasına suçüstü yakalanınca etekleri zil çalmaya başladı.
12. Hocamız, konuyu kılı kırk yapılarak anlatıyordu.
13. Başınıza gelen güzel şeyleri düşünürseniz mutlu olursunuz.
14. Öğretmen, bu sınıfta çok zeki öğrenciler var, deyince Emine, üzerine alındı.
15. İlayda, sınavı kazanınca, oh olsun yorulmama dedi, dedi.
16. Başarana kadar akla kararı seçtim, meğer bu iş çok zormuş.
17. Onun ölçsüz laflarına, mangalda kül bırakmayışına aldanma.
18. "Adam sen de" diyenlerin çoğaldığı duyarsız bir toplum olduk.
19. Gerçek sanatçılarla sözüm ona sanatçıları ayıran ölçüt şudur: Samimiyet.
20. Bizi açıkça tehdit ediyor; aba altından değnek gösteriyor.
21. Sana bir şeyler olacak diye yüreğimin yağı eriyor.
22. Maşallah bu sene balık bol, hak getire diyesim geliyor.
23. Hiç yüzü tutmuyordu, aklına gelen her şeyi istiyordu.
24. Adeta kıllarım diken diken olmuştu, çok duyulanmışım.
25. Kulak kabartmış, öğretmenin anlattıklarını bütün dikkatiyle dinliyor.
26. Herkes, telaş içinde oraya buraya koşuştururken babam istifini bile bozmuyordu.
27. Oldukça tecrübeli, çiçeği burnunda bir öğretmendi

17) Fiilimsilerle ilgili anlatım bozukluğu

Örnekler:

1. Kelebeklerin, kuşların ötüştüğü vadide neşemiz yerine gelmişti.

2. Gazetede veya radyoda dinlediğiniz haber ne kadar nesneldir?
3. Öğretmenlik görevini ifa ve sanat çalışmalarını sürdürmek istiyordu.
4. Halk mı aydının seviyesine, aydın mı halkın seviyesine çıktığında birliktelik ve ilerleme sağlanır?
5. Orada mutlu bir yaşamının ve hiçbir derdinin olmadığını söyledi.
6. Oldukça eski ve sağlık şartlarına uygun olmayan bu binada eğitim yapılamaz.
7. Senaryosunun güzel olması ve evrensel mesajlar içerdiği için bu film, büyük ilgi gördü.
8. Sabahları bir poğaça iki bardak çay içip derse başlarım.
9. Konuyu iyi öğrenmen, sonra da konu testlerini çözmek gerekir.
10. Böyle düşünmene ve onu kendine inandırışına şaşırdım.
11. Sorular kolay olduğu ve bizim de iyi çalışmamız sayesinde sınıfı geçtik.
12. Sportif yapılı ve belirgin bir yara izi olmayan gençler seçiliyor.
13. Ödevleri yapmayıp öğrencinin bir anlamda başarısızlığı kabul etmesi anlamına gelir.
14. Bu yıl Türkçe sorularının zor olmasını hepimiz biliyorduk.
15. Kadın, ikide bir yoksul olduğundan yakınıyordu.
16. Onun deneme sınavında başarılı olduğunu ve bunu gerçek sınavda tekrarlayacağına inanıyorum.
17. Irak-ABD savaşı yıllarca süren bir acı hikayenin başlangıcıydı.
18. Bir iki damla çamaşır suyu dökülen suyla banyo yaparak kimyasal serpintilerin etkisinden kurtaracak bir iştir.
19. Ülkeyi düzlüğe çıkaran güçlü bir iktidara uzun zamandır muhtacız.
20. Oraya gitmeden önce de sonra da onunla görüşmedik.
21. Antrenör, futbolculara nasıl oynamalarını anlatıyordu.

22. Yağan kara ve rüzgara aldırmandan yola çıkmışlardı.
23. Onunla tanıştıktan sonra da önce de fikrim değişmedi.
24. Onun eve ne geldiğini ne de evden gitmesini görürdük.
25. Onunla görüşüp sonra onun hakkındaki fikirlerim büsbütün değişti.
26. Çok yönlü bir sanatçıydı, söylediği şarkılar ve resimler çok büyük ilgi görüyordu.
27. Dershaneye ne zaman gidip gitmeyeceğini bilmiyorum.
28. Bu soruyu kimin yapıp yapmadığını kontrol etmeliyiz.
29. Ona saygı göstermediği ve sürekli dırdır etmesi nedeniyle onu boşanmanın eşğine getirmişti.
30. Oldukça yüksek yapılan binaların ve caddelerin semtindeyiz.

10. SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

TARTIŞMA TÜRLERİ

1- SUNUM

Bilgileri yenileyen, pekiştiren, hatırlatan, önemli noktaları öne çıkaran; bir çalışma sonucunu açıklayan; laboratuvar araştırmalarını sunan, anket sonuçlarını ifade eden; önemli olay ve olguları dile getirmek üzere yapılan konuşmalara sunum adı verilir.

Sunumda amaç; bilgileri yenileme, araştırma ve anket sonuçlarını değerlendirme, bilime katkıda bulunmadır. Sunumlarda dinleyici kitlesinin, konuya ilgi duyan kişilerden oluşur ve sunumda eldeki teknik imkânlardan yararlanmaya özen gösterilir.

Sunumdan Önce Yapılması Gerekenler

- Öncelikle bir konu seçilmelidir. Bu konu güncel olmalıdır.
- Sunumun hazırlığında bol ve değişik kaynaktan yararlanmak faydalıdır.
- Sunum yerinin daha önceden görülmesi gerekir.
- Prova yapma, kullanacağı malzemelerin kontrolü sunumu yapan kişinin amacına ulaşmasında yararlı olacaktır.

Sunum Sırasında Yapılması Gerekenler

- Sunum esnasında ciddi, ağırbaşlı, temiz ve derli toplu görünüm önemlidir.
- Sunum yapacak kişi konuşma anında ses tonuna, jest ve mimiklerine, sahneyi veya kürsüyü rahat kullanmaya özen göstermelidir.
- Konuşmacının dinleyicilerle, başta bakışlar olmak üzere, vücut diliyle iletişim kurması daha etkili olur.
- Konuşmacı ses ve kelimelerin doğru telaffuza özen göstermesi gerekir.
- Sunumda, bilgisayar, cd, disket, projeksiyon cihazı, slayt makineleri, mikrofon gibi teknolojik araçlardan faydalanabiliriz.

İyi Bir Sunum İçin Başlıca Hangi Konulara Dikkat Edilmeli?

- Sunumdan önce kendinizi topluluğa kısaca tanıtır. Nerede okudunuz, nerede o işe başladınız, nasıl ilginizi çekti vs. Bu toplulukla aranızda bir bağ kurulmasını sağlar, bir iletişim kanalı otomatik olarak açılır
- Sunumdan önce mutlaka ama mutlaka seyircili prova yapın! Kim oldukları önemli değil, sadece sizi dinlesinler kâfi. Bu sayede konuya, slaytların sırasına ve ne kadar süre harcadığınıza hâkim olursunuz.

2- MÜNAZARA (TARTIŞMA)

Herhangi bir konu üzerinde zıt düşüncelerin karşılıklı olarak savunulmasına Münazara denir. Münazarada önemli olan savunmadır. Taraftarı az olan bir düşünce, iyi savunulduğu zaman çok kişi tarafından takdir edilebilir.

Münazara için genellikle üçer ya da dörder kişilik iki grup kurulmalıdır. Gruplardan birisi işlenecek konuya olumlu, diğeri ise olumsuz yönden savunmalıdır. Yani, bir grup "tez", diğeri grup ise "antitez" i almalıdır. Ayrıca, münazara yapacak kişileri değerlendirecek bir "jüri" seçilmelidir. Jüri, ya başlangıçta ya da münazara yapılacağı gün seçilebilir.

Jürinin, Değerlendirmede Dikkat Edeceği Özellikler:

- Türkçeyi kullanma gücü. (Diksiyon, vurgu, tonlama, kelime hazinesi, cümle kurma vb.)
- El, kol ve yüz hareketlerini yerinde kullanma
- Savunmada inandırıcı olma. (Belgeler, istatistikî bilgiler, resimler, gazete ve dergi haberleri, güncel olaylarla örnekleme vb.)
- Konuşmacıların fizikî özellikleri. (Temiz ve düzenli kıyafet, saç, sakal tıraşı vb.)

Örnek Münazara Konuları:

- Çok gezen mi çok bilir, çok okuyan mı?
- İlk insanlar mı daha mutludur, günümüz insanı mı?
- Savaşta bilgi mi üstündür, kılıç mı?
- Başarıda çalışmak mı, şans mı önemlidir?
- Kalkınmada köyden mi, kentten mi başlamalı?

3- PANEL

Toplumu ilgilendiren bir konunun dinleyiciler önünde, sohbet havası içinde, uzmanları tarafından tartışıldığı konuşmalara panel denir. Açık oturum ile panel özellikleri yönüyle birbirlerine çok benzerler. Hatta bazı kitaplarda panel ile açık oturum aynı konuşma türü olarak verilir. Arada sadece üslup farkı vardır.

Panelde amaç, bir konuda karara varmaktan ziyade sorunu çeşitli yönleriyle aydınlatmak, farklı görüşlerle farklı anlayışları ortaya koymaktır.

Panelde de bir başkan bulunur. Konuşmacı sayısı 3 ile 6 arasında değişebilir. Konuşmacılar, uzmanı oldukları konunun ayrı birer yönünü ele alırlar. Konuşmalar, açık oturumda olduğu gibi başkanın verdiği sıraya ve süreye göre yapılır.

Panelin sonunda, dinleyiciler panel üyelerine soru sorabilirler. Tartışma dinleyicilere de geçerse o zaman tartışma, forum şekline dönüşür.

ANLATIM VE ÖZELLİKLERİ

Anlatımda Tema ve Konu

Bir yazının bütününe hâkim olan ve okura sezdirilmek istenen temel duygu ya da düşünceye tema denir. Temanın sınırlandırılarak somutlaştırılmış biçimi ise konudur. Konu genel ve somut, tema özel ve soyuttur. Tema verilmek istenen mesaj, konu ise bu mesajın somut biçimde anlatılmasıdır.

Örneğin aşkın önemi tema; Türk insanının aşka verdiği önem konudur. Dostluk tema; dostluğu geliştirmek için yapılması gerekenler konudur.

Söz gelimi Kiralık Konak romanında Seniha ve Cemil'in aile büyükleriyle sorunlar yaşaması, konu; bu somut olay içinde işlenen soyut ve genel bir kavram olan "kuşak çatışması" ise temadır. Bereketli Topraklar Üzerinde romanında üç arkadaşın çalışmak üzere köylerinden kalkıp Adana'ya gelmeleri, konu; "köyden kente göç" olgusu ise temadır. Kurtuluş Savaşı yıllarında bir subayın cephede yaşadıkları, konudur; "vatanseverlik" duygusu ise temadır. Orhan Kemal'in Murtaza adlı romanında konu, "Bekçi Murtaza'nın geçim zorluğu içindeki yaşamı"dır; tema ise "göreve bağlılık" düşüncesidir.

Anlatımda Sınırlandırma

Her metnin bir amacı vardır, amaca ulaşmak için de metin sınırlandırılmalıdır. Aksi halde amaca ulaşmak mümkün olmaz yani anlatılacak olan karmakarışık bir hal alır. Temayı konuya dönüştürerek ve metnin türünü belirleyerek anlatım sınırlandırılır.

Anlatımda Anlatıcının Tavrı

1. Öznel Anlatım

Doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişen, doğruluğu tartışılan düşüncelerin anlatıldığı yargılara öznel yargı denir. Bu yargıların kullanıldığı anlatıma da öznel anlatım denir. Bu cümlelerde (yargılarda) gizli bir bence ifadesi vardır.

Örnek:

- * İzmir, tarihi ve doğal güzellikleriyle eşsiz bir şehrimizdir.
- * Konferansa katılanların saçma sapan fikirleri beni iyice sıkmıştı.
- * Yazar, sürükleyici anlatımı ve ilginç betimlemeleriyle okuyucuyu olayın içinde yaşıtıyor.
- * Çatık kaşları, yaralı yüzüyle insanı ürküten bir havası vardı.

2. Nesnel Anlatım

Doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişmeyen, deney ve gözleme dayanan tarafsız yargılara nesnel yargı denir. Bu yargıların kullanıldığı anlatıma da nesnel anlatım denir. Nesnel yargılarda duygu ve izlenimlere yer verilmez.

Örnek:

- * Filmde olaylar küçük bir kasabada geçiyor.
- * Eser dört bölüm halinde sinemaya uyarlanmış.
- * Turizm gelirleri geçen yıla oranla yüzde 5'lik bir artış göstermiştir.
- * Dört perdede oluşan bu oyunda yazar, aile bireyleri arasındaki sorunları anlatır.

Not: Aktarım niteliği taşıyan cümlelerin içeriği ne olursa olsun bu cümleler nesnel anlatımlı kabul edilir.

Örnek:

Bir yazısında: "Dünyanın en güzel şehri İstanbul'dur." demiş yazar. (Aktarım niteliği taşıdığı için nesnel anlatımlıdır.)

3. Doğrudan Anlatım

Doğrudan anlatımda herhangi bir konuda bir kişinin görüş ve düşünceleri hiçbir değişikliğe uğratılmadan verilir.

Not: Bu cümleler genellikle tırnak içinde gösterilir. Ancak sözü söyleyen kişi cümle başında verilmediyse aktarım cümlesi yazılır ve cümlenin sonuna virgül getirilir, cümle devam ettirilir.

Örnek:

- * Çiçero'nun "Bir yerde yaşam varsa orada umut da vardır." sözü çok hoşuma gider.
- * Bir yerde yaşam varsa orada umut da vardır, demiş Çiçero.
- * Kadın, arkadaşının kulağına eğilerek: "Birazdan kalkalım mı?" diye fısıldadı.
- * Birazdan kalkalım mı, dedi arkadaşım.
- * Bu konuda atalarımız: "Cesurun bakışı, korkağın kılıcından keskindir." der.

- * Deskartes'in: "Düşünüyorum öyleyse varım." sözü çok ünlüdür.

4. Dolaylı Anlatım

Bir kişinin cümlesini içeriği değiştirmeyip şekli değiştirerek aktarmaktır.

Örnek:

- * Onunla bir daha konuşmayacağını söyledi.
- * Bernard Shaw, düşünmenin ruhun kendisiyle konuşması olduğunu söylerdi.
- * Doktor, babama ilaçları mutlaka içmesi gerektiğini tembih etti.
- * Yazar, sanatçı olunabilmek için çok çalışılması gerektiğini vurguladı.

Anlatımın Nitelikleri

a. Açıklık

Anlatımın hiçbir tartışmaya yol açmadan, tek bir yargıyı açıkça ifade etmesidir. Açık anlatımdan birden çok yorum çıkmaz, herkes aynı şeyi anlar. Açıklığın olmadığı anlatımda "kapalılık" söz konusu olur.

Edebi sanatlar, yaygın olarak kullanılmayan sözcükler veya söz grupları, gereğinden uzun cümleler ve anlatım bozuklukları metinlerdeki açıklığı bozan unsurlardır.

Örnek:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak.

Örnek:

"İzinsiz inşaata girilmez." cümlesinde "izinsiz" sözcüğü yanlış yerde kullanıldığı için açıklık bozulmuştur. Açıklığın sağlanması için "izinsiz" sözcüğü "inşaata" sözcüğünden sonra kullanılmalıdır.

Örnek:

"Yılandan senden daha çok korkarım." cümlesinde "yılan" ile "sen" arasında bir karşılaştırma yapılmamaktadır aslında. Ama cümle bu haliyle bu yoruma da müsaittir. Cümleyi şöyle söylersek açıklık sağlanır: "Yılandan senin korktuğundan daha çok korkarım."

Örnek:

"Beni aradığını duyunca çok şaşırdım." cümlesi şu iki anlama gelebilir: "Senin beni aradığını duyunca çok şaşırdım." ya da "Onun beni aradığını duyunca çok şaşırdım." Dolayısıyla açıklığı sağlamak için "senin" ya da "onun" zamirlerinden hangisi kastediliyorsa cümlede o belirtilmelidir. "Senin, beni aradığını duyunca çok şaşırdım." veya "Onun, beni aradığını duyunca çok şaşırdım." şeklinde ifade edilmesi doğru olur.

Örnek:

"Sunucu yönetmeni sahneye davet etti." cümlesinden yönetmenin sunucu olduğu anlamı da çıkmaktadır. Cümledeki "sunucu" sözcüğünden sonra virgül (,) koyduğumuzda açıklık sağlanmış olur.

b. Duruluk

Bir cümlede gereksiz sözcük kullanmamaktır. Duru cümlelerde her sözcüğün bir anlamı ve görevi vardır.

Ör: "Duyduklarını gizli bir sırmış gibi anlattı."

Bu cümle duru değildir. Çünkü "sır" zaten "gizlidir" ve "gizli" sözcüğü gereksizdir.

c. Özlülük

Az sözle çok şey anlatma niteliğidir. Gerekli olduğu kadar sözcük kullanarak okuyucuyu düşündüren, onun söylenenlerden yola çıkarak çağrışımlara ulaşmasına olanak veren, derinliği ve anlam yoğunluğu olan anlatım, özlü bir anlatımdır.

Not: Yunus Emre'nin şiirlerinde olduğu gibi, ifade edilmesi zor konuların sade, öz ve kolaylıkla anlatılmasına "sehl-i mümteni" denir.

Ör:

- * Dilimin sınırları, beynimin sınırlarıyla paraleldir. (Einstein)
- * Neyi arıyorsan sen, 'o'sundur. (Mevlana)
- * Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeri
- * Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm
- * Gâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi
Gâh inirim yeryüzüne seyreder âlem beni

d. Yalınlık

Yalınlık, anlatımın süsten, gösterişten, özentiden, basmakalıp söyleyişlerden uzak olması niteliğidir. Güçlü, etkili bir anlatım; düşünceyi, dolambaçlı, yollara sapmadan doğrudan ortaya koyan, sözcükleri zorlamasız kullanan anlatımdır.

Örnek:

"Uzakta, ağlayarak uyurmuş bir Stradivarius. Bir pericik, sel sularına bırakmış çiçekleri; küf pembesi bir kökten atarmış mor yüreğini bir külkedisi. Ormanda yüzyıldır uyuyan gözler, açılmış bir menekşe ışığına. Eski denizlerin köpüğünde belirirmiş, bir yıkıntı. Melankolya, çocukluğum!"

Bu paragrafta "Stradivarius" (el yapımı bir keman markası) ve yazarın türettiği bir sözcük olan "melankolya" gibi anlaşılması zor sözcüklerin kullanılması; ayrıca söz sanatlarına yer verilerek sanatlı (süslü) bir dil kullanılması metni yalınlıktan uzak, süslü bir anlatıma, taşımıştır.

Buna karşın aşağıdaki paragraf, kısa ve sanatsız cümlelerle kaleme alındığından yalın (sade) bir dile sahiptir.

"Ayağa kalktı. Elindeki kadehi kafasına dikti. Ortalıkta dolaşmaya koyuldu. Salınarak geziniyor. Duvardaki tabloların önünde duruyor. Ağırlığını bir yüksek ökçeli ayakkabıdan ötekine aktarırken... Ne kötü bir sanatçı taklidi! Gözlerini kısarak bakıyor tablolara, anlamış gibi."

e. Doğallık

Gerçeklik duygusunu zedeleyici ve yadırgatıcı olmayan, yapaylıktan uzak anlatım; doğal bir anlatımdır. Doğallık bir duygu ya da düşünceyi içten geldiği ya da olduğu gibi anlatmadır. Ancak doğallık, sanat yapmama, basitlik ve sıradanlık da demek değildir. Anlatımın düşünceye uygunluğu demektir.

f. Akıcılık

Anlatımda; dilin takılacağı pürüzlerin, ilgiyi azaltacak ve dağıtacak duraksamaların bulunmaması demektir. Kısaca kolayca ve istekle okunan bir yazıda akıcılık niteliği vardır.

g. Çeşitlilik

Anlatımda tek düzeliğin aşılmış olmasıdır. Bu da kısa ve uzun cümlelerin, devrik ve kurallı cümlelerin yerinde kullanılmasıyla; değişik yapı, değişik yüklemler, değişik kipler cümlelere yer verilmesiyle sağlanır.

h. Özgünlük

Duygunun, düşüncenin, kavramın ya da bir gerçeğin anlatımının, anlatana özgü nitelikler taşımasına özgünlük denir. Özgün yazılarda sanatçı, başkasının yazılarından farklı ürünler ortaya koyar. Kendini kanıtlamış, kendine bir yol çizebilmiş sanatçıların anlatımı özgündür.

Anlatımın Oluşumunda Unsurlar

Bağlaçlılık

Bir metinde dil öğelerinin dilbilgisi kurallarına uyularak bir araya getirilmesidir

Bağdaşlılık

Dil öğelerinin anlamsal değerlerine uyumlu olarak bir araya getirilmesidir.

Bağdaştırma

Sözcüklerin yeni bir anlam ifade etmek için oluşturduğu sözcük gruplarına bağdaştırma denir. Oluşturulan bağdaştırma yaygınsa alışılmış, yaygın değilse alışılmamış bağdaştırma değildir.

Örnek:

Dargın insanlar: Alışılmış bağdaştırma

Dargın bulutlar: Alışılmamış bağdaştırma

Bağlam

Sözcük, söz grubu ve cümlelerin metinde bulunduğu yere göre anlam kazanmasıdır.

Örnek:

Evin perdesini yeni değiştirdi.

Oyunun ikinci perdesi birazdan başlayacak.

ANLATMAYA DAYALI METİNLERDE BAKIŞ AÇILARI

1. İlahi (Tanrısal, Hâkim) Bakış Açısı

- * Anlatıcı olayların içerisinde yer almaz.
- * Anlatıcı olaylara dışardan, müdahale etmeden, geniş bir perspektiften bakar.
- * Her şeyi bilen bir anlatıcının bakış açısıdır.
- * Anlatıcı kişilerin zihinlerinden geçenleri, geçmişte yaşadıklarını, en gizli mahrem bilgilerini bile bütün ayrıntısı ile bilir.
- * Anlatıcı, olayları anlatır, istediği yerleri özetler.
- * Bu durumda anlatıcı, kahramanlardan daha fazlasını bilir.
- * Anlatıcı olaylara tam olarak hâkim olduğu için olayları yorumlama gücü diğerlerine göre daha güçlüdür.
- * Üçüncü ağızdan anlatım vardır.

Örnek:

Erdem arkasına bakmadan yürüyordu. Sinirliydi. Belli ki onu çok kızdırmışlardı. Öfkesi her halinden belli oluyordu. Eliyle garip işaretler yaparak hızlı hızlı yürüyor, bir yandan da eve gidince neler yapacaklarının bir bir planını yapıyordu. İntikamını mutlaka almalıydı. Bu yapılanlar asla onların yanına kalmamalıydı. İlk olarak Ahmet'e nasıl bir ceza verebileceğini düşündü. Mutlaka işe Ahmet'ten başlamalı diyordu içinden. Çünkü onu en çok onun kalleşliği yıkmıştı.

Hâlbuki Ahmet onun yıllardır can ciğer dostuydu. Yediği içtiği ayrı gitmezdi. Ne oldu da böyle iki kanlı bıçaklı düşman olmuşlardı.

2. Kahraman Bakış Açısı

Olayları anlatan kişi bizzat yaşamıştır. Olaylarda anlatıcı tarafından yaşanıyormuş izlenimi vardır. Anlatıcı kendi yaşadıklarını ve deneyimlerini ön plana çıkarır. “Ben” kavramı ön plândadır ve fiiller genellikle 1.tekil kişide çekimlenmiştir.

Örnek:

Koşarak kapıdan çıktım. Hemen tramvaya doğru acele adımlarla yürümeye başladım. Arkamdan gelen adamı fark etmemiştim bile. Omzuma dokunması ile birlikte neye uğradığımı şaşırđım. Kafamı çevirince yıllar öncesinden silik bir yüz gördüm.

3. Gözlemci Bakış Açısı

Bu bakış açısında olay, olayı dışarıdan gözlemleyen biri tarafından anlatılır. Olay anlatılırken bir kameranın objektifine yansıyacak şeylerin dışında hiçbir şey anlatılmaz.

ANLATIM BİÇİMLERİ

1. Öyküleyici Anlatım

- * Öyküleyici anlatım tekniğinde yazarın amacı, okuyucuyu bir olay içinde yaşatmaktır.
- * Öyküleyici anlatım tekniğine hikâye etme de denir.
- * Olay akışı vardır. Olaylar birbiri üzerine gelişir ve zaman durmadan geçer.
- * Genellikle haber kipleriyle çekimlenmiş yüklemeler kullanılır.
- * Bu teknikle yazılmış bir parçanın en önemli iki özelliği: Zaman akışının olması ve parçanın bir öyküden veya romandan alınmış izlenimi vermesidir.
- * Sanat metinleri öyküleyici anlatımla yazılır.
- * Öyküleyici anlatım hikâye, roman, anı, söyleşi, görüşme (mülakat) gibi metin türlerinde kullanılır.

Örnek:

Türkiye'ye gelen sanatçımız, soluğu Kapalıçarşı' da alır. Buradaki esnafla haşır neşir olur. Türkçeyi epey ilerletir. Amacı, Kapalıçarşı'nın yağlıboya resimlerini yapmaktır. Amacına ulaşır. Hatta bu yağlıboyalarını sergilediği üç ayrı sergi açar İstanbul'da. Kapalıçarşı'nın yıllardır oradaki esnafa bile yabancı gelen, gizemli taraflarını tablolastırır. Bir başka deyişle çarşının yerlileri sanatçının tuvallerinde tanırlar mekânlarını, dükkânlarını.

Parçada olayların olaylar üzerine gelişmesine, zamanın akışına dikkat etmişeniz öyküleme tekniğini

yakalamışsınızdır. Hatta parçayı okuyup bitirince "Eee sonra ne olmuş?" diyeceğimiz geliyor. Bu da bu parçaya bir roman veya öyküden alınmış izlenimi veriyor. Yani öyküleme tekniğini gösteriyor.

Örnek:

Yatağın altında yeşil, tahtadan bir sandık duruyordu. Onu açtım. Az daha sevincimden haykıracaktım. Annemin bir hafta önce İstanbul'dan gönderdiği hediyeler içinde çıkan kaşadı pırl pırl parlıyordu. Hemen kaptım. Tosun'un yanına koştum. Karnına sürtmek istedim. Rahat durmuyordu. Galiba acıtıyor, dedim. Gümüş gibi parlayan bu güzel kaşadının dişlerine baktım. Çok keskin çok sivriydi. Biraz köreltmek için duvarın taşlarına sürtmeye başladım. Dişleri bozulunca, tekrar denedim. Atların hiçbirini durmuyordu. Kızdım. On adım ilerideki çeşmeye koştum.

Örnek:

Ayakkabıcı, iskemlesine oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Şaşarak eğlenerek seyrediyordu. Tamirci, kartona benzeyen kalın deriyi iki tarafı keskin incecik, sapsız bıçağıyla kesti. Ağzına bir avuç çivi doldurdu. Sonra bunları ağzından çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mıhladı. Deri parçalarını pis bir suya koyup ıslattı. Mundar çanaktaki macuna parmağını daldırıp tabanlara sürdü. Hasan bunların hepsine dikkatle bakıyordu. Susuyor ve bakıyordu.

2. Betimleyici Anlatım

- * Betimleme, sözcüklerle resim çizme işidir.
- * Görme, dokunma, işitme, tatma ve koklama duyularımız aracılığıyla varlıkların niteliklerini, bu varlıkların duyularımız üzerinde uyandırdıkları izlenimleri belirtmektir.
- * Betimleme, varlıkların belirgin özelliklerini tanıtıp göz önünde canlandırmaktır.
- * Betimleyici anlatımda okuyucunun çeşitli duyularına seslenilerek anlatılan varlıkla ilgili izlenim kazanılması amaçlanır.
- * Betimlemede asıl olan görselliktir.
- * Bu nedenle gözle algılanan renk ve biçim ayrıntılarına büyük yer verilir.
- * Betimlemelerde yazar, nesnel olabileceği gibi gözlemlerine duygularını, yorumlarını katabilir; düşsel öğelerden de yararlanabilir.
- * Roman, hikâye, tiyatro, gezi yazısı, Şiir gibi türlerde kullanılır.

Betimlemelerin iki biçimi söz konusudur: Açıklayıcı Betimleme ve Sanatsal (İzlenimsel) Betimleme

a) Açıklayıcı Betimleme:

Gözle görülenin anlatıldığı betimleme türüdür. Varlıkların ya da kişilerin dış görünüşüyle, olduğu gibi tanıtılması amaçlanır. Gözlem gücünden yararlanılır fakat kişisel yorumlara pek yer verilmez, duygular belirtilmez.

Örnek:

"...Akdeniz Bölgesi'nin çatısını Toros Dağları oluşturur. Dağlar bazı yerlerde denize çok sokulur; kayalık ve az girintili çıkıntılı bir kıyı üzerinde dikine inerler. Bazı yerlerde ise kıyı çizgisi ile dağ sınırları arasına Adana Ovası gibi geniş düzlükler girer. Bu bölge özelliğini kendine komşu olan ılık denizden alır. Fakat denizin etkisi yüzey şekillerine ve yükseltiye göre değişir..."

b) Sanatsal (İzlenimsel) Betimleme:

Görsellikten çok, izlenim ve sezginin ağır bastığı betimleme türüdür. Varlıkların duyularımız üzerinde uyandırdıkları izlenimleri belirtme amaçlanır, insanların iç dünyasıyla tanıtıldığı, tavır ve davranışlarının ele alındığı ruhsal betimlemeler de bu türe girer. Özel ayrıntılar üzerinde durulur. Yazar, anlatımına duygu ve yorumlarını da katar. Benzetmelere, yinelemelere, düşsel öğelere ve mecazlı söyleyişlere başvurur.

Örnek:

Mağaranın ağzında büyük ağabeyim elinde kazma, ortanca kürek, küçük olanı da sönük bir gaz lambası ile beklerdi. Mağaranın içi uzun bir dehlize benzer, etrafta birtakım acayip şeyler varmış gibi görünür, durmadan tepeden damla damla su sızar, yer daima ıslak olurdu. Ben mağaranın kapısı önünde, bir ayağım içerde, bir ayağım dışarda beklerdim. Güneş ağaçlardaki Eriklerin üzerine ışıldardı.

Not: Betimleme paragraflarında sadece bir özel konu ve onun ayrıntıları vardır. Ana düşünce söz konusu değildir.

Önemli Uyarı:

Bir betimlemede olay varsa, o anlatım yöntemi öyküleme sayılır. Hareketlilik varsa; ancak olay yoksa o zaman anlatım yöntemi betimleme olarak kalır.

Örnek:

Köyde iki günden beri olağanüstü zamanlara özgü bir hal var. Bayram mı? Hayır; çünkü hiç kimse yeni giysilerini giymemiştir. Biri mi evleniyor? O da değil. Yalnız herkes işini gücünü bırakmış, şunun bunun evinde, hemen hemen gizli diyebileceğimiz birtakım toplantılar da... Sonra genel bir avarelik, bir kendinden geçiş, gözlerde hiç görmediğim pırıltılar...

Bu betimleme, bir öykü havasında; ancak bir olay yok. Bir ana düşünce yok. Hareketli anlatım öyküleme için yetmiyor ve anlatım betimleme aşamasında kalıyor.

Örnek:

Mehtap, küçük koyu pırıl pırıl aydınlatıyor. Denizin ölü dalgaları başından geçenleri kıyıya anlatıyor. Hafif bir meltem, gecenin sıcaklığını bastırmak için tüm soluğunu harcıyor. İkimiz de susuyoruz. Konuşmak yasak sanki... Zaten konuştuğumuz an bu sihirli büyü bozulacak. İç dünyalarımız doğanın görkemiyle bir olmuş. Suskunluğumuzun gürültüsü yetiyor bize.

Örnek:

Kış, Ada'nın her tarafında yerleşebilmek için rüzgârlarını poyraz, gün doğusu, batı karayel, karayel halinde seferber ettiği zaman; öteki yakada yaz, daha pılısını pırtısını toplamamış, bir kenara, oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur. Gitmekle gitmemek arasında sallanır bir halde, elinde bir pasaport, çıkınında üç beş altın, bekleyen bu güzel yüzlü göçmen tazeyi benden başka bu adada seven hemen hiç kimse yoktur diyebilirim.

Örnek:

Barba Vasili, sandalın kışındaki koltuğu suya bıraktı. Gözü ipte, küreklere asıldı. On dakika sonra arkamızdaki adayı da görmez olduk. Sis, gitgide bastırıyor. Uzaktan uzağa vapur sesleri sağımızdan mı gelir, solumuzdan mı? Yakınlarda, pek yakınımda bir hışırtı da duyar gibi olduk. Hiçbir şey göremedik ama. Bir vapur sanki burnumuzda gibi acı acı öttü.

Örnek:

Sabahın 6'sı. Saroz Körfezi kıpırtısız. Kıvrım kıvrım bir sahil... Tahta bir iskele... İskelede tek ayaküstünde duran iki martı ve balık tutmaya çalışan bir babayla bir oğul... Tüm hareketler ağır çekim... Arada bir 'hay anasını' sözleri, umutlanarak açılmış martı ağızları...

Örnek:

Kırış kırış bir yüz... Altmış yılın çizgileri... Askerlikten kalma bir kurşun yarası izi... Çukura kaçmış çakır gözler... Dünyanın kahrına dayanmaya çalışan, gelecekte umudu kalmamış bir adam.

Örnek:

Buradan (Değirmenoluk'tan) Akçadağ'a kadar öyle kayalık öyle sarptır ki Toros, bir ev yerinden daha büyük toprak parçası görülmez. Ulu çamlar, gürgenler kayaların arasından göğe doğru ağmıştır. Bu kayalıklarda hemen hemen hiçbir hayvan yoktur. Yalnız, o da çok seyrek, akşam vakitleri keskin bir kayanın sivrisinde boynuzlarını, büyük çangallı boynuzlarını sırtına yatırmış bir geyik, bacaklarını gerip sonsuzluğa bakarcasına durur.

3. Açıklayıcı Anlatım

- * Makale, fıkra, deneme gibi öğretici özellikler gösteren türlere özgü bir anlatım biçimidir.
- * Herhangi bir konu hakkında bilgiler vermek, bir şeyler öğretmek amacına yöneliktir.

- * Amaç doğrudan bilgi vermek olduğundan yazar sanatlı söyleyişlere, imalı sözlere pek yer vermez.
- * Açık, anlaşılır bir dil kullanır.
- * Soyutlamalardan, kişiselikten kaçınır.
- * Açıklayıcı anlatım biçiminde amaç bilgilendirme, öğretme olduğundan düşünceyi geliştirmek ve konunun daha iyi biçimde anlaşılmasını sağlamak için "tanımlama, örnekleme, tanık gösterme ve karşılaştırma" gibi düşünceyi geliştirme yöntemlerine başvurulur.
- * Ansiklopedilerde, ders kitaplarında daha çok bu tür bir anlatım görülür.

Örnek:

Teknik, bilimin kristalize olmuş halidir. Yani bilimin araç-gereç ve makineye dönüşmüş halidir. İnsanoğlu onun sayesinde ilkçağların karanlığından sıyrılmıştır. Kendine daha çok zaman ayırıp kültürel yönden olgunlaşmıştır. Birbirini sevmeyi, barış içinde bir arada yaşamayı öğrenmiştir.

Örnek:

Divan edebiyatı Arap ve Fars edebiyatının Türk edebiyatındaki uzantısıdır. Hem içerik hem de biçim yönünden tam bir taklittir Divan edebiyatı. İşlenen konulara doğru düzgün bir konu eklenmemiştir. Biçim için de geçerlidir bu. Divan şairi, bu açmazdan kurtulmak için söz oyunlarına başvurmuştur. Bu nedenle Divan edebiyatı bir marifet gösterme edebiyatıdır.

4. Tartışmacı Anlatım

- * Tartışmacı anlatımın amacı, okuyucunun herhangi bir konudaki fikrini değiştirmektir.
- * Bir konu üzerinde en az iki görüş vardır. Bu görüşlerden birisi yazarın görüşü, diğeri veya diğerleri başkalarının - belki de okuyucunun- görüşüdür. Yazar değişik yöntemler kullanır, deliller getirir, ispatlar yapar ve parçanın sonunda kendi görüşünü haklı çıkarır.
- * Bu teknikle yazılmış parçalarda genellikle karşılıklı konuşma havası vardır. "Bence, bana göre, kanımca, bana öyle geliyor ki" gibi öznel yargı bildiren sözler dikkati çeker.
- * Bu yazılarda genellikle karşılıksız sorulara yer verilir.

Örnek:

Her gece iki üç film seyreden televizyon tutsakları neyse, bir günde bir roman bitiren otobüste, trene, yolda, yatakta okuyanlar da odur. Yığınla kitap okumak övgüye değer değil bence. Okuyup düşünmek, o yapıtı yeniden yaratmak önemli. Bu da bir emek, sabır ve planlı çalışma işi. Diyeceğim on beş günde ya da ayda bir roman bitirip tam bitirmek. Bu nedenle "Çok okuyun." diyenlere karşıyım.

Örnek:

Kimi sanatçılar, sanatın amacını içerik olarak görür. Onlara göre iletecek bir şeyi olmayan, tek satır bile yazmamalı. Kimileri ise sanatı biçim olarak algılar. Onlara göre güzel olmayan hiçbir şey sanatsal değildir. Oysa sanatta içerikle biçim etle tırnak gibidir.

Örnek:

Hayır, kültür bir birikim ve sentezdir. Kim görmüş tümüyle özgün ve bir dönemde yaratılmış kültürü? Bir ulusun ya da bir toplumun kültüründe onlarca toplumun ve binlerce yılın katkısı vardır.

5. Coşku ve Heyecana Bağlı (Lirik) Anlatım

- * Lirik anlatımda dil "heyecana bağlı işlev" de kullanılır.
- * Coşku ve heyecana bağlı anlatım daha çok şiir, roman, hikâye, tiyatro türlerinde kullanılır.
- * Öyküleyici anlatımda bir olay ve durumun anlatılması; betimleyici anlatımda kişi, durum ve varlıkların betimlenmesi; lirik anlatımda ise duyguların ifade edilmesi esastır.
- * Coşku ve heyecana bağlı anlatımlarda kelimeler daha çok mecaz ve yan anlamda kullanılır.
- * Öyküleyici anlatımlarda olay ve durumlar anlatılırken duygusal düşünceler katılmaz. Coşku ve heyecana bağlı anlatımda duygular ve içinde bulunan ruh hali yansıtılır.

Örnek:

Tahirle Zühre Meselesi

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da hattâ sevda yüzünden ölmek de ayıp değil, bütün iş Tahirle Zühre olabilmekte yani yürekte.

Meselâ bir barikatta dövüşerek meselâ kuzey kutbunu keşfe giderken meselâ denerken damarlarında bir serumu ölmek ayıp olur mu?

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da hattâ sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.

Seversin dünyayı doludizgin
ama o bunun farkında değildin
ayrılmak istemezsin dünyadan
ama o senden ayrılacak
yani sen elmayı seviyorsun diye
elmanın da seni sevmesi şart mı?
Yani Tahiri Zühre sevmeseydi artık
yahut hiç sevmeseydi
Tahir ne kaybederdi Tahirliğinden?

Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da hattâ sevda yüzünden ölmek de ayıp değil.

6. Destansı (Epik) Anlatım

- * Olağanüstü olaylar ve kişiler anlatılır.
- * Destan türünün yiğitçe havası vardır.
- * Yapıp etmeler yani fiiller ön plandadır.
- * Tarihi konular ve kahramanlıklar işlenir.
- * Etkileyici bir özellik taşır.
- * Sürekli hareket vardır.
- * Şiir, destan roman, hikâye, tiyatro, destansı anlatımın kullanıldığı türlerdir.
- * Sanatlı bir dil kullanılır.

7. Emredici Anlatım

- * Dil alıcıyı harekete geçirme işlevinde kullanılır.
- * Emir, telkin, öneri anlamı taşıyan ifadeler yer verilir.
- * Öğretici ve açıklayıcı yönleri vardır.
- * Uyulması beklenen bir üslubu vardır.(Zorlama anlamı vardır.)
- * Sosyal hayatın düzenlenmesinde emredici anlatım kullanılır.
- * Trafik kuralları, bazı eşyaların kullanma kılavuzları, ilaçların kullanma kılavuzları emredici anlatıma örnek verilebilir.

8. Öğretici Anlatım

- * Dil daha çok göndergesel işlevde kullanılır.
- * Söz sanatlarına, kelimelerin mecaz anlamlarına yer verilmez.
- * Verilen bilgiler örneklerle ve tanımlarla pekiştirilir.
- * Daha çok nesnel cümleler kullanılır.
- * Açıklama, aydınlatma, bilgi verme amaçlarıyla yazılır.
- * Ses akışını bozan, söylenmesi güç sesler ve kelimeler yoktur.
- * Bu anlatım türü daha çok ansiklopedilerde ve ders kitaplarında kullanılır.

9. Düşsel (Fantastik) Anlatım

- * Düşsel anlatımda konu; olağanüstü ve fantastik özelliklere sahip, hayal ürünüdür.
- * Zaman belirli ya da belirsizdir; olağanüstü özelliklere sahip olabilir.
- * Mekân, olağanüstü, düşsel öğelerden oluşmuş olabilir. Mekân günlük yaşamda karşılaşamayacağımız niteliktedir.
- * Kişiler çoğu zaman gerçekten uzak kişilerdir. Olağanüstü nitelikte olabilirler.
- * Düşsel anlatımda hayal, varsayım, abartma, kişileştirme gibi unsurlar çok kullanılır.

10. Gelecekte Söz Eden Anlatım

- * Gelecekte söz eden metinler varsayım ile oluşmuştur.
- * Verilerden yola çıkılarak geleceğe ait tahmin yapılabilir.
- * Olandan çok olması istenilen anlatılır.
- * Gerçekleşmesi mümkün olmayan tasarı ve düşünceler anlatılır.

11. Söyleşmeye Bağlı Anlatım

- * Sohbet, mülakat ve diyalog, monolog metinleri söyleşmeye bağlıdır.
- * Karşılıklı konuşmalar, bağlama ve konuşulan kişiye değişebilir.
- * Görme ve işitmeyle kurulan iletişim önemlidir.
- * Vurgu ve tonlama önemlidir.
- * Roman, hikâye ve tiyatrolardaki karşılıklı konuşmalara diyalog, iç konuşmalara ise monolog denir.

12. Mizahi Anlatım

- * Okuyucuda uyandırılmak istenen etkiye göre düzenlenir.
- * Ses, taklit, hareket ve konuşma önemlidir.
- * Mizahi unsurlarda gerçekten sapma vardır.
- * Mizahi unsurları oluşturmada karşılaştırmalar, durumlar, hareketler, kelime ve kelime gruplarından yararlanılabilir.
- * Amaç okuyucuyu düşündürmek ve eğlendirmektir.
- * Roman, hikâye, tiyatro, şiir, deneme gibi türlerde kullanılır.
- * Mizahi anlatımlarda dil bir olayı anlatmak için kullanılır.

SÖZCÜK TÜRLERİ

Sözcükler tür itibarıyla iki grupta incelenir.

A- İsim Soylu Sözcükler

- a) İsim
- b) Zamir
- c) Sıfat
- d) Zarf
- e) Edat
- f) Bağlaç
- g) Ünlem

B- Fiiller

- * İsim } Tek başlarına görev üstlenir
- * Zamir } Tek başlarına görev üstlenir
- * Sıfat } isimleri niteleyip belirterek görev üstlenir
- * Zarf } Fiili, sıfatı, fiilimsiyi, zarfı belirterek görev üstlenirler.
- * Edat } Tek başlarına görev üstlenir
- * Bağlaç } Tek başlarına görev üstlenir
- * Ünlem } Tek başlarına görev üstlenir
- * Fiil } Tek başlarına görev üstlenir

İSİMLER

Tanım: Canlı, cansız bütün varlıkları, kavramları tanıtmaya yarayan sözcüklere isim denir.

Değişik özellikleriyle gruplanır.

1 - Varlıklara Verilişlerine Göre Adlar

a- Özel Adlar

Eşi ve tam bir benzeri olmayan sözcüklerdir. Bu isimler tek bir varlığı karşılar.

Bazı özel adlar

- Kişi adları
- Hayvan adları
- Yer adları
- Dil, din, mezhep, tarikat adları
- Ülke adları
- Ulus adları
- Kitap, dergi, gazete adları
- Kurum, dernek, okul adları.

Not 1: Kimi cins adlar cümle içinde kullanılışlarına göre özel ad olabilir.

Ör: Boncuk miyavlayarak yanıma geldi.

b - Cins Adlar

Aynı türden varlıkların ortak adıdır.

Ör: kalem, defter, silgi...

2- Varlıkların Oluşlarına Göre Adlar

a. Somut Adlar

Beş duyu organıyla algılanabilen adlardır.

Ör: ışık, hava, koku, sıcak...

b. Soyut Adlar

Beş duyu organıyla algılanamayan adlardır.

Ör: fikir, düşünce, öfke...

3- Varlıkların Sayılarına Göre Adlar

a. Tekil Adlar

Varlıkların çoğul eki almamış haline denir.

Ör: okul, masa, sıra...

b. Çoğul Adlar

Çoğul eki almış sözcüklerdir.

Ör: okullar, masalar, sıralar...

Not: Çoğul eki -lar, -ler isimlere çoğul anlamdan farklı anlamlar da katar.

Örnekler:

- Mehmetlere gideceğiz. (Aile)
- Bu savaşı Selçuklular kazandı (Soy)
- İngilizler ticaretten anarlar. (Ülke)
- Nice Fatih'ler yetişecek. (Benzerleri)
- Ahmetler ayağa kalksın. (Adı Ahmet olanlar)
- Önceki gün arabaları çalınmış. (İyelik)
- Amerikalarda az dolaşmadık. (Abartma)
- Oğuz Beyler geldi mi? (Saygı)
- Akşamları televizyon izliyor. (Süreklilik)

c. Topluluk Adı

Biçimce tekil anlamca çoğul olabilen adlardır.

Ör: ordu, sürü, millet, çete, alay

Not: Bazı durumlarda genelleme ve ad aktarması yoluyla da sözcükler topluluk adı olabilir.

Örnek:

- * Öğretmen toplumun aynası olmalıdır. (Bu cümlede öğretmen sözcüğü ile genelleme yapılmış ve topluluk adı oluşmuştur.)
- * Önümüzdeki hafta sınıf pikniğe gidiyor. (Bu cümlede sınıf sözcüğü ile sınıftaki öğrenciler kastedilerek ad aktarması yapılmıştır ve topluluk adı oluşturulmuştur.)

İSMİN HALLERİ (ADIN DURUMLARI)

İsimlerin cümle içinde öge olmalarını sağlayan ve onların görevlerini ortaya çıkaran eklerdir.

1- Yalın Hali

Hal eki almayan isimlerdir.

Not: Bir isim hal eki dışında ek alsa da yalın halde sayılır.

Ör: Kardeşim bu yıl sınavı kazandı. (Kardeşim sözcüğü isimdir ve –im ekini almıştır; ancak hal eki almadığı için yalındır. Sınavı sözcüğü ismin –i hal ekini almıştır.)

2- Belirtme Hali

Eki –i'dir. Bu eki alan sözcük “neyi, kimi “ sorularından birine cevap vererek belirtili nesne olur.

Uyarı: İyelik ekiyle, belirtme hali eki birbirine karıştırılmamalıdır.

Örnek:

- * Evi buraya çok uzakmış. (-i eki iyelik ekidir.)
- * Evi iki saat aradım. (-i eki eklendiği sözcüğü nesne yaptığı için hal ekidir.)

3- Yönelme Hali

Eki a, e'dir. Bu hal ekini alan sözcük dolaylı tümleç veya zaman anlamlı zarf tümleci olur.

Örnek:

- * Evi buraya çok uzakmış. (buraya sözcüğündeki –a halk ekidir.)
- * Akşama senin yanına gelirim. (akşama ve yanına sözcüklerinde –a eki hal ekidir.)

4- Bulunma Hali

Eki da, de, ta, te'dir. Bu hal ekini alan sözcük dolaylı tümleç veya zaman anlamlı zarf tümleci olur.

Örnek:

Sende bir ışık görüyorum. (sende sözcüğündeki –de hal ekidir.)

5- Ayrılma hali (Çıkma Durumu):

Eki -dan, den, tan, ten'dir. Bu hal ekini alan sözcük dolaylı tümleç veya zaman anlamlı zarf tümleci olur.

Ör:

Aşağıdan buraya doğru geliyormuş. (aşağıdan sözcüğündeki –dan eki hal ekidir.)

İSİM TAMLAMALARI

İsim tamlaması en az iki ismin bir araya gelerek tek varlığı, kavramı, durumu veya olayı karşılamasıdır. Tamlayan ve

tamlanan olmak üzere iki unsuru vardır. Bu unsurlar farklı ekler alırlar.

Tamlayan Eki: in, in, un, ün, nın, nin, nun, nün (Bu eke ilgi eki de denir)

Tamlanan eki: ı, i, u, ü, sı, si, su, sü (Bu eke iyelik eki de denir)

İSİM TAMLAMASI TÜRLERİ

1- Belirtisiz İsim Tamlaması:

Tamlayanın ek almadığı, tamlananın ek aldığı tamlamalardır.

Örnek:

Aşk acısı

Mutluluk sarhoşu

Bebek arabası

Soba bacası...

2- Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanın da tamlananın da ek aldığı isim tamlamalarıdır.

Örnek:

Hayatın anlamı

Sevginin gücü

Çayın demisi

Okulun sıkıntısı...

3- Zincirleme İsim Tamlaması

En az iki isim tamlamasının bir araya gelerek kalıplaşmasıyla oluşan isim tamlamasıdır.

Örnek:

Sınav sorularının cevap anahtarı

Okulun beton duvarları

4-Takisız İsim Tamlaması

Tamlayan da tamlanan da ek almaz. Bir şeyin neyden yapıldığını veya neye benzediğini belirtir.

Örnek:

Taş yürek

Demir yumruk

Ölü deniz

Altın bilezik

Yün kazak

Not: Takisız isim tamlamasında temel kriterler tamlamanın ek almaması ve bir şeyin neyden yapıldığını veya neye benzediği belirtmesidir. Bunlardan birinin olmaması takisız isim tamlamasını bozar.

Örnek:

Annem çok güzel vişne reçeli yapar. ("Vişne reçeli" tamlamasında vişne, reçelin neyden yapıldığını belirtse de "reçel" sözcüğü tamlanan eki aldığı için bu tamlama belirtisiz isim tamlaması olur.)

Uyarılar:

1. İsim tamlamalarında tamlanan eki kaldırılınca tamlama bozulur.
Örnek:
Camın tozu (Camın toz)
2. Zamirlerle kurulan ad tamlamalarında kimi zaman tamlananın aldığı ek düşebilir.
Örnek:
Siziz ev(iniz) okula uzak mı?
3. İsim tamlamalarında zamirler tamlayan da tamlanan da olabilir.
Örnek:
Onun neyi varmış?
4. Tamlamalarda zamirlerde çekimlenebilir.
Ör: Benim evim
Senin evin
5. Belirtili ad tamlamalarında tamlayanla tamlanan arasında bütün-parça özelliği varsa tamlayan "-ın" eki yerine "-den" ekini alabilir.
Örnek:
Çocukların birkaçı buraya geldi ve seni sordu.
Çocuklardan birkaçı buraya geldi ve seni sordu.
6. Bir isim tamlamasında tamlayan da tamlanan da düşebilir.
Ör:
Henüz arabası tamir edilemedi. (onun arabası)
Karşı kıyıdaki büyük ev onlarınmış. (onların eviymiş)
7. Tamlayanla tamlanan yer değiştirebilir.
Ör: Geçti güzelliğiyaz günlerinin
8. İsim tamlamalarında fiilimsi kullanılamaz.

Not:

1987 ÖYS ve 1996 ÖSS'de sorulan birer soru, isim tamlamalarında tamlayan ya da tamlanan olarak fiilimsilerin kullanılıp kullanılmayacağı sorununu gündeme getirdi. ÖSYM'nin ilgili soruları şu şekildedir.

Örnek:

"Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir isim tamlaması kullanılmıştır? (1987 ÖYS)

- A. Kardeşimin böyle bir şey yapacağını sanmıyordum.
- B. Okulunun ne zaman açılacağını bile bilmiyordu.

- C. Arkadaşının kitabını bulamayınca çok üzüldü.
- D. Evinin düzenli olmasına özen gösterirdi.
- E. Sarsıntının önce nerede duyulduğu öğrenilemedi."

Bu sorunun doğru cevabı olarak C seçeneği duyuruldu. C seçeneğindeki "arkadaşının kitabı" bir isim tamlamasıdır. "kardeşim-in böyle bir şey yapacak-ı", "okul-un ne zaman açılacak-ı", "evi-nin düzenli olma-sı", "sarsıntı-nın önce nerede duyulduk-u" gibi yapılar da birer kelime grubudur. ÖSYM, bu yapıların içinde sıfatfiil ve isim-fiil bulunduğu için - ilgi hâli eki ve iyelik eklerini görmezden gelerek bunları "isim tamlaması" olarak kabul etmemiştir.

Örnek:

"Aşağıdaki cümlelerin hangisinde, arasına sözcük ya da sözcükler girmiş bir isim tamlaması vardır? (1996 ÖSS)

- A. O kırmızı gülleri kimin için aldığını söylemedin.
- B. Öğrenciler, fen derslerinin boş geçmesinden yakınıyorlar.
- C. Ankara'nın adını yeni duyduğum semtleri var.
- D. Yeni defterini bu kâğıtla kaplamalısın.
- E. Türkçe kitabını yarın okuluna getirirsen iyi olur."

Bu sorunun doğru cevabı ÖSYM tarafından C seçeneği olarak açıklandı. C seçeneğinde verilen "Ankara'nın adını yeni duyduğum semtleri" tamlayan ile tamlanan arasına sözcükler girmiş bir isim tamlamasıdır. Ancak B seçeneğinde geçen "fen derslerinin boş geçmesi" yapısı da aynı şekilde bir isim tamlamasıdır. Bu yapıda bulunan "geçmesi" isim-fiili nedeniyle ÖSYM tarafından söz konusu yapı "isim tamlaması" olarak kabul edilmemiştir. Ucuz çocuk arabası

9. Bazı durumlarda tamlayan da tamlanan da sıfat olabilir.

Örnek:

Çalışkan öğrencilerin notları
İstanbul'un insanları canından bezdiren sorunları

10. Bazı durumlarda tamlama sıfat olabilir.

Örnek:

Bakımsız köy yolları

Not: Belirtili isim tamlamasının önüne gelen sıfat tamlaya aittir.

Örnek:

Yeni kitabın içeriği

Adlarda Küçültme:

İsimlerde küçültme anlamı "-cık, -ceğiz..." ekleriyle sağlanır.

Örnek:

Atlas okyanusunda birçok adacık vardır.
Evceğizlerinde bir kişilik yer yoktur.

Uyarı:“Bademcik, kurbağacık, anneciğim, kadıncağz” gibi sözcüklerde küçültme anlamı yoktur.

BİRLEŞİK İSİMLER

İki farklı sözcüğün bir araya gelerek kendi anlamlarından az çok farklı bir anlam oluşturacak biçimde kaynaşmasıyla oluşan sözcüklerdir.

Birleşik isimler değişik şekillerde oluşabilir:

- a. İsim tamlaması yoluyla:
Hanımeli, ayakkabı, aslanağzı, Çanakkale...
- b. Sıfat tamlaması yoluyla:
Sivrisinek, karadul, Acıgöl, açıkgöz...
- c. İki çekimli fiilin kaynaşması yoluyla:
Çekyat, gelgit, biçerdöver, uyurgezer...
- d. Bir isimle bir çekimli fiilin kaynaşması yoluyla:
Mirasyedi, gecekondü, imambayıldı, bilgisayar, ateş kes, varyemez...
- e. Birleşik isimlerin oluşumu sırasında sözcüklerin her ikisi anlamını kaybedebilir:
Aslanağzı: Bir çiçek adıdır. Ne aslanla, ne de aslanın ağzıyla bir ilgisi vardır.
- f. Sözcüklerden sadece biri anlamını kaybetmiş olabilir.
Rüzgârgülü: Rüzgârda dönen pervane gibi bir nesnenin adıdır. Burada sadece "gül" sözcüğü kendi anlamını yitirmiştir.
- g. Sözcüklerin her ikisi de kendi anlamlarında olabilir.
Ayakkabı: Her iki sözcük de kendi anlamındadır.

SIFAT (ÖNAD)

İsimlerin anlamlarını çeşitli yönlerden belirten ve niteleyen sözcüklere sıfat denir.

Ör: Yorgun insanlar şuradaki tarlanın gündelikçi işçileriydi.

Sıfatlar iki bölüme ayrılır.

A- Niteleme Sıfatları

İsme sorulan “nasıl” sorusunun cevabıdır.

Örnek:

Kırmızı güllerden bir demet alabilir miyim?
Akşam kızılışıyor, masmavi denizde.

Not: Bir sıfatla bir ismin bir araya geldiği her yerde sıfat tamlaması vardır.

Örnek:

Yemyeşilağaçlar

Not: Bir sıfat tamlamasında isim düşürülüp sıfat tek başına bırakılırsa adlaşmış sıfat oluşur; ancak adlaşmış sıfatın oluşması için sıfatın niteleme sıfatı ya da sayı sıfatı olması gerekir aksi halde sıfat olan sözcük zamir olur.

Örnek:

Güzel kızlarla arkadaşlık etmeyi seviyorum.

Güzellerle arkadaşlık etmeyi seviyorum.

Biraz önce iki öğrenci seni arıyordu.

Biraz önce ikisi seni arıyordu.

B- Belirtme Sıfatları

1- İşaret Sıfatları

İsimleri işaret yoluyla belirten sözcüklerdir. Başlıca işaret sıfatları şunlardır: “bu, şu, o, öteki, beriki, böyle, şöyle, öyle, buradaki, oradaki, şuradaki...”

Örnek:

Bukasabaya ömrümü verdim.

2- Belgisiz Sıfat

İsimleri belli belirsiz niteleyen sözcüklerdir.

Örnek:

Kardeşine birkaç kitap aldım.

Not: Tümel sözcükler belgisiz sıfat kabul edilir. Her, bütün, hiçbir...

Örnek:

Her insan ölümü tadacaktır. (“Her” belgisiz sıfat)

Not: “Bir” sözcüğü sayıca kesinlik bildirirse sayı sıfatı aksi halde belgisiz sıfattır.

Örnek:

Akşamları bir bardak süt içmelisin. (sayı)

Bir gece ansızın gelebilirim. (belgisiz)

3- Soru Sıfatı

İsimleri soru yoluyla belirten sözcüklerdir.

Örnekler:

- * Nasıl bir dünya hayal ediyorsun?
- * Hangi dağda kurt ölmüş?
- * Kaçınıcı katta oturuyorsunuz?
- * Kaç yıl kaldınız bu dairede?
- * Bu yarışmada ne kadar para kazandın?

4- Sayı Sıfatı

İsimlerin sayısını belirten sıfatlardır. Değişik şekillerde görülür.

a- Asıl Sayı Sıfatı

İsimlerin sayısını tam olarak belirten sıfatlardır.

Örnekler:

- * Bir şiir de ben okuyacağım.
- * Kırk katır mı, kırk satır mı?
- * Ülkeyi katleden yirmi kişi

b- Sıra Sayı Sıfatı

Asıl sayı sıfatlarına “-inci” eki getirilerek yapılan sıfatlardır.

Örnekler:

- * Birinci soruyu yanlış çözdüm.
- * Yedinci gün adam eski sağlığına kavuştu.

Not: “İlk, ortanca, son” sözcükleri sayı anlamı bildirmese de sıra sayı sıfatı kabul edilir.

c- Üleştirme Sayı Sıfatı

Asıl sayı sıfatlarına “-ar, -er” eki getirilerek yapılır.

Örnekler:

- * Birer milyarlık iki çek kazandık.
- * Sınıflarımız yirmi dörder kişilikti.

Not: Bu ek rakamlarla yazılan sayılara gelirse yazım yanlış olur.

Örnek:

Öğrenciler 5’er kişilik grup oluşturdu. (5’er yazım yanlış)

d- Kesir Sayı Sıfatı

İsimleri kesirli ifadelerle belirten sıfatlardır.

Örnekler:

Sınıftan yüzde doksan dokuz başarı bekliyoruz.

Yüzde yirmilik dilime girmek kolay iş; sıkıysa yüzde üçlük dilime gir.

Not: “Çeyrek, yarım, tam” sözcükleri de kesir sayı sıfatı kabul edilir.

e- Topluluk Sayı Sıfatı

İkiz çocukları varmış.

Sıfatlarda Yapı

Sıfatlar yapıları yönünden üçe ayrılır:

a. **Basit Sıfatlar:** Kök durumunda olan ya da yapım eki almamış sıfatlardır.

Örnek: İki sandal, eski yüzler, bu ev

b. **Türemiş Sıfatlar:** Ad ya da eylem tabanlarına çeşitli yapım eklerinin getirilmesi ile oluşan sıfatlardır.

Örnek:

Bulanık su, bitkin yüzler, kapıdaki nöbetçi, susuz yaz

c. **Bileşik Sıfatlar:** Birden çok sözcüğün, birleşmesinden oluşan sıfatlara yapıları yönünden bileşik sıfat denir. Bileşik sıfatlar iki grupta incelenir.

Anlamca Kaynaşmış Bileşik Sıfatlar: Anlam olarak bir tek kavramı gösterdiği için biçimce bileşik yazılan sıfatlardır.

Örnek:

Yalınayak çocuklar, boşboğaz kadınlar

Kurallı Bileşik Sıfatlar: Biçimsel olarak ayrı yazılmalarına karşın belli bir kurala bağlı olarak anlamca kaynaşmış olan sıfatlardır.

Kurallı bileşik sıfatlar genel olarak şu yollarla yapılır:

* Bir sıfat tamlamasında tamlanan durumundaki ada “-lı, -li” ekinin getirilmesiyle:

Örnek:

Büyük kapılı ev
Güzel gözlü kız

* Sayı sıfatlarıyla kurulan sıfat tamlamalarında tamlanan durumundaki ada -lik ekinin getirilmesiyle:

Örnek:

On yıllık bekleyiş
İki aylık süre

* Bir takısız ad tamlamasında, tamlayan durumundaki ada “-lı, -li” ekinin getirilmesiyle:

Örnek:

Mermer sütunlu saray
Deri montlu çocuk

* Bir sıfat tamlamasında adla sıfatın yeri değiştirilerek ada üçüncü tekil kişi iyelik eki (-i, -si) getirmesiyle:

Örnek :

Yıkık duvar duvarı yıkık ev
Kırık cam camı kırık pencere

* Ayrılma (-den) durum eki almış bir addan sonra kullanılan ad eylemler birleşik sıfat oluşturur.

Örnek:

Babadan kalma ev
Anadan doğma sakat

San (Unvan) Sıfatları

İnsan adlarıyla birlikte kullanılır. İnsanların rütbe, derece ve sosyal durumlarına göre onların adlarına eklenen saygı, tanıtmaya sözcükleridir. Kişi adlarının başında veya sonunda ya da hem başında hem de sonunda kullanılabilirler.

Örnek:

Bekir Sıtkı Bey
Damat Ferit Paşa
Doktor Ahmet Bey
Profesör İsmail Hakkı
Gazi Osman Paşa

Sıfatlarda Pekiştirme

Niteleme sıfatlarının anlamını güçlendirmek amacıyla onların pekiştirilmesidir. Niteleme sıfatları, iki şekilde pekiştirilir:

a) Niteleme sıfatındaki ilk ünlünün sonuna “m,p,r,s” ünsüzlerinden uygun olan birinin getirilmesi yoluyla

Örnek:

Tertemiz ev
Bembeyaz gömlek
Upuzun boy
Masmavi deniz

b) İkileme yoluyla

Örnek:

Eğri büğrü yollar
pırıl pırıl su
irili ufaklı taşlar
sarı sarı liralalar

Sıfatlarda Küçültme

Niteleme sıfatlarının sonuna “-cik, -cek, -ce, (-i)msi ve (-i)mtrak” eklerinden uygun olan birinin getirilmesiyle onların anlamlarında ve derecelerinde bir azalma ve daralmanın meydana gelmesidir. Eklendiği sözcüğe “.....e yakın” anlamı katar.

Örnek:

Büyücek ev	büyüğe yakın
Yüksekçe tepe	yükseğe yakın
Acımsı biber	acıya yakın
Kızılımtırak hava	kızıla yakın

ZAMİRLER

İsimlerin yerlerini tutan sözcük ve eklerle zamir denir.

Not: Zamirler cümlelerin de yerini tutabilir.

Örnek:

Seni çok seviyorum, dedi. Bunu daha önce hiç söylememişti. (bunu sözcüğü “seni çok seviyorum.” cümlesinin yerini tutar.)

SÖZCÜK BİÇİMİNDEKİ ZAMİRLER

A- Kişi Zamirleri:

İnsanların yerini tutan sözcüklerdir.

Ben-sen-o-biz-siz-onlar

Örnek:

Bizonlara pek inanmayız.

Not: “o” ve “onlar” sözcükleri hem işaret zamiri hem de kişi zamiri olabilir. İnsanın yerini tutarsa kişi, insan dışındaki varlıkların yerini tutarsa işaret zamiri olur.

Örnek:

Onu defterin arasında buldum. (işaret zamiri)

Onu daha önce de ders çalışırken görmüştüm. (kişi zamiri)

Not: “o” ve “onlar” sözcükleri dışındaki işaret, belgisiz ve soru zamirleri bir insanın yerini tutsa bile kişi zamiri kabul edilemez.

Örnek:

- * Herkes olayın sonucunu merakla bekliyor. (“Herkes” insanların yerini tutar ancak kişi zamiri olmaz, belgisiz zamirdir.)
- * Bunlar şehre ilk taşınan kişilermiş. (“Bunlar” insanların yerini tutar ancak kişi zamiri olmaz, işaret zamiridir.)
- * Herkes seni konuşuyor. (insanın yerini tutar ama belgisiz zamirdir.)
- * Bazıları size güvenmeyebilir.(insanın yerini tutar ama belgisiz zamirdir.)

Not: Kişi zamirleri cümle içinde özel isimlerin yerlerini bile tutsa büyük yazılamaz.

Örnek:

19 Mayıs 1919’da Samsun’a O çıktı. (Yazım yanlışdır.)

Not: Kişi zamirleri isim tamlaması kurabilirler. Bazen de tamlayan olup düşer. Tamlayanı düşüp kullanıldığında anlam belirsizliğine neden olabilir. Bu durum da anlatım bozukluğuna neden olur.

Örnek:

- * Sözlerine pek güvenmiyorum.
- * Elbiselerini bana getirdi.

B- İşaret Zamirleri

İsimlerin yerini işaret yoluyla tutan sözcüklerdir.Başlıca işaret zamirleri “ bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, öteki, beriki, böylesi, şöylesi”dir.

Örnek:

Sen değil, öteki gelsin.

Bunları çöpe atman gerekiyor.

Not: İşaret anlamlı sözcükler zamir olabildiği gibi sıfat da olabilir.

- * Bu evi daha önce görmemiştim. (işaret sıfatı)
- * Öteki mahallede oturuyor.(işaret sıfatı)

C- Belgisiz Zamirler

Bir adın yerini tuttukları halde, hangi adın yerini tuttukları tam olarak belli olmayan zamirlerdir. Adları sayı, ölçü miktar ve özne yönünden tam değil de belli belirsiz bir biçimde göstererek onların yerini tutarlar.

Belgisiz zamir olarak kullanılan başlıca sözcükler şunlardır: Kimisi, kimileri, kimi, biri, birisi, birileri, birkaçı, bazıı, bazıları, çoğu, birçoğu, birçokları, başkası, birazı, fazlası, bir kısmı, hepsi, kimse, tümü herkes, hepimiz gibi.

Örnek:

- * Kimsenin ahi kimsede kalmaz.
- * Çoğu gitti, azı kaldı.
- * Birçoğu, bu durumdan habersizmiş.
- * Hepsine benden selam söyle.
- * Kimi ağlarken kimi gülüyor.
- * Başkalarını değil, biraz da bizi düşün.
- * İçlerinden birisi bana çok tanıdık geldi.

Not:Belgisiz zamirler belirtili ad tamlamalarında tamlayan ya da tamlanan olarak kullanılabilirler.

Örnek:

Birkaçının düşüncesi
Çocukların birkaçı

Not:Kişi ve işaret zamirlerinden bazıları ikileme oluşturacak biçimde kullanılırsa belgisiz zamir olur.

Örnek

Onun bunun sözüne uyma
Seni beni hiç dinler mi o?

Not:“Şey” sözcüğü, belirsiz bir adın yerini tuttuğu için her zaman belgisiz zamirdir.

Örnek

Çarşıdan şey aldım.
Şey sordu.

Not: İsimlerden sonra gelerek adlarla ikileme oluşturan yakıştırma anlamlı sözcükler de belgisiz zamir olarak kabul edilir.

Örnek:

Çocuk mocuk istemiyorum.

Not: “kimi” sözcüğü hem belgisiz zamir hem de soru zamiri olarak kullanılabilir.

Örnek:

- * Kimi arıyorsunuz, öğrenebilir miyim? (Soru zamiri)
- * Kimi anlar, kimi anlamaz. (Beltisiz zamir)

D- Soru Zamirleri

Adların yerini soru yoluyla tutan bir zamir çeşididir. Soru zamirleri soru sorarak adların yerine kullanılan sözcüklerdir denilebilir.

Örnek:

- * Bu kitabı kim yırttı? (Ali yırttı.)
- * Senden ne istiyor? (Para istiyor.)
- * Dün akşam nereden geliyordun? (sinemadan)
- * Hangisini daha çok beğendin? (şunu)
- * Yolda kime rastlamış? (bir arkadaşına)

Dönüştürlük Zamiri

Dönüştürlük zamiri “kendî” sözcüğüdür. Kişi zamirleriyle birlikte kullanıldığında öbeleşip pekiştirme anlamı verir.

Örnek:

Bu elbiseyi sen kendin beğendin.

Not: Dönüştürlük zamiri hayvan adlarının da yerine kullanıldığı için kişi zamiri değildir.

Ör: Köpekler kendilerine yapılan iyilikleri asla unutmaz.

İlgi Zamiri

Bir belirtili ad tamlamasında tamlanan durumundaki ikinci adın yerini tutan “-ki” ekine ilgi zamiri denir.

Örnek:

- * Salonun duvarları temiz ama odalarındaki kirli.
- * Benim kalemim seninkinden iyi yazıyor.

İyelik Zamirleri

Bir adın sonuna gelerek, o varlığın sahibini, kime ait olduğunu gösteren (-im, -in, -i, -imiz, -iniz, -leri) iyelik eklerine iyelik zamiri denir.

Örnek:

Evim, evin, evi, evimiz, eviniz, evleri

FİİLLER

1 – Fiillerde Anlam

Fiiller anlamlarına göre üçe ayrılır.

a. Kılış Fiilleri

Nesne alabilen her fiil kılış fiilidir.

Örnek:

Kesmek, tutmak, okumak...

b. Durum Fiilleri

Nesne alamayan ve öznenin iradesine bağlı olan her fiil durum fiilidir.

Örnek:

Yatmak, uyumak, koşmak...

c. Oluş Fiilleri

Nesne almayan ve kendiliğinden meydana gelen fiiller oluş fiilleridir.

Örnek:

Büyümek, acıkmak, kızarmak, uzamak...

2 – Fiillerde Kip

Fiillere zaman ya da dilek anlamı katan unsur kiptir. İki grupta incelenir.

a. Haber kipleri

Zaman anlamı taşıyan kiplerdir.

Geçmiş Zaman	: Kip eki “-di, -miş”
Şimdiki Zaman	: Kip eki “-yor, -makta”
Gelecek Zaman	: Kip eki “-acak”
Geniş Zaman	: Kip eki “-r, -ar, -mez”

b. Dilek kipleri

Zaman anlamı taşımayan kiplerdir.

I. İstek Kipi	: Kip eki: “-a, -alı”
II. Gereklilik Kipi	: Kip eki “-malı”
III. Dilek-Şart Kipi	: Kip eki: “-sa”
IV. Emir Kipi	: Kip eki:

3 – Fiillerde Kişi

Fiilleri gerçekleştiren kişiyi belirten unsurdur. Eklerle ifade edilir.

I.	TŞ.	Ben	gel-di-m
II.	TŞ.	Sen	gel-di-n
III.	TŞ.	O	gel-di-

I.	ÇŞ.	Biz	gel-di-k
II.	ÇŞ.	Siz	gel-di-niz
III.	ÇŞ.	Onlar	gel-di-ler

I.	TŞ.	Ben	gel-miş-im
II.	TŞ.	Sen	gel-miş-sin
III.	TŞ.	O	gel-miş -
I.	ÇŞ.	Biz	gel-miş -iz
II.	ÇŞ.	Siz	gel-miş -siniz
III.	ÇŞ.	Onlar	gel-miş -ler

4 – Çekimli Fiil

Fiillerin kip ve kişi eki almış şekline çekimli fiil denir.

Not: Emir kipinin kip eki yoktur, III. TŞ’ın kişi eki yoktur; olmadığı için de bu unsurlarla çekimlenen fiiller ek alamasa da ekin anlamını içerdiği için çekimli fiil kabul edilir.

Örnek:

Oku-yor-um
Oku-yor
Oku-yun
Oku

5 – Fiillerde Kip Kayması

Bir cümledeki zaman anlamı ile fiildeki kip eki uyuyorsa kip kayması yok; aksi halde kip kayması vardır. Fiildeki zaman anlamı fiile sorulan “ne zaman” sorusuyla bulunur.

Örnekler:

Tren yarım saat sonra istasyona gelir. (Kip kayması var)
Öğrenciler bu durumlardan hoşlanmazlar. (Kip kayması yok)

6- BASİT VE BİRLEŞİK ZAMANLI FİLLER

Bileşik zaman; basit zamanlı bir eyleme hikâye, rivayet ve koşul eklerinin getirilmesiyle yapılır. Kısaca bileşik zamanlı bir eylem üç değişik şekilde kurulur:

* Eylem t+ Kip eki + idi	= Hikâye bileşik zamanlı eylem
* Eylem + Kip eki + imiş	= Rivayet bileşik zamanlı eylem
* Eylem t + Kip eki + ise	= Koşul bileşik zamanlı eylem
* Eylem + Kip eki	= Basit zaman

UYARI: Dilek kipleri herhangi bir zaman kavramı taşımadığı için bunlarla yapılan bileşik zamanlı eylemler, gerçekte ya tek zaman anlamı taşırlar ya da hiç zaman anlamı taşımazlar.

a) Hikâye Bileşik Zaman

Haber ya da dilek kipi almış bir eyleme “-di” ekinin getirilmesiyle yapılır.

Örnek:

- * Di’li geçmiş zamanın hikâyesi: bildiydim, aldıldık...
- * Miş’li geçmiş zamanın hikâyesi: bilmiştim, almıştık...
- * Şimdiki zamanın hikâyesi: biliyordum, alıyorduk...
- * Gelecek zamanın hikâyesi: bilecektim, alacaktık...
- * Geniş zamanın hikâyesi: bilirdim, alırdık...
- * İstek kipinin hikâyesi: bilseydim, alsaydık...
- * Dilek-şart kipinin hikâyesi: bilseydim, alsaydık...
- * Gereklilik kipinin hikâyesi: bilmeliydim, almalıydık...

b) Rivayet Bileşik Zaman

Haber ya da dilek kipi almış bir eyleme “-mış” eki getirilmesiyle oluşur.

Örnek:

- * Şimdiki zamanın rivayeti: biliyormuşum, alıyormuşuz...
- * Gelecek zamanın rivayeti: bilecekmışim, alacakmışim...
- * İstek kipinin rivayeti: bileymişim, alaymışız...
- * Dilek-şart kipinin rivayeti: bilseymişim, alsaymışız...
- * Gereklilik kipinin rivayeti: bilmeliymişim, almalıymışız..

c) Koşul Bileşik Zamanı

Haber ya da dilek kipiyle çekimli bir eyleme “-sa, -se” ekinin getirilmesiyle yapılır. Dilek kiplerinden yalnızca gereklik kipinin koşul bileşik şekli yoktur.

Örnek:

- * Di’li geçmiş zamanın koşulu: bildiysem, aldıysak...
- * Miş’li geçmiş zamanın koşulu: bilmişsem, almışsak...
- * Şimdiki zamanın koşulu: biliyorsam, alıyorsak...
- * Geniş zamanın koşulu: bilirsem, alırsak...
- * Gelecek zamanın koşulu: bileceksem, alacaksak...
- * Gereklik kipinin koşulu: bilmeliysem, almalıysak...

EK - FİİL

Sözcük özelliğini yitirip ek durumuna gelen “imek (i-)” eylemdir.

Görevleri

- * Basit çekimli eylemleri bileşik çekimli yapmak
- * Ad soylu sözcükleri yüklem yapmak

1. Ekeylem, basit çekimli eylemlere gelerek onları bileşik çekimli yapar.

Bir eylem iki tane kip eki almaz. İkinci kip, eylemlere ekeylem sayesinde gelir. Basit çekimli eylemlerden sonra gelen ekeylem hikâye, rivayet, şart bileşik çekimli eylemler meydana getirir. Yani her çekimli eylemde ek-fiil vardır.

Örnek:

- * Bu soruyu daha önce de çözmüştüm.

Görüldüğü gibi, bu cümledeki “çöz-” eylemi, “-miş’li geçmiş zaman kipi” ekini aldıktan sonra, ekeylem sayesinde bir de “-di’li geçmiş zaman kipi” eki almıştır. Yani basit çekimli eylem, ekeylem sayesinde bileşik çekimli hale gelmiştir.

- * Terliyen soğuk su içersen hastalanırsın.

- * Onlar, İstanbul’a haftaya gelecekmış.

Bu cümlelerde de “içersen (içer isen), gelecekmış (gelecek imiş)” eylemleri, iki kip eki alarak ekeylem sayesinde bileşik çekimli hale gelmiştir.

2. Ekeylem ad soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapar. Yüklemle ilgili olarak yaygın ve yanlış bir düşünce vardır. Yüklem hep eylemden oluştuğu zannedilir. Bunun nedeni de, yüklem mutlak kip ve şahıs eki alarak yargı bildirmesidir. Hâlbuki kip ve şahıs ekini, ad soylu sözcükler de alabilir ve yargı bildirebilir. Bu da ekeylem (i-) sayesinde olur.

Örnek:

- * Mehmet, dün çok hastaydı.

Bu cümlelerin yüklemine (hasta) eylem olmadığı görülüyor. Eylem olmayan bu yüklem, ekeylem sayesinde, eylemlere getirilen “-di’li geçmiş zaman kipi” ekini almıştır.

Hasta – i – di

Ek-Eylemin Zamanı

1. Ekeylemin Hikâyesi (idi)

- * Onun kardeşi bu hastanede doktordu. (doktor idi)

Bu cümlede, ad olan “doktor” sözcüğü ekeylem sayesinde “-di’li geçmiş zaman kipi” ekini alarak yüklem olmuştur. “Doktor” sözcüğünün “-di’li geçmiş zaman kipi” ile çekimi aşağıdaki gibidir.

TEKİL ÇOĞUL

1. kişi doktordum – doktorduk
2. kişi doktordun – doktordunuz
3. kişi doktordu – doktordular

2. Ekeylemin Rivayeti (imış)

- * Sabah sabah kapıyı çalan komşuymuş. (komşu imiş)

Bu cümlede, ad olan “komşu” sözcüğü ekeylem sayesinde “-miş’li geçmiş zaman kipi” ekini alarak yüklem olmuştur. “Komşu” sözcüğünün “-miş’li geçmiş zaman kipi” ile çekimi aşağıdaki gibidir.

TEKİL

1. kişi komşuymuşum
2. kişi komşuymuşsun
3. kişi komşuymuş

ÇOĞUL

- komşuymuşuz
- komşuymuşsunuz
- komşuymuşlar

3. Ekeylemin Şart Çekimi (ise)

Ekeylemin şartı, eklendiği sözcüğü genellikle yüklem yapmaz, cümleye şart anlamı katar.

- * Gelen simitçiye birkaç simit alalım. (simitçi ise)

TEKİL

ÇOĞUL

1. *kişi simitçiysen* *simitçiysen*
2. *kişi simitçiysen* *simitçiyseniz*
3. *kişi simitçiye* *simitçiyseler*

Bu cümlede, ad olan “simitçi” sözcüğü ekeylem sayesinde “şart kipi” ekini alarak yüklemle şart anlamı katmıştır. “Simitçi” sözcüğünün “şart kipi” ile çekimi aşağıdaki gibidir.

4. Ekeylemin Geniş Zaman Çekimi (-)

Ekeylemin geniş zaman çekimi, kişi ekleriyle yapılır. Ekeylem (i-) kullanılmaz.

- * *Ben bu okulda öğretmenim.*

Bu cümlede, ad olan “öğretmen” sözcüğü, ekeylemin 1. tekil kişi ekini alarak yüklem olmuştur. “Öğretmen” sözcüğünün “geniş zaman” ile çekimi aşağıdaki gibidir.

TEKİL

ÇOĞUL

1. *kişi öğretmen – im* *öğretmen – iz*
2. *kişi öğretmen – sin* *öğretmen – siniz*
3. *kişi öğretmen – dir* *öğretmen – ler*

Not: Ekeylemin geniş zamanının çekiminde, 3. tekil kişi eki “-dir” düşebilir.

- * *Komşumuz çok iyi bir insandır.*
- * *Komşumuz çok iyi bir insan.*

Bu cümlelerin birincisinde, ekeylemin geniş zamanının 3. tekil kişi eki kullanılmış, ötekinde kullanılmamıştır. İki biçimdeki kullanım da doğrudur.

Ekeylemin Olumsuzu

Ekeylemin olumsuzu “değil” ilgeciyle yapılır.

- * *Aldığınız ev çok genişmiş.*
- * *Aldığınız ev çok geniş değilmiş.*

Bu cümlelerin birincisinde, ad soylu “geniş” sözcüğü ekeylem alarak yüklem olmuştur, ikinci cümlede yüklemle “değil” ilgeci getirilerek cümle olumsuz yapılmıştır. Aşağıda ekeylemin farklı zamanlarıyla çekimlenen yüklemlere sahip cümlelerin olumsuz halleri de bir arada verilmiştir.

- * *Dün hava oldukça güzeldi.*
- * *Dün hava oldukça güzel değildi.*
- * *Ben bugün çok yorgunum.*
- * *Ben bugün çok yorgun değilim.*
- * *O köy buradan oldukça uzaktır.*
- * *O köy buradan oldukça uzak değildir.*
- * *Çok hastaysan hemen eve git.*
- * *Çok hasta değilsen hemen eve git.*

FİİLİMSİLER (EYLEMSİLER)

Fiilimsiler üç ana grupta incelenir.

1) İSİM – FİİL

Fiil soylu sözcüklerin sonuna –mak, -mek, -ış, -iş, -uş, -üş, -ma, -me ekleri getirilerek yapılır.

- * Bir gülüşün ömre bedel.
- * Gün biter gülüşün kalır bende.
- * Seninle akşamları yürüyüşe çıkardık.
- * Adamın yalvarışlarını bir görecektin.
- * Mademki yükseliş var iniş olmaz olur mu?
- * Unutuş, unuturlar seni de.
- * Bu kucaklayış belki de bir haykırışın sesiydi.
- * Sana bakmak Allah’a inanmaktır.
- * Yaşamak, ölmekten zordur.
- * Buralardan gitmek istiyorum.
- * Seni bile özlemek istemiyorum bu akşam.
- * İçimde maziden kalma duygular var.
- * Onula yeniden başlamayı düşünüyor musun?

NOT 1: İsim- fiil ekiyle türetilen bazı sözcükler, isim- fiil özelliğini yitirip kalıplaşarak kalıcı bir nesne ya da kavram adı olabilir. Artık bunlara isim- fiil eki olarak bakmamak gerekir.

- * Kaymak, çakmak, dondurma, kavurma, dolma, gözleme, bağış, geviş...

NOT 2: Fiilden fiil yapım eki olan –ış ile isim- fiil eki olan –iş’ i birbirini ile karıştırmamak gerekir. Anlamsal olarak fiilden fiil yapım eki (işteşlik eki) bir işi karşılıklı ya da birlikte yapma anlamı verirken isim fiil eki böyle bir anlam vermez.

- * Gülüşün çok güzel. (isim fiil eki)
- * Onu öyle görünce gülüştüler. (işteşlik eki)

NOT 3: Fiilden fiil yapan olumsuzluk eki olan –ma, -me ile isim fiil eki olan –ma, -me birbirini ile karıştırılmamalıdır. Fiilden fiil yapan –ma, -me fiile olumsuzluk anlamı katarken isim fiil eki olan –ma, -me fiile olumsuzluk anlamı katmaz.

- * Artık sevmeyeceğim. (olumsuzluk eki)
- * İnsanın mesleğini sevmesi gerekir. (isim – fiil eki)

2. SIFAT – FİİL EKLERİ (ORTAÇLAR)

Fiil soylu sözcüklerin sonuna “-an, -ası, -mez, -ar, -dik, ecek, -miş” ekleri getirilmek suretiyle yapılır. Sifat- fiil ekleri genellikle sıfat tamlaması kurar.

- * Her seven sevilenin boy aynasıdır.
- * İşleyen demir pas tutmaz.
- * O öpülesi eller beni büyüttü.
- * Yıkılası Bağdat nice askerler yedi.
- * Dönülmez akşamın ufkundayız vakit çok geç.
- * Onunla unutulmaz anlar yaşadık.
- * Bilinmez diyarlara gitme.
- * Senin bu yaptığın olur iş değil.
- * Akarsular gibi çağlarım.
- * Benim doğduğum köyleri akşamları eşkiyalar basardı.
- * Tanıdık bir yüz çıkmadı karşımıza.
- * Görülecek günler var daha aldırma gönül.

- * Gelecek hafta sınavım var.
- * Bense pencereden gelmeyecek saatleri beklerim.
- * Mayın tarlasına düşmüş bir deliyim.
- * Ölmüş eşek kurttan korkmaz.

NOT: Zaman ekleriyle sıfat fiil eklerini karıştırmamak gerekir. Zaman ekleri, şahıs ekinden önce fiile gelerek fiili yüklem yapar. Sıfat fiil ekleri ise genellikle fiilleri sıfat yapar ve üzerine isim çekim eklerini alabilir oysa zaman ekleri isim çekim eklerini alamazlar.

- * Hiç oturacak zamanım yok. (-acak sıfat tamlaması kurmuş bu yüzden sıfat fiil eki)
- * Oğlum, okuyacak ve büyük adam olacak. (zaman eki; çünkü fiili yüklem yapmış)
- * Okumuş insanlar daha kültürlü (s.f.e)
- * Annem de okumayı çok istemiş. (zaman eki)

3. ZARF-FİİL (ULAÇ, BAĞ – EYLEM)

Fiil kök ve gövdelerinin üzerine “-ınca, – dıkça, – dığında, – ken , ...ir ...mez, -alı, -erek, -madan, -meksizin, -a...-a, -ıp” ekleri getirilerek oluşturulur. Zarf- fiil eklerini alan ifadeler temel cümlelerin zarf tümlecisi olurlar.

- * Ben gidince hüzünler bırakırım.
- * Senin bu halini görünce lise yıllarımı hatırladım.
- * Gözlerin gözlerime değince felaketim olurdu, ağladım.
- * Ağladıkça dağlarımız yeşerecek göreceksin.
- * Ağlarım, hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
- * Öldüğünde henüz çok gençti.
- * Seninle konuştuğunda rahatlıyor.
- * Sen geçerken sahilinden sessizce, gemiler kalkar yüreğimden gizlice.
- * Sen ağlarken ben nasıl gülerim.
- * Onu görür görmez tanıdım.
- * Yârim, sen gideli yedi yıl oldu.
- * Ah vah etmenin zamanı geçeli çok oldu.
- * Gülerek yanıma geldi.
- * Böyle yaparak beni çok üzüyorsun.
- * Hiçbir şey söylemeden çekip gitti.
- * Ağlamadan ayrılık olmaz.
- * Sizin durmaksızın çalışmanız lazım.
- * Bir süre konuşmaksızın öylece bekledik.
- * Gide gide bir söğüde dayandık.
- * Gidip de gelmemek, gelip de görmemek var kaderde.

NOT 1: Bir cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar da yan cümle var demektir.

Örnek:

Bu soruların yanlış olduğunu anlayıp soruları düzelttik. (iki fiilimsi var bu da iki yan cümle demektir.)

NOT 2: Bir cümlede fiilimsi varsa o cümle girişik birleşik bir cümledir.

FİİLDE ÇATI

NESNESİNE GÖRE ÇATI (NESNE- YÜKLEM İLİŞKİSİ)

Nesnesine göre çatı, yüklem nesne alıp almamasına göre değerlendirilir.

1)Geçişli ve Geçişsiz Fiiller

Nesne alabilen fiiller geçişlidir. Pratik olarak bir fiilin geçişli olup olmadığını anlamak için fiile “neyi, kimi” sorularını yöneliriz, bu soruları yöneltebiliyorsak fiil geçişlidir, yöneltemiyorsak fiil geçişsizdir. Bir diğer yöntem ise şudur: Fiilin başına “onu” zamirini getirebiliyorsak fiil geçişlidir, getiremiyorsak fiil geçişsizdir.

Örnek:

- * Seni duyuyorum. (“kimi duyuyorum?” ya da “onu duyuyorum”) (geçişli)
- * Beni anladığını biliyorum. (“neyi biliyorum? Ya da “onu biliyorum.”) (geçişli)
- * Lütfen otur. (“neyi otur? Ya da “onu otur”) (geçişsiz)
- * Kitabı verir misin? (“neyi verir misin?” ya da “onu verir misin?” (geçişli)
- * Burası ne güzel kokuyor. (“neyi kokuyor?” ya da “onu kokuyor”) (geçişsiz)
- * Sonbaharda bitkiler ölür. (“neyi ölür? Ya da “onu ölür”) (geçişsiz)
- * Seni çok seviyorum. (“kimi seviyorum?” ya da “onu seviyorum”) (geçişli)
- * Bir bilinmezliğe doğru yürüyorum. (“neyi yürüyorum” ya da “onu yürüyorum”) (geçişsiz)

Not: Bir fiilin geçişli olabilmesi için cümlede mutlaka nesne olması şart değildir.Cümlede nesne olmasa bile cümle geçişli olabilir.Önemli olan “neyi, kimi” sorularını sorup sormadığımızdır.

Örnek:

- * Gördüm; ama söyleyemedim. (Nesne almamış ama alabilir bu nedenle geçişlidir.)

2)Oldurğan ve Ettirgen Çatılı Fiiller:

Geçişsiz bir fiile “-r,-t,-tır” eklerinden birinin getirilerek fiilin geçişli yapılmasına “oldurğan” çatılı fiil denir. Geçişli bir fiilin üzerine “-r,-t,-tır” eklerinden biri getirilerek fiil yeniden geçişli yapılıyorsa o fiil “ettirgen” çatılı bir fiildir.Bu durumda eylemin geçişlilik derecesi artırılmış olur ve bir başkasına yaptırma,ettirme anlamı katar.

Örnek:

- * Adam öldü (geçişsiz) - Adamı öldürdü. (oldurğan)

- * Günlere zor geçiyor.(geçişsiz) - Günlere zor geçiriyor.(oldurgan)
- * Bu kitapları okudum (geçişli) - Bu kitapları okuttum.(ettirgen)
- * Her şeyi kırdım (geçişli)- Her şeyi kırdırdım (ettirgen)
- * Araba durdu.(geçişsiz) - Arabayı durdurdu (oldurgan)
- * Yeni aldığım daireyi boyadım.(geçişli) - Yeni aldığım daireyi boyattım.(ettirgen)
- * Saçları uzamış (geçişsiz) - Saçlarını uzatmış (oldurgan)
- * Kumaşı ölçüsüne göre kestim. (geçişli)-Kumaşı ölçüsüne göre kestirdim.(ettirgen)
- * Her sabah koşarım.(geçişsiz) - Yıllarca bu topraklarda at koşturduk.(oldurgan)
- * İşe başladım.(geçişsiz) - Dersleri başlattım.(oldurgan)

ÖZNESİNE GÖRE ÇATI (ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİSİ)

Öznenin yüklemle ilişkisi 4 grupta incelenir.

1)Etken Fiil ve Edilgen Fiiller

Yüklem durumundaki fiilin gösterdiği işi doğrudan doğruya öznenin kendisi yapıyorsa ve çatı eki almamışsa fiil etken çatılı demektir. Yani fiilin gerçek öznesi varsa ve “İ,n,s” çatı ekini almamışsa fiil etkindir. Bir fiil “İ,n” çatı ekini almışsa ve eylemin kim tarafından yapıldığı belli değilse o fiil edilgendir. Edilgen fiillere “kim tarafından” sorusunu yönelttiğimizde cevap alamayız.

Örnek:

- * Evi güzelce temizledi.(evi temizleyen kim? “o”, gerçek öznesi var, o halde etkindir.)
- * Ey temizlendi. (ev kim tarafından temizlendi? Cevap alamıyoruz, eylemi yapan belli değil o halde edilgen)
- * Kadın, bulaşığı yıkadı.(bulaşık kim tarafından yıkandı? “kadın” eylemi yapan belli olduğu için etken)
- * Bulaşık, yıkandı. (bulaşık kim tarafından yıkandı? Belli değil, cevap alamıyoruz, o halde edilgen)
- * Polis, bu kişileri arıyor.(arayan kim? “polis” gerçek öznesi var eylemi yapan belli öyleyse etken)
- * Bu kişiler aranıyor. (arama eylemini yapan kim? Belli değil öyleyse edilgendir.)
- * Masaları kenara çekti. (masaları kenara çeken kim? “adam” eylemi yapan belli öyleyse etkindir.)
- * Masallar kenara çekildi.(masaları kenara çeken kim? belli değil öyleyse edilgendir)
- * Sınavın iptal edileceğini söyledi.(sınavın iptal edileceğini söyleyen kim? “o” gerçek öznesi vardır, etkindir.)
- * Sınavın iptal edileceği söylendi.(sınavın iptal edileceğini söyleyen kim? belli değil o halde edilgen.)
- * Ilık yaz akşamlarında şarkılar söyledik. (şarkılar söyleyen kim? “biz” gerçek öznesi var o halde etken)

- * Ayrılık gecesini hiçbir zaman unutamadım. (unutamayan kim? “ben” gerçek öznesi var o halde etken)
- * En güzel şiirler gençliğin uykusuz gecelerinde yazılır. (yazma eylemini yapan kim? belli değil. edilgen)
- * Çalındı umutların en güzeli benden. (edilgen)

2.Dönüşlü Fiiller

Fiil kök ya da gövdelerine “n, l” çatı ekleri getirilerek yapılır. Dönüşlü eylemlerde özne işi bizzat kendisi yapar ve yaptığı işten de bizzat kendisi etkilenir. Edilgen fiillerle dönüşlü fiiller birbiriyle karıştırılmamalıdır. İkisi de “İ,n” çatı eki alır. Ancak edilgen çatılı fiillerin gerçek öznesi yokken dönüşlü çatılı fiillerin gerçek öznesi vardır. Ayrıca dönüşlü çatılı fiillerde “kendi kendine” anlamı vardır.

Örnek:

- * Annem geleceğimi öğrenince çocuklar gibi sevindi.
- * Kocasını eve gelmeyince karısı meraklanmış.
- * Yüzmek için hemen soyundu.
- * Çocuklar havuzda yıkandı.
- * Bir Akdeniz kentinin tuz kokan sabahlarında uyanıyorum.
- * Kız aynanın karşısında saatlerce süsleniyor.
- * Kadın etrafa bakındı.

3. İşteş Çatılı Fiiller

Fiil, kök ya da gövdelerine “ş, leş” çatı ekleri getirilerek yapılır.

İşteş eylemler, işin birden fazla özne tarafından karşılıklı yada birlikte yapıldığını bildirir.İşteş çatılı fiillerde özne gerçektir.

Örnek:

- * Sen sahilde üzgün beklerken öpüşür ay ile sular. (k)
- * Görünmez dallarda kuşlar ötüşür. (b)
- * Kuru güz yaprakları uçuşuyor rüzgârda. (b)
- * Onunla bir süre öylece bakıştık. (k)
- * Sazı ellerine alan âşıklar saatlerce atıştı. (k)
- * Onunla hemen her gün telefonlaşırdım. (k)
- * Yolcular durakta bekleyiyordu. (b)

Not: Bazı fiiller çatı eki almadan da işteşlik özelliği gösterebilir.

- * Türk-Yunan ordusu Sakarya’da savaştı.
- * Pehlivanlar er meydanında güreştiler.
- * Onunla istemeye istemeye barıştım.
- * Sonunda ona kavuştum.

Not: Bazı fiiller çatı eki aldığı halde işteşlik özelliği göstermez.

- * Yazın telefon telleri genişler.

- * Su yüz derecede buharlaşır.

ZARFLAR

Filleri, fiilimsileri, sıfatları ve zarfları belirten ve dereceleyen sözcüklere zarf denir.

Ör: Paketleri masanın üzerine yavaşca bıraktı.
zarf fiil

Ör: Sessizce çıkıp gitti.
zarf fiilimsi

Ör: Çok büyük insanlarla çok güzel konuşmalar yaptık.
zarf sıfat

Ör: Bizim arkadaşlardan biri pek güzel konuşuyordu.
zarf zarf fiil

Not: Zarflar hemen fiillerin önünde olmak zorunda değildir. Cümlelerin herhangi bir yerinde olabilir.

Örnek:

- * Birazdan seni almaya gelecekler.

Not: Zarflar cümlede zarf tümlecisi olarak kullanılır; ancak zarf temel cümlelerin değil yan cümlelerin zarf tümlecisi de olabilir.

Örnek:

Sessizce giden sevgililer aşklarını kâğıtlarına gömer.

Özne B.li N. D.T.Yük.

(Yukarıdaki örnekte zarf görevli sözcük öznenin içinde kalarak yan cümlelerin zarf tümlecisi olmuştur.)

ZARF ÇEŞİTLERİ

1-Durum Zarfı

Fiilleri durum yönünden tamamlayan zarflardır. Fiile sorulan “nasıl” sorusunun cevabı durum zarflarını verir.

Örnek:

Evin tüm odalarını güzelce boyamışlar.

2- Zaman Zarfı

Eylemin ne zaman yapıldığını belirten sözcüklerdir. Fiile sorulan “ne zaman” soruna verilen cevaptır.

Not: Zaman anlamı veren sözcükler kimi zaman isim olarak kullanılabilir.

Örnek:

Dün gece, hayatımın en güzel gecesiymiş diyebilirim.
İsim (özne)

Örnek:

Dün gece yine çatışma çıkmış.
zarf (z.tümlecisi)

3- Yer-Yön Zarfı

Fiile sorulan “nereye” sorusu yer – yön zarfını buldurur. Başlıca yer-yön zarfları: “ileri, geri, içeri, dışarı, aşağı, yukarı, öte, beri”

Örnek:

İki arkadaş yukarı çıktı.

Lütfen içeri girin.

Not: “nereye” sorusu yer-yön zarfını buldurduğu gibi, isim olarak dolaylı tümlecisi de buldurabilir. “Nereye” sorusuna cevap veren sözcük yalın halde olursa zarf tümlecisi, hal eki alırsa isim yani dolaylı tümleç olur.

Örnek:

- * Herkes aşağı baksın (zarf, zarf tümlecisi)
- * Herkes aşağıya baksın (isim, dolaylı tümleç)

4- Soru Zarfı

Fiili soru yoluyla belirten sözcüklerdir.

Örnek:

- * Onun İstanbul’a gittiğini neden söylemedin?
- * Nasıl kıydın bu yavrucaklara?
- * Ne zaman tükenecek bu güçlükler?
- * Niçin mektup yazmadın?
- * Konferansta ben ne kadar konuşmalıyım?
- * Gelmeden önce niye haber vermedin?
- * Ne gülüp duruyorsunuz?

5- Azlık-Çokluk Zarfları

Fiili, fiilimsiyi, sıfatı ve zarfı miktar yönünden belirleyen sözcüklere denir. Fiile sorulan “ne kadar” sorusu miktar zarfı denir.

Örnek:

- * Sen bugünlerde çok konuşuyorsun.
- * Az çalışan işçileri uyardılar.

EDATLAR	ANLAM İLGİSİ
gibi, kadar, sanki	Benzetme
gibi, kadar	Eşitlik
için, üzere	Amaç
için, diye, -den ötürü, -den dolayı	Nedenlik
için, göre	Görelilik
için, yalnız, ancak	Özgüleme
-den beri, -den önce, -den sonra, - e kadar, -e dek, -e değin, -e karşı, -e doğru	Zaman
-e dek, -e karşı, -e doğru, -den yana, -den öte	Yer
ile	Araç, birliktelik
mi	Soru

EDAT (İLGEÇ)

Tek
başlarına
anlam
taşımayan,

cümle içinde diğer sözcüklerle birlikte kullanılarak anlam
özelliliği kazanan sözcüklerdir.

Özellikleri:

- ❖ Tek başlarına anlamsızdır.

Örnek:

Kadar, sanki, gibi, ...

- ❖ Cümleden çıkarıldığında cümlemin anlamını bozar ya da
cümlede anlam daralmasına neden olur.

Örnek:

Biraz dinlenmek üzere tatile çıktı. (Anlam bozulur.)

Yalnız sana güvenirim. (Yalnız=sadece. Anlam daralır.)

- ❖ Sözcükler arasında anlam ilgisi kurar.

Örnek:

Bin atlı o gün çocuklar gibi şendik. (Benzetme anlamı
katmıştır.)

- ❖ Tek başına cümle ögesi olamaz. Ya bir ögenin içinde
kalır ya da cümle dışı unsur olur.

Örnek:

Akşama kadarçalıştık.

ZT. Y

Başlıca Edatlar ve Kazandırdıkları Anlam Özellikleri:

Not 2: “ile”sözcüğü hem edat hem bağlaç olabilir.
“ile”sözcüğünün yerine “ve” getirilebilirse bağlaç,
getirilemeyip “araç, birliktelik” anlamlarından birini verirse
edattır.

Örnek:

- * Okul ile dersane birlikte olmuyor. (B)
- * Arkadaşı ile tatile çıkmış. (E)

Not 3: “yalnız, ancak” sözcükleri hem edat hem bağlaç
olabilir. Bu sözcüklerin yerine “fakat” getirilebilirse bağlaç;
“sadece, bir tek” getirilebilirse edattır.

Örnek:

- * Biliyor; ancak bildiklerini anlatmıyor. (B)
- * Orhan Veli iyi bir şair; yalnız yazdıkları biraz ağır.(B)
- * Böyle bir aşk yalnız masallarda olur. (E)
- * Bu adamlara ancak sen karşı koyabilirsin. (E)
- * Yalnız insanlar mutsuz olur. (Sıfat)
- * Böyle bir evde yalnız yaşıyor. (Zarf)

BAĞLAÇ

Tek başlarına anlam taşımayan, sözcükleri, söz öbeklerini ya
da cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.

Özellikleri:

- ❖ Tek başlarına anlamsızdır.

Örnek:

Fakat, ancak, yahut...

- ❖ Cümleden çıkarıldığında cümlemin anlamını genellikle
bozamaz; ancak anlamı daraltabilir.

Örnek:

- * O kadar yol gelmiş de bize uğramamış. (Anlam
bozulmaz)

- * Bizimle çalışabilir; çünkü çok azimli biri. (Anlam bozulmaz)
- * O iş için para dahi vermiş.(Anlam daralır)
- * Bu işi bile başarabilecek yetenek var. (Anlam daralır.)

❖ Bağlama görevi üstlenirler.

Örnek:

- * Ona ve sana güveniyorum.(Dolaylı Tümleçleri bağladı)
- * Kardeşi de annesi de gelmedi. (Özneleri bağladı)
- * Hayat bir gün bitecek ve biz çekip gideceğiz. (Cümleleri bağladı)

❖ Cümlede herhangi bir öge olmaz. Ancak bir ögenin içinde kalabilir.

Örnek:

- * DerseAhmetHoca dagelmedi.
DT. Ö Y
- * Şiire ve romanaçokönemverdiler.
DT. ZT. Y

Başlıca Bağlaçlar:

BAĞLAÇLAR	AÇIKLAMA
Ve, ile	Sıralama bağlaçları
Çünkü, zira, madem, mademki	Nedenlik bağlaçları
Ama, fakat, ancak, yalnız, lakin, oysa, halbuki,	Karşıtlık bağlaçları
Yani, demek ki, şu halde	Açıklama bağlaçları
Ya da, yahut, veya	Denkleştirme bağlaçları
De, hem de, ki, hatta, üstelik	Pekiştirme bağlaçları
Ne...ne, de...de, ya.ya, hem...hem, ister...ister, gerek...gerek	Karşılaştırma bağlaçları

ÜNLEM

Heyecan ve coşkunun etkisiyle duyguları canlı bir biçimde anlatmaya yarayan sözcüklere ya da seslenme sözcüklerine ünlem denir.

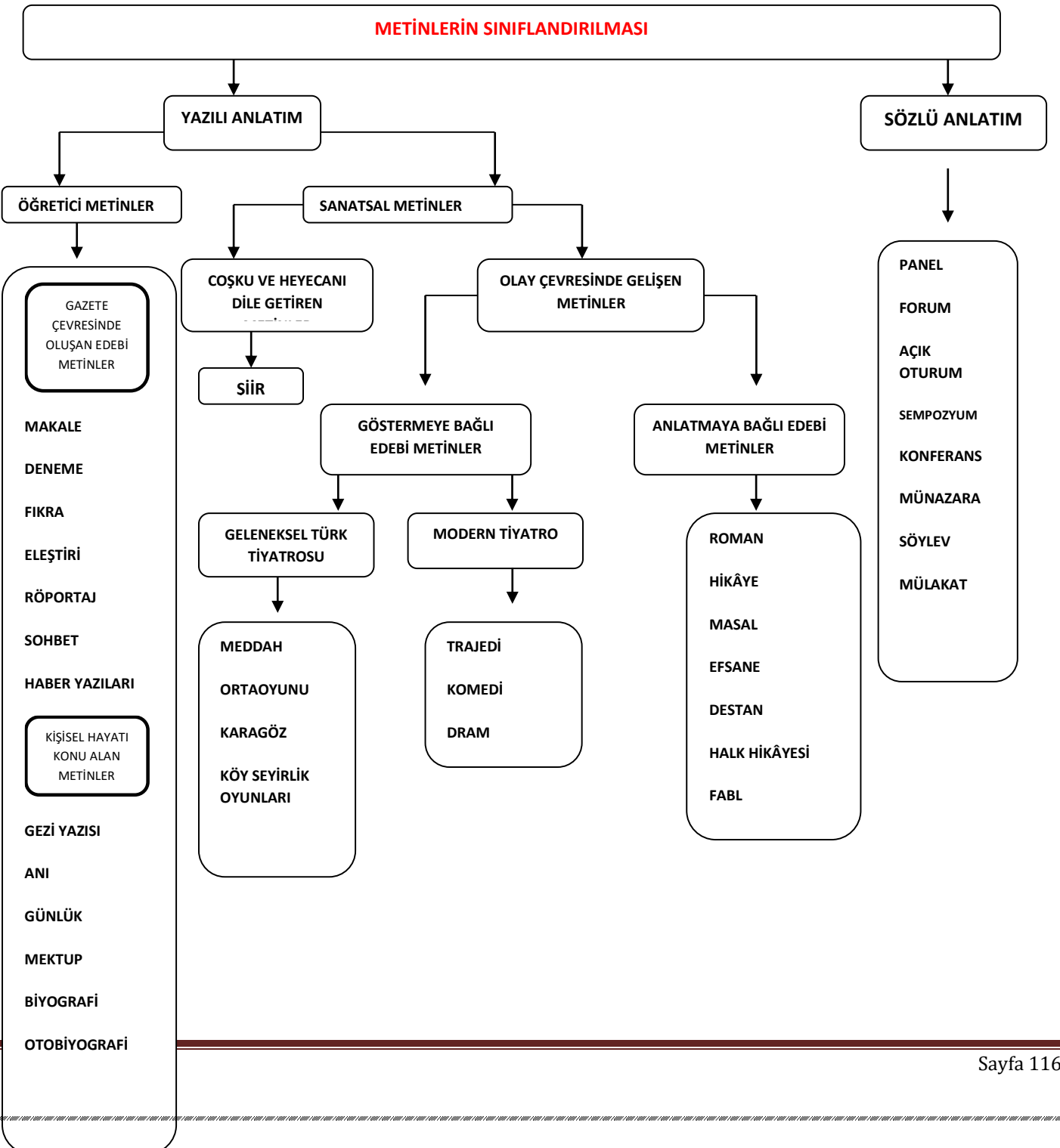
Not: Her zaman ünlem olan sözcükler vardır; ancak kullanıma göre sözcük ünlem özelliği de kazanabilir.

Asıl Ünlemler	Kullanıma Göre Ünlemler	Yansımadan Türemiş Ünlemler
Hey! Ey! Haydi! Vah vah! Of! Ah!	Arkadaşlar! Hain Tanrım! Güzel! Pislik!	Şangır şungur! Hav hav! Patır patır!

11.SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Metinler gerçeklikle ilişkileri, işlevleri ve yazılış amaçları bakımından farklılıklar gösteren anlamlı bütünlerdir. Metnin iletisi ve buna bağlı olarak seçilen hedef kitle; metnin türünü, boyutunu, anlatım biçimini de belirlemiş olur. Sonuçta işlevleri ve yazılış amaçları bakımından farklılıklar gösteren metinler oluşur ve sınıflandırma ortaya çıkar. Metinler hem yazılı hem sözlü olabilir.

A.MEKTUP

MEKTUP

Birbirinden ayrı yerlerde bulunan kişi veya kurumlar arasında özel veya resmî haberleşmeyi sağlayan yazı türüne “mektup” denir.

Mektup Türleri

- Edebî mektuplar
- Özel mektuplar
- Resmî mektuplar
- İş mektupları
- Açık mektuplar

a. Özel Mektuplar: Birbirinden uzakta bulunan yakın akraba veya arkadaşların haberleşmek, bir olayı aktarmak, bilgi vermek, ortak düşünceleri paylaşmak gibi çeşitli amaçlarla yazdıkları ve sadece yazarla okuyanı ilgilendiren mektuplardır.

b. Edebî Mektuplar: Edebî mektuplar açık olarak bir dergide veya gazetede yayımlanır. Yazar, birine hitaben herhangi bir konudaki görüşlerini, düşüncelerini, duygularını anlatır. Ancak asıl amaç bu duygu, düşünce ve görüşleri herkese anlatmaktır. Edebî mektuplardan yazıldıkları döneme ait sanat, edebiyat ve fikir olayları hakkında bilgi edinmek de mümkündür. Olaya bağlı sanatsal türlerde de edebî mektuplardan yararlanılır. Özellikle hikâye ve roman türlerinde kahramanların hayatlarını, ruh hâllerini, duygularını, düşüncelerini, anlayışlarını daha etkili anlatmak için zaman zaman mektuplar araç olarak kullanılmıştır. Hatta kahramanların birbirlerine yazdıkları mektuplardan oluşan romanlar da vardır.

Dünya Edebiyatında Mektup

Mektubun edebî tür olarak gelişimi Latin edebiyatına dayanmaktadır. Mektubun bugünkü anlayışa uygun niteliğe ulaşması ise 16. yüzyıldan sonradır. Bu dönemden itibaren Fransa, İtalya, İngiltere ve Almanya’da bu türün yaygınlaştığı görülmektedir.

Mektup türünün ustaları da ancak 18.-19. yüzyılda yetişmiştir. Özellikle Fransa’da Madame de Sevigne, Voltaire, Rousseau bu türü çok kullanan sanatçıların başında gelmektedir. Mektup türü hikâye ve romanların yazımında da kullanılmıştır. Bazı sanatçılar eserlerini romanlarını daha

içten ve etkili olur diye mektup tarzında kaleme almışlardır. Batı edebiyatında Balzac Vadideki Zambak’ı, Goethe “Genç Werther in İstirapları’nı, J. J. Rousseau “Nouvelle Heloise’ı bu şekilde yazmıştır.

Türk Edebiyatında Mektup

Türk edebiyatında mektup türünün geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. “Münşeatlarda özel ve resmî mektuplara çokça yer verilmiştir. Yalnız bunların dili çok süslü ve ağırdır. Münşeatlar yazarının adıyla anılmaktadır: “Münşeat-ı Feridun Bey”, “Münşeat-ı Kâni” gibi.

Not: Türk Edebiyatındaki mektup türünde ilk eser Fuzuli’nin “Şikâyetname”sidir.

Tanzimat’tan sonra ise gazetelerde yayımlanan birçok açık mektup göze çarpar. “Münşeat’ adı verilen örnek mektup metinleri, bu dönemde kalıplaşmış bir biçimi olan mektup türünün yaşamasını sağlamıştır. Tanzimat’tan sonra ilk ilgi çekici mektup örnekleri Akif Paşa’ya aittir ve bu mektuplar 1885’te yayımlanmıştır. Sonraki dönemlerde de ünlü kişilerin mektupları kitap hâlinde basılmıştır. Namık Kemal’in “Hususî Mektuplar”, Abdülhak Hamid Tarhan’ın “Mektuplar”, Muallim Naci’nin “Muhaberât ve Muhâverât” adlı eserleri bunlara örnek gösterilebilir.

Sonraki dönemlerde bazı sanatçılar ise mektuplardan oluşan romanlar hikâyeler, anılar, gezi yazıları kaleme almıştır. Halide Edip’in “Handan”; Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın “Mutallaka”, “Sevda Peşinde”; Reşat Nuri Güntekin’in “Bir Kadın Düşmanı” adlı romanları bunlar arasında sayılabilir. Mektup tarzında yazılan gezi yazıları da vardır. Cenap Şahabettin’in “Hac Yolunda”, “Avrupa Mektupları”; Ahmet Rasim’in “Romanya Mektupları” böyle yazılmıştır.

Mektup tarzında yazılmış şiirler de vardır. Kemalettin Kamu’nun “İzmir Yolunda Son Mektup”, Orhan Veli’nin “Okta’ya Mektuplar” adlı eserleri bu şekilde yazılmıştır. Bazı sanatçılar da değişik eserlerini mektuplar şeklinde kaleme almışlardır. Nurullah Ataç’ın “Okura Mektuplar” adlı deneme kitabı mektuplardan oluşmaktadır. Cumhuriyet Döneminde de bazı sanatçıların mektupları toplanarak kitap hâlinde yayımlanmıştır. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Cevat Şakir Kabaağaçlı “Mektuplarla Halikarnas Balıkcısı, Nazım Hikmet ‘Kemal Tahir’e Hapishaneden Mektuplar”, Ahmet Hamdi Tanpınar “Mektuplar”, Cahit Sıtkı Tarancı “Ziya ya Mektuplar”.

Günlük

Bir kimsenin düzenli olarak, günlük olaylarla ilgili yorumlarını, bunlardan kaynaklanan o günkü anlayışlarını, düşüncelerini, üstüne tarih atarak

kaleme aldığı kısa yazılara “günlük” veya “günce” denir.

Günlüğün özellikleri şunlardır:

- * Günlükler ne gün yazıldığını belirtmek için tarih atılan, çoğu zaman her günün sonunda o gün olup bitenin sıcaklığına anlatıldığı, olaylarla ilgili yorumlar, değerlendirmeler yapıldığı yazılardır.
- * Günlükler her gün yazıldığı için kısadır.
- * Bu yazılar yazarının yaşamından izler taşır. Bu bakımdan günlükler içten ve sevecendir.
- * Okuyucular dikkate alınmadan yazılan günlükler, özeldir.

Türk Edebiyatında Günlük

Türk edebiyatında Suut Kemal Yetkin, Seyit Kemal Karaalioğlu ve Oktay Akbal günlüklerini kitap olarak yayımlayan sanatçıların başında yer almaktadır. Ayrıca Oğuz Atay'ın “Günlük Bütün Eserleri”; Nihat Erim in “Günlükler”; Fevzi Çakmak'ın “Mareşal ve Günlükleri”, Salah Bırsel'in “Papağanname Günlük” adlı eserleri bu türdedir.

Günlük-Anı Farkı

Anı ile günlük çoğu zaman karıştırılmaktadır. Günlük, adından anlaşılacağı üzere yaşanırken, günü gününe yazılır. Anı ise aradan zaman geçtikten sonra yazılır. Örneğin kişi günlüklerinden yararlanarak ileride bir anı kitabı kaleme alabilir. Günlük yazarı sadece kendisini ya da kendisini merkeze alarak çevresindekileri anlattığı hâlde; anı yazarları başkalarını anlatabilir.

Anı

Toplum hayatında önemli görevler üstlenmiş, toplumu ilgilendiren önemli olayları bizzat yaşamış veya bu olaylara şahit olmuş kişilerin bu olayları duyurmak için sanat değeri taşıyan bir üslupla yazdıkları yazılara “anı” (hatıra, hatırat) denir. Anıların yazıldığı defterlere “hatıra defteri” denir. Anı yazıları yaşanmakta olanı değil, yaşanmış konu alır. Anılar ya günü gününe tutulan notlardan yararlanılarak ya da yaşanan olaylar anımsanarak sonradan yazılır. Her iki durumda da anılar yaşandıktan çok sonra kaleme alınır. Anılarda gözlem esastır. Anılar kişinin kendi özel tarihidir. Mesleki yaşamında başarıya ulaşmış veya şöhreti yakalamış bazı kişiler anılarını yazarlar.

Anının özellikleri şunlardır:

- * Anılar tarihi gerçeklerin öğrenilmesine katkı sağlar.
- * Gelecek kuşaklara ders vermek ve kamuoyu ile hesaplaşmak amacı da vardır.
- * Anılar kişinin yaşadığı dönemle ilgili bilgiler de verir. Bu bakımdan anılar tarihe ışık tutan kaynaklar arasında yer alır.

- * Yaşanmış olayların gizli kalmış bazı yönlerini açığa çıkarır. Ancak bunlar, olaylara kişisel bakış açısıyla kaleme alınmış olduklarından kesin ve bilimsel bir doğru gibi kabul edilemez ve nesnel bir belge niteliği taşımaz.
- * Anılar sonradan kaleme alındığı için olaylar üzerinden çok zaman geçmiş olur. Kişi bu zaman içinde değişim geçirebilir, olaylara bakış açısı değişebilir. Dolayısıyla anılar yazıldıkları andan bakılarak kaleme alınır.
- * Anıların mutlaka gerçeği anlattığı söylenemez, onlara sağlam tarihî belgeler olarak bakılamaz.

Anı Türünün Tarihsel Gelişimi

Anı, edebiyatımızda oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Bu türün ilk örnekleri ilk yazılı metinlere kadar uzanır. Bu bağlamda, Göktürk Yazıtları'nı edebiyatımızın ilk anı örnekleri saymak mümkündür. Ebulgazi Bahadır Han'ın 17. yüzyılda yazdığı “Şecere-i Türk” adlı eseri anı türündedir. Osmanlı İmparatorluğunda devletin resmî tarihçileri olan vak'anüvislerin eserlerinde (vak'aname) anı niteliği taşıyan metinlere rastlanır. Ayrıca sefaretnameler, özellikle Fransa ve Avusturya sefaretnameleri başta olmak üzere, anı özelliği taşır

Not 1: Otobiyografi ile anılar benzerlik gösterir. Anılarda yazar kendi yaşamıyla beraber çevreyi ve diğer insanları de anlatabilirken; otobiyografide sadece kendi yaşamını anlatmak zorundadır.

Not 2: Türk edebiyatında ilk edebi anı Halit Ziya'nın “Kırk Yıl” adlı eseridir.

Anı Türündeki Önemli Eserler	
Eser	Yazar
Magosa Hatıraları	Namık Kemal
Menfa	Ahmet Mithat Efendi
Defter-i Amal	Ziya Paşa
Ömer'in Çocukluğu	Muallim Naci
Falaka	Ahmet Rasim
Muharrir	
Kırk Yıl	Halit Ziya Uşaklıgil
Saray ve Ötesi	
Çankaya	Fali Rıfkı Atay
Zeytin Dağı	
Edebi Hatıralar	Hüseyin Cahit Yalçın
Gençlik ve Edebiyat Hatıraları	Yakup Kadri
Çocukluğum	Yahya Kemal
Gençliğim	
Siyasi ve Edebi Hatıralarım	Yusuf Ziya Ortaç
Bizim Yokuş	
Kerkük Anıları	Ahmet Hamdi Tanpınar

Biyografi

Edebiyat, sanat, siyaset, ticaret gibi alanlarda haklı bir üne kavuşmuş, tanınmış insanların hayatlarını, eserlerini, başarılarını okuyucuya duyurmak amacıyla yalın bir dille, tarafsız bir görüşle yazılan inceleme yazılarına “biyografi (yaşam öyküsü, hayat hikâyesi)” denir. Eskiden bu tür yazılara “tercüme-i hâl” denirdi.

Biyografinin özellikleri şunlardır:

- Biyografide amaç, söz konusu kişiyi tüm yönleriyle tanıtmaktır.
- Biyografilerde anlatılan kişinin özellikle hayatı, eserleri, kişiliği, görüşleri konu edilir.
- Biyografide kişinin nerede doğduğu, çocukluğunun nasıl bir ortamda geçtiği, öğrenim hayatı, yaptığı işler, çalıştığı yerler, kişiliği, huy ve karakteri, davranış özellikleri, başarılı olduğu alanlar, eserleri, ürünleri anlatılır.
- Belgelere ve örneklerle dayandırılarak hazırlanan biyografiler sanat ve meslek alanındaki tarihçiler için önemli kaynaklardır.
- Biyografiler belgesel nitelikte olup gelecek kuşaklara önemli bilgilerin, tecrübelerin, örneklerin, görüşlerin aktarıldığı kaynaklardır.

Dünya Edebiyatında Biyografi

Tarihte ölen kişinin yaşamını ve yapıtlarını öven mezar yazıtları ve cenaze törenlerindeki konuşmalar yaşam öykülerinin ilk örnekleri sayılabilir. Daha sonra eldeki verilerin keyfi ya da eleştirellikten uzak bir yorumuna dayanan, söz konusu kişiyi övmek ve okura örnek oluşturmak için yazılan yaşam öyküleri başlamıştır. Bunun hemen ardından kişilerin gerçek yüzünü ortaya çıkarmayı amaçlayan eleştirel yaşam öyküleri de kaleme alınmıştır. Biyografi türünün ilk büyük yazarı, eski Yunan edebiyatından Plutarkos’tur. Bu türün Batı edebiyatındaki kökleri Plutarkos’un Romalıları anlattığı “Hayatlar” adlı eserine dayanmaktadır. Ancak Batı da bu türün yaygınlaşması 16. yüzyıldan sonradır. 20. yüzyılda ise Batı da bir aileyi veya çevreyi ele alan geniş kapsamlı biyografik eserler yazılmaya başlanmıştır.

Türk Edebiyatında Biyografi

Divan edebiyatında şairleri anlatan eserlere ‘tezkiye’ denirdi. Çağatay yazarlarından Ali Şir Nevai 16. yüzyılda “Mecâlis’ün-Nefâis” adlı eseriyle Türk edebiyatında ilk biyografi örneğini vermiştir. Ünlü kişilerin hayatlarını konu alan, bunları roman tarzında işleyen edebî yazılara “biyografik roman” denir. Biyografik romanlar da Türk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Bazı sanatçılar romanlarını biyografi tarzında yazmışlardır. Mehmet Emin Erişgil’in “Bir Fikir Adamının Romanı: Ziya Gökalp”, “Bir İslâm Şairinin Romanı: Mehmet Akif”; Tahir Alangu’nun “Ülkücü Bir Yazarın Romanı: Ömer Seyfettin”;

Oğuz Atay’ın “Bir Bilim Adamının Romanı: Mustafa İnan’ adlı eserleri biyografik romana örnek gösterilebilir.

OTOBİYOGRAFI

Bir kişi hayatıyla ilgili dönemleri bütün ilginç yönleriyle geniş şekilde kendisi yazarsa buna “otobiyografi (öz yaşam öyküsü)” denir. Yani kişi kendi biyografisini yazarsa bu otobiyografi olur.

Otobiyografinin özellikleri şunlardır:

- Otobiyografide doğumdan itibaren otobiyografinin yazıldığı ana kadar yaşananlardan anlatmaya değer olanlar yazılır.
- Otobiyografilerde çoğu zaman sanatçı kendisiyle beraber aile büyüklerinden ve sosyal çevresinden, aile içi durumlarından da söz eder.
- Edebiyat, sanat, siyaset, spor gibi değişik alanlarda ünlü bir kişi; diğer insanlarca bilinmeyen yönlerini, başarısını nelere borçlu olduğunu ve nasıl kazandığını anlatmak amacıyla otobiyografisini yazar.
- Otobiyografi her ne kadar öznel bir anlayışla kaleme alınsa da gerçekler göz ardı edilmemelidir.
- Bütün bu iyi niyete rağmen otobiyografiler öznel eserler olarak kabul edilir. Çünkü kişi kendisini anlatmaktadır ve bunu yaparken tarafsız davranamaz. Kişinin kendi hayatını roman şeklinde yazması sonucunda ortaya çıkan esere “otobiyografik roman” denir. Bu türün örneklerini anı türünde verilmiş eserlerde de görmek mümkündür.

Not: Edebiyatımızdaki en önemli otobiyografik roman Peyami Safa’nın “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı eseridir.

Anı-Otobiyografi Farkı

Anılar üslup yönüyle otobiyografilere de benzer; ancak anı otobiyografi içinde sadece bir bölüm sayılabilir. Yani otobiyografiler anıya göre daha geniş ve daha uzun bir dönemi içine alır.

Gezi Yazısı

Herhangi bir kimsenin, daha çok bir edebiyat sanatçısının gerek yurt içinde gerekse yurt dışında gezip gördüğü yerlerdeki toplumlari, kentleri, yerleri, yaşayışları, âdet ve töreleri, gelenek ve görenekleri, doğal ve tarihî güzellikleri, ilgi çeken değişik yönleri edebî bir üslup içinde kaleme alarak anlatmasına “gezi yazısı” (seyahatname) denir. Yazar, gezip gördüğü yerlerle ilgili gözlemlerini, incelemelerini, bilgileri bir araya getirerek gezi yazısını yazar. Okur, anlatılan yerleri bu sayede sanki yazarla birlikte geziyormuş hissine kapılır. Gezi yazılarında aydınlatıcı, öğretici bilgiler de yer alır. Amaç, gezilen yeri okuyucuya her yönüyle tanıtmaktır. Bu yapılırken geçmişle gelecek arasında bağ kurulum, toplumların birbirleriyle ilişki kurması

ve birbirlerini tanıması, toplumlar arası kültür alışverişi ortamının oluşması sağlanır.

Gezi yazısının özellikleri şunlardır

- Gezi yazılarında, gezilip görülen yerin bütün özellikleri ele alınır.
- Gezilen yerin özellikle tarihî, coğrafi, tabii ve sosyal nitelikleri belirgin şekilde anlatılır.
- Gezi yazılarında gezginin dikkatini çeken ve farklı bir özellik gösteren insanlar, tarihî ve tabii güzellikler, farklı kültürler gibi konular güncel olaylarla da bütünleştirilerek edebî bir üslupla yazıya geçirilir.
- Gezi yazılarında ayrıca yörenin dil, din, inanç, âdet, gelenek, görenekleri incelenir. Bölgedeki insanların düşünce yapısı ortaya konur.
- Bölge, okuyucunun daha iyi anlaması açısından başka bölgelerle kıyaslanır.
- Yazar, gezisi esnasında birçok yer görür, birçok insanla tanışır; bunları hafızasında tutmak zor olduğu için gezi esnasında kısa notlar alır ve bunları hikâye eder.

Gezi yazısı gezilen bölge için belgesel bilgiler içerir. Bu bakımdan gezi yazısında yazar gözlemlerine yer vermeli, yanlış bilgiler aktarmamalıdır. Gezi yazısında gerçek bilgiler verilmelidir. Ancak gezi yazıları her şeye rağmen kişisel bir değerlendirme içerdiği için nesnel verilerden oluşan bilimsel bir belge niteliği taşımaz. Sadece fikir verici bir içeriğe sahiptir. Dış dünyayı yazarın gözüyle anlamaya yarar.

Dünya Edebiyatında Gezi Yazısı

Dünya edebiyatında gezi yazısının ilk örnekleri sayılabilecek eserleri verenlerin başında Heredotos, Marco Polo, İbni Batuda gelir.

Türk Edebiyatında Gezi Yazısı

Eski çağlarda özellikle keşif, ticaret, savaş amacıyla değişik geziler yapılmıştır. Eski Türk edebiyatında gezi yazısına ‘seyahatname’ denirdi. Türk edebiyatında en eski seyahatnameler. Timur’un oğlu Şahruh’un yanında bulunan Gıyasüddin Nakkaş ın yazdığı “Acâib’ül-Letâif” ve Ali Ekber Hatâî adlı bir tüccarın kaleme aldığı “Hitâinâme”dir. 16. yüzyılda yazılan “Baburnâme” ve Kâtibî mahlasıyla tanınan Seydi Ali Reis in “Mirat-ül Memalik” (Memleket Aynası) adlı eser, ilk gezi örneği kabul edilir. Eser, Portekizlilere karşı savaşırken Hint denizinde fırtınaya yakalanıp Gücerat’ta karaya çıkan Seydi Ali Reis’in Hindistan, Afganistan, Buhara ve Maverâünnehir yoluyla Edirne’ye dönüşü sırasında başından geçen serüvenleri kapsar. Evliya Çelebi’nin 17. yüzyılda yazdığı “Seyahatname” ise dünya edebiyatındaki en iyi örneklerle boy ölçüşebilecek niteliktedir. Bu eserin birinci bölümü her yönü ile İstanbul’u anlatmaktadır. Kanunî Sultan Süleyman’ın hizmetinde bulunmuş olan Pirî Reis’in yazdığı Bahriye adlı eseri verdiği coğrafya ve oşinografya bilgileri dışında mükemmel bir Akdeniz seyahatnamesi sayılabilir. Ancak Türk edebiyatında Batılı anlamda gezi yazısı örnekleri Tanzimat döneminde yazarların Avrupa’ya gitmesiyle verilmeye başlanmıştır.

Avrupa’ya giden sanatçılar gördükleri şehirlerle ilgili yazılar yazmışlardır. Özellikle Namık Kemal ve Ziya Paşa bunların başında gelir.

Söyleşi

Bir yazarın günlük olaylar arasından seçtiği bir konuyla ilgili kendine özgü görüş ve düşüncelerini fazla derinleştirmeden karşındakilerle konuşuyormuş gibi anlattığı yazı türüne “sohbet (söyleşi)” denir. Bir diğer deyişle güncel bir konuda yazarın okuyucuyla konuşuyormuş gibi samimi ve anlaşılır bir dille yazdığı, her türlü özentiden uzak yazılara sohbet denir. Bu yazı türünde yazar, ele aldığı konuyu derinlemesine incelemeyi, bilimsel bir ispatı da amaçlamaz. Yazarın amacı okuyucuyla samimi diyaloglar kurarak sadece düşüncelerini açıklamaktır. Bu yazılar genellikle gazete ve dergilerde yayınlanır. Hatta gazetelerde sohbet (söyleşi) adı altında bu tür yazıların kaleme alındığı köşelerde bulunabilir. Sohbet yazılarına eskiden “muhasabe” denirdi.

Sohbetin özellikleri şunlardır:

- Çoğunlukla, günlük konuların işlendiği sohbet yazılarında konuşma senli benli bir anlatım yolu seçilir.
- Yazar deyimlerden, atasözlerinden, hatıralardan, halk fıkralarından, nüktelerden, özlü sözlerden çokça yararlanır.
- Sohbet türü yazılarda herkesi ilgilendiren konular seçilir.
- Cümleler, konuşma üslubundadır ve genellikle devriktir.
- Yazar karşısında biri varmış gibi sorular sorar, cevaplar verir, düşüncelerini günlük konuşma dili içtenliği içerisinde açıklar.
- Sohbetlerde konu uzatılmaz, fazla ayrıntıya girilmez, sadece konuya dikkat çekilir, anlatılanlar kanıtlanmaya çalışılmaz, anlatılanlara inanılması için bir gayret ortaya konmaz.
- Amaç, okuyucuyu konu üzerinde düşünmeye davet etmektir.
- Bu yazılar gazete ve dergilerde yayımlanabildiği gibi yazar bu yazıları ayrıca bir kitap olarak da basabilir.
- Sohbet türünde makalede olduğu gibi giriş gelime ve sonuç bölümleri bulunur; ancak karşılıklı konuşma havası içinde yazılması ve açıklanan düşüncelerin ispatlanma gereği duyulmadan anlatılması yönünden makaleden ayrılır.
- Yazar sohbet türünde genellikle kişisel düşüncelerini anlatır, bu yüzden de sohbet türü öznel bir anlatıma sahiptir.

Türk Edebiyatında Sohbet

Sohbet türünün samimi havası ve bu türün okuyucuyla kurduğu sıcak iletişimden dolayı pek çok yazarımız bu yazı türünde örnekler vermiştir. Bu yazarlarımızdan bir kısmı ise bu yazılarını bir kitapta toplayarak yayınlamıştır. Türk edebiyatının önemli gazetecilerinden biri olan Ahmet Rasim bu yazarlarımızdan biridir. Sanatçının “Ramazan Sohbetleri”

adlı eseri sohbet türündeki yazılarını topladığı bir eseridir. Bu türe ait eserler diğer düzyazı türleriyle birlikte Cumhuriyet döneminde gelişmiştir. Suut Kemal Yetkin'in "Edebiyat Söyleşileri", Şevket Rado'nun "Eşref Saati", Melih Cevdet Anday'ın Dilimiz Üzerine Söyleşiler, Nurullah Ataç'ın "Karalama Defteri" bu türde yazılmış yazıları içeren eserlerdir. Ayrıca Cenap Şahabettin, Refik Halit Karay, Hasan Ali Yücel, Attila İlhan gibi yazarlarımız da bu türde eserler vermişlerdir.

Sohbet – Deneme Farkı

- Sohbette yazarın okuyucuyla konuşuyormuş gibi bir anlatımı vardır. Denemede ise yazarın kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi bir anlatımı vardır.
- Sohbette nüktelerden, halk söyleyişlerinden, fıkralardan yararlanır. Sohbetin dili ve anlatımı yalındır. Denemede ise daha ciddî bir dil kullanılır.
- Sohbette kısa ve yüzeysel bir anlatım vardır. Amaç, yazarın okuyucuyu kendi düşüncesine çekmesi veya kendi düşüncesi doğrultusunda düşünmesini sağlamasıdır. Denemede ise derinlemesine bir anlatım vardır ve okuyucuyu etkilemek, yönlendirmek gibi bir amaç güdülmez.

Haber Yazıları

Haber, güncel ve ilginç bir olayın olduğunca nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulmasıdır. Haber metninde her türlü taraflı değerlendirmelerden ve söz oyunlarından uzak durulur. Metin kısa, haber dili de yalındır. İyi bir haber yazısında şu özellikler aranır:

- * Haberin başlığı ilginç olmalıdır.
- * Haber, geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmelidir.
- * Dil kolay anlaşılmalı, süsten uzak olmalıdır.
- * Haberde şu altı sorunun cevabı olmalıdır: Ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin, kim.
- * Haber başlıklarıyla metin uyum içinde olmalıdır.
- * Haber özgün olmalıdır.
- * Haberin doğruluğu mutlaka araştırılmalıdır.

Fıkra

Bir yazarın herhangi bir konu hakkındaki kişisel görüş, anlayış ve düşüncelerini kanıtlama gereği duymadan hoş bir üslupla yazdığı, kısa fikir yazılarına "fıkra" denir.

Fıkranın özellikleri şunlardır:

- * Köşe yazısı olan fıkralarda yazar, gündelik olayları özel bir görüşle, güzel bir üslupla, hiç kanıtlama gereği duymadan her gün kaleme alır.
- * Düşünceleri hiçbir kalıba bağlı kalmadan serbestçe ortaya koyar.
- * Ele aldığı konu üzerinde bir kamuoyu oluşturmayı amaçlar.

- * Gazetelerin bazı sayfalarında, belli köşelerde, genel bir başlıkla, çoğunlukla da her gün yazılan fıkralarda konu kısaca incelenir, ancak mutlaka bir sonuca varılır.
- * Daha çok iğneleyici, alaycı bir dille, bazen eleştiri bazen de sohbet tarzında yazılır.
- * Fıkralarda okuyucuyla sohbet ediliyormuş havası hâkimdir. Anlatım senli benlidir.
- * Cümleler kısa ve anlaşılır niteliktedir.
- * Konular günceldir ve anlatılanların kalıcılık niteliği yoktur.
- * Olaylar kişisel bir bakış açısıyla işlenir.
- * Kısa, etkili ve dokunaklı bir sonuca varılır. Amaç, okuyucuyu etkilemektir.
- * Düşünceler tekrarlanmaz. Bu yüzden fıkralar öz ve yoğun bir anlatıma sahiptir.
- * Amaç, okuyucuya bazı günlük sorunları tanıtmak, bu sorunlar hakkında düşünceleri, derinliğe inmeden kanıtlamaya kalkmadan söylemektir.

Türk Edebiyatında Fıkra

Fıkra türü yazılar Türk edebiyatına Tanzimat döneminde Batı'dan geçmiştir. 1908'den sonra bu yazı türü Türk edebiyatında görülmeye başlanmıştır. Özellikle Ahmet Rasim fıkralarıyla tanınmıştır. Daha sonra Ahmet Haşim, Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay, Refik Halit Karay, Bedii Faik, Orhan Seyfi Orhon, Refii Cevat Ulunay, Metin Toker, Peyami Safa, Burhan Felek, Ahmet Kabaklı, Aziz Nesin, Çetin Altan, Ahmet Kabaklı, İlhan Selçuk, Sabri Esat Siyavuşgil de fıkralarıyla öne çıkmıştır.

Fıkra – Sohbet Farkı

Sohbette, fıkradan farklı olarak, karşılıklı konuşma üslûbu vardır. Yazar karşısında biri varmış gibi sorular sorar, cevaplar verir. Fıkralarda yazar serbest bir anlatımla düşüncelerini okuyucuya benimsetmeye çalışır. Sohbetlerin dışı dönük bir yapısının olması da onun fıkradan ayrılan yönlerinden bir diğeridir.

Makale-Fıkra Farkı

Makalelerde ispat esastır. Mutlaka bir sonuca varılır. Ciddî, bilimsel bir dil kullanılır. Oysa fıkralar daha serbest ve mizahî öğeler de içeren yazılardır. Yazar ilgi çekici konulardaki düşüncelerini tarafsız olma kaygısı gütmenden açıklar. Makaledeki gibi bir ispat (kanıtlama) zorunluluğu fıkroda yoktur.

Deneme

Bir yazarın kendi isteğine göre seçtiği herhangi bir konuda kesin yargılara varmadan, kişisel düşüncelerini kendi kendisiyle konuşuyormuş havası taşıyan bir üslupla kaleme aldığı yazılara "deneme" denir. Deneme, yazarın gözlemlediği ya da yaşadığı olay, olgu, durum ve izlediği varlıklarla ya da herhangi bir kavramla ilgili izlenimlerinin belli bir plana bağlı kalmayarak, tamamen kendi kişisel görüşüyle serbestçe yazıya döktüğü kısa metinlerdir.

Deneme yazarı öne sürdüğü düşünceyi doğrulama, ispatlama, kanıtlama kaygısı taşımaz. Denemenin inandırıcılığı, ele alınan konunun içtenlikle anlatılmasından kaynaklanır.

Denemenin özellikleri şunlardır:

- Denemelerde yazar herhangi bir konudaki görüşlerini kesin kurallara varmadan, kanıtlamaya kalkmadan, okuyucuyu inanmaya zorlamadan anlatır.
- Deneme, kişinin kendi dışındaki varlıklarla herhangi bir konuda gerçek ya da hayalî olarak girdiği diyalogun ürünüdür.
- Denemeler tek bir konuyu rahat ve akıcı bir biçimde ele alan, çoğu kez yazarının kişisel bakış açısı ve deneyimini aktaran orta uzunluktaki edebî metinlerdir.
- Konuların kişisel bir anlayışla işlenmesi; çeşitli sanatçıların aynı konudaki değişik fikir, zevk ve inanışlarını yansıtmaları bakımından bu tür önemlidir.
- Denemeye özgü belirli bir konu yoktur. Konu özgürce seçilir.
- Her şey denemenin konusu olabilir. Yeter ki yazarın o konuda bir birikimi olsun. Ancak denemeler daha çok her devrin, her ulusun insanını ilgilendiren konularda yazılır.
- Denemelerde diğer fikir yazılarından farklı olarak aşk, dostluk, iyilik, güzellik, ahlak, sevinç, kültür, yiğitlik gibi daha çok soyut ama kalıcı ve evrensel konular işlenir.

Denemeci için konu amaç değil, araçtır; kendi fikirlerini söyleyebilmesi için birer sebep durumundadır. Denemeci, irdelemelerinde tamamen kendini, kendi bilgi ve kültür birikimini, beğeni düzeyini esas alır. Deneme yazarı eserini kaleme alırken okuyucuyu hesaba katmaz. Okuyucunun vereceği tepki konusunda herhangi bir kaygı taşımadan konusunu dilediği şekilde seçer, istediği tarzda işler. Denemeler konuların genellikle derinlemesine işlendiği yazı türleridir. Denemenin en belirgin özelliği, yazarın konuyu kendi kendine konuşuyormuş gibi kaleme almasıdır. Denemenin bu özelliği Nurullah Ataç'ın şu sözleriyle özetlenebilir: "Deneme ben'in ülkesidir. Ben demekten çekinen, her görgüsüne, her görevine ister istemez benliğinden bir parça kattığını kabul etmeyen kişi denemeciliğe özenmesin."

Bu türün ilk ustalarından Montaigne, denemenin ilkelerini şöyle anlatmaktadır: "Herkes önüne bakar, ben içime bakırım; benim işim yalnız kendimdir. Hep kendimi gözden geçiririm, kendimi yoklarım, kendimi tadarım... Bir şey öğretmem, sadece anlatırım." Bu bağlamda denemenin her cümlesinde yazarın kendisi vardır. Okuyucu ile yazar arasında bir duygu, düşünce ve ruh alışverişi oluşur. Esere hâkim olan unsur, insanın ta kendisidir.

Dünya Edebiyatında Deneme

Deneme türünün ilk örnekleri, daha "deneme" teriminin bile ortaya çıkmadığı eski Yunan ve Latin edebiyatlarında görülmektedir. Bunlar Epiktetos'un "Sohbetler", Eflatun'un

"Diyaloglar", Cicero'nun "Kimi Eserleridir. Seneca'nın bazı eserlerinde de denemelere rastlanmaktadır.

Bugünkü anlamdaki denemenin kurucusu 16. yüzyıl Fransız yazarı Michel de Montaigne'dir (1533-1592). Denemenin ilk örneklerini veren Montaigne yazdığı metinlerin kişisel düşünce ve deneyimlerinin iletilmesine yönelik edebî parçalar olduğunu vurgulamak için "deneme (essai)" adını seçmiştir. Daha sonra yine çok tanınan İngiliz yazar Francis Bacon (1561-1626) ve Charles Lamb da bu türde eserler kaleme almış ve bu türü geliştirmiştir. Fransız edebiyatında Andre Gide (1869-1951) ve Alain İspanyol edebiyatında ise Miguel Dunamuno, Alman edebiyatında R. Maria Rilke gibi sanatçılar da bu türdeki eserleriyle tanınmıştır.

Türk Edebiyatında Deneme

Deneme türü, Türk edebiyatına Tanzimat'tan sonra Batı'nın etkisiyle girmiştir. Deneme önceleri "Musahabe", "Tecrübe-i Kalemîyye (kalem tecrübesi)" gibi isimler ile anılmıştır. İlk özel gazete Tercümân-ı Ahvâl (1860)'in yayın hayatına başlamasından itibaren gazetelerde çıkan değişik yazılar, zamanla ayrı bir tür olan deneme için dil, anlatım ve yaklaşım bakımından zemin oluşturmuştur.

Makale

Herhangi bir konuda bilgi vermek, bir gerçeği ortaya koymak, bir tezi kanıtlamak veya bir düşünceyi savunmak amacıyla kaleme alınan ve temel ögesi fikir olan yazılara "makale" denir.

Makalenin özellikleri şunlardır:

- Makalede temel unsur düşünce "fikir"dir.
- Yazar, herhangi bir konudaki görüşlerini, belli kanıtlar, belgeler, inandırıcı veriler kullanarak anlatmaya çalışır, böylece okuyucuyu bilgilendirmeyi amaçlar.
- Makalenin amacı; açıklama, eleştiri, tanıtım, bilgilendirme de olabilir. Ama genellikle eleştirel tutum ön plandadır.
- Makaleler, yazıldıktan sonra bir araya getirilerek makale kitapları şeklinde yayımlanabilir.
- Makalede açık, anlaşılır, ciddi bir dil kullanılır.
- Makaleler öğretici yazılardır. Bu nedenle yazar tutarlı, tarafsız, bilimsel bir üslûp kullanır.

Makale Türleri

Makaleler seçilen konuya göre uzun ya da kısa olabilir. Makale her konuda yazılabilir. Makalenin yazılacağı konu güncel olabileceği gibi, felsefi, bilimsel, sanatsal da olabilir. Ancak edebî makale sanatla ilgili konuları işler. Makaleler niteliklerine göre temelde "edebî makale" ve "mesleki makale" olmak üzere iki grupta toplanabilir.

a. Edebî Makale: Dil, edebiyat ve sanatla ilgili konuları işleyen makale türüdür.

b. Meslekî Makale: Tıp, ekonomi, sosyoloji gibi bilimin ve bilime dayalı mesleklerin değişik dalları ile ilgili konulan işleyen makale türüdür.

Türk Edebiyatında Makale

Türk edebiyatında makale türünün ilk örnekleri Tanzimat döneminde görülür. İlk makale, Şinasi tarafından çıkarılan ve ilk özel gazete kabul edilen Tercüman-ı Ahval de (1860) yayımlanmıştır. Türk edebiyatındaki bu ilk makale *Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi*'dir. Namık Kemal, Ziya Paşa, Şemsettin Sami, Muallim Naci, Beşir Fuad gibi sanatçılar bu türün gelişmesini sağlamıştır. Servet-i Fünun döneminde ise bu tür yayılmış, gelişmiş, olgunlaşmıştır. Türk edebiyatında makale türünde Hüseyin Cahit, Cenap Şahabettin, Fuat Köprülü, Nurettin Topçu gibi sanatçılar eser vermiştir.

Not: İlk makale Şinasi'nin Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi'dir.

Not: Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi (Şinasi), Şiir ve İnşa (Ziya Paşa), Yeni Lisan (Ömer Seyfettin) edebiyatımızdaki önemli makalelerdendir.

Eleştiri

Şiir, tiyatro, hikâye, roman, resim, heykel, film gibi bir sanat veya düşünce eserinin, zayıf ve güçlü yönleri göz önünde bulundurularak gerçek değerini belirleme amacıyla yapılan inceleme sonucunun anlatıldığı yazı türüne "eleştiri (tenkit)" denir. Bir kimsenin kendi eleştirisini yazarken ortaya koyduğu esere "otokritik" veya "özeleştiri" denir.

Eleştirinin amacı, iyi ve güzel olan sanat yapıtının değerini ortaya çıkarmak, sanatı iyi ve güzel olmayandan kurtarmak, kalıcı bir niteliğe kavuşturmadır. Sanatçıyı daha güzel, daha güçlü, daha olgun, daha başarılı eserler yaratmaya teşvik etmektir. Okura, izleyiciye ve sanatçıya kılavuzluk yapmadır.

Eleştirmen, hangi sanat eserini eleştirecekse o sanat dalının gerektirdiği birikime sahip olmalıdır. Bu yüzden, eleştiri yazmak kolay bir iş değildir. Eleştirmen; bir eseri veya kişiyi şekil, ruh, konu ve anlatım bakımından inceler. Eleştirmen, eser hakkında okuyucuyu her yönden bilgilendirir. Hem okura hem de eserin yazarına kendini geliştirmesi için yol gösterir.

Eleştirinin özellikleri şunlardır:

- Eleştirilen sanat eserinin kimin tarafından, hangi zaman ve çevrede, hangi şartlar altında yazıldığı dikkate alınır; yerli ve yabancı benzerleriyle karşılaştırması yapılır.
- Eleştirilen bir sanat eseri konusu, dili, üslubu, tekniği, kahramanları, gözlem ve betimlemeleri bakımından değerlendirilir.

- Eleştirilen eserin sanatçısının orijinal görüş ve duyuşları saptanır. Eserin sanat dünyasına ne gibi bir katkı yaptığı ortaya konur.
- Bir sanatçı eleştiriliyorsa onun hataları, orijinal yanları belirtilir, sanatını geliştirmesi için yapması gerekenler açıklanır.
- Eleştiriye konu olan eser, yalın bir dille tanıtılır.
- Eleştirmen, eserin gerçek değerini, güçlü ve zayıf yönlerini, özünü ve önemini belirtir; yeni eserler için sanatçılara kılavuzluk eder.
- Bir şiirin eleştirisini yapan kişi şair olmayabilir ama bu türün bütün özelliklerini çok iyi bilmeli, başka örneklerle karşılaştırarak şiirin gerçek değerini taraf tutmadan belirleyebilmelidir.

Eleştiri Türleri

a. İzlenimsel (Empresyonist) Eleştiri: Edebî eserlerin okuyucu üzerinde bıraktığı etkilerden, izlenimlerden yola çıkılarak yapılan eleştirilere "izlenimci eleştiri" denir. İlkelerini ünlü Fransız edebiyatçı Anatole France (Anatol Frans)'ın belirlediği ve eleştirmenin bir eseri kendi zevk, algılama, değer ölçülerine göre incelediği eleştiri türüdür. Bu tür eleştirilerde öznel, kişisel yargılar ağırlıktadır. Bu nedenle günümüzde izlenimsel eleştiri edebiyat dünyasından pek rağbet görmez.

b. Nesnel (Bilimsel) Eleştiri: Edebî eserlerin içerik, yapı ve üslupları üzerinde tarafsız olarak yapılan eleştirilere de "bilimsel eleştiri" denir. Bu eleştiri türünde, her eserin değerlendirilmesinde kullanılabilecek ölçütler vardır. Eleştirmen, kişisel yargılara varmadan kaçınmaya çalışır. Bilimsel araştırmalardan yararlanarak, eseri tarafsız bir gözle değerlendirir. Eseri, ister beğensin ister beğenmesin, kendi duygularını işin içine katmadan, eserin sanat değerini ortaya koymaya çalışır.

Dünya Edebiyatında Eleştiri

Eleştiri uzun zaman, "kusur bulmak" gibi algılanmıştır. Eleştiriye kişiden kişiye değişen bir zevkin sonucu olmaktan kurtarmak, onu belli prensiplere göre değerlendirmek gerektiği fikri 19. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Özellikle edebiyat akımları döneminde eleştiri, bir tür olarak karakteristik niteliklerini kazanmıştır. Eleştiri türü Avrupa'da Boielau, Sainte Beuve, Hippolyte Taine, Brunetiere, Jules Lamaitre, Anatole France, Remy de Gourmont, Gustave Lanson, Lessing, Hazlitt, Cariyle, Ruskun ve Belinski gibi sanatçılarla temsil edilmiştir.

Türk Edebiyatında Eleştiri

Eleştiri türü Türk edebiyatına makale, fıkra, deneme ve sohbet gibi Batıdan Tanzimat Döneminde geçmiştir. İlk başlarda dil ile ilgili eleştiriler yazılmıştır. Sonra özellikle Namık Kemal ve Recaizâde Mahmut Ekrem, eleştiri türünün sınırlarını genişletmiştir. Türk edebiyatında ilk eleştiri yazısı Namık Kemal'in "Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmindir" adlı yazısıdır. İlk eleştiri eseri ise yine Namık Kemal'e ait olan ve Ziya Paşa'nın "Harabat" şiir

antolojisini eleştirdiği eseri “Tahrib-i Harabat”tır. Servet-i Fünun edebiyatı döneminde ise Bat tarzında eleştiriler kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında ise eleştiri türünde eserleriyle Hüseyin Cahit, Cenap Şahabettin, Ali Canip, Yakup Kadri, Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Mehmet Murat, Vedat Günyol, Tahir Alangu. Asım Bezirci, Rauf Mutluay, Metin And, Özdemir Nutku öne çıkan isimlerdir.

Eleştirinin Diğer Türlerden Farkı

Eleştiri, yaratıcı sanatların arasında değildir. Eleştiri, edebî esere veya başka sanatlara bağlı bir türdür. Eleştirinin varlığı, kendisi dışında bir sanatı gerektirir. Edebî eserin konusu bütün maddi ve manevi varlığı ile yazar, çevresi ve kâinatıdır. Eleştirinin konusu ise sanat eseridir, bir başkasının yazdıklarıdır. Yani eleştiri, bir dil yapıtı üzerine ikinci bir dil varlığıdır. Eleştiri, doğrudan kaleme alınmaz. Eleştirinin yazılabilmesi için ortada eleştirilecek kişi veya eser olmalıdır.

Röportaj

Gazetecilerin bir yeri, bir kurumu ziyaret ederek o yerin özelliklerini, orada gördüklerini kişisel düşünceleriyle birleştirip fotoğraflarla belgeleyerek kaleme aldıkları yazı türüne “röportaj” denir. Bu terimin kökeni, Latince “toplamak, getirmek” anlamlarında kullanılan “reportare” kelimesine dayanır. Günümüzde Fransızca “reportage” kelimesinin Türkçe telaffuzu olan “röportaj” terimi kullanılmaktadır.

Röportaj türü, gazeteciliğin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Röportaj yazarı; sorunu yerinde inceleyerek, gezip görerek, halkla, mağdurla ve yetkili kişilerle konuşarak fotoğraf, belge, istatistik bilgiler gibi verilerle destekleyerek konuyu okuyucunun bilgisine sunar. Röportajda gözlem, araştırma, yorum ve değerlendirme önemlidir. Röportajcının amacı, konuyu çarpıtmadan belgesel olarak okuyucuya sunmak, okuyucuyu konunun içinde yaşatmak, kamuoyunu aydınlatmaktır. Röportaj, tek bir yazı olabileceği gibi, aynı konuda dizi yazı da olabilir. Ortamı, duyguları, görünümünü “betimlemek”; süreçleri, eylemleri “anlatmak”; konuyla ilgili olarak söz konusu ortamda yaşayan kişilerin sözlerini “alıntılanmak”; yazarın kişisel düşüncelerini “yansıtmak” ve anlatılanlardan “sonuç çıkarmak” bir röportajda bulunması gereken temel öğelerdir.

Röportajın özellikleri şunlardır:

- Röportaj, makale gibi, düşünsel planla yazılır.
- Röportajda ele alınan konu ya toplumsal ya da sanatla ilgilidir.
- İşlenen konu bilgi, belge, görsellerle desteklenir.
- Röportajda verilen bilgiler ve ortaya konan belgeler gerçeği yansıtır. Anlatılanlar kendi içinde tutarlıdır.
- Yazarın bilgi, izlenim, görüş ve düşüncelerini yansıtır. Yazar, gerçekleri öznel yaşamla harmanlar.
- Röportajın anlatımında diyaloglardan yararlanılır.

- Yaşanmış olaylar, durumlar anlatılır. Kısa cümlelerle metin hareketli hâle getirilir.
- Röportaj, birinci kişi ağzından yazılır.
- Röportajda dil, ağırlıklı olarak göndergesel işlevde kullanılır.
- Röportajlar, medya organlarında yayımlanır.
- Röportajda çok yönlü anlatım olanakları vardır.
- Röportaj yazarı açıklayıcı anlatım, öyküleyici anlatım, betimleyici anlatım ve tartışmacı anlatım gibi bütün anlatım yollarından yararlanır. Röportajda öykülemeye ağırlık verilir.
- Özelden genele gidilir.
- Heyecanın ölçüsü genelde şimdiki zaman kullanımıyla artırılır.
- Röportajlar genellikle soru cevap tarzında olur. Ancak bazı yazarlar röportajı hikâye kurgusu ve üslubu içinde vermeyi tercih ederler.

Konularına Göre Röportajlar

1. Bir yeri konu alan röportaj: Röportaj yapılan yerde sürdürülen yaşam her yönüyle bilinir. Bu yerin farklı yönleri film, ses ve fotoğraflarla ortaya konur.
2. Eşyayı konu alan röportaj: Konu olan eşya her yönüyle bilinir. Eşyanın dikkat çekici ve düşündürücü yönleri ele alınır.
3. İnsanı konu alan röportaj: Belli bir alanda üne kavuşmuş kişilerin dikkat çeken ve düşündürülen yönleri belirtilir.

Sunuş Biçimine Göre Röportajlar

1. Amerikan Röportajı: Yazıya en kuvvetli yönüyle girilir. En son söylenmesi gereken kelimeler, en önce söylenir. Okuyucunun hiç beklenilmeyen bir girişle karşılaşması, ilk paragrafın sürpriz uyandırması, giriş bölümünün âdeta şok bölümü olması bu tip röportajın en önemli özelliğidir.
2. Alman röportajı: Bu röportajda, yazar konuyu işlerken yazıya kendini katar; konu hep “ben” ekseninde etrafında döner.

Röportaj Türünün Tarihsel Gelişimi

Röportaj 20. yüzyılda, gazetenin ortaya çıkmasından sonra gelişmiştir. Dünyada Jack London, Hemingway, Sartre gibi pek çok ünlü edebiyatçı, aynı zamanda röportaj türünde yazılar da kaleme almıştır. Türk basınında röportaj türü, başlangıçta mülakat niteliğinde gelişmiş, özellikle 1960’tan sonra, Türk toplumunun çeşitli sorunları kamuoyuna duyurulurken, edebiyatçılarımızın röportaj türünden oldukça başarılı bir biçimde yararlanmaları, aynı zamanda da röportaj tekniğinin gelişmesini, röportajın gazetelerin vazgeçilmez bir birimi hâline gelmesini sağlamıştır. Basınımızda Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay, Yaşar Kemal röportaj türünde yapıt veren sanatçılar arasında sayılabilir.

Not 1: Röportajla gezi yazısı birbirine benzer. Farkı gezi yazısında yalnızca gezilen görülen yerler anlatılırken, röportajda bir olayı aydınlatmak amaçtır.

Not 2: Bu tür “Mülakat”la karıştırılmamalıdır. Mülakat karşılıklı konuşma yazılarıdır. Röportajda ise sadece karşılıklı konuşma yoktur. Karşılıklı konuşma, araştırma, gezip görme iç içedir ve anlatılanlar genellikle öyküleyici anlatım tekniğiyle anlatılır.

Mülakat

Bir gazetecinin, toplumdaki önemli kişileri ziyaret etmesi, bu ziyaret sırasında o kişilere genellikle gündemde olan önemli bir konuyla ilgili sorular sorması ve bu sorulara aldığı cevapları gazetesinde yazması sonucu oluşan yazılara mülakat adı verilir. Mülakat, görüşmeyle veya görüşme sonucu ortaya çıkan yazılardır.

Mülakat; tanınmış veya alanında söz sahibi bir kimsenin belirli konulardaki görüşlerini öğrenmek amacıyla o kişiyle buluşma, ahbablık etme; bir iş üzerinde karşılıklı fikir yürütme, görüşme anlamlarına da gelir.

Mülakatlarda açık bir anlatım kullanılmalıdır. Açık bir anlatımda acıcılık, duruluk ve yalınlık bulunur. Mülakat, diyaloglara dayalı bir anlatım türüdür. Dolayısıyla mülakatta söylemeye bağlı anlatım türü ağırlıklı olarak kullanılır. Bunun yanında açıklayıcı anlatım ve öyküleyici anlatım türü de mülakatta başvurulan anlatım türleri arasındadır.

Mülakat; belli bir işe veya bilgi edinmeye yönelik olabilir. Bu bakımdan mülakatın iki ana bölüme ayrıldığı söylenebilir.

Mülakatın Aşamaları

- Kendini tanıtmak
- İsteğini en kısa yoldan açıklama
- Görüşme için randevu talebinde bulunma
- Hem görüşme öncesinde hem görüşme sırasında nezaketli olma
- Görüşülecek kişinin konuya ilgisini çekme
- Görüşülecek kişi ve konuyla ilgili iyi bir hazırlık süreci geçirme
- Görüşmeyi bitirme ve izin isteme

Mülakatta ilk etki, ilk izlenim her zaman çok önemli olmuştur. Bu yüzden mülakat yapacak kişinin konuşmasına, hareketlerine, giyimine kuşamına vb. dikkat etmesi gerekir. Tüm bunların mülakat verecek olan kişilerin üzerinde büyük etkisi vardır.

Sonuç olarak mülakat yapacak kişinin dikkat etmesi gereken kimi konular vardır. Mülakatlarda, düşünce ve görüşler açık, anlaşılır bir dille anlatılmalıdır. Düşünceler, istekler vb. gereksiz ayrıntılara girilmeden, kısaca aktarılmalıdır. Konuşmacının sözleri iyi bir şekilde dinlenilmeli; muhatabın sözü asla kesilmemelidir.

Mülakat Yapacak Kişinin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

- İlk önce konuyu ve görüşülecek kişiyi belirlemek gerekir.

- Mülakat yapılacak kişiyle görüşmek ve ondan randevu talep etmek gerekir.
- Görüşülecek kişi ve konu hakkında iyi bir araştırma ve hazırlık yapılmalıdır.
- Randevu saatine mutlaka uymalıdır.
- Görüştüğü kişinin ilgisini ve dikkatini çekmelidir.
- Bilgi, birikim ve kültürüyle muhatabını konuşmaya ikna edebilecek yeteneğe sahip olmalıdır.
- Görüşme sırasında konuşmasına dikkat etmeli; ölçülü, nazik ve saygılı bir üslup kullanmalıdır.
- Görüşme esnasında konuşmacının sözünü gereksiz yere kesmemelidir.
- Soruları önceden yansız bir tutumla hazırlamalıdır.
- Mülakat yaptığı kişinin görüşlerini hiçbir değişiklik yapmadan, olduğu gibi yazıya aktarmalıdır.

Diyaloglardan oluşan mülakat bir konuşma ve konuşturma sanatıdır. Mülakatın temelinde, bir kişinin başka bir kişiyi konuşmaya ikna edebilmesi vardır. Mülakat yapan kişi, yumuşak bir ses tonuyla konuya giriş yapar. Mülakatçı, konuşmacıya sabırlı, dikkatli, kibar davranır; konuşma istenmeyen bir yöne kayarsa hoşnutsuzluğunu belli etmez. Konuşma, konu dışına kayarsa nazik biçimde gerekli sorulan sorarak tekrar konuya dönmeye çabalar. Ayrıca mülakat yapan kişi, kendisi konuşmaktan ziyade, muhatabını konuşturmaya, ondan çarpıcı bilgiler elde etmeye odaklanmalıdır.

Mülakat yapmanın çeşitli faydaları vardır. Mülakat yapmak, bireylerin kişisel gelişimine büyük katkılar sağlar. Her şeyden önce mülakat yapan kişi önemli insanlarla karşılıklı konuşmayı, soru sormayı, konuşma güçlüklerini yenmeyi, çekingenlikten ve heyecandan kurtulmayı öğrenir. Toplum tarafından tanınmış önemli insanlarla görüştüğü için kültür düzeyi yükselir, bilgi birikimi artar, insani ilişkilerini geliştirir.

Mülakata Hazırlık

Mülakatın etkisi verimliliği yapılan hazırlıkla doğru orantılıdır. Mülakatlara ön hazırlık yapmak gerekir. Bu hazırlık sürecini şöyle açıklayabiliriz:

- Mülakat konusuna yönelik bilgi edinmek
- Mülakat yapılacak kişi hakkında bilgi sahibi olmak
- Konu hakkında önceden sorular hazırlamak
- Belirlenen görüşme zamanına uymak
- Görüşme sırasında nazik ve ölçülü olmak
- Mülakat verecek kişinin ilgisini ve dikkatini çekmek
- Karşısındakini konuşmaya ikna edebilecek kültürel birikime ve yeteneğe sahip olmak

Mülakat Yapılacak Kişiler

Alanında uzman veya tanınmış kişilerle, devlet adamlarıyla vs. mülakat yapılabilir. Toplumda önemli bir yer edinmiş, ün kazanmış insanlarla mülakat yapılır. Toplumda bir ağırlığı olmayan, tanınmamış kişilerle mülakat yapmanın bir anlamı yoktur. Bunun yanında mülakat yapılan kişinin söylediklerinin haber değeri taşıması gerektiğini de unutmamak gerekir.

Mülakat Yapılan Kişinin Tanıtılması

- Mülakat yapılan kişinin doğru ve eksiksiz şekilde tanıtılmasına özen gösterilmelidir.
- Kişinin hayat hikâyesi, önemli noktalarıyla belirtilmeli, uzmanlık alanı açıklanmalı, ne gibi çalışmalar yaptığına, eserlerine kısa da olsa değinilmelidir.
- Mülakat yapılan kişinin hayat felsefesi, bilgisi, donanımı, zevkleri, korkuları, yaşamını etkileyen olaylar vb. yansıtılmalıdır.

Mülakat Yöntemleri ve Türleri

- Yüz yüze yapılan mülakatlar
- Telefon, televizyon gibi anında ses ve resim iletilicileri ile yapılan mülakatlar
- Sağır ve dilsizlerle gerçekleştirilen hareketle (simgesel) iletişim mülakatları

Bunların dışında mülakat, görüşme amacına göre, görüşmeye katılanların sayısına, görüşülmek istenen kişiye, görüşme biçimine, görüşmenin yapısına, sorulara ve ölçülmek istenen özelliklere, görüşmedeki kuralların niteliğine göre de sınıflandırılabilir.

Mülakat Yazısının Özellikleri

- Görüşülen kişinin adı
- Mesleği veya ne işle uğraştığı
- Hangi amaçla konuşulduğu
- Buluşma mekânı
- Sorular ve cevaplar
- Mülakat yapılan kimsenin o konu üzerindeki temel görüşü yer alır.

Sonuç olarak mülakat; bağımsız haber alma yollarından biridir. Mülakat; mülakat veren insanların kişilikleri gibi çeşitlidir. Mülakat genellikle sorular ve cevaplardan oluşur. Soru soran kişi konuyu genişletir, anlatımı düzenler. Mülakatın başarısı, mülakat yapan kimsenin yeteneğine bağlıdır.

Mülakat yapılan kişilerin sorulara verdiği cevapların değiştirilmeden aynen yayımlanması mülakat türünün en başta gelen özelliğidir. Mülakatı yapan kişi kendi yorum ve görüşlerini mülakata eklemeyiz.

Mülakatta dil genel olarak göndergesel işlevde kullanılır. Çünkü mülakatta bilgi vermek, bir konuda okuru aydınlatmak söz konusudur.

Mülakatta cümleler açık, yalın olmalı; diyalog çizgisinden, tırnak işaretinden yararlanılmalı; konuşmanın ayrıntılarına girmeyip ana fikirler üzerinde durulmalıdır.

Söylev

Bir dinleyici topluluğuna bir düşünceyi aşlamak, topluluğu coşturmak ve bir amaç doğrultusunda yönlendirmek için yapılan konuşmalardır. Bir topluluğa düşünceler, duygular aşlamak amacıyla söylenen, uzunca, coşkulu ve güzel sözlere nutuk (söylev) denir. Nutukların askeri, siyasal ve dinî olmak üzere üç çeşidi vardır. Bunun yanında kulüp, dernek ve sendika yöneticilerinin yaptığı konuşmalar da nutuk türü içinde değerlendirilebilir.

Nutuklarda topluluğa seslenen kişi (hatip), dilin güzel ve etkileyici olmasına önem verir. Çünkü amaç, dinleyicileri coşturmak, onları belli bir hedefe yönlendirmek, ortak duygularda bir araya getirerek heyecanlandırmak ve harekete geçirmektir. Nutukta konuşmacı belli bir plana göre konuşmalı, dinleyicileri sıkmaktan kaçınmalı, açık ve inandırıcı olmalıdır.

Alıcıyı harekete geçirme niteliği taşıyan nutuklarda özellikle sonuç bölümü çok önemlidir. Bu bölüm, etkileyici bir sözle bitirilmelidir. Konuşmacı, bu bölümde ustalığını göstermelidir.

Söylevin özellikleri şunlardır:

- Söylev veren kişiye hatip denir.
- İyi bir hatip nerede, ne söyleyeceğini bilmeli, dinleyiciyi istediği doğrultuda yönlendirebilecek iletişim becerisine sahip olmalıdır.
- Söylevin başarılı olması; hatibin jest, mimik, vurgu ve tonlama gibi öğeleri doğru kullanmasıyla orantılıdır.
- Türk edebiyatında önemli söylevciler Mehmet Akif Ersoy, Halide Edip Adıvar ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir.

12.SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

Sanatsal Metinler

Sanat metinlerinde yan anlam değeri taşıyan ve okuyucunun anlayışına, sezgisine bırakılan ifadeler yer verilir, mecazlı ifadeler kullanılır; böylece anlatıma çağrışım ve duygu değeri kazandırılarak okuyucu yeni ve farklı anlamlar çıkarabilir. Sanat metinlerinde gerçekliğin dönüştürülmesi söz konusudur.

Öğretici Metinler

Öğretici metinler bilgi vermek amacıyla yazılırlar. Öğretici metinler günlük hayatın gerçeklerini, tarihi olayları, felsefi düşünceleri ve bilimsel gerçekleri anlatan metinlerdir. Öğretici metinler genelde kelimelerin ilk anlamlarıyla oluşturulduklarından, bu metinler okuyucuda aynı izlenimi bırakırlar.

Sanatsal Metinlerin Ayırıcı Özellikleri

- Edebi zevk uyandırmak amacıyla yazılır.
- Öznel anlatım vardır.
- Dil göndergesel, heyecanı dile getirme, alıcıyı harekete geçirme işlevlerinde kullanılır.
- Kurmaca gerçeklik vardır.
- Üslup kaygısı ön plandadır.
- Masal, roman, hikâye, fabl, destan, şiir, halk hikâyesi gibi türler sanatsal metinlerdir.
- Öyküleme, betimleme, kişileştirme, benzetme, abartma, çeşitli duyulardan yararlanma gibi anlatım teknikleri kullanılır.
- Sanatsal metinlerin tek anlamı yoktur, sanatsal metinler çok anlamlıdır, her okunuşta yeni anlamlar kazanır.
- Sanatsal metinlerde kelime ve cümlelerin yeri değiştirilemez.
- Sanatsal metinler yazıldığı dönemin özelliklerinden ve o dönemdeki her türlü gerçeklikten izler taşır.
- Sanatsal metinler biriciktir, benzeri yapılamaz.
- Sanatsal metinlerde yalnız görüne, deneysele, hesaplanabilire değil bilinmeze, geleceğe ve olabileceklere de yer verilebilir.

- Sanatsal metinlerde ileti önceden belirlenmiş, kurallaştırılmış, değişmez bir gerçek değildir
- İleti, metnin içyapısına sindirilmiş okurun süzüp çıkaracağı tek anlamlılıktan uzak bir ilişkiler yumağıdır.
- Sanatsal metinlerdeki her ögenin dış dünyada bir benzeri, bir karşılığı bulunabilir.
- Sanatsal metinlerde okur kendini anlatılanların akışına kaptırıp yapıttaki karakterlerle kendini özdeşleştirebilir.
- İleti dolaylı olarak verilir.
- Üç temel unsuru vardır: İçerik, dil ve üslup, yapı (şekil).

Sanat Metinlerinin Gerçeklikle İlişkisi

Edebiyat eserindeki içeriğin gerçeklikle bağı vardır. Eseri oluşturan yazar ya da şair belli bir toplumsal gerçeklik içinde yaşamaktadır ve eserinde gerçekliği şöyle ya da böyle yansıtır.

Edebiyat eseri, yazıldıktan sonra da toplumsal gerçeklik içinde yer alır. Sonuçta o eseri okuyanlar belli bir toplumsal gerçeklik içinde bulunduğu göre eserin gerçeklikle bağı başka bir biçimde sürmektedir.

Yazar içinde yaşadığı gerçekten yola çıkarak eserini oluşturur. Ancak yaşanan doğal gerçeklik olduğu gibi değil, edebiyatın kuralları içinde esere yansır.

Edebi metnin konusu; doğa ile ilişki halindeki en geniş anlamıyla duyan, düşünen, tasarlayan, yaşayan insandır. Dolayısıyla edebi metinlerde insanla ilgili her konu işlenebilir.

Sanat, gerçekliği insana özgü özelliklerden hareketle değiştirerek yeniden oluşturur.

Edebi metin yazılırken dönemin özelliklerinden ve o dönemdeki her türlü gerçeklikten yararlanılır.

Edebi metinlerde; dönemin ilmi, felsefi, teknik ve sosyal alandaki verileri, siyasi tartışmaları kurmacanın olanaklarıyla işlenir.

Gazete haberi, tıbbi makale, sözleşme gibi metinler gerçekliği doğrudan doğruya ifade eder. Roman, öykü, şiir gibi türler ise doğal gerçekliği edebi öğelerle birleştirerek "kurmaca gerçeklik" haline getirir.

Bir edebî eserin temel özelliklerinden biri de sanatçının, eserinde meydana getirdiği dünyadır. Edebî eserde dış dünya, insan ve insana özgü özellikler kurmaca yoluyla dile getirilir. Bununla birlikte edebî eserlerde oluşturulan bu dünya tamamen hayalî değildir. Yani dış dünya dediğimiz gerçek dünya ile bağlantılıdır. Fakat gerçeğin tıpatıp aynıysa da değildir.

Sanatçı, görüp duyduklarından etkilenir, onları yeniden biçimlendirir ve hayalinde yorumlar. Bu yorumlamada şair ya da yazarın hayata bakışı aldığı eğitim, yaşadığı dönem, içinde yaşadığı çevre etkili olur. Ayrıca bilim ve bilgi alanlarının ortaya koyduğu sonuçlar, edebiyatın gerçekliğine kaynaklık eder.

Kısacası edebi metinde olay, tarihî ve yaşanmış olandan farklıdır. Hiçbir romanın tarihî ve yaşanmış olayı olduğu gibi dikkatlere sunduğu iddia edilemez. Gerçek dediğimiz şey, değişikliğe uğrayarak edebî eserin dünyasına girer. Bundan dolayıdır ki hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği birbirinden farklıdır. En gerçekçi olduğu iddia edilen edebî eserler dahi yaşanmış olanı değil, gerçeğe uygun olanı dikkatlere sunar. Kurtuluş Savaşı, tarihî bir hadisedir. Tarihçiler bu hadiseyi anlatırlar, romancılar da eserlerine konu alırlar. Tarihçinin çalışması bir fotoğrafa; romancının çalışması ise resme benzer.

Not: İstiklâl Marşı, edebi eserle gerçekçiliği bir arada tutan önemli eserdir.

“Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın,
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.”

FABL

Öykünce ya da fabl, sonunda ders verme amacı güden, genellikle manzum öykülerdir. Fablların kahramanları genellikle hayvanlardır. Ama bu hayvanlar insanlar gibi düşünür, konuşur ve tıpkı insanlar gibi davranır.

Dünyanın en ünlü fabl yazarları Beydeba, Ezop ve Jean de La Fontaine'dir. Ezop'un fablları İ.Ö. 300 yılında derlenerek yazıya geçirilmiştir. ABD'li James Thurber ve İngiliz George Orwell çağdaş fabl yazarlarıdır. Fablı ilk olarak yazarlar Hititlerdir. Hititler fablları taş tabletlere yazıp resimliyorlardı.

FABLIN ÖZELLİKLERİ

- İnsanlar arasında cereyan eden olayları hayvanlar bitkiler ya da cansız varlıklar arasında geçiyormuş gibi göstererek bu yolla insanlara ahlak ve ibret dersi vermek örnek göstermek ya da bir düşünceye güç kazandırmak isteyen bir çeşit masaldır.
- Teşhis ve intak sanatları üzerine kurulmuştur.
- Dünya edebiyatında ilk ve en önemli fabllar Hint yazarı BEYDEBA'YA aittir. BEYDEBA'nın Fablları 'KELİLE ve DİMNE'de toplanmıştır. La Fontaine'den çok önceleri yazılmış Beydeba'nın “Kelile ve Dimne” eserindeki hikâyelerin 18 tanesi, bu Fransız edebiyatçısı tarafından şiir şeklinde tekrarlanmıştır.
- Fabllar manzum veya nesir biçiminde yazılabilirler.
- La Fontaine masallarındaki konular, şark klasiklerinden alınmadır.
- La Fontaine'in canlı, hızlı, incelik ve nükte dolu bir anlatımı vardır.
- Kişilerini hemen daima hayvanlar arasından seçerse de bazen insanları, bilhassa köylüleri de olaylara karıştırır.
- Sık bahsettiği hayvanlar aslan, kurt, tilki, eşek ve horozdur.

ANLATIM ÖZELLİKLERİ

- Mizahi bir anlatım vardır.
- Alışılmamışın dışına çıkan her eylem, söz, durum şaşırtıcıdır; bazıları gülünçtür. Mizah, bu tür durumları konu alır.
- Gülünç olan, abartılarak verilir.
- Diyaloglara yer verilir.

YAPI ÖZELLİKLERİ

- Fabllarda soyut konular, olay plânıyla hem somutlaştırılarak hem de hareket kazandırılarak işlenir.
- Olaylar bizi güldürürken eğitir.
- İnsanlar arasında geçen iyi-kötü, cesur-korkak, dürüst-ikiyüzlü, gözü tok-açgözlü... vb. çatışmalar; bu niteliklerin yakıştırıldığı hayvan kahramanlar arasında geçmiş gibi gösterilir.

Fablin de dört ögesi vardır; kişiler, olay, zaman, yer.

FABLIN ÖĞELERİ

1- Kişiler: Fablın konusu olan olay, kişileştirilmiş en az iki hayvanın başından geçer. Bunlardan biri iyi ahlâklı bir tipi, diğeri kötü ahlâklı bir tipi canlandırır. Fablda ikinci derecede kişiler çok azdır, bazen yoktur. Kişi betimlemesi yoktur. Kahramanlar arasında tilki varsa biz onu kurnaz insan yerine koyarız. Arslan varsa cesaretine güvenen biri yerine koyarız. Kısa olay bile bütün yönleriyle değil, yalnızca fabla konu olan yönüyle tanımlanır. Derinlemesine duygu çözümlemelerine yer verilmez.

Fabllarda bir de anlatıcı kişi vardır. Bu kişinin de betimlemesi yapılmaz, cinsiyeti verilmez. Anlatıcı kahramanları izler, dersini alır. Böylece dinleyen ile aynı görüşü paylaşır.

2- Olay: Fablın konusu insan başına gelebilecek her hangi bir olaydır. Olay, kahramanın eyleme dönüşmüş beğenme, istek, özlem, öfke, korku... gibi tutkuya dönüşmüş duygularından doğar. Fablın gövdesini bir olay oluşturur, asıl önemli olan fablın anlatılış nedenidir. Buna "ders" denir.

3- Yer: Tasvir yapılmaz fakat çevre çok iyi verilmelidir: Orman, göl kenarı, yol... gibi. Olayın geçtiği yer olayla birlikte değişebilir.

4- Zaman: Her olay gibi fabldaki olay da bir zaman diliminde geçer. Kronolojik zaman kullanılır.

B.FABLİN BÖLÜMLERİ

- * **Serim:** Olayın türüne, çıkarılacak derse göre kişileştirilmiş hayvanlar ve çevre tanıtımının yapıldığı bölümdür.
- * **Düğüm:** Olay o çevrede verilmek istenen derse göre gelişir. Kısa ve sık konuşmalar vardır. Hemen birkaç konuşma ile olay düğümlenir.
- * **Çözüm:** Olay beklenmedik bir sonuçla biter. Fablın en kısa bölümüdür.
- * **Öğüt:** Ana fikir bu bölümde öğüt niteliğinde verilir. Bu bölüm kimi zaman başta, kimi zaman sondadır. Kimi zaman da sonuç okuyucuya bırakılır.

EDEBİYATIMIZIN FABLDA GELİŞİMİ

15 yüzyıl şairlerinden Şeyhi'nin Harname adlı mesnevisi bizde ilk fabl örneği olarak kabul edilir. Öncesinde Mevlana'nın Mesnevi'sinde fabl özellikleri gösteren hikâyeler de vardır.

19 yüzyılda Şinasi, Ahmet Mithat Efendi ve Recaizade Mahmut Ekrem, Batı dillerinden fabl çevirileri yaptılar. Ayrıca Muallim Naci ve Nabizade Nazım da çocuklar için manzum fabllar yazmışlardır.

La Fontaine'in birçok manzum hikâyeleri daha sonra değişik tarihlerde başka şairlerimiz tarafından da Türkçeye çevrilmiştir. Bu şairler arasında çevirileri çocuklarca zevkle okunmuş ve okunmakta olanları şöyle sıralayabiliriz: Alaattin Gövsa, Siracettin Hasircioğlu, Ulvi Elöve, Fuat Köprülü, Vasfi Mahir Kocatürk, O. Veli Kanık.

La Fontaine'in bütün fablları Sabahattin Eyüboğlu'nun Masallar (1969) adlı kitabında ilk kez topluca yayımlanmıştır. Besim Atalay'ın Hayvan Hikayeleri ya da Hayvanlardan Öğütler adlı eseri de bu türün önemli örneklerindendir. Nazım Hikmet de, La Fontaine'in masallarını manzum bir dille Türkçemize kazandırmıştır. Günümüzde ise Tarık Dursun adlı yazarımızın da bu türle ilgili eserleri vardır.

MASAL

Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla olağanüstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan halk hikâyelerine masal denir.

Masalların Ortak Özellikleri

- * Masallar, meydana geldikleri zaman bir kişinin malıyken, yaygınlaştıkça, yöreden yöreye, ülkeden ülkeye geçtikçe halkın malı olur. Yani masal, anonim bir türdür.
- * Masallarda genellikle iyilik-kötülük, doğruluk-haksızlık, adalet-zulüm, alçakgönüllülük-kibir... gibi zıt durumların temsilcisi olan kişilerin mücadelelerinden veya insanların ulaşılması güç hayallerinden söz edilir.
- * Masallarda yer ve zaman kavramları belirsizdir.
- * Anlatımda genellikle geniş zaman veya öğrenilen geçmiş zaman kipi (-mişli geçmiş) kullanılır.
- * Anlatım kısa ve yoğundur.
- * Masal kişileri her tabakadan seçilebilir. Masallarda cinler, periler, devler de rol alır.
- * Masalların bir kısmı hayvanlarla ilgilidir.
- * Masalların çoğu " bir varmış, bir yokmuş" ya da " evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" gibi ifadelerle başlar. Bunlara tekerleme ya da döşeme denir. Tekerlemeden sonra olay ve dilek bölümleri gelir. Türk masallarında dilek bölümü "Onlar ermiş muradına .. " ya da " gökten üç elma düştü." biçiminde biter.
- * Olaya dayalı sanatsal kurmaca metinlerdir. Masallarda milli ve dini motiflere hemen hiç yer verilmez.
- * Masallarda genellikle bir eğitim amacı saklıdır; masallar bu yönüyle didaktik (öğretici) bir nitelik taşır.
- * Günümüzde belli bir kişinin ortaya koyduğu yapma masallar da yazılmaktadır. Türk masalları üzerinde,

bizde *PERTEV NAILİ BORATAV, EFLATUN CEM GÜNEY* gibi kişiler çalışmışlardır.

- * Masallar hep mutlu sonla biterler.
- * Masal türünün Hindistan'da doğduğu sanılmaktadır.

Masal Türünün Önemli Eserleri

- * Binbir Gece Masalları (Doğu Masalı)
- * Grimm Kardeşlerin Masalları (Alman Edebiyatı)
- * Andersen Masalları (Danimarka Edebiyatı)
- * Perrault Masalları (Fransız Edebiyatı)

Masallarda Anlatım Özellikleri

- * Anlatım hiçbir engele uğramadan akıp gider.
- * Gereksiz söz tekrarları yapılmaz.
- * Ses akışını bozan, söylenmesi güç seslere ve kelimelere yer verilmez.
- * Anlaşılması güç cümlelere kurulmaz.
- * Anlatım sade ve süssüz olur.
- * Duygu ve düşünceler kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir.

Masal ile Hikâyenin Karşılaştırılması

- * İki metinde de bir olay örgüsü kişiler zaman ve mekân unsurları vardır.
- * İki metinden dönemin zihniyetini yansıtacak ip uçları bulabiliriz.
- * Masallar sözlü gelenekten kaynaklanır, modern hikâyeler yazılıdır.
- * Masallardaki olaylar zaman ve mekan genellikle belirgin değildir. Hikâyelerde bu unsurlar masala göre daha belirgindir.
- * Masallardaki kişiler genellikle "tıp"tır, hikâyedekiler ise "karakter"dir.
- * Masalların içinde kalıp ifadeler, tekerlemeler yoğun bir şekilde kullanılır hikâyede bunlar yoktur.
- * Masalların temel konuları vardır. Hikâye ise her konuda yazılabilir.
- * Masalların yazarları belli değil yani anonimdir hikâyede ise yazarlar bellidir.
- * Masallarda olağanüstü kişiler ve olaylar vardır hikâyelerde böyle bir durum görülmez.

HİKÂYE

Öykü bir gözlemden, izlenim ya da tasarımdan yola çıkarak bir olayın, bir durumun, bir kesitin bir anın anlatımıdır. İnsana ve insanın yaşamına dair her şeyin belli bir zaman, mekân kavramı ekseninde yeniden tasarlanarak anlatımı öykünün baş özelliklerindendir.

Batı'da, yazıya geçiş sürecinde; dahası, yazınsal kaynakların oluşma evresindeki ilk örnek Giovanni Boccaccio'nun Decameron hikâyeleridir. Bunu Geoffrey Chaucer'in Canterbury Hikâyeleri. E.Th. A. Hoffmann'ın masallarınagelinceye dek, öykünün tematik olarak pek gelişkin bir düzeye erişmediğini görürüz.

Türün 19. yüzyıldaki ilk özgün örneğini verecek olan Edgar Allan Poe (1809-1849), 1840'ta yayımladığı "Grotesk ve Arabesk Öyküler"de yer alan ürünleriyle öykünün anlatı kurallarını biçimleyen ilk örnekleri sunar. Öyküdeki üç birlik kuralını ilk kez onun öykülerinde görürüz. Olay ve atmosferi öykünün odağı konumuna getiri. Dramatik bir yapı kurar. Poe, bu çıkışıyla, öykünün yaygınlaşmasını sağlar.

Öykünün edebiyatımızda, Emin Nihat'ın Müsameretname'sine (1872) gelinceye kadar zengin bir geçmişi var. Müsameretname'de yer alan yedi öykü bütünüyle geleneksel anlatım özelliklerini içermekle birlikte, öyküleme, kişi, mekan ve zaman öğelerini bir arada vermesi bakımından, yazınımızda, öykünün Batı yazını etkisinde yazılmış ilk örneğidir.

ÖYKÜNÜN ÖZELLİKLERİ

- * Olmuş ve olabilecek olayları belli bir plân çerçevesi içinde yer ve zamana bağlı olarak anlatan türdür.
- * Kısa oluşu, yalın bir olay örgüsüne sahip olması, genellikle önemli bir olay ya da sahne aracılığıyla tek ve yoğun bir etki uyandırması ve az sayıda karaktere yer vermesiyle roman ve diğer anlatı türlerinden ayrılır.
- * Öyküde olay ya da durum söz konusudur. Olay ya da durum kişilere bağlanır; olay ya da durumun ortaya konduğu yer ve zaman belirtilir; bunlar sürükleyici ve etkileyici anlatımla ortaya konur.
- * Olaylar ve kişiler anlatılırken derin ayrıntılara girilmez
- * Hikâyelerde derin karakter tahlillerine girilmez.
- * Kişi sayısı romana göre daha azdır.
- * Öykülerde düşündürmekten çok, duygulandırmak ve heyecanlandırmak esastır.
- * Batı'da modern anlamda ilk öykü Boccaccio'nun "Decameron" adlı yapıtıdır.
- * Türk edebiyatında ilk öykü örneği Emin Nihat'ın Müsameretname adlı eseridir.
- * Bu türün gelişmesinde Samipaşazade Sezai (Küçük Şeyler) ve Ahmet Mithat Efendi (Letaif-i Rivayet, Küssadan Hisse) öncülük etmiştir.
- * Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esendal ve Sait Faik Abasıyanık hikâyecilikte önemli isimlerdir.

ÖYKÜNÜN ÖĞELERİ

Öykünün temel unsurları "olay, yer, zaman ve kişi"dir.

a- Olay

Öykü kahramanının başından geçen olay ya da durumdur. Öyküler olay eksenli yazılardır. Öykülerde bir asıl olay bulunur. Ancak bazen bu asıl olayı tamamlayan yardımcı olaylara da rastlanabilir.

b- Çevre (Yer)

Öyküde sınırlı bir çevre vardır. Olayın geçtiği çevre çok ayrıntılı anlatılmaz, kısaca tasvir edilir. Olayın anlatımı sırasında verilen ayrıntılar çevre ve yer hakkında okuyucuya ipuçları verir.

c- Zaman

Öykü kısa bir zaman diliminde geçer. Öykülerler geçmiş zamana göre (-di) anlatılır. Konu, yazarın kendi ağzından veya kahramanın ağzından anlatılır. Özellikle durum öykülerinde zaman açık olarak belirtilmez, sezdirilir. Hatta bu tür öykülerde zaman belli bir düzen içinde de olmayabilir. Olayın ve durumun son bulmasından başlayarak olay ya da durumun başına doğru bir anlatım ortaya konabilir.

d- Kişi

Öyküde az kişi vardır. Bu kişiler “tip” olarak karşımıza çıkar ve ayrıntılı bir şekilde tanıtılmaz. Öyküde de kişiler sadece olayla ilgili “çalışkanlık, titizlik, korkaklık, tembellik” gibi tek yönleriyle anlatılır. Kişiler veya tipler, belli bir olay içinde gösterilir. Bu tiplerin de çoğu zaman sadece belli özellikleri yansıtılır. Romanda olduğu gibi, kişilerin bütün yönleri verilmez. Bu bakımdan öyküde kişilerin psikolojik özelliklerine de ayrıntılı olarak girilmez.

Öykü - Roman Farkı

Öykü anlatım olarak romana benzer; ama aslında onun romandan çok farklı yanları vardır.

- Öykü türü, romandan daha kısadır.
- Roman akıp giden bir film şerididir. Kişi, yer ve zaman değişir. Hikâye bir filmin dondurulmuş birkaç karesidir. Kişi, yer ve zaman pek değişmez.
- Öyküde temel öğe olaydır. Romanda ise temel öğe karakter, yani kişidir. Öyküler olay üzerine kurulur, romanlar ise kişi üzerine kurulur.
- Öyküde tek olay bulunmasına karşılık romanda birbirine bağlı olaylar zinciri vardır. Romandaki olaylardan her biri öyküye konu olabilir.
- Öyküde kahramanların tanıtımında ayrıntıya girilmez, kahramanlar her yönüyle tanıtılmaz. Romanlarda ise kahramanlar ayrıntılı bir biçimde, hemen her yönüyle tanıtılır.

- Romandan farklı olarak Öyküde de kişiler sadece olayla ilgili yönleriyle anlatılır. Bu yüzden öykülerdeki kişiler bir karakter olarak karşımıza çıkmaz.
- Öyküde, olayın geçtiği yer (çevre) sınırlıdır ve ayrıntılı olarak anlatılmaz. Romanlarda olaylar çok olduğu için olayların geçtiği çevre de geniştir. Bu çevreler çok ayrıntılı olarak anlatılır.
- Öyküler kısa olduğu için anlatım yalın, anlaşılır ve özlüdür. Romanlarda ise anlatım daha ağır ve sanattır.

ÖYKÜ TÜRLERİ

1. Olay Öyküsü

Bu tarz öykülere “klasik vak’a öyküsü” de denir. Bu tür öykülerde olaylar zinciri, kişi, zaman, yer ögesine bağlıdır. Olaylar serim, düğüm, çözüm sırasına uygun olarak anlatılır. Olay, zamana göre mantıklı bir sıralama ile verilir. Düğüm bölümünde oluşan merak, çözüm bölümünde giderilir. Bu teknik, Fransız sanatçı Guy de tarafından geliştirildiği için bu tür öykülere “Maupassant Tarzı Öykü” de denir.

Türk edebiyatında bu tarz öykücülüğün en büyük temsilcisi Ömer Seyfettin’dir. Ayrıca Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Necati Cumalı, Talip Apaydın da olay türü öykücülüğünün temsilcileri arasındadır.

2. Durum Öyküsü

Bu tarz öykülere “modern öykü” de denir. Her öykü olaya dayanmaz. Bu tür öykülerde merak ögesi ikinci plandadır. Yazar, bu öykülerde okuyucuyu sarsan, çarpan, heyecana getiren bir anlatım sergilemez. Onun yerine günlük hayattan bir kesit sunar veya bir insanlık durumunu anlatır. Bu öykülerde kişisel ve sosyal düşünceler, duygu ve hayaller ön plana çıkar.

Durum öyküsü ünlü Rus edebiyatçı Anton Çehov tarafından geliştirildiği için bu tür öykülere “Çehov tarzı öykü” de denir. Bu tarz öykünün Türk edebiyatındaki temsilcileri: Sait Faik Abasıyanık ve Memduh Şevket Esendal.

Dünya Edebiyatında Hikâye

Öykünün ortaya çıkma sürecinde karşımıza önce fabl türündeki eserler, sonra kısa romanlar sonra da “Bin Bir Gece Masalları” çıkar.

Rönesans’tan (16. yüzyıl) sonra Giovanni Boccacio (Bokasyo), “Decameron (Dekameron) Öyküleri” adlı eseriyle öykü türünün ilk örneğini vermiş ve çağdaş öykücülüğün başlatıcısı olmuştur.

18. yüzyılda Voltaire (Volter) öykü türünde ürünler vermiştir. İnsan dışındaki yaratıkları ve olmayacak öyküye katmıştır.

Ne var ki öykü, bir tür olarak karakteristik özelliklerini ancak 19. yüzyılda Romantizm ve Realizm akımlarının yaygınlaşmasıyla kazanmıştır.

Alphonse Daudet (Alfons Dode), Guy de Maupassant (Guy dö Mopasan) gibi Fransız yazarlar öykü örnekleri vermişlerdir.

Türk Edebiyatında Hikâye

Türk edebiyatında roman kavramı ortaya çıkana dek, kısa veya uzun, nesir ya da nazım her yazıya hikâye denmiştir.

Buna rağmen hikâye, Türk edebiyatına yabancı bir tür değildir. Özellikle “Kırk Haramiler”, “Kırk Vezir Hikâyeleri”, “Dede Korkut Hikâyeleri”, aşk ve savaş hikâyeleri Türk toplumunda asırlarca anlatılagelmıştır.

Tanzimat döneminde Fransız edebiyatının etkisiyle romanla tanışılınca, romanın kısa olanına hikâye denmiştir. İki tür arasındaki ayırmadan ilk söz eden, Nabizâde Nazım olmuştur. Öykü türü edebiyatımıza Tanzimat'la birlikte girmiştir. Batılı anlamda ilk öykü örneklerini "Küçük Şeyler" adlı eseriyle Tanzimat'ın ikinci kuşak sanatçısı Samipaşazâde Sezai ortaya koymuştur (1892).

Türk öyküsü, Milli edebiyat döneminde Ömer Seyfettin'le asıl çıkışını yapmış, bu tür Memduh Şevket Esenal, Sait Faik Abasıyanık, Tarık Buğra, Sabahattin Ali, Haldun Taner... gibi yazarlarla iyice gelişmiştir.

ROMAN

Genellikle insanların serüvenlerini, iç dünyalarını, toplumsal bir olay ya da olguyu, insan ilişkilerini ve değişik insanlık durumlarını yansıtmayı amaçlayan düzyazı türüne “roman” denir.

“Roman” terimi, Roma İmparatorluğu içindeki halkların kullandığı bozulmuş Latinceye verilen addır. Bu bozuk Latince ile yazılan ilk destan ve halk öykülerine roman denmiştir. Bu terim, sonradan belli bir türün adı olmuştur.

Genel Özellikleri:

- Okuyucuyu çekebilecek nitelikte merak unsurları içerir.
- Sosyal yaşamda kişilerin veya ailelerin başlarından geçen ya da geçme olasılığı bulunan olayları yer ve zaman göstererek aktarır.
- Birbiriyle bağlantılı olayları temel bir düşünce etrafında birleştirerek yansıtır.
- Roman, hem bir gerçekliğin hem de düş gücünün ürünüdür. Yazar, anlattığı olayı, kişileri gerçekten olsa da bunları yeniden yaratarak verir. Bu bakımdan roman gerçek yaşamla tam olarak örtüşmez. Roman, yaşamın yeniden üretimi ya da yaratımıdır. Romanda aslında romancının hayal gücü, sanatçı kişiliği, görgü ve

bilgisiyle, zengin duygu ve düşüncesiyle yaratılan bir yaşam ortamı anlatılır.

- Romanın geçtiği sosyal çevre içerisinde dine, felsefeye, ahlâka siyasete yer verilir. Romancı, okuyucuyu etkilemek okuyucunun ruhunda bir yankı uyandırmak amacındadır.
- **Romanlar üç değişik şekilde yazılır:**
 - * Üçüncü kişi ağzıyla
 - * Roman kişilerinden birinin ya da birkaçının yazdığı anı biçiminde
 - * Roman kişilerinin birbirlerine gönderdikleri mektuplar biçiminde

Romanın Öğeleri

Roman dört temel öğeden oluşur. Romanın kurgusunu oluşturan dört temel unsur “yer, zaman, olaylar zinciri ve şahıs kadrosu”dur. Bazı romanlarda bunlara “fikir” unsuru da eklenir.

a- Kişi (Kahramanlar)

Romanların çoğunda geniş bir şahıs kadrosu vardır. Romanda başkarakter ve yardımcı karakterler bulunur. Romanda şahıslar ayrıntılı olarak tanıtılır. Roman kahramanının yaşamı, geniş bir zaman çerçevesi içinde baştan sona anlatılır. Roman kişileri “tip” ve “karakter” olarak karşımıza çıkar.

Tip: Belli bir sınıfı ya da belli bir insan eğilimini temsil eden kişidir. Tip evrenseldir, genel özelliklere sahiptir. Tipler “sevecen tip, alingan tip, kıskanç tip, sosyal tip” gibi, bireysel olmaktan çok; başkalarında da bulunan ortak özellikler taşıyan ve bu özellikleri en belirgin şekilde temsil eden şahıs veya şahıs grubudur.

Karakter: Romanda olumlu, olumsuz yönleri ile verilen, belirli bir tip özelliği göstermeyen kişilerdir. Karakter, kendine özgüdür. Karakterler genel temsil özelliği göstermez. Karakterler, birden fazla özelliği belirlenmiş tipik olan birkaç özelliği ile insanın iç çatışmaları ve çıkmazlarını verme görevini yüklenmiş roman şahıslarıdır. Karakterler çok yönlü olup, değişkenliğe sahip kişiler oldukları için bunlara “yuvarlak roman kişisi” de denmektedir

b- Olay

Romanlar, temel bir olay etrafında gelişen ve iç içe geçmiş çok sayıda olaydan oluşur. Romanda anlatılan olaylar hayattan alınabileceği gibi, tarihten, anılardan, okunan kitaplardan ve masallardan da alınabilir. Önemli olan, konunun gerçeğe uygun olmasıdır. Romanda olaylar her

yönüyle ayrıntılı olarak işlenir. Her olay bir nedene bağlanır. Böylece okuyucu, romanın içine çekilir.

c- Çevre (Yer)

Çevre romanlardaki kişilerin yaşadığı, olayların geçtiği yerdir. İnsanlar gibi, roman kişileri de belli bir çevrede yaşar. Bu çevre, okuyucuya betimleme yoluyla anlatılır. Romanda olayların geçtiği ve kişilerin yaşadığı yerler, çevre ve diğer mekânlar çok ayrıntılı şekilde verilir

d- Zaman

Romanlarda zaman kavramı belirgindir. Olay veya olaylar belirli bir zaman diliminde yaşanır. Romanlarda fiiller genellikle “-dili geçmiş zaman” kipinde kullanılır. Klasik romanda zaman “geçmiş, şimdi ve gelecek zaman” olmak üzere üç dilimde verilir. Çağdaş romanda bu anlayış etkin değildir. İnsanın hatırlama yeteneğinden yararlanılarak zamanlar arası geçiş yapılır. İç içe değişik zaman dilimlerinden söz edilebilir. Birkaç zaman bir arada kullanılabilir. Şuur akışı tekniğiyle geriye dönüşler veya ileriye gidişler olabilir.

e- Fikir

Çoğu romanın fikrîsel bir yönü de vardır. Romandaki olayların, durumların ve davranışların nedenleri araştırılır; kişilerin psikolojik tahlilleri yapılır ve olayların sonuçları üzerinde durulursa romanın ana düşüncesi ve yardımcı düşünceleri belirlenebilir.

Roman Türleri

Romanlar bağlı oldukları edebî akımlara ve konularına göre sınıflanabilir.

1. Akımlarına Göre Romanlar:

Edebiyat akımlarına göre romanlar “romantik, realist (gerçekçi), natüralist (doğalcı), estetik, izlenimci, dışavurumcu, toplumcu, yeni roman” olarak sıralanabilir.

a) Klasik Roman

Bu akımda roman türü çok az gelişmiştir. M. de La Fayette'in “Princesse de Cleves” adlı romanı klasik romanın önemli bir örneğidir.

b) Romantik Roman

Klasik akıma tepki olarak doğan Romantizm, olayların duygusal açıdan yansıtılmasına önem verir ve kuralcılığı reddeder. Victor Hugo'nun “Sefiller”i, Namık Kemal'in “İntibah”ı bu akıma uygun örneklerdir.

c) Realist Roman

Olayları, insanları ve toplumları gerçekçi açıdan yansıtan romanlardır. Stendhal'in “Kızıl ile Karası”, Tolstoy'un “Savaş ve Barış”ı, Halit Ziya'nın “Mai ve Siyah”ı realist akımın etkisindedir.

ç) Natüralist Roman

Olayları ve kişileri bir bilim adamı gözüyle inceleyen natüralist romancılar gerçekçiliği ileri boyutlara götürmüşlerdir. Emile Zola'nın “Meyhane”si, Alphonse Daudet'in “Jack”i natüralist roman örnekleridir.

2. Konularına Göre Romanlar

Konularına göre romanlar ise “sosyal roman, tarihî roman, macera romanı, tahlil romanı, duygusal roman, gotik roman, oluşum romanı, didaktik roman, köy romanı, lirik roman, pastoral roman, otobiyografik roman, aşk romanı, bilimkurgu romanı, belgesel roman” olarak isimlendirilebilir. Bunların başlıcalarını şöyle açıklayabiliriz.

a- Sosyal Roman

Toplumsal sorunları işleyen romanlar bu gruba girer. Bu tür romanlarda sosyal olay ve olguların (ihtilaller, sınıfsal kavgalar, ırkçılık, köyden şehre göç, yoksulluk...) nedenleri üzerinde durulur.

Sosyal romanlar töre romanları ve tezli romanlar olmak üzere iki gruba ayrılır. Sözelimi Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal romanı, töre romanıdır. Bu romanda, bir dönem Türk toplumunun gelenek, göreneklere üzerinde durulmuştur. Tezli romanlarda yazar, bir görüşü savunur ve bunun doğruluğunu kanıtlamaya çalışır. Hüseyin Rahmi'nin Natüralizm akımı doğrultusunda yazdığı Ben Deli Miyim adlı eseri bir tezli roman örneği sayılabilir

Aşağıdaki eserler de sosyal romanlara örnektir:

- * Sefiller (Victor Hugo)
- * Meyhane (Emile Zola)
- * Gazap Üzümleri (John Steinbeck)
- * Bereketli Topraklar Üzerinde (O. Kemal)

b- Tarihî Roman

Bu tür romanlar, tarihin değişik dönemindeki olayları işler. Kahramanlar gerçek veya düşsel olabilir. Ancak anlatılanlar tarih gerçeklerine çoğu kez uygundur.

Tarihsel roman, Romantizmin bir ürünüdür. Dünya edebiyatında bu türün ilk örneğini İngiliz yazar Walter Scott vermiştir. Türk edebiyatında ise tarihi romanın ilk denemesi Ahmet Mithat'ın Yeniçeriler adlı romanı sayılabilir. Batılı anlamda ilk tarihsel romanız, Namık Kemal'in Cezmi'sidir.

Aşağıdaki eserler tarihsel romanlara örnek gösterilebilir:

- * Waverley (Walter Scott)
- * Ivanhoe (Walter Scott)
- * Monte Cristo (Alexandre Dumas)
- * Taras Bulba (Gogol)
- * Salambo (G. Flaubert)
- * Devlet Ana (Kemal Tahir)
- * Küçük Ağa (Tarık Buğra)
- * Deli Kurt (Nihal Atsız)

c- Macera (Serüven) Romanı

Günlük yaşamda her zaman rastlanmayan, şaşırtıcı, değişik ve esrarlı olayları konu edilen romanlardır. Bu tür romanlarda olaylar, okuyucuyu şaşırtacak ve heyecanlandıracak biçimde gelişir. Kahramanlar çok hareketli, kurnaz, cesur ve kuvvetlidir. Macera romanlarında olayların geçtiği çevre de sık sık değişir.

Macera romanlarına şu örnekler verilebilir:

- * Robinson Crusoe (Daniel Defoe)
- * İki Sene Mektep Tatili (Jules Verne)
- * Define Adası (Stevenson)
- * Kim (Rudyard Kipling)
- * Hasan Mellah (A. Mithat Efendi)

Polisiye romanlar ve egzotik romanlar da macera romanları kapsamında düşünülebilir. Polisiye romanlarda hırsızlık, soygun ve cinayet olayları işlenir. İngiliz yazar A. Christie'nin Nil'de Ölüm, Şark Ekspresinde Cinayet gibi eserleri bu türe örnektir. Egzotik romanlarda ise Avrupa'ya uzak ülkelerin manzaralarını, oralarda yaşayanların töre ve geleneklerini anlatmak esastır. Piyer Loti'nin İzlanda Balıkçısı adlı romanı, egzotik bir roman örneğidir.

d- Psikolojik Roman

Bu tür romanlara "tahlil romanı" da denir. Psikolojik romanlarda roman kahramanlarının ruh çözümlemeleri yapılır; onların insanlara, olaylara ve topluma bakışı yansıtılır.

Not: Psikolojik roman türünün ilk örneği M. de la Fayette'in "La Princesse de Cleves" adlı eseridir. Türk edebiyatında bu türün ilk örneği ise Mehmet Rauf'un Eylül adlı romanıdır. Ancak Türk edebiyatında Peyami Safa, Dünya Edebiyatında Dostoyevski bu türün en önemli isimleri olmuşlardır. Edebiyatımızda Halide Edip kadın psikolojini anlatarak ün yapmış isimdir.

Aşağıdaki eserler psikolojik roman türünün diğer örnekleridir:

- * Genç Werther'in Acıları (Goethe)
- * Suç ve Ceza (Dostoyevski)
- * 9. Hariciye Koğuşu (Peyami Safa)
- * Bir Tereddüdün Romanı (Peyami Safa)

EDEBİYATIMIZDA DÖNEMLERE GÖRE ROMAN

Tanzimat Döneminde Roman

Türk edebiyatında Batılı anlamda roman ve öykü Tanzimat döneminde başlamıştır. Ülkemizde roman ve öykünün gelişiminde batı edebiyatından yapılan roman çevrilerinin büyük katkısı vardır. İlk çeviri Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği Telemak adlı yapıtının çevirisidir. Yapıt 1862'de Terceme-i Telemak adıyla çevrilmiştir. Aynı yıl Victor Hugo'nun romanı Sefiller de dilimize çevrildi. Bu yapıtları Daniel Defore'dan Hikaye'i Robinson, François Rene Chateaubriand'dan Atala çevirileri izledi.

Bu dönem roman ve öykücüleri, dil ve sanat anlayışları bakımından birbirinden ayrılır. Ahmet Mithat, Emin Nihat Şemsettin Sami Nabizade Nazım halka seslenmeyi ilke edindikleri için oldukça yalın bir dille; Namık Kemal Samipaşazade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem ise seçkin bir topluluğa seslenmeyi ilke edindikleri için Yeni Osmanlıcayla yazmışlardır. Bu dönem roman ve öykülerinde konular ya günlük yaşamdan ya da tarihten seçilmişti. Tutsaklık ya da sürgünlük (Namık Kemal, İntibah; Samipaşazade Sezai), aile baskısıyla gerçekleştirmek istenilen evlilikler, batılaşmanın yanlış algılanması gibi konular işlenmiştir.

Birinci kuşak romancı ve öykücüleri romantizmin; ikinci kuşak romancı ve öykücüleri olan Samipaşazade Sezai, Mizancı Mehmet Murat Recaizade Mahmut Ekrem ve Nabizade Nazım Gerçekçilik ve Doğalcılık akımlarının etkisinde kalmıştır.

Tanzimat romanları, üstünlükleri yanında, ilk örnekler olmanın çeşitli aksaklıkları da taşımaktadır. Yazar çoğunlukla romanının içinde yer alır, kendi ağzından düşüncelerini söyler ve araya girer; çevre ve doğa betimlemeleri iyi yerleştirilememiştir; dil zaman zaman doğallığını yitirir ve kurguda çeşitli tutarsızlıklar vardır.

Servet-i Fünûn Döneminde Roman

Tanzimat'la başlayan Türk romanı, Servet-i Fünûn döneminde Namık Kemal'in açtığı sanatkârane üslup ile gelişimini devam ettirmiştir. Bu dönemde roman, gerek

Üslup gerekse teknik bakımdan önceki döneme göre büyük gelişim göstermiştir. Romanda Tanzimatçılarda görülen kurgu hataları, üslup eksiklikleri, acemilikler Servet-i Fünûn döneminde kaybolmuştur. Roman tekniği modern ve sağlamdır. Olayların rgs, işlenişı ve konuşmalar başarılı biçimde verilmiştir. Yazarlar, eserde kişiliğini gizlemiştir. Batılı anlamda ilk Türk romanları bu dönemde yazılır. (Halit Ziya aşk-ı Memnu ve Mai ve Siyah)

Servet-i Fünûncular, Tanzimat'la başlayan dilde sadelik anlayışından uzak durmuş, aydın kesim için süslü ve sanatlı bir dille eserler vermiştir. Onlar estetiğe önem vermiş, bu da beraberinde dil zenginliğini getirmiştir. Ancak sanatkârane üslup anlayışı eserlerde kullanılan dilin kimi zaman anlaşılmaz hâle gelmesine neden olmuştur. Sanatçılar duygu ve düşüncelerini anlatmak için Arapçadan, Farsçadan, Batı edebiyatından sözcük ve tamlamalar kullanmışlardır. Batı edebiyatının etkisiyle kısa cümleler kurmaya zen göstermişlerdir. Yazılarda Fransız cümle yapısının etkisi vardır. Söz diziminde yenilikler yapmışlar; eksiltile ve devrik cümleler ilk kez kullanılmıştır. Fiilsiz cümleler oluşturmuşlar "ve" bağlacına yer vermişlerdir.

Servet-i Fünûn sanatçıları yaşadıkları dönemdeki siyasal baskılar ve sansür nedeniyle bireysel konulara yönelmiştir. Bunun sonucu olarak sosyal içerikli temalardan uzak durmuşlar; eserlerinde hayâl-hakikat atışması, başarısız aşklar, karamsarlık gibi bireysel temalara yönelmişlerdir. Yazar yaşadığı toplumdan bağımsız değildir. Onun, yaşadığı toplumun uzak bir şekilde eser vermesi olanaksızdır. Bu açıdan her tema yazıldığı dönemin zihniyetini, sosyal ve kültürel durumlarını yansıtır. Kısacası yaşamın gerçeği ile romanın gerçeği birbiriyle örtüşmez; ancak roman gerçek yaşamdan, içinde yaşadığı toplumsal, ekonomik ve kültürel ortamdan etkilenir. retildiği toplumun yansımalarını içerir. Mai ve Siyah'ta romanın yazıldığı dönemin basın hayatı, Aşk-ı Memnu'da Beyoğlu'ndaki yaşam, eğlence merkezleri yer alır. Servet-i Fünûn romanında, konular İstanbul'daki seçkin kişilerin yaşamından, özellikle

Servet-i Fünûn Romancılarının Etkilendiği Akımlar

Servet-i Fünûn yazarları, romanda realist ve natüralist yazarları örnek almışlardır. Realist romanda gözlem ve araştırma ön planda, his ve hayal unsurları ise ikinci plandadır. Realist romanlarda gerçekler, görülenler ve incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar önemlidir. Gözlem nemlidir. Yazarlar gerçeğe uygun evre betimlemeleri yapmıştır. Bu dönem romancıları, esere kendi duygu, düşünce ve hayallerini karıştırmaz, kişiliğini gizler. Bunun

için de olayları, kişileri i ve dış özellikleriyle, psikolojik yönleriyle objektif bir şekilde anlatır.

Dil ve üslup olaya ve olayın kahramanının kişiliğine uygun olarak kullanılır. Natüralist romanlarda bilime ve araştırmaya daha çok önem verilir. Natüralistler gerçeğe bağlılıkta ve sosyal meseleleri araştırmada realistlerden çok daha fazla bilimsel metotlara bağlıdır. Toplumu âdeta bir laboratuvar olarak düşünürler ve eserlerini bu laboratuvar içinde, bilimsel verilere bağlı kalarak yazarlar. Servet-i Fünûn yazarlarının romanlarında realizm belirgindir. "Sanat sanat içindir." anlayışından hareketle sanatçılar dil ve anlatıma önem vermişlerdir

Cumhuriyet Döneminde Roman

Milli Edebiyat döneminden Cumhuriyet döneminde geçerek olgun roman örneklerini bu yıllarda veren yazarları bu dönemin ilk yıllarının yazarları olarak değerlendirilir. Yazarlar toplum gerçeklerini yansıtmaya, toplumun sorunlarına çözüm getirmeye çalışırlar, fakat daha çok gördüklerini, gözlemlediklerini yansıtmak çizgisinde kalırlar. 1930-1940 yılları arasında yazarlar toplum gerçeklerini, II. Abdülhamit döneminden başlayıp, Birinci Dünya Savaşı yıllarını konu olarak işlerler.

1940'lı yıllarda romanlarda İkinci Dünya Savaşı ve toplumsal kaygı ağırlık kazanır. Toplumsal konular çeşitlenir. Edebiyatımızda "köy edebiyatı" başlar, köy ve köylünün sorunları dile getirilir.

1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşı yıllarında yetişen köy ıkışlı, Köy Enstitülü yazarların köy ve kasaba romanlarını yayımlamaya başlarlar.

1960'lı yıllarda toplumcu genç yazarlar konuları çeşitlendirirler, geçirilen siyasal, toplumsal ve ekonomik değişmeler, bunların sonuçlar ele alınır.

1970-1980 yılları arasında roman yazarları sayısında büyük bir artış görülür. Konu türlerinde artış görülür, yazarların sıkıntısını çektikleri 27 Mayıs ve 12 Mart olayları ele alınır. Belgelere dayanarak yazılan tarihsel romanlarla birlikte Almanya'ya gn değişik bir yarıyla girdiği romanlar görülür. Türkiye'den Almanya'ya getirilen çocukların dil sorunları, anne babalarının iş yaşamalarında karşılaştıkları sorunları, sıla özlemi, Alman topluluğuna uyum sağlamada çekilen sıkıntılar anlatılır.

1980-90 yılları arasında aileden hareket ederek, 1900'lerden başlayan geniş bir zaman dilimi içinde, Türkiye'nin toplumsal yaşamından kesitler verilir. zyaşam yks romanı özelliği taşıyan romanlar yazılır. 12 Eylül 1980 ncesi olaylarından kesitler verilir. Yetmişli yılların gençliği sorgulanır. İnsanların alın yazılarına egemen olmak için gösterdikleri çaba, köyden kente g ile köylülerin kentte içine düştükleri çıkmazlar, kadın sorunları anlatılır. Roman

klasik yapısından uzaklaştırılır, romana yeni bir kurgu kazandırılır. Yazarlar, belgelere dayanarak tarihe yönelir. Din içerikli romanların sayısındaki artma olur. Günümüzde Türk romanların değişik Batı dillerine çevrilmesi Türk romanındaki gelişmenin ölçüsünü gösterir.

Romanla İlgili Önemli Bilgiler

1. Edebiyatımızda görülen ilk roman örneği Yusuf Kamil Paşa'nın "Fenelon"dan 1859 yılında çevirdiği "Telemak"tır. Daha sonra V. Hugo'nun Sefiller'i "Mağdurin" adıyla, Daniel Defo' nun "Robinson Crusoe" adlı eseri "Robenson Hikâyeleri" adıyla Şemsettin Sami tarafından çevrilmiştir.
2. Edebiyatımızdaki ilk Türk romanı Şemsettin Sami'nin "Taaşuk-ı Talat ve Fitnat" (1872) adlı eseridir.
3. Edebiyatımızdaki ilk edebi (Bir akıma bağlı) roman Namık Kemal'in "İntibah" adlı eseridir.
4. Edebiyatımızdaki ilk tarihi roman Namık Kemal'in "Cezmi" adlı eseridir.
5. Edebiyatımızdaki ilk realist roman yazılış bakımından Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası" (1886); yayımlanış bakımından Sami Paşazade Sezaî'nin "Sergüzeşt" (1889). "Araba Sevdası"nın yayın tarihi: 1895'tir.
6. Edebiyatımızdaki ilk psikolojik roman Mehmet Rauf'un "Eylül" adlı eseridir.
7. İlk köy romanı Nabizade Nazım'ın "Karabibik" adlı eseridir.
8. Edebiyatımızdaki ilk gerçek romancı ve ilk gerçek realist yazar Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Türk Edebiyatında romanın ve realizmin babası sayılır.
9. İlk tezli roman Nabizade Nazım'ın "Zehra" adlı eseridir.
10. İlk polisiye roman Ahmet Mithat Efendi'nin "Esrar-ı Cinayet" adlı eseridir.
11. Kurtuluş Savaşı'nı işleyen ilk romanlar Vurun Kahpeye ve Ateşten Gömlek'tir.
12. Dünya edebiyatındaki bugünkü romanın ilk örneği İspanyol yazar Cervantes'in "Don Kişot" adlı eseridir.

DÖNEMLERİNE GÖRE EDEBİYATIMIZIN ÜNLÜ ROMANLARI

Tanzimat Döneminin Romanları

Taaşuk-ı Talat ve Fitnat

Şemsettin Sami'nin eseridir. İlk yerli romandır. Romantik bir romandır. Konusu bir evlilik dramıdır.

İntibah

Namık Kemal'in eseridir. İlk edebî roman olarak kabul edilir. Ali Bey, Mahpeyker'e aşık olur. Bu kötü kadından Dilaşup ismindeki cariye sayesinde uzaklaşır. Bunun üzerine

Mahpeyker Ali Bey'i öldürtmek ister. Dilaşup, Ali Bey'i ölümden kurtarsa da kendisi ölür. Daha sonra Ali Bey, Mahpeyker'i öldürür, hapse girer ve orada hastalanarak ölür.

Cezmi

Namık Kemal'in romanıdır. İlk tarihi romandır. Cezmi, 16. yüzyılda İstanbul'da yaşamış bir Türk sipahisidir. İranlılara esir düşen Adil Giray'a yardım etmek için İran'a gider. Romanın ikinci cildi yazılmamıştır.

Felatun Bey ile Rakım Efendi

Ahmet Mithat Efendi'nin yanlış batılılaşma temasını işlediği romanıdır. Romantizm etkisindedir. Felatun Bey alafranga hayata özenen mirasyedi bir züppedir. Buna karşın Rakım Bey, ağırbaşlı ve dengeli bir tiptir.

Sergüzeşt

Samipaşazade Sezaî'nin romanıdır. Romantizmden realizme geçişte köprü rolü oynayan bu eser, Dilber adındaki esir bir kızın, satıldığı zengin konaklardaki acıklı yaşamını anlatır. Dilber, bu konaklardan birinde genç ressam Celal Bey'e aşık olur; romanın sonunda, götürüldüğü Mısır'da kendini Nil nehrine atarak intihar eder.

Araba Sevdası

Recaizade Mahmut Ekrem'in realist bir anlayışla yazdığı romandır. Romanda, yanlış batılılaşma teması işlenir. Bihruz Bey adındaki alafranga züppe tipin gülünçlükleri ve hayali aşkları anlatılır.

Zehra

Nabizade Nazım'ın natüralizmin etkisinde yazdığı romanıdır. Ana çizgileri Ahmet Mithat'ın Müşahadat adlı romanına benzeyen eserde kahramanların ruh durumları fizyolojik ve toplumsal etkilerle açıklanmıştır.

Servet-i Fünun Dönemi Romanları

Mai ve Siyah

Halit Ziya'nın realizmi başarıyla uyguladığı romanıdır. Eserin kahramanı Ahmet Cemil, romantik bir gençtir. Ünlü bir edebiyatçı olmayı, yazdığı eserden büyük bir servet kazanınca da sevdiği genç kızla evlenmeyi hayal etmektedir. Ancak, eseri eleştirilere uğrar, kız kardeşi ölür, sevdiği kız başkasıyla nişanlanır. Bunun üzerine hayallerini İstanbul'a gömüp bu şehirden ayrılır.

Aşk-ı Memnu

Halit Ziya Uşaklıgil'in en başarılı romanıdır. Realist bir eserdir. Firdevs Hanım adındaki eğlence düşkünü dul bir kadının büyük kızı Bihter, kendisinden yaşça çok büyük olan

Adnan Bey ile evlenir. Adnan Bey'in küçük kızı Nihal bu evliliği kabullenemez. Adnan Bey'in zenginliğine kapılan Bihter yanlış bir evlilik yaptığını anlar. Kocasının yeğeni Behlül adındaki genç ile Bihter arasında yasak bir aşk başlar. Ancak Behlül, Bihter'den bıkararak Nihal ile nişanlanınca yasak aşk açığa çıkar. Bihter intihar eder, Behlül de kaçır.

Eylül

Mehmet Rauf'un edebiyatımızın ilk psikolojik romanı sayılan romanıdır. Olay basit, kişiler azdır. Suat (bayan) ve Süreyya (erkek) evlidirler. Süreyya'nın arkadaşı Necip, bu mutlu çiftin evinde sık sık misafir kalır. Necip, arkadaşının karısı Suat'a derin bir saygı duyar. Ancak bu saygı zamanla aşka dönüşür. Suat da onu sever. Ancak aşklarını birbirlerine itiraf edemezler. Derken, bir yangın çıkar; Necip, yanan evde Suat'ı kurtarmaya çalışır. Ancak Suat'la birlikte aynı ateşte yanar.

Servet-i Fünun Dışında Kalan Romanlar

Mürebbiye

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın natüralist bir eseridir. Memleket çocuklarının eğitiminin, ne olduğu belirsiz yabancı mürebbiyeler eline bırakılmasının doğuracağı kötü sonuçlar gösterilmek istenmiştir.

Şıpsavdi

Hüseyin rahmi Gürpınar'ın romanıdır. Yazarın "Şık" romanındaki Şöhret'e benzeyen bir tip olan Meftun, körü körüne Batı'ya bağlıdır. Aynı şekilde Edibe de doğuya bağlıdır. Eserde bu iki tip karşılaştırılmış, her ikisinin de gülünç yanları gösterilmiştir

Milli Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Romanları

Handan

Halide Edip Adivar'ın ilk romanıdır. Mektup biçiminde yazılan roman, kadın psikolojisini inceler. Eylül'den sonra psikolojik roman türünün en başarılı örneklerindendir.

Ateşten Gömlek

Halide Edip Adivar'ın romanıdır. Edebiyatımızda Kurtuluş Savaşı üzerine yazılan ilk romandır.

Vurun Kahpeye

Genç ve idealist bir öğretmen olan Aliye'nin Kurtuluş Savaşı sırasındaki mücadelesini ve aşkını, sahte bir din adamı

tarafından linç ettirilmesini anlatan bu romanı Halide Edip Adivar yazmıştır.

Nur Baba

Yakup Kadri'nin bu romanında olaylar, bir Bektaşî tekkesi çevresinde geçer. Yazar bu eseriyle Bektaşî tekkelerindeki yozlaşmayı gözler önüne sermiştir.

Sinekli Bakkal

Halide Edip Adivar'ın töre romanıdır. İstanbul'da Sinekli Bakkal semti ve o semtin çevresinde II. Abdülhamit döneminin toplumsal sorunlarını ele almıştır. Eserin kahramanı Rabia, tiyatrocu ve Karagözcü Kız Tevfik'in kızıdır. Dinî bir eğitim almış ve ünlü bir mevlithan olmuştur. Sürgündeki babasının bakkal dükkânını da işletmekte ve bu arada gittiği konaklardan birinde Mevlevî şeyhi Vehbi Dede'den alaturka musiki dersleri almaktadır. Aynı konakta piyano dersleri veren İtalyan müzisyen Pregrini, Rabia'nın sesine hayran olmuştur. Daha sonra Rabia, kendisini seven ve Müslüman olan Pregrini ile evlenir. Böylece yazar, Doğu ile Batıyı birleştirmiş olur. Bu roman Cumhuriyet döneminde yazılmıştır.

Kıralık Konak

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ilk romanıdır. Eserde, üç ayrı kuşak arasındaki çatışmalar üzerinde durularak bir ailenin çözülüşü gösterilmiştir. Aşırı Batı hayranı züppe tipinin de başarıyla çizildiği eser, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat'tan I. Dünya Savaşı'na kadar olan yıllarını toplumsal değişmeye ışık tutarak anlatır.

Yaban

Yakup Kadri'nin bu romanında, köylü ile aydın arasındaki uçurum gösterilmek istenmiştir. Köylülere göre şehirli ve aydın "yaban"dır. Anı biçiminde yazılan romanda I. Dünya Savaşı'nda bir kolunu kaybetmiş olarak İstanbul'a dönen Ahmet Celal'in daha sonra emir eri Mehmet Ali'nin köyüne yerleşip orada yaşaması anlatılır. Ahmet Celal, köylü kızı Emine'yi sever. Emine başkasıyla evlenir. Derken, köye Yunan ordusu girer. Ahmet Celal ve Emine düşmanın elinden kaçarlar. Ancak Emine ağır yaralanmıştır. Ahmet Celal, bilinmeyen bir yöne doğru gider. Roman böylece İstiklal Savaşı'ndan da kesit sunmuş olur. Eser 1930 yılında yazılmıştır.

Sodom ve Gomore

Yakup Kadri'nin Cumhuriyet döneminde yazdığı bu roman, mütareke döneminde düşman işgalindeki İstanbul'u anlatır. Düşmanla işbirliği yapan soysuzlaşmış çevrelerin ahlak düşüklüğü yüzünden, yazar İstanbul'u Sodom ve Gomore

kentlerine (Filistin’de ahlak sapkınlığı nedeniyle Allah’ın gazabına uğradığı rivayet edilen kentler) benzetir.

İstanbul’un İçyüzü

Refik Halit Karay’ın romanıdır. İttihat ve Terraki Fırkası adamlarını ve I. Dünya Savaşı sırasında bunların zengin ettikleri savaş zenginlerini eleştiren bir romandır.

Çalıkuşu

Reşat Nuri Güntekin’in en ünlü romanıdır. Bir aşk kırgını olan Feride’nin İstanbul’dan Anadolu’ya kaçışı; Anadolu’nun kasaba ve şehirlerinde idealist bir öğretmen olarak çalışması; Anadolu’nun geri kalmışlığıyla mücadele etmesi romanın konusunu oluşturur.

Yeşil Gece

Reşat Nuri Güntekin’in tezli romanıdır. Eserde medrese çevreleri ile mücadele eden Şahin Bey anlatılır. Şahin Bey, medresede yetiştiği halde daha sonra Atatürk’ün devrimlerine inanmış, aydınlanmış bir gençtir.

Yaprak Dökümü

Reşat Nuri Güntekin’in yanlış batılılaşma temasını işlediği romanıdır. Batı özentisi hayatla gelir arasındaki dengesizlik yüzünden bir ailenin çöküşü anlatılmıştır.

Sözde Kızlar

Peyami Safa’nın ilk romanıdır. Anadolu’da başlayan Kurtuluş Savaşı esere, fon olarak alınmış; Mütareke döneminde İstanbul’daki yüksek tabakanın ahlak bozukluğu bu fonun önünde işlenerek karşıt bir durum oluşturulmuştur.

Dokuzunca Hariciye Koğuşu

Peyami Safa’nın ruh çözümlemesi romanıdır. Diğer psikolojik romanlar gibi basit bir olay üzerine kurulmuştur. Bacağındaki kemik hastalığı yüzünden iyi bir bakım görmesi gereken on beş yaşındaki çocuğun anıları biçimde düzenlenen roman, otobiyografik roman özelliği de taşır.

Ayaşlı ve Kiracıları

Memduh Şevket Esendal’ın romanıdır. Cumhuriyet’in ilk yıllarının Ankara’sını anlatan romanda Türkiye’nin çeşitli tabakalarından gelmiş insanların hayatları anlatılır.

Huzur

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın romanıdır. Olay ve karakter romanı olmaktan çok, karışık ruh hallerini tasvir eden bir yaşantı romanı olan eser, yer yer yazarının özel yaşamını yansıtır. Türk toplumunun girdiği uygarlık krizinin Doğu-Batı

sorunsalı içinde ele alındığı eserde İstanbul’un tabiat, tarih ve kültür güzelliklerine önemli yer verilir.

Devlet Ana

Kemal Tahir’in Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş yıllarını romanlaştırdığı eseridir.

Üç İstanbul

Mithat Cemal Kuntay, bu romanında Abdülhamit, Meşrutiyet ve Mütareke dönemlerinin İstanbul’unu anlatır.

Yorgun Savaşçı

Kemal Tahir’in Kurtuluş Savaşı’nı konu alan romanıdır. İşgal altındaki İstanbul’da başlayan hareketli olaylar, bunalımdan kurtulmak isteyen yorgun savaşçıların Anadolu’ya geçmeleriyle gelişir. Mustafa Kemal saflarına katılmalarıyla Kurtuluş Savaşı’nı müjdeleyen milli bir güven duygusu içinde sona erer.

Fahim Bey ve Biz

Abdülhak Şinasi Hisar’ın romanıdır. Eserde, kendi hayal dünyasında mutlu bir yaşam süren; fakat çevresindeki insanların kaçık güzüyle baktıkları Fahim Bey’in büyük bir iş hanında yazıhane tutması; dosyalar, defterlere gömülerek hayali yazışmalar düzenlemesi anlatılır.

Küçük Ağa

Tarık Buğra’nın Kurtuluş Savaşını konu alan eseridir. Padişah’a bağlılığı güçlendirmek için Akşehir’e gönderilen İstanbullu Hoca, Kuva-yi Milliyecilerin kendisini öldürmek istemesi üzerine çetecilere karışı ve Küçük Ağa adıyla anılır. Çolak Salih’le tanıştıktan sonra padişah yanlısı tutumunu bırakarak Kuva-yi Milliye hareketini destekler.

Tiyatro

Tiyatro Metinlerinin Özellikleri

- * Okunmaktan çok sahnelenmek için yazılırlar.
- * Yazımlarında, anlatılanların mevcut sahneleme teknikleriyle sahnelenebilir olup olmadığı dikkate alınır.
- * Anlatılanlar perdelere, perdeler sahneler ayrılır.
- * Her yeni sahnede dekor yeniden tanımlanır. Kişilerin giyim kuşamlarının (kostüm) nasıl olacağına ilişkin açıklamalar yapılır.
- * Kişilerin sahnedeki davranışları parantez içinde verilir. Olaylar anlatılarak değil, kişilerin eylemleri ve konuşmalarıyla verilir. Bu yüzden de asıl metin

diyaloglardan ve monologlardan oluşur. Dil, ağırlıklı olarak alıcıyı harekete geçirme işleviyle kullanılır.

- * Olaylar genellikle oluş sırasıyla verilir.
- * Somuttur göze ve kulağa hitap eder.

Not: İlk Tiyatro eseri Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" adlı eseridir (1860).

Not: Sahnelenen ilk tiyatro eseri Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" adlı eseridir.

Tiyatro Çeşitleri

Benzetmeci Tiyatro

Gerçek yaşamı anlatmaya çalışan tiyatrodur.

Göstermeci Tiyatro

Tiyatronun bir oyundan ibaret olduğunu buna aldanmamak gerektiğini ifade eder.

Epik Tiyatro

Destansı tiyatrodur.

Müzikli Tiyatro

Diyaloglar şarkı aracılığıyla izleyiciye ifade edilir.

Kabare Tiyatrosu

Olay ve durumları yermek amacıyla oynan tiyatrodur.

Absürd Tiyatro

Genel anlamda tiyatronun kurallarını hiçe sayan, ses ve hareketi önemseyen tiyatrodur.

Tiyatro iki ana grupta incelenir.

Geleneksel Türk Tiyatrosu

Tanzimat dönemi öncesinde edebiyatımızda görülen tiyatro Geleneksel Türk Tiyatrosudur. Geleneksel Türk tiyatrosundaki oyunlar şunlardır:

1. Meddah

- * Tek kişilik bir oyundur.
- * Tek kişi birden fazla insanı konuşturur.
- * Yüksekçe bir yerde oturan meddah olayı anlatır.
- * Sahne, dekor vb. yoktur.
- * Yazılı bir metne bağlı değildir.
- * Elindeki asa ve boynundaki mendil kullandığı aksesuarlardır.

2. Ortaoyunu

- * İzleyiciler tarafından çevrilmiş bir alanda oynanır.
- * Sahne, perde yoktur.

- * Söz sanatları ve cinas önemlidir.
- * Bir metne bağlı değil, doğaçlama oynanır.
- * Ana karakterler: Kavuklu (cahil halk) , Pişekâr (aydın kesim) , Zenne, Arap, Acem, Kastamonulu, Kayserili, Kürt, Frenk, Laz, Yahudi ve Ermenidir.

Ortaoyunun Bölümleri:

- * Mukaddime: Giriş bölümüdür.
- * Muhavere: Söyleşme bölümüdür.
- * Fasil: Oyunun asıl bölümüdür.
- * Bitiş: Oyunun son bölümüdür.

Başlıca ortaoyunları: Mahalle Baskını, Tahir ile Zühre, Büyücü oyunu vs.

3- Karagöz

İnsan, eşya ve hayvan tasvirlerinin arkadan ışık verilerek gölgelerinin beyaz bir perde üzerine düşürülmesiyle oynatılan oyundur.

Karagöz ve Hacivat, Orhan Beyin Bursa'da yaptırdığı bir camii inşaatında çalışan iki işçidir. Esprileri ile diğer çalışanları oyalamışlardır. Bunun bedelini canlarıyla öderler. Orhan Bey verdiği bu idam kararından çok pişman olur. Gölge oyuncusu Şeyh Küşteri onların tasvirlerini yaparak perdede oynatır. Şeyh Küşteri onların esprili konuşmalarını taklit ederek Orhan Beyi teselliye çalışır.

KLASİK KARAGÖZ OYUNLARININ BAŞLICA TİPLERİ

- * Eksen Kişiler (Karagöz, Hacivat)
- * Kadınlar (Zenneler, Kanlı Nigar, Salkım İnci, Karagöz'ün karısı, Hacivat'ın Kızı vs.)
- * İstanbul ağzı konuşanlar (Çelebi, Tiryaki)
- * Anadolu kişileri (Laz, Bolulu, Kayserili, Kürt, Kastamonulu)
- * Anadolu dışından gelen kişiler (Arnavut, Arap, Acem)
- * Müslüman olmayan kişiler (Rum, Ermeni, Yahudi)
- * Kusurlu ve ruhsal hasta olan kişiler (Kekeme, Kambur)
- * Kabadayılar ve sarhoşlar (Matiz, Tuzsuz Deli Bekir, Sarhoş)
- * Eğlendirici kişiler (Köçek, Çengi, Cambaz, Hokkabaz)
- * Olağanüstü kişiler ve yaratıklar (Cazular, Cinler, Canan)
- * Geçici, ikincil kişiler ve çocuklar (Çeyiz taşıyıcıları, Satıcılar vs.)

KARAGÖZ OYUNLARININ BÖLÜMLERİ

Karagöz oyunları dört bölümden oluşur.

- * Mukaddime (Giriş)
- * Muhavere (Söyleşi, atışma)
- * Fasil (Bir öykünün anlatıldığı asıl oyun)

- * Bitiş

Modern Tiyatro

Hayattaki olayları konu edinen, sahnede oynanmak amacıyla yazılan edebi eserdir. Hayatın değişik durumlarının sahnede canlandırılması amacıyla yazılırlar. Asıl adı dramadır. Tiyatronun kaynağı Eski Yunan'dır. Roman ve hikâye soyut olduğu halde, tiyatro somuttur. Tiyatro eserleri, konularına göre trajedi, komedi ve dram gibi türlere ayrılır.

Tragedya

Yunan edebiyatında 6. yüzyılda görülmeye başlanır. Seyircide acıma korku duyguları uyandırarak ruhu tutkulardan kurtarmayı amaçlar.

Özellikleri:

- * Konular tarihten ya da mitolojiden alınır.
- * Kahramanlar yüksek tabakadan veya doğaüstü varlıklardan seçilir.
- * Oyunun tamamı ciddi bir hava içinde geçer.
- * Erdeme ve ahlâka önem verilir.
- * Oyun perdesiz oynanır.
- * Genellikle beş bölüm vardır.
- * Birbiri ardına gelen diyalog ve koro bölümleri vardır.
- * Koro hiçbir zaman olaya karışmaz, sadece seyredir.
- * Üç birlik kuralı vardır. Bu kurala göre tek bir olay sahne değişmeden 24 saat içinde başlayıp bitmelidir.
- * Eser manzum olarak yazılır.
- * Kan, vurma, öldürme... sahnede gerçekleşmez. Bunlar dışarıda gerçekleşir, sahneye haberi gelir.
- * Eserde kaba saba sözlere yer verilmez. Yüksek bir dil vardır.

Temsilcileri

- * Aiskhyleos
- * Sophokles
- * Europides
- * Corneille
- * Racine

Komedy

İnsanların ve olayların gülünç yanlarını ortaya koyan oyun çeşidine denir.

Özellikleri:

- * Konular çağdaş toplum ve günlük hayattan alınır.
- * Amaç aksaklıkların gülünç yanlarını gösterip seyirciyi düşündürmek

- * Kan, vurma, öldürme sahnede gerçekleşir.
- * Kaba saba sözlere yer verilir.
- * Şiir biçiminde yazılır; ancak düzyazı türü de vardır.
- * Diyalog ve koro bölümlerinden oluşur.
- * Üç birlik kuralına uyulur.

Temsilcileri

- * Aristophanes – Yunan
- * Menandros – Yunan
- * Plautus – Latin
- * Terentius – Latin
- * Moliere – Fransız
- * Ben Johnsen – İngiliz
- * Gogol – Rus

Komedy Türleri

- Karakter Komedyası: Cimri
- Töre Komedyası: Moliere “Hastalık Hastası”, Şinasi “Şair Evlenmesi”
- Entrika Komedyası: Moliere “Scarpin’in Dolapları”

Dram

Hayatı olduğu gibi acıklı ve gülünç yönleriyle sahnede göstermek için yazılan tiyatro eseridir. Tiyatronun tarihi gelişimi içinde trajediyle komedi arasında dram türü doğmuştur.

- * Klasik tiyatro kurallarının uygulanmadığı bu tür hem şiir hem düzyazıyla yazılabilmektedir.
- * Acı ve mutluluk yan yanadır.
- * Konular günlük olaylardan ve tarihten alınır.
- * Şiir ya da düzyazı biçiminde yazılabilir.
- * Kişiler her kesimden olabilir.
- * Sahnede her olay gerçekleşir.
- * Perde sayısız sınırsızdır.

Temsilcileri

- * Shakespeare – İngiliz
- * Lessing – Alman
- * Goethe – Alman
- * Schiller – Alman
- * Diderot – Fransız
- * Victor Hugo – Fransız

Geleneksel tiyatro ile modern tiyatro arasındaki farklar nelerdir?

- * Geleneksel tiyatro deyince aklımıza meddahlık, Hacivat ile Karagöz, orta oyunu ve köy seyirlikleri gelmektedir.

- * Geleneksel tiyatrolara baktığımızda bunlarda yazılı bir metnin olmadığını görürüz. Yani geleneksel tiyatro doğaçlamaya ve güldürüye dayanır.
- * Modern tiyatroyu geleneksel tiyatrodan ayıran en önemli özelliklerden biri modern tiyatrodaki sahnenin ve dekorun olmasıdır.
- * Bir diğer fark ise modern tiyatronun yazılı metinlere dayanıyor olmasıdır.
- * Geleneksel tiyatrodaki belirli tipler vardır ve her oyun o tipler etrafında döner. Ancak modern tiyatrodaki çeşitli tipler ve karakterler vardır.
- * Geleneksel tiyatro halkın etrafında şekillenirken modern tiyatro ise aydın bir çevre etrafında şekillenmiştir.

TANZİMAT DÖNEMİ TİYATROSU

Türk edebiyatında Avrupa'daki örneklerine benzer tiyatro eserleri Tanzimat'tan sonra görülür.

Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" 1859 'da Dolmabahçe'de oynanmak üzere sipariş olunmuştur.(1860'da Tecüman-ı Ahval'de tefrika olmuştur.)Edebiyatımızdaki ilk tiyatro eseridir.Fakat sonraları Prof.Dr.Fahir İz 1956 yılında Viyana Milli Kütüphanesi'nde yazma bir tiyatro eseri bulmuştur. "Vak'ayı Acibe ve Havadis-i Garibe-i Keşger Ahmet" (Papuççu Ahmet'in Garip Vak'aları ve Sergüzeştleri) adını taşıyan bu eserin 1800 yıllarında yazıldığı tahmin edilmektedir.Bu eserin Almanca,İtalyanca,Fransızca tercümeleri vardır.Yazarı İskenderler adında biri olan eser,üç perdelik komedidir.

Batılı örneklerine benzer bir başka eser ise 1844 yılında yazılan "Hikâye-i İbrahim Paşa ve İbrahim-i Gülşeni" dir.(Eser 1939 yılında basılmıştır.)Abdülhak Hamid'in babası Hayrullah Efendi tarafından yazılan bu eser,dram türünde ve dört perdedir.

1860 yıllarında Hoca Naum (Suriyeli bir katolik),Ermenilerin kurduğu bir takımla önce Ermenice sonra Türkçe temsiller vermeye başlar.

1869 yılında Güllü Agop Gedikpaşa Tiyatrosu'nu kurar;tercüme,adapte(uyarlama)ve telif eserler sahneye konulur.

Direktör Ali Bey Gedikpaşa Tiyatrosu'nda azınlık oyuncularına tiyatro dersi verir. Ayrıca bu tiyatronun bünyesinde sanat işleriyle uğraşmak üzere edebi heyet kurulur. NâmıkKemal, AliBey, Ahmet Mithat Efendi,Ebuzziya Tevfik,Şemsettin Sami gibi devrin tanınmış yazarlarının oyunları sahneye konulur.

1880 yılında Ahmet Vefik Paşa Bursa'da bir tiyatro açmış;burada kendi adapte ettiği piyeslerin yanı sıra,diğer yazarların eserleri de oynanmıştır.

Bu dönem yazılan oyunlarda romantizmin etkisi görülür.

Toplumsal sorunlar ve eğitim bu dönem tiyatrosunda ön plandadır.Toplumun aksayan yönleri dile getirilir.Sosyal sorunlar daha çok aile çevresi içinde kalır. Tarihi konular siyasi ortam sebebiyle yakın tarihten alınmamıştır.

1870-1880 tiyatro edebiyatının en verimli olduğu yıllardır.Bu yıllarda Direktör Ali Bey ön plana çıkar.Üç komedisi ve "Letafet" adında bir opereti vardır.

Tiyatro Terimleri

- * Epizot: Yunan trajedisinin öğelerini oluşturan diyaloglu bölümlerin her biri. Günümüzde perde.
- * Fars: Kaba, basit, hareketli köylü güldürüsüdür.
- * Feeri: Cin, peri gibi hayali varlıkların işe karıştırıldığı tiyatrodur.
- * Fuaye: Tiyatro salonlarındaki dinlenme yerleri
- * Melodram: Modern tiyatrodaki acıklı, korkunç, olağanüstü konular etrafında yazılan ve gerilimi yüksek sahneler içeren duygusal oyun.
- * Mizansen: Bir eserin sahneye konması, sahneye görme düzenlenip yorumlanması.
- * Tirat: Oyuncunun uzun ve kesintisiz konuşmasıdır.
- * Egzotik Tiyatro: Uzak ülkeleri konu edinen tiyatro
- * Epik Tiyatro: Destansı tiyatrodur. İlk epik tiyatro Haldun Taner'in "Keşanlı Ali Destanı" adlı eseridir.
- * Opera: Müzik eşliğinde söylenen, seçkin konuların işlendiği tiyatrodur.
- * Operet: Operanın halk için söylenmiş şeklidir. Müzik ve diyalog iç içedir.
- * Konduit: Sahne sırası gelen kişiyi uyaran görevliye verilen addır.

ŞİİR

Duygu, çağrışım ve izlenimlerin dizeler halinde dile getirildiği söz sanatıdır şiir. Şiir, dilin anlam, ses ve ritim öğelerini belli düzen içinde kullanarak bir olayı, ya da bir duygusal ve düşünsel deneyimi yoğunlaşmış ve sıradanlıktan uzaklaşmış bir biçimde ifade etme sanatıdır. Hiçbir zaman kesin ve tam bir tanımına ulaşılamayan türlerden biridir ve çok genel olarak şiir, düzyazı dışında kalan bir anlatım biçimi olarak nitelendirilebilir. Âma şiiri düzyazıdan ayıran yegâne özelliği, dizeler halinde yazılması değildir. Diğer yazınsal türlerden farklı olarak şiirde çağrışım, imge, sezgi, duygular, duygular önemli bir yer tutar. Anlatım daha kapalı, söyleyiş daha müzikal ve etkili, duygular daha güçlü, algılar daha ön plandadır. Şiirde tanrısal bir yücelik, büyüleyici bir güzellik, çözilemez bir gizem, sözcükleri ve sesleri birbirinden ayıramaz bir ezgi vardır.

Valery'nin tanımından hareket eden Suut Kemal Yetkin, yürüyüş ile raks (dans) arasındaki farkı, düzyazı ile şiir arasındaki farka benzetir. "Şiir bu kadar esrarlı ve çözülemez bir terkip olduğuna göre, nesre çevrildiği zaman şiirliğini koruyan bir şiir tasavvur olunamadığı gibi, nesrin nazma sokulmasıyla elde edilen bir şiir de öylece tasavvur olunamaz.

Ve gene bir öylece bir şaire şunu veya bunu anlatmalısın demek kadar manasız bir şey olamaz.

Zaten şair bir şey anlatmaz, anlattığı zaman da şair olmaz" der. İlk şiirlerin insanoğlunun dinsel törenlerine eşlik ettiği, bilinen bir gerçektir. Çağlara ve toplumlara göre şiir beğenileri, mükemmel şiirin ölçüleri değişse de, iyi şiirin nitelikleri hemen hemen her dilde ve kültürde yukarıda belirttiğimiz ortaklıkları taşır.

Destanlar, ninniler, türküler, ağıtlar, insanoğlunun ilk sözlü sanat ürünleri ve ilk şiirleridir aynı zamanda.

Ahmet Haşim, "Şiir, bir hikâye değil, sessiz bir şarkıdır." diye tanımlar şiiri; J. Cocteau "Ne masayı anlatacağım diye masa kelimesini kullanacaksınız, ne kuşu anlatacağım diye kuş kelimesini, ne de aşkı anlatacağım diye aşk kelimesini" der; Salah Birselse Şiirin İlkeleri'nde aynı konuda şunu söyler: "Doğrusu şiirin hiçbir anlamı olmaması değil, şiirin o anlamı bağırması gerekir". Bu tanımlardan, şiirin işlevinin anlatmak değil, duyurmak yani hissettirmek olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

İlhan Berk de "Anlamla Yola Çıkılmaz: Şiir Bir Şey Anlatmaz. Anlaşılmak İçin de Değildir" başlıklı yazısında aynı noktaya değinir.

ŞİİRİN YAPISI

Şiirin yapısı anlam ve ses kaynaşmasından oluşur. Anlam ve ses kaynaşmasından oluşan nazım birimlerine beyit, kıt'a, bent, mısra gibi isimler verilir. Dize, beyit, dörtlük gibi birimlerle ölçü, kafiye düzeni, tema ve imgeler belli bir bütün oluşturarak şiirde yapıyı meydana getirir.

Şiirin Yapısıyla İlgili Kavramlar

Nazım Şekli: Bir şiirde dizelerin kümelenişinden, uyakların sıralanış düzeninden ve ölçü özelliklerinden doğan örgüye denir. Nazım biçimlerini belirlemede en temel ölçüt nazım birimidir.

Nazım Türü: Bir şiirin konusuna göre aldığı addır.

Nazım Birimi: Bir manzumede anlam bütünlüğü taşıyan en küçük parçaya nazım birimi denir. Nazım birimi en az iki dizeden oluşmak üzere üç, dört, beş veya daha fazla dizeden oluşabilir.

Nazım Birimleri:

- * **Mısra (Dize):** Bir şiirin her bir satırına dize denir.
- * **Beyit:** İki dizeden oluşan nazım birimine beyit denir.
- * **Kıt'a (Dörtlük):** Dört dizeden oluşan nazım birimine kıt'a veya dörtlük denir.
- * **Bent:** İkilik ve dörtlük dışında kalan 3,5,7 veya daha fazla eşit satırdaki dizelerden oluşan nazım birimine bent denir.

Şiirde Tema ve Konu

Konu: Üzerinde söz söylenen herhangi bir olay, düşünce veya duruma konu denir. Bir şiir birden fazla konuya değinebilir.

Tema: Şiirin bütününe hâkim olan duygu veya hayale tema denir. Her eserin bir yazılış amacı, iletmek istediği bir mesaj vardır. Eserde iletmek istenen mesaja "tema" denir. Şiirde daha çok duygu ve hayaller işlenir; bir şiirde yoğun olarak işlenen duygular ve hayaller şiirin temasını oluşturur. Şiiri oluşturan her birimin bir teması vardır. Bu temalar birleşerek şiirin ana temasını oluşturur. Şiirde işlenen temalar soyut bir kavram veya düşüncedir, bu soyut kavramlar şiir dışında da vardır. Şiirle somutlaştırılan temaya da "konu" denir. Aynı temayı işleyen birden çok şiir vardır. Ancak bazıları diğerlerinden daha başarılıdır; bunun nedeni, temanın işleniş biçimidir. Şiirde işlenen temanın şiirin yazıldığı dönemle ve şairle ilişkisi vardır. Şiirin yapısını oluşturan tüm bu öğeler gerek Divan edebiyatımızda gerekse Halk edebiyatında gelenek çerçevesi içerisinde çeşitli nazım şekilleri ve türleri oluşturmak amacıyla belli ölçülerde kullanılmıştır. Oluşan bu nazım şekilleri ve türleri Halk edebiyatı ve Divan edebiyatı nazım şekilleri ve türleri başlıkları altında ele alınırlar.

ŞİİRDE ZİHNİYET

Her sanat eseri yazıldığı dönemin izlerini taşır. Sanatçılar da sosyal bir çevre içerisinde yaşarlar ve içinde yaşadıkları sosyal ve kültürel olaylardan etkilenirler. Şiirlerinde içinde yaşadıkları çağın zihniyetini yansıtırılar. Bir toplumun bireyleri, o toplumun kültürüyle, gelenek ve görenekleriyle, değer yargılarıyla yetişir. Bu yetişme sonucunda da bireyler, ortak bir zihniyete ulaşırlar. Böylece o toplumun bireyleri, olaylar ve durumlar karşısında benzer tepkiler ortaya koyarlar, benzer davranışlar sergilerler. Yazar ve şairlerin edebî metinlerinde, doğal olarak bu zihniyetin yansımaları da görülür. Sanatçılar, yaşamdan aldıkları konuları işlerken,

toplumu zihniyetiyle birlikte ele alırlar. Bu zihniyet de dönem dönem değişim gösterir.

Türk edebiyatı başlangıçtan bu güne gelinceye dek kültür, sanat, siyasî ve sosyal alanda pek çok aşamalar geçirmiştir. Bunlar arasında en önemlisi İslamiyet'in kabulü (1071) ve Batı uygarlığına dönüş (1860) hareketidir.

Bu iki olay toplumun yaşamında sosyal, siyasî kültürel ve ekonomik değişikliklere neden olmuştur

ŞİİRDE GELENEK

Şiir geleneği, daha önce yaşamış şairler tarafından oluşturulur.

Dil, tema ve yapı bakımından birbiriyle aynı ve benzer şiirler yazan şairler, bir geleneği başlatırlar. Böylece divan şiiri geleneği, halk şiir geleneği, modern şiir geleneği gibi gelenekler ortaya çıkar. Şiirler, yazıldıkları dönemin zihniyetinin etkisindedir. Öyleyse gelenek ile zihniyet birbiriyle yakın ilişkilidir. Çünkü geleneklerin oluşumunda zihniyetin yaşanan dönemin her türlü etkinliğinin etkisi büyüktür. Her geleneğin bir başlangıcı, olgunluk devri ve gözden düştüğü devri vardır. Bir şair bir şiir geleneğinin ses veya söyleyiş özelliğinden, yapısından yararlanabilir.

ŞİİRDE AHENK UNSURLARI

Ahenk

Ahenk kelimesi uyum anlamına gelmektedir. Edebiyatta ise kelimelerin birbiriyle ses ve anlam bakımından etkileyici bir bütün olması anlamındadır.

Şiirde ahenk; ustaca kullanılan ses akışı, söyleyiş, ritm, ölçü ve her türlü ses benzerliğiyle sağlanır. Şiirde ahengi sağlamak için ölçü, uyak, vurgu, tonlama gibi değişik unsurlar kullanılır.

Şiirde ahengi sağlayan unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1) Vurgu

Bir kelimedede hecelerden birinin diğerlerine göre daha baskılı, daha kuvvetli söylenmesidir. Vurgu hem kelimenin anlamını güçlendiren hem de şiiri ahenkli kılan bir unsurdur. Vurgulama ve tonlama şiirin ahengini ve etki gücünü bir kat daha artırır.

2) Tonlama

Anlatılmak istenen duygu veya düşüncenin daha etkili ifade edilebilmesi için ses tonunu değiştirerek okumaya tonlama denir. Böylece acıma, üzüntü, özlem, hayranlık, sevgi gibi duygular belirginlik kazanır.

Şiirdeki ahenk öğeleri iç içedir. Tema, dil, söyleyiş ve ses ahengi oluşturur. Bundan başka vezin, kafiye, redif, iç kafiye, aliterasyon ve asonans ses benzerlikleri de söyleyişe şiirsellik katan öğeler durumundadır.

3) Ölçü

Not: “Bir şiirin bir parçası verilip şiirin tamamı hakkında hangisi hakkında bilgi sahibi oluruz?” sorularında cevap her zaman ölçüdür.

A-Hece Ölçüsü

Hece ölçüsü, hecelerin sayıca eşitliğine dayanan bir ölçü birimidir. İlk dizede kaç hece varsa diğer dizelerde de o kadar hece olmalıdır. Türk edebiyatının milli ölçüsü kabul edilen hece ölçüsü Halk edebiyatında zirve noktaya çıkar.

Durak: Şiirde söyleyiş kolaylığı sağlamak ve vurguyu belirginleştirmek amacıyla kullanılan dizelerin iki veya daha çok parçaya bölünmesidir. Dizelerin bu bölüm yerlerine de durak denir.

Not: Duraklar

B-Aruz Ölçüsü

Arap edebiyatına ait bir ölçüdür. 11. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında kullanılmıştır(İlk kez Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig adlı eserinde kullanılır.). Türk edebiyatında aruz zirveye Divan edebiyatıyla çıkmıştır.

Hecelerin uzunluk (kapalı) – kısalık (açık) değerlerine dayanan ölçüdür.

Belli kalıplarla yazılan aruz ölçüsünde “fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün” bunlardan biri olmak üzere birçok aruz kalıbı vardır.

Not:Dilimizde aruzu ustalıklı kullanan, aruzla Türkçeyi mükemmel şekilde bağdaştıran isimler: Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Yahya Kemal'dir.

TARTIŞMA TÜRLERİ

KONFERANS

Alanında uzman birinin bir konu hakkında, duygu ve düşüncelerini açıklamak, öğretmek amacıyla yaptığı hazırlıklı konuşmaya konferans denir. Konferansçı istediği konuyu anlatabilir. Konferanslar daha çok bilimsel konularda verilmekle birlikte güncel konularda da verilebilir. Konferansta amaç dinleyenleri coşturmak veya onlara bir fikir aşlamak değil, dinleyicileri belli bir konuda bilgilendirmektir. Konferansta anlaşılması güç cümleler

kurulmamalı, teknik kelimelere çok yer verilmemeli, kitabî bir üslûpla konuşulmamalı; tekdüzelikten sakınılmalıdır. Bolca verilen örnekler dinleyenlerin hayatından alınmalı, ses çok iyi kontrol edilerek yerine göre vurgu ve tonlamalar yapılmalı, mümkün olduğu kadar konuşma diline yaklaşılmalıdır.

Konferans şöyle bir planla sunulabilir:

1. Seslenme
2. Konferansın amacı
3. Konunun kısaca özeti
4. Sorulabilecek soruların cevapları
5. Sonuca götüren açıklamalar
6. Sonuç

AÇIK OTURUM

Geniş halk kitlelerini ilgilendiren bir konunun, uzmanlarınca bir başkan yönetiminde dinleyici grubu önünde tartışıldığı konuşmalara açık oturum denir. Açık oturum, büyük bir salonda dinleyiciler önünde yapılabileceği gibi stüdyoya davet edilen dinleyiciler önünde veya dinleyici grubu olmadan da radyoda ya da televizyonda yapılabilir.

Konuşmacı sayısının üç veya beş kişi olarak tespit edildiği açık oturumlarda başkan önce konuyu açıklar, sonra konuşmacıları tanıtır ve sırayla söz verir. Başkanın konu hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Başkan, sırasıyla ve dönüşümlü olarak konuşmacılara sorular yöneltir, gerektiğinde kısa bir değerlendirme yapar. Tartışma boyunca tarafsız olmak, konuşmacılara verilen süreyi dengeli bir şekilde ayarlamak, tartışma kurallarının dışına çıkılmasını engellemek başkanın görevleri arasındadır. Açık oturumun süresi konuya göre ayarlanmalıdır.

SEMPOZYUM (BİLGİ ŞÖLENİ)

Toplumu yakından ilgilendiren herhangi bir konu ya da olay hakkında dinleyiciler karşısında farklı uzman kişilerin konu ya da olayla ilgili yaptığı seri konuşmaların bütününe bilgi şöleni denir.

Sempozyumda yapılan değişik konuşmalar, konuyu bütünlüyle niteliktedir. Burada tartışmadan çok sohbet havası vardır. Konuşmalardan sonra dinleyiciler soru sorabilirler.

Sempozyum, diğer konuşma türlerine göre daha ilmi ve ciddi bir sohbet havasında geçer. Konuşmacılar konuyu kendi ilgi sahaları açısından ele alır. Sempozyumda bir başkan ve üç ile altı arasında değişen üyelerden oluşur. Üyelerin konuşma süreleri 15-20 dakikayı aşmaz. Konunun

uzunluğuna göre bilgi şöleni iki oturum veya iki gün sürebilir.

Sempozyumun Özellikleri:

- Sempozyumda aynı konu farklı bakış açılarıyla ele alınır.
- Sempozyumu sunan grup önceden belirli bir konuda hazırlık yapıp o konunun farklı yönlerini ele alır.
- Sempozyum belirli bir zamana yayılır ve birden fazla oturum gerçekleşir. Her oturumun başkanı olur.
- Sempozyuma katılan konuşmacıların üst seviyede bir bilgiye sahip olmaları gerekir.
- Sempozyumdaki yazılı metinler ilmi yazı niteliği taşır.

Sempozyumun Amacı:

Sempozyumdaki amaç, konuyu tartışmak değil, konunun ilgili kişiler tarafından olumlu veya olumsuz yönlerinin ortaya konulup çözüme götürülmesidir. Sempozyumun sonucunda başkan konuyu özetleyerek çıkan sonucu dinleyicilere aktarır.

FORUM

Bir başkanın yönetiminde, toplumu ilgilendiren bir konuda, farklı gruplardan oluşan dinleyicilerin söz sırası alarak konuşma kuralları içerisinde yaptıkları tartışmalara forum denir. Panelin devamında yapılan, dinleyicilerin de tartışmaya katıldığı konuşmalar olarak da tanımlanabilir. Esasen forumdan amaç belli kararlara varmak değil, konuyu değişik anlayışlarla, farklı boyutlarıyla ortaya koymaktır.

Forumun Özellikleri

Forum, bir sorun üzerinde bütün ilgililerin görüşlerini öğrenmek için yapılan bir toplantı türüdür. Forumda konuşmaların yanında dinleyiciler tartışmaya katılıp fikirlerini açıklayabilirler.

Formun en belirgin özelliği sosyal bir sorunun geniş kitleler önünde bütün ayrıntılarıyla tartışılması ve dinleyicilerin de bu tartışmanın içinde aktif olarak yer almalarıdır

Başkanın tartışma konusunu çok iyi bilmesi, konuşmacı ve dinleyicileri iyi tanınması, olay ve konuşmacıları kısa sürede doğru bir şekilde algılaması, farklı düşünceler arasında ilişkiler kurabilecek kültür, anlayış ve yeteneğine sahip olması çok önemlidir. Ayrıca konuşmanın akışını yönlendirebilecek bir hoşgörü ve otoriteyi de ustalıklı kullanması gerekmektedir.

Forumda konuşmacılara hem soru sormak hem de açıklamalarda bulunmak üzere dinleyicilere söz hakkı

verileceği belirtilir. Konuşmaların, açıklamaların ve soruların forumun konusu etrafında birleşmesi gerektiği vurgulanır. Forumda konuşulacak konu, toplantıyı düzenleyen biri tarafından açıklanır. Katılanlardan isteyenler söz alarak konuşur.

Forumda söz alan dinleyiciler, konuyla ilgisi olmayan özel sorunlarına değinmemelidir. Sorular kısa, açık ve net olmalı, tartışma saygı kuralları içerisinde, kırıclıktan uzak, samimî bir hava içerisinde yapılmalı, tartışmadan beklenen amaca yardımcı olunmalıdır.

MÜNAZARA

Herhangi bir konu üzerinde zıt düşüncelerin karşılıklı olarak savunulmasına Münazara denir. Münazarada önemli olan savunmadır. Taraftarı az olan bir düşünce, iyi savunulduğu zaman çok kişi tarafından takdir edilebilir.

Münazara için genellikle üçer ya da dörder kişilik iki grup kurulmalıdır. Gruplardan birisi işlenecek konuya olumlu, diğeri ise olumsuz yönden savunmalıdır. Yani, bir grup "tez", diğeri grup ise "antitez" i almalıdır. Ayrıca, münazara yapacak kişileri değerlendirecek bir "jüri" seçilmelidir. Jüri, ya başlangıçta ya da münazara yapılacağı gün seçilebilir.

Jürinin, değerlendirmede dikkat edeceği özellikler:

- Türkçeyi kullanma gücü. (Diksiyon, vurgu, tonlama, kelime hazinesi, cümle kurma vb.)
- El, kol ve yüz hareketlerini yerinde kullanma
- Savunmada inandırıcı olma. (Belgeler, istatistikî bilgiler, resimler, gazete ve dergi haberleri, güncel olaylarla örnekleme vb.)
- Konuşmacıların fizikî özellikleri. (Temiz ve düzenli kıyafet, saç, sakal tıraşı vb.)

Örnek Münazara Konuları:

- Çok gezen mi çok bilir, çok okuyan mı?
- İlk insanlar mı daha mutludur, günümüz insanı mı?
- Savaşta bilgi mi üstündür, kılıç mı?
- Toplumun ilerlemesinde kadın mı, erkek mi daha önemlidir?
- Başarıda çalışmak mı, şans mı önemlidir?
- Kalkınmada köyden mi, kentten mi başlamalı?
- İklim; insanın kişiliğini değiştirir mi, değiştirmez mi?

BİLİMSEL YAZILAR

Bilimsel bir buluşu veya araştırmayı toplumla paylaşmak amacıyla yazılır. Bilimsel bir yazının en önemli özellikleri açıklık ve kesinliktir. Bu metinler, alanlarında gerekli

donanımlara sahip kişiler tarafından kısa, öz ve hemen anlaşılır bir nitelikte yazılır.

Bilimsel metinlerin deneme, fıkra, makale gibi öğretici yazılara göre daha ciddi bir üslubu vardır. Dergi ve gazetede yer alan bu türlerde ise okuyucuyla sohbet edermişçesine bir üslup kullanılır. Bilimsel metinler, bilimin ciddiyetini taşır. Deneme, fıkra ve makale gibi türlerin yazılış amacı bilgi vermektir. Ancak okuyucuyu düşündürmek bir adım öne çıkar. Bilimsel metinlerde ise amaç, açık ve kesin bir şekilde bilgi vermektir. Bu kesinlik bakımından bilimsel yazılar makaleye yaklaşır. Çünkü makalelerde de kanıt ve kesinlik vardır.

Bir yazar, düşüncelerini edebi metin şeklinde ortaya koyarken bir düşünür felsefi metin yazmayı tercih eder. Bir ilim adamı ise bilimsel yazılar yazar. Felsefi ve bilimsel metinler öğretici metinler grubuna girer. Bunların amaçları bilgi vermektir. Edebi metinler ise yoruma açıktır. Bir şeyler öğretme amacını gütmeyiz. Bilimsel metinlerde ise anlam herkes için aynıdır.

Bilimsel yazılarda, araştırılan konuyla ilgili yapılmış daha önceki çalışmalardan yararlanılır. Daha önce bu konu üzerinde çalışan kişinin adını ve eserinin adını belirtmek, bilimsel etik gereğidir.

Bilimsel Yazıların Türleri

- * Bilimsel Makaleler
- * Tarama ve Değerlendirme Makaleleri
- * Konferans Raporları
- * Toplantı Özetleri

Bilimsel Yazıların Bölümleri

- * Başlık
- * Özet
- * Giriş
- * Asıl metin
- * Sonuç ve tartışma

Bilimsel yazılarda başlık çok önemlidir. Metnin başlığı, içeriği verebilecek en az sözcükten oluşmalıdır. Uygun başlık konulamamış bir bilimsel metin okuyucunun dikkatini çekemez. Çünkü başlık; metnin etiketi durumundadır.

Bilimsel yazıların özet bölümlerinde, metnin tamamında anlatılanların küçültülerek bir paragraf haline getirilmiş biçimi yer alır. Bu özet metnin içeriğini tam anlamıyla ifade edebilecek özellikte olmalıdır. Ayrıca özet kısmında, araştırmanın amaçları, araştırma yöntemleri, araştırma bulguları, sonuçları ve bu sonuçların önemi üzerinde durulur.

9.SINIF EDEBİYAT DERSİ NOTLARI

GÜZEL SANATLAR VE EDEBİYAT

GÜZEL SANATLAR İÇİNDE EDEBİYATIN YERİ

BİLİM VE SANAT

İnsanoğlu evreni anlamaya ve anladıklarını paylaşmaya çalışır. Bunu da en güzel bilim ve sanatla gerçekleştirir. Gerçeği ya bilimle verir ya da kurgularla sanatla verir.

A. BİLİM

Bilim, evrenin ya da olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlere ve gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan, bunu düzenli bilgi haline dönüştüren çalışmalar bütünüdür.

B. SANAT

Sanat, insanların kendileri ve doğa karşısındaki duygu ve düşüncelerinin çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritim gibi unsurlarla güzel ve etkili bir biçimde ve kişisel bir üslupla ifade edilmesidir.

Sanatçıyla bilim adamı arasındaki fark, sanatçı gerçeği yorumlar, şekillendirir, süsler; bilim adamı gerçeğin fotoğrafını çeker.

İnsanoğlu, duygularını ve düşüncelerini sesler, çizgiler ve renklerle simgeler halinde şekillendirmeye başladığı andan itibaren, sanat eserleri de oluşmaya başlamıştır.

SANATIN SINIFLANDIRILMASI

Sanat "güzel sanatlar" ve "zanaat" olmak üzere ikiye ayrılır. İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren işlere "zanaat" denir. Dokumacılık, kuyumculuk, kunduracılık birer zanaattır. Edebiyat, müzik, resim, heykel, mimarlık, tiyatro vb. insanda coşku ve hayranlık uyandıran sanatlar ise güzel sanatlar olarak adlandırılır. Zanaatkar, maddeyi, faydalı olsun diye; güzel sanatlar alanında eser veren bir sanatçı ise güzel ve özgün olsun diye işler. Bu amaç farklılığı güzel sanatlarla zanaatlar arasındaki ayrımın en yalın ifadesidir.

GÜZEL SANATLAR

Güzel sanatlar kendi içinde üç grupta incelenir.

Plastik Sanatlar

- * Resim
- * Heykel
- * Mimari
- * Kabartma
- * Hat
- * Tezhip
- * Minyatür

Fonetik Sanatlar

- * Edebiyat

- * Müzik

Ritmik Sanatlar

- * Bale
- * Tiyatro
- * Dans
- * Opera
- * Sinema

Duygu, düşünce ve hayallerin dil aracılığıyla güzel, etkili ve belli bir şekil içerisinde anlatılması sanatına "edebiyat" denir. Edebiyatta fonetik sanatların içinde kendine yer bulur.

EDEBİYATIN, İNSANI KONU ALAN BİLİM DALLARIYLA İLİŞKİSİ

Edebiyat, eser oluştururken ve incelerken değişik bilim dallarıyla zorunlu bir ilgi içindedir. Edebiyatın birçok bilim dalıyla ilişkisi olsa da önemlileri şöyle sıralayabiliriz.

* Edebiyat – Psikoloji İlişkisi

Bir romancı, kahramanlarının gerçekleştirdiği olayları anlatırken onların ruhsal durumlarını da ortaya koymak durumundadır. Bunları yapmazsa anlatacaklarının bir yönü eksik kalmış olur ki o zaman ortaya çıkan metin de uzunca bir gazete haberinden farksız olur. Bu anlamda romancı psikoloji biliminden yararlanabilir.

* Edebiyat ile Tarih İlişkisi

Her edebî metnin, içinde olduğu tarihî bir dönem vardır ve edebî metinlerin hepsinde bu tarihî dönemlerin izlerini görmek mümkündür.

* Edebiyat ile Coğrafya İlişkisi

Her edebî metnin - özellikle olay ve durum metninin önemli unsurlarından biri de yerdir. Olaylar, bir mekânda ortaya çıkar ve o mekânın izlerini taşır. Böylece, coğrafya edebiyat üzerinde etkili olur.

* Edebiyat ile Sosyoloji İlişkisi

Edebiyatın konusu insandır ve insan toplum içinde yaşayan bir varlıktır. Edebî metinler; insanı, insanın diğer insanlarla ilişkilerini işler. Sosyoloji ise toplum bilimidir. Bu yönüyle her iki bilimin konusu ortaktır.

* Edebiyat ile Felsefe İlişkisi

Madde ve yaşamayı çeşitli yönleriyle inceleyen bir düşünce sistemi olan felsefe, zaman zaman araç olarak edebî

metinleri kullanmıştır. Bazı edebî metinlerin arka planında bazı düşünceler yatar. Toplumlara etkileyen bu düşünceler, felsefî metin yalınlığıyla değil, değiştirilip dönüştürülerek anlatılır. Sayfalarca süren bir edebî metnin arkasında bir cümlelik, bir iki kelimelik bir düşünce olabilir. Edebî metin, bu yönüyle felsefî metinlerden ayrılır.

* Edebiyat ile Bilim -Teknik İlişkisi

Bilim ve teknik insan hayatını etkileyen, değiştiren, insan hayatına yön veren yenilikleri, gelişmeleri içerir. Değişen insan yaşamı, değişiklikleriyle edebî eserlerde yer alır. Bir toplumun bilim-teknikteki seviyesini, yazılan edebî metinlere bakarak tahmin edebiliriz. Bilim ve teknikteki gelişmeler, edebiyatın gelişmesini de etkilemiştir. Örneğin, matbaanın bulunması, herkesin edebî eserlere ulaşımını kolaylaştırmış, gazetenin çıkarılmasına zemin hazırlamış; bu da gazete çevresinde oluşan edebî metinlerin oluşumunu sağlamıştır.

* Edebiyat ile Halk Bilimi İlişkisi

Toplumun geleneklerini, göreneklerini, inançlarını, edebî ürünlerini inceleyen bilim dalına "halk bilimi" denir. Yani halk bilimi bir ülkede yaşayan halkın kültür ürünlerini, geleneklerini, törelerini, inançlarını, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, halk kimliğini inceler. Bunların birbirleriyle olan ilişkilerini belirtir.

DİLİN İNSAN VE TOPLUM HAYATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Dilin önemini daha iyi anlayabilmek için dilin de içinde yer aldığı kültürü bilmemiz gerekir.

KÜLTÜR

Kültür tarihin derinliklerinden süzülüp gelen; zamanın ve ihtiyaçların doğurduğu, şuurlu tercihlerle manalı ve zengin bir sentez oluşturan; sistemli ve sistemsiz şekilde nesilden nesile aktarılan; bu suretle her insanda mensubiyet duygusu, kimlik şuuru kazanılmasını sağlayan; insana çevreyi ve şartları değiştirme gücü veren; nesillerin yaşadıkları zamana ve geleceğe bakışları sırasında "geçmişe atıf" düşüncesini geliştiren inanışların, kabullenişlerin, yaşama şekillerinin bütününe kültür denir. (Sadık Kemal TURAL)

Kısaca kültür, milleti millet yapan maddî ve manevî değerlerin tümü şeklinde tanımlamak yanlış olmaz.

KÜLTÜR UNSURLARI

DİL

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araç, kendi kanunları içerisinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan, bin yıllar boyunca gelişerek meydana gelmiş sosyal bir kurum,

seslerden örölmüş bir ağ, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli bir antlaşmalar sistemidir.

İnsanlarla bütün ilişkilerimizde bize aracılık ederek sosyal bağlarımızı düzenleyen dil, hayatımızın her alanında varlığını hissettirir. Evde, okulda, sokakta, çarşıda, iş yerinde, kısaca her yerde onunla beraber yaşarız.

Dil her şeyden önce sosyal ve ulusal bir varlıktır. Bireylerin ötesinde, bir ulusu ilgilendirir. Bütün bir ulusun duygu ve düşünce hazinesi dille meydana getirilir. Bir ulusu ayakta tutan, bireyleri birbirine bağlayan, sosyal hayatı düzenleyen ve devam ettiren, ulusal bilinci besleyen bir unsur olarak dilin oynadığı rol çok büyüktür. Bağımsızlığın temeli ulusal bilinçtir. Ulusal bilincin en kuvvetli kaynağı ise dildir.

Din

Kültür unsurları içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Bilhassa eski devirlerde yüzyıllarca bu kültür unsuru ön planda bulunmuş ve öteki kültür unsurlarını gölgede bırakmıştır. Dinin bir millet içerisindeki kültüre etkisi ve kültürün diğer unsurlarının oluşması ve değişmesindeki rolü büyüktür. Dini bayramlarımız ve törenlerimiz bunun açık örnekleri olarak dikkati çekmektedir.

Gelenek ve Görenek

Bunlar bir milletin yazılı olmayan veya hepsi yazılı olmayan kanunlarıdır. Yazılı kanunların çoğu gelenek ve göreneklere göre düzenlenmiştir. Kanun, insanın toplum içerisindeki davranışlarını düzenler. İnsanlar bu düzeni asırlar boyunca gelenek ve göreneklerle sağlamışlardır. Fakat günümüzde bile yazılı anayasası bulunmayan ülkeler vardır. Bunlar toplum düzeninin hâlâ gelenek ve göreneklerle sağlamaktadırlar. Aslında kişinin bütün hal ve hareketlerinin yazılı kanunlarla tanzim etmek mümkün değildir. Çünkü yasalar genellikle hakları ve cezaları tayin etmektedir. Oysa insanın toplumda birçok sosyal ilişkisi bulunmaktadır: özur dilemek, selamlaşmak, saygı göstermek, davetlere katılmak, konuşmak, tartışmak, yazmak vs.. Bu davranışlarda nasıl bir usulün gerektiğini kanunlar değil gelenek ve görenekler tayin eder.

Sanat

Sanat, bir milleti diğer milletlerden ayıran, bir millete has duygu ve zevklerin tezahürü ve şekillenmesidir. O milletin güzeli yaratma ve bulma tarzıdır. İnsanoğlu barınır, beslenir, sosyal ve ruhsal ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Bunları yaparken oyalanmak, ruhunu okşamak, güzeli yakalamak, yeni güzellikler ortaya koymak ister. Bunun sonucunda sanat eseri ortaya çıkar. Her milletin sanat eğilimi ayrı bir özellik taşır. Söz, ses, mekan, renk ışık zevk ve anlayışı farklıdır. Demek ki sanat bir milletin ortak zevkinin ifade edilişidir. Bu kültür unsuru edebiyat, resim, mimarı, heykel vb... gibi kollara ayrılır.

Dünya Görüşü

Dünya görüşü bir milletin başka milletlerden farklı olan hayat felsefesidir. Bir milletin fertleri ortak kültür dolayısıyla tutum, zihniyet ve davranış bakımından çeşitli ortak özellikler gösterirler. Sosyal ve ruhî olaylar karşısında fertlerin bu ortak tutum ve davranışları o milletin dünya görüşünü meydana getirir. Bunun için her millette değerler ve değer yargıları farklıdır. Askerlik, kahramanlık, aşk, madde, namus, temizlik, ahlak, ölüm, eğlence vs. gibi hayat hadiseleri ve kavramları her millette değişik davranışlarla karşılaşılır.

Tarih

Milleti, dolayısıyla kültürü meydana getiren unsurlardan birisi olan tarih, bir milletin çağlar içindeki yürüyüş ve görünüşüdür. Tarih mazidir, fakat bu mazi bugünün ve dünün fertlerini millet içerisinde birbirine bağlayarak geleceğe taşır. Fertler arasında kader birliği temin eder. Aynı millete mensup insanlar tarih sayesinde akrabalıklarının farkına varabilirler. Tarih bir milletin nereden gelip nereye gittiğini gösteren kültür unsuru olarak, o milletin hayatında önemli bir yer tutar.

KÜLTÜR TAŞIYICISI OLARAK DİL

Kültür, varlığını kuşaktan kuşağa aktarılmasına borçludur. Bu aktarmada en önemli araç, kültür taşıyıcı eserlerdir. Bir şarkı, bir türkü, bir şiir, bir halk hikâyesi bu anlamda büyük önem taşır. Saydığımız bütün bu ürünlerin hammaddesinin dil olduğu düşünüldüğünde dilin kültür taşımadaki vazgeçilmez işlevi daha iyi anlaşılacaktır.

Kaşgarlı Mahmut'un yazdığı "Dîvânü Lügati't Türk" olmasaydı o zamanki Türklerin yaşama şekilleri, dünya görüşleri, gelenek ve görenekleri, kullandıkları sözcükler, İslamiyet öncesi döneme ait sözlü ürünler, tarihin derinliklerinde bir sır olarak kalacak, bu da kültürün aktarılmasındaki önemli bir köprünün yıkılması anlamına gelecekti.

METİN

Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan sözcüklerin bütününe "metin" denir. Her metin, bir ileti taşır ve o ileti, metnin bütünlüğü içinde verilir.

EDEBİ METİN

Metinlerden bir kısmı öğretmek, bilgilendirmek, bir kısmı da sanatsal zevk uyandırmak için yazılır. Bu bakış açısıyla şu iki metni değerlendirelim:

3765 km2 alanı ile Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü, oluşum açısından tektonik ve volkanik bir set gölüdür. Deniz seviyesinden yüksekliği 1700 metredir, derinliği 100 metreyi

aşmaktadır. Van Gölü üzerinde Tatvan-Van arasında feribot seferleri yapılmaktadır. Göçmen kuşların önemli yaşam alanlarından olan sodalı Van Gölü'nde inci kefalı olarak bilinen bir balık türü de yaşamaktadır.

Turna katarları geçiyordu gölün üstünden, gölgeleri maviye dönüşerek. Van Gölü, günün her anında bir renk cümbüşünde yunup arınıyordu. Bir bakmışsın, göl bir anda som turuncuya kesmiş. Bir bakmışsın, gölün ucundan bir mor şimşegi girmiş, bütün gölü som mora boyayarak öteki ucundan çıkmış, ak köpüklü dalgalarla bütün gölü süsleyerek. Görüldüğü gibi her iki metnin konusu da Van Gölü'dür. İki metin de birbirine anlam ve biçimce sıkı sıkıya bağlı cümlelerden oluşmuştur. Fakat bu metinlerin iletileri birbirinden farklıdır. İlk metin öğreticilik amacıyla yazılmış, bu anlamda sözcükler ilk anlamlarıyla kullanılmış, kanıtlanabilir (nesnel) yargılar verilmiştir. İkinci metin ise gerçek dünyadan esinlenerek oluşturulmuş sanatsal bir dünyadan yani kurmacadan izler taşır. Çünkü bu metinde sözcükler ilk anlamlarından uzaklaşarak yan ve mecaz anlamlarda kullanılmış, insan dışındaki varlıklara insansı özellikler verilmiş, sözcüklerin çağrışım güçlerinden yararlanılarak düşsel bir ortam oluşturulmuştur. Başka bir kişi Van Gölü ile ilgili olarak aynı şeyleri dile getirmeyebilir. Yani bu metin, kişisel bakış açısını yansıtan öznel yargılarla meydana getirilmiştir. İkinci metinle ilgili olarak saydığımız bu özellikler aynı zamanda edebi metinlerin de genel özellikleridir. Edebi metinlerde kullanılan dil her ne kadar genel özellikler taşısa, halkın büyük çoğunluğu tarafından ilk anlamlarıyla kullanılan sözcüklerden oluşan bir dil olsa da aslında her başarılı edebi metinde adeta yeniden yaratılan bir dil kullanılır.

Edebî Metinler İle Bilimsel Metinlerin Farkı

Bilimsel metinlerde anlam herkes için aynıdır. Ancak edebî metinlerde, okuyucunun o anda içinde bulunduğu ruh hâli, dünya görüşü, bilgi ve kültür seviyesi edebî metnin anlamını değiştirir.

EDEBİYAT VE GERÇEKLIK

Edebiyatın merkezinde insanın insanla ve insanın doğayla ilişkisi vardır. Ama bu ilişki dış dünyanın somut gerçekliğiyle değil; sanatın, edebiyatın kendine özgü gerçekliğiyle dile getirilir. İşte bu gerçeklik bir kurmacadır. Bu kurmacayı oluşturan, bir anlamda dış dünyadan aldıklarıyla kendi düş ve düşünce dünyasında dünyayı, hayatı yeniden yaratan ve bunu da yazdığı esere aktararak somutlaştıran edebiyatçı, eserin yazıldığı dönemin her türlü özelliğinden yani gerçeklerden yararlanabilir.

Kurtuluş Savaşı, tarihî bir hadisedir. Tarihçiler bu hadiseyi anlatırlar, romancılar da eserlerine konu alırlar. Tarihçinin çalışması bir fotoğrafa; romancının çalışması ise resme benzer.

COŞKU VE HEYECANI DİLE GETİREN METİNLER

A. ŞİİR İNCELEME YÖNTEMİ

ŞİİR İNCELEME PLANI

a. ŞİİRİN BİÇİM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

- * Nazım biriminin (dörtlük, beyit) belirtilmesi
- * Şiirin kaç dörtlükten veya kaç beyitten oluştuğunun belirtilmesi
- * Şiirin ölçüsünün ve duraklarının belirtilmesi
- * Kafiye (kafiye çeşitleri belirtilecek) ve rediflerin gösterilmesi.
- * Kafiye şemasının gösterilmesi

b. ŞİİRİN İÇERİK YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

- * Anlamı bilinmeyen kelimeler ve deyimlerin açıklanması
- * Şiirin bölümler halinde açıklanması (kıta, dörtlük, beyit)
- * Şiirin ana duygusunun (tema) belirtilmesi
- * Şiirin dil ve anlatım özelliklerinin açıklanması
- * Şiirin türü hakkında bilgiler verilmesi

ŞİİR VE ZİHNİYET

Bir dönemdeki dinî, siyasi, ekonomik, sivil, askerî hayatın duygu, anlayış ve zevkler bütünü zihniyeti oluşturur. Zihniyet, bir toplum ve kültürün üyelerinin ortak tutumlarını da yansıtır.

Bir eser hangi dönemde verilmişse, o dönemden izler taşır. Şairlerin şiirleri de yaşadıkları dönemden izler taşır. Şairlerin şiirlerinde de yaşadıkları dönemin sosyal ve siyasal olaylarını, kültürünü, ilişkilerini, inançlarını, sanat zevkini görmek mümkündür. Dolayısıyla bir şiiri incelerken, o şiirin yazıldığı dönemin ve şairin özellikleri göz önüne alınmalıdır. Şairler dönemin zihniyetinden etkilenirler. Hemen her şair, yaşadığı dönemin zihniyetinin etkisi altında kalır. Dolayısıyla dönemin zihniyetinin bilinmesi, şiirdeki iletinin anlaşılmasına yardımcı olur. Sosyal, siyasal ve toplumsal olayların, inançların vb. şiir üzerinde etkisi olur. Dil bilgisi kuralları da şiirlerin yazıldığı dönemden etkilenir.

ŞİİRDE YAPI

Şiirin yapısı anlam ve ses kaynaşmasından oluşur. Anlam ve ses kaynaşmasından oluşan nazım birimlerine beyit, kıt'a, bent, mısra gibi isimler verilir. Dize, beyit, dörtlük gibi birimlerle ölçü, kafiye düzeni, tema ve imgeler belli bir bütün oluşturarak şiirde yapıyı meydana getirir.

a. Nazım Birimi

Şiiri oluşturan mısra gruplarına denir. Nazım birimi şiiri oluşturan yapı taşlarından biridir. Şiirdeki her bir satıra *mısra* denir. Tek mısralık dizelere mısra-ı âzâde denir.

Örnek:

Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur.

Şiir içindeki mısraların kümelenmesinden meydana gelen nazım birimi; kümede bulunan mısraların sayısına göre ad alır. İki mısralık öbeklere beyit; dört mısradan oluşanlara kıta veya dörtlük; üç, beş ve daha fazla mısralı öbeklere bent denir.

b Nazım Şekli

Kafiye örgüsüne ve mısra sayılarına göre manzumelerin aldığı biçime, sundukları görünüme nazım şekli denir.

c Nazım Türü

Nazım şeklinin konusuna göre çeşididir. Örneğin: "Koşma " şekli, koçaklama ise nazım türüdür.

ŞİİRDE TEMA - KONU

Her eserin bir yazılış amacı, iletmek istediği bir mesaj vardır. Eserde iletilmek istenen mesaja "tema" denir. Şiirde daha çok duygu ve hayaller işlenir; bir şiirde yoğun olarak işlenen duygular ve hayaller şiirin temasını oluşturur. Şiiri oluşturan her birimin bir teması vardır. Bu temalar birleşerek şiirin ana temasını oluşturur. Şiirde işlenen temalar soyut bir kavram veya düşüncedir, bu soyut kavramlar şiir dışında da vardır. Şiirle somutlaştırılan temaya da "konu" denir. Aynı temayı işleyen birden çok şiir vardır. Ancak bazıları diğerlerinden daha başarılıdır; bunun nedeni, temanın işleniş biçimidir. Şiirde işlenen temanın şiirin yazıldığı dönemle ve şairle ilişkisi vardır.

ŞİİR DİLİ

Şiir insanın duygu, coşku, özlem ve hayallerini kendine özgü bir dille ifade eder. Dili daha canlı, daha güzel ve daha etkili hâle getirerek ona bir kimlik kazandırır. Şair günlük dildeki sözcükleri özenle seçer. Onlara yepyeni anlamlar kazandırır. Kullanılan dile yeni değerler ve anlamlar kazandırır. Benzetmelere, değişmecelere (mecaz) yer verir. Somut varlıkları soyutlaştırır, soyutları da somutlaştırır. Böylece

duygu ve düşüncelerine bir anlam derinliği kazandırır. Şairler, şiirlerini tekdüzelikten kurtarmak için sanatlardan yararlanmışlardır. Böylece şiir, daha ilgi çekici, merak uyandırıcı bir hâl almıştır. Şairlerin yararlandıkları söz sanatlarına konun sonunda yer verilmiştir.

ŞİİR VE AHENK

Şiirde ahengi sağlayan öğeler şunlardır:

- * Ölçü (Hece Ölçüsü, Aruz Ölçüsü)
- * Uyak/Redif/iç uyak
- * Aliterasyon
- * Asonans
- * Vurgu ve tonlama

ŞİİRİN AHENK UNSURLARI ÖLÇÜ

Not: "Bir şiirin bir parçası verilip şiirin tamamı hakkında hangisi hakkında bilgi sahibi oluruz?" sorularında cevap her zaman ölçüdür.

A-Hece Ölçüsü

Hece ölçüsü, hecelerin sayıca eşitliğine dayanan bir ölçü birimidir. İlk dizede kaç hece varsa diğer dizelerde de o kadar hece olmalıdır. Türk edebiyatının milli ölçüsü kabul edilen hece ölçüsü Halk edebiyatında zirve noktaya çıkar. Durak: Şiirde söyleyiş kolaylığı sağlamak ve vurguyu belirginleştirmek amacıyla kullanılan dizelerin iki veya daha çok parçaya bölünmesidir. Dizelerin bu bölüm yerlerine de durak denir.

Not: Duraklar hiçbir zaman sözcük ortasından bölünemez. Türk şiirinde en sık kullanılan ölçüler şunlardır:

*** 4+3= 7'li hece ölçüsü.

Örnek:

Dere boyu / saz olur
Gül açılır / yaz olur
Ben yârime / gül demem
Gülün ömrü / az olur

*** 4+4= 8'li hece ölçüsü.

Örnek:

Gel dilberim-/kan eyleme
Seni kandan-/ sakınırım
Doğan aydan / esen yelden
Seni gülden / sakınırım

*** 6+5 = 11'li hece ölçüsü.

Örnek:

İptida Bağdad'a / sefer olanda
Atladı hendeği / geçti Genç Osman
Vuruldu sancaktar / kaptı sancağı
İletti, bedene / dikti Genç Osman

*** 4+4+3 = 11'li hece ölçüsü.

Çıkıp gidem / yaylasına, / yoluna

B-Aruz Ölçüsü

Arap edebiyatına ait bir ölçüdür. 11. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında kullanılmıştır (ilk kez Yusuf Has Hacıb'in Kutadgu Bilig adlı eserinde kullanılır.). Türk edebiyatında aruz zirveye Divan edebiyatıyla çıkmıştır.

Hecelerin uzunluk (kapalı) – kısalık (açık) değerlerine dayanan ölçüdür.

Belli kalıplarla yazılan aruz ölçüsünde “fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün” bunlardan biri olmak üzere birçok aruz kalıbı vardır.

Not: Dilimizde aruzu ustalıklı kullanan, aruzla Türkçeyi mükemmel şekilde bağdaştıran isimler: Tevfik Fikret, Mehmet Âkif, Yahya Kemal'dir.

Aruzla İlgili Kavramlar

- * **Uzun (Kapalı) Hece:** Bir ünsüz ya da sonunda uzun ünlü bulunan hecelerdir. Çizgiyle (-) gösterilir.
- * **Kısa (Açık) Hece:** Kısa ünlüyle biten hecelerdir. Nokta (.) ile gösterilir.
- * **İmale:** Vezin gereği (dizeyi kalıba uydurmak için) kısa heceyi uzun okumaktır.
- * **Zihaf:** Vezin gereği uzun heceyi kısa okumaktır.
- * **Ulama (Vasl) (Liyazon) :** Bir sözcüğün sonundaki sessiz harfin hemen o sözcükten sonra gelen sözcüğün başındaki sesli harfle birleştirilmesidir.
- * **Medd:** Çift ünsüzle biten veya içinde uzun ünlü bulunan veya ünsüzle biten hecelerde medd yapılabilir. Medd yapılan yerlerde 1(bir) ses değeri iki hece gibi okunur. Ancak bu olayı yapmak zorunlu değildir; çünkü aruz vezni aynı zamanda hece sayısı eşitliğine dayanmaktadır. Bu nedenle medd dizeler arasında hece eşitliği yoksa yapılır.

Örnek: ömr, hayr, âh, âb, mâh...

- * **Taktî:** Dizelerin aruz kalıbını bulurken heceleri sembollerle gösterme demektir.

Örnek:

Bu harmanın gelir sonu kapiştırın gider ayak
Yarın bakarsınız söner bugün çatırda yan ocak
. . . . / / /

Mefâ'ilün / mefâ'ilin / mefâ'ilin / mefâ'ilin

C-Serbest ölçü

Herhangi bir kuralı olmayan ölçüdür. Şairin istediği gibi yazdığı şiirlerdir.

Not: Türk edebiyatında serbest ölçüyü kullanan ilk grup Garipçiler, ilk kişi Abdülhak Hamit Tarhan'dır.

Redif

Uyaklardan sonra gelen, anlamca ve görevce aynı olan ek veya sözcüklere redif denir.

Not 1: Redifin bulunduğu yerlerde uyak rediften önce aranır. Yani dizenin sonunda redif, öncesinde uyak vardır. Yani rediften sonra uyak gelmez.

Not 2: Redif ve uyak birbirine bağlı değildir. Yani şiirde sadece uyak ya da redif olabilir.

Örnek:

Gönül gurbet ele gitme
Ya gelinir ya gelinmez
Her dilbere meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez.

- me: redif

- mez: redif

Redif var uyak yok

Örnek:

Adını söyler sanki bir sır gibi yapraklar
Bu sandalye ve masa binlerce anı saklar.
—aklar: zengin uyak
Uyak var redif yok

Not 3: Redif olan ekler ses değişimine uğrayabilir. Çünkü ses değişimine uğrayan ek anlam ve görevini kaybetmez.

Örnek:

Karac'oglan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar göyünür
Kimıldanıp hep dertlerim devinir.
Yas ile sevincim karışır dağlar.

—ir: redif

—in: tam kafiye

Not 4: Kökteki harf benzerliği redif olamaz; ama sözcüğün tamamı redif olabilir.

Örnek:

Derdin gönüle devadır ey dost
Cevrin dahi can-fezâdır ey dost
-a: yarım uyak

-dır ey dost: redif

Örnek:

Savaşma Karacaoğlan felekle
Gonca düşmez âşıklara dilekle
Gelin kızlar yayık yayar bilekle
Sallanıyor gümüş hal hal kolunda.

lek: zengin uyak
-le: redif.

Örnek:

Çok arandın çok izlendin
Göster yüzün çok nazlandın

-z: yarım uyak
-lendin: redif

Örnek:

Saçların çözsün bulutlar rad kılsın naleler
Kabrim üzre haşre dek yansın göyünsün laleler.

ler: redif
ale: zengin uyak

Örnek:

Sâkiyâ boş koma peymânemizi
Neşelendir dil-i mestânemizi

-mizi: redif
-âne: zengin uyak

Örnek:

Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu
Kerem'in sazına cevap veren bu

Örnek:

Aşkın sihirli şarkısı binlerce dildedir.
Sevgi, neşesiyle bu akşam dildedir.

Örnek:

Gönlümden dökülür kanlı yaşlar
Derdime ortaktır kurtlar kuşlar

Örnek:

Hasret derdiyle nelere çektiğimi ben bilirim
Yarama şimdi zehir ektiğimi ben bilirim

UYAK

Dize sonlarındaki yazılış aynı, anlam ve görevleri farklı ses benzerliğine denir.

Uyarı: Dize sonlarındaki seslerin birbirinin aynı olması gerekir. Aksi halde uyak olmaz.

Örnek:

_____el
_____gül
_____yel
_____sel

*** Yukarıdaki örnekte “l” sesi yarım uyaktır. “gül” sözcüğü olmasaydı tam uyak olurdu.

Not: Halk edebiyatında en çok yarım uyak; Divan edebiyatında ise tam ve zengin uyak kullanılmıştır.

Not: Divan şiirindeki “göz için uyak” anlayışı “kulak için uyak” anlayışıyla Tanzimat döneminde büyük tartışmalara neden olacaktır. Bu tartışmada “kulak için uyak” anlayışını savunan Recaizade Mahmut Ekrem, “göz için uyak” anlayışını savunan Muallim Naci'ye karşı galip gelecektir. Bu tartışmalarda Muallim Naci “Demdeme” adlı eseri yazacak, bu anlayışı eleştirmek için Recaizâde Mahmut Ekrem de “Zemzeme” adlı eseri yazacaktır.

Göz İçin Uyak: Divan edebiyatında sıkça kullanılır. Muallim Naci de bu anlayışın savunucusu olur. Bu anlayışa göre yazılışları aynı olmasa da sesler yakın olduğu için kimi sözcükler uyaklı kabul edilir.

Örnek:

İçsem akşamdan âh sabaha kadar
Bana özge bir dert verdi kader

Muallim Naci

*** “kader” ve “kadar” sözcükleri uyaklı kabul edilir.

Kulak İçin Uyak: Yazılışı ve okunuşu aynı olan sözcüklerle yapılan uyaktır.

Not: Türk edebiyatında ilk uyaksız şiir Abdülhak Hamit Tarhan tarafından yazılmıştır. Uyağa ilk tepki gösteren grup ise Garip Akımı'dır.

Uyak Çeşitleri

1-Yarım Uyak: Dize sonlarındaki tek harf benzerliğine denir.

Örnek:

Veysel de yaralı geyik gibidir
Kapalı dertleri höyük gibidir
Ne sarhoştur ne de ayık gibidir.
Sinesi kös gibi iniler durur.

-gibidir: redif
-k: yarım uyak.

Örnek:

Hatırlar bir gün camı açtığını
Duran bir bulutu, bir kuşun uçtuğunu

-tuğunu: redif
-ç: yarım uyak.

Örnek:

Elif'in elinde bardak
Sanki yeşilbaşlı ördek

-k: yarım uyak.

Örnek:

Ben çektiğim kim çeker
Gözlerim kanlı yaş döker

-er: redif

-k: yarım uya

2- Tam Uyak: Dize sonlarındaki bir ünlü bir ünsüz benzerliğine denir.

Örnek:

Kadali, kavgalı şu benim başım.
Yüklendi barhanam, kaldı kardışım
Her daim akıyor gözümden yaşım
Ağlama gözlerim senden usandım.

-ım redif / -aş: tam uyak

Örnek:

Bizim elde bahar olur, yaz olur
Göller dolu ördek olur, kaz olur
Sevgi arasında yüz bin naz olur
Suçumu bağışla, ben sana kurban.
olur: redif
-az: tam kâfiye

Örnek:

Orhan zamanından kalma bir duvar
Onunla bir yaşta ihtiyar çıkar.
-ar: tam uyak

Örnek:

Yollarda kalan gözlerimi yordum
Kimdir o, nasıldır diye sordum
-dum: redif
-or: tam kâfiye

3- Zengin Uyak: Dize sonlarındaki üç ya da daha fazla ses benzerliğine denir.

Örnek:

Garibim, namıma Kerem diyorlar.
Aslımı el almış harem diyorlar.
diyorlar: redif
-rem: zengin kafiye

Örnek:

Baharı haber verdi bana bir çağla dalı
Bir çocuk neşesiyle kabardı içim bir an
Bilmem bu hafifliği nasıl yorumlamalı?
Dalları yeşerten su geçti damarlarımda.
alı: zengin uyak

Örnek:

Ertesi gün başladı gün doğmadan yolculuk
Bir mart sabahı buz tutuyorken soluk
-luk: zengin uyak

4- Tunç Uyak: Uyaklı sözlerden birinin tüm sesleriyle ötekinin sonunda yer almasıdır.

Örnek:

Sabahtan uğradım ben bir güzele
Görünce aklımı verdim talana
Leylağı, sümbülü bilece yetmiş
Cennet kokuları vardır alana
-alana: Tunç uyak

Örnek:

Gündüzden, gürültüden ve kâinattan ırak
Akşamı seyredeyim gözlerinde bırak.
Irak: zengin uyak

Örnek:

Kimi solgun sarışın, kimi ak kimi kara
Kiminin arkasında görünüyor Ankara
kara: tunç uyak

Not: Tunç uyak özellikle sorulmadıysa ya da şıklarda tunç uyak seçeneği yoksa cevap ses benzerliği dikkate alınarak belirlenir.

SORU:

Aşağıdaki beyitlerin hangisinde zengin uyak kullanılmıştır?

- A) Ağaçlar kökünden kopacak gibi
Bir türlü dinmiyor başlayan tipi
- B) Çınla ey coşkun deniz, kayalıklardan çınla!
Sar bütün kumsalları o dolaşık saçınla
- C) Kardır yağın üstümüze geceden
Yağmurlu, karanlık bir düşünceden
- D) Dağlar, omuz omuza yaslanan dağlar
Sular kararınca paslanan dağlar
- E) Kervan yürür peşi sıra düşmemem
Yıldız akar uçsam da yetişmemem

(ÖYS 1991)

Cevap: B

Çözüm: A,C,D,E şıklarında zengin uyak olmadığı için B şıklardaki tunç uyağı zengin uyak almak zorundayız. Diğer şıklarda zengin uyak olsaydı tunç uyak B şıklarda olurdu.

5- Cinaslı Uyak: Eş sesli sözcüklerin dize sonlarında yer almasıyla oluşur. Başka bir deyişle yazılışları aynı anlamları farklı sözcüklerin dize sonlarında kullanılmasıyla yapılan uyağa cinaslı uyak denir.

Not: Cinaslı uyağın olacağı yerde tek sözcük olmak zorunda değildir. Bir dizedeki tek sözcük diğer dizede iki veya fazla sayıda sözcükten oluşabilir.

Örnek:

Yaradanım affeyleye
Bende kusur, her günah
Bir vefasız yâr için

Çekiyorum her gün âh
günah – gün âh: Cinaslı uyak

Örnek:

Bağ bana
Bahçe sana bağ bana
Değme zincir kâr etmez
Zülfün teli bağ bana

bana= redif
bağ=cinaslı uyak

Örnek:

Dönülmez akşamın ufkundayız vakit geç
Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç
geç: cinaslı uyak

Not: Bazı durumlarda cinas, redif ve uyak kavramları karışabilir bunun için şu tablo kolay yöntem olabilir:

Uyak Şeması

1- Düz Uyak: Düz uyağın dört şekli vardır ve aşağıdaki şekillerde uyaklanır.

- * a-a-a-a
- * a-a-b-b (Mesnevi tipi uyak)
- * a-a-a-b
- * a-a-x-a (Mani tipi uyak)

Örnek:

Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa
Yazlar yavaşça bitmese, günler kalmasa
-sa: tam uyak

Örnek:

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor.
Lakin vatandan ayrılışın ızdırabı zor.
-or: tam uyak

Örnek:

Akşam, yine akşam, yine akşam a
Bir sırma kemerdir suya baksam; a
Akşam, yine akşam, yine akşam a
Göllerde bu dem bir kamış olsam a

Aliterasyon

Bir parçada ünsüzlerin kulakta iz bırakıp ahenk oluşturacak biçimde yinelenmesidir.

Örnekler:

*	Eylül
	de melül oldu gönül soldu da lale
	Bir kâküle meyletti gönül geldi bu hale
*	Kara
	toprak içinde kara karıncayı karanlık gecede görene
	kurbanım.
*	Karşı
	yatan karlı kara dağlar karıyıptır, otu bitmez.
*	Kızıl
	kanım tükendi, kara terim aktı.

Asonans

Şiirde aynı ünlü seslerin tekrarına denilir.

Örnek:

Neysen sen, nefes sen, neylersin neyi
Neyzensen, nefessen neylersin neyi

Örnek:

Ayağın sakınarak basma aman sultanım
Dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun

VURGU – TONLAMA

VURGU: Konuşurken veya bir parçayı okurken, bazı heceleri veya kelime gruplarını üstüne basarak söyleriz veya okuruz. Bu söyleyiş özelliğine VURGU denir.

TONLAMA: Cümlelerin söyleniş sırasında, sesimizi cümlelerin anlamına göre ayarlamaya tonlama denir.

ŞİİRDE GERÇEKLIK VE ANLAM

Gerçek, en kısa tanımıyla somut ve nesnel olandır. Gerçeklik de, gerçekten hareketle kullanılan, gerçek olarak var olan şeylerin tümünü ifade eden bir kavramdır.

Şiirde, daha yerinde bir ifadeyle sanatta gerçeğin dönüştürülmesi söz konusudur. Ancak bu dönüştürme bilimden, felsefeden ve gündelik hayattan daha farklıdır. Gerçeği ve gerçekliği görme, algılama ve kavramada kusurlu ve eksik olanların söz konusu dönüştürme işinde başarılı olamayacakları ortadadır.

Şiirsel gerçek, bireyin her türlü yetenek ve kazanımıyla her şeyi ve her hâli anlama, yorumlama ve değerlendirmesi

sonucu ulaşılan bir üst gerçekliktir. Bunun için onda düşünce, sezgi, tasarım, coşku, izlenim vb. bir aradadır. Şiirsel gerçeğin ifade aracı da imge ve sestir. İşte bu gerçekliğin ifadesinde dil göstergeleri yeni anlam ve değer kazanırlar, duygu ve çağırışım değerleriyle üzerinde durulan konuyu zenginleştirirler. Böylece zaman zaman adeta yeni bir dil ortaya çıkar.

Bir şiirdeki gerçekliği bulabilmek için, dilini çözümlemek, yapısı ve teması üzerinde durmak, temanın bireysel ve sosyal alanla ilişkisi üzerinde düşünmek gerekir.

ŞİİR VE GELENEK

Bir toplumda kuşaktan kuşağa iletilen kültürel değerlere, alışkanlıklara bilgi, töre ve davranışlara gelenek denir. Dügün geleneği, mevlit geleneği, bayram geleneği gibi. Şiir geleneği daha önce yaşamış şairlerin eserleriyle oluşmuştur. Geleneği oluşturan şairler arasında sanat anlayışı bakımından ilişki vardır. Halk ve aydın, tarihi akış içerisinde kendi dilleriyle kendi şiir geleneklerini oluşturmuşlardır.

Mesela Murat Çobanoğlu, geleneği Türk edebiyatının başlangıç tarihine dayanan halk edebiyatının bir temsilcisidir. O, dörtlüklerle ve hece vezniyle şiir kozasını oluştururken içinde yaşadığı kültürel ortamın etkisiyle farklı kavramlara ve kelimelere yer vererek geleneğin içinde özgünleşmiştir.

Türk edebiyatında üç şiir geleneği vardır:

1- Halk Şiiri Geleneği ve Özellikleri

- * İslamiyet öncesi dönemi sürdüren genellikle sözlü bir dönemdir. Anadolu dışındaki sözlü edebiyatın bir uzantısı sayılabilir.
- * Şiirlerde başlık yoktur, şiirler biçimleriyle adlandırılır.

Not: Bu dönemde şiirlerin başlığı yoktur. Şiirlere başlık ilk defa Tanzimat dönemiyle yazılır.

- * Şiirde nazım birimi dörtlük (dörder dizelik bent), ölçü hecedir. En çok 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsü kullanılır.
- * En çok yarım uyak kullanılmış, cinsalara sık sık yer verilmiş.
- * Bazı şairler aruz ölçüsünü kullanmışlardır.
- * Genellikle saz (Bağlama) eşliğinde doğaçlama şiirler söylenir.
- * Şiirlere işlenen konuya göre değişik isimler (Güzelleme, koçaklama, ağıt, taşlama...) verilir.
- * Şiirde söz sanatlarına ve kalıplaşmış sözlere de az da olsa yer verilir.(Boy serviye, yüz ay'a, kaş kaleme, diş inciye, yanak güle benzetilir.)
- * Dil halkın anlayacağı konuşma dilidir.

- * Anlatım içten, canlı ve yalındır.
- * Biçimden çok konu önemsenmiştir.
- * Aşk, doğa sevgisi, ayrılık, özlem, yiğitlik, din, tasavvuf konuları işlenir.
- * Somut ve gerçekçi konular işlenmiştir.

2- Divan Şiiri Geleneği ve Özellikleri

- * 13. yüzyılda Hoca Dehhani ile başlamıştır.
- * Hem şiir hem de düzyazı türünde eserler verilse de şiir daha ön plandadır.
- * Ölçü aruz ölçüsüdür.
- * Nazım birimi beyittir; ancak dörtlükler ve bentlerle yazılan şiirler de vardır.
- * Genellikle zengin ve tam kafiye kullanılır.
- * Ahenge çok önem verildiği için redife özellikle yer verilir.
- * Arapça ve Farsça sözler yoğun olarak kullanılmıştır.
- * Anlatım süslü ve sanatlıdır.
- * Divan şiirinde konudan çok konunun işleniş biçimi önemlidir. Aynı konu birçok şair tarafından defalarca işlenir.
- * Konu genellikle aşk, şarap, sevgi, din tasavvuf ve bazı felsefi düşüncelerdir.
- * Bütün güzelliği değil parça güzelliği önemlidir. Yani konu bütünlüğü beyittedir. Her beyit ayrı bir konuyu işler. (Mesnevi hariç.)
- * Yaşamı ilgilendiren somut konular pek işlenmez. Yani sanat toplum için değil, sanat içindir.
- * Duygu ve düşünceler mazmunlarla anlatılır.
- * Şiirlerin bir başlığı yoktur, şiirler türleriyle anılır.
- * Tasavvuf, Sebk-i Hindi ve Mahallileşme akımının etkileri görülür.

3- Modern Şiir Geleneği ve Özellikleri

- * Bu şiir geleneğinde şiirde ölçünün, nazım biriminin ve kafiye şart olmadığı savunulmuş ve ölçsüz ve kafiyesiz şiirlerin örnekleri verilmiştir.
- * Sanatlı söyleyişin yerine yalın ve tabii söyleyiş benimsenmiştir.
- * Her türlü konu işlenmiştir.
- * Nazım birimi kullanılmamıştır.
- * Serbest şiir tarzı benimsenmiştir.
- * Şiirlerde sözcük dizilişi ve iç ahenk ön plandadır.

NAZIM ŞEKİLLERİ

I-İslamiyet Öncesi Dönemin Ürünleri

1- Koşuk

- Yiğitlik, aşk, tabiat, konuları işlenir.
- Sığır ve şölenlerde ozanların okuduğu şiirlerdir.
- Hece ölçüsünün 7'li ve 11'li kalıpları kullanılır.
- Nazım birimi dörtlüktür.
- Genellikle 3-5 dörtlükten oluşur.
- Uyak örgüsü: aaab / cccb / dddb... dir.
- Halk edebiyatında koşma adını alır.
- Koşmanın bir bakıma ilk örnekleridir.

Not: Koşuk, koşma ve gazel tür bakımından benzerlik gösterir. Koşuk ve koşma şekil bakımından da benzerlik gösterir.

2- Sagu

Yuğ törenlerinde ölenin yiğitliklerinin ve yaptığı güzel işlerin anlatıldığı şiirlerdir.

Not: Şekil ve söyleyiş koşuk gibidir, fark içeriktedir.

Not: Divan edebiyatında "mersiye", Halk edebiyatında "ağıt" adını alır.

3- Sav

Günümüz atasözlerinin en eski biçimleridir.

Genel olarak tüm yaşam savların konusu olabilir.

Önceleri manzum olarak söylene de zamanla düzyazı biçimine dönüşmüştür.

Not: Bu dönemin nesir türündeki tek ürünüdür.

4- Destan

Toplumu derinden etkileyen ölüm, göç, kahramanlık, savaş, kıtlık gibi konular anlatılır.

Destanın Özellikleri

- Kişiler ve olaylar olağanüstüdür.
- Anonim özellik gösterirler. İslamiyet'in kabulünden sonra yazanı belli olan destanlar da vardır. Bu destanlara yapay destan denir.

- Oluştuğu dönemden çok sonra yazıya geçirildiği için değişiklik gösterirler.
- Milli dil ve nazım şekilleriyle söylenir.

İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri

II-Halk Edebiyatı Nazım Şekilleri

a- Anonim Halk Edebiyatı Nazım Şekilleri

1-Mani

- * Aşk, ayrılık, doğa ve toplumsal yaşam anlatılır.
- * 7'li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dörtlüktür.
- * Tek dörtlükten oluşur.
- * Uyak örgüsü aaxa ya da aaba şeklindedir.
- * İlk iki dize hazırlık dizeleridir, konuyla anlamsal birliktelik taşımaz. İlk iki dize son iki dizeyle yalnız ölçü ve kafiye bakımından ilgilidir.
- * Asıl anlatılmak istenen son iki dizede anlatılır.
- * Dört dizeden fazla olan maniler de vardır.

Mani Çeşitleri

- * **Düz Mani:** Dört dizeyle kurulan ve kafiyeleri cinassız olan manilerdir.

Örnek:

Garşıdan gelen atlı
Ne gayratlı gayratlı
Ben istedim vermedi
Niman malın gıymatlı

- * **Kesik (Cinaslı) Mani:** Birinci mısrasının hece sayısı 7'den az olan ve kafiyeleri genellikle cinaslı olan manilerdir.

Örnek:

Karaca
Aldım aşkın tüfeğin
Vurdum bir kaç karaca
Dünyada bir yâr sevdim
Kaşı gözü karaca

Örnek:

Safız.
Yirmi dört ayarız,
Katıksız, safız.
Sivri akıllılara göre,
Biz çok safız.
Ah!...Birlik olabilsek,
Bak o zaman kaç safız.

Not: Birinci mısrası 7 heceden az olan maniye ayaklı mani de denir.

- * **Artık Mani:** Dört mısralı düz maniye aynı kafiyeyle başka mısralar eklenerek söylenen manilerdir. Buna yedekli mani de denir.

Örnek:

Ağlarım çağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Ciğerden yaralıyım
Gülerim çağlar gibi
Her gelen bir gül ister
Sahipsiz bağlar gibi

Not: Anadolu'da maniye hoyrat ve bayati de denir.

2-Türkü

- Anonim halk edebiyatının en yaygın türüdür.
- Düzenleyicisi pek bilinmez.
- Çağdan çağa, yöreden yöreye içerik ve biçiminde değişiklikler, bozulmalar, kırpılmalar olabilir.
- Ezgiyle söylenir.
- Hece ölçüsünün 7'li, 8'li ve 11'li kalıbıyla söylenir.
- Ait olduğu bölgelere göre adlandırılır.
- İki ana bölümden oluşur. Asıl bölümüne "bend", nakarat bölümüne "kavuşak" denir.

Not: Yazanı belli değilse Anonim Halk edebiyatında; yazanı belli ise Âşık edebiyatında incelenir.

Not: Halk edebiyatı nazım biçimlerinin en esnek olanıdır. (Konu ve şekil bakımından)

3-Ninni

- Bebekleri uyutmak için söylenen dörtlüklerden kurulu nazım şekline denir.
- 7'li, 8'li, 9'lu hece ölçüleriyle söylenebilir.
- Nazım birimi dörtlüktür.
- Dörtlük sayısı sınırsızdır.
- Uyak örgüsü genellikle aaaa'dır.
- Ezgiyle söylenir.

4-Ağıt

Şekil olarak âşık edebiyatındaki koşmaya benzer. Hem anonim hem de yazanı belli biçimi vardır. Ölüm olayları üzerine söylenen, özel ezgisi olan şiirlerdir.

b- Âşık Edebiyatı Nazım Şekilleri

1-Koşma

- Aşk, doğa, sevgi konuları işlenir.
- Âşık edebiyatının en sık kullanılan türüdür.
- 11'li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım Birimi dörtlüktür.
- Dörtlük sayısı genellikle 3 – 5'tir.

- Son dörtlüğünde şairin adı ya da mahlası kullanılır. Ad ya da mahlas kullanmaya “Tapşırma” denir.
- Uyak rgs:
abab / cccb...
xbyb / cccb...
aaab / cccb...
aaaa / bbbc...
Konularına göre şeşitli adlar alır.

Koşmanın Türleri

Güzelleme

- Aşk, sevgi güzellik konuları işlenir.
- Konu yönünden Divan edebiyatındaki “gazel”le benzerlik gösterir.
- Konusuna göre lirik şiir kabul edilir.
- Bu türün önemli ismi Karacaoğlan’dır.

Koçaklama

- Yiğitlik, kahramanlık, savaş konuları işlenir.
- Konusuna göre epik şiir kabul edilir.
- Bu türün önemli isimleri: Köroğlu, Dadaloğlu ve Kayıkçı Kul Mustafa’dır.

Not: Âşık edebiyatı nazım şekli Varsağı ile konu yönünden benzerlik gösterir. Varsağı 8’li hece ölçüsüyle; Koçaklama 11’li hece ölçüsüyle yazılır.

Taşlama

- Bireylerin ve toplumun aksaklıklarını ele alıp işleyen şiirlerdir.
- Gldrerek iğneleme vardır.
- Konu yönünden Divan edebiyatındaki “hiciv”le benzerlik gösterir. Batı edebiyatında “satir” adını alır.
- Konusuna göre satirik şiir kabul edilir.
- Bu türün önemli isimleri: Dertli ve Seyrani’dır.

Not: Tekke şiirindeki şathiyelerde bir yönüyle taşlamalara benzer.

Ağıt

- Ölen kişilerin ardından ölen kişinin yiğitlik ve kahramanlıklarının anlatıldığđ şiirlere denir.
- Konu yönünden Divan edebiyatında “mersiye”yle; İslamiyet öncesinde “sagu” yla benzerlik gösterir.

2-Semai

- Aşk, doğa, güzellik konuları işlenir.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dörtlüktür.

- Dörtlük sayısı 3 – 5’tir.
- Uyak rgs koşmayla aynıdır.
- Aruz ölçüsüyle de yazılabilir.
- Kendine göre bir ezgisi vardır.
- Divan edebiyatından Halk edebiyatına geşmiştir.
- Son dörtlükte şairin adı geçer.
- En tanınmış ismi Karacaoğlan’dır.

Not: Konusu yönünden güzelleme zelliğđ taşır.

3-Varsağı

- Kahramanlık konuları işlenir.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dörtlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 – 5’tir.
- Aruz ölçüsüyle de yazılabilir.
- İçinde “bre, hey, behey” gibi nlemler bulunur.
- Son dörtlükte şairin adı geçer.
- Kendine göre bir ezgisi vardır.
- Koçaklamaya benzer farkları ise koçaklama 11’li hece, varsağđ 8’li hece ölçüsüyle yazılır.
- Anadolu’nun güneyindeki Varsak boylarına aittir.
- Varsağının en önemli isimleri Karacaoğlan ve Dadaloğlu’dur

4-Destan

- Savaş, yiğitlik, toplumsal konular işlenir.
- 8’li ve 11’li hece ölçüsü kullanılır.
- şekil özellikleri koşmaya benzer.
- Yazanı, söyleyeni bellidir.
- Yapay destanlardır.
- Kendine özgü bir ezgisi vardır.
- Kayıkçı Kul Mustafa’nın “Genç Osman Destanı” en ünlüsüdür.

5-Trk

- Aşk, ayrılık, ölüm, doğum, savaş, doğal afetler gibi konular işlenir.
- 8’li ve 11’li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi değđiřebilir. (4’lk, 5’lik)
- Nazım birimi sayısında sınırlama yoktur.
- Uyak rgs aaabb / cccb’dir.
- Ezgiyle söylenir.
- Ninniler ezgili olması yönünden trk türüdür.
- Son dize veya son iki dize nakarattır.
- Yazanı söyleyeni belli olmayan (anonim) türü yaygındır. Ancak yazarı belli olanlar da vardır. Bunlar genellikle koşma gibidir.

c- Tekke Edebiyatı Nazım Şekilleri:

1-İlahi

- Allah aşkı ve Allah’a yalvarma konusu işlenir.
- Özel bir besteyle söylenir.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır. 7’li ve 11’li olanlar da vardır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- Uyak örgüsü aaab / cccb’dır.
- Lirik şiir türünde kabul edilir.
- Bu türün en büyük ustası Yunus Emre’dır.

2-Nefes

- Allah aşkı ve Allah’a yalvarma konusu işlenir.
- Tasavvufi “Vahdet-i Vücut” düşüncesi anlatılır.
- Konular Bektaşî Tarikatının görüşleri açısından ele alınır.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- İnsan sevgisine geniş yer verilir.
- Bu türün en büyük ustaları Seyrani ve Pir Sultan Abdal’dır.

3-Deme

- Konu yönünden ilahilere benzese de Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e övgüler vardır.
- Alevî kültürünün görüşlerini dile getirir.
- Bestelenen bir nazım şeklidir.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dördlüktür.

4-Devriye

- İnsanın Allah’tan geldiğini ve tekrar ona döneceğini anlatan şiirlerdir.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- Bu türün en büyük ustası Hınsî’dir.

5-Nutuk

- Tarikata yeni giren müridlere tarikat kurallarını öğretmek için söylenen şiirlerdir.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- Didaktik şiir kabul edilir.

6-Şathiye

- Tanrı’yla konuşuyor, şakalaşıyormuş gibi yazılan şiirlere denir.
- 8’li hece ölçüsü kullanılır.

- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- Uzun bir süre yasaklanan bir türdür.
- Bu türün en büyük ustası Kaygusuz Abdal, Azmi Baba ve Pir Sultan Abdal’dır.

Uyarı: Halk ozanları aruzla da şiir yazmıştır. Aruzla yazılan başlıca şekiller: Divan, Selis, Kalenderi, Satranç, semai (bazen) ve Vezn-i Aher’dir.

II- Divan Edebiyatı Nazım Şekilleri

a- Beyitlerle Kurulan Nazım Şekilleri

1-Gazel

- Aşk, doğa, sevgili, şarap, hasret konuları işlenir.
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi beyittir.
- Beyit sayısı 5 – 15’tir.
- Uyak örgüsü aa, ba, ca’dır.
- İlk beytine matla denir.
- Son beytine makta denir.
- Son beyitte şairin adı ya da mahlası kullanılır.
- Şairin adının kullanıldığı beyite taç beyit denir ve genelde aynı zamanda makta beyittir.
- Baştan ikinci beytine hüsn-i matla denir.
- Sondan ikinci beytine hüsn-i makta denir.
- En güzel beytine beytü-l gazel denir.
- Tüm beyitleri aynı güzellikte olan gazellere yek avaz gazel denir.
- Beyitleri arasında konu birliği olan gazellere yek ahenk gazel denir.
- Fuzuli, Baki, Nedim bu türün en önemli isimleridir.

Musammat Gazel: Dize ortasında kafiye bulunan gazellere denir.

2-Kaside

- Genelde övgü şiiridir ve abartılı övgüler yer alır.
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi beyittir.
- Beyit sayısı 33 – 99’dur. Daha uzun ya da daha kısa olanı da vardır.
- Uyak örgüsü aa, ba, ca’dır.
- İlk beytine matla denir.
- Son beytine makta denir.
- En güzel beytine “beytü’l kasid” denir.
- Şairin adının geçtiği beyte “taç beyit” denir.
- Kasideler konularına, rediflerine ve kafiyelerine göre adlandırılır.
- Kasidede en önemli isim Nef’î’dir.

Kasidenin Bölümleri

- * Nesib (Teşbib): Konuya kısa bir giriş yapılırken tasvirlerden yararlanılan bölüm.
- * **Girizgâh:** Giriş bölümü olup tek beyitten oluşur.
- * **Methiye:** Övgü bölümüdür.
- * **Fahriye:** Şairin kendini övdüğü bölüm
- * **Tegazzul:** Gazel okunan bölüm
- * **Dua:** Şiirin sonundaki dua bölümü

Kasidenin Türleri

- * **Methiye:** Devrin büyüklerine övgü
- * **Tevhid:** Allah'ın varlığı ve birliği
- * **Naat:** Peygamberlere övgü
- * **Münacaat:** Allah'a yalvarma
- * **Hicviye:** Eleştiri türüdür.
- * **Mersiye:** Devlet büyüklerinin ölümünden duyulan üzüntü anlatılır.
- * **Fahriye:** Şairin kendini övdüğü kasidelerdir.

Uyarı: "Aşağıdakilerin hangisi gazel / kasidenin matla beyitidir?" şeklinde sorulan sorularda mısraları kendi arasında kafiyeli olan beyit işaretlenir.

Örnek:

Aşağıdaki beyitlerden hangisi bir gazelin veya kasidenin ilk beyti olamaz?

- A. Hâsılım yok ser-i kuyunda beladan gayrı
Garazım yok reh-i aşkında fenadan gayrı
- B. Kad-i bülenđ mi ömr-i hezar-sal midir
O la'l-i nab mı ser-seşme-i zûlal midir
- C. Bir şeker handeyle bezm-i şevka cam ettin beni
Nim şun peymaneyi saki tamam ettin beni
- D. Merdane aşk-ı yar ile meydana girmişem
Meydan içinde hecr ile merdane yanayın
- E. Gamze mahmur-ı girişme saki vü müjgan mest
Olsa gördükçe aceb mi aşık-ı hayran mest

Yukarıdaki sorunun cevabı D şıkkıdır. Çünkü beyiti kendi içinde uyaklı olmayan tek şık D'dir.

3-Mesnevi

- Her konu işlenebilir.
- Bir olay şiiridir.
- Günümüzdeki öykü ve romanın yerini tutar.
- Aruzun kısa kalıpları kullanılır.
- Nazım birimi beyittir.
- Beyit sayısı sınırsızdır.
- Uyak örgüsü aa, bb, cc'dir.
- Uzun aşk hikâyeleri bu şekilde yazılır.
- Arap ve Türk edebiyatına İranlılardan geçmiştir.

- Beş mesnevinin bir araya gelmesiyle oluşan esere hamse denir.

Not: Edebiyatımızdaki hamse sahipleri: Ali Şir Nevai, Taşlıcalı Yahya, Nevizade Atayi'dir

Not: Ünlü mesneviler ve mesnevi yazarları şunlardır:

- * **Kutadgu Bilig:** Yusuf Has Hacib
- * **Risalaet-ün Nushiyye:** Yunus Emre
- * **Mesnevi:** Mevlana
- * **Yusf u Züleyha:** Şeyyat Hamza
- * **Garipname:** Âşık Paşa
- * **Mantıkut Tayr:** Gülşehri
- * **İskendername:** Ahmedî
- * **Rubapname:** Sultan Veled
- * **Harname:** Şeyhi
- * **Hüsrev-i Şirin:** Şeyhi
- * **Mevlit:** Süleyman Çelebi
- * **Leyla ve Mecnun:** Fuzulî
- * **Hayrabat:** Nabi
- * **Hayriye:** Nabi
- * **Hüsni ü Aşk:** Şeyh Galip

Not: Edebiyatımızda mesnevi yazmayan önemli divan şairleri Baki, Nedim ve Nef'i'dir.

4-Müstezat

- Bir gazelin beyitleri arasına kısa dizeler eklenerek oluşturulur.
- Biri uzun biri kısa dizelerin art arda gelmesiyle oluşan nazım biçimidir
- Savaş, aşk, doğa, şarap konuları işlenir.
- Aruz ölçüsü kullanılır.

5-Kıt'a

Aynı konu etrafında yazılan ve aynı ölçüyü taşıyan iki beyitten oluşur, istisna olarak 12 beyite kadar olanları da yazılmıştır.

Uyak örgüsü ab / cb / db... dir.

b- Dörtlüklerle Kurulan Nazım Şekilleri

1-Rubai

- İran edebiyatından edebiyatımıza geçmiştir.
- Tüm konular işlenebilir; ancak felsefi ve tasavvufi konular daha ağır basar.
- Aruz ölçüsü kullanılır. (Kendine özgü 24 kalıbı vardır.)
- Nazım birimi dörtlüktür.
- Dörtlük sayısı 1'dir.
- Uyak örgüsü aaxa'dır.
- En önemli temsilcileri Ömer Hayyam, Yahya Kemal, Mevlana, Arif Nihat Asya ve Azmizade Haleti'dir.

2-Tuyuğ

- Tüm konular işlenebilir; ancak felsefi konular daha ağır basar.
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 1'dir.
- Uyak örgüsü aaxa'dır.
- Maninin divan edebiyatına yansımadır.
- Divan edebiyatına Türkler tarafından kazandırılmış bir nazım şeklidir.
- En tanınmış şairler Kadı Burhaneddin, Nesimi ve Ali Şir Nevai'dir.
- Rubaiden farkı aruzun tek kalıbıyla yazılır. Bu kalıp 11'li feilâtün feilâtün feilün kalıbıdır.

Not: Şiir 7 heceli ise mani, 11 heceli ise tuyuğ, 7 ve 11'den farklı ise rubaidir.

3-Şarkı

- Aşk doğa konuları işlenir.
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 – 5'tir.
- Uyak örgüsü aaaa / bbba veya abab / ccca'dır.
- Halk edebiyatından Divan edebiyatına geçmiş bir türdür.
- Bestelenmek için yazılır.
- Divan edebiyatına Türkler tarafından kazandırılmış bir nazım şeklidir.
- Halk edebiyatında türkünün karşılığıdır.
- En tanınmış şairi Nedim'dir.

Türkler Tarafından Edebiyatımıza Kazandırılan Nazım Şekilleri		
	Nazım Şekli	Kurucusu
1	Tuyuğ	Kadı Burhaneddin
2	Şarkı	Nedim

4-Murabba

- Tüm konular işlenebilir
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi dördlüktür.
- Dörtlük sayısı 3 - 7'dir
- Uyak örgüsü aaaa / bbba'dır.
- Şarkının bestelenmemiş biçimidir.
- Namık Kemal bu türle şiirler yazmıştır.

b- Bentlerle Kurulan Nazım Şekilleri:

1-Terkib-i Bent

- Dini, felsefi yakınmalar, eleştiriler bu şeklin konusu olur.

- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi 5 – 10 beyitlik bentlerdir.
- Bent sayı 5 – 10'dur.
- Her bent arasında vasıta beyit bulunur.
- Vasıta beyitler değişir.
- En tanınmış isimler Bağdatlı Ruhi, Baki ve Ziya Paşa'dır.

2-Terci-i Bent

- Din, doğa, sosyal hayat konuları işlenir.
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Nazım birimi 5 – 10 beyitlik bentlerdir.
- Bent sayı 5 – 10'dur.
- Her bent arasında vasıta beyit bulunur.
- Vasıta beyitler değişmez.
- En tanınmış şair Ziya Paşa'dır.

3- Muhammes

- Beş dizelik bölümler halinde oluşturulan nazım şeklidir.
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Bir muhammesin ilk beşliğindeki son dizenin aynı beşlikteki dört dize ile kafiye olması şart değildir.
- Beşlik sayısı sınırsızdır.

4- Müseddes

- Altı dizelik bölümler halinde oluşturulan nazım şeklidir.
- Aruz ölçüsü kullanılır.
- Her bölümün son iki dizesi ilk bölümün son iki dizesine ya uygundur ya da ilk bölümün son iki dizesi her bölümde tekrarlanır.

5- Taştir

Bir beytin dizeleri arasına iki veya daha fazla dize eklenerek oluşturulur.

Yeni eklenen dizelerin kafiyesi önceki beyte uygun olmalıdır.

D- Batı Edebiyatı Nazım Şekilleri:

1-Sone

Servet-i Fünûn döneminde edebiyatımıza geçmiş bir nazım şeklidir.

Fransız edebiyatından alınmıştır.

Arka arkaya iki dörtlük ve iki üçlükten oluşan 14 dizelik nazım şeklidir.

Kafiye şeması: adab / abba / ccd / ede'dir.

2-Terza-rima

Fransız edebiyatından alınmıştır.

Arka arkaya üçer mısralık üç bentten sonra yazılan tek dizeyle oluşturulur.

Toplam 10 dizedir.

Kafiye şeması: aba / bcb / cde / d'dir.

3-Serbest Müstezat

Aruz ve hecenin parçalarını isteğe bağlı olarak parçalayıp birleştiren nazım şeklidir.

Dizelerin kimi uzun kimi kısadır.

Dizelerin tamamı vezinlidir.

Tevfik Fikret, Cenap Şehabettin ve Ahmet Haşim en tanınmış isimlerdir.

Türlere Göre Önemli Temsilciler	
Güzelleme	Karacaoğlu
Koçaklama	Köroğlu, Dadaloğlu, Kayıkçı Kul Mustafa
Taşlama	Seyrani, Dertli
Varsağı	Kurucusu Karacaoğlu; en önemli temsilci Dadaloğlu
Destan	Kayıkçı Kul Mustafa Fazıl Hüsnü Dağlarca
İlahi	Yunus Emre

Nefes	Pir Sultan Abdal
Deme	Alevi tarikatı mensupları
Devriye	Hinsi
Şathiye	Kaygusuz Abdal Kazak Abdal
Gazel	Fuzuli, Baki, Nedim
Kaside	Nefi
Mesnevi	Mevlana, Süleyman Çelebi, Şeyhi, Nabi, Fuzuli, Şeyh Galip
Rubai	Ömer Hayyam, Yahya Kemal, Arif Nihat Asya
Tuyuğ	Kadı Burhaneddin, Nesimi
Şarkı	Nedim
Murabba	Namık Kemal
Terkib-i Bent	Bağdatlı Ruhi, Ziya Paşa
Terci-i Bent	Ziya Paşa
Serbest Müstezat	T. Fikret, A. Haşim, C. Şehabettin

SÖZ SANATLARI

1- Teşbih (Benzetme)

Aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki sözden zayıf olanı kuvvetli olana benzetmektir. Asıl öğeler bir benzetmede kullanılmak zorundadır. Yardımcı öğeler kullanılmak zorunda değildir. Benzetmenin dört öğesi vardır. Bunlar:

A- Asıl Öğeler

- * Benzeyen
- * Kendisine Benzetilen

B- Yardımcı Öğeler

- * Benzetme Yönü
- * Benzetme Edatı

Teşbih Çeşitleri

a) Ayrıntılı Benzetme (Teşbih-i Mufasssal):

Dört öğesi de bulunan benzetmedir.

Örnek:

Sular öyle temiz ki, annemin yüzü gibi.

B BY KB BE

b) Kısaltılmış Benzetme (Teşbih-i Mücmel)

Benzetme yönü olmayan, diğer öğeleri olan benzetmedir.

Örnek:

Şenyuva apartmanı bodrum katında kutu gibi bir dairede otururlar.

c) Pekiştirilmiş Benzetme (Teşbih-i müekked)

Benzetme edatı olmayan, diğer öğeleri olan benzetmedir.

Örnek:

Yollar köyleri saran eskimiş çerçeveler

d) Yalın Benzetme (Teşbih-i belîğ), (Güzel Benzetme)

Sadece temel öğelerle (benzeyen, kendisine benzetilen) yapılan benzetmelere denir.

Örnek:

Selviler içinde bir alev Emirsultan

Örnekler:

Yüzümde kırbaç gibi şaklayan rüzgâr dinmek bilmiyordu.

*** Ayrıntılı benzetme yapılmış

Sevdiğinin gül yüzüne hasret kalmıştı.

*** Teşbih-i Belîğ yapılmış

Taşları elmastır, yakut toprağı

*** Yalın benzetme yapılmış

Gene aşk su gibi kaynıyor bu garip canda

*** Ayrıntılı benzetme yapılmış

Durmuş saat gibiydi geçmeyen zaman

*** Ayrıntılı benzetme yapılmış

Yanmış bir tavan gibi çöken akşamın altında

*** Ayrıntılı benzetme yapılmış

Hava cehennemi andırıyor.

*** Teşbih-i Belîğ yapılmış

Âh bu türküler, köy türküleri

Ana sütü gibi candan

Ana sütü gibi temiz

*** Ayrıntılı benzetme yapılmış

2- İstiare (Eğretileme)

Benzetmenin asıl öğeleri olan benzeyen ve kendisine benzetilenden yalnızca birinin kullanılmasıyla yapılan benzetmedir. İki türü vardır.

a- Açık İstiare

Benzeyen söylenmez, yalnız kendisine benzetilen söylenirse açık eğretileme oluşur.

Örnekler:

Vurulup alınından tertemiz yatıyor

Bir hilal uğruna ya rab ne güneşler batıyor.

*** KB: güneş B: asker, insanlar (Açık İstiare)

Toplum olarak bu uykudan uyanmalıyız.

*** KB: uyku B: gaflet (Açık İstiare)

Saçlarına yıldız düşmüş koparma anne.

*** KB: yıldız B: beyaz saç (Açık İstiare)

b- Kapalı İstiare

Teşbihin asıl unsurlarından olan kendisine benzetilen kullanılmaz sadece benzeyen kullanılırsa kapalı istiare meydana gelir.

Not: İntak sanatın olduğu her yerde teşhis, teşhisin olduğu her yerde kapalı istiare bulunmak zorundadır.

Örnekler:

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilal

*** KB: insan B: hilal (kapalı İstiare)

Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor.

*** KB: insan B: tekerlekler (kapalı İstiare)

Bir yalnızlık büyüttürdüm saksıda.

*** KB: çiçek B: yalnızlık (kapalı İstiare)

Ay zeytin ağaçlarından toprağa damlıyor.

*** KB: su B: ay (kapalı İstiare)

Soğuk ay öptü beyaz enseni

*** KB: insan B: soğuk ay (kapalı İstiare)

Her taraf kırık dökük

Dalların boynu bükük

"Kederliyiz" der gibi

*** KB: insan B: dallar (kapalı İstiare)

Gökyüzü ağlıyor halimize

*** KB: insan B: gökyüzü (Kapalı İstiare)

Bu tilki her sınavda kopya çeker.

*** KB: tilki B: öğrenci (Açık İstiare)

Şeytan bu sezon gol kralı olur.

*** KB: şeytan B: futbolcu (Açık İstiare)

Eve geç gidince babam ikimize de kükredi.

*** KB: aslan B: baba (Kapalı İstiare)

Deniz o sabah çok hırçındı.

*** KB: insan B: deniz (Kapalı İstiare)

Yuvayı yapan dişi kuştur.

*** KB: dişi kuş B: kadın (Kapalı İstiare)

Can kafeste durmaz uçar Dünya bir han konan göçer.

*** KB: kuş B: can (Kapalı İstiare)

UYARI:

Edebiyatta kimi zaman "temsili istiare" (yaygın eğretileme)denilen bir anlatım yoluna da başvurulur. Temsili istiare, kısaca, bir olayın, kişinin, dönemin simgelerle anlatımı olarak tanımlanabilir. Bu tür anlatımda birden fazla benzerlik ilgisi esastır; şiirin tümünde benzetmenin temel öğelerinden biri kullanılır.

Örnek:

Bin gemle bağlanan yağız at şaha kalkıyor,

Gittikçe yükselen başı Allah'a kalkıyor...

Son macerayı dinlememiş varsa anlatın

Zaptetmek isteyenler o mağrur, asil atın

Beyhudedir her uzuna bir halka bulsa da
Boştur köpüklü ağzına gemler vurulsa da...
Coştukça böyle sel gibi bağrında hisleri
Bir gün başında kalmayacaktır seyisleri.
Son şanlı macerasını tarihe anlatın:
Zincir içinde bağlı duran kahraman atın
Gittikçe, yükselen başı Allah'a kalkıyor,
Asrın baş eğdi sandığı at şaha kalkıyor.

Bu parçada şair bir "at"ı betimliyor görünerek, Osmanlı
İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Kurtuluş Savaşı yapan ve
eşsiz bir mücadele örneği veren Türk ulusunu anlatmaktadır.
Yani "at" ile kastedilen "Türk ulusu"dur.Şiirde "benzeyenler
söylenmemiş, sadece "kendisine benzetilenler belirtilmiştir.

3- Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması)

Aralarında benzerlik ilgisi bulunmayan iki kavramdan veya
sözcükten birini diğerrinin yerine kullanmaktır. Değişik
şekillerde oluşur. Bunların bazıları:

a. İç-Dış İlişkisi

- * **Tüp** bitmiş. (Dış söylenmiş iç kastedilmiş.)
- * **Eve** haber ver. (Ev yani dış söylenmiş, evin içindekiler yani iç kastedilmiş.)
- * **Sobayı** yak. (Soba yani dış söylenmiş, Sobanın içindeki odun/kömür yani iç kastedilmiş.)

b. Parça-Bütün İlişkisi

- * Araba bozulunca yolda kaldık. (Araba yani bütün söylenmiş, arabanın motoru yani parça kastedilmiş.)
- * Önünü görebilmek için bir **kibrit** yaktı. (Kibrit yani bütün söylenmiş, kibritin ucu yani parça kastedilmiş.)
- * Çoluk çocuk bu mevsimde **çay** toplar. (Çay yani bütün söylenmiş, çay yaprağı yani parça kastedilmiş.)

c. Yer-Olay-İnsan İlişkisi(Yer- Yönetim)

- * **Amerika** olaya el koydu. (Amerika yani yer söylenmiş, Amerikan yönetimi kastedilmiş.)
- * **Köy** o gece sabaha kadar uyumadı. (Köy yani yer söylenmiş, köydeki insanlar kastedilmiş.)

d. Yön - Ülke İlişkisi

- * **Batı** ülkemizdeki gelişmeleri takdir etti. (Batı yani yön söylenmiş, batı ülkeleri kastedilmiş.)

e. Soyut - Somut İlişkisi

- * **İyi** ile gez dolaş, **kötünün** yanına yaklaşma. (Soyut kavramlar olan iyi ve kötü söylenmiş, iyi ve kötü insanlar kastedilmiş.)
- * Bunu yapmak **yürek** ister. (Somut bir varlık olan yürek(kalp) söylenmiş, soyut bir kavram olan cesaret kastedilmiş.)

f. Sanatçı - Eser İlişkisi

- * Bizim çocukluğumuz **Sait Faik'i** okuyarak geçti. (Bir yazar olan Sait Faik Abasıyanık söylenmiş, onun yazdığı eserler kastedilmiş.)

g. Özellik - Varlık İlişkisi

- * Türk **kulaçları** bu yıl da şampiyon olacak. (Yüzmeye ait bir özellik olan kulaç söylenmiş, yüzücüler kastedilmiş.)

h. Eşya-İnsan İlişkisi

- * Daktilo geçen gün işten ayrıldı. (Daktilo söylenmiş onu kullanan insan kastedilmiş.)

4- Dolaylama

Tek sözcükle anlatılabilecek bir sözü iki veya daha fazla
sözcükle anlatmaya dolaylama denir.

Örnekler:

- * **Kömür:** Kara elmas
- * **Turizm:** Bacasız sanayi
- * **Aslan:** Ormanlar kralı
- * **Balık:** Derya kuzusu
- * **Sinema:** Beyaz perde
- * **Galatasaray:** Avrupa fatihi
- * **Pamuk:** Beyaz altın
- * **Rakı:** Aslan sütü
- * **Kıbrıs:** Yavru vatan

5- Teşhis (Kişileştirme)

İnsan dışı varlıklara insan özelliği vermeye kişileştirme denir.

Örnekler:

- Önde uzun bir kışın soldurduğu etekler
Sonra dönen, dönerken inleyen tekerlekler.
- Bu hayalle uyur Bursa her gece
- Aheste çek kürekleri mehtap uyanmasın
- En güzel türküyü bir kurşun söyler.
- Sevincinden gökyüzü ağlıyor.
- İçmiş gibi geceyi bir yudumda,
Göğün mağrur bakışlı bulutları
- Ay suda bestelerken en güzel şarkısını
Küreklerim de suya en derin şiiri yazdı.

Not: Her teşhiste benzeyen bulunur ancak kendisine benzetilen (insan) bulunmaz. Bu nedenle her teşhiste kapalı istiare vardır.

6- İntak (Konuşturma)

Kişileştirilen varlıkların aynı zamanda konuşturulmasıdır.

Not: Fabl türü eserlerde sıkça karşılaşılan bir anlam sanatıdır.

Örnek:

Hayvanlardan biri sordu:

—Ne istiyorsun?

—Beni aslanın yanına götürünüz.

7- Kinaye

Bir sözü aynı zamanda hem gerçek hem de mecaz anlamıyla kullanma sanatıdır. Sözü açık söylenmesinin hoş olmadığı durumlarda alay, şaka, sitem amacıyla da kullanılır. Bu kullanışta sözün gerçek anlamından bir sonuç çıksa da geçerli olan mecaz anlamıdır.

Örnekler:

- * Şu karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın?
- * Ey benim sarı tamburam
Sen ne için inilersin
İçim oyuk derdim büyük
Ben anıncın inilerim
Pir Sultan Abdal

Burada kinaye “içim oyuk” sözündedir.

Gerçek anlamı: Tamburanın içi fizikî olarak gerçekten oyuktur ve bu oyuk tamburanın kendine has sesini çıkartmada rol oynayabilir.

Mecazî anlamı: Üzüntülüğüm, dertliyim, içim kan ağlıyor vb. Yani şair; üzüntülü olduğum içim kan ağladığı ve derdim de büyük olduğu için acı içinde kıvrınmakta bu yüzden inlemekteyim.

8- Tariz (İroni)

Bir sözü parçadaki anlamının tersini düşündürecek biçimde kullanmaya denir. Kişi veya olaylarla ince bir alay vardır. Birini küçük düşürmek ya da biriyle alay etmek amacıyla söylenecek sözü tam tersi bir sözle nükte yaparak anlatma sanatıdır. Tariz de gerçek ya da mecaz anlam yerine doğrudan zıt bir anlam kullanılması söz konusudur.

Örnekler:

- * Çalışkan öğrenci (!) yine beş zayıfla geldi.
- * Arkadaşımız çok çağdaştır (!) aydınlanmak için kitap yak
- * Bu ne kudret ki alfabeği okur ezberden.
- * Bize kâfir demiş müfti efendi.
Tutalım ben ona diyem müselman
Varıldıkta yarın rüz-ı mahşerde
İkimiz de çıkarız anda yalan

9- Mübalağa (Abartma)

Bir olayı olduğundan çok fazla ya da az gösterme sanatıdır.

Not: Bu anlam sanatında olağanüstülük olmalıdır.

Örnekler:

- * Âlem sele gitti gözüm yaşından.
- * Bir bakışıyla dağları titretiyor.
- * Dünyalar kadar işim var.
- * Onunla kırk yılda bir görüşürüz.

- * “Gömelim gel seni tarihe” desem sığmazsın.
- * Aramazdık gece mehtabı yüzün parlarken
Bir uzak yıldıza benzedi güneş sen varken.

10- Tenasüp

Anlam bakımından ilgili sözcükleri kasıtlı olarak bir beyit, dörtlük ya da cümlede toplama sanatıdır.

Örnekler:

- * Artık demir almak günü gelmişse zamandan
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan
*** **gemi-liman-demir almak**
- * Bülbüllerin ister seni ey gonce-dehen gel
Gül gittiğini anmayalım gülşene sen de gel
*****bülbül, gonce, gül, gülşen (bahçeyle ilgili kavramlar)**
arasında tenâsüb vardır
- * Savaşı silah kazanır derler
Yanlış bu
Savaşı insan kazanır ancak
*** **savaş, silah, insan**
- * Sen yoksun, hiçbir şey yok
Güneşin rengi
Ağustos yıldızlarının sıcaklığı
Karanfilin, kokusu
Beşikteki, bebenin gülüşü
*****Bu şiirde güneş-yıldızlar, karanfil-koku, beşik-bebek**
sözcükleri anlamca birbirleriyle ilgilidir.
- * Suya versün bâğban gülzârı zahmet çekmesün
Bir gül açılmaz yüzün tek verse bin gülzâre su.

Açıklama:Şair, peygamberimizi övmek için yazdığı bu dizelerde şöyle diyor: “Bahçıvan gül bahçesini suya (sele) versin, boşuna zahmet çekmesin; çünkü bir değil, bin gül bahçesine su verse (emek harcarsa), senin yüzün gibi güzel bir tek gül açılmaz.”. Bağban (bahçıvan), gülzâr (gül bahçesi), gül açılmak, su., sözcüklerinin bir arada kullanılışı, zihnimizde bir bahçıvanın bahçesi içindeki çalışmalarıyla ilgili çağrışım uyandırıyor.

- * Mest olupdur çeşm ü ebrun hayâlinde imâm
Okumaz mihrâbda bir harf-i Kur’ân dürüst

Açıklama:Şair; “İmam sevgilinin kaşı (ebru) ve gözünün (çeşm) güzelliğiyle kendinden geçmiş; namaz kıldırıldığı yerde Kuran’ın bir harfini bile hatasız okumuyor.” diyor. Dizelerdeki altı çizili sözcükler din ve ibadetle ilgilidir ve tenasüplü kullanılmıştır. Şair, okuyucuda “Kur’an okuyan bir imam” imgesi meydana getiriyor.

11- Tekrir

Anlatımı güçlendirmek için bir sözcüğü ya da sözü sık sık tekrarlama sanatıdır.

Örnekler:

- * Vur, aşkın ve hakkın zaferi için
Vur, senden bak dünya bunu istiyor.
- * Kaldırımlar, ızdırap çekenlerin annesi,
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.
Kaldırımlar, duyulur ses kesilince sesi
Kaldırımlar, içimde uzayan bir lisandır.
- * Akşam, yine akşam, yine akşam
Göllerde bu dem bir kamış olsun
Çal sevdiceğim, çal güzelim, çal meleğim çal.
- * Kimse yetişmemiş kimseye
Kimse kimseyi anlayamaz
Kimse kimseyi eğitmemiş

12- Cinas

Dize sonlarında sesteş sözcüklerle yapılan uyaklarda cinas sanatı vardır

Örnekler:

- * Niçin kondun a bülbül
Kapıdaki asmaya
Be yârimden vazgeçmem
Götürseler asmaya
- * Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç
Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç
Yahya Kemâl
- * Ey kimsesizler, el veriniz kimsesizlere
Onlardır ancak el verecek kimse sizlere
- * Kalem böyle çalınmıştır yazıma
Yazım kışıma uymaz kışım yazıma
- * Nedir can kim anı sen nazenin canane vermezler
Sana âşık olanlar yoluna cana ne vermezler
- * Var git güzel var git kendi işine
Vefasızın yüreğinde işi ne

13- Aliterasyon

Bir parçada aynı ünsüzün kulakta iz bırakıp ahenk oluşturacak biçimde yinelenmesidir.

Örnekler:

- * Eylülde melûl oldu gönül soldu da lale
Bir kâküle meyletti gönül geldi bu hale
- * Kara toprak içinde kara karıncayı karanlık gecede görene
kurbanım.
- * Karşı yatan karlı kara dağlar kariyptır, otu bitmez.
- * Kızıl kanım tükendi, kara terim aktı.

14- Seci

Düz yazıda kafiyeli sözlerin kullanılması sanatıdır.

Örnekler:

- * İlahi! Beka isteyen camdan vücut afetlerini sen def et!
Dirlik uman gönülden varlık hicabını sen ref et! Can sırrın
isteyene şer yolunu tarik et! Yokluk yoluna gidene tevfikini
refik et.
- * “İlahi, kabul senden, red senden, şifa senden dert
senden... İlahi, İman verdin, daim eyle; ihsan verdin, kaim
eyle.”

15- Tezat

Anlamca birbirlerine karşıt olan durumların, fikirlerin bir arada kullanılması sanatıdır.

Not: Karşıt anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması zorunlu değildir. Karşıtlık ifade eden durumlar da kullanılabilir.

Örnekler:

- * Ak akçe kara gün içindir.
- * Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
- * Çocuklukta büyüttüm oyunlara girmedim.
- * Çın çın ötüyor, sessizlik.
- * Ben de gördüm güneşin doğarken battığını.
- * Neden böyle düşman görünürsünüz?
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar.
- * Nedir bilmem bu çilem
Hesap bilmem
Muhasebe memuruyum.
- * İçimde kor donar, buzlar tutuşur.
Yağan ateş midir, kar mıdır bilmem.
- * Ne siyah eylemiş bu nâsiyeyi
Saçımı bembeyaz eden bahtım
Abdülhak Hâmid Tarhan

Nâsiye: alın

(Saçımı bembeyaz eden bahtım, talihim alını (mı) ne kadar kara eylemiş.)

* “Ne efsunkâr imişsin ah ey didar-ı hürriyet
Esir-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten.”

* Karlar altında bir ilkbaharım ben.

16- Telmih (Hatırlatma)

Bir söz söylerken bir olayı, durumu, kişiyi hatırlatma sanatıdır.

Not: Telmih sanatının gerçekleşmesi için konu uzun uzun hatırlatılmaz. Konu hakkında insanların genelini bilgi sahibi olması gerekir.

Not: Bir şiirdeki peygamber adı, âşık adı veya tarihsel bir ifade telmihe işaretler.

Örnekler:

* Gökyüzünde İsâ ile
Tûr dağında Mûsâ ile
Elindeki âsâ ile
Çağırayım mevlâm seni

Açıklama: Bu dörtlükte Hz. İsa’nın göğe çekilmesine, Hz. Musa’nın Tûr Dağı’nda Allah Teâlâ ile konuşmasına, yine Hz. Musa’nın elindeki asayı büyük bir yılanı çevirip sihirbazların oyununu bozmasına telmih vardır.

* Uçmak da konmadan kıyısız bir denizde rûh
Benzer mi böyle bir kuşa Tûfân içinde Nûh?
Yahyâ Kemâl

Açıklama: Bu örnekte ikinci mısradaki Hz. Nuh’a ve yaşadığı tûfan olayına telmih vardır.

* Olsaydı bendeki gâm Ferhâd-ı mübtelâda
Bir âh ile verirdi bin Bî-sütûnu bâda
Fuzuli

Açıklama: Bu beyitte Ferhat’ın, sevgilisi Şirin’ e kavuşmak için bî-sütun adlı dağı delmesine telmih, işaret vardır.

* Vahdetin şarabından
Bir cûra nûş edeyin
Enel Hak çağruban
Dârâ gireyin, Mevlâ.

Açıklama: Bu dörtlükte “Ene’l Hak” dediği için öldürülen Hallac-ı Mansur’a telmih vardır.

* Gönlünü Şirin’in aşkı sarınca
Yol almış hayatın ufuklarınca
O hızla dağları Ferhat yarıncı

Başlamış akmaya çoban çeşmesi

Açıklama: Yukarıdaki şiirde bir aşköyküsü olan “Ferhat ile Şirin” anımsatılmaktadır.

* Su ıssız, gölgesiz yolun sonunda
Gördüğün bu tümsek, Anodulu’nda
İstiklâl uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmet’in yattığı yerdir.

Açıklama: Bu şiirde İstiklal Savaşı (Kurtuluş Savaşı) anımsatılmaktadır.

* İnsanız, en şerefli mahlûkuz!
Deyip de pek fazla
Övünmemiz haksız
Atamız elma çaldı cennetten
Biz o hırsızların çocuklarıyız!
(Orhan Seyfi Orhon)

Açıklama: Şair, “Atamız elma çaldı cennetten” dizesiyle okuyucuya Âdem’le Havva’nın cennetten kovulmasına neden olan olayı anımsatmakta ve telmih sanatına başvurmaktadır.

17- İstifham (Soru)

Bir cümlede soru sorma sanatıdır. Sorulan her soru cümlesi istifham değildir; çünkü bu sanatın gerçekleşmiş olması için sorunun cevabının soru içinde olması gerekir. Yani cevabının biliniyor olması gerekir.

Örnekler:

* Beni candan usandırdı cefadan yâr usanmaz mı?
Felekler yandı âhımdan muradım şem’i yanmaz mı?

* Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd eder ihsân
Niçin kılmaz bana derman beni bîmâr sanmaz mı?

* Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şühedâ
(M. Akif Ersoy)

* Olurmu dünyaya indirsem kepenk.
Gözyaşı döksem Nuh Tufanı’na denk?
(N. Fazıl Kısakürek)

18- Tecahül-i Arif

Bir olay ya da durumu bilen bir kişinin olaydan hiç haberi yokmuş gibi anlatmasıdır. “Bilip de bilmemezlikten gelme” sanatıdır. Bilinen şey bilinmiyormuş gibi anlatılırken genellikle bir inceliğe dayandırılır.

Not: Tecahül-i Arif sanatının olduğu yerde istifham ve mübalağa sanatı genellikle bulunur.

Örnekler:

- * Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz.
- * Bilmiyorum dönen kubbe mi su rengindedir?
Yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır"

Açıklama:Fuzuli, kubbenin, yani gökyüzünün mavi renkte olduğunu bilmiyormuş gibi davranıyor. Gözyaşlarının gökyüzünü kaplayacak kadar çok olduğunu (mübalağa) belirtebilmek için tecahül-i arif sanatına başvuruyor.

- * Yanında bunca kulundan bir âdem yok
Beyim bu nice seferdir ki tercih ettin?

Açıklama:Şair, burada bahsedilen yolculuğu biliyor fakat bilmezlikten geliyor. Yine şair, ölümün vaktinin kişinin elinde olmadığını da biliyor, bilmezlikten geliyor.

- * Nedim-i zarı bir kâfir esir etmiş işitmişim
Sen ol cellâd-ı din ol düşmen-i iman mısın kâfir
Nedim

Açıklama:(Ağlayıp inleyen Nedim'i bir kâfirin, afetin esir ettiğini işitmişim, yoksa o din cellâdı, iman düşmanı sen misin kâfir?)

Burada Nedim, esirlik derecesinde âşık olduğu, âşıklığını ve kendisini esir eden güzeli bildiği halde -Nedim'in esir olduğunu işitmişim, onu bu hâle getiren yoksa sen misin?- diyerek bilmezlikten gelerek sevgilisine sesleniyor

- * Sen güneş misin ha?
Kaya mısın yoksa su mu?
Giderken
Bunca can
Susmuşsun da
Sanki var mısın?

Açıklama:Yukarıdaki örnekte ozan onun güneş, kaya, su ya da var olup olmadığını bilmemesi olanaksız olduğu halde bilmez görünüyor.

- * Su insanı boğar, ateş yakarmış
Her doğan günün bir dert olduğunu
İnsan bu yaşa gelince anlarmış
(Cahit Sıtkı Tarancı)
- * Altında mı üstünde midir cennet-i âlâ

Elhâk bu ne halet, bu ne hoş âb ü hevâdır
(Nedim)

Şair İstanbul'u övmek için yazdığı bu dizelerde "Altında mı üstünde midir güzel cennet/Doğrusu bu ne hoş durum, bu ne hoş su ve havadır" diyor. İstanbul'un güzelliğini böylece hem cennete benzeterek mübalağa ediyor hem de bildiği bir gerçeği (cennetin İstanbul'un altında ya da üstünde olamayacağını) bilmez görünüyor.

- * Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım
Kurbanın olam var mı bunda benim günâhım
(Nedim)

19- Hüsn-i Ta'lil

Asıl nedeni bilinen bir olayı daha güzel bir nedene bağlayarak anlatma sanatıdır. Nedeni bilinen bir olayı, düşsel ya da gerçekdışı bir olaya bağlama yoluyla yapılan edebi sanattır. Bu sanatta öne sürülen neden ile gerçek neden arasında mutlaka bir bağ bulunur.

Not: Hüsn-i talil sanatının olduğu yerde neden-sonuç cümlesi söz konusudur.

Örnekler:

- * Güzel şeyler düşünelim diye
Yemyeşil oluvermiş ağaçlar.
- * Bahçe, süslenmiş fesleğenlerle bezendi
Meğer sevgili bu gece geleceğini bildirmiş.
Ahmedi

Bahçenin bezenmesi, süslenmesi gerçeği sevgilinin gelebilme ihtimali gibi güzel bir düşe bağlanıyor.

- * Buradan bir gökkuşağı gibi geçen trene
Bir gölge gibi sarılıp
Sana geldiğim gecelerde
Karanlıktan korktuğumu bilir de
Uyumaz yıldızlar.
- * Ne zaman seni düşünsem
Bir ceylan su içmeye iner.
- * Bir an önce görülsün diye Akdeniz
Toroslarda ağaçlar hep çocuk kalır.
- * Ateşten kızaran bir gül arar da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi
- * Köyün girişinde karşılamak için beni
Dizilmiş sıra sıra köyün tüm selvileri.
- * Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına

Nice bin atlı kapılıştı fetih rüzgârına.

- * Gözün kamaşsın diye güneş tüm doğayı kızıla boyadı.

Açıklama:Güneşin batışına yakın saatlerde doğanın kızıla bürünmesi nedeni bilinen bir fizik olayıdır. Ozan bunu, güneşin sevgilinin gözünü kamaştırması gibi hayali bir nedenle açıklamaktadır.

- * Çağıl çağıl akan ırmak, yalnızlığın türküsünü söylüyor.

Açıklama:Bu örnekte ırmağın çıkardığı doğal sesi, ozan yalnızlığın türküsünü söylemek gibi güzel ve hayali bir nedenle açıklamaktadır.

- * Sen yoksun diye bahçemde
Çiçekler açmıyor bak

Açıklama:Çiçeklerin belli bir mevsimde açmayışı, sevgilinin olmayışı ile açıklanmaktadır.

- * Sen yoksun hiçbir şey yok Güneşin rengi
Ağustos yıldızlarının sıcaklığı Karanfil kokusu...
(Suat Taşer)

Açıklama:Şair, karanfil kokusunun, ağustos yıldızlarının sıcaklığının, güneşin renginin olmayışını gerçekçi bir nedene değil de sevdiğinin yok oluşuna bağlıyor.

20- Tevriye

Bir sözün iki ya da daha çok gerçek anlamıyla kullanılmasıdır.

Örnekler:

- * Dönüş Allah’a dünya son bulunca
Bâki kalır âlemde belki adımız.
- * Yağmurlar yağdıkça yaz geçer.
- * Veli öğretmenle görüştü.
- * Şahsında tam Kemal’i bulmuştu şiirimiz.
Her mısrasında benliğimiz vardı, tertemiz.
- * Ulusun, korkma nasıl böyle bir imanı boğar
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar
- * Bir buse mi bir gül mü dedi gönlüm
Bir nim tebessümle o afet gülüverdi.
- * Bize Tahir Efendi kelp demiş
İtifatı bu sözde zahirdir
Maliki mezhebim benim zira
İtikadımca kelp Tahir’dır

21- Rücu

Söylenen sözden cayma, aynı yazı içinde birbiriyle çelişen düşünceler ileri sürme sanatıdır.

Örnekler:

- * Makber, makber değil bir türbe
Türbe değil bir mâbed
Mâbed değil bir küre
Küre değil bir fezâ-yı bî-intihâ olmalıydı
Abdülhak Hamid Tarhan

Makber: Mezar, mezarlık

Fezâ-yı bî-intihâ: Sonsuz uzay

İntihâ: Nihayet, son, bitme, yok olma vs.

- * Erbâb-ı teşâür çoğalıp şâir azaldı
Yok, öyle değil şairin ancak adı kaldı
Muallim Naci

Teşâür: Şairlik taslama, şair tavrı takınma

Erbâb-ı teşâür: Şairlik taslayanlar

(Şairlik taslayanlar, şair müsveddeleri çoğaldı -gerçek- şair azaldı; yok öyle değil gerçek şairler tamamen yok oldu, sadece isimleri kaldı –Adı var kendi yok misali-.)

- * Bir şarkıdır söylediği Mavi bir sevda şarkısı Hayır mavi
değil Ela bir şarkıdır söylediği.

(Metin Demirtaş)

22- Akis

Bir cümleyi tersinden okunduğunda da anlamlı olacak biçimde kullanma sanatıdır.

Örnekler:

- * Dîdem ruhunu gözler / gözler ruhunu Dîdem
- * Kiblem olalı kaşın / kaşın olalı kiblem
- * Cennet gibidir yüzün/ yüzün cennet gibidir
- * Âdem doymaz sana / sana doymaz Âdem
- * Yaşamak için yemeli / Yemek için yaşamalı
- * Mümkün değildir sevgiliyi bilmek de bilmemek de Bilmek de bilmemek de mümkün değildir sevgiliyi

23- Terdit:

Bir olayı ya da düşünceyi beklenmedik bir biçimde bitirerek okuyucuyu şaşırtma sanatı

Örnekler:

- * Dişin mi ağrıyor?
Çek kurtul,
Başın mı ağrıyor?
Bir çeyreğe iki aspirin,
Verem misin?
Üzülme onun da çaresi var.
Ölür gidersin

- * En ağır işçi benim,

Gün yirmi dört saat
Seni düşünüyorum.
(Ümit Yaşar Oğuzcan)

- * Görünce uzanmış yâr kucağına
Boynunu dolamış zülfü bağına
Kurşunu kahpeye atacağına
Kendine çevirdin...
Aman be Ali!
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

24- İRSÂL-İ MESEL

Bir düşünceyi kanıtlamak için şiirde bir atasözünü, bir vecizeyi söyleme sanatıdır. Bu sanatla şair kendi düşüncesinin ne kadar doğru olduğunu ortaya koymak ister.

Örnekler:

- * Kirpikleri uzundur yârin hayâle sığmaz
Meşhur bir meseldir “Mızrak çuvala sığmaz
- * Ey güzellik göğüne güneş olan sevgili yakma bizi
Bilirsin ki kimsenin ahı yerde kalmaz.

25- Lef-ü Neşr

Birbiriyle ilgili varlık ya da kavramların bir beytin dizelerinde sıralanarak yer alması sanatıdır.
Şiirin ikinci dizesinde birinci dizede söylenmiş en az iki şeyle ilgili benzerlik ve karşılıklar verilerek uygulanır.

Örnekler:

- * Gönlümde ateştin, gözümde yaştın
1 2
Ne diye tutuştun, ne diye taştın
1 2

- * Biz denizde kaptan, ovada çiftçi, şehirde esnaf olan,
Biz gemi yürüten, tarla süren, alış-veriş yapan.

26- Ünlem (Nida)

Söze coşku katmak için ünlem görevli sözcükleri sık kullanma sanatıdır.

Örnekler:

- * Ey topraklı mintanlar, ay yıldızlı fistanlar!
Ey bre kırk başaklar, otlar, bağlar, bostanlar.
- * Ey bu topraklar için toprağa düşmüş asker
Gökten ecdâd inerek öpse o pâk alını değer.

27- AKROSTİŞ

Mısraların baş harflerinin birleşmesi sonucu anlamlı bir kelime veya isim çıkacak şekilde şiir yazmaktır. Divân edebiyatında teşvi, istihracub adlarıyla anılır. Eski Yunan ve Latin edebiyatlarında da vardır.

Örnekler:

- * Zeynep'im sensin hayatımı cennete çeviren.
En güzel yıllarını benimle geçiren.
Yârim sensin beni gün ve gün eriten.
Ne güzeldir bana bakan gözlerin.
Ebediyen kalbime işler o tatlı sözlerin.
Peri kızı gibi güzelsin benim canım sevdiğim.
- * Memleket kokulu gül tenin
Ellerin gül yüzün nerde şimdi
Rast gele değil gönlümden seçtim seni
Tanrım almasın benden bir seni
- * Bana en büyük hediyesin Yaradandan...
En büyük heyecanım en büyük mutluluğum...
Ritmini dinle bak haykıran kalbimin...
Küçük dünyamın ışıltılı anlamı...
Eşsiz bir duygusun sen hayatımda Berke'm...

28- Tedric

Söze güç katmak için kavramların derece gözetilerek sıralanmasıdır.

Örnek:

- * Geçsin günler, haftalar, aylar, mevsimler, yıllar.
Zaman sanki bir rüzgâr ve bir su gibi aksın.

OLAY ÇEVRESİNDE OLUŞAN EDEBİ METİNLER

ANLATMAYA BAĞLI METİNLER

1. Masal

Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla olağanüstü durum ve olayları yine olağanüstü kahramanlara bağlayarak anlatan halk hikâyelerine masal denir.

Masalların Ortak Özellikleri

- * Masallar, meydana geldikleri zaman bir kişinin maliyken, yaygınlaştıkça, yöreden yöreye, ülkeden ülkeye geçtikçe halkın malı olur. Yani masal, anonim bir türdür.
- * Masallarda genellikle iyilik-kötülük, doğruluk-haksızlık, adalet-zulüm, alçakgönüllülük-kibir... gibi zıt durumların temsilcisi olan kişilerin mücadelelerinden veya insanların ulaşılması güç hayallerinden söz edilir.
- * Masallarda yer ve zaman kavramları belirsizdir.
- * Anlatımda genellikle geniş zaman veya öğrenilen geçmiş zaman kipi (-mişli geçmiş) kullanılır.

- * Anlatım kısa ve yoğunur.
- * Masal kişileri her tabakadan seçilebilir. Masallarda cinler, periler, devler de rol alır.
- * Masalların bir kısmı hayvanlarla ilgilidir.
- * Masalların çoğu " bir varmış, bir yokmuş" ya da " evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" gibi ifadelerle başlar. Bunlara tekerleme ya da döşeme denir. Tekerlemeden sonra olay ve dilek bölümleri gelir. Türk masallarında dilek bölümü "Onlar ermiş muradına .. " ya da " gökten üç elma düştü." biçiminde biter.
- * Olaya dayalı sanatsal kurmaca metinlerdir. Masallarda milli ve dini motiflere hemen hiç yer verilmez.
- * Masallarda genellikle bir eğitim amacı saklıdır; masallar bu yönüyle didaktik (öğretici) bir nitelik taşır.
- * Günümüzde belli bir kişinin ortaya koyduğu yapma masallar da yazılmaktadır. Türk masalları üzerinde, bizde *PERTEV NAILİ BORATAV*, *EFLATUN CEM GÜNEY* gibi kişiler çalışmışlardır.
- * Masallar hep mutlu sonla biterler.
- * Masal türünün Hindistan'da doğduğu sanılmaktadır.

Masal Türünün Önemli Eserleri

- * Binbir Gece Masalları (Doğu Masalı)
- * Grimm Kardeşlerin Masalları (Alman Edebiyatı)
- * Andersen Masalları (Danimarka Edebiyatı)
- * Perrault Masalları (Fransız Edebiyatı)

Masallarda Anlatım Özellikleri

- * Anlatım hiçbir engele uğramadan akıp gider.
- * Gereksiz söz tekrarları yapılmaz.
- * Ses akışını bozan, söylenmesi güç seslere ve kelimelere yer verilmez.
- * Anlaşılması güç cümlelere kurulmaz.
- * Anlatım sade ve süssüz olur.
- * Duygu ve düşünceler kısa ve kesin ifadelerle dile getirilir.

Masal ile Hikâyenin Karşılaştırılması

- * İki metinde de bir olay örgüsü kişiler zaman ve mekân unsurları vardır.
- * İki metinden dönemin zihniyetini yansıtacak ip uçları bulabiliriz.
- * Masallar sözlü gelenekten kaynaklanır, modern hikâyeler yazılıdır.
- * Masallardaki kişiler genellikle “tip”tir, hikâyedekiler ise “karakter”dir.
- * Masalların içinde kalıp ifadeler, tekerlemeler yoğun bir şekilde kullanılır hikayede bunlar yoktur.
- * Masalların temel konuları vardır. Hikâye ise her konuda yazılabilir.
- * Masalların yazarları belli değil yani anonimdir hikâyede ise yazarlar bellidir.
- * Masallarda olağanüstü kişiler ve olaylar vardır hikâyelerde böyle bir durum görülmez.

2. Destan

- * Manzum eserlerdir.
- * Anonimdir
- * Hece ölçüsü kullanılır.
- * Yarım kafiye ve redifler sıkça kullanılmıştır.
- * Sade bir dil kullanılmıştır.
- * Zaman ve çevre tam olarak belli değildir.
- * Kopuz eşliğinde söylenir.
- * Toplumu derinden etkileyen göç, afet, savaş ve kahramanlıklar gibi konular işlenir.
- * Kişiler ve olaylar olağanüstüdür.
- * Destanlar zamanla değişiklik gösterirler.
- * Doğal destanlar çok sonra yazıya geçirilir. Hemen sonrasında geçirilemez.
- * Üç evresi vardır (çekirdek, yayılma, derleme) Türk destanlarının çoğu yazılış sürecine giremez.
- * Destanlar doğal ve yapay destan olmak üzere ikiye ayrılır.

Not: Destanla masalın olağanüstülükler ve işlediği konular bakımından benzerlik gösterir. Destanlarda yer ve zamanın net olmasa da bilinmesi destanı masaldan ayıran en önemli özelliktir.

3. Halk Hikâyeleri

- * Hikâye türünün en eski örnekleri olan ve destandan modern hikâyeye geçişi sağlayan anonim eserlerdir.
- * Türk edebiyatında 16.asırdan itibaren görülmeye başlanan, genellikle âşıklar tarafından nazım-nesir karışık bir ifade tarzı ile dinleyicilere karşı anlatılarak nesilden nesile intikal eden yer yer masal ve destan özellikleri gösteren hikâyelerdir.
- * Türk edebiyatında bu özelliğe sahip ilk örnek Dede Korkut Hikâyeleridir.
- * Genellikle aşk konusunun işlendiği halk hikâyelerinde zaman zaman kahramanlık konularıyla dini konuların işlendiği de görülmüştür.

Not:

Halk hikâyelerini destandan ayıran önemli farklar şunlardır:

- * Nazım-nesir karışık olması
- * Kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi
- * Hikâyedeki manzum kısımların genellikle saz eşliğinde dile getirilmesi değişik bir anlatılma üslup ve geleneğinin olması
- * Belli yerlerinde tekerleme adı verilen belli söz kalıplarının bulunması

4- Manzum Hikâye

Manzum Hikâye; bir mekân, bir zaman ve kişiler etrafında gelişen olay örgüsünüşiir halinde anlatan nazım biçimidir.Türk edebiyatında Tanzimat sonrasında gelişen bu türün en güzel örneklerini Tefik Fikret ve Mehmet Akif Ersoyvermiştir.

Manzum hikâyelerin öykülerden tek farkı manzum(şiir) biçimde yazılmış olmasıdır. Bu tür hikâyelerdedidaktik şiirözelliği görülür.

Tarihi

Bu tür için ilk adımları Recaizade Mahmud Ekrem ile Muallim Naci atmıştır. Bu tür Servet-i Fünun döneminde etkili hale gelmeye başlamıştır. Mehmet Akif Ersoy'un ise Küfe, SeyfiBaba, Mahalle Kahvesi, Hasta gibi önemli manzum hikâyeleri bulunmaktadır.

Temsilcileri

En önemli temsilcileri Mehmet Akif Ersoy ve Tefik Fikret'tir. Bunun yanında Beş hececiler de bu türe katkıda bulunmuştur.

GENEL ÖZELLİKLERİ:

- * Manzum hikâyeler edebi metinlerdir.

- * Konu ve özellik bakımından hikâye ile aynı özellikler gösterir.
- * Tanzimattan sonra ortaya çıkan bu manzume türü kafiyeli ve redifli, şiir biçiminde hikâye yazmak amacını güder.
- * Manzum hikâyelerde şairler ya bir olayı anlatırlar ya dahi öğüt verme çabası güderler.
- * Manzum hikâyeler genellikle bir çevre tasviriyle başlar, çevrenin kişileri anlatılır. Sonra olay anlatılır. Amaç okuyucuya bu bölümde ders vermektir. Bir hikâye gibisondır.
- * Manzum hikâyeler düşündürücü ve eğitici.
- * Manzum hikâyeler belli bölümlerden oluşur. İlk bölümde anlatılmak istenen olaydan ve kişilerden bahsedilir. İkinci bölümde olaylar anlatılır, örneklerle tasdik edilir. Üçüncü bölümde ise olay son bulur ve okuyucuya ders vermeyi güdencümleler yer alır.

5. Roman

Genellikle insanların serüvenlerini, iç dünyalarını, toplumsal bir olay ya da olguyu, insan ilişkilerini ve değişik insanlık durumlarını yansıtmayı amaçlayan düzyazı türüne “roman” denir.

“Roman” terimi, Roma İmparatorluğu içindeki halkların kullandığı bozulmuş Latinceye verilen addır. Bu bozuk Latince ile yazılan ilk destan ve halk öykülerine roman denmiştir. Bu terim, sonradan belli bir türün adı olmuştur.

Genel Özellikleri:

- Okuyucuyu çekebilecek nitelikte merak unsurları içerir.
- Sosyal yaşamda kişilerin veya ailelerin başlarından geçen ya da geçme olasılığı bulunan olayları yer ve zaman göstererek aktarır.
- Birbirle bağlantılı olayları temel bir düşünce etrafında birleştirerek yansıtır.
- Roman, hem bir gerçekliğin hem de düş gücünün ürünüdür. Yazar, anlattığı olayı, kişileri gerçekten olsa da bunları yeniden yaratarak verir. Bu bakımdan roman gerçek yaşamla tam olarak örtüşmez. Roman, yaşamın yeniden üretimi ya da yaratımıdır. Romanda aslında romancının hayal gücü, sanatçı kişiliği, görgü ve bilgisiyse, zengin duygu ve düşüncesiyle yaratılan bir yaşam ortamı anlatılır.
- Romanın geçtiği sosyal çevre içerisinde dine, felsefeye, ahlâka siyasete yer verilir. Romancı, okuyucuyu etkilemek okuyucunun ruhunda bir yankı uyandırmak amacındadır.
- **Romanlar üç değişik şekilde yazılır:**
 - * Üçüncü kişi ağzıyla
 - * Roman kişilerden birinin ya da birkaçının yazdığı anı biçiminde
 - * Roman kişilerinin birbirlerine gönderdikleri mektuplar biçiminde

Romanın Öğeleri

Roman dört temel öğeden oluşur. Romanın kurgusunu oluşturan dört temel unsur “yer, zaman, olaylar zinciri ve şahıs kadrosu”dur. Bazı romanlarda bunlara “fikir” unsuru da eklenir.

a- Kişi (Kahramanlar):

Romanların çoğunda geniş bir şahıs kadrosu vardır. Romanda başkarakter ve yardımcı karakterler bulunur. Romanda şahıslar ayrıntılı olarak tanıtılır. Roman kahramanının yaşamı, geniş bir zaman çerçevesi içinde baştan sona anlatılır. Roman kişileri “tip” ve “karakter” olarak karşımıza çıkar.

Tip: Belli bir sınıfı ya da belli bir insan eğilimini temsil eden kişidir. Tip evrenseldir, genel özelliklere sahiptir. Tipler “sevecen tip, alıngan tip, kıskanç tip, sosyal tip” gibi, bireysel olmaktan çok; başkalarında da bulunan ortak özellikler taşıyan ve bu özellikleri en belirgin şekilde temsil eden şahıs veya şahıs grubudur.

Karakter: Romanda olumlu, olumsuz yönleri ile verilen, belirli bir tip özelliği göstermeyen kişilerdir. Karakter, kendine özgüdür. Karakterler genel temsil özelliği göstermez. Karakterler, birden fazla özelliği belirlenmiş tipik olan birkaç özelliği ile insanın iç çatışmaları ve çıkmazlarını verme görevini yüklenmiş roman şahıslarıdır. Karakterler çok yönlü olup, değişkenliğe sahip kişiler oldukları için bunlara “yuvarlak roman kişisi” de denmektedir.

b- Olay

Romanlar, temel bir olay etrafında gelişen ve iç içe geçmiş çok sayıda olaydan oluşur. Romanda anlatılan olaylar hayattan alınabileceği gibi, tarihten, anılardan, okunan kitaplardan ve masallardan da alınabilir. Önemli olan, konunun gerçeğe uygun olmasıdır. Romanda olaylar her yönüyle ayrıntılı olarak işlenir. Her olay bir nedene bağlanır. Böylece okuyucu, romanın içine çekilir.

c- Çevre (Yer)

Çevre romanlardaki kişilerin yaşadığı, olayların geçtiği yerdir. İnsanlar gibi, roman kişileri de belli bir çevrede yaşar. Bu çevre, okuyucuya betimleme yoluyla anlatılır. Romanda olayların geçtiği ve kişilerin yaşadığı yerler, çevre ve diğer mekânlar çok ayrıntılı şekilde verilir.

d- Zaman

Romanlarda zaman kavramı belirgindir. Olay veya olaylar belirli bir zaman diliminde yaşanır. Romanlarda fiiller genellikle “-dili geçmiş zaman” kipinde kullanılır. Klasik romanda zaman “geçmiş, şimdi ve gelecek zaman” olmak üzere üç dilimde verilir. Çağdaş romanda bu anlayış etkin değildir. İnsanın hatırlama yeteneğinden yararlanılarak

zamanlar arası geçiş yapılır. İç içe değişik zaman dilimlerinden söz edilebilir. Birkaç zaman bir arada kullanılabilir. Şuur akışı tekniğiyle geriye dönüşler veya ileriye gidişler olabilir.

e- Fikir

Çoğu romanın fikirsel bir yönü de vardır. Romandaki olayların, durumların ve davranışların nedenleri araştırılır; kişilerin psikolojik tahlilleri yapılır ve olayların sonuçları üzerinde durulursa romanın ana düşüncesi ve yardımcı düşünceleri belirlenebilir.

Roman Türleri

Romanlar bağlı oldukları edebî akımlara ve konularına göre sınıflanabilir.

1. Akımlarına Göre Romanlar:

Edebiyat akımlarına göre romanlar “romantik, realist (gerçekçi), natüralist (doğalcı), estetik, izlenimci, dışavurumcu, toplumcu, yeni roman” olarak sıralanabilir.

a) Klasik Roman

Bu akımda roman türü çok az gelişmiştir. M. de La Fayette'in “Princesse de Cleves” adlı romanı klasik romanın önemli bir örneğidir.

b) Romantik Roman

Klasik akıma tepki olarak doğan Romantizm, olayların duygusal açıdan yansıtılmasına önem verir ve kuralcılığı reddeder. Victor Hugo'nun “Sefiller”i, Namık Kemal'in “İntibah”ı bu akıma uygun örneklerdir.

c) Realist Roman

Olayları, insanları ve toplumları gerçekçi açıdan yansıtan romanlardır. Stendhal'in “Kızıl ile Karası”, Tolstoy'un “Savaş ve Barış”ı, Halit Ziya'nın “Mai ve Siyah”ı realist akımın etkisindedir.

ç) Natüralist Roman

Olayları ve kişileri bir bilim adamı gözüyle inceleyen natüralist romancılar gerçekçiliği ileri boyutlara götürmüşlerdir. Emile Zola'nın “Meyhane”si, Alphonse Daudet'in “Jack”i natüralist roman örnekleridir.

2. Konularına Göre Romanlar

Konularına göre romanlar ise “sosyal roman, tarihî roman, macera romanı, tahlil romanı, duygusal roman, gotik roman, oluşum romanı, didaktik roman, köy romanı, lirik roman, pastoral roman, otobiyografik roman, aşk romanı, bilimkurgu romanı, belgesel roman” olarak isimlendirilebilir. Bunların başlıcalarını şöyle açıklayabiliriz.

a- Sosyal Roman

Toplumsal sorunları işleyen romanlar bu gruba girer. Bu tür romanlarda sosyal olay ve olguların (ihtilaller, sınıfsal kavgalar, ırkçılık, köyden şehre göç, yoksulluk...) nedenleri üzerinde durulur.

Sosyal romanlar töre romanları ve tezli romanlar olmak üzere iki gruba ayrılır. Sözelimi Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal romanı, töre romanıdır. Bu romanda, bir dönem Türk toplumunun gelenek, göreneklere üzerinde durulmuştur. Tezli romanlarda yazar, bir görüşü savunur ve bunun doğruluğunu kanıtlamaya çalışır. Hüseyin Rahmi'nin Natüralizm akımı doğrultusunda yazdığı Ben Deli Miyim adlı eseri bir tezli roman örneği sayılabilir

Aşağıdaki eserler sosyal romanlara örnektir:

- * Sefiller (Victor Hugo)
- * Meyhane (Emile Zola)
- * Gazap Üzümleri (John Steinbeck)
- * Bereketli Topraklar Üzerinde (O. Kemal)

b- Tarihî Roman

Bu tür romanlar, tarihin değişik dönemindeki olayları işler. Kahramanlar gerçek veya düşsel olabilir. Ancak anlatılanlar tarih gerçeklerine çoğu kez uygundur.

Tarihsel roman, Romantizmin bir ürünüdür. Dünya edebiyatında bu türün ilk örneğini İngiliz yazar Walter Scott vermiştir. Türk edebiyatında ise tarihi romanın ilk denemesi Ahmet Mithat'ın Yeniçeriler adlı romanı sayılabilir. Batılı anlamda ilk tarihsel romanız, Namık Kemal'in Cezmi'sidir.

Aşağıdaki eserler tarihsel romanlara örnek gösterilebilir:

- * Waverley (Walter Scott)
- * Ivanhoe (Walter Scott)
- * Monte Cristo (Alexandre Dumas)
- * Taras Bulba (Gogol)
- * Salambo (G. Flaubert)
- * Devlet Ana (Kemal Tahir)
- * Küçük Ağa (Tarık Buğra)
- * Deli Kurt (Nihal Atsız)

c- Macera (Serüven) Romanı

Günlük yaşamda her zaman rastlanmayan, şaşırtıcı, değişik ve esrarlı olayları konu edilen romanlardır. Bu tür romanlarda olaylar, okuyucuyu şaşırtacak ve heyecanlandıracak biçimde gelişir. Kahramanlar çok hareketli, kurnaz, cesur ve kuvvetlidir. Macera romanlarında olayların geçtiği çevre de sık sık değişir.

Macera romanlarına şu örnekler verilebilir:

- * Robinson Crusoe (Daniel Defoe)

- * İki Sene Mektep Tatili (Jules Verne)
- * Define Adası (Stevenson)
- * Kim (Rudyard Kipling)
- * Hasan Mellah (A. Mithat Efendi)

Polisiye romanlar ve egzotik romanlar da macera romanları kapsamında düşünülebilir. Polisiye romanlarda hırsızlık, soygun ve cinayet olayları işlenir. İngiliz yazar A. Christie'nin Nil'de Ölüm, Şark Ekspresinde Cinayet gibi eserleri bu türe örnektir. Egzotik romanlarda ise Avrupa'ya uzak ülkelerin manzaralarını, oralarda yaşayanların töre ve geleneklerini anlatmak esastır. Piyer Loti'nin İzlanda Balıkçısı adlı romanı, egzotik bir roman örneğidir.

d- Psikolojik Roman

Bu tür romanlara "tahlil romanı" da denir. Psikolojik romanlarda roman kahramanlarının ruh çözümlemeleri yapılır; onların insanlara, olaylara ve topluma bakışı yansıtılır.

Not: Psikolojik roman türünün ilk örneği M. de la Fayette'in "La Princesse de Cleves" adlı eseridir. Türk edebiyatında bu türün ilk örneği ise Mehmet Rauf'un Eylül adlı romanıdır. Ancak Türk edebiyatında Peyami Safa, Dünya Edebiyatında Dostoyevski bu türün en önemli isimleri olmuşlardır. Edebiyatımızda Halide Edip kadın psikolojini anlatarak ün yapmış isimdir.

Aşağıdaki eserler psikolojik roman türünün diğer örnekleridir:

- * Genç Werther'in Acıları (Goethe)
- * Suç ve Ceza (Dostoyevski)
- * 9. Hariciye Koğuşu (Peyami Safa)
- * Bir Tereddüdün Romanı (Peyami Safa)

EDEBİYATIMIZDA DÖNEMLERE GÖRE ROMAN

Tanzimat Döneminde Roman

Türk edebiyatında Batılı anlamda roman ve öykü Tanzimat döneminde başlamıştır. Ülkemizde roman ve öykünün gelişiminde batı edebiyatından yapılan roman çevrilerinin büyük katkısı vardır. İlk çeviri Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği Telemak adlı yapıtının çevirisidir. Yapıt 1862'de Terceme-i Telemak adıyla çevrilmiştir. Aynı yıl Victor Hugo'nun romanı Sefiller de dilimize çevrildi. Bu yapıtları Daniel Defore'dan Hikaye'i Robinson, François Rene Chateaubriand'dan Atala çevirileri izledi.

Bu dönem roman ve öykücüler, dil ve sanat anlayışları bakımından birbirinden ayrılır. Ahmet Mithat, Emin Nihat Şemsettin Sami Nabizade Nazım halka seslenmeyi ilke edindikleri için oldukça yalın bir dille; Namık Kemal

Samipaşazade Sezai, Recaizade Mahmut Ekrem ise seçkin bir topluluğa seslenmeyi ilke edindikleri için Yeni Osmanlıcayla yazmışlardır. Bu dönem roman ve öykülerinde konular ya günlük yaşamdan ya da tarihten seçilmişti. Tutsaklık ya da sürgünlük (Namık Kemal, İntibah; Samipaşazade Sezai), aile baskısıyla gerçekleştirmek istenilen evlilikler, batılaşmanın yanlış algılanması gibi konular işlenmiştir.

Birinci kuşak romancı ve öykücüler romantizmin; ikinci kuşak romancı ve öykücüler olan Samipaşazade Sezai, Mizancı Mehmet Murat Recaizade Mahmut Ekrem ve Nabizade Nazım Gerçekçilik ve Doğalcılık akımlarının etkisinde kalmıştır.

Tanzimat romanları, üstünlükleri yanında, ilk örnekler olmanın çeşitli aksaklıkları da taşımaktadır. Yazar çoğunlukla romanının içinde yer alır, kendi ağzından düşüncelerini söyler ve araya girer; çevre ve doğa betimlemeleri iyi yerleştirilememiştir; dil zaman zaman doğallığını yitirir ve kurguda çeşitli tutarsızlıklar vardır.

Servet-i Fünûn Döneminde Roman

Tanzimat'la başlayan Türk romanı, Servet-i Fünûn döneminde Namık Kemal'in açtığı sanatkârane üslup ile gelişimini devam ettirmiştir. Bu dönemde roman, gerek üslup gerekse teknik bakımdan önceki döneme göre büyük gelişim göstermiştir. Romanda Tanzimatçılarda görülen kurgu hataları, üslup eksiklikleri, acemilikler Servet-i Fünûn döneminde kaybolmuştur. Roman tekniği modern ve sağlamdır. Olayların örgüsü, işleniş ve konuşmalar başarılı biçimde verilmiştir. Yazarlar, eserde kişiliğini gizlemiştir. Batılı anlamda ilk Türk romanları bu dönemde yazılır. (Halit Ziya aşk-ı Memnu ve Mai ve Siyah)

Servet-i Fünûncular, Tanzimat'la başlayan dilde sadelik anlayışından uzak durmuş, aydın kesim için süslü ve sanatlı bir dille eserler vermiştir. Onlar estetiğe önem vermiş, bu da beraberinde dil zenginliğini getirmiştir. Ancak sanatkârane üslup anlayışı eserlerde kullanılan dilin kimi zaman anlaşılmasız hâle gelmesine neden olmuştur. Sanatçılar duygu ve düşüncelerini anlatmak için Arapçadan, Farsçadan, Batı edebiyatından sözcük ve tamlamalar kullanmışlardır. Batı edebiyatının etkisiyle kısa cümleler kurmaya özen göstermişlerdir. Yazılarda Fransız cümle yapısının etkisi vardır. Söz diziminde yenilikler yapmışlar; eksilteli ve devrik cümleler ilk kez kullanılmıştır. Fiilsiz cümleler oluşturmuşlar "ve" bağlacına yer vermişlerdir.

Servet-i Fünûn sanatçıları yaşadıkları dönemdeki siyasal baskılar ve sansür nedeniyle bireysel konulara yönelmiştir. Bunun sonucu olarak sosyal içerikli temalardan uzak

durmuşlar; eserlerinde hayâl-hakikat çatışması, başarısız aşklar, karamsarlık gibi bireysel temalara yönelmişlerdir. Yazar yaşadığı toplumdan bağımsız değildir. Onun, yaşadığı toplumun uzak bir şekilde eser vermesi olanaksızdır. Bu açıdan her tema yazıldığı dönemin zihniyetini, sosyal ve kültürel durumlarını yansıtır. Kısacası yaşamın gerçeği ile romanın gerçeği birbiriyle örtüşmez; ancak roman gerçek yaşamdan, içinde yaşadığı toplumsal, ekonomik ve kültürel ortamdan etkilenir. Üretildiği toplumun yansımalarını içerir. Mai ve Siyah'ta romanın yazıldığı dönemin basın hayatı, Aşk-ı Memnu'da Beyoğlu'ndaki yaşam, eğlence merkezleri yer alır. Servet-i Fünûn romanında, konular İstanbul'daki seçkin kişilerin yaşamından, özellikle

Servet-i Fünûn Romancılarının Etkilendiği Akımlar

Servet-i Fünûn yazarları, romanda realist ve natüralist yazarları örnek almışlardır. Realist romanda gözlem ve araştırma ön planda, his ve hayal unsurları ise ikinci plandadır. Realist romanlarda gerçekler, görülenler ve incelemelerin ortaya koyduğu sonuçlar önemlidir. Gözlem önemlidir. Yazarlar gerçeğe uygun çevre betimlemeleri yapmıştır. Bu dönem romancıları, esere kendi duygu, düşünce ve hayallerini karıştırmaz, kişiliğini gizler. Bunun için de olayları, kişileri iç ve dış özellikleriyle, psikolojik yönleriyle objektif bir şekilde anlatır.

Dil ve üslup olaya ve olayın kahramanının kişiliğine uygun olarak kullanılır. Natüralist romanlarda bilime ve araştırmaya daha çok önem verilir. Natüralistler gerçeğe bağlılıkta ve sosyal meseleleri araştırmada realistlerden çok daha fazla bilimsel metotlara bağlıdır. Toplumu âdeta bir laboratuvar olarak düşünürler ve eserlerini bu laboratuvar içinde, bilimsel verilere bağlı kalarak yazarlar. Servet-i Fünûn yazarlarının romanlarında realizm belirgindir. "Sanat sanat içindir." anlayışından hareketle sanatçılar dil ve anlatıma önem vermişlerdir

Cumhuriyet Döneminde Roman

Milli Edebiyat döneminden Cumhuriyet dönemine geçerek olgun roman örneklerini bu yıllarda veren yazarları bu dönemin ilk yıllarının yazarları olarak değerlendirilir. Yazarlar toplum gerçeklerini yansıtmaya, toplumun sorunlarına çözüm getirmeye çalışırlar, fakat daha çok gördüklerini, gözlemlediklerini yansıtmak çizgisinde kalırlar. 1930-1940 yılları arasında yazarlar toplum gerçeklerini, II. Abdülhamit döneminden başlayıp, Birinci Dünya Savaşı yıllarını konu olarak işlerler. 1940'lı yıllarda romanlarda İkinci Dünya Savaşı ve toplumsal kaygı ağırlık kazanır. Toplumsal konular çeşitlenir. Edebiyatımızda "köy edebiyatı" başlar, köy ve köylünün sorunları dile getirilir.

1950'li yıllarda İkinci Dünya Savaşı yıllarında yetişen köy çıkışlı, Köy Enstitülü yazarların köy ve kasaba romanlarını yayımlamaya başlarlar.

1960'lı yıllarda toplumcu genç yazarlar konuları çeşitlendirirler, geçirilen siyasal, toplumsal ve ekonomik değişmeler, bunların sonuçlar ele alınır.

1970-1980 yılları arasında roman yazarları sayısında büyük bir artış görülür. Konu türlerinde artış görülür, yazarların sıkıntısını çektikleri 27 Mayıs ve 12 Mart olayları ele alınır. Belgelere dayanarak yazılan tarihsel romanlarla birlikte Almanya'ya göçün değişik bir yanıyla girdiği romanlar görülür. Türkiye'den Almanya'ya getirilen çocukların dil sorunları, anne babalarının iş yaşamlarında karşılaştıkları sorunları, sıra özlemi, Alman topluluğuna uyum sağlamada çekilen sıkıntılar anlatılır.

1980-90 yılları arasında aileden hareket ederek, 1900'lerden başlayan geniş bir zaman dilimi içinde, Türkiye'nin toplumsal yaşamından kesitler verilir. Özyaşam öyküsü romanı özelliği taşıyan romanlar yazılır. 12 Eylül 1980 öncesi olaylarından kesitler verilir. Yetmişli yılların gençliği sorgulanır. İnsanların alın yazılarına egemen olmak için gösterdikleri çaba, köyden kente göç ile köylülerin kentte içine düştükleri çıkmazlar, kadın sorunları anlatılır. Roman klasik yapısından uzaklaştırılır, romana yeni bir kurgu kazandırılır. Yazarlar, belgelere dayanarak tarihe yönelir. Din içerikli romanların sayısındaki artma olur. Günümüzde Türk romanların değişik Batı dillerine çevrilmesi Türk romanındaki gelişmenin ölçüsünü gösterir.

Romanla İlgili Önemli Bilgiler

1. Edebiyatımızda görülen ilk roman örneği Yusuf Kamil Paşa'nın "Fenelon"dan 1859 yılında çevirdiği "Telemak"tır. Daha sonra V. Hugo'nun Sefiller'i "Mağdurin" adıyla, Daniel Defo' nun "Robinson Crusoe" adlı eseri "Robenson Hikâyeleri" adıyla Şemsettin Sami tarafından çevrilmiştir.
2. Edebiyatımızdaki ilk Türk romanı Şemsettin Sami'nin "Taaşuk-ı Talat ve Fitnat" (1872) adlı eseridir.
3. Edebiyatımızdaki ilk edebi (Bir akıma bağlı) roman Namık Kemal'in "İntibah" adlı eseridir.
4. Edebiyatımızdaki ilk tarihi roman Namık Kemal'in "Cezmi" adlı eseridir.
5. Edebiyatımızdaki ilk realist roman yazılış bakımından Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası" (1886); yayımlanış bakımından Sami Paşazade Sezai'nin "Sergüzeşt" (1889). "Araba Sevdası"nın yayın tarihi: 1895'tir.
6. Edebiyatımızdaki ilk psikolojik roman Mehmet Rauf'un "Eylül" adlı eseridir.
7. İlk köy romanı Nabizade Nazım'ın "Karabibik" adlı eseridir.

8. Edebiyatımızdaki ilk gerçek romancı ve ilk gerçek realist yazar Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Türk Edebiyatında romanın ve realizmin babası sayılır.
9. İlk tezli roman Nabizade Nazım'ın "Zehra" adlı eseridir.
10. İlk polisiye roman Ahmet Mithat Efendi'nin "Esrar-ı Cinayet" adlı eseridir.
11. Kurtuluş Savaşı'nı işleyen ilk romanlar Vurun Kahpeye ve Ateşten Gömlek'tir.
12. Dünya edebiyatındaki bugünkü romanın ilk örneği İspanyol yazar Cervantes'in "Don Kişot" adlı eseridir.

6. Hikâye

Öykü bir gözlemden, izlenim ya da tasarımdan yola çıkarak bir olayın, bir durumun, bir kesitin bir anın anlatımıdır.

İnsana ve insanın yaşamına dair her şeyin belli bir zaman, mekân kavramı ekseninde yeniden tasarlanarak anlatımı öykünün baş özelliklerindendir.

Batı'da, yazıya geçiş sürecinde; dahası, yazınsal kaynakların oluşma evresindeki ilk örnek Giovanni Boccaccio'nun Decameron hikâyeleridir. Bunu Geoffrey Chaucer'in Canterbury Hikâyeleri. E.Th. A. Hoffmann'ın masallarına gelinceye dek, öykünün tematik olarak pek gelişkin bir düzeye erişmediğini görürüz. Türün 19. yüzyıldaki ilk özgün örneğini verecek olan Edgar Allan Poe (1809-1849), 1840'ta yayımladığı "Grotesk ve Arabesk Öyküler"de yer alan ürünleriyle öykünün anlatı kurallarını biçimleyen ilk örnekleri sunar. Öyküdeki üç birlik kuralını ilk kez onun öykülerinde görürüz. Olay ve atmosferi öykünün odağı konumuna getiri. Dramatik bir yapı kurar. Poe, bu çıkışıyla, öykünün yaygınlaşmasını sağlar.

Öykünün edebiyatımızda, Emin Nihat'ın Müsamere'tname'sine (1872) gelinceye kadar zengin bir geçmişi var. Müsamere'tname'de yer alan yedi öykü bütünüyle geleneksel anlatım özelliklerini içermekle birlikte, öyküleme, kişi, mekan ve zaman öğelerini bir arada vermesi bakımından, yazınımızda, öykünün Batı yazını etkisinde yazılmış ilk örneğidir.

ÖYKÜNÜN ÖZELLİKLERİ

- * Olmuş ve olabilecek olayları belli bir plân çerçevesi içinde yer ve zamana bağlı olarak anlatan türdür.
- * Kısa oluşu, yalın bir olay örgüsüne sahip olması, genellikle önemli bir olay ya da sahne aracılığıyla tek ve yoğun bir etki uyandırması ve az sayıda karaktere yer vermesiyle roman ve diğer anlatı türlerinden ayrılır.
- * Öyküde olay ya da durum söz konusudur. Olay ya da durum kişilere bağlanır; olay ya da durumun ortaya konduğu yer ve zaman belirtilir; bunlar sürükleyici ve etkileyici anlatımla ortaya konur.
- * Olaylar ve kişiler anlatılırken derin ayrıntılara girilmez
- * Hikâyelerde derin karakter tahlillerine girilmez.
- * Kişi sayısı romana göre daha azdır.
- * Öykülerde düşündürmekten çok, duygulandırmak ve heyecandırmak esastır.

- * Batı'da modern anlamda ilk öykü Boccaccio'nun "Decameron" adlı yapıtıdır.
- * Türk edebiyatında ilk öykü örneği Emin Nihat'ın Müsamere'tname adlı eseridir.
- * Bu türün gelişmesinde Samipaşazade Sezai (Küçük Şeyler) ve Ahmet Mithat Efendi (Letaif-i Rivayet, Küssadan Hisse) öncülük etmiştir.
- * Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esenal ve Sait Faik Abasıyanık hikâyecilikte önemli isimlerdir.

ÖYKÜNÜN ÖĞELERİ

Öykünün temel unsurları "olay, yer, zaman ve kişi"dir.

a- Olay

Öykü kahramanının başından geçen olay ya da durumdur. Öyküler olay eksenli yazılardır. Öykülerde bir asıl olay bulunur. Ancak bazen bu asıl olayı tamamlayan yardımcı olaylara da rastlanabilir.

b- Çevre (Yer)

Öyküde sınırlı bir çevre vardır. Olayın geçtiği çevre çok ayrıntılı anlatılmaz, kısaca tasvir edilir. Olayın anlatımı sırasında verilen ayrıntılar çevre ve yer hakkında okuyucuya ipuçları verir.

c- Zaman

Öykü kısa bir zaman diliminde geçer. Öykülerler geçmiş zamana göre (-di) anlatılır. Konu, yazarın kendi ağzından veya kahramanın ağzından anlatılır. Özellikle durum öykülerinde zaman açık olarak belirtilmez, sezdirilir. Hatta bu tür öykülerde zaman belli bir düzen içinde de olmayabilir. Olayın ve durumun son bulmasından başlayarak olay ya da durumun başına doğru bir anlatım ortaya konabilir.

d- Kişi

Öyküde az kişi vardır. Bu kişiler "tip" olarak karşımıza çıkar ve ayrıntılı bir şekilde tanıtılmaz. Öyküde de kişiler sadece olayla ilgili "çalışkanlık, titizlik, korkaklık, tembellik" gibi tek yönleriyle anlatılır. Kişiler veya tipler, belli bir olay içinde gösterilir. Bu tiplerin de çoğu zaman sadece belli özellikleri yansıtılır. Romanda olduğu gibi, kişilerin bütün yönleri verilmez. Bu bakımdan öyküde kişilerin psikolojik özelliklerine de ayrıntılı olarak girilmez.

Öykü - Roman Farkı

Öykü anlatım olarak romana benzer; ama aslında onun romandan çok farklı yanları vardır.

- Öykü türü, romandan daha kısadır.
- Roman akıp giden bir film şerididir. Kişi, yer ve zaman değişir. Hikâye bir filmin dondurulmuş birkaç karesidir. Kişi, yer ve zaman pek değişmez.
- Öyküde temel öğe olaydır. Romanda ise temel öğe karakter, yani kişidir. Öyküler olay üzerine kurulur, romanlar ise kişi üzerine kurulur.

- Öyküde tek olay bulunmasına karşılık romanda birbirine bağlı olaylar zinciri vardır. Romandaki olaylardan her biri öyküye konu olabilir.
- Öyküde kahramanların tanıtımında ayrıntıya girilmez, kahramanlar her yönüyle tanıtılmaz. Romanlarda ise kahramanlar ayrıntılı bir biçimde, hemen her yönüyle tanıtılır.
- Romandan farklı olarak Öyküde de kişiler sadece olayla ilgili yönleriyle anlatılır. Bu yüzden öykülerdeki kişiler bir karakter olarak karşımıza çıkmaz.
- Öyküde, olayın geçtiği yer (çevre) sınırlıdır ve ayrıntılı olarak anlatılmaz. Romanlarda olaylar çok olduğu için olayların geçtiği çevre de geniştir. Bu çevreler çok ayrıntılı olarak anlatılır.
- Öyküler kısa olduğu için anlatım yalın, anlaşılır ve özlüdür. Romanlarda ise anlatım daha ağır ve sanattır.

ÖYKÜ TÜRLERİ

1. Olay Öyküsü

Bu tarz öykülere “klasik vak’a öyküsü” de denir. Bu tür öykülerde olaylar zinciri, kişi, zaman, yer ögesine bağlıdır. Olaylar serim, düğüm, çözüm sırasına uygun olarak anlatılır. Olay, zamana göre mantıklı bir sıralama ile verilir. Düğüm bölümünde oluşan merak, çözüm bölümünde giderilir. Bu teknik, Fransız sanatçı Guy de tarafından geliştirildiği için bu tür öykülere “Maupassant Tarzı Öykü” de denir.

Türk edebiyatında bu tarz öykücülüğün en büyük temsilcisi Ömer Seyfettin’dir. Ayrıca Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Necati Cumalı, Talip Apaydın da olay türü öykücülüğünün temsilcileri arasındadır.

2. Durum Öyküsü

Bu tarz öykülere “modern öykü” de denir. Her öykü olaya dayanmaz. Bu tür öykülerde merak ögesi ikinci plandadır. Yazar, bu öykülerde okuyucuyu sarsan, çarpan, heyecana getiren bir anlatım sergilemez. Onun yerine günlük hayattan bir kesit sunar veya bir insanlık durumunu anlatır. Bu öykülerde kişisel ve sosyal düşünceler, duygu ve hayaller ön plana çıkar.

Durum öyküsü ünlü Rus edebiyatçı Anton Çehov tarafından geliştirildiği için bu tür öykülere “Çehov tarzı öykü” de denir. Bu tarz öykünün Türk edebiyatındaki temsilcileri: Sait Faik Abasıyanık ve Memduh Şevket Esenal.

Dünya Edebiyatında Hikâye

Öykünün ortaya çıkma sürecinde karşımıza önce fabl türündeki eserler, sonra kısa romanlar sonra da “Bin Bir Gece Masalları” çıkar.

Rönesans’tan (16. yüzyıl) sonra Giovanni Boccacio (Bokasyo), “Decameron (Dekameron) Öyküleri” adlı eseriyle

öykü türünün ilk örneğini vermiş ve çağdaş öykücülüğün başlatıcısı olmuştur.

18. yüzyılda Voltaire (Volter) öykü türünde ürünler vermiştir. İnsan dışındaki yaratıkları ve olmayacak öyküye katmıştır.

Ne var ki öykü, bir tür olarak karakteristik özelliklerini ancak 19. yüzyılda Romantizm ve Realizm akımlarının yaygınlaşmasıyla kazanmıştır.

Alphonse Daudet (Alfons Dode), Guy de Maupassant (Guy dö Mopasan) gibi Fransız yazarlar öykü örnekleri vermişlerdir.

Türk Edebiyatında Hikâye

Türk edebiyatında roman kavramı ortaya çıkana dek, kısa veya uzun, nesir ya da nazım her yazıya hikâye denmiştir.

Buna rağmen hikâye, Türk edebiyatına yabancı bir tür değildir. Özellikle “Kırk Haramiler”, “Kırk Vezir Hikâyeleri”, “Dede Korkut Hikâyeleri”, aşk ve savaş hikâyeleri Türk toplumunda asırlarca anlatılagelmıştır.

Tanzimat döneminde Fransız edebiyatının etkisiyle romanla tanışılınca, romanın kısa olanına hikâye denmiştir. İki tür arasındaki ayırmadan ilk söz eden, Nabizâde Nazım olmuştur.

Öykü türü edebiyatımıza Tanzimat’la birlikte girmiştir. Batılı anlamda ilk öykü örneklerini "Küçük Şeyler" adlı eseriyle Tanzimat’ın ikinci kuşak sanatçısı Samipaşazâde Sezai ortaya koymuştur (1892).

Türk öyküsü, Milli edebiyat döneminde Ömer Seyfettin’le asıl çıkışını yapmış, bu tür Memduh Şevket Esenal, Sait Faik Abasıyanık, Tarık Buğra, Sabahattin Ali, Haldun Taner... gibi yazarlarla iyice gelişmiştir.

7. Efsane

- * Tabiatüstü özellikler gösteren kişilerin hayatlarının ve olayların anlatıldığı hikâyelerdir.
- * Efsane halkın hayal gücüyle yarattığı "ideal insan tipi"ni verir ve nesilden nesile anlatılır.
- * Türk efsanelerinde kahramanlık, fedakârlık, cesaret, ahlaki davranışlar, sosyal düzene bağlılık, Ahlah’ın kudretine iman, doğruluk, cömertlik, samimiyet gibi konular yer alır.
- * Genç Osman, Boş Beşik, Çakıcı EFe, Çoban Çeşmesi, Gelin Kaya, Cennet Dağı, Kan Kuyusu, Yusufçuk Kuşu gibi efsaneler halk arasında söylenegelmektedir.

Efsaneler şöyle gruplanabilir:

- * Yaradılış efsanesi (Dünyanın yaradılışı, tabiat varlıklarının meydana gelişi, kıyamet günleri.)
- * Tarihi efsaneler
- * Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçleri konu alan efsaneler.
- * Dini efsaneler.

Not: Efsane ile masallar arasında uygunluk vardır. İki türde de olağanüstü olaylar işlenir. Yalnız efsane daha inandırıcıdır. Bu yönüyle masaldan ayrılır. Ayrıca masallar mutlu sonla biterken efsanelerde genellikle bunun tersi olur.

8. Fabl

Öykünce ya da fabl, sonunda ders verme amacı güden, genellikle manzum öykülerdir. Fablların kahramanları genellikle hayvanlardır. Ama bu hayvanlar insanlar gibi düşünür, konuşur ve tıpkı insanlar gibi davranır.

Dünyanın en ünlü fabl yazarları Beydeba, Ezop ve Jean de La Fontaine'dir. Ezop'un fablları İ.Ö. 300 yılında derlenerek yazıya geçirilmiştir. ABD'li James Thurber ve İngiliz George Orwell çağdaş fabl yazarlarıdır. Fablı ilk olarak yazanlar Hititlerdir. Hititler fablları taş tabletlere yazıp resimliyordular.

FABLIN ÖZELLİKLERİ

- İnsanlar arasında cereyan eden olayları hayvanlar bitkiler ya da cansız varlıklar arasında geçiyormuş gibi göstererek bu yolla insanlara ahlak ve ibret dersi vermek örnek göstermek ya da bir düşünceye güç kazandırmak isteyen bir çeşit masaldır.
- Teşhis ve intak sanatları üzerine kurulmuştur.
- Dünya edebiyatında ilk ve en önemli fabllar Hint yazarı BEYDEBA'YA aittir. BEYDEBA'nın Fablları 'KELİLE ve DİMNE'de toplanmıştır. La Fontaine'den çok önceleri yazılmış Beydeba'nın "Kelile ve Dimne" eserindeki hikâyelerin 18 tanesi, bu Fransız edebiyatçısı tarafından şiir şeklinde tekrarlanmıştır.
- Fabllar manzum veya nesir biçiminde yazılabilirler.
- La Fontaine masallarındaki konular, şark klasiklerinden alınmadır.
- La Fontaine'in canlı, hızlı, incelik ve nükte dolu bir anlatımı vardır.
- Kişilerini hemen daima hayvanlar arasından seçerse de bazen insanları, bilhassa köylüleri de olaylara karıştırır.
- Sık bahsettiği hayvanlar aslan, kurt, tilki, eşek ve horozdur.

ANLATIM ÖZELLİKLERİ

- Mizahi bir anlatım vardır.
- Alışılmamışın dışına çıkan her eylem, söz, durum şaşırtıcıdır; bazıları gülünçtür. Mizah, bu tür durumları konu alır.
- Gülünç olan, abartılarak verilir.
- Diyaloglara yer verilir.

YAPI ÖZELLİKLERİ

- Fabllarda soyut konular, olay plânıyla hem somutlaştırılarak hem de hareket kazandırılarak işlenir.

- Olaylar bizi güldürürken eğitir.
- İnsanlar arasında geçen iyi-kötü, cesur-korkak, dürüst-ikiyüzlü, gözü tok-açgözlü... vb. çatışmalar; bu niteliklerin yakıştırıldığı hayvan kahramanlar arasında geçmiş gibi gösterilir.

Fablin de dört ögesi vardır; kişiler, olay, zaman, yer.

FABLIN ÖĞELERİ

1- Kişiler: Fablin konusu olan olay, kişileştirilmiş en az iki hayvanın başından geçer. Bunlardan biri iyi ahlâklı bir tipi, diğeri kötü ahlâklı bir tipi canlandırır. Fablda ikinci derecede kişiler çok azdır, bazen yoktur. Kişi betimlemesi yoktur. Kahramanlar arasında tilki varsa biz onu kurnaz insan yerine koyarız. Arslan varsa cesaretine güvenen biri yerine koyarız. Kısa olay bile bütün yönleriyle değil, yalnızca fabla konu olan yönüyle tanımlanır. Derinlemesine duygu çözümlemelerine yer verilmez.

Fabllarda bir de anlatıcı kişi vardır. Bu kişinin de betimlemesi yapılmaz, cinsiyeti verilmez. Anlatıcı kahramanları izler, dersini alır. Böylece dinleyen ile aynı görüşü paylaşır.

2- Olay: Fablin konusu insan başına gelebilecek her hangi bir olaydır. Olay, kahramanın eyleme dönüşmüş beğenme, istek, özlem, öfke, korku... gibi tutkuya dönüşmüş duygularından doğar. Fablin gövdesini bir olay oluşturur, asıl önemli olan fablin anlatılış nedenidir. Buna "ders" denir.

3- Yer: Tasvir yapılmaz fakat çevre çok iyi verilmelidir: Orman, göl kenarı, yol... gibi. Olayın geçtiği yer olayla birlikte değişebilir.

4- Zaman: Her olay gibi fabldaki olay da bir zaman diliminde geçer. Kronolojik zaman kullanılır.

B.FABLIN BÖLÜMLERİ

- Serim:** Olayın türüne, çıkarılacak derse göre kişileştirilmiş hayvanlar ve çevre tanıtımının yapıldığı bölümdür.
- Düğüm:** Olay o çevrede verilmek istenen derse göre gelişir. Kısa ve sık konuşmalar vardır. Hemen birkaç konuşma ile olay düğümlenir.
- Çözüm:** Olay beklenmedik bir sonuçla biter. Fablin en kısa bölümüdür.
- Öğüt:** Ana fikir bu bölümde öğüt niteliğinde verilir. Bu bölüm kimi zaman başta, kimi zaman sondadır. Kimi zaman da sonuç okuyucuya bırakılır.

EDEBİYATIMIZIN FABLDA GELİŞİMİ

15 yüzyıl şairlerinden Şeyhi'nin Harname adlı mesnevisi bizde ilk fabl örneği olarak kabul edilir. Öncesinde

Mevlana'nın Mesnevi'sinde fabl özellikleri gösteren hikâyeler de vardır.

19 yüzyılda Şinasi, Ahmet Mithat Efendi ve Recaizade Mahmut Ekrem, Batı dillerinden fabl çevirileri yaptılar. Ayrıca Muallim Naci ve Nabizade Nazım da çocuklar için manzum fabllar yazmışlardır.

La Fontaine'in birçok manzum hikâyeleri daha sonra değişik tarihlerde başka şairlerimiz tarafından da Türkçeye çevrilmiştir. Bu şairler arasında çevirileri çocuklarca zevkle okunmuş ve okunmakta olanları şöyle sıralayabiliriz: Alaattin Gövsa, Siracettin Hasircioğlu, Ulvi Elöve, Fuat Köprülü, Vasfi Mahir Kocatürk, O. Veli Kanık.

La Fontaine'in bütün fablları Sabahattin Eyüboğlu'nun Masallar (1969) adlı kitabında ilk kez topluca yayımlanmıştır. Besim Atalay'ın Hayvan Hikayeleri ya da Hayvanlardan Öğütler adlı eseri de bu türün önemli örneklerindendir. Nazım Hikmet de, La Fontaine'in masallarını manzum bir dille Türkçemize kazandırmıştır.

Günümüzde ise Tarık Dursun adlı yazarımızın da bu türle ilgili eserleri vardır.

Göstermeye Bağlı Metinler

Tiyatro

Tiyatro Metinlerinin Özellikleri

- * Okunmaktan çok sahnelenmek için yazılırlar.
- * Yazımlarında, anlatılanların mevcut sahneleme teknikleriyle sahnelenebilir olup olmadığı dikkate alınır.
- * Anlatılanlar perdelere, perdeler sahneler ayrılır.
- * Her yeni sahnede dekor yeniden tanımlanır. Kişilerin giyim kuşamlarının (kostüm) nasıl olacağına ilişkin açıklamalar yapılır.
- * Kişilerin sahnedeki davranışları parantez içinde verilir. Olaylar anlatılarak değil, kişilerin eylemleri ve konuşmalarıyla verilir. Bu yüzden de asıl metin diyaloglardan ve monologlardan oluşur. Dil, ağırlıklı olarak alıcıyı harekete geçirme işleviyle kullanılır.
- * Olaylar genellikle oluş sırasıyla verilir.
- * Somuttur göze ve kulağa hitap eder.

Not: İlk Tiyatro eseri Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" adlı eseridir (1860).

Not: Sahnelenen ilk tiyatro eseri Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" adlı eseridir.

Tiyatro Çeşitleri

Benzetmeci Tiyatro

Gerçek yaşamı anlatmaya çalışan tiyatrodur.

Göstermeci Tiyatro

Tiyatronun bir oyundan ibaret olduğunu buna aldanmamak gerektiğini ifade eder.

Epik Tiyatro

Destansı tiyatrodur.

Müzikli Tiyatro

Diyaloglar şarkı aracılığıyla izleyiciye ifade edilir.

Kabare Tiyatrosu

Olay ve durumları yermek amacıyla oynan tiyatrodur.

Absürd Tiyatro

Genel anlamda tiyatronun kurallarını hiçe sayan, ses ve hareketi önemseyen tiyatrodur.

Tiyatro iki ana grupta incelenir.

Geleneksel Türk Tiyatrosu

Tanzimat dönemi öncesinde edebiyatımızda görülen tiyatro Geleneksel Türk Tiyatrosudur. Geleneksel Türk tiyatrosundaki oyunlar şunlardır:

1. Meddah

- * Tek kişilik bir oyundur.
- * Tek kişi birden fazla insanı konuşturur.
- * Yüksekçe bir yerde oturan meddah olayı anlatır.
- * Sahne, dekor vb. yoktur.
- * Yazılı bir metne bağlı değildir.
- * Elindeki asa ve boynundaki mendil kullandığı aksesuarlardır.

2. Ortaoyunu

- * İzleyiciler tarafından çevrilmiş bir alanda oynanır.
- * Sahne, perde yoktur.
- * Söz sanatları ve cinas önemlidir.
- * Bir metne bağlı değil, doğaçlama oynanır.
- * Ana karakterler: Kavuklu (cahil halk) , Pişekâr (aydın kesim) , Zenne, Arap, Acem, Kastamonulu, Kayserili, Kürt, Frenk, Laz, Yahudi ve Ermenidir.

Ortaoyununun Bölümleri:

- * **Mukaddime:** Giriş bölümüdür.
- * **Muhavere:** Söyleşme bölümüdür.
- * **Fasıl:** Oyunun asıl bölümüdür.
- * **Bitiş:** Oyunun son bölümüdür.

Başlıca ortaoyunları: Mahalle Baskını, Tahir ile Zühre, Büyücü oyunu vs.

3- Karagöz

İnsan, eşya ve hayvan tasvirlerinin arkadan ışık verilerek gölgelerinin beyaz bir perde üzerine düşürülmesiyle oynatılan oyundur.

Karagöz ve Hacivat, Orhan Beyin Bursa'da yaptırdığı bir camii inşaatında çalışan iki işçidir. Esprileri ile diğer çalışanları oyalamışlardır. Bunun bedelini canlarıyla öderler. Orhan Bey verdiği bu idam kararından çok pişman olur. Gölge oyuncusu Şeyh Küşteri onların tasvirlerini yaparak perdede oynatır. Şeyh Küşteri onların esprili konuşmalarını taklit ederek Orhan Beyi teselliye çalışır.

KLASİK KARAGÖZ OYUNLARININ BAŞLICA TİPLERİ

- * Eksen Kişiler (Karagöz, Hacivat)
- * Kadınlar (Zenneler, Kanlı Nigar, Salkım İnci, Karagöz'ün karısı, Hacivat'ın Kızı vs.)
- * İstanbul ağzı konuşanlar (Çelebi, Tiryaki)
- * Anadolu lu kişiler (Laz, Bolulu, Kayserili, Kürt, Kastamonulu)
- * Anadolu dışından gelen kişiler (Arnavut, Arap, Acem)
- * Müslüman olmayan kişiler (Rum, Ermeni, Yahudi)
- * Kusurlu ve ruhsal hasta olan kişiler (Kekeme, Kambur)
- * Kabadayılar ve sarhoşlar (Matiz, Tuzsuz Deli Bekir, Sarhoş)
- * Eğlendirici kişiler (Köçek, Çengi, Cambaz, Hokkabaz)
- * Olağanüstü kişiler ve yaratıklar (Cazular, Cinler, Canan)
- * Geçici, ikincil kişiler ve çocuklar (Çeyiz taşıyıcıları, Satıcılar vs.)

KARAGÖZ OYUNLARININ BÖLÜMLERİ

Karagöz oyunları dört bölümden oluşur.

- * Mukaddime (Giriş)
- * Muhavere (Söyleşi, atışma)
- * Fasil (Bir öykünün anlatıldığı asıl oyun)
- * Bitiş

Modern Tiyatro

Hayattaki olayları konu edinen, sahnede oynamak amacıyla yazılan edebi eserdir. Hayatın değişik durumlarının sahnede canlandırılması amacıyla yazılırlar. Asıl adı dramadır. Tiyatronun kaynağı Eski Yunan'dır. Roman ve hikâye soyut olduğu halde, tiyatro somuttur. Tiyatro eserleri, konularına göre trajedi, komedi ve dram gibi türlere ayrılır.

Tragedya

Yunan edebiyatında 6. yüzyılda görülmeye başlanır. Seyircide acıma korku duyguları uyandırarak ruhu tutkulardan kurtarmayı amaçlar.

Özellikleri:

- * Konular tarihten ya da mitolojiden alınır.
- * Kahramanlar yüksek tabakadan veya doğaüstü varlıklardan seçilir.

- * Oyunun tamamı ciddi bir hava içinde geçer.
- * Erdeme ve ahlâka önem verilir.
- * Oyun perdesiz oynanır.
- * Genellikle beş bölüm vardır.
- * Birbiri ardına gelen diyalog ve koro bölümleri vardır.
- * Koro hiçbir zaman olaya karışmaz, sadece seyrederek.
- * Üç birlik kuralı vardır. Bu kurala göre tek bir olay sahne değişmeden 24 saat içinde başlayıp bitmelidir.
- * Eser manzum olarak yazılır.
- * Kan, vurma, öldürme... sahnede gerçekleşmez. Bunlar dışarıda gerçekleşir, sahneye haberi gelir.
- * Eserde kaba saba sözlere yer verilmez. Yüksek bir dil vardır.

Temsilcileri

- * Aiskhyleos
- * Sophokles
- * Europides
- * Corneille
- * Racine

Komedya

İnsanların ve olayların gülünç yanlarını ortaya koyan oyun çeşidine denir.

Özellikleri:

- * Konular çağdaş toplum ve günlük hayattan alınır.
- * Amaç aksaklıkların gülünç yanlarını gösterip seyirciyi düşündürmek
- * Kan, vurma, öldürme sahnede gerçekleşir.
- * Kaba saba sözlere yer verilir.
- * Şiir biçiminde yazılır; ancak düzyazı türü de vardır.
- * Diyalog ve koro bölümlerinden oluşur.
- * Üç birlik kuralına uyulur.

Temsilcileri

- * Aristophanes – Yunan
- * Menandros – Yunan
- * Plautus – Latin
- * Terentius – Latin
- * Moliere – Fransız
- * Ben Johnsen – İngiliz
- * Gogol – Rus

Komedya Türleri

- Karakter Komedyası: Cimri
- Töre Komedyası: Moliere "Hastalık Hastası", Şinasi "Şair Evlenmesi"
- Entrika Komedyası: Moliere "Scarpin'in Dolapları"

Dram

Hayatı olduğu gibi acıklı ve gülünç yönleriyle sahnede göstermek için yazılan tiyatro eseridir. Tiyatronun tarihi gelişimi içinde trajediyle komedi arasında dram türü doğmuştur.

- * Klasik tiyatro kurallarının uygulanmadığı bu tür hem şiir hem düzyazıyla yazılabilmektedir.
- * Acı ve mutluluk yan yanadır.
- * Konular günlük olaylardan ve tarihten alınır.
- * Şiir ya da düzyazı biçiminde yazılabilir.
- * Kişiler her kesimden olabilir.
- * Sahnede her olay gerçekleşir.
- * Perde sayısız sınırsızdır.

Temsilcileri

- * Shakespeare – İngiliz
- * Lessing – Alman
- * Goethe – Alman
- * Schiller – Alman
- * Diderot – Fransız
- * Victor Hugo – Fransız

Geleneksel tiyatro ile modern tiyatro arasındaki farklar nelerdir?

- * Geleneksel tiyatro deyince aklımıza meddahlık, Hacivat ile Karagöz, orta oyunu ve köy seyirlikleri gelmektedir.
- * Geleneksel tiyatrolara baktığımızda bunlarda yazılı bir metnin olmadığını görürüz. Yani geleneksel tiyatro doğaçlamaya ve güldürüye dayanır.
- * Modern tiyatroyu geleneksel tiyatrodan ayıran en önemli özelliklerden biri modern tiyatrodaki sahnenin ve dekorun olmasıdır.
- * Bir diğer fark ise modern tiyatronun yazılı metinlere dayanıyor olmasıdır.
- * Geleneksel tiyatrodaki belirli tipler vardır ve her oyun o tipler etrafında döner. Ancak modern tiyatrodaki çeşitli tipler ve karakterler vardır.
- * Geleneksel tiyatro halkın etrafında şekillenirken modern tiyatro ise aydın bir çevre etrafında şekillenmiştir.

TANZİMAT DÖNEMİ TİYATROSU

Türk edebiyatında Avrupa'daki örneklerine benzer tiyatro eserleri Tanzimat'tan sonra görülür. Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" 1859 'da Dolmabahçe'de oynanmak üzere sipariş olunmuştur.(1860'da Tecüman-ı Ahval'de tefrika olmuştur.) Edebiyatımızdaki ilk tiyatro eseridir. Fakat sonraları Prof. Dr. Fahir İz 1956 yılında Viyana Milli Kütüphanesi'nde yazma bir tiyatro eseri bulmuştur. "Vak'ayı Acibe ve Havadis-i Garibe-i Keşger Ahmet" (Papuççu Ahmet'in Garip Vak'aları ve Sergüzeştleri) adını taşıyan bu eserin 1800 yıllarında yazıldığı tahmin

edilmektedir. Bu eserin Almanca, İtalyanca, Fransızca tercümeleri vardır. Yazarı İskerleç adında biri olan eser, üç perdelik komedidir.

Batılı örneklerine benzer bir başka eser ise 1844 yılında yazılan "Hikâye-i İbrahim Paşa be İbrahim-i Gülşeni" dir. (Eser 1939 yılında basılmıştır.) Abdülhak Hamid'in babası Hayrullah Efendi tarafından yazılan bu eser, dram türünde ve dört perdedir.

1860 yıllarında Hoca Naum (Suriyeli bir katolik), Ermenilerin kurduğu bir takımla önce Ermenice sonra Türkçe temsiller vermeye başlar.

1869 yılında Güllü Agop Gedikpaşa Tiyatrosu'nu kurar; tercüme, adapte (uyarlama) ve telif eserler sahneye konulur.

Direktör Ali Bey Gedikpaşa Tiyatrosu'nda azınlık oyuncularına tiyatro dersi verir. Ayrıca bu tiyatronun bünyesinde sanat işleriyle uğraşmak üzere edebi heyet kurulur. NâmıkKemal, AliBey, Ahmet Mithat Efendi, Ebuzziya Tevfik, Şemsettin Sami gibi devrin tanınmış yazarlarının oyunları sahneye konulur.

1880 yılında Ahmet Vefik Paşa Bursa'da bir tiyatro açmış; burada kendi adapte ettiği piyeslerin yanı sıra,diğer yazarların eserleri de oynanmıştır.

Bu dönem yazılan oyunlarda romantizmin etkisi görülür. Toplumsal sorunlar ve eğitim bu dönem tiyatrosunda ön plandadır. Toplumun aksayan yönleri dile getirilir. Sosyal sorunlar daha çok aile çevresi içinde kalır. Tarihi konular siyasi ortam sebebiyle yakın tarihten alınmamıştır. 1870-1880 tiyatro edebiyatının en verimli olduğu yıllardır. Bu yıllarda Direktör Ali Bey ön plana çıkar. Üç komedisi ve "Letafet" adında bir opereti vardır.

Tiyatro Terimleri

- * **Epizot:** Yunan trajedisinin öğelerini oluşturan diyaloglu bölümlerin her biri. Günümüzde perde.
- * **Fars:** Kaba, basit, hareketli köylü güldürüsüdür.
- * **Feeri:** Cin, peri gibi hayali varlıkların işe karıştırıldığı tiyatrodur.
- * **Fuaye:** Tiyatro salonlarındaki dinlenme yerleri
- * **Melodram:** Modern tiyatrodaki acıklı, korkunç, olağanüstü konular etrafında yazılan ve gerilimi yüksek sahneler içeren duygusal oyun.
- * **Mizansen:** Bir eserin sahneye konması, sahneye görme düzenlenip yorumlanması.
- * **Tirat:** Oyuncunun uzun ve kesintisiz konuşmasıdır.
- * **Egzotik Tiyatro:** Uzak ülkeleri konu edinen tiyatro
- * **Epik Tiyatro:** Destansı tiyatrodur. İlk epik tiyatro Haldun Taner'in "Keşanlı Ali Destanı" adlı eseridir.
- * **Opera:** Müzik eşliğinde söylenen, seçkin konuların işlendiği tiyatrodur.
- * **Operet:** Operanın halk için söylenmiş şeklidir. Müzik ve diyalog iç içedir.

- * **Konduit:** Sahne sırası gelen kişiyi uyaran görevliye verilen addır.

ÖĞRETİCİ METİNLER

Gazete Çevresinde Gelişen Edebi Metinler

1- Makale

- * Bir yazarın kendi görüş ve düşüncelerini okuyucuya benimsetmek için yazdığı kesin sonuçlu, öğretici yazılara denir.
- * Konu sınırlaması yoktur.
- * Ortaya atılan iddiaların mutlaka belgelerle açıklandığı verilen örneklerin açık ve net olduğu bilimsel nitelikli yazılardır.
- * Anlatım nesneldir.
- * Söz sanatlarına yer verilmez.
- * Namık Kemal, Hüseyin Cahit Yalçın, Ziya Gökalp, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri, Refik Halit, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Fuat Köprülü önemli makale yazarlarındandır.

Not: İlk makale Şinasi'nin Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi'dir.

Not: Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi (Şinasi), Şiir ve İnşa (Ziya Paşa), Yeni Lisan (Ömer Seyfettin) edebiyatımızdaki önemli makalelerdendir.

2- Deneme

- * Anlatılan her şey yazarın kendi şahsına aittir. Yani deneme bir anlamda "Ben'in ülkesi"dir.
- * Yazarın seçtiği herhangi bir konu üzerindeki görüş ve düşüncelerini dile getirdiği yazılara denir.
- * Yazar kesin sonuçlara varmak zorunda değildir.
- * İnsanı yorum yapmaya, düşünmeye sevk eder.
- * Denemeler en kişisel yazılardır.
- * Sıcak bir anlatım vardır.
- * Yazar kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi yazar.

Not 1: Montaigne denemeyi bir tür haline getiren, denemeciliğin babası olan kişidir. Diğer ünlü isim İngiliz Bacon'dur.

Not 2: Türk Edebiyatında denemeciliğin önde gelen isimleri:

- * Nurullah Ataç
- * Suut Kemal Yetkin
- * Cemil Meriç
- * Falih Rıfkı Atay
- * Ahmet Hamdi Tanpınar
- * Sabahattin Eyüboğlu
- * Salah Bırsel

Not 3: Makaleden ayrıldığı yön denemede ispatlama, kabul ettirme zorunluluğu yoktur.

Not 4: Deneme sohbetle benzerlik gösterir. Ama denemede yazar kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi yazarken, sohbette okuyucuyla konuşuyormuş gibi yazar.

Not 5: Ahmet Haşim'in "Bize Göre" ve "Gurabahane-i Laklakan" adlı eserleri Türk Edebiyatında ilk denemeler olarak bilinir.

3- Fıkra

- * Gazete ve dergilerdeki köşe yazılarıdır.
- * Güncel bir olayı, bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan, ciddi yazılara denir.
- * Yalın ve yoğun bir anlatımı vardır.
- * Konu ayrıntıya inilmeden anlatılır.
- * Kanıtlama amacı gütmaz.
- * Günü gününe yayımlanır, bu nedenle etkisi çok kısa sürer.
- * Ahmet Rasim, Ahmet Haşim, Refik Halit, Yusuf Ziya Ortaç, Hüseyin Cahit Yalçın önemli fıkra yazarlarıdır.

Not: Hem deneme hem de fıkra gazete yazılarıdır ve anlatım tarzı olarak birbirine benzer. Bu nedenle anlatılan konu güncelse fıkra; güncel olaylar değilse denemedir.

4- Eleştiri

- * Bir eseri, yazarı inceleyerek onun olumlu, olumsuz yanlarını ortaya koyan, benzerleriyle karşılaştırarak değerlendirme yapan yazılardır.
- * Eleştirmen yazılarında açık ve özlü olmalıdır.
- * Hem nesnel hem de öznel şekli vardır.
- * Hem olumlu hem de olumsuz olabilir.

Not: Edebiyatımızdaki ilk eleştiri Namık Kemal'in Ziya Paşa'yı eleştirmek için yazdığı Tahrir-i Harabat'tır.

5- Röportaj

- * Bir olayı, bir olguyu araştırma, inceleme, gezip görme yoluyla yansıtan yazı türüdür.
- * Röportajlar fotoğraf ve belgelere dayanır.
- * Yazar kendi görüşleriyle araştırmalarını birleştirir.
- * Açık, çarpıcı bir anlatımı vardır.

Not 1: Röportajla gezi yazısı birbirine benzer. Farkı gezi yazısında yalnızca gezilen görülen yerler anlatılırken, röportajda bir olayı aydınlatmak amaçtır.

Not 2: Bu tür "Mülakat"la karıştırılmamalıdır. Mülakat karşılıklı konuşma yazılarıdır. Röportajda ise sadece karşılıklı konuşma yoktur. Karşılıklı konuşma, araştırma,

gezip görme iç içedir ve anlatılanlar genellikle öyküleyici anlatım tekniğiyle anlatılır.

6- Söyleşi

- * Herhangi bir konuda okuyucuyu sıkmadan, yazılan yazılara denir.
- * Yazar karşısında okuyucu varmış gibi anlatır.
- * Samimi ve doğal bir dil kullanılır.

7- Haber Yazıları

Haber, güncel ve ilginç bir olayın olduğunca nesnel ve gerçeğe uygun bir biçimde sunulmasıdır. Haber metninde her türlü taraflı değerlendirmelerden ve söz oyunlarından uzak durulur. Metin kısa, haber dili de yalındır. İyi bir haber yazısında şu özellikler aranır:

- * Haberin başlığı ilginç olmalıdır.
- * Haber, geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmelidir.
- * Dil kolay anlaşılmalı, süsten uzak olmalıdır.
- * Haberde şu altı sorunun cevabı olmalıdır: Ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin, kim.
- * Haber başlıklarıyla metin uyum içinde olmalıdır.
- * Haber özgün olmalıdır.
- * Haberin doğruluğu mutlaka araştırılmalıdır.

Kişisel Hayatı Konu Alan Metinler

1. Gezi Yazısı

- * Gezilen yerlerde ilginç bulunan yönlerin sıcak bir dille anlatıldığı yazılardır.
- * Amaç okuyucuyu o yer hakkında bilgilendirmektir.
- * Akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılır.
- * Gözlem gücü önemlidir.
- * Yazar izlenimlerini katabilir.
- * Öyküleme ve betimle ağırlıklıdır.

Not: Seydi Ali Reis'in "Mirat'ül Memalik" adlı eseri gezi yazısının edebiyatımızdaki ilk örneğidir. Ayrıca Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"si de bu alandaki en önemli eserlerdendir.

Gezi Türündeki Önemli Eserler	
Eser	Yazar
Avrupa'da Bir Cevelan	A. Mithat Efendi
Seyahat Jurnalı	Ali Bey
Avrupa'da Ne Gördüm	Ahmet İhsan Tokgöz
Hac Yolunda	Cenap Şehabettin
Afak-ı Irak	
Avrupa Mektupları	
Berlin Hatıraları	Mehmet Akif
Frankfurt Seyahatnamesi	Ahmet Haşim
Denizaşırı	Faliş Rıfkı Atay
Yolcu Defteri	
Ateş ve Güneş	
Yeni Rusya	
Bizim Akdeniz	
Hint	
Anadolu Notları	Reşat Nuri Güntekin
Düşsem Yollara	Haldun Taner
Abbas Yolcu	Attila İlhan
Romanya Mektupları	Ahmet Rasim

2. Anı

- * Yazarın kendi yaşadığı olayı veya tanık olduğu olayları gözlem ve izlenimlerle anlattığı yazı türüdür.
- * Yazar gerçekçi ve içten olmalıdır.
- * Yazdıklarında kendi yaşamıyla beraber çevresini de anlatır.
- * Geçmiş yansıtmı özelliğinden dolayı belge olma niteliği taşır.
- * Anılar yazılırken fotoğraflar ve mektuplardan yararlanır.

Not 1: Otobiyografi ile anılar benzerlik gösterir. Anılarda yazar kendi yaşamıyla beraber çevreyi ve diğer insanları de anlatabilirken; otobiyografide sadece kendi yaşamını anlatmak zorundadır.

Not 2: Türk edebiyatında anı türünün ilk örneğini Göktürk Yazıtları'dır; ancak kitap şeklindeki ilk anı Babür Şah'ın "Babürname"sidir.

Not 3: Türk edebiyatında ilk edebi anı Halit Ziya'nın "Kırk Yıl" adlı eseridir.

Anı Türündeki Önemli Eserler	
Eser	Yazar
Magosa Hatıraları	Namık Kemal

Menfa	Ahmet Mithat Efendi
Defter-i Amal	Ziya Paşa
Ömer'in Çocukluğu	Muallim Naci
Falaka	Ahmet Rasim
Muharrir	
Kırk Yıl	Halit Ziya Uşaklıgil
Saray ve Ötesi	
Çankaya	Faliş Rıfkı Atay
Zeytin Dağı	
Edebi Hatıralar	Hüseyin Cahit Yalçın
Gençlik ve Edebiyat Hatıraları	Yakup Kadri
Çocukluğum	
Gençliğim	
Siyasi ve Edebi Hatıralarım	
Bizim Yokuş	Yusuf Ziya Ortaç
Kerkük Anıları	Ahmet Hamdi Tanpınar

3. Günlük

- * Kişinin görüş ve düşüncelerini günü gününe yazdığı türdür.
- * Bu yazılarda yazarın ruhsal düşünsel durumuna ağırlık verilir.
- * Divan Edebiyatı'nda günlüğe "Ruzname" denir.

Not: Batılı anlamda ilk günlük örneği "Seyahat Jurnalı" Direktör Ali Bey'e aittir.

4. Mektup

- * Gerçekte konusu sınırsız olan bir yazı türüdür.
- * Bir düşünce ve duygunun birilerine iletilmesi için yazılır.
- * Mektup biçiminde yazılmış değişik türde eserler vardır. (Hüseyin Rahmi "Mutallaka" Halide Edip "Handan" Reşat Nuri "Bir Kadın Düşmanı" roman biçimindeki mektuplar; Nurullah Ataç "Okuruma Mektuplar" deneme biçiminde; Cenap Şehabettin "Hac Yolunda" gezi biçiminde mektuptur.)

Not: İlk edebi Mektup Fuzuli'nin "Şikâyetname"sidir.

Türleri

- * İş mektubu
- * Özel mektup
- * Edebi mektup

5. Biyografi

- * Bilim sanat gibi dallarda bilinen kişilerin yaşamlarının anlatıldığı yazılara denir.
- * Bu yazılarda belgelerden ve tanıklardan yararlanır.
- * Geniş boyutludur.
- * Biyografide tarafsızlık, açıklık ve sadelik esastır.

Not 1: Yazara ilişkin kısa tanıtım yazılarına "portre" denir.

Not 2: Ele alınan kişinin tek bir yönü anlatıldıysa buna "Monografi" denir.

Not 3: Eski edebiyatta biyografi yazılarına "tezkire" denir.

Not 4: Türk Edebiyatı'nda ilk tezkire yazarı Ali Şir Nevai'dir (Mecalisün-Nefais). Anadolu sahasındaki ilk tezkire "Heşt Behişt" adlı eserle Sehi Bey'e aittir.

6. Otobiyografi

- * Kişinin kendi hayatını anlattığı yazı türüne denir.
- * Anıdan farklı olarak, yazar merkez nokta olarak kendisini alır.
- * Doğal, içten bir yazı türüdür.
- * Nesnel bir anlatım izlenmesi gerekir.

Not: Peyami Safa'nın "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu" otobiyografik roman türünün en önemlilerindendir. Ahmet Rasim, Muallim Naci otobiyografi yazmıştır.

10. SINIF EDEBİYAT

DERSİ NOTLARI

TARİH İÇİNDE TÜRK EDEBİYATI

Edebiyat-Tarih ilişkisi

Edebiyat tarihi, bir milletin mazide geçirdiği düşünsel ve duygusal gelişmeleri ortaya koyar. Çünkü her eserin bir gerçek noktası olduğunu düşünürsek bir milletin edebiyatı,

milletin ruhunu ve hayatını tüm gerçekleriyle yansıtan aynadır.

Bir milletin coğrafi çevresiyle, iktisadi, dinî, hukuki, ahlâkî ve siyasi hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar çok açıktır.

Geçmiş zamanlara ait bir edebî eseri layıkıyla ve tarihî manasıyla anlamak için, önce o devrin genel hayatını,

yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanların hayat ve evren hakkında neler bildiklerini öğrenmemiz gerekir. Demek oluyor ki edebiyat tarihi, bir milletin coğrafi çevresini, din, hukuk, ahlak, iktisat, güzel sanatlar gibi kurumlarını ve siyasi hayatını genel yapısıyla gösteren medeniyet tarihinin ya da genel ve yaygın anlamıyla "tarih"in çerçevesi içinde incelenmelidir.

M. Fuad Köprülü, Türkiye'de ilk defa özellikle tarih ve edebiyat tarihi incelemelerinde bilimsel yöntemleri ortaya koymuş bir bilim adamıdır. Onun ortaya koyduğu yöntemler bütün bilimsel çalışmalarda esas alınmış ve yapılan çalışmalar bilimsel temellere oturmuştur.

Milletler uzun tarihleri boyunca edebiyatla ilgili sayısız eserler meydana getirirler. Edebiyat bir milletin hayat damarıdır. Edebiyat eserleri olmayan milletler uygarlaşamaz, tarih sahnesinden silinirler.

İşte edebiyat tarihi, bir ulusun yüzyıllarca meydana getirdiği edebî eserleri inceleyerek geçirdiği dönemleri kronolojik bir sıra içinde inceleyen bilim dalıdır.

Bir başka deyişle edebiyat tarihi bir toplumun edebiyatının işlediği yolu ve geçirdiği dönemleri anlatan, edebiyat hayatını bütün olarak değerlendiren bir bilim dalıdır. Edebiyat tarihi aracılığıyla değişik çağlardaki kültür birikimimizi tanırız.

Toplumların düşünce yapılarını, dünya görüşlerini öğreniriz. Bütün bu bilgiler bir edebiyat eserinin değerlendirilmesinde bize yol gösterir. Tarihin geçmiş dönemlerdeki olayları, savaşları, uygarlıkları belgelere dayanarak, yer ve zaman göstererek inceleyen bilim dalı olduğunu biliyorsunuz. Edebiyat tarihi de geçmiş dönemlerde yazılmış eserleri inceler, sonuçlar çıkarır. Ancak tarihin incelediği olay sona ermiştir. Edebiyat tarihinin incelediği eserin etkisi sanatın çağlara meydan okuyan gücü ile hâlâ sürmektedir.

Türk Edebiyatının Dönemlere Ayrılmasındaki Ölçütler
Toplumun yaşadığı coğrafi çevre, toplum hayatında meydana gelen siyasal ve toplumsal gelişmeler edebiyatı doğrudan ilgilendirir. Savaşlar, göçler, din ve medeniyet değişiklikleri edebiyata farklı biçimlerde yansır. Bazen bunlar mevcut edebiyatın içeriğini ve özelliğini değiştirebilir. Bunun sonucunda edebiyat tarihinde dönemler meydana gelir. Türk edebiyatı, başlangıçtan günümüze kadar üç farklı medeniyetin (Göçebelilik, İslamiyet, Batı) etkisinde gelişmiştir. Türk edebiyatında; İslamiyet öncesinde (destan döneminde) kavmi özellikler, İslamiyet etkisindeki (dini) dönemde dinin, Batı uygarlığı etkisindeki (modern) dönemde akıl ve mantığın etkisi çoktur.

Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında kullanılan ölçütler şunlardır:

- * Dini hayat
- * Dil anlayışı
- * Kültürel farklılaşma
- * Sanat anlayışı
- * Coğrafya değişimi
- * Lehçe ve şive ayrılıkları etkili olmuştur.

1. Din Değişikliği

İslamiyet'in kabul edilmesinden önce de Türklerin birkaç defa din değiştirdiğini biliyoruz, önce büyü ve sihre dayalı Şamanizm inancına mensup olan bazı Türk boyları daha sonra Mani ve Budha (Buda) dinlerine girmişlerdir. Şüphesiz bu değişiklik edebi eserler üzerinde de tesirini gösterir. Nitekim Göktürk Kitabelerinde ve eski Türk destanlarında bir Gök Tanrı'dan bahsedilirken Mani ve Budha dinleriyle ilgili metinlerde daha farklı bir inanç sisteminin övgüsü yapılmaktadır.

Edebiyatımızda asıl köklü değişiklik 10. yüzyıldan itibaren İslamiyet'in kabul edilmesiyle kendini göstermiştir. Başta Karahanlı Devleti olmak üzere Gazneliler, Harzemşahlar ve Selçuklular bünyesinde yeni ve güçlü bir edebiyatın başladığı görülür. Bu değişiklik sadece edebiyatla sınırlı kalmamış; resim, minyatür, ağaç işlemeciliği ve mimaride de kendini göstermiştir. Hatta hat sanatı gibi yeni bir sanatın da başlangıcı olmuştur.

XI. ve XII. yüzyıllarda Müslüman Araplar ve İranlılarla iyi ilişkiler kuran Müslüman Türkler, artık İslam medeniyeti dairesinde yer alacaklardır. Edebi, kültürel ve siyasi alanlarda karşılıklı etkileşime ve İslam'ı inanca bağlı olarak yeni dünya görüşünün ifadesi olan bir edebiyat başlamıştır. Bu edebiyat gelişerek Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir. Bu, şekil, muhteva ve gaye değişikliğini dikkate alarak, edebiyatımızın X. yüzyılda öncesini ve sonrasını kendi ölçülerinde inceliyoruz.

2. Lehçe ve Şive Farklılıkları

Asya'nın ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde başlayıp gelişen Türk edebiyatlarını birbirinden ayıran yalnızca şekil, muhteva ve gaye farklılığı değildir, önemli bir faktör daha vardır ki, bu da edebi eserin asıl malzemesi olan dilde ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklara lehçe veya şive farklılığı denir.

Bir dilin bilinmeyen bir dönemde ayrılan kollarına lehçe denir. Türkçenin Yakutça ve Çuvaşça olmak üzere iki lehçesi vardır. Yakut ve Çuvaş Türkçeleriyle, Türkiye Türkçesi arasında büyük ses, kelime ve şekil farklılıkları mevcuttur.

Bir dilin takip edilebilen tarihi seyri içinde ayrılan kollarına ise şive denir. Türkçenin tarihi gelişimi tam olarak 8. yüzyıldan itibaren takip edilebilmektedir. Bu nedenle

elimizde bulunan ilk yazılı örnekler (Orhun Kitabeleri) esas alınmıştır. Bu eserler Göktürk alfabesiyle yazılmış olup, Eserlerin dili ise Göktürkçe (Köktürkçe)dir. Şiveler arasındaki ayrılıklar, kelimelerin yapı, çekim ve fonetik (ses) özellikleriyle ilgili farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar dikkate alınarak Türkçenin birkaç çeşit tasnifi (sınıflandırılması) yapılmıştır.

Çağdaş Türk edebiyatlarını; Azerbaycan Türk edebiyatı, Kırgızistan Türk edebiyatı, Kazak Türkleri edebiyatı, Özbekistan Türk edebiyatı şeklinde birbirinden ayırırken kullanılan kıtas, bu edebiyatların farklı coğrafyalarda oluşan değişik şivelere ait olmalarıdır.

3. Kültürel Değişim

Kültür, bir milletin dil, din, duygu, düşünce ve yaşayış tarzındaki bütünlüktür. Bunlarda başlayan değişme, kültürel farklılaşmayı ortaya çıkarır. Türkler, İslamiyet öncesinde atlı-göçebe hayat tarzını sürdürmekteydiler. Bu hayat tarzı, yerleşik hayata geçişle birlikte terk edilirken, 'bozkır kültürü' olarak adlandırdığımız bu kültür de yavaş yavaş terk edilmiştir. İslamiyet'i kabul eden Türkler, bu dini inancın kabullerine ters düşmeyen bazı geleneklerini de sürdürmüşlerdir.

Uzun bir dönemde değişime uğramayan Türk – İslam kültürü, etkisini edebi alanda da göstermiştir, İslamiyet'in kabulünden Tanzimat dönemine kadarki Türk edebiyatında dini muhteva her zaman ağırlıklı olmuştur. Tanzimat döneminde ise, edebi eserlerin şeklinde ve muhtevasında büyük değişimler olmuştur. Gerek Tanzimat Fermanında (1839), gerekse onun tamamlayıcısı niteliğindeki Islahat Fermanı'nda (1856) ifade edilen siyasi, askeri, ekonomik ve diğer alanlardaki değişiklikler doğrudan Batı medeniyeti esas alınarak düzenlenmiştir. Bu durum devletin Batı medeniyeti dairesine girmeyi resmi bir politika haline getirmesi demektir. Yapılan çalışmalar kısa zamanda meyvesini vermiş; devlet, halkıyla ve yönetimiyle hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Sanatkâr da kendi alanıyla ilgili yenilikleri ülkesin taşımaya başlamıştır. İstanbul'da sosyal hayat değişmiş, sanat eserleri kendi malzemesinin oluşumunda etkili olmaya başlamıştır. 10. yüzyıldan itibaren Acem ve Arap edebiyatlarının etkisiyle ve İslami düşünceye dayalı olarak başlayıp daha sonra milli bir hüviyet kazanan yazılı Türk edebiyatı, bu kez Batı medeniyetinin ve Fransız edebiyatının etkisiyle 1860'lı yıllardan sonra yavaş yavaş yeni bir çehreye bürünmüş ve yeni bir kimlik arayışına girmiştir.

Bütün bu değişimler dikkate alınarak 1860 yılını esas kabul edip, bu tarihten sonra gelişen edebiyatımız Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı olarak adlandırılmış ve bu dönem kendi ölçüleri içinde değerlendirilmiştir.

4. Coğrafi Değişim

9. ve 10. yüzyıllarda bazı Türk boylarının ayrı devletler kurup kendi yazı dillerini oluşturmuşlardır. Farklı coğrafyalarda ve değişik kollar halinde gelişen dilimizin bugün Azeri Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Balkan Türkçesi gibi birçok şivesi vardır.

DESTAN DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI)

Bu dönem anonim edebiyat dönemidir. Basit ancak halkı olduğu gibi yansıtan eserler verilmiştir. İki dönemde incelenir.

1- Sözlü Dönem:

Tarihin bilinmeyen dönemlerinden başlayarak 8. yüzyıla kadar devam eden dönemdir.

Özellikleri:

- * Dönemin ürünleri anonimdir.
- * Ozan denen saz şairlerince yazılı bir eser olarak ortaya konmayan, ağızdan ağza aktarılan şiir, destan ve masalları

sığır (av törenleri), yuğ (yas töreni), ve şölenlerde (kurban töreni) kopuz eşliğinde okumalarıyla bu dönemin eserleri oluşur.

- * Ozanlar hekimlik, bakıcılık, din adamlığı, büyücülük, dansçılık gibi işlerle uğraşan saygın kişilerdir.
- * Bu dönemde şairlere ozan, kam, baskı, şaman ve oyun adları verilir.
- * Dil saf, temiz bir Türkçedir.
- * Konu genel olarak yiğitlik, aşk, doğa güzellikleri ve ölümdür.
- * Nazım birimi dördlüktür.
- * Ölçü hecedir (Genellikle 11'li hece).
- * Şiirler irticalen (doğaçlama, hazırlıksız) söylendiği için genellikle yarım kâfiye kullanılır.
- * Yer yer rediflerin kullanıldığı görülür.
- * Edebiyat yabancı etkilerden uzaktır.
- * Bu dönemin türleri koşuk, sagu, sav ve destandır.
- * Bu dönemde destanlar çok önemli olduğu için döneme "Destan Devri" de denir.

Not: Bu dönemle ilgili geniş bilgi Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserinde verilmiştir.

Not: Bu dönem İslamiyet'in kabulünden sonra da günümüze kadar yoğun olmasa da devam eder.

Dönemin Ürünleri

1- Sav

- * Günümüz atasözlerinin en eski biçimleridir.
- * Genel olarak tüm yaşam savların konusu olabilir.
- * Önceleri manzum olarak söylene de zamanla düzyazı biçimine dönüşmüştür.

Not: Bu dönemin nesir türündeki tek ürünüdür.

2- Sagu

- * Yuğ törenlerinde ölenin yiğitliklerinin ve yaptığı güzel işlerin anlatıldığı şiirlerdir.

Not: Şekil ve söyleyiş koşuk gibidir, fark içeriktedir.

Not: Divan edebiyatında "mersiye", Halk edebiyatında "ağıt" adını alır.

3- Koşuk

- * Yiğitlik, aşk, tabiat, konuları işlenir.
- * Sığır ve şölenlerde ozanların okuduğu şiirlerdir.
- * Hece ölçüsünün 7'li ve 11'li kalıpları kullanılır.
- * Nazım birimi dördlüktür.
- * Genellikle 3–5 dördlükten oluşur.
- * Uyak örgüsü: aaab / ccbb / dddb... dir.
- * Halk edebiyatında koşma adını alır.
- * Koşmanın bir bakıma ilk örnekleridir.

Not: Koşuk, koşma ve gazel tür bakımından benzerlik gösterir. Koşuk ve koşma şekil bakımından da benzerlik gösterir.

4- Destanlar

İslamiyet öncesi edebiyatın en yaygın kullanılan türüdür

Genel Özellikleri:

- Manzum eserlerdir.
- Anonimdir
- Hece ölçüsü kullanılır.
- Yarım kafiye ve redifler sıkça kullanılmıştır.
- Sade bir dil kullanılmıştır.
- Zaman ve çevre tam olarak belli değildir.
- Kopuz eşliğinde söylenir.
- Toplumu derinden etkileyen göç, afet, savaş ve kahramanlıklar gibi konular işlenir.
- Kişiler ve olaylar olağanüstüdür.
- Destanlar zamanla değişiklik gösterirler.
- Doğal destanlar çok sonra yazıya geçirilir. Hemen sonrasında geçirilemez.
- Üç evresi vardır: çekirdek, yayılma, derleme. Türk destanları derlenmemiştir.

Not: Destanlar doğal ve yapay destan olmak üzere ikiye ayrılır.

Doğal Destanlar: Söyleyeni belli olmayan destanlardır.

OLUŞ SIRASINA GÖRE İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEME AİT DOĞAL TÜRK DESTANLARI

1- Altay Türklerine Ait Destan

a) Yaratılış Destanı

Yaratılış destanı dünyanın nasıl yaratıldığını, insan ırklarının nasıl meydana geldiğini ve şeytanın nasıl bir kötülük unsuru olduğunu, Türklerin düşüncesine göre izah etmektedir.

2- Saka Türklerine Ait Destanlar

a) Alp Er Tunga

Saka Türklerinin komutanı Alp Er Tunga'nın İranlılarla yaptığı savaşlar ve kahramanlıklar anlatılır.

Not: İran destanı Şehname ile Alp Er Tunga Destanı'nda konu birlikteliği vardır.

Not: İran destanı Şehname'deki "Afrasyab" Alp Er Tunga'dır.

b) Şu Destanı

Saka hükümdarı Şu'nun İskender'in ordularıyla yaptığı savaşlar ve yiğitlikleri anlatılır.

3- Hun Destanları

a- Oğuz Kağan

Hun imparatoru Oğuz Kağan 'ın (Mete Han) dünyaya gelişi, büyümesindeki olağanüstülükler ve yiğitlikleri anlatılır. Destanın diğer adı Oğuzname'dir.

b- Atilla Destanı

Batı Hun imparatoru Atilla'nın fetihleri anlatılır.

4- Göktürk Destanları

a) Bozkurt Destanı

Yok olan Göktürklerin dişi bir bozkurttan tekrar türedikleri anlatılır.

b) Ergenekon Destanı

Göktürklerin yok olma aşamasındayken Ergenekon adı verilen yere gelip burada demirden yapılmış bir dağda 400 yıl yaşadıkları, daha sonra demir dağı eritip tekrar ortaya çıkışları ve Çinlilerden öç alışları anlatılır.

5- Uygur Destanları

a) Türeyiş Destanı

Uygurların bir kurttan türediklerinin anlatıldığı destandır. Uygur hükümdarının iki kızı vardır. Hükümdar kızlarını Tanrıyla evlendirmek ister. Bunun için kızlarını yüksekçe bir kaleye hapseder. Tanrı kurt kılığında gelerek küçük kızla evlenir. Bu evlilikten 9 Oğuz 10 Uygurlar tüer.

b) Göç Destanı

Uygurların ulusal birliğini koruyan tılsımlı taşın Çin'e götürülmesiyle başlayan felaketler ve Uygurların anayurtlarını terk edişleri anlatılır.

6- Sienpi Destanları

İkinci asrın ortasında büyük bir ün kazanmış bir Siyenpi kahramanı olan ve adı Çin tarihlerinde Ta-şe-hoay diye geçen Siyenpi yabgusu (veziri) hakkındaki destandır.

İSLAMİYET'İN ETKİSİNDEKİ DOĞAL TÜRK DESTANLARI

1 – SALTUK BUĞRA HAN DESTANI

- * İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlıların hükümdarı Satuk Buğra Han'ın Müslüman olmayanlarla yaptığı savaşlar anlatılır.
- * Eser 9.-10. yüzyıllarda oluşturulmuştur.

2 – MANAS DESTANI

- * 11. ve 12. yüzyıllarda oluşmaya başlayan Kırgız destanıdır.
- * Er Manas adında bir gencin Müslüman olmayanlarla savaşı anlatılır.
- * Kırgız Türkçesiyle yazılan bu destan dünyanın en uzun destanı niteliği taşır. (400.000 Beyit)

- * Rus bilgini Radloff tarafından derlenmiştir.

3 – KÖROĞLU DESTANI

- * Anadolu'da yaratılan bir destandır.
- * Destanın kahramanı "Köroğlu"nun asıl adı "Ruşen"dir.
- * Köroğlu'nun babası seyisken, Bolu Beyi Köroğlu'nun babasının gözünü dağıtır. Köroğlu da Bolu Beyinden intikam almak ister. Destanda bu mücadeleler anlatılır.
- * Bu destanın dört bölgede yirmi dört şekli vardır.

4 – BATTAL GAZİ DESTANI

- * 8. ve 9. yüzyıllarda Arapların ve Türklerin Anadolu'ya yaptığı akınlar anlatılır.
- * Düşman Bizans'tır.
- * Asıl kahraman Battal Gazi'dir. ;ancak Malatya Bey'i Ömer de önemli bir isimdir.

5 – CENGİZ HAN DESTANI

- * 13. yüzyılda oluşturulmuştur.
- * Moğol Hükümdarı Cengiz'in hayatı ve savaşları anlatılır.

6 – DANIŞMENT GAZİ DESTANI

- * Eser 11. yüzyılda oluşturulmuştur.
- * Anadolu'nun fethi ve bu uğurdaki mücadeleler anlatılır
- * Kahramanlar yaşamış Türk beyleridir. Bu nedenle uzun bir zaman tarih kitabı olarak kabul edilmiştir.

7 – EDİGE DESTANI

- * Eser 11. yüzyılda oluşturulmuştur.
- * 13. yy.da Hazar denizi kıyısında kurulan Altınordu Hanlığının 15. yy.da Timurlar tarafından yıkılışı anlatılır.

DÜNYACA ÜNLÜ DOĞAL DESTANLAR

	Destan	Millet	Derleyen
1	İlyeda ve Odessa	Yunan	Homer
2	Şehname	İran	Firdevsi
3	Kalevala	Fin	Elias Lönnrot
4	Ramayana	Hint	
5	Mahabharata	Hint	
6	Nibelungen	Alman	
7	İgor	Rus	
8	Şinto	Japon	
9	Chanson de Roland	Fransız	
10	Cid	İspanyol	
11	Gilgamiş	Sümer	
12	Beowulf	İngiliz	

5. **Hanriade:** Fransız Şair Voltaire (Kral IV. Henri'yi anlatır.)

6. **Aeneis (Eneid):** Latin şairi Vergilius yazmıştır.

7. **Robin Hood:** İngiliz şair Roger Green yazmıştır.

2 -YAZILI DÖNEM

Türklerin yazılı eserler meydana getirmesiyle başlayan dönemdir. Kırgızlara ait Yenisey yazıtları ilk yazılı eser olsa da okunamadığı için 8. yy.da yazılan Orhun yazıtları ilk yazılı eser kabul edilir. Bu nedenle yazılı dönem 8. yüzyılda başlar ve 11. yy. kadar devam eder.

Dönemin Özellikleri

- Bu dönemde Göktürkçe ve Uygurca eserler verilmiştir.
- Hem halk dili hem de sanatlı söyleyiş vardır.
- Hem dini hem de din dışı eserler verilmiştir.
- Dörtlülük ve hece ölçüsü kullanılır.
- Göktürkçe saf, temiz bir dil; Uygurca ise yabancı dillerin etkisindedir.

B- Yapay Destanlar: Bir şair tarafından oluşturulan destandır

TÜRK EDEBİYATINDAKİ YAPMA DESTANLAR

	Destan	Yazar
1	Üç Şehitler	Fazıl H. Dağlarca
2	Selçukname	Halk Ozanı Yazıcıoğlu
3	Genç Osman	K. Kul Mustafa
4	Çanakkale Şehitleri	Mehmet Akif
5	Atatürk Kurtuluş Savaşında	Cahit Külebi
6	Milli Mücadele Destanı	H. Nihat Pepeyi
7	Sakarya Savaşı Destanı	C. Atuf Kansu
8	Kuvayı Milliye Destanı	Nazım Hikmet
9	Battal Gazi Destanı	B. Kemal Çağlar
10	Çakırın Destanı	F. H. Dağlarca

DÜNYA EDEBİYATINDAKİ YAPMA DESTANLAR

- Kurtarılmış Kudüs:** İtalyan şair Targuato Tasso (Haçlı seferleri ve Kudüs'ün kurtarılışı anlatılır.)
- Çılgın Orlando:** İtalyan şair Ludavico Ariosto (Hristiyanlık ve Müslümanlık çatışması)
- Kaybolmuş Cennet:** İngiliz Şair Milton. (Âdem ile Havva'nın Cennetten yeryüzüne inişleri)
- İlahi Komedya:** İtalyan şair Dante'ye aittir.

Göktürk Yazıtları (Orhun Abideleri)

Göktürklerin hükümdarı Bilge Kağan devrinden kalma ve 6 adet mezar taşından oluşan eserdir.

Bu anıtlarda Türk devletinin nasıl sarsılıp yıkıldığı; Bilge Kağan ve Kültigin'in Çinlilerle mücadelesi, Türk ulusunun varlığını sürdürebilmesi için nasıl davranması gerektiği ve Kültigin ile Bilge Kağan'ın devleti nasıl bir araya getirdiği anlatılır. Eserler anı ve söylev niteliği taşır.

Yazıtların üçü çok önemlidir. Bu yazıtlar:

- Vezir Tonyukuk Anıtı:** 720 yılında Tonyukuk tarafından dikilmiştir. Anı niteliği taşır. Yazarı Vezir Tonyukuk'tur. (Türk edebiyatındaki ilk yazar.)
- Kültigin Anıtı:** 732 yılında Bilge Kağan tarafından yaptırılmıştır.
- Bilge Kağan Anıtı:** 735 yılında Bilge Kağan'ın oğlu tarafından yaptırılmıştır.

Yazıtların Özellikleri:

- Dil Göktürkçedir, saf bir dil kullanılır.
- Göktürk alfabesi kullanılır.
- Türk edebiyatının ilk yazılı eserleridir.
- Türk edebiyatının ilk söylev örneğidir.
- Özeleştirici niteliği taşır.
- Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi işlenir.
- Aliterasyonlu bir anlatım vardır.
- Bu yazıtlardan ilk kez, 13. yüzyılda tarihçi Cüveyni "Tarih-i Cihan-Kûşa" adlı eserinde bahsetmiştir.

- * Yazıtlar 1893–1922 yılları arasında Danimarkalı Türkolog Thomsen tarafından okunmuştur.
- * Kùltigin ve Bilge Kağan Anıtlarının yazarı Yollug Tigin’dir.

Uygur Yazısıyla Yazılan Eserler

Tùrkler İslamiyet’ten önce Uygur alfabesini de kullanmıştır.

Bu alfabe 18 harfli olduğu için çok yaygın kullanılamamıştır.

Bu yazıyla yazılan önemli eserler:

- * **Altun Yaruk:** Kitabın adı “altın ışık” anlamına gelir. Yapıt Buda dininin kutsal kitabıdır.
- * **Sekiz Yùkmek (Yığın):** Çince den çevrilen Sekiz Yùkmek’t e Burkancılığa ait dinî-ahlâkî inanışlar ve bazı pratik bilgiler vardır.
- * **İrk Bitig (Fal Kitabı):** Köktùrk yazısıyla yazılmış bir fal kitabıdır.
- * **Böğü Han’ın Mani Rahipleri İle Konuşması:** Monçuyur Kağan’ın oğlu Böğü Kağan’ın Mani dinini benimsemesi ve dinin ilkelerine uymayan davranışları sonucu duyduğu korku ve pişmanlığı anlatır.
- * **Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi (İyi Düşünceli Şehzade ile Kötü Düşünceli Şehzade):** Burkancılığa ait bir menkıbenin hikâyesidir: İyi düşünceli şehzadenin bütün canlılara yardım etmek ve canlıların birbirlerini öldürmelerini engellemek için bir mücevheri elde etmek üzere yaptığı maceralı yolculuk anlatılır.

İslamiyet Öncesi Dönemin İlkleri

- * İlk Türk şair: Aprunçır Tigin’dir.
- * İlk yazar: Yollug Tigin’dir.
- * İlk alfabe: Göktùrk alfabesidir.
- * Dünyanın ilk destanı: Gılgamış
- * Dünyanın en büyük destanı: Manas
- * İlk Türk destanı: Alp Er Tunga
- * Türk adının kullanıldığı ilk metin: Orhun Abideleri
- * İlk kafiye li şiir: Alp Er Tunga Sagusu

GEÇİŞ DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

Türklerin 11. yüzyılda İslamiyet'in etkisinde eser vermesiyle başlayıp 13. yüzyıla kadar süren dönemdir.

Türkçe bu dönemde Doğu Türkçesi (Hakaniye) ve Batı Türkçesi (Oğuzca) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İlk ürünlerini 11. yüzyılda aldığımız bu dönemde Geçiş Dönemi eserleri diye kabul ettiğimiz ilk İslami eserler şunlardır:

1 - KUTADGU BİLİĞ

- * Eserin adı "mutluluk veren bilgi" anlamına gelir.
- * 1069–1071 yılları arasında Yusuf Has Hacib tarafından Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- * Eserde Doğu Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han'a siyasi öğütlerde bulunulur.
- * İyi bir devletin nasıl olması gerektiği anlatılmıştır.
- * Türk edebiyatının ilk siyasetnamesidir.
- * Türk edebiyatındaki ilk "mesnevi"dir.
- * Türk edebiyatındaki ilk "didaktik şiir" dir.
- * Aruz ölçüsüyle yazılmış ilk eserdir.)
- * Nazım birimi beyittir; ancak yer yer dörtlülüklerde kullanılmıştır. (6645 beyit, 173 dörtlülük)
- * Eserde sembolik (alegorik) anlatım vardır.
- * Eserde dört sembolik kişi (Küntoğdu, Aytoldu, Öğdölmüş, Oğdurmuş) vardır.

2 – DİVAN-I LÜGAT'İT TÜRK

- * 1072–1077 yılları arasında Kaşgarlı Mahmut tarafından Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- * Araplara Türkçeyi öğretmek için yazılmıştır.
- * Arapça olarak yazılmıştır.
- * Türklerin ilk sözlüğüdür.
- * 7500 Türkçe sözcüğün Arapça karşılığına yer verilir.
- * Eser sözlük olarak hazırlansa da Türk sosyolojisi, tarihi, gelenek ve görenekleri de anlatılır.
- * Eserde o döneme ait Türk illeri haritası da bulunur.
- * İslamiyet Öncesi Türk edebiyatının ürünlerine (sav-sagu-koşuk-destan) bu eserde sık sık rastlanır ve İslamiyet öncesi dönemle ilgili bilgi verilir.
- * Türklerin ilk dilbilgisi kitabı sayılır.
- * Eser ansiklopedik nitelik taşır.

3-ATEBETÜ'L HAKAYIK

- * "Gerçeklerin eşiği" anlamına gelen bu eser 12. yüzyılda Edip Ahmet Yükneki tarafından Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- * Ayet ve hadislere dayalı olarak İslam ahlâkını öğretmeye çalışan bir eserdir.
- * Dindarlığı, iyiliği, cömertliği öğütleyen bir kitaptır.
- * Didaktik özellik gösterir.
- * Eserde mutlu olmak için ilmin gerekliliği anlatılmıştır.
- * Eserde aruz ve hece ölçüsü bir arada kullanılmıştır. Kutadgu Bilig'in kalıbıyla yazılır.
- * Eser 40 beyit, 102 dörtlülükten oluşur.
- * Dörtlülükler mâni biçiminde kâfiyelenmiştir.
- * Hakaniye Türkçesi'yle ve mesnevi biçiminde yazılmıştır.

- * Eserde Arapça ve Farsça sözcükler de kullanılır. Bu da dili biraz ağırlaştırır.

4-DİVAN-I HİKMET

- * 12. yüzyılda Hoca Ahmet Yesevi tarafından yazılmıştır.
- * Tasavvufi Türk edebiyatının ilk örneğidir.
- * İlahi aşk, cennet, cehennem konu edildiği didaktik bir eserdir.
- * Eserde yalın bir dil kullanılmıştır.
- * Hakaniye lehçesiyle yazılmıştır.
- * Koşma nazım biçimi ve hece ölçüsü kullanılır. (Çok az da olsa aruz kullanılmıştır.)
- * Nazım birimi dörtlülük tür.
- * Yarım uyak kullanılmıştır.
- * Eserde Yesevi tarikatı mensuplarının şiirlerine de rastlanır.

Not: Hoca Ahmet Yesevi ilk tasavvuf şairi kabul edilir.

İSLAM UYGARLIĞI İÇİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

HALK EDEBİYATI

İslamiyet öncesi dönemden bu yana varlığını sürdüren bir edebi dönemdir. Halkın duygu ve düşüncelerini edebiyatımıza yansıtır. Kaynağı halk kültürüdür. Sözlü gelenekte ortaya çıkan ve halkın ortak malı sayılan atasözleri, maniler, türküler, vb. bu edebiyat döneminin içinde yer alır.

Halk Edebiyatının Genel Özellikleri:

- * İslamiyet öncesi dönemi sürdüren genellikle sözlü bir dönemdir. Anadolu dışındaki sözlü edebiyatın bir uzantısı sayılabilir
- * Hem şiir, hem de düz yazı türünde eserler verilmiştir.
- * Şiirlerde başlık yoktur, şiirlere biçimleriyle ya daişlenilen konuya göre değişik isimler (koşma, semai, güzelleme, koçaklama...) verilir. Şiirlere başlık ilk defa Tanzimat dönemiyle yazılır.
- * Şiirde nazım birimi dördlüktür.
- * Ölçü hecedir. En çok 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsü kullanılır.
- * Yarım uyak kullanılmış, cinaslara sık sık yer verilmiş.
- * Bazı şairler aruz ölçüsünü kullanmışlardır.
- * Genellikle saz eşliğinde doğaçlama şiirler söylenir.
- * Şiirde söz sanatlarına ve kalıplaşmış sözlere de az da olsa yer verilir.(Boy serviye, yüz ay'a, kaş kaleme, diş inciye, yanak güle benzetilir.)
- * Dil halkın anlayacağı konuşma dilidir.
- * Anlatım içten, canlı ve yalındır.
- * Biçimden çok konu önemsenmiştir.
- * Aşk, doğa sevgisi, ayrılık, özlem, yiğitlik, din, tasavvuf konuları işlenir.
- * Masal ve destanlardaki bazı olağanüstülükler hariç somut ve gerçekçi konular işlenmiştir.
- * Düz yazı türlerinde hikâyeler (Aslı ile Kerem, Ferhat ile Şirin...) ve yarı hikâye yarı destan özelliği gösteren Dede Korkut Hikâyeleri vardır. Halk tiyatrosuna (Karagöz, Ortaoyunu...) da rastlanılır.

Halk edebiyatı üç ana bölümde incelenir.

1 – Anonim Halk Edebiyatı

Halk edebiyatının genel özellikleriyle birlikte şu özelliklere sahiptir:

- * Halkın ortak malıdır.
- * Bu dönemin sanatçıları belli değildir.
- * Bu dönemin eserlerini sözlü gelenekte yaşayan ve ağızdan ağza dolaşan eserler oluşturur.

- * Söz ve anlam sanatlarına yer verilmez.
- * Nazım ve nesir alanında eserler verilir.

Bu dönemin başlıca ürünleri şunlardır:

*

ani

Tek dördlükten oluşan, çeşitli konuları genellikle “aaxa” kâfiye şekliyle ifade eden eserlerdir.

*

ürküler

Daima bir ezgiyle söylenen, düzenleyicisi bilinmeyen ve 11'li hece ölçüsüyle söylenen eserlerdir. Besteli şiirlerdir.

*

ğitlar

Sevilen bir kişinin ölümünden duyulan acıyı dile getiren ve ezgiyle söylenen şiirlerdir.

*

inni

Bir ezgiyle söylenen ve küçük çocukları uyutmak için söylenen şiirlerdir.

Not: Mani, ninni, ağıt, türkü ile geniş bilgi nazım şekilleri konusunda verilmiştir.

*

tasözü

Topluma öğüt veren özlü sözlerdir.

*

ilmece

Bir varlık ya da nesnenin adını anmadan niteliklerini üstü kapalı olarak söyleyip varlık ya da nesnenin ne olduğunu buldurmaya çalışan türlerdir.

*

ıkralar

İnsanı güldürürken düşündürmeyi amaçlayan kısa, nükteli öykücülere denir.

*

aragöz

Seyirlik halk oyunlarından olan Karagöz gölge oyunudur. Karagöz cahil halk tipini, Hacivat ise aydın tipini temsil eder.

*

rtaoyunu

Seyircilerle çevrilmiş bir alanda doğaçlama olarak oynanan bir oyundur. Kavuklu ve Pişekâr temel kişilerdir. Oyun

Karagöz'e benzer. Pişekâr Hacivat'a; Kavuklu ise Karagöz'e benzer.

*** E fsaneler**

Olağanüstü olay ve kişilere yer veren, konuşma diliyle oluşturulan üslûp kaygısından uzak hayali öykülerdir. Destan ve masala benzer. Masallar mutlu sonla bitse de efsanelerde böyle bir durum zorunlu değildir.

*** M asallar**

Olağanüstü olay ve kişilere yer veren, çoğu zaman kişileri eğitmeyi amaçlayan hayali öykülere masal denir. Yer zaman kavramı yoktur. Genellikle mutlu sonla biter.

*** H alk Hikâyeleri**

Destanların zamanla değişmiş şekli denilebilir. Gerçeğe daha yakın olduğu için destandan ayrılır. Halk hikâyelerinde şiirle düz yazı iç içedir. Konuları yönünden iki grupta incelenir.

❖ "Aşk" konulu halk hikâyeleri

- * K erem ile Aslı
- * T ahir ile Zühre
- * A rzu ile Kamber
- * F erhat ile Şirin

❖ "Kahramanlık" konulu halk hikâyeleri

- * K öroğlu Hikâyeleri
- * B attalgazi Hikâyeleri
- * D ede Korkut Hikâyeleri

DEDE KORKUT HİKÂYELERİ

Geçiş döneminin en ünlü eseridir. 12. yüzyılda Kuzeydoğu Anadolu'da ve Azerbaycan'da yaşayan Müslüman Oğuz boylarının yaşamından söz eden bu eser 15. yüzyılda adı bilinmeyen bir sanatçı tarafından derlenmiştir.

Not: Geçiş döneminde oluşturulur; ancak Halk Edebiyatı döneminde derlenir.

ÖZELLİKLERİ

- * H alk nesrinin en önemli ürünüdür.
- * B ir önsöz ve 12 hikâyeden oluşur.
- * D estansı öykülerdir.
- * Y azarı belli değildir. Dede Korkut hikâyelerin yazarı

değildir. Her öyküde adı geçen, her öykünün sonunda insanlara öğüt veren sembolik bir Türk atasıdır.

*** H** ikâyelerde Oğuzların iç çekişmeleri ve Müslüman olmayanlarla yaptığı savaşlar anlatılır.

*** Ş** iir ve düz yazı iç içedir. Nazım kısmında belli bir ölçü yoktur. Nesir kısmında secili, aliterasyonlu şiirsel bir söyleyiş vardır.

*** D** il oldukça yalındır.

*** Y** er yer olağanüstü varlıklara ve olaylara yer verilir.

*** O** luştugu dönemin dil ve anlatım özelliklerini yansıtır.

*** O** ğuzca olarak yazıya geçirilmiştir.

*** D** ede Korkut Hikâyelerini ilk yayımlayan Kilisli Rifat Bilge'dir.

2 – Âşık Edebiyatı

Halkın âşık dediği saz şairleri tarafından oluşturulan bir edebi dînemdir. Eski edebiyatın bir devamıdır. Âşık, usta-çırak ilişkisi içinde yetişen okuma yazması olmayan bu nedenle de şiirleri doğaçlama söyleyen kişidir. Din dışı konular işlenir.

Âşık Edebiyatının Özellikleri

Halk edebiyatının genel özellikleriyle birlikte şu özelliklere sahiptir:

- * H alk edebiyatının din etkisi dışında oluşturulan koludur.
- * K onu genellikle doğa, aşk ve sosyal olaylardır.
- * Â şıkların çoğu gezgindir.
- * Ş iirin son dörtlüğünde şairin adı veya mahlası geçer. Mahlas kullanmaya "Tapşırma" denir.
- * Ş airlerin şiirleri "cönk" adı verilen defterlerde toplanır. Divan şairlerinin eserleri "divan"da toplanır.
- * K oşma, semai, varsağı, destan gibi nazım biçimleri vardır.

Âşık Edebiyatı Nazım Şekilleri

1-Koşma

- * Aşk, doğa, sevgi konuları işlenir.
- * Âşık edebiyatının en sık kullanılan türüdür.
- * 11'li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım Birimi dörtlüktür.
- * Dörtlük sayısı genellikle 3 – 5'tir.

- * İlk dörtlük değşik şekillerde uyaklansa da sonraki dörtlükler düz uyak biçiminde uyaklanmıştır.

1. drtlkSonraki dörtlükler

1. şekil:	abab	/	cccb...
2. şekil:	xbyb	/	cccb...
3. şekil:	aaab	/	cccb...
4. şekil:	aaaa	/	bbbc...

- * Son dörtlüğünde şairin adı ya da mahlası kullanılır. Ad ya da mahlas kullanmaya "Tapşırma" denir.
- * Konularına göre çeşitli adlar alır.

Koşmanın Türleri

Güzelleme

- * Aşk, sevgi güzellik konuları işlenir.
- * Konu yönünden Divan edebiyatındaki "gazel"le benzerlik gösterir.
- * Konusuna göre lirik şiir kabul edilir.
- * Bu türün önemli ismi Karacaoğlan'dır.

Koçaklama

- * Yiğitlik, kahramanlık, savaş konuları işlenir.
- * Konusuna göre epik şiir kabul edilir.
- * Bu türün önemli isimleri: Köroğlu, Dadaloğlu ve Kayıkçı Kul Mustafa'dır.

Not: Aşık edebiyatı nazım şekli Varsağı ile konu yönünden benzerlik gösterir. Varsağı 8'li hece ölçüsüyle; Koçaklama 11'li hece ölçüsüyle yazılır.

Taşlama

- * Bireylerin ve toplumun aksaklıklarını ele alıp işleyen şiirlerdir.
- * Gldrerek iğneleme vardır.
- * Konu yönünden Divan edebiyatındaki "hiciv"le benzerlik gösterir. Batı edebiyatında "satir" adını alır.
- * Konusuna göre satirik şiir kabul edilir.
- * Bu türün önemli isimleri: Dertli ve Seyrani'dir.

Not: Tekke şiirindeki şathiyelerde bir yönüyle taşlamalara benzer.

Ağıt

- * Ölen kişilerin ardından ölen kişinin yiğitlik ve kahramanlıklarının anlatıldığı şiirlere denir.
- * Konu yönünden Divan edebiyatında "mersiye"yle; İşlamiyet öncesinde "sagu" yla benzerlik gösterir.

2-Semai

- * Aşk, doğa, güzellik konuları işlenir.
- * 8'li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dörtlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5'tir.
- * Uyak rgs koşmayla ayrıdır.

- * Aruz ölçüsüyle de yazılabilir.
- * Kendine göre bir ezgisi vardır.
- * Divan edebiyatından Halk edebiyatına geçmiştir.
- * Son dörtlükte şairin adı geçer.
- * En tanınmış ismi Karacaoğlan'dır.

Not: Konusu yönünden güzelleme özelliği taşır.

3-Varsağı

- * Kahramanlık konuları işlenir.
- * 8'li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dörtlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5'tir.
- * Aruz ölçüsüyle de yazılabilir.
- * İçinde "bre, hey, behey" gibi nlemler bulunur.
- * Son dörtlükte şairin adı geçer.
- * Kendine göre bir ezgisi vardır.
- * Koaklamaya benzer farkları ise koçaklama 11'li hece, varsağı 8'li hece ölçüsüyle yazılır.
- * Anadolu'nun güneyindeki Varsak boylarına aittir.
- * Varsağının en önemli isimleri Karacaoğlan ve Dadaloğlu'dur

4-Destan

- * Savaş, yiğitlik, toplumsal konular işlenir.
- * 8'li ve 11'li hece ölçüsü kullanılır.
- * şekil özellikleri koşmaya benzer.
- * Yazanı, söyleyeni bellidir.
- * Yapay destanlardır.
- * Kendine özgü bir ezgisi vardır.
- * Kayıkçı Kul Mustafa'nın "Genç Osman Destanı" en ünlüsüdür.

5-Trk

- * Aşk, ayrılık, ölüm, doğum, savaş, doğal afetler gibi konular işlenir.
- * 8'li ve 11'li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi değişebilir. (4'lk, 5'lik)
- * Nazım birimi sayısında sınırlama yoktur.
- * Uyak rgs aaabb / ccbb'dir.
- * Ezgiyle söylenir.
- * Ninniler ezgili olması yönünden trk türüdür.
- * Son dize veya son iki dize nakarattır.
- * Yazanı söyleyeni belli olmayan (anonim) türü yaygındır. Ancak yazarı belli olanlar da vardır. Bunlar genellikle koşma gibidir.

Tekke Edebiyatı

Halk edebiyatının genel özellikleriyle birlikte şu özelliklere sahiptir.

Tekke Edebiyatının zellikleri

1. İnsanlara tasavvufu benimsetmeyi amaçlar.
2. Allah aşkı, dünyanın faniliği ve nefsin öldürülmesi gerektiği anlatılır.

3. Dil sadedir; ancak Arapça – Farsça sözcükler Halk edebiyatının diğer kollarına göre daha fazladır.
4. Didaktik bir anlatım ağır basar.
5. “Güzel” değil “doğru” anlatılmaya çalışılır.
6. Şiir, saz ve raks bazı eserlerde iç içedir.
7. Şairlerin amacı insanları iyiye, doğruya yöneltmek olduğu için toplumcu; insan sevgisi ve hoşgörü olduğu için evrensel bir edebiyattır.
8. İlahi, deme, nefes, şathiye, nutuk ve devriye başlıca nazım türleridir.

Tekke Edebiyatı Nazım Şekilleri

1-İlahi

- * Allah aşkı ve Allah’a yalvarma konusu işlenir.
- * Özel bir besteye söylenir.
- * 8’li hece ölçüsü kullanılır. 7’li ve 11’li olanlar da vardır.
- * Nazım birimi dördlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- * Uyak örgüsü aaab / cccb’dır.
- * Lirik şiir türünde kabul edilir.
- * Bu türün en büyük ustası Yunus Emre’dir.

2-Nefes

- * Allah aşkı ve Allah’a yalvarma konusu işlenir.
- * Tasavvuftaki “Vahdet-i Vücut” düşüncesi anlatılır.
- * Konular Bektaşî Tarikatının görüşleri açısından ele alınır.
- * 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dördlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- * İnsan sevgisine geniş yer verilir.
- * Bu türün en büyük ustaları Seyrani ve Pir Sultan Abdal’dır.

3-Deme

- * Konu yönünden ilahilere benzese de Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e övgüler vardır.
- * Alevî kültürünün görüşlerini dile getirir.
- * Bestelenen bir nazım şeklidir.
- * 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dördlüktür.

4-Devriye

- * İnsanın Allah’tan geldiğini ve tekrar ona döneceğini anlatan şiirlerdir.
- * 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dördlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- * Bu türün en büyük ustası Hınsî’dir.

5-Nutuk

- * Tarikata yeni giren müridlere tarikat kurallarını öğretmek için söylenen şiirlerdir.
- * 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dördlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- * Didaktik şiir kabul edilir.

6-Şathiye

- * Tanrı’yla konuşuyor, şakalaşıyormuş gibi yazılan şiirlere denir.
- * 8’li hece ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dördlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5’tir
- * Uzun bir süre yasaklanan bir türdür.
- * Bu türün en büyük ustası Kaygusuz Abdal, Azmi Baba ve Pir Sultan Abdal’dır.

Uyarı: Halk ozanları aruzla da şiir yazmıştır. Aruzla yazılan başlıca şekiller: Divan, Selis, Kalenderî, Satranç, Vezn-i Aher.

HALK EDEBİYATI ŞAİRLERİ

Yunus Emre (13. YY)

- * Tekke edebiyatının en önemli şairidir.
- * Din büyüklerinden Tabduk Emre’nin dergâhında eğitim görmüştür.
- * Şiirlerinde hem ulusal nitelik hem de evrensel nitelik vardır.
- * Sevgi ve hoşgörünün temsilciliğini yapmıştır.
- * Allah ve insan sevgisi en çok işlediği konulardır.
- * Dili oldukça sadedir.
- * Şiirlerinde duru, dolaysız bir anlatım görülür.
- * Lirik şiirler söyler.
- * Genellikle hece ölçüsü kullanır; ancak aruzu da kullanmıştır.
- * Nazım birimi olarak hem dördlük hem de beyit kullanmıştır.
- * İlahi nazım biçimini kullanır.
- * Duygu ve düşünceleri somutlaştırır.
- * Sehl-i mümteni ustasıdır.

Sehl-i Mümteni: Kolay görünen, ancak benzeri söylenmeye kalkınca zor olduğu anlaşılan, özlü söz söyleme sanatı. Bu tür sözler, derin anlamlıdır.

Eserleri

- * Divan
- * Risalet’ün Nushiyye (Mesnevi) (Nasihatler Kitabı)

Hacı Bektaş Veli

- * utasavvıf bir şairdir.
- * 3. yüzyılda yaşamıştır.
- * ektaşî tarikatının kurucusudur.

Eseri: Makalat

Hacı Bayram Veli (1352–1420)

- * Bayramiye tarikatının kurucusudur.

- * 14–15. yüzyıllarda yaşamıştır.
- * Yunus Emre’den etkilenmiştir.
- * İlahi türünde başarılı eserler vermiştir.

Eseri:

- * Nutuk

Kaygusuz Abdal (1397–...)

- * 15. yüzyılda yaşamıştır
- * Alevi – Bektaşî şiirimizin kurucusu sayılır.
- * Yunus Emre’nin etkisiyle hem hece hem de aruzla yazmıştır.
- * İğneli bir dili vardır.
- * Hem hece hem aruzla yazmıştır.
- * Hem nazım hem nesir türünde eserler verir.
- * Nefes ve şatihyeler yazmıştır.

Eserleri:

- * **Budalaname:** 15. yüzyıl halk nesrinin sade örneklerini içerir.
- * **Magaalatname**
- * **Divan**
- * **Dolapname:** Dolaba sorulan sorular ve bunların cevaplarını içerir.

Pir Sultan Abdal

- * Bektaşî tarikatına bağlı şair 16. yüzyılda yaşamıştır.
- * Din dışı konuları da coşkulu bir dille işlemiştir.
- * Divan edebiyatından etkilenmemiştir.
- * Bütün şiirlerini heceyle yazmıştır.
- * Alevi-Bektaşî şiirinin en büyük ustalarındandır. Aleviliği yaymaya çalışmıştır.
- * Nefesleriyle tanınmıştır.
- * Toplum için sanat yapmıştır.
- * Bir ayaklanmaya karıştığı iddiasıyla öldürülmüştür.

Köroğlu (16. Yüzyıl)

- * Kavganın ve özgürlüğün sembolü olan halk şairimizdir.
- * Divan şiirinden etkilenmemiştir.
- * Koçaklama türünü sık kullanır.
- * Epik ve lirik özellikler gösterir.
- * Yiğitlik, arkadaşlık, doğa sevgisi ve aşk konularını işler.

Not: Köroğlu’nun şiirleri onun adıyla anılan destanın arasına serpilmiştir.

Karacaoğlu (17. Yüzyıl)

- * Divan şairlerinden de Tekke şairlerinden de hiç etkilenmemiştir.
- * Hiçbir şiirinde aruzu kullanmaz.

- * Âşık şiirinin en büyüğü, en tanınmışıdır.
- * İnsan sevgisini ve doğayı şiirlerine konu alır.
- * Süsten ve gösterişten uzak samimi bir anlatımı vardır.
- * Divan şiirinde Nedim neyse Halk şiirinde de Karacaoğlu odur. Aşk ve tabiat şairidir.
- * Aşkı somut, dil sadedir.
- * Varsağının kurucusudur.
- * Koşma, semai, varsağı ve destan türünde eserler yazmıştır.
- * Gâvurdağı Türkmenlerindendir.
- * Her güzelliği dile getiren bir şairdir.

Kayıkçı Kul Mustafa (16.-17. YY)

- * 16. ve 17. yüzyılın ordu şairlerindendir.
- * IV. Murat’ın Bağdat’ı kuşatması ve Genç Osman’ın kahramanlıkları üzerine söylediği “Genç Osman Destanı” ile tanınmıştır.
- * Hece ölçüsünü kullanır.
- * Divan şiirinden etkilenmez.

Âşık Ömer (17. yüzyıl)

- * 17. yüzyılda saz şairlerince “Üstat” sayılmıştır.
- * Şiirlerinde Divan edebiyatının etkisi vardır.
- * Hem aruz hem de heceyi kullanır.
- * Aşk şiirlerinde başarılıdır.
- * Askerleri coşturmak için destanlar da söyler.

Eseri

- *
airname

Ercişli Emrah (17. Yüzyıl)

- * Ünlü halk hikâyesi “Emrah ile Selvi”nin kahramanıdır.
- * Karacaoğlu tarzında şiirler yazar.
- * Sade bir dille şiirler yazar

Gevheri (17–18. Yüzyıl)

- * Divan edebiyatından etkilenip aruzla yazmıştır.
- * Sanat gücünü heceyle söylediği şiirlerde göstermiştir.
- * Aşk, ayrılık acısı, doğa ve sevginin güzelliğini anlatmıştır.
- * Özellikle koşmalarında üstün bir dil görülür.
- * Şiirlerinde yabancı sözcüklerden yararlanır.

Dadaloğlu (19. YY)

- * Türkmenlerin Avşar boyundandır.
- * Koçaklamalarıyla Köroğlu’na, güzellemeleriyle Karacaoğlu’na benzer.
- * Dili sadedir.
- * Divan şiirinden etkilenmemiştir.
- * Göçebe aşiretlerin yerleştirilmesi politikasına karşı çıkmış ve isyan şiirleri yazmıştır. “Ferman Padişahına dağlar bizimdir.” Cümlesi çok meşhurdur.
- * Kimi şiirlerinde “İcadi” ve “Cehdi” mahlasını kullanır.
- * Semai, koşma, varsağı, destan türünde yazar ancak asıl sanatçı kimliğini türkülerinde gösterir.

Dertli (1772 – 1845)

- * 18. ve 19. yüzyılda yaşamıştır.
- * Aşk acısından dolayı intihar eder ve vücudundaki yara izi nedeniyle de “Dertli” mahlasını alır.
- * Hem aruz hem de heceyle yazar.
- * Koşma ve semai ustasıdır.
- * Bektaşilik inancını anlatan nefes ve devriyeler de yazar.
- * Softalığı, yobazlığı eleştiren şiirler yazar.
- * Şiirlerini “Dertli Divanı”nda toplamıştır.

Bayburtlu Zihni (19. YY)

- * Kendisini Divan edebiyatı etkisine kaptırmış; ama Âşık tarzı şiirleriyle tanınmıştır.
- * Yabancı sözcükleri fazlaca kullanır.
- * Hem aruz hem heceyi kullanır.
- * Şiirlerinde eleştiri ve mizah görülür.

Eserleri

- * Divan
- * Sergüzeştname (Mesnevi)

Erzurumlu Emrah (19. YY)

- * Aldığı eğitimden dolayı Divan şiirini en iyi bilen halk şairlerindendir.
- * Hem aruz hem heceyi kullanır.
- * Tasavvufi şiirleri de vardır; ancak asıl şiirlerini Âşık tarzında yazmıştır.

Ruhsati

- * 19. yüzyılda yaşamış lirik bir saz şairidir.
- * Hece ile yazdığı koşmalarda başarıyı yakalamış.
- * Tasavvufi eserleri aruzla yazmıştır. Bu eserler didaktik özellik gösterir.

Âşık Veysel

- * Birçok araştırmacı saz şiirimizin son temsilcisi kabul eder.
- * Sivas’ın Şarkışla ilçesinde doğar.
- * Veysel için gözü kör ama kalp gözü açık şair derler.
- * Tasavvuf, hoşgörü şiirlerinin temelidir.
- * Şiirlerinde aşk, yurt ve toprak sevgisini işler.
- * Divan şiirinden etkilenmemiştir.
- * Ahmet Kutsi Tecer tarafından edebiyatımıza kazandırılan bir isimdir.

Eserleri

- * Değişler
- * Sazımdan Sesler

Uyarı: Bu iki eser “Dostlar Beni Hatırlasın” adlı eserde toplanmıştır.

Seyrani (19. Yüzyıl)

- * Taşlama şiirinin büyük ustasıdır.

- * Döneminin aksaklıklarını ve sorumsuz yöneticileri ağır bir dille eleştirir.
- * Şiirlerinde hicivle mizah iç içedir.
- * Aruzla da şiirler yazmış; ama heceyle yazdığı şiirleriyle tanınmıştır.
- * Şiirleri Ahmet Nazım tarafından “Senihat-ı Seyran” adlı kitapta toplanmıştır.

Şeref Taşlıova

- * 1954 yılında, Çıldırli Âşık Şenlik’in oğlu Âşık Kasım’dan âşıklık geleneği üzerinde ilk bilgileri aldı.
- * Şeref Taşlıova, kendi tasnif ettikleri de dâhil olmak üzere, birçok hikâye, efsane, masal bilmesinin yanı sıra, ayrıca, yaklaşık 150 civarında âşık havası (makamı) konusunda da kaynak kişi durumundadır.

Murat Çobanoğlu

- * Özellikle atışma dalında başarı gösterdi.
- * Saza egemenliği, ulusal duygularının güçlülüğü ve kendine özgü sesiyle ilgi çekti.
- * 1965'e kadar Devrani, 1967'ye kadar Yanani, ondan sonra da Çobanoğlu takma adını kullandı. Murat Çobanoğlu'nun yayımlanmış bir şiir kitabı yoktur.

Âşık Mahsuni Şerif

- * Mahzuni Şerif için şiir bir amaç değil, düşünceleri dile getiren güzel bir araçtır. Önemli olan şiirin vereceği iletidir.
- * Onun şiirlerinde sevgi ve eşitlik, hoşgörü, bilgisizlikle savaşımlar ve bilime değer verme, özgürlük tutkusu v.b. temalar ağırlıktadır

Abdurrahim Karakoç

- * Günümüz âşık tarzı şiirinin büyük ustalarındandır.
- * Yaşayan Türkçe ve hece vezni ile aşk, gurbet ve sosyal temalı şiirler yazmıştır.
- * Dava şiirleri ile taşlamaları meşhurdur.

Şiir Kitapları

* asan’a Mektuplar	H
* asan’a Mektuplar ve Haberler Bülteni	H
* I Kulakta	E
* ur Emri	V
* an Yazısı	K

DİVAN EDEBİYATI

Divan Edebiyatının Genel Özellikleri

13. yüzyılda Hoca Dehhani ile başlamıştır.
- Hem şiir hem de düzyazı türünde eserler verilse de şiir daha ön plandadır.
- Ölçü aruz ölçüsüdür.
- Nazım birimi beyittir; ancak dörtlükler ve bentlerle yazılan şiirler de vardır.
- Genellikle zengin ve tam kafiye kullanılır.
- Ahenge çok önem verildiği için redife özellikle yer verilir.
- Arapça ve Farsça sözler yoğun olarak kullanılmıştır.
- Anlatım süslü ve sanatlıdır.

	Divan Edebiyatından Etkilenmeyen Halk Şairleri	Divan Edebiyatından Etkilenen Halk Şairleri
1	Karacaoğlu	Âşık Ömer
2	Köroğlu	Gevheri
3	Dadaloğlu	Dertli
4	Kayıkçı Kul Mustafa	Bayburtlu Zihni
5	Âşık Veysel	Erzurumlu Emrah
6	Pir Sultan Abdal	Ruhsati
7		Seyrani
8		Yunus Emre
9		Kaygusuz Abdal

- Divan şiirinde konudan çok konunun işleniş biçimi önemlidir. Aynı konu birçok şair tarafından defalarca işlenir.
- Konu genellikle aşk, şarap, sevgi, din, tasavvuf ve bazı felsefi düşüncelerdir.
- Bütün güzelliği değil parça güzelliği önemlidir. Yani konu bütünlüğü beyittedir. Her beyit ayrı bir konuyu işler. (Mesnevi hariç.)
- Yaşamı ilgilendiren somut konular pek işlenmez. Yani sanat toplum için değil, sanat içindir.
- Duygu ve düşünceler mazmunlarla anlatılır.
- Şiirlerin bir başlığı yoktur, şiirler türleriyle anılır.
- Şiirde Tasavvuf, Sebki-Hindi ve Mahallileşme akımının etkileri görülür.

Uyarı: Divan şiirine Türklerin kattığı iki nazım şekli “Tuğu” ve “Şarkı”dır.

Uyarı: Âşık Paşa, Nedim ve Şeyh Galip heceyle şiir yazan şairlerdir.

DİVAN EDEBİYATI ŞAİRLERİ

13. YÜZYIL

1-Hoca Dehhani

- İlk divan şairi sayılır.
- Divan şiirinin kurucusudur.
- Vatan hasretini, sosyal hayatı ve güzellik kavramlarını yansıtan şiirlerini divanında toplamıştır.
- Şiir üslubu olgun bir sanatçıdır.
- Şiirlerinde tasavvufa yer vermez.
- Yirmi bin (20.000) beyitlik Selçuklu Şehnamesi vardır.

2-Mevlana

- Tasavvuf şairidir.
- Çağından günümüze insan sevgisini taşıyan, hoşgörünün temsilcisi şairdir.

Not: Yunus Emre ve Mevlana edebiyatımızdaki iki Hümanist şairdir.

- * Tüm eserlerini Farsça yazmıştır.
- * Mevlevi tarikatını kurmuş ve İslam dünyasını etkileyen 25.618 beyitlik Farsça “Mesnevi”sini yazmıştır.

Eserleri

- * Mesnevi
- * Divan-ı Kebir
- * Mektubat
- * Fih Mâ Fih (Mensur eser)
- * Rubailer
- * Mecalis-i Seb’a

3-Sultan Veled

- * Mevlana’nın oğludur.
- * Ömrü boyunca “Mevlevi” tarikatını yaymaya çalışmıştır.
- * Tasavvufi manzumeler yazmıştır.

Eserleri

- * İbtida-name
- * İntiha-name
- * Rubab-name

4-Ahmet Fakih

- * Tasavvuf edebiyatının önemli sanatçılarından.
- * Aruzla yazar ancak çok az da olsa heceyi kullanır.
- * Mesnevi biçiminde eserler vermiştir.

Eserleri

- * Kitab-ı Evsaf-ı Mesacid-i Şerife: (Mesnevi) Seyahat türü eseri
- * Çarhname: (Kaside) Tasavvufi

5-Şeyyad Hamza

- * Gazel, kaside ve mesnevi şeklinde yazdığı eserlerle ünlenmiştir.
- * Temiz bir Türkçe ile yazdığı dini, tasavvufi şiirleri vardır.
- * “Yusuf-u Züleyha” mesnevisi ünlüdür. (İlk yazan)

14. YÜZYIL

6-Gülşehri

- * Türkçeyi bir sanat dili haline getirmeyi amaçlamıştır.
- * Kuşlar arasında geçen tasavvufi olayları anlattığı “Mantık’ut Tayr” adlı eseri önemlidir. (Bu eser Fars şairi Feridüttin Attar’dan çeviridir.)
- * Türkçeye bir kuşdili inceliği, ahengi kazandıracağını söylemektedir.

Eserleri

- * Felekname
- * Aruz Risalesi: Nesir türündedir.
- * Mantık’ut Tayr

Not: Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig, Şeyhi’nin Harname ve Gülşehri’nin Mantık’ut Tayr, Nabi’nin Hüsn-ü Aşk’ı alegorik anlatımın görüldüğü önemli eserlerdir.

7-Ahmedi

- * Yüzyılın tanınmış şairidir.
- * Din dışı konularda yazmıştır.
- * İran edebiyatının tüm özelliklerini edebiyatımıza yansıtmaya çalışmıştır.

Eserleri

- * Divan
- * Cemşid-i Hurşit (Mesnevi): İran mitolojisini yansıtan bir aşk mesnevisidir.
- * İskendername (Mesnevi): İskender’in maceraları anlatılır.
- * Tervihül Ervah: Tıpla ilgili bir mesnevidir.

8-Âşık Paşa

- * Anadolu Türkleri arasında tasavvufu yaymaya çalışmıştır.
- * Yunus Emre’nin etkisinde kalarak hem hece hem de aruzla yazmıştır.

Eseri

- * Garipname (Mesnevi): Tasavvufi, didaktik bir eserdir.

9-Kadı Burhanettin

- * Kayseri doğumlu ve kadılık yapan bir şairdir.
- * Eserlerinde Azeri Türkçesini kullanmıştır.
- * Gazel ve Tuyuğlarıyla tanınmıştır. Tuyuğun kurucusu kabul edilir.
- * Arapça ve Farsça şiirleri yanında Türkçe Divan’ı vardır.
- * Sivas sultanlığı yaparken Sivas surları önünde düşmanları tarafından asılarak öldürülmüştür.

10-Nesimi

- * Divan şiirinin Yunus Emre’si denilebilir.
- * Hurufilik inanışına bağlı şair şiirleri şeraite aykırı olduğu için Halep’te derisi yüzülerek öldürülmüştür.
- * Eserlerinde Azeri Türkçesini kullanmıştır
- * Tuyuğlarıyla tanınmıştır.

Eserleri

- * Türkçe Divan
- * Farsça Divan

15. YÜZYIL

11-Şeyhi

- * 15. yüzyılın önemli şairidir.
- * Tasavvuf şiirinin etkisinde kalmıştır.
- * İran’da mutasavvıflık ve hekimlik yapmıştır.
- * İran edebiyatından etkilenmiştir.

- * Harname’de sosyal hiciv söz konusudur.

Eserleri

- * Harname (126 Beyitlik mesnevi): Sahip olduklarıyla yetinmeyen insanları eleştirir.
- * Hüsrev-ü Şirin
- * Divan

Not: İlk divan şairi Hoca Dehhani’dir; ancak Divan edebiyatı kurallarını tam olarak uygulayan ilk şair Şeyhi’dir.

12-Ali Şir Nevai

- * 15. yüzyıl Çağatay Türk edebiyatının en büyük şairidir.
- * Şair, düşünür ve devlet adamıdır.
- * Muhakemetü’l Lügateyn adlı eseri önemlidir.
- * Edebiyatımızın ilk şairler tezkiresi olan Mecalisü’n Nefais adlı eseri yazmıştır. (Osmanlı sahasında ilk tezkire Edirneli Sehi Bey’in “Heşt Behişt” adlı eseridir.)
- * Mizanü’l Evzan adlı eserinde Türklerin kullandıkları vezin ve musiki şekillerini anlatmıştır. (Nesir)
- * Ferhat ile Şirin
- * Leyla ile Mecnun
- * İlk hamse sahibi şairdir.

Not:Hamse sahibi şairler: Ali Şir Nevai, Taşlıcalı Yahya, Nevzade Atayi

13-Süleyman Çelebi

- * Sade bir dille yazılmış olan ve altı bölümden oluşan Vesiletü’n Necat (Mevlit) adlı mesnevisi ünlüdür.

14-Ahmet Paşa

- * Fatih Sultan Mehmet’in öğretmenidir.
- * Günlük olayları ve durumları işlemiştir. Din ve tasavvufla ilgilenmemiştir.
- * Şiirlerinde sağlam mısra yapısı vardır.
- * Mecazlı anlatımda başarıya ulaşmıştır.
- * Gazel, kaside ve murabbalarıyla ün yapmıştır.
- * Aruzu Türkçeye başarıyla uygulamıştır.
- * Divan’ı vardır.

15-Necati

- * Şiirlerinde atasözlerine ve halk söyleyişlerine yer vererek Divan edebiyatında mahallileşme akımını başlatmıştır.
- * Divan şiirine yerli ve milli bir özellik kazandırmıştır.
- * Derin anlamları çağındaki herkesin anlayacağı bir dille anlatmayı başarmış.
- * Türkçeyi, Arapça ve Farsçaya karşı korumaya çalışmış.
- * II. Beyazıt tarafından korunmuş. Hükümdarlardan ilgi görmüştür.
- * Özellikle gazelde başarılıdır.
- * Divan’ı vardır.

16. YÜZYIL

16-Fuzuli

- * Türk-Azeri edebiyatının en büyük Divan şairidir.
- * Şiirlerini Azeri Türkçesiyle yazmıştır.
- * Gazel şairi olarak bilinir.
- * Şiirde bilimden yararlanır.
- * Aşk farklı ve bütün boyutlarıyla anlatan bir şairdir. Baki’de yaşam zevk almak içindir; Fuzuli de ise sınav içindir.
- * Lirik şiirde öncüdür.
- * Şiirlerinde duyguya önem verir. Baki ise düşünceye önem verir.
- * Eserlerinde mükemmelliği hedefleyen bir sanat kaygısı göze çarpar.
- * Şiirlerinde aşk, üzüntü, ayrılık ve tasavvuf düşüncesini işlemiştir.
- * Aşk acısıyla kıvranan şair, bu acılardan mutluluk duyar. Fuzuli’de beşeri aşk, ilahi aşka giden yolda ilk adımdır. Sevgiler soyuttur.
- * Şikâyetname adlı mektubu Divan edebiyatında sosyal aksaklıkları işleyen ilk edebi mektup örneğidir. Bu eser aynı zamanda süslü nesrin bir örneğidir. Nişancı Celalzade Mustafa Paşa’ya yazılmıştır.

Eserleri

- * Türkçe Divan
- * Arapça Divan
- * Farsça Divan
- * Hadikatü’s Süeda (Kerbela olayını anlatır.)
- * Beng ü Bade (Mesnevi)
- * Sâkiname (Mesnevi)
- * Sıhhat-u Maraz (Tıp alanındaki bir eserdir.)
- * Şah ü Geda
- * Leyla vü Mecnun (Mesnevi)
- * Enisü’l Kalb
- * Hadis-i Erbain
- * Su Kasidesi (Peygamber sevgisi anlatılır.)
- * Rind-ü Zahid (Peygamber sevgisi anlatılır.)
- * Şikâyetname

17-Baki

- * “Şair-i Şuara” (Sultanü’s Şuara) (Şairler Sultanı) olarak anılan şairimizdir.
- * Genellikle din dışı konuları işlemiştir. Aşk, tabiat ve eğlence konuları en sık işlediği konulardır.
- * Tasavvuftan hiç etkilenmemiştir.
- * Gazel şairi olarak bilinir.
- * Mesnevi tarzında hiç eser vermemiştir.
- * Kanuni Sultan Süleyman tarafından korunmuş.
- * Divan şiirinin tüm kurallarını ve edebi sanatları şiirinde ustaca kullanmıştır.
- * Ahenk ve musikiye önem vermiş, sözcük seçiminde titiz davranmıştır.
- * Şiirlerinde İstanbul Türkçesini başarıyla kullanmıştır.
- * En önemli eseri terkeb-i bent biçiminde yazdığı “Kanuni Mersiyesi”dir.
- * Divan’ı vardır.

18-Bağdatlı Ruhi

- * Divan edebiyatında sosyal konuları işleyen 16. yüzyıl şairimizdir.
- * Sosyal konuları işleyen “Terkib-i Bend”i çok önemlidir. (Tanzimat şairlerinden Ziya Paşa onun “Terkib-i Bent”ine nazire yazmıştır.) Bu eserinde ahlâksızlığı, ikiyüzlülüğü ve dini yanlış anlayanları eleştirir.
- * Bilgili, açık sözlü, rind bir şairdir.
- * Eserlerinde sanat kaygısı gütmez.
- * Eserlerinde bazen atasözü ve deyimlerden yararlanarak sade bir dil kullanmaya çalışır.
- * Divan sahibidir.

19-Taşlıcalı Yahya

- * Eserlerinde yalın ve akıcı bir dil kullanır.
- * Hamse sahibi bir şairdir.
- * Divan sahibidir.

17. YÜZYIL

20-Nef'i

- * 16. yüzyılın sonlarında 17. yüzyılın başlarında yaşamıştır.
- * Kaside ustasıdır. Hicivleriyle ün yapar.
- * Fars edebiyatını ustaca kullanır. Bu nedenle şiirlerinde abartmalara, söz oyunlarına, süslemelere sıkça yer verir.
- * Divan edebiyatına ters düşecek şekilde günlük konuları işler ve bu konulara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır.
- * Hicivlerini Siham-ı Kaza” adlı eserinde toplamıştır.
- * Eleştirilerinden dolayı idam edilir.
- * Türkçe Divan
- * Farsça Divan

21- Nabi

- * Şeyhü’ş Şuara (Şairler Şeyhi) olarak bilinir..
- * Felsefi gazelin temsilcisidir.
- * Hikemi tarzı (didaktik) gazelin kurucusudur.
- * Divan edebiyatının en didaktik şairidir.
- * Akıcı ve pürüzsüz bir anlatımı vardır.
- * Duygular değil fikirler ön plana çıkar.
- * Dilin sade olması taraftarıdır.
- * Eserlerinde atasözü ve deyimlerden yararlanır.
- * Oğlu için yazdığı “Hayriye” adlı mesnevisi önemlidir.

Eserleri

- * Türkçe Divan
- * Farsça Divan
- * Hayrabad
- * Hayriyye
- * Sûrname
- * Tuhfet’ul Hameyn. (Hicaz yolculuğunu anlatır.)

22-Şeyhülislam Yahya

- * Gazel şairidir.
- * İyi bir medrese eğitimi alarak şeyhülislamlığa yükselmiştir.
- * Şiirlerinde aşk, tabiat, eğlence ve şarap konularını işler.
- * Bir din adamı olsa da eserlerinde dini konuları işlemez.
- * Türkçeyi mükemmel seviyede kullanır.
- * Divan sahibidir.

23-Naili

- * Gazel şairlerindendir.
- * Gazelde Sebk-i Hindî akımına dayanan kendine özgü bir üslûp yaratmıştır.
- * Divan sahibidir.

18. YÜZYIL

24-Nedim

- * Lale Devri’nin zevk ve eğlencesini şiirleştiren, eğlencelere katkıda bulunan şairimizdir.
- * Mahallileşme Akımını canlandıran şair, şiirlerinin birçoğunda İstanbul Türkçesini kullanmıştır.
- * Dil kasidelerinde ağırken, gazel ve şarkıda daha sadedir.
- * Aruzu kullanmakla beraber heceyi de kullanır.
- * Sadece din dışı konularda şiir yazmıştır.
- * Şiirlerinde aşk, şarap, sevgili, İstanbul aşkı gibi konuları işlemiştir.
- * Halk şiiri nazım biçimlerini ve hece ölçüsünü de çok az sayıda eserinde kullanmıştır.
- * Şarkıyı divan şiirine kazandırmış, usta bir şairdir.
- * Şiirlerini divanında toplamıştır.

25-Şeyh Galip

- * 18. yüzyılda yaşamış, Divan şirinin son büyük şairi kabul edilir. Divan Şiirimiz onunla bitmiş diyebiliriz.
- * Şiirlerinde halk söyleyişine, İstanbul konuşmasına yer vermesi hatta hece ile şiir yazması mahallileşmeye açık olduğunu gösterir. (Hece ölçüsü; Nedim, Şeyh Galip, Âşık Paşa tarafından kullanılır.)
- * Tasavvuf düşüncesini şiirlerinde işlemiştir.
- * Sebk-i Hindi akımından etkilenmiştir.
- * Hüsn-ü Aşk mesnevisi, ilahi aşk yolunda kişilerin katlanması gereken zorlukları anlatan alegorik bir eserdir.

DİVAN EDEBİYATI NAZİM ŞEKİLLERİ

a- Beyitlerle Kurulan Nazım Şekilleri

1-Gazel

* k, doğa, sevgili, şarap, hasret konuları işlenir.	Aş
* uz ölçüsü kullanılır.	Ar
* zım birimi beyittir.	Na
* yit sayısı 5 – 15’tir.	Be
* ak örgüsü aa, ba, ca...’dır.	Uy
* beytine matla denir.	İlk
* n beytine makta denir.	So
* n beyitte şairin adı ya da mahlası kullanılır.	So

- * Şairi
n adının kullanıldığı beyite taç beyit denir ve genelde aynı zamanda makta beyittir.
- * Baş
an ikinci beytine hüsn-i matla denir.
- * Son
dan ikinci beytine hüsn-i makta denir.
- * En
güzel beytine beytül-gazel denir.
- * Tüm
beyitleri aynı güzellikte olan gazellere yek avaz gazel denir.
- * Beyi
tleri arasında konu birliği olan gazellere yek ahenk gazel denir.
- * Fuz
uli, Baki, Nedim bu türün en önemli isimleridir.

Musammat Gazel: Dize ortasında kafiye bulunan gazellere denir.

2-Kaside

- * Gen
elde övgü şiiridir ve abartılı övgüler yer alır.
- * Aruz
ölçüsü kullanılır.
- * Nazi
m birimi beyittir.
- * Beyi
t sayısı 33 – 99’dur. Daha uzun ya da daha kısa olanı da vardır.
- * Uya
k örgüsü aa, ba, ca’dır.
- * İlk
beytine matla denir.
- * Son
beytine makta denir.
- * En
güzel beytine “beytül kasid” denir.
- * Şairi
n adının geçtiği beyte “taç beyit” denir.
- * Kasideler konularına, rediflerine ve kafiyelerine göre adlandırılır.
- * Kasidede en önemli isim Nef’i’dir.

Kasidenin Bölümleri

- ❖ Nesib (Teşbib):Konuya kısa bir giriş yapılırken tasvirlerden yararlanılan bölüm.
- ❖ Girizgâh: Giriş bölümü olup tek beyitten oluşur.
- ❖ Methiye: Övgü bölümüdür.
- ❖ Fahriye: Şairin kendini övdüğü bölüm
- ❖ Tegazzul: Gazel okunan bölüm
- ❖ Dua: Şiirin sonundaki dua bölümü

Kasidenin Türleri

- ❖ Methiye: Devrin büyüklerine övgü
- ❖ Tevhid: Allah’ın varlığı ve birliği

- ❖ Naat: Peygamberlere övgü
- ❖ Münacaat: Allah’a yalvarma
- ❖ Hicviye: Eleştiri türüdür.
- ❖ Mersiye: Devlet büyüklerinin ölümünden duyulan üzüntü anlatılır.
- ❖ Fahriye: Şairin kendini övdüğü kasidelerdir.

3-Mesnevi

- * Her konu işlenebilir.
- * Bir olay şiiridir.
- * Günümüzdeki öykü ve romanın yerini tutar.
- * Aruzun kısa kalıpları kullanılır.
- * Nazım birimi beyittir.
- * Beyit sayısı sınırsızdır.
- * Uyak örgüsü aa, bb, cc’dır.
- * Uzun aşk hikâyeleri bu şekilde yazılır.
- * Arap ve Türk edebiyatına İranlılardan geçmiştir.
- * Beş mesnevinin bir araya gelmesiyle oluşan esere hamse denir.

Not: Edebiyatımızdaki hamse sahibi şairler:

- * Ali Şir Nevai
- * Taşlıcalı Yahya
- * Nevzade Atayi’dır

Not: Ünlü mesneviler ve yazarları şunlardır:

- * Kutadgu Bilig: Yusuf Has Hacib
- * Risalaet-ün Nushiyye: Yunus Emre
- * Mesnevi: Mevlana
- * Yusuf u Züleyha: Şeyyat Hamza
- * Garipname: Âşık Paşa
- * Mantikut Tayr: Gülşehri
- * İskendername: Ahmedî
- * Rubapname: Sultan Veled
- * Harname: Şeyhi
- * Hüsrev-i Şirin: Şeyhi
- * Mevlit: Süleyman Çelebi
- * Leyla ve Mecnun: Fuzuli
- * Hayrabat: Nabi
- * Hayriye: Nabi
- * Hüsn ü Aşk: Şeyh Galip

Not:Edebiyatımızda mesnevi yazmayan önemli divan şairleri:

- * Baki
- * Nedim
- * Nef’i

4-Müstezat

- * Bir gazelin beyitleri arasına kısa dizeler eklenerek oluşturulur.
- * Biri uzun biri kısa dizelerin art arda gelmesiyle oluşan nazım biçimidir
- * Savaş, aşk, doğa, şarap konuları işlenir.
- * Aruz ölçüsü kullanılır.

5-Kıt'a

- * Aynı konu etrafında yazılan ve aynı ölçüyü taşıyan iki beyitten oluşur, istisna olarak 12 beyite kadar olanları da yazılmıştır.
- * Uyak örgüsü ab / cb / db... dir.

b- Dörtlüklerle Kurulan Nazım Şekilleri:

1-Rubai

- * İran edebiyatından edebiyatımıza geçmiştir.
- * Tüm konular işlenebilir; ancak felsefi ve tasavvufi konular daha ağır basar.
- * Aruz ölçüsü kullanılır. (Kendine özgü 24 kalıbı vardır.)
- * Nazım birimi dörtlüktür.
- * Dörtlük sayısı 1'dir.
- * Uyak örgüsü aaxa'dır.
- * En önemli temsilcileri Ömer Hayyam, Yahya Kemal, Mevlana, Arif Nihat Asya ve Azmizade Haleti'dir.

2-Tuyuğ

- * Tüm konular işlenebilir; ancak felsefi konular daha ağır basar.
- * Aruz ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dörtlüktür.
- * Dörtlük sayısı 1'dir.
- * Uyak örgüsü aaxa'dır.
- * Maninin divan edebiyatına yansımasıdır.
- * Divan edebiyatına Türkler tarafından kazandırılmış bir nazım şeklidir.
- * En tanınmış şairler Kadı Burhaneddin, Nesimi ve Ali Şir Nevai'dir.
- * Rubaiden farkı aruzun tek kalıbıyla yazılır. Bu kalıp 11'li feilâtün feilâtün feilün kalıbıdır.

Rubai, Tuyuğ, Maninin Ortaklıkları-Farkları:

- * Tümü tek dörtlükten oluşur.
- * Tümünün uyak örgüsü aaxa'dır.
- * Rubai, Tuyuğ Divan edebiyatı nazım şeklidir; Mani ise Halk edebiyatı anonim döneme aittir.
- * Rubai, Tuyuğ aruz ölçüsüyle; Mani ise hece ölçüsüyle yazılır.
- * Rubai İran edebiyatından alınmıştır. Tuyuğ Türklerin oluşturduğu milli nazım şeklidir.
- * Rubai'de Ömer Hayyam, Tuyuğ'da Kadı Burhaneddin önemli isimlerken mani anonimdir.
- * Maninin ilk iki dizesi hazırlıkken, rubai ve tuyuğda konu bütünlüğü vardır.
- * Tuyuğ maninin halk edebiyatındaki karşılığıdır.
- * Bu bağlamda düşünülen şiir 7 heceli ise mani, 11 heceli ise tuyuğ, 7 ve 11'den farklı ise rubaidir.

3-Şarkı

- * Aşk doğa konuları işlenir.
- * Aruz ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dörtlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 – 5'tir.
- * Uyak örgüsü aaaa / bbba veya abab / ccca'dır.
- * Halk edebiyatından Divan edebiyatına geçmiş bir türdür.

- * Bestelenmek için yazılır.
- * Divan edebiyatına Türkler tarafından kazandırılmış bir nazım şeklidir.
- * Halk edebiyatında türkünün karşılığıdır.
- * En tanınmış şairi Nedim'dir.

Türkler Tarafından Edebiyatımıza Kazandırılan Nazım Şekilleri		
	Nazım Şekli	Kurucusu
1	Tuyuğ	Kadı Burhaneddin
2	Şarkı	Nedim

4-Murabba

- * Tüm konular işlenebilir
- * Aruz ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi dörtlüktür.
- * Dörtlük sayısı 3 - 7'dir
- * Uyak örgüsü aaaa / bbba'dır.
- * Şarkının bestelenmemiş biçimidir.
- * Namık Kemal bu türle şiirler yazmıştır.

b- Bentlerle Kurulan Nazım Şekilleri:

1-Terkib-i Bent:

- * Dini, felsefi yakınmalar, eleştiriler bu şeklin konusu olur.
- * Aruz ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi 5 – 10 beyitlik bentlerdir.
- * Bent sayı 5 – 10'dur.
- * Her bent arasında vasıta beyit bulunur.
- * Vasıta beyitler değişir.
- * En tanınmış isimler Bağdatlı Ruhi, Baki ve Ziya Paşa'dır.

2-Terci-i Bent:

- * Din, doğa, sosyal hayat konuları işlenir.
- * Aruz ölçüsü kullanılır.
- * Nazım birimi 5 – 10 beyitlik bentlerdir.
- * Bent sayı 5 – 10'dur.
- * Her bent arasında vasıta beyit bulunur.
- * Vasıta beyitler değişmez.
- * En tanınmış şair Ziya Paşa'dır.

3- Muhammes

- * Beş dizelik bölümler halinde oluşturulan nazım şeklidir.
- * Aruz ölçüsü kullanılır.
- * Bir muhammesin ilk beşliğindeki son dizenin aynı beşlikteki dört dize ile kafiyeli olması şart değildir.
- * Beşlik sayısı sınırsızdır.

4- Müseddes

- * Altı dizelik bölümler halinde oluşturulan nazım şeklidir.
- * Aruz ölçüsü kullanılır.
- * Her bölümün son iki dizesi ilk bölümün son iki dizesine ya uygundur ya da ilk bölümün son iki dizesi her bölümde tekrarlanır.

5- Taştir

- * Bir beytin dizeleri arasına iki veya daha fazla dize eklenerek oluşturulur.
- * Yeni eklenen dizelerin kafiyesi önceki beyte uygun olmalıdır.

DİVAN EDEBİYATINDA NESİR

ÖZELLİKLERİ

1. Divan düzyazısı “inşa”, düzyazıyla uğraşan kişiler “münşi”, düzyazıdan oluşan eserler de “münşeât” olarak adlandırılır.
2. Anlatılan konu önemli değil önemli olan konuyu süslü biçimde ifade etmektir. İnsanlara bir şeyler anlatmak için yazılan düzyazı örnekleri de vardır. Bunlar sade dille yazılmıştır.
3. Cümleler oldukça uzundur.
4. Çok ağır bir dil kullanılır.
5. Secilere oldukça sık yer verilir.
6. Noktalama işaretleri kullanılmaz.
7. Fiilimsiler kullanılmıştır.
8. Bağlaçlar kullanılmıştır.

Süslü Nesir Temsilcileri

- * Sinan Paşa
- * Veysi : “Hâbname” “Şahadetname”
- * Nergisi

Sade Nesir Temsilcileri

- * Evliya Çelebi “Seyahatname”
- * Mercimek Ahmet “Kabusname”
- * Kul Mesut “Kelile ve Dinme”
- * Kâtip Çelebi

Orta Nesir Temsilcileri

- * Aşıkpaşazade
- * Naima (Tarihçi – Naima Tarihi)
- * Peçevi
- * Babürşah (Babürname)

NESİR YAZARLARI

1- Sinan Paşa

- * 15. yüzyılda divan edebiyatında süslü nesir yazarıdır.
- * En önemli eseri Tazarruname’dır. Bu eserde secilerle ve söz oyunları ile sanat göstermek amacıyla yazılmıştır. Cümlelerin bağlaçlarla bağlanması; uzun cümlelere yer verilmesi eserin dikkati çeken önemli özelliğidir.

2-Mercimek Ahmet

- * 15. yüzyılda Divan edebiyatında sade nesir yazarıdır.
- * En önemli eseri Kabusname’dır. Dili yalın. Çeviri bir eserdir (İran hükümdarı Keykavus’un eseri).

3-Kâtip Çelebi

- * Uzun yıllar divan kâtipliği yapmıştır.
- * “Cihannüma” adlı bir coğrafya kitabı yazmıştır.
- * 17. yüzyılın tarihsel olaylarını anlattığı “Fezleke” adlı eseri vardır.
- * “Keşfü’z Zünun” adlı eseri bibliyografya sözlüğüdür.

- * Kimi eserleri sade nesir kimi eserleri de orta nesir özelliği gösterir.

DİVAN EDEBİYATIYLA İLGİLİ KAVRAMLAR:

- * **Divan:** Şairlerin şiirlerini topladıkları eser.
- * **Hamse:** Beş mesnevinin bir araya gelmesiyle oluşan eserdir.
- * **Lugaz:** Şiir biçiminde oluşturulan bilmece
- * **Mecmua:** Divan şairlerinin seçme eserlerinin bulunduğu el yazması eser.
- * **Münşeât:** Değişik konularda yazılan ve düzyazıdan oluşan eser.
- * **Nazire:** Başka bir şairin eserini aynı ölçüyle taklit etme.
- * **Tezkire:** Divan edebiyatında şairlerin yaşamlarından söz eden eser.
- * **Risale:** Mektup ya da mektup biçiminde yazılan kitap.
- * **Siyer:** Hz. Muhammed’in yaşamını anlatan eserlerdir.
- * **Şehrengiz:** Bir şehrin güzelliklerini anlatan eserlerdir.
- * **Velâyetname:** Veli denilen insanların yaşamlarını, dini mücadele ve kahramanlıklarını anlatan eserdir.
- * **Bahariye:** Bahar güzelliklerinin anlatıldığı eser.
- * **İydiyye:** Bayram güzelliklerinin anlatıldığı eser.

Eski Türk Edebiyatında Akımlar

1- Tasavvuf Akımı

13. yüzyıldan sonra Tekke, Divan ve Halk edebiyatlarında etki olmuştur. Tasavvuf akımı İslam dinin temeli olan Allah’ın varlığı ve birliği ilkesine dayanır. Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Mevlana, Hacı Bektaş Veli Hacı Bayram Veli en büyük tasavvuf şairleridir.

2- Türkî-i Basit Akımı

15. ve 16. yüzyıllarda Divan şiirinde görülen bu akım Türkçe sözcükler kullanmayı, biçim ve özde yenileşmeyi amaçlamıştır. Bu akımın öncüsü 15. yüzyılda yaşamış Aydınî Visalî’dir.

3- Sebki Hindi Akımı:

Hint tarzı, Hint üslubu anlamına gelir. 17. yüzyılda İranlı şairlerin baskıcı yönetimden kaçıp Hindistan’a sığınmasıyla açtığı bir çığırdır. 17. ve 18. yüzyıllarda bazı Türk şairler tarafından da benimsenmiştir.

Bu akımı benimseyen sanatçılar şunları amaçlamıştır:

- * Söz sanatlarını bırakıp, şiirde anlamı kapalı hale getirmek
- * Açık şiir yerine güç anlaşılır bir dil yaratmak.
- * Fazla sözden kaçınmak sözü özlü söylemek
- * Şiirde yaşanan dünya yerine derin acılara ve tasavvufa yönelmek.
- * Hiç bilinmeyen mazmunlar kullanmak.
- * Geniş bir hayal gücüyle şiir yazmak

Sembolizm akımına benzer. Edebiyatımızdaki en önemli temsilcileri şunlardır: Neşatî, Nailî, Şeyh Galip.

4- Mahallileşme Akımı

Divan şiirinde 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlar. Bâki akımın müjdecisidir; ancak en güçlü temsilcisi Nedim olmuştur. Necati de bu akımdan etkilenir.

Mahallileşme Akımı, Halk edebiyatındaki âşık tarzı söyleyişle şehirde gelişen halk dilinin ve Divan tarzının birleşmesinden doğan bir akımdır.

Mesnevi Yazmayan Önemli Divan Şairleri

1	Baki
2	Nedim
3	Nef'i

Heceyle Şiir Yazan Belirgin İsimler

1	Âşık Paşa
2	Nedim
3	Şeyh Galip

Sade Dille Eser Verenler

1	Necati
2	Nedim
3	Şeyh Galip
4	Âşık Paşa
5	Baki

İşledikleri Konulara Göre Divan Şairleri

	Dini Konular	Din Dışı Konular
1	Mevlana	Hoca Dehhani
2	Sultan Veled	Ahmedi

3	Ahmet Fakih	Kadı Burhaneddin
4	Şeyyat Hamza	Ali Şir Nevai
5	Gülşehri	Ahmet Paşa
6	Âşık Paşa	Baki
7	Şeyhi	Bağdatlı Ruhi
8	Süleyman Çelebi	Nefi
9	Fuzuli	Şeyhül İslam Yahya
	Nabi	Nedim

11. SINIF EDEBİYAT DERSİ NOTLARI

EDEBİYATLA DÜŞÜNCE, SOSYAL ve SİYASÎ HAYATIN İLİŞKİSİ

Edebiyat, Sosyal ve Siyasî Hayat İlişkisi

Milletlerin edebiyatları, sosyal ve siyasal yapılarının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Sosyal ve siyasal yapıdaki değişme ve gelişmeler en belirgin şekilde edebî ürünlerle dile getirilmektedir. Çünkü şair ve yazarlar eserlerinde, genellikle ait oldukları toplumun yaşayış biçimini konu alır. Düşünceler evrensel olabilir fakat duygular daha çok

toplumlara özgüdür. Toplamların en içten, en karmaşık duygularının, şuurulu bir şekilde ifadesini bulduğu sanat dalı genellikle edebiyattır. Şair ya da yazar, okuyucularıya, birçok duygu ve düşünceyi paylaşan kişidir.

Sosyal yapı dinamiktir. Bugünkü dünya görüşümüz, hayata bakış açımız, başka toplumlarla aynı olmadığı gibi birkaç yüzyıl önce yaşamış olan atalarımızinkinden de farklıdır. Çevremizde sürüp giden maddî, manevî değişimin baskısı altında yaşayış şeklimiz, dilimiz ve edebiyatımız değişmeye devam etmektedir. İçinde bulunduğumuz bu değişim sürecinden dolayı edebiyatımızın sosyal yapıdan

uzaklaşması ya da gelişimini sürdürememesi, toplumumuzun sağlıklı bir şekilde kendini yenilemesini engeller. Çünkü sağlıklı bir toplumun unsurları arasında sürekli ve karşılıklı bir etkileşim vardır.

İnsanın bir fert olarak toplumdan, sosyal hayattan tecrit edilmesi nasıl mümkün değilse, insan elinden çıkan edebî eserler de ortaya çıktığı toplumun sosyal yapısından ayrı düşünülemez. En ferdî düşünen, tamamen şahsî duygularını, kendi iç âlemini dile getiren şair ve yazarların eserlerinde bile dikkatle incelendiği zaman içinde yaşadıkları toplumun derin izleri görülebilir.

Örneğin Yunus Emre, Anadolu insanının Moğol istilâsından bıktığı, anarşi ve kargaşadan canından bezdiği bir dönemde onlara Allah'ı, ebedî hayatı, sevgi ve hoşgörüyü hatırlatır. Kuraklıktan ve korkudan dudakları çatlamış olan Anadolu'yu ümit, aşk ve heyecanla sulayıp, yeşertir. Huzur, sükûn ve saadet devrinde Fuzûlî, insanları aşkın zirvelerinde dolaştırır, gerçek saadetin aşk ıstırasında olduğunu söyler. Milletimizin en zorlu ve karanlık günlerinde yetişen İstiklâl Marşı şâiri Mehmet Akif ise insanımızın yakasından tutup şiddetle sarsarak onu uyarmaya, uyuşukluktan kurtarmaya çalışır.

Bazı şâir ve yazarlar, milletin en buhranlı anlarında, yaşadığı zamanı aşıp, bakışlarını ötelere çevirerek geleceğin parlak, aydınlık ve mutlu günlerinin müjdelelerini verirler. Kısacası gerçek mânâda değer taşıyan hiçbir edebî eser, içinde doğduğu toplumun şartlarından ayrı düşünülemez. Edebiyat, insanda güzellik duygusu uyandıran bir sanattır. Konusu hayat ve insan başta olmak üzere, tabiattaki her şeydir. Yalnız edebiyat bunları aynen almaz; değiştirir ve yeniden kurar.

Edebî eserler, belli bir görüşü, inancı, örf ve adet gibi çeşitli sosyal olay ve olguları işlerler. Onları konu olarak alırlar. Bir anlayışı ret veya kabul eden bir davranış gösterebilirler. Bu bakımdan toplumdaki görüş, düşünüş ve değişimler edebiyata yansır. Şair ve yazarlar belli anlayışların yaygınlaşmasında, benimsenmesinde önemli rol oynarlar. Her gelen yeni nesil kendi anlayışını edebî eserlerle topluma aktarır. Topluma yön verir, onun şekillenmesine katkıda bulunur.

Şair ve yazarlar, içinde yaşadığı toplumun bir üyesidir. Bunlar, yetiştikleri çevrenin etkisinde kalırlar. Toplumdaki çeşitli anlayışlardan birini veya birkaçını benimserler. Onların herhangi bir insandan farkları, kabul ettiği, hoşlandığı bir anlayışı başkalarına da kabul

ettirebilmeleridir. Bunun için toplumlardaki değişmelerde şair ve yazarların öncü olduklarını görüyoruz. Bütün bunlara rağmen edebî eserler bir sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih, gelenek kitabı değildir. Edebiyatın gayesi bunların çok ötesindedir.

Edebiyat ve Zihniyet

Edebî metinler yazıldığı dönemin zevk, anlayış ve problemlerine kayıtsız kalamazlar. Dönemlerinin anlayışlarını, bütünü içinde kendi tercihlerine göre metinlerinde ortaya koyarlar. Ayrıca birçok okuyucunun, kabul ettiği veya karşı olduğu değerler dünyasını da metinlerini oluştururken göz ardı etmezler. Metni oluşturan temel öğeler arasında dönemin zihniyeti, metne değişik şekillerde yansır.

Edebî metinlerin yazıldığı dönemdeki çeşitli anlayışlar kendine özgü zihniyete zemin hazırlar. Döneminin getirdikleri, sosyal şartlar ve kişisel özellikler iç içe girerek metinde bütünleşir. Böylece eser, metni oluşturan kişinin ve döneminin damgasını taşır. Bunlardan başka, tercih edilen estetik beğeniler, temalar, yapı, kullanılan dil özellikleri de metinde dönemini yansıtarak temsil eder.

Edebiyat ve Toplum

Sanat eserleri, kısaca edebiyat eserleri aslında sosyaldir. Bir dönemin sanatla ilgili verimlerinin tamamıyla fikirleri, inançları, ihtiyaçları, eğilimleri arasında ilişkinin olmaması imkânsız gibidir. Edebiyat ile toplum, toplum ile edebiyat karşılıklı olarak birbirlerini etkilerler. Esasen buna edebiyat ile toplumun karşılıklı etkilenmesi nazariyesi derler. Hiçbir edebî eser yoktur ki, belirli bir zamanın, belirli bir çevrenin ve belirli bir şahsiyetin verimi olmasın. Her edebî eser kendinden öncekilerden bir şeyler alır. Buna göre çevre eser üzerinde etkili olur. Hiçbir şey geçmiş zamanın fikirlerini ve duygularını bize bir sanat eseri kadar hayat ve hisle dolu olarak gösteremez.

Eserlerin tertip şekli, hisler, fikirler, kelimeler, kısaca her şey doğduğu zamanın sergilendiği yerdir. Bundan başka edebî eserler de toplum üzerine tesir ederler. Bir edebî eser bazen bir toplumun fikirlerini ve inançlarını daha açık, daha kesin bir şekilde ortaya koymakla, onlara belirli bir yön verir. Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin, Yunus Emre'nin, Nesîmî'nin, Kaygusuz Dede'nin, Sinan Paşa'nın, Nedim'in, Şeyh Gâlib'in, Kemal'in, Hâmid'in zamanları üzerindeki tesirleri inkâr edilemez. Bir milletin edebiyatını, edebiyat tarihini öğrenmek, o milletin sosyal hayatını öğrenmek ve gelişme dönemlerini adım adım izlemek demektir.

Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı

Batı'nın Rönesans ile edindiği düşünsel birikim Aydınlanma dönemini doğurmuştur. Aydınlanma döneminin Bacon, Voltaire, Montesquieu ve Kant gibi düşünürleri peşin hükümlerin, dogmaların ve batıl inançların, kilisenin dar görüşlerinin yerine aklın aydınlığında düşünmeyi, gerçekleri deneyle kavramayı yani rasyonalizmi ve pozitivistliği savunmuşlardır.

“Aklın”, “bilimselliğin”, “gerçeğe verilen önemin” öne çıkarılması pozitif bilimlere verilen önem 18. yüzyılın ortalarından itibaren Sanayi Devrimi'ni doğurur. 1789 Fransız Devrimi, Osmanlıyı parçalayacak süreci başlatır. Yenileşme, Osmanlı devletindeki gerilemenin sonucu olarak doğmuştur.

16. yüzyılın sonlarına dek birçok yönden Avrupa'dan üstün bir yönetime ve kurumlaşmaya sahip olan Osmanlı Devleti, Batı'daki gelişimleri dikkatle takip etmiştir. Ancak 16. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti askeri, ilmi ve ekonomik alanlarda bozulan kurumlarına dinamizm getirecek yenilik hamleleri yapamamıştır.

Değişen dünyanın Osmanlı'ya ilk büyük darbesi Viyana bozgunu (1683) olur. Viyana bozgunu, kendini yenilemeyen bir devletin, imparatorluk bile olsa, sadece asker sayısındaki üstünlükle savaşları kazanamayacağını ortaya koymuştur. 1699' da Karlofça Antlaşması'nı imzalamaya mecbur kalan Osmanlı imparatorluğu bu antlaşmayla ilk defa toprak kaybetmiştir. Bu antlaşmadan sonra olumsuzluklar artmıştır. Genellikle pamuklu dokuma imalatı üzerine kurulu Osmanlı sanayi Avrupa'nın özellikle de İngiltere'nin tahakkümüne teslim edilmiştir. Yeniçeri ordusu donanımsız ve disiplinsiz bir duruma düşmüştür. Osmanlı Devleti 1699 Karlofça ve 1718 Pasaroğlu Antlaşmalarıyla Batı'ya kaptırdıkları üstünlüklerine yeniden kavuşmak için Batı'nın fikri birikiminden ve teknolojiye gelişimlerinden yararlanma çalışmalarına başlamıştır. Bu amaçla yapılan ilk girişim Damat İbrahim Paşa döneminde Avrupa'ya elçiler (Yirmisekiz Çelebi Mehmet gibi) gönderilmesi olmuştur. Avrupa kültürüyle karşılaşmanın ilk sonuçları gemi yapımıyla ilgili yöntemlerin alınması, matbaanın kurulması gibi teknik; saray dekorasyonu, bahçe düzenlemesi gibi sosyal alanlardaki (Lale Devri) yenilikler olur.

Pozitif bilimlerle ilgili okullar açılmaya başlanır. 1773'te Mekteb-i Riyaziye, 1776'da Hendesehane (Baron de Tott tarafından açılmıştır), 1783'te Mühendishane-i Bahr-ı Hümayun, 1821'de Mekteb-i Tıbbiye açılır.

Yenileşme hareketi ilk olarak askeri sistemde kendini göstermiştir. II. Mahmut, Yeniçerileri tamamen ortadan kaldırarak 1826'da Avrupalı usullere göre düzenlenmiş Asakir-i Mansure-i Muhammediye adıyla bir ordu kurar. Tercümeler yapılmaya başlanır. Tercüme Odası kurulur. Tanzimat aydınlarının Batı'ya açılmasında Tercüme Odası'nın hazırlayıcı rolü vardır.

Türk edebiyatının yeniden yapılanması bakımından 1859'da yapılan iki çeviri önemlidir: Münif Paşa'nın çevirdiği Muheverat-ı Hikemiyye (Volter, Fenelon ve Fontenel'den seçilmiş felsefi diyaloglar) ve Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği Telemak. Bu çevirileri Sefiller (“Mağdurin” adıyla) Robinson Cruzoe, Monte Cristo, Emil, Tartüffe gibi yapıtların çevirileri izler.

II. Mahmut döneminde yenileşmenin önemli bir aracı olacak ilk gazete de çıkar: Takvim-i Vekayi (1831)

Osmanlı Devleti'nde Batı'ya yöneliş Abdülmecit döneminde, Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan Tanzimat Fermanı (Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1839) ile resmîyet kazanmıştır. Tanzimat, “düzenlemeler” anlamına gelen bir sözcüktür. Bu fermanın ilanıyla birlikte Tanzimat Dönemi de başlamış olur.

Tanzimat Fermanı din, dil, ırk gözetmeksizin bütün halkın can, mal ve namusunun korunacağını, askerlik ve vergi kanunlarının yeniden düzenleneceğini ortaya koyan eşitlikçi bir söylem taşıyordu. Hâkim millet anlayışı yerine kanuni eşitlik getirilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti, Batı anayasalarında yer alan temel hak ve özgürlükleri kabul ettiğini duyurmuştur. Tanzimat Fermanı, kökten bir değişme değildir, devlet yönetiminde bazı düzenlemelerden ibarettir. Tanzimat Fermanı'yla padişahın hak ve yetkileri sınırlandırılmıştır. Tanzimat Fermanının ardından ceza ve ticaretle ilgili yeni yasalar hazırlanmıştır. Bankalar kurulmuştur. Ülke vilayetlere, sancaklara, kazalara ve köylere bölünmüştür. Askerlik süresi beş yıl olarak belirlenmiştir. Telgraf idaresi, posta istasyonları kurulmuştur.

EDEBİ AKIMLAR

HÜMANİZM

Özellikleri

- İtalya’da 14 ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır.
- Ortaçağ baskıcılığına karşı ortaya çıkmıştır.
- Bütün insanları kardeş sayan, insan sevgisini öne çıkaran akımdır
- Yunan ve Latin edebiyatından hareketle bütün insanlığa seslenmek hedeflenmiştir.
- Bu akım Hristiyanlığa karşı çıkar.
- Sanatçıları milli edebiyatlarından uzaklaştırıp “insancıl” olmaya zorlamıştır.

TEMSİLCİLERİ

1. Dante
2. Petrarca
3. Boccacio
4. Rabelais
5. Montaigne
6. Ronsard

Not: Türk edebiyatında YunusEmre ve Mevlana bu akımın temsilcileridir.

KLASİZİZM

ÖZELLİKLERİ

- 17. yüzyılda Fransa’da ortaya çıkmıştır.
- Ortaya çıkışında Rasyonalizm (Akılcılık) felsefesi etkili olmuştur.
- Eski Yunan ve Latin edebiyatını örnek almışlar, onlar gibi yazmaya çalışmışlardır.
- Akıl ve sağduyu önemsenmiştir.
- Akıl yoluyla gerçek insan doğası incelenmiştir.
- İnsan dışındaki her şey ihmal edilmiştir.
- Erdeme ve ahlaka önem verilmiş. Aşırı tutkulara akıl yoluyla gem vurulması ve erdemin her şeyin üstünde tutulması çok önemlidir.
- Klasik yazarlar sadece seçkin ve olgun (aklını kullanabilen) insanları konu edinmişler. Çocuklar ve halk ilgi alanlarına girmez. Bunların dış görünüşlerini değil, ruhsal durumlarını incelemişlerdir.
- Toplumu değil bireyi olgunlaştırmayı amaçlamışlar.
- Yazarlar kendi kişiliklerini esere yansıtmayıp, dikkati konu içindeki kişiler üzerinde toplamışlardır.
- Eser ulusal bir dille yazılmış; ancak bu dil toplumun konuşma dili değil soylu tabakanın konuşma dilidir.
- Anlatım yapmacıktan uzak, sade ve âşıktır. Konuşma dilini kullanırlar.
- Cümleler özlüdür.
- Dilbilgisi kurallarına uyulmuştur.
- Konuya değil konunun işleniş biçimine önem verilmiştir. Bu nedenle aynı konular defalarca işlenmiş.
- “Sanat sanat içindir.” görüşü benimsenmiş.
- Ana türler trajedi ve komedidir. Roman en az gelişen türdür.
- Akımın kuramcısı Boileau’dur.

TEMSİLCİLERİ

1. Racine
2. Corneille
3. Moliere
4. Boileau
5. Fenelon
6. La Fontaine
7. La Bruyere
8. La Rochefoucault
9. Madame de la Fayette
10. Madame de Sevigne
11. Descartes
12. Pascal

TÜRK TEMSİLCİLER

1. İbrahim Şinasi
2. Ahmet Vefik Paşa
3. Ali Bey

ROMANTİZM

- Klasizizme tepki olarak doğmuştur.

- 18. yüzyılın ikinci yarısında hazırlanmış 19. yüzyılda bütün Avrupa’ya yayılmıştır.
- Ortaya çıkışında Fransız İhtilali’nin etkisiyle gerçekleşen sosyo ekonomik yapının, siyasal yönetimin ve felsefi akımların etkisi vardır.

ÖZELLİKLERİ

- Klasik edebiyatın etkileri ortadan kalkmış, edebiyat ortamına tam bir özgürlük gelmiştir.
- Duyguya, hayale önem verilmiş.
- Sanatçılar kişiliklerini eserlerine yansıtmış.
- Yunan ve Latin edebiyatları yerine çağdaş edebiyatlar örnek alınmış. Yunan mitolojisi yerine Hristiyanlık mucizeleri anlatılmıştır. Din duygusu ağır basar.
- Eserlerde günlük hayat, toplumsal sorunlar, ulusal tarih vb. konu alınmış.
- İnsanların eşitliği, kardeşliği savunulmuştur.
- Klasik edebiyatta yer almayan lirik şiir yeniden dirilmiş.
- Bireyin değil toplumun gelişmesi hedef alınmış.
- “Tip” değil, “karakter” önemlidir.
- “Sanat toplum içindir.” görüşü benimsenmiş.
- Klasiklerde ihmal edilen her şey Romantizmde önem kazanmıştır.
- Olayların anlatımında tesadüflere, olağanüstülükler yer verilmiş.
- Doğaya büyük önem verilmiş, doğa betimlemelerinden yararlanılmıştır.
- İyi-kötü, güzel-çirkin gibi karşıtlıklardan yararlanılmış
- Yazarlar “iyi” ve “güzel”den yana olmuştur.
- Üslûp kapalı ve süslüdür. Çoğu kez duygu yüklü, şairane bir anlatım benimsenmiştir.
- Dil savruk ve kuralıdır. Ağır ve süslü bir dil kullanılır.
- Üç birlik kuralı terk edilir ve dram türünde gelişim görülür.
- Romantizm’in kurallarını Fransız yazar Victor Hugo belirlemiş ve bu kuralları “Cromwell” adlı eserinin önsözünde belirtmiştir.

TEMSİLCİLERİ

1. Victor Hugo
2. J. J: Rousseau
3. Lamartine
4. Goethe
5. Schiller
6. Shakespeare
7. Byron
8. Shelley
9. Chateaubriand
10. Voltaire
11. Puşkin
12. Alfred de Musset
13. Alexandre Dumas Pere
14. George Sand
15. Alfred de Vigny

TÜRK TEMSİLCİLER

1. Namık Kemal
2. Ahmet Mithat Efendi
3. Abdülhak Hamit Tahrani
4. Recaizade Mahmut Ekrem
5. Şemsettin Sami
6. Reşat Nuri
7. Aka Gündüz

REALİZM

- 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkar.
- August Comte'un Pozitivizm (Olayları gözleyerek onları yöneten yasaları bulma) felsefesi Realizm'in doğmasını sağlamıştır.

ÖZELLİKLERİ

- Duyguya ve hayale geniş yer veren Romantizm'e tepki olarak doğmuştur.
- Konu gerçek hayat, yaşanmış ya da yaşanabilir olaylardır. Yani olağanüstü kişi ve olaylar yoktur.
- Bu akımda gözlem ve araştırma ön plandadır.
- Eserlerde gerçekler olduğu gibi yansıtılmış. Yazarlar eserlere kişiliklerini (duygu) yansıtmamış.
- Eserlerde insanlar yaşadığı çevre içinde ele alınmış.
- Dış dünya bir tabiat bilgini gibi araştırılır. Olaylar belgelere dayandırılır.
- Romantik eserlerde betimlemeler süs olsun diye yapılırken; Realizm'de betimlemeler kişilerin iç ve dış yapılarını ortaya koymak için kullanılmıştır.
- "Sanat sanat içindir." ilkesi kabul edilmiş.
- İnsan – toplum ilişkisini kuru denilebilecek sade bir dille vermişler.
- Roman ve öyküde etkili olmuştur.
- Realizm akımının şiirdeki adı Parnasizm'dir
- Gustave Flaubert akımın kuramcısı sayılır.

TEMSİLCİLERİ

1. Balzac
2. Stendhal
3. Gustave Flaubert
4. Dostoyevski
5. Tolstoy
6. A. Çehov
7. M. Gorki
8. Gogol
9. Turgenyev
10. Charles Dickens
11. Mark Twain
12. Ernest Hemingway
13. Jack London
14. Daniel de Foe

TÜRK TEMSİLCİLER

1. Recaizade Mahmut Ekrem
2. Samipaşazade Sezaî
3. Halit Ziya Uşaklıgil
4. Mehmet Rauf
5. Hüseyin Rahmi Gürpınar
6. Refik Halit Karay
7. Yakup Kadri Karaosmanoğlu
8. Halide Edip Adivar
9. Mehmet Akif
10. Ömer Seyfettin

NATÜRALİZM

ÖZELLİKLERİ

- 1870'lerde ortaya çıkan ve Realizm'in ileri bir aşaması olarak kabul edilen edebiyat akımıdır.
- Fransız yazar Emile Zola ve çevresinde toplanan yazarlar tarafından oluşturulmuştur.
- Determinizm (gerekircilik) doğrultusunda oluşturulmuştur. Doğrulanması gereken hipotez eserin sonuna kadar doğrulanmaya çalışılır.
- Natüralizm'e göre kişiyi yönlendiren soyaçekim ve sosyal çevredir.
- Deney ve gözlem çok önemlidir. Edebiyat ortamı laboratuara, ameliyat masasına, sanatçı bilim adamına benzetilir.
- Yazar gözlemci gibi davranır. Kahraman izlenirken sonuç kendiliğinden ortaya çıkar. Yazar hem bir gözlemci hem de deney yapan bilim adamıdır.
- "Toplum için sanat" görüşü benimsenir.
- Yazarlar nesnel davranır, kişiliğini katmaz.
- Sosyal gerçekleri anlatırken toplumdaki çirkinlikler ve olumsuzluklar anlatılır. Yoksul işçi, köylü, ayyaş, hırsız, fahişe anlatılan kişilerdir.
- Kahramanlar kendi sosyal çevrelerinin dil özellikleriyle konuşturulur.
- Argo sözcükler vardır ve sokak dili o zamana kadar görülmedik biçimde eserlere yansır.
- Kişilerin psikolojileri ortaya konmak için ayrıntılı tasvirler yapılmış.
- Dil doğal ve yalındır.
- *Ana ilke:* Sanat doğanın kopyası olmalıdır.
- Yazarlar kendi dönemlerinin gerçeklerini anlatmak için vardır.
- Kişinin duygu ve düşüncelerinden önce fizyolojik yapısı incelenir.
- Akımın olduğu dönemlerde toplumdaki düzensizlikten dolayı eserlerde kötümser bir hava sezilir. Bu da eserlere yansır.
- Akımın etkileri roman ve tiyatrodaki görülür.

Not: Herhangi bir akıma tepki olarak doğmamış, Realizm'in ileri safhası olarak ortaya çıkmıştır

TEMSİLCİLERİ

1. Emile Zola

2. Guy de Maupassant
3. John Steinbeck
4. Alphonse Daudet
5. Henrik İbsen
6. Edmon ve Jules
7. Goncourt Kardeşler

TÜRK TEMSİLCİLER

1. Nabizade Nazım
2. Hüseyin Rahmi Gürpınar
3. Selahattin Enis

PARNASİZM

ÖZELLİKLERİ

- Realizmin şiire yansımış şekline denir.
- Şiirde gerçekçilik demektir.
- Parnasizm, hayalci ve duygucu romantik şiirlere karşı bir tepkidir.
- Şiire çok emek harcamışlar ve bir kuyumcu titizliğinde çalışmışlar. Yani şiir yazmak bir araç değil, amaçtır.
- Ölçü, kâfiye, ses uyumu çok önemsenmiştir.
- Güzel şiir faydalı şiirden daha önemlidir.
- “Sanat için sanat” görüşü benimsenmiş. Toplum sorunlarıyla ilgilenilmemiştir.
- Seçkin kişilere seslenen bir edebiyat akımıdır.
- Eski Yunan ve Latin mitolojisine yeniden dönüşmüştür.
- Şairler kişiliklerini eserlerine yansıtmamış.
- Gözlemlere dayanılarak dış dünya şiirleştirilmiş.
- Bazı şairler felsefi düşüncelere, bilim ve fene yer vermişler.
- Dil açık ve yalındır.
- Parnasizm yalnızca bir şiir akımıdır.

TEMSİLCİLERİ

1. Theophile Gautier
2. Theodore Banville
3. Leconte de Lisle
4. Jose Maria de Heredia
5. François Coppee

TÜRK TEMSİLCİLER

1. Yahya Kemal
2. Tevfik Fikret

SEMBOİZM

- 1880’li yıllarda Fransa’da ortaya çıkar.
- Realizm, Natüralizm ve özellikle de Parnasizm akımına tepki olarak doğar.
- Sembolizmin önünü açan ilk güçlü hareket Dekadizm’dir. (Çöküşçülük)

ÖZELLİKLERİ

- Sembolist şairlere göre dış dünya olduğu gibi anlatılamaz Çünkü duyularımız bize dış dünyayı değiştirerek ulaştırır. Yani Realizm ve Natüralizm mümkün değildir.
- Gördüklerini değil, gördüklerinden sezdiklerini yansıtmışlardır.
- Sanatçılar duyduklarını, iç dünyalarında hissettiklerini simgelerle anlatırlar. Simge de anlatımın kapalı olması demektir.
- Sembolist şairler şiirde mecazlı anlatımlara, benzetmelere, hayallere geniş yer vermişlerdir.
- Sembolist şairlere göre iyi şiir herkesçe farklı yorumlanan kapalı şiirlerdir.
- Şairin amacı anlatmak değil, telkinde bulunmaktır.
- Sembolist şiirlerde musiki çok önemsenmiş; şiirde musiki öz ile biçim arasındaki uyum kabul edilmiştir.
- Sembolistlere göre biçim tek başına hiç önemli değildir.
- Serbest müstезat, sone, terzarima biçimlerini klasik nazım biçimlerinin yerine kullanmışlar; kafiyei önemsiz görmüşlerdir.
- “Sanat sanat için” görüşü benimsenir.

Not: Akımın müjdecisi akım ortaya çıkmadan ölen Baudelaire; kuramını ortaya koyan Mallerme’dir

Not: Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı... gibi şairler de yer yer bu akımdan etkilenmişlerdir.

TEMSİLCİLERİ

1. Charles Baudelaire
2. Stephane Mallerme
3. Paul Verlaine
4. Arthur Rimbaud
5. Paul Valery
6. Maurice Maeterlinck
7. Jules Lafogues
8. Jean Moreas
9. Regnier

TÜRK TEMSİLCİLER

1. Cenap Şehabettin
2. Ahmet Haşim

EMPRESYONİZM (İzlenimcilik)

ÖZELLİKLERİ

- 19. yy.ın sonlarında Fransa’da ortaya çıkan bir akımdır.
- Dış dünyanın sanatçıda bıraktığı izlenimleri yansıtmayı amaçlar.
- Anlatmak istedikleri kendi iç dünyalarıdır.
- Şiirde ölçü, uyak önemsizdir.
- “Sanat için sanat” anlayışı benimsenmiştir. Bu nedenle toplumcu olmayı reddederler.
- En çok şiir ve tiyatrodan görülür.

- Önce resimde sonra edebiyatta görülen bir akımdır.

TEMSİLCİLERİ

1. Arthur Rimbaud
2. Paul Verlaine
3. Hopkins
4. Rilke

TÜRK TEMSİLCİLER

1. Cahit Sıtkı Tarancı
2. Ahmet Muhip Dıranas

EKSPRESYONİZM (Dışa Vurumculuk)

ÖZELLİKLERİ

- 20. yy.in başlarında Almanya’da görülür.
- Natüralizmin doğayı olduğu gibi kabul edişine, Empresyonizmin dış dünyaya bağlılığına tepkidir.
- Empresyonizmde dış dünya anlatılır. Bunlarda ise insanın iç dünyasındaki dışa vurulur. Yani sanatçının ruhi durumu ön plana çıkarılarak tabiat ve eşya ikinci plana atılır.
- Ekspresyonistlere göre, sözün müthiş bir yaratıcı gücü vardır söz dünyayı değiştirme gücüne sahiptir.
- Önce resimde sonra edebiyatta görülen bir akımdır.

TEMSİLCİLERİ

1. O’neil
2. Franz Kafka
3. T. S. Eliot
4. J. Joyce
5. Franz Werfel
6. George Kaiser

KÜBİZM

ÖZELLİKLERİ

- 20. yy.in başlarında Empresyonizme tepki olarak doğmuştur.
- Dış dünyadaki nesneleri olduğu gibi değil bunun yanında görülmeyen yanlarını da konu alır.
- Hem görünüş hem de düşünceleri anlatır.
- Eşyaların geometrik yapılarını ön planda tutarlar.
- Önce heykel ve resimde sonra edebiyatta görülür.

TEMSİLCİLERİ

1. Picasso
2. M. Jacop
3. Apollonaire
4. Juan Gris
5. Georges Braque

FÜTÜRİZM (Gelecekçilik)

ÖZELLİKLERİ

- İtalyan şair Marinetti’nin 1909’da Fransa’da yayımladığı bildiriyle ortaya çıkar.
- Yaşamın sürekli ve hızlı bir biçimde değiştiğini ve sanatın da buna uyması gerektiğini söyler. Yani geçmişe bir tepkidir.
- Geleneksel sanat anlayışına karşıdır. Yeni anlatım yollarının bulunması gerektiğini belirtir.
- Önce şiir sonra resim en son da heykelde görülür.
- Ölçü, uyak, geleneksel dil kuralları dışlanır. Serbest nazım biçimleriyle ve yepyeni sözcüklerle eserler vermeyi amaçlarlar.
- Makine, hız, uçak, tren, savaşın güzelliği övülmüştür.

TEMSİLCİLERİ

1. Marinetti
2. Mayakovski
3. Nazım Hikmet

DADAİZM

ÖZELLİKLERİ

- 1916’da İtalyan Şair Tristan Tzara tarafından ortaya atılmış bir edebi akımdır.
- Her türlü geleneğe, kurala karşı çıkmıştır. Kurlsızlık kuraldır.
- Kişileri aklın esaretinden kurtarmak isterler.
- Sözcükler bilinen anlamlarının dışında kullanılmalıdır.
- Yıkma istedikleri kurallar yerine ne koyacaklarını belirleyememişlerdir.
- Kendi aralarında bile uzlaşamayan, her toplantıları bir kavgaya sahne olan ve toplantıları polisler tarafından dağıtılarak bitirilen bir akımdır.

TEMSİLCİLERİ

1. Tristan Tzara

SÜRREALİZM

ÖZELLİKLERİ

- 1924’te Fransız şair ve Akıl Hastalıkları Doktoru Andre Breton tarafından ortaya atılan akımdır. Fransa’da ortaya çıkar ve tüm Avrupa’ya yayılır.
- “Gerçeküstücülük” diye bilinir.
- Sürrealistlere göre bilinçaltı sanatın asıl kaynağıdır. Aklın, mantığın kontrolünde yazılan eser sahtedir.
- Bilinçaltı düşünceleri sanata aktarmayı amaçlar. Bunun için de Freud’un “Psikanaliz Kuramı”ndan etkilenmiştir.
- Yazar her türlü sosyal, ahlaki, kişisel çizgiden kurtulup içbenliği serbest bırakmalıdır.

TEMSİLCİLERİ

1. Andre Breton
2. Philippe Soupault
3. Luis Aragon
4. Paul Eluard

5. Rene Crevel
6. Rene Char
7. Benjamin Perret

TÜRK TEMSİLCİLER

1. Garipçiler
2. Bazı II. Yeni şairleri

EGZİSTANSİYALİZM (Varoluşçuluk)

ÖZELLİKLERİ

- 1927’de Alman Filozofu Martin Heidegger tarafından felsefi görüş olarak ortaya atılan bu görüş II. Dünya savaşı sırasında Fransız sanatçı Jean Paul Sartre tarafından edebiyata uyarlanmıştır.
- Descartes’in “Düşünüyorum, öyleyse varım.” görüşüne dayanır.
- Bu akıma göre “var oluş”, “öz”den önce gelir. Yani kişi önce dünyaya gelir, var olur; sonra da kendi değerlerini yine kendisi yaratarak “öz”ünü ortaya koyar.
- Her şartta insan hürdür ve kendi kararlarını kendi vermelidir ve kararlarıyla kendini kurtarır.
- Egzistansiyalistler bir çeşit bunalım içindedir ve oluşturdıkları edebiyata da “Bunalım Edebiyatı” derler.

TEMSİLCİLERİ

1. Jean Paul Sartre
2. Albert Camus
3. Simone de Beauvoir
4. Gabriel Mercel

EDEBİ AKIMLARIN TEMSİLCİLERİ

Hümanizm	Klasisizm	Romantizm
1. Dante 2. Petrarca 3. Boccaccio 4. Rebalais 5. Montaigne 6. Ronsard Mevlana Yunus Emre	1. Racine 2. Corneille 3. Moliere 4. Boileau 5. La Fontaine 6. La Rochefoucault 7. La Bruyere 8. Descartes 9. Pascal 10. Madam de La Fayette 11. Fenelon Şinasi Ahmet Vefik Paşa Ali Bey	1. V. Hugo 2. J: J: Rousseau 3. Lamartine 4. Chateaubriand 5. Alfred de Musset 6. Goethe 7. Schiller 8. Shekespeare 9. Byron 10. A. Dumas Pere 11. George Sand 12. Voltaire 13. Shelly 14. Puşkin N. Kemal Ahmet Mithat Efendi A. Hamit Tarhan
Realizm	Naturalizm	Parnasizm
1. Balzac 2. Standhal 3. Gustave Flaubert 4. Dostoyevski 5. Tolstoy 6. A. Çehov 7. M. Gorki 8. Daniel de Foe 9. Charles Dickens 10. Ernest Hamingway 11. Jack London 12. Mark Twain 13. Maupassant **** R. Mahmut Ekrem S. Sezai H. Ziya Uşaklıgil M. Rauf	1. Emile Zola 2. Edmon de Jules 3. Alphonse Daudet 4. Guy de Maupassant 5. John Steinbeck 6. Henrik İbsen 7. Goncourt Kardeşler Nabizade Nazım H. Rahmi Gürpınar Selahattin Enis	1. Theophile Gautier 2. Theodore Banville 3. Leconte de Lisle 4. Jose Maria de Heredai 5. François Coppee Yahya Kemal Tevfik Fikret

SEMBOLİZM	EMPRESYONİZM	EKSPRESYONİZM
1. Charles Baudelaire 2. Stephane Mallarme 3. Paul Verlaine 4. Arthur Rimbaud 5. Paul Valery 6. Maurice Maeterlink Cenap Şehabettin Ahmet Haşım	1. Paul Verlaine 2. Arthur Rimbaud C. Sıtkı Tarancı Ahmet Muhip Dıranas	1. O'neil 2. F. Kafka 3. T: S: Eliot 4. J. Joyce
Kübizm	Fütürizm	Dadaizm
1. Picasso 2. M.Jacop 3. Apollonaire	1. Marinetti 2. Mayakovski Nazım Hikmet	1. Tristan Tzara
Sürrealizm	Egzistansiyalizm	
1. Andre Breton Garipçiler İkinci Yeniler (Bazıları)	1. Jean Paul Satr 2. Albert Camus 3. Simone de Beauvoir	

AKIMLARLA İLGİLİ BİLİNMESİ GEREKEN ÖNEMLİ İFADELER

1

Klasisizm

- Akıl, sağduyu
- Kaynak Eski Yunan ve Latin
- Seçkin ve olgun insanlar, soylu, yüksek zümre
- Erdem, ahlâk
- Sadece insan anlatılır
- Boileau
- Racine
- Corneille
- Moliere

2

Romantizm

- Klasisizme tepki
- Duygular, hayal
- Kaynak tarih ve toplum
- Halk
- Din
- Doğa
- Zıtlıklar (ak-kara)
- Dram
- V. Hugo, J. J: Rousseau, Goethe, Schiller, Namık Kemal

3

Realizm

- Romantizme tepki
- Gerçek
- Gözlem ve araştırma
- Fotoğrafçı gerçekçilik
- Betimlemeler ayna gibi yansıtır
- Belge
- Balzac, Stendhal, Gustave Flaubert

4

Natüralizm

- Realizmin ileri safhası
- Deney
- Bilim adamı
- Laboratuvar
- Soyaçekim
- Determinizm
- Kötü ve çirkinlikler
- Sarhoş, ayyaş, hayat kadını
- Argo
- Nesnellik
- Emile Zola

5

Parnasizm

- Realizmin şiire yansıması
- Romantik şiire tepki
- Şekil ve biçime önem
- Plastik sanatlar
- Şiirdeki kuyumculuk
- Theophile Gautier
- Theodore Banville

6	Sembolizm	• Parnasizme tepki • Musiki • Kapalı anlam • Simgecilik • Her okuyanın faklı anlaması • Baudelaire, Verlaine, Ahmet Haşim
7	Empresyonizm	• İzlenimcilik
8	Ekspresyonizm	• Empresyonizme tepki • Dış dünya insanın iç dünyası ile birleşir. • Dışa vurum
9	Kübizm	• Görüneni aynı zamanda görünmeyen yönleriyle anlatma • Görünüş ve düşünce birlikteliği
10	Fütürizm	• Değişim • Geleneğe karşı olma • Makineleşmek • Marinetti • Mayakovski • Nazım hikmet
11	Dadaizm	• Kuralsızlık • Tristan Tzara
12	Sürrealizm	• Gerçeküstü • İrade dışı • Bilinçaltı • Andre Breton
13	Egzistansiyalizm	• Varoluş • Felsefe • Düşünüyorum, öyleyse varım • Jean Paul Satre

BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

Osmanlı Devleti 1800'lü yıllarda askeri, ekonomik ve siyasal açıdan zayıflamaya başlar. Bu nedenle gençleri Batı'ya okumaya gönderir. Bu gençler gittikleri yerlerde edebiyatı tanır ve edebiyatta gelişmenin öncüsü olurlar. Gördüklerini Türk edebiyatına uygulamaya başlarlar. Osmanlı'da değişim önce siyasi alanda başlar. 1839'da Tanzimat Fermanı yayımlanır. 1860'tan sonra da edebiyatımızda yeni bir dönem başlar.

Tanzimat Dönemi Edebiyatı'nın Oluşumu

Modernliğin Öncüleri (Şinasi, Akif Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa, Sadullah Paşa, Beşir Fuat, Ahmet Mithat, Samipaşazade Sezai, Tevfik Fikret)

Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme hareketleri halkın değil, daha çok yönetici sınıftan kişilerin isteğiyle ortaya çıkmıştır. Batı'da ortaya çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nu etkileyen zihniyet devriminin temelinde yatan kavramlar ve düşünce akımları şunlardır: Rönesans, Reform, Pozitivizm, Teknoloji, Bilim, Hukuk

Yenileşme hareketleri yüzü dünyaya dönük, akılcı, iradeli bireyler yetiştirmeyi; bilime ve teknolojiye önemle eğilmeyi esas alıyordu. Bu amacın donanımlı edebi ve düşünsel anlamdaki ilk temsilcisi Şinasi'dir. Şinasi, dünyaya, topluma bir Türk Rönesansçısı gibi bakar, "aklı", "hukuk"u "medeniyet"i öne çıkarır. Mustafa Reşit Paşa için yazdığı kasidelerde yenilik düşüncelerini ortaya koyar. Bu düşünceleri Auguste Comte'un pozitivist dünya görüşünün yansımaları gibidir.

Osmanlı toplumunun dünyaya bakışıyla modernizmin "akla uygunluk" ilkesi arasındaki karşıtlık ve bunun sonucunda çıkış yolu bulamayan aydınlar da ortaya çıkan boşluk duygusu özellikle Akif Paşa'nın divan şiirinin söz oyunlarından yararlanarak yazdığı "Adem Kasidesi"nde kendini gösterir.

Namık Kemal de iradi bir insan tipolojisi yaratmaya dönük tutumu ve katılımcı bir yönetimden yana tavır almasıyla modernliğin öncüleri arasında yer alır. Ziya Paşa da çok tutarlı olmamakla birlikte, özellikle şiir ve inşa adlı makalesiyle yeniliğe önemli katkılar sunmuştur.

Sadullah Paşa, 19. Asır adlı manzumesinde Orta çağ'a özgü geleneksel dünya görüşünü eleştiri ve teknolojik gelişmesine hayranlık duyduğu Batı'nın pozitivist düşün-cesini över. Eşitlik, insan hakları, bilim gibi kavramları öne çıkarır, Doğu medeniyetlerinin geri kalmışlığını ortaya koyar. İlerlemek için Batı'nın örnek alınması gerektiğini savunur.

Fizik ve kimya bilimlerindeki mekanizmanın aynısının hayatta da mevcut olduğunu savunan, metafizik görüşleri reddeden Beşir Fuat da modernliğin öncü isimlerindendir. Beşir Fuat Batı'daki pozitivist düşünce kazanımlarını, çevirileri ve makaleleriyle Osmanlı toplumuna aktarmaya çalışmıştır. Bir nevi ansiklopedi niteliğindeki eserleriyle Ahmet Mithat, yenileşme çabalarını sosyal bir fon olarak eserlerinde kullanan Samipaşazade Sezai, toplumsal bilinçaltını imgeleriyle uyarmaya çalışan Servet-i Fünun şairi Tevfik Fikret de modernliğin öncüleri arasında sayılabilir.

Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başlayan "Batılılaşma Dönemi Türk Edebiyatı'nın hazırlık dönemi" Tercüman-ı Ahval gazetesinin yayımlanmasına (1860) kadar sürer.

TANZİMAT DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (1860-1895)

Not:Tanzimat edebiyatı bir topluluk edebiyatı değildir. Bir grubun topluluk olabilmesi için ya ortak bir yayın organının olması ya da bir bildiri yayınlaması gerekir.

Not: Tanzimat döneminde edebiyatımıza giren türler:

- * Gazete
- * Tiyatro
- * Makale
- * Roman
- * Öykü
- * Eleştiri

Tanzimat'ta Roman ve Öykünün Özellikleri

- * Bu döneme gelinceye kadar Türk edebiyatında roman ve öykü yoktur. Bu türlerin yerini mesneviler tutar.
- * Ş. Sami ile başlamış, A. Mithat'la gelişmiştir.
- * Romanlar teknik bakımdan oldukça zayıftır. Eserin akışı kesilir ve okuyucuya bilgi verilir. (Ahmet Mithat Efendi)
- * Konu günlük yaşam ve tarihtir. Körü körüne Batı hayranlığı, esaret, gelenek baskıları işlenir
- * Geleneksel meddah hikâyelerinin dil ve anlatım tekniği uygulanır.
- * Romantizmin etkisinde kalan sanatçıların eserlerinde tesadüflere sıkça yer verilmiştir
- * Sanatçılar kişiliklerini eserlerine yansıtmışlardır.
- * Kahramanlar ya iyi ya da kötüdür, tüm yönleriyle anlatılmaz.
- * 1. dönemde tasvirler çok uzun; 2. dönemde kısadır.
- * Realist ve Natüralist akımdan etkilenen R. M. Ekrem, S. Sezai ve N. Nazım (II. Dönem yazarları) olayları gerçekçi bir açıdan ele alıp gözleme önem vermişler.
- * Anadolu ihmal edilmiştir. Olaylar genellikle İstanbul çevresinde geçer; ancak N. Nazım ilk kez köy romanı yazmıştır.

- * Roman türü Tanzimat II. Dönemde gelişe de Batılı anlamda ilk roman örnekleri Servet-i Fünûn döneminde Halit Ziya tarafından (Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu) yazılacaktır.

Roman ve Öyküyle İlgili Önemli Bilgiler

- * Tanzimat'ta ilk çeviri roman Yusuf Kâmil Paşa'nın Fenelon'dan çevirdiği "Telemaç" adlı eserdir. Daha sonra "Sefiller" "Mağdurin" adıyla, "Robenson Crouse" ise "Robenson" adıyla Şemsettin Sami tarafından çevrilir.
- * İlk yerli roman "Taaşuk-u Talat ve Fitnat" 1872'de Şemsettin Sami tarafından yazılır.
- * İlk edebi roman "İntibah" N. Kemal'e aittir.
- * İlk tarihsel roman "Cezmi" N. Kemal'e aittir.
- * İlk köy gerçeğini anlatan roman "Karabibik" N. Nazım'a aittir. Bu roman uzun öykü olarak da kabul edilir.
- * İlk polisiye roman Esrar-ı Cinayet Ahmet Mithat Efendi
- * İlk macera romanı Ahmet Mithat Efendi'nin Hasan Mellah adlı eseridir.
- * Edebiyatımızdaki ilk realist roman yazılış bakımından Recaizade Mahmut Ekrem'in "Araba Sevdası" (1886); yayımlanış bakımından Sami Paşazade Sezai'nin "Sergüzeşt" (1889). "Araba Sevdası"nın yayın tarihi: 1895'tir.
- * İlk tezli roman "Zehra" Nabizade Nazım
- * İlk öykü örneklerini "Müsameretname" Emin Nihat yazmıştır. Ancak Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayet ve Küssadan Hisse adlı eserleri de ilk öykülerden kabul edilir.
- * Samipaşazade Sezai'nin "Küçük Şeyler" adlı öykü kitabı Batılı anlamda ilk öyküdür.

Tanzimat'ta Şiir

Şiir de düz yazı kadar önemlidir.

Tanzimat'ta Şiirin Özellikleri

- İlk dönemde Divan edebiyatı nazım şekilleri kullanılmış; ikinci dönemde Batı edebiyatından getirilen nazım şekilleri kullanılmış. A. Hamit Tarhan serbest ölçüyle şiirler yazmıştır.
- Her iki dönemde de aruz kullanılmış; ancak hece de denenmiştir.
- Nazım birimi beyittir.
- Konu alabildiğine genişlemiş ve değişmiştir, yeni konular işlenmiştir. Konuların sınırsızlaşması 2. dönemde.
- Şiirlere konuyu karşılayan başlıklar ilk kez dönemde vermeye başlanmıştır.
- Divan edebiyatında parça güzelliği varken Tanzimat'ta beyitler arasında konu bütünlüğü sağlanmış.
- İlk dönemde siyasal ve toplumsal sorunlar; ikinci dönemde bireysel ve duygusal konular işlenmiştir.
- İlk dönemde dil sade, ikinci dönemde ağırdır.
- 1. Dönem şairleri Divan edebiyatını yıkmaya çalışmış, 2. Dönem şairleri ise Divancılar gibi düşünmüştür.
- 1. dönem şiiri dışı, 2. dönem şiiri içi dönüktür.

- Şiirdeki değişimin temeli Şinasi'ye aittir. İlk şiir çevirilerini La Fontaine'den yapmıştır.
- 2. Dönemde Recaizade'nin "Kulak için uyak" görüşü benimsenmiştir.
- Her iki dönemde de Romantizm akımı benimsenir.

Tanzimat'ta Tiyatro

- Tanzimat'a kadar edebiyatımızda Batılı anlamda tiyatro yoktur. Fransa'da tiyatroyu tanıyan Tanzimat sanatçıları tiyatronun etki gücünü görünce bu türü ülkeye getirir.
- İlk tiyatro eseri olan "Şair Evlenmesi"ni (Görücü usulü evlilik - Töre komedisi) Şinasi yazar(1859). Bu eser 1860'ta yayımlanır.
- Sahnelenen ilk tiyatro eseri N. Kemal'in "Vatan yahut Silistre" adlı eseridir.
- Komedyalarda Klasizm, dramlarda Romantizm'in etkisi görülür.
- Bu dönemde çoğunlukla aile, gelenek, görenek, vatan sevgisi gibi konular işlenir.
- Dil diğer türlere göre daha sade ve konuşma diline yakındır.
- Komedielerde Moliere'in yani Klasizm'in; dramlarda V. Hugo'nun yani Romantizm'in etkisi görülür.
- A. Vefik Paşa, Moliere'den çevirileriyle ün yapar.
- N. Kemal, tiyatroyu okul olarak görüp halkı eğitmeyi amaçlar.
- A. Hamit Tahran oynanmak için değil okunmak için yazdığı tiyatrolarıyla tanınır.
- Ali Bey komediyi ön plana çıkaran diğer tiyatro yazarıdır.

Tanzimat'ta Eleştiri

Tanzimat'a kadar edebiyatımızda Batılı anlamda eleştiri yoktur. Öncüleri N. Kemal ve Z. Paşa olur. Z. Paşa Hürriyet gazetesinde "Şiir ve İnşa" (1868) makalesini yazar ve Divan edebiyatını yerden yere vurur. Daha sonra düşüncesini değiştirir ve "Harabat Mukaddimesi"ni (1874) yazar ve Divan edebiyatını över. N. Kemal Divan edebiyatını Tasvir-i Efkâr'da yayımlanan yazısında eleştirir. Daha sonra Z. Paşa'nın görüşlerini "Tahrib-i Harabat" ve "Takip adlı eserleriyle eleştirir; Divan edebiyatına karşı çıkar. Eleştiri R. M. Ekrem'in "Talim-i Edebiyat" adlı eserinden sonra gelişir. R. M. Ekrem ile M. Naci arasında tartışma başlar. R. M. Ekrem "Zemzeme" ve "Takdir-i Elhan" adlı eserlerinde M. Naci'yi eleştirir. Daha sonra M. Naci de bu eleştirileri cevaplar ve eleştirilerini "Demdeme" adlı eserinde toplar. (M Naci Divan edebiyatını savunur, R. M. Ekrem Batılı anlayışı savunur.)

Not: Edebiyatımızdaki ilk eleştiri Namık Kemal'in Tahrib-i Harabat adlı eseridir.

Tanzimat'ta Gazetecilik

- Bu dönemde gazete halkla iletişim kurmanın en önemli aracı kabul edilir.

- İlk resmi gazete 1831’de devlet eliyle çıkarılan Takvim-i Vekayi’dir.
- Ceride-i Havadis yarı resmi bir gazetedir. 1840’ta İngiliz Churchill tarafından çıkarılır.
- İlk özel gazete 1860’ta Şinasi ve Agâh Efendi tarafından çıkarılan Tercüman-ı Ahval’dir.
- 1862’de Şinasi tek başına Tasvir-i Efkâr’ı çıkarır.
- 1868’de Namık Kemal ve Ziya Paşa Londra’da Hürriyet gazetesini çıkarır. (Topraklarımız dışında çıkan ilk gazetedir.)
- Namık Kemal yurda dönünce İbret (1871) gazetesini çıkarır.
- 1878’de Ahmet Mithat Efendi Tercüman-ı Hakikat adlı gazeteyi çıkarmıştır.
- 1872’de Ahmet Mithat Efendi Devir adlı gazeteyi çıkarmıştır.
- 1872’de Ahmet Mithat Efendi Bedir adlı gazeteyi çıkarmıştır.
- İlk mizah gazetesi “Diyoben”dir. Teodor Kasap ve arkadaşları çıkarmıştır. (1869)
- Tercüman-ı Şark Şemsettin Sami
- Dönemin diğer gazeteleri: Muhbir (1866), Basiret (1869)...

TANZİMAT SANATÇILARININ ORTAK ÖZELLİKLERİ

- * Bilim taraflısı,
- * Gelişmeyi arzulayan,
- * Fransız kültürüyle yetişmiş
- * Fransızca’yı çok iyi bilen
- * Devlet adamı, gazeteci ve sanatçı kimliğinin hemen hemen hapsini taşıyan
- * Sanattan çok fikir adamı özelliği gösteren aydın kişilerdir.

TANZİMAT SANATÇILARI	
1. DÖNEM	Akımı
İbrahim Şinasi	Klasisizm
Namık Kemal	Romantizm
Ziya Paşa	-----
Ahmet Mithat Efendi	Romantizm
Ahmet Vefik Paşa	Klasisizm
Şemsettin Sami	Romantizm
2. DÖNEM	
Recaizade M. Ekrem	Romantizm ve Realizm
Abdülhak H. Tahran	Romantizm
Samipaşazade Sezai	Realizm
Nabizade Nazım	Natüralizm
Muallim Naci	-----
Direktör Ali Bey	Klasisizm

TANZİMAT 1. DÖNEM

Bu dönem 1860’ta ilk özel gazetemiz olan Tercüman-ı Ahval’in çıkarılmasıyla başlar ve 1876’ya kadar sürer.

Özellikleri

1. Batı’dan özellikle Fransız edebiyatından etkilenmişlerdir.
2. Sanat toplum içindir. Yani edebiyat halkı eğitmek için araçtır.
3. Edebiyatı fikirleri yaymada bir araç olarak görmüşlerdir.
4. Konuşma dili yazı dili haline getirilmeye çalışılır.
5. Dilde sadeleşme amaçlanır; ama başarısızdır.
6. Olayların akışında tesadüfler büyük yer tutar.
7. Sanatçıların tamamı şair, gazeteci, devlet adamı gibi çok yönlü insanlardır.
8. Şiirde hürriyet, adalet, eşitlik gibi kavramlar edebiyatta ilk kez işlenir.
9. Aruz şiire hâkimdir; ancak hece de kullanılır.
10. Şiirde konu bütünlüğüne önem verirler. Yani biçimden çok konu önemsenmiştir.
11. Eski nazım biçimleriyle yeni konular işlendi.
12. Düzyazı türünde kölelik, cariyelik, esirlik, alafangalık, yanlış batılılaşma konuları işlenir.
13. Tiyatro ve gazeteye büyük önem verilir.
14. Nesirde noktalama işaretleri ilk kez kullanılmıştır.
15. Eserler taklit olduğu için eserlerde tam bir başarı yoktur.

1. Dönem Sanatçıları

1- ŞİNASİ (1826–1871)

- * Batı edebiyatı yolunda eser veren ilk Türk sanatçısıdır.
- * İlk tiyatro eserini yazdı (Şair Evlenmesi)
- * Noktalama işaretlerini ilk defa kullandı.
- * İlk özel gazeteyi çıkardı. (T. Ahval 1860)
- * La Fontaine’den fabl çevirileri yaptı (ilk çeviri).
- * Lamartine’den şiir çevirileri yaptı.
- * İlk folklor incelemesini yaptı (Durub-u Emsal-i Osmanî). (Atasözleri derlemesi)
- * Şiirlerinde konu birliğine ve bütün güzelliğine önem verdi.
- * Halk için yazmaya önem verir.
- * Dilde sadeleşme hareketinin öncüsü oldu.
- * Devlet adamı, sanatçı ve gazetecidir.
- * “Tercüman-ı Ahval Mukaddimesi” adlı ilk makaleyi yazdı.
- * Tek başına Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkardı.
- * Klasisizmin etkisiyle akıl ve sağduyuya önem verdi.
- * Roman ve öykü türünde eser vermemiştir. (Ziya Paşa ile ortak özelliğidir.)

Eserleri:

* Tercüme-i Manzume (Çeviri şiir)

Racine, Lamartine, Gilbert ve Fenelon’dan yaptığı şiir çevirileri vardır. Bu eser Fransızcadan Türkçeye ilk şiir çevirileri kabul edilir. Eserde hem çeviri hem de şiirlerin asılları vardır.

* Şair Evlenmesi

Türk edebiyatında Batılı anlamda yazılan ilk tiyatro eseridir. Oyun tek perdelik ve beş bölümden oluşan bir töre komedisidir. Kahramanlar halktan seçilmiştir. Görücü usulü evliliğin zararları anlatılır. Eserde meddah geleneğinden yararlanılır.

* **Müntehat-ı Eşar**

Şiirlerini topladığı eser

* **Durub-u Emsal-i Osmaniye**

Osmanlı atasözlerinin derlendiği eser

* **Müntehat-ı Tasvir-i Efkar**

2- Ziya Paşa (1825–1880)

- * Hem devlet adamı hem de iyi bir şairdir.
- * Sürekli olarak eski-yeni çatışması yaşar.
- * Divan tarzı şiirlerde daha başarılıdır.
- * Biçimde eskiye bağlı kalmayı kabul etse de konu olarak yeni konuları benimsedi. Hece ölçüsüyle bir şiir yazmıştır.
- * Düşünce ve fikir şiirini edebiyatımıza uyguladı.
- * “Şiir ve İnşa” makalesinde eski edebiyatı yermiştir. Halk dilinin yazı dili olmasını savunmuş.
- * “Harabat” antolojisi bu fikirlerinden vazgeçtiği dönemdir. (Harabat’ın önsözünde divan edebiyatını övünce N. Kemal ile araları açılır.)
- * Eserlerinde ve kişiliğinde bir ikilem görülür.
- * Bağdatlı Ruhi’den esinlenerek yazdığı “Terkib-i Bent ve Terci-i Bent”leriyle ünlüdür.
- * Hece ölçüsüyle yazdığı bir türküsü vardır.
- * Roman, öykü ve tiyatro türünde eser vermemiştir.

Eserleri:

- * Zafer-name: Nazım, nesir karışık hiciv.
- * Harabat (Antoloji): Divan şiirini övdüğü eser.
- * Eşar-ı Ziya: Şiirlerini topladığı eser.
- * Endülüs Tarihi: (Çeviri)
- * Rüya: Edebiyatımızdaki ilk mülakat eseridir. Nesir biçimindedir.
- * Emile: (Çeviri)
- * Defter-i A’mal: (Çocukluk anıları)
- * Engizisyon Tarihi:
- * Veraset Mektupları: Ali Paşa’yı eleştirdiği eser

3- Namık Kemal (1840–1888)

- * Yaşamı boyunca siyasal nedenlerden dolayı sürgün yaşamıştır.
- * “Vatan Şairi” diye anılır.
- * Sesi en gür şair olarak bilinir.
- * Şiirlerinde “vatan, millet, hürriyet konularını işler.
- * Divan edebiyatı tarzında şiirler yazarken gazeteciliğe başlar, makalelerinde toplumsal sorunlar işlenir.
- * Mecazlardan, söz oyunlarından arınmış bir şiir dili yaratmaya çalışır.

- * Ziya Paşa ile birlikte Londra’da “Hürriyet” gazetesini çıkarır (1868). Yurda döndükten sonra “İbret” gazetesini çıkarır (1870).
- * Tanzimat döneminde hemen her türde eser veren güçlü bir sestir.
- * Tasvir-i Efkar’ı Şinasi’den devralır. 1868’de Hürriyet’i 1871’de İbret adlı gazeteyi çıkarır.
- * Aruz ölçüsünü kullanır; ancak heceyle şiir yazmayı da dener.
- * Konularını tarihten ve günlük yaşamdan aldığı tiyatrolarında halkı eğitmeyi amaçlar.
- * “Toplum için sanat” görüşünü benimser.
- * İlk edebi romanı yazar (İntibah)
- * İlk tarihsel romanı yazar (Cezmi)
- * İlk eleştiri yazar.
- * Ziya Paşa’yı eleştirmek için Harabat’ın birinci cildine Tahrir-i Harabat’ı, Harabat’ın ikinci cildine Takip’i yazar.
- * Romantizmin Türk edebiyatındaki babası sayılır.

Eserleri

Tiyatro

- * Vatan Yahut Silistre Sahnelenen ilk tiyatro eseridir. Bu eseriyle halkı galeyana getirdiği iddiasıyla oyun sahnelendiği gün Magosa’ya sürgün edilir.
- * Zavallı Çocuk
- * Gülnihal
- * Akif Bey
- * Celaleddin Harzemşah
- * Karabela

Roman

- * İntibah (Son Pişmanlık) (Sergüzeşt-i Ali Bey)
- * Cezmi

Eleştiri

- * Tahrir-i Harabat
- * Takip
- * İrfan Paşa’ya Mektup
- * Mukaddime-i Celal

Tarih, Biyografi

- * Renan Müdafaaanamesi
- * Kaniye Kalesi: Tiryaki Hasan Paşa’yı anlatır.
- * Silistre Muhasarası
- * Osmanlı Tarihi
- * Büyük İslam Tarihi
- * Evrak-ı Perişan: Selahattin Eyyübi ve Fatih’in monografisini anlatır.
- * Devri İstila: Kanuni’ye kadarki padişahları anlatır.
- * Barika-i Zafer: İstanbul’un fethini anlatır.

Şiir

- * Hürriyet Kasidesi
- * Vatan Mersiyesi
- * Vatan Şarkısı

4- Ahmet Vefik Paşa (1829–1891)

- * Milliyetçilik ve Türkçülük akımlarının ilk temsilcilerinden oldu.
- * Halkın anlayacağı canlı bir dil kullanır.
- * Bursa’da ilk tiyatro binasını (Güllü Agop) açar ve Anadolu’ya tiyatroyu taşır.
- * Ebul Gazi Bahadır Han’dan “Şecere-i Türkî” adlı eseri çeviri yaptı.
- * Dil, tarih ve folklor çalışmaları yaptı.
- * Devlet adamlığı yaptı.
- * Moliere’den çeviriler yaptı ve Tanzimat tiyatrosunu geliştirdi.
- * Lehçe-i Osmanî adlı bir sözlük hazırladı.

Eserleri

- * Cimri (A. V. Paşa’nın çevirdiği ilk oyun)
- * Zor Nikâh
- * Zoraki Tabip
- * Tabib-i Aşk
- * Dekbazlık
- * Merakî
- * Azarya
- * Yorgaki Dandini
- * Savruk
- * Adamcıl
- * Kocalar Mektebi
- * Kadınlar Mektebi
- * Tartuffe

5- Ahmet Mithat Efendi (1844–1912)

- * Değişik devlet kademelerinde görev yapmıştır.
- * Halk için roman anlayışını başlatan isimdir.
- * Bütün eserlerini halkın okuma zevkini geliştirmek için yazmıştır. Yani “Sanat toplum içindir.” görüşünü benimser.
- * Halka bilgi vermek asıl amaçtır. Eserleri sanatsal açıdan değer taşımaz.
- * Hemen hemen her türde eser vermiştir.
- * Edebiyatımızda, çok yazdığı için, “Yazı Makinesi” ve “Hace-i Evvel” diye adlandırılır.
- * Tarih, coğrafya, fizik biyoloji, felsefe, ziraat ve iktisat alanlarında verdiği eserler bile halkı eğitmek içindir.
- * Dili sade; ancak sanat gücü zayıftır.
- * Öykü ve romanlarında meddah tekniğinden yararlanmıştır.
- * Eserlerinde olayların akışını keserek okuyucuya bilgi vermeyi sever. Bu özelliğiyle Hüseyin rahmi Gürpınar’ı etkiler.
- * Eserlerinin çoğunda Romantizmin etkileri vardır.
- * 1878’de Tercüman-ı Hakikat adlı gazeteyi çıkarır.
- * 200’e yakın eser yazmıştır.

Eserleri

- * Letaif-i Rivayet (25 cilt) (Öykü)
- * Küssadan Hisse (Öykü)

- * Hasan Mellah (Roman)
- * Hüseyin Fellah (Roman)
- * Jön Türk (Roman)
- * Henüz On Yedi Yaşında (Roman)
- * Dünyaya İkinci Geliş (Roman)
- * Felatun Beyle Rakım Efendi (Roman)
- * Paris’te Bir Türk (Roman)
- * Süleyman Müslî (Roman)
- * Dürdane Hanım (Roman)
- * Esrar-ı Cinayet (İlk polisiye roman)
- * Karnaval (Roman)
- * Yeryüzünde Bir Melek (Roman)
- * Ahmet Metin ve Şirzad (Roman)
- * Avrupa’da Bir Cevlan (Gezi)
- * Yeniçeriler (Öykü)
- * Obur (Öykü)
- * Zubbetü’l Hakayık: (Siyasi tarih)

6- Şemsettin Sami (1850–1904)

- * Doğu ve Batı dillerini çok iyi bilen Şemsettin Sami dille ilgili çalışmalar yaptı.
- * “Kamus-u Türkî” adlı sözlük en önemli eseridir. Dil çalışmalarıyla tanınmıştır.
- * Orhun Yazıtlarını ve Kutadgu Bilig’i Türkiye Türkçesine çevirdi.
- * Türk dilini sadeleştirmeye çalıştı.
- * İlk yerli roman olan “Taaşuk-u Talat ve Fitnat” (1872) adlı romanı yazdı.
- * Tiyatro, roman, sözlük türünde eserler de verdi.

Eserleri

- * Taaşuk-u Talat ve Fitnat (Roman)
- * Seyyid Yahya (Oyun)
- * Ahde Vefa (Oyun)
- * Gave (Oyun)
- * Kamus-i Türkî (Sözlük)
- * Kamus-i Fransevi (Fransızca-Türkçe sözlük)
- * Kamus-i Alam: (6 cilt ünlüler ansiklopedisi)
- * Sefiller (Çeviri)
- * Robenson Crouse (Çeviri)

TANZİMAT 2. DÖNEM

1876’da başlayıp 1895’e kadar süren dönemdir.

1. “Sanat sanat içindir.” görüşü benimsenir.
2. Fransız edebiyatı örnek alınır.
3. Birinci dönemdeki dilde sadeleşme hareketi son bulur ve ağır bir dil benimsenir.
4. Birinci dönemde halkı eğitmeyi amaçlayan tiyatro bu dönemde oynanmak için değil okunmak için yazılmıştır.
5. Şiirde ölüm, yokluk, hiçlik gibi soyut konular işlenir.
6. Divan edebiyatı nazım şekilleri yerini Batılı nazım şekillerine bırakmaya başlamıştır; ancak Batılı nazım şekillerinin tam olarak edebiyatımıza girişi Servet-i

Fünun dönemindeydir. Abdülhak Hamit Tarhan şiirde serbest biçime yönelik eserler vermiştir.

7. Bireysel konular işlenmiştir.
8. Bu dönemde de birkaç hece denemesi dışında aruz ölçüsü kullanılır.
9. İlk dönemde roman ve öyküde Romantizmin etkisi görülürken bu dönemde Realizm ve Natüralizmin etkileri görülür.
10. İkinci dönemde gerçekçi akımlarında etkisiyle tasvirler kısalmış ve sanatçılar kişiliklerini eserlere yansıtmamıştır.
11. Şiirde R. Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan Romantizmi; düzyazıda R. Mahmut Ekrem, Samipaşazade Sezai ve Nabizade Nazım Realizmi ve Natüralizmi benimsemiştir.
12. Gazetecilik eski işlevini yitirir.

2. Dönem Sanatçıları

1- Abdülhak Hamit Tarhan (1852–1937)

- * Günlük yaşam, aşk, vatan-millet sevgisi, ölüm, tanrı, sonsuzluk, metafizik gibi konularda eserler yazdı.
- * Doğu ve Batı ülkelerinde görevler yaptı ve eserlerine bu ülkelerin kültürlerini yansıttı.
- * Şiirin biçim ve içeriğini değiştirdi. Şiirlerinde ölçü, uyak, cümle yapısı gibi kaygılar taşımaz. Tarhan’dan sonra özdeki değişim biçimde de görülmeye başlandı.
- * Şiir, düzyazı ve şiir-düzyazı karışımı eserler verdi.
- * Sanat için sanat görüşünü benimsedi.
- * Şiirlerindeki tezat onun ayırıcı özelliği olarak söylenebilir.
- * Çok ağır bir dil kullandı.
- * Romantizmden özellikle Shakespeare’den etkilendi.
- * Yaşadığı dönemde en büyük şair (Şair-i Azam) olarak binir.
- * Tiyatrolarında çok ağır ve sanatlı bir dil kullanmıştır. Tiyatro eserlerini oynamak için değil okunmak için yazmıştır.
- * Tiyatrolarının kimini aruz kimini heceyle şiir biçiminde yazmıştır.

Eserleri

Bir kitap hacmindeki uzun şiirleri:

- Sahra (İlk pastoral şiir)
- Divaneliklerim yahut Belde
- Makber
- Ölü
- Hacle
- Bunlar O’dur
- Garam
- Baladan Bir Ses
- Tayflar Geçidi
- Ruhlar
- Bir Sefilenin Hasbıhali
- Validem (Uyaksız ilk şiir örneği)

Şiir Kitapları

- İlham-ı Vatan
- Yedigâr-ı Harp

Tiyatro

- Macera-yı Aşk (Mensur Tiyatro)
- Sabr-ü Sebat (Mensur Tiyatro)
- İçli Kız (Mensur Tiyatro)
- Duhter-i Hindu (Mensur Tiyatro)
- Tarık (Mensur Tiyatro)
- Tezer (Manzum Tiyatro)
- Eşber (Aruzla yazılan ilk manzum tiyatro)
- Nesteren (Heceyle) (Manzum Tiyatro)
- Finten (İlk Piyes) (Mensur Tiyatro)
- Sardanapal (Manzum Tiyatro)
- İbn-i Musa (Manzum Tiyatro)
- İlhan (Manzum Tiyatro)
- Hakan (Manzum Tiyatro)
- Kanuni’nin Vicdan Azabı (Manzum Tiyatro)

2- Recaizade Mahmut Ekrem (1847–1914)

- * Tanzimat ikinci dönem yazarıdır.
- * Servet-i Fünûn edebiyatının kurulmasına öncülük etmiştir.
- * Şiir, roman, hikâye, eleştiri ve oyunlar yazdı.
- * Üç çocuğunu kaybetmiş bir baba psikolojisiyle ölüm konusunu fazlaca işlemiştir. Aşk, yanlış Batılılaşmayı işlediği diğer konulardır.
- * “Güzel olan her şey şiirin konusu olabilir.” diyerek şiirin konusunu genişletti.
- * Eserlerinde divan ve halk şiirinin, Fransız edebiyatının etkileri görülür.
- * “Sanat sanat içindir” görüşüne bağlı kaldı.
- * Ağır ve sanatlı bir dil kullandı.
- * “Kulak için kafiye” görüşünü ortaya atarak bu konuda tartışma başlatmış; “Göz için kafiye ” anlayışında olan Muallim Naci ile giriştiği tartışmadan galip çıkmıştır.
- * Çamlıca Tepesiyle ilgili betimlemeleri Türk Edebiyatında ilk gerçekçi betimlemelerdir.
- * Şiirlerinde Romantizmin, düz yazılarında Realizmin, bazı tiyatro eserlerinde Klasizizmin etkileri görülür.

Eserleri

Şiir

- Yedigâr-ı Şebab
- Pejmurde
- Nağme-i Seher
- Nejat Ekrem
- Zemzeme (Eserin ön sözünde Muallim Naci eleştirilmiştir.)
- Nefrin
- Tefekkür

Tiyatro

- Afife Anjelik
- Vuslat yahut Süreksiz Sevinç
- Çok Bilen Çok Yanılır

- Atala

Roman

- Araba Sevdası (1896- İlk realist roman)

Hikâye

- Şemsa,
- Muhsin Bey

Eleştiri

- Takdir- i Elhan (M. Naci ile kavgalarına neden olan eser; abes, muktebes sorunu),

Ders Kitabı

- Talim-i Edebiyat (Edebiyat Bilgileri)

3- Nabizâde Nazım (1862–1893)

- * Uzun yıllar subay-öğretmen olarak hizmet etmiştir.
- * Realist akımın özelliklerini taşıyan bir yazarımızdır; ancak Natüralist çizgiye de yakındır.
- * Şiir ve roman türünde eserler verir.
- * Kahramanlarını yerel özelliklerine bağlı olarak canlandırmıştır.
- * İlk köy romanı olan “Karabibik” adlı eseri yazar.
- * Karabibik: Realizmin başarılı bir örneğidir. Uzun hikâye özelliği gösterir, kişilerin bulundukları çevreyi anlatan ilk eserdir, ilk psikolojik roman denemesidir(İlk psikolojik roman değildir.).
- * Zehra: Bu roman psikolojik çözümlemeler içermesi bakımından önemlidir.

Eserleri

- * Heves Ettim (Şiir)

Hikâye

- * Bir Hatıra
- * Yedigârlarım
- * Seveda
- * Hâlâ Güzel

4- Sami Paşazade Sezai (1860–1936)

- * Tanzimat döneminin Realist yazarlarındandır.
- * Şiir, roman, tiyatro, hikâye ve mektup türünde eserler verir; ancak ününü Realist çizgideki roman ve öykülere borçludur.
- * Batılı anlamda ilk öykü örnekleri olan “Küçük Şeyler”i yazmıştır.
- * “Sergüzeşt” adlı romanı realizmin etkilerini gösterir. Servet-i Fünun romanına bu eseriyle zemin hazırlamıştır.
- * “Sanat için sanat” görüşünü benimser.

Eserleri

- Roman : Sergüzeşt
- Hikâye : Küçük Şeyler
- Piyes : Şir
- Mektup (Hatıra) : İclal

Anı-Gezi-Söyleşi : Rumuz-u Edep

5- Muallim Naci (1850–1893)

- * Tanzimat edebiyatının eski edebiyat (Divan) geleneğini sürdüren isimdir.
- * Recaizade ile girdiği tartışmalar edebiyatımıza önemli eserler kazandırmıştır.
- * Sade bir dille ve aruz ölçüsüyle yazmıştır.
- * Edebiyatımızda köyden söz eden ilk şiir (Köylü Kızların Şarkısı) ona aittir.

Eserleri:

- Şiir :Ateşpare, Fûrûzan, Şerare, Sünbûle
- Eleştiri :Demdeme
- Anı :Ömer’in Çocukluğu
- Sözlük :Lûgat-ı Naci
- Ders Kitabı: İslahat-ı Edebiye

6- Direktör Ali Bey (1844–1899)

- * Tanzimat tiyatrosuna büyük katkılarda bulunmuş ve “Diyoben” dergisinde mizahi yazılar yazmıştır.
- * Ülkemizde mizahi edebiyatın gelişmesinde büyük payı vardır.
- * Komedi ve Moliere’den çevirileri vardır.
- * Klasizmin etkisinde olduğu söylenebilir.

Eserleri:

- Komedi : Kokona Yatıyor, Misafiri İstiskal, Tosun Ağa
- Çeviri : Ayyar Hamza
- Günlük : Seyahat Jurnalı (Hindistan’a yaptığı yolculuk anlatılır. Günlük türünde ilk.)
- Sözlük : Lehçetü’l Hakayık
- Operet : Letafet

ROMAN ÖZETLERİ

- Eser Adı : İntibah
- Yazarı : Namık Kemal
- Kahramanlar : Ali Bey, Mahpeyker, Dilaşup
- Özellikler : Asıl Adı Son Pişmanlık, Romanın diğer adı Sergüzeşt-i Ali Bey’dir. İlk edebi romandır.

Özet:

Ali Bey iyi eğitilmiş, zengin, kibar biridir. Bir gün Mahpeyker’le tanışır ve ona âşık olur. Mahpeyker kötü yola düşmüştür. Ali Bey’in annesi Mahpeyker’den ayrılması gerektiğini, onun kötü biri olduğunu söylese de Ali Bey buna inanmaz. Annesi Ali Bey’i Mahpeyker’den uzak tutmak için eve Dilaşup adında güzel bir cariye alır. Ali Bey bir gün Mahpeyker’in kötü kadın olduğunu anlar ve yıkılır. Bu arada Ali Bey’i teselli eden Dilaşup’la Ali Bey arasında aşk başlar. Mahpeyker kinci biridir ve bu durumu kendine yediremez. Dilaşup’a iftira atarak onun kötü yola düşmüş bir kadın olduğunu söyler. Dilaşup’u Ali Bey’den ayırıp kötü yola düşürür. Mahpeyker, Ali Bey’i öldürmek için tuzak kurar; ancak kazara Dilaşup’u öldürür. Kendine kurulan tuzağı fark

eden Ali Bey, Mahpeyker'i öldürür. Ali Bey hapse düşer ve kahrından ölür.

Eser Adı : Cezmi
Yazarı : Namık Kemal
Kahramanlar : Cezmi, Adil Giray
Özellikler : İlk tarihsel romandır.

Özet:

Cezmi XII. yüzyılda yaşamış şair ve kahraman bir askerdir. İran'a karşı başlatılan bir savaşa gider. Orada ordusunun yanında bulunan Kırım şehzadelerinden Adil Giray ile tanışır ve dost olur. Adil Giray, İranlıların bir baskınında yakalanır ve esir düşer. İran Şahının karısı Şehriyar, Adil Giray'a aşık olur. Fakat Adil Giray şahın kız kardeşini sever. Kız da buna karşılık verir. Adil Giray İran saltanatını Şiilerin elinden almak için çalışırken aşkına karşılık bulamayan İran şahının karısı, Adil Giray'dan öç almak için bir plan kurar. Şahın kız kardeşi ve Adil Giray bu plan sonucunda ölür; ama şahın karısı da ölür. Adil Giray tarafından kendisine yardım etmesi için yanına çağırıldığı Cezmi de yaralanır.

Eser Adı : Taaşuk-u Talat ve Fitnat
Yazarı : Şemsettin Sami
Kahramanlar : Talat, Fitnat, Hacı Mustafa, Ali Bey
Özellikler : İlk yerli roman, görücü usulü evliliğin sakıncaları anlatılır.

Özet:

Talat küçük yaşta babasız kalır. Fitnat ise annesi öldükten sonra üvey baba yanında yaşamaya devam eder. Ara sıra Hacı Mustafa'nın dükkânına uğrayan Talat, Fitnat'ı görür ve birbirlerine âşık olurlar. Fitnat'ın üvey babası Hacı Mustafa Fitnat'ı Yaşlı ama zengin Ali Bey'le evlendirmek ister. Zorla da olsa Hacı Mustafa istediğini yapar. Fitnat'ı Ali Bey'e verir. Fitnat buna dayanamaz ve intihar eder. Ali Bey, Fitnat'ın boynundaki muskayı açınca öz kızıyla evlendiğini fark eder. Bir süre sonra delirir. Talat ise bu olaylardan sonra yatağa düşer ve çok geçmeden ölür.

Eser Adı : Felatun Bey'le Rakım Efendi
Yazarı : Ahmet Mithat Efendi
Kahramanlar : Felatun Bey, Rakım Efendi, Canan
Özellikler :

- * Yanlış Batılılaşmayı ve "züppe tipi"ni anlatır.
- * İki farklı (zıt) insan tipini anlatır.
- * Romantik denilebilir.
- * Roman yer yer kesilip okuyucuya bilgi verilir.

Özet:

Mustafa Meraki Efendi'nin oğlu Felatun Bey lükse düşkün, su gibi para harcayan biridir. Felatun Bey'e göre Batılılaşmak; lüks yaşamak, şık giyinmek, gezip tozmaktır. Babası öldükten sonra büyük bir mirasa konar. Tüm parasını bir İtalyan kadına yedirir. Miras tükendikten sonra ise yardıma aile dostları yetişir ve ona İstanbul dışında bir iş bulurlar. Felatun Bey utana sıkıla İstanbul'dan ayrılır.

Rakım Efendi ise Felatun Bey'in tam karşısı bir kişiliktir. Küçük yaşta anasız babasız kalmasına rağmen dadısının yardımıyla kendini geliştirir ve yabancılara Türkçe dersi verir. Yanına cariye aldığı Canan'ı yetiştirir ve onunla evlenir.

Eser Adı : Karabibik
Yazarı : Nabizade Nazım
Kahramanlar : Karabibik, Koca İmam, Huri
Özellikler : İlk köy romanıdır. Uzun hikaye tarzında da kabul edilir.

Özet:

Eserde Antalya'nın Kaş ilçesinin Beymelik köyünde geçen bazı olaylar anlatılır.

Sekiz dönümlük tarlasını sürmek için her yıl Koca İmam'ın öküzlerini kiralamak zorunda olan Karabibik, kızı Huri'yi başlık parası almadan İmam'ın kayınbiraderi Sarı İsmail'e vermek ister. Çünkü akrabalık ilişkisinden sonra öküzleri bedava kullanmayı plânlar. Ancak Sarı İsmail başka bir kızla evlenmek ister. Bunu duyan Karabibik bir Rum'dan borç alarak bir çift öküz alır. Kavgalı olduğu komşusu Yosturoğlu'nun yeğeni Hüseyin, Huri'yle evlenir Karabibik de buna sevinir.

Eser Adı : Zehra
Yazarı : Nabizade Nazım
Kahramanlar : Zehra, Suphi, Sırrı Cemal
Özellikler : İlk tezli romandır. Psikolojik tahliller içerdği için önemlidir.

Özet:

Zehra küçük yaşta annesini yitirir. Annesizliğin verdiği müthiş bir kıskançlıkla yaşar. Babasının katiplerinden biriyle evlenir. Kocasını Suphi daha sonra evlerinde yaşayan Sırrıcemal isimli kadınla ilgilenmeye başlar ve ev tutarak onunla yaşar. Zehra ise bu duruma çıldırır. İntikam almak için genç ve güzel bir Rum kızını kocasını Suphi'ye musallat eder. Suphi ise bu kız uğruna Sırrıcemal'i terk ettiği gibi tüm servetini de bu Rum kızı uğruna harcar. İşleri kötüye gider. Durumu fark edince de Rum kızını öldürür. Kendi de birçok ıstıraptan sonra ölür.

Eser Adı : Araba Sevdası
Yazarı : Recaizade Mahmut Ekrem
Kahramanlar : Bihruz Bey, Periveş, Keşfi Bey
Özellikler : İlk realist romandır. Yanlış Batılılaşma anlatılır.

Özet:

El üstünde büyütölmüş ve iyi bir eğitim görmemiş Bihruz Bey Bir Osmanlı paşasının oğludur. Babasının ölümünden sonra Bihruz Bey ve cahil annesi büyük bir mirasa konar. Bihruz Bey paranın da etkisiyle kendini zevk-ü sefa içinde yaşar bulan bir züppe tipidir.

Bir gün Periveş'e rastlar ve ona âşık olur. İkinci gün kıza bir aşk mektubu verir ama onu bir daha göremez. Aşk acısıyla yanıp tutuşan Bihruz'a, Bihruz'un arkadaşı Keşfi Bey Periveş'in öldüğünü söyler. Ancak bu sefer de kızın mezarını bulmak ister. Bir gün Periveş'e benzeyen bir kadın görür ve onun Periveş'in ablası olduğunu düşünerek kardeşinin mezarını sorar. Kız ise aradığı kadının kendi olduğunu söyler. Bihruz kafasında büyüttüğü kadının bir sokak kadını olduğunu anlayınca büyük bir hayal kırıklığına uğrar.

Eser Adı : Sergüzeşt
Yazarı : Samipaşazade Sezai
Kahramanlar : Dilber, Mustafa Efendi, Asaf Paşa, Teravet
Özellikler : Cariyelik ve köle ticareti konusu eleştirilir.

Özet:

Kafkasya'dan kaçırılıp İstanbul'a getirilen Dilber önce Mustafa Efendinin evine kırk liraya satılır. Orada evin hanımı ve Arap halayık (esir kadın) Taravet'in elinden çok çile çeker. Sonra Mustafa Efendi kızı altmış liraya bir esirciye satar. Esirci de yüz liraya Asaf Paşa'ya satar. Asaf Paşa'nın oğlu kıza âşık olur. Bu durumu kabullenmeyen Asaf Paşa kızı gizlice bir esirciye satarak kıızı evden uzaklaştırır. Bu esirci de kıızı Mısır'a satar. Kız odalık olmak istemediği için çok eziyet çeker. Bir haremağası tarafından İstanbul'a kaçırılmak istenirken yakalanır. Kötü bir hayata dönmek istemediği için Nil nehrine atlayarak intihar eder ve ölür.

Tanzimat 1. Dönem – Tanzimat İkinci Dönem Karşılaştırması		
I. Dönem	II. Dönem	
Sanat toplum içindir.	Sanat sanat içindir.	Fark
Dide sadeleşme çabası vardır.	Ağır bir dil kullanılır.	Fark
Tiyatro halkı eğitmek için	Tiyatro okunmak için	Fark
Romantizm etkilidir.	Realizm ve Natüralizm etkilidir.	Fark
Tasvirler çok uzun ve gereksiz	Tasvirler kısa ve gerektiğe yapılır	Fark
Sanatçılar eserlerine kişiliklerini yansıtır	Sanatçılar eserlerine kişiliklerini yansıtmaz.	Fark
Tiyatro ve gazete çok önemlidir	Tiyatro ve gazetenin etkisi azalır.	Fark
Aruz ölçüsü kullanılır.	Aruz ölçüsü kullanılır.	Ortak
Tanzimat – Servet-i Fünûn Karşılaştırması		
Tanzimat I. Dönem	Servet-i Fünûn	
Sanat toplum içindir.	Sanat sanat içindir.	Fark
Sade dil kullanılmaya çalışılmıştır.	Ağır bir dil kullanılır.	Fark
Tiyatro halkı eğitmek için	Tiyatro iyice zayıflayan tür	Fark
Romantizm etkilidir.	Realizm ve Natüralizm etkilidir.	Fark
Tasvirler çok uzun ve gereksiz	Tasvirler kısa ve gerektiğe yapılır	Fark
Sanatçılar eserlerine kişiliklerini yansıtır	Sanatçılar eserlerine kişiliklerini yansıtmaz.	Fark
Roman ve öykü acemice yazılır	Roman ve öyküde teknik yön güç kazanır.	Fark
Aruz ölçüsü kullanılır.	Aruz ölçüsü kullanılır.	Ortak
Şiirin konusu dar kapsamlıdır	Şiirin konusu genişletilmiştir.	Ortak

Şiirde bütün güzelliği hâkimdir.	Şiirde bütün güzelliği hâkimdir.	Ortak
Divan nazım şekilleri kullanılır.	Batı'dan alınan nazım şekilleri kullanılır.	Fark

SERVET-İ FÜNÛN (EDEBİYAT-I CEDİDE) (1896-1901)

Recaizade Mahmut Ekrem ve etrafında toplanan gençler, Ahmet İhsan'ın çıkardığı Edebiyat-ı Cedide dergisi etrafında 1896 yılında bu edebiyat akımını başlatmışlardır. Edebiyatımızdaki ilk topluluktur (Bir dergi etrafında toplanan).

Recaizade'nin etrafında toplanan bu gençlerin hepsi de yabancı okullarda eğitim görmüş, Batı kültürüyle yetişmiş ve birkaç yabancı dil bilen kişilerdir. Servet-i Fünun sanatçıları Fransız edebiyatını yakından takip etmişler ve Batı edebiyatındaki akımlardan etkilenmişlerdir. Bu gençler Divan edebiyatını aruz ölçüsü dışında tamamen reddetmişlerdir. Bu Akımdaki gençlerin tamamı II. Abdülhamit'ten nefret etmişlerdir.

1896 yılında başlayan Servet-i Fünûn edebiyatı 1901 yılında Hüseyin Cahit Yalçın'ın Fransızcadan çevirdiği "Edebiyat ve Hukuk" makalesinin Servet-i Fünûn dergisinde yayımlanmasıyla son bulur.

Servet- Fünûn'da Roman ve Öykünün Özellikleri

1. Romanda Fransız edebiyatı örnek alınmış, Realizm ve Natüralizmden etkilenilmiştir.
2. Romanlarda İstanbul'un aydın çevreleriyle saray ve konak yaşamı, bireysel acılar, hayal kırıklıkları ve aşklar anlatılmıştır, Anadolu anlatılmaz.
3. "Salon edebiyatı" denilen seçkinler edebiyatı oluşturulmuştur.
4. Toplumsal yaşam yerine "ev içi" anlatılmıştır.
5. Öykülerde sıradan kişilere ve halkın yaşamına daha sık yer verilmiştir.
6. Öykülerde romanlara göre daha sade bir dil kullanılmıştır.
7. Tanzimat'la başlayan dilde sadeleşme hareketi unutulur ve çok ağır dille yazılmış eserler ortaya konur.
8. Gerçekçi akımların bir gereği olarak sanatçılar kişiliklerini eserlerine yansıtmamışlardır.
9. Tanzimat dönemindeki gereksiz betimlemeler bırakılmıştır. Betimlemeler sadece roman kahramanlarının psikolojik tahlilleri yapılırken kullanılmış.
10. Çevre betimlemeleriyle olay ve kişi arasında bağlantılar kurulmuştur.
11. Fransız dilinin özellikleri Türkçeye aktarılmıştır. Eserlerde devrik ve eksiltili cümlelere yer verilir. (Halit Ziya)
12. Teknik yönden mükemmel eserler verilmiş ve modern Türk edebiyatının temelleri sayılan eserler yazılmıştır. (Mai ve Siyah, Aşk-ı Memnu)
13. En önemli sanatçıları Halit Ziya ve Mehmet Rauf'tur.

Servet- Fünûn'da Şiirin Özellikleri

1. Şiirin konusunu genişletmişlerdir (aşk, doğa, karamsarlık, düş kırıklıkları...). Sadece Tefik Fikret birkaç şiirinde toplumsal konuları işlemiştir.
2. Sanat için sanat anlayışı benimsenmiş. II. Abdülhamit'in baskıcı rejimi bahane edilerek Tefik Fikret dışında toplumsal konulardan bahseden kimse çıkmamıştır.
3. Şiirde aruz ölçüsü kullanılır. (Tefik Fikret "Şermin" adlı eserde heceyi denemiştir.)
4. Aruzun değişik kalıpları aynı şiirde kullanılır.
5. Konuyla vezin arasında bir ahenk ilgisi kurmaya çalışmışlardır.
6. Şiirde bütün güzelliğine önem verilmiştir.
7. Nazım nesre yaklaştırılmıştır. (Cümlelerin bir dize ya da beyitte tamamlanması sona ermiştir.)

NOT:

Nazmı Nesre Yaklaştıran Şairler	Nazmı Nesirden Uzaklaştıran Şairler
Tefik Fikret	Ahmet Haşim
Mehmet Akif	Yahya Kemal

8. Manzum öykücülük görülür. (T. Fikret-Balıkçılar)
9. Divan nazım şekilleri tamamen bırakılmıştır. Sone, terza-rima ve serbest müstezat şekilleri kullanılmıştır.
10. Divan ve Tanzimat'taki "göz için kafiye"nin yerini "kulak için kafiye" almıştır. Kafiye de şekilden çok ses benzerliğine önem vermişlerdir.
11. Tanzimat'la başlayan dilde sadeleşmeden vazgeçilmiş, Arapça ve Farsça sözcükler kullanılmıştır.
12. Edebiyatımızda mensur şiir örnekleri ilk defa bu dönemde verilmiştir. (Halit Ziya: "Mezardan Sesler" ve "Mensur Şiirler"; Mehmet Rauf: "Siyah İnciler")
13. Sembolizm ve Parnasizm etkili olmuştur.
14. En önemli iki şairi Tefik Fikret ve Cenap Şahabettin'dir

Servet- Fünûn'da Tiyatro

Servet-i Fünuncular bu dönemde tiyatrodaki tuluat geleneğini ön plâna çıkartmışlardır. Tiyatro sone erme safhasına gerilemiştir.

Servet- Fünûn'da Eleştiri

Bu dönemde eleştiri başkalarına cevap verme ve Servet-i Fünûn'un görüşlerini savunma şekline dönüşür ve bu tür iyice zayıflar.

DÖNEMİN ÖNEMLİ SANATÇILARI

Servet-i Fünûn Temsilcileri

1	Tevfik Fikret
2	Cenap Şahabettin
3	Halit Ziya
4	Mehmet Rauf
5	Hüseyin Cahit Yalçın
6	Celal Sahir Erozan
7	Abdülhak Şinasi Hisar
8	Ahmet Hikmet Müftüoğlu
9	Süleyman Nazif
10	Hüseyin Suat
11	Hüseyin Siret
12	Faik Ali Ozansoy

Bu Dönemdeki Bağımsızlar	
1	Hüseyin Rahmi Gürpınar
2	Ahmet Rasim

1- Tevfik Fikret (1867–1915)

- * Ülkenin tamamen Batı'ya bağlanması gerektiğini belirterek sadece Batı kültürünün memleketi ileri ülkeler seviyesine getireceğini savunmuştur.
- * Galatasaray Lisesi'nde R.M. Ekrem ve M. Naci'nin öğrencisidir. Okulu bitirince öğretmenlik yapar.
- * Şiirlerinin bir bölümünde tabiat göze çarpar. Tabiat ve hayata bakışı karamsardır
- * Tüm hayatı boyunca bunalımlar içinde yaşadı. Bu bunalımlar sanatında etkili oldu. Bu karamsarlığında Avrupa'ya ilim öğrenmeye gönderdiği Haluk'un papaz olması da etkilidir.
- * "Sanat için sanat" görüşünü benimsedi. Servet-i Fünun dergisi kapatıldıktan sonra toplumsal şiirler yazdı ve "toplum için sanat" görüşüne kayd.

Not: Bu özelliğiyle Ahmet Haşim ve Halit Ziya'ya benzer.

- * Şiir türünde teknik yönden başarılı eserler vermiştir.
- * Lamartine'den ve Baudelaire'den şiir çevirileri yaptı.
- * Bir aruz şairidir. Şiirlerinde aruz ve Türkçeyi en iyi bağdaştıran şairlerden biridir

Not: Aruzla Türkçeyi mükemmel şekilde bağdaştıran şairler: Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Tevfik Fikret'tir.

- * Döneminin sosyal konuları işleyen, aruz ve heceyi kullanan tek şairidir.
- * Şiirimizde yeni bir şiir anlayışı oluşturmıştır. Nazmı nesre yaklaştırmış; klasik nazım anlayışını yıkmıştır Anlam iki üç mısraya taşınmıştır. ("Balıkçılar" ve "Yağmur" şiiri örnektir.)

- * Genellikle ağır bir dil kullandı. Ömrünün son dönemlerinde sade dile yönelmiştir.
- * Şiirde konuşmaya yer verir. Dil konuşma bölümlerinde sade, diğer bölümlerde ağırdır.
- * Parnasizmin etkisinde kalmıştır.
- * Çocuklar için yazdığı "Şermin" adlı şiir kitabında heceyi kullanır.
- * Baskı, zulüm ve çalıp çırpmanın her zaman karşısında olmuştur.
- * İttihat ve Terakkiciler beklenen rahatlığı ve huzuru sağlayamayınca "Han-ı Yağma" ve "Doksan Beşe Doğru" eserlerini yazdı.
- * "Sis" şiirinde İstanbul için olumsuz eleştirilerde bulundu. Bu şehri "fahişe kadın"a benzetti.
- * Tarih-i Kadim adlı eserinde inançlarını kaybettiğini açıkça gösterir.
- * Bir Lahza-i Taahhur(Biraz Gecikme) adlı esrinde II. Abdül Hamit'e olan nefretini açıklar.
- * Ferda Şiirinde gençlere seslenir.
- * "Yağmur, Şehitlik, Ufuk ve Hilal" şiirlerinde doğa tasvirlerine yer verdi.

Eserleri:

- Rubab-ı Şikeste
- Haluk'un Defteri
- Haluk'un Vedai
- Haluk'un Amentüsü
- Tarih-i Kadim
- Şermin
- Han-ı Yağma
- Doksan Beşe Doğru
- Sis
- Balıkçılar
- Yağmur
- Şehitlik
- Ufuk ve Hilal
- Bir Lahza-i Taahhur
- Ferda
- Gazete ve dergilerde yayımladığı düzyazıları kitap halinde toplanmamıştır.

2- Cenap Şahabettin (1870–1934)

- * Edebiyat hayatının ilk dönemlerinde Recaizade ve Abdülhak Hamit'in etkisinde kalmıştır.
- * "Sanat için sanat" görüşünü benimsemiştir.
- * Toplumsal konularda hiç eser vermemiştir.
- * Fransa'daki tıp eğitimi sırasında Sembolizm ve Parnasizm'i tanıtmış Türk edebiyatında Sembolizmin ve Parnasizm'in öncüsü olmuştur.

Not: Parnasizm'i ve Sembolizmi Türk edebiyatına kazandıran kişi Cenap Şahabettin'dir; ancak Sembolizmin en büyük ismi Ahmet Haşim, Parnasizm'in en büyük temsilcisi Tevfik Fikret'tir.

- * Aruzu başarıyla kullanan bir şairimizdir.

- * Şiirlerinde aruzun farklı kalıplarını bir arada kullanır.
- * Arapça, Farsça ve Fransızcadan hiç kimsenin bilmediği sözcükleri kullanarak yeni bir şiir dili yaratmaya çalışmıştır.
- * Soneyi Türk edebiyatında ilk kez kullanan ve edebiyata tanıtan kişidir.
- * Aşk ve tabiat konularını işler.
- * “Elhan-ı Şita” adlı şiirinde kış manzaralarından söz etmiştir.
- * Düz yazı türündeki eserleri daha sade dille yazılmıştır.
- * “Tamat” adlı şiir kitabı tek şiir kitabıdır.

Eserleri:

- Nesr-i Harp (Makale)
- Nesr-i Sulh (Makale)
- Hac Yolunda (Gezi)
- Suriye Mektupları (Gezi)
- Avrupa Mektupları (Gezi)
- Tiryaki Sözler (Özdeyiş-Vecize)
- Yalan (Oyun) (Dram)
- Körebe (Oyun) (Komedi)
- Evrak-ı Eyyam (Denemelerini topladığı eser)

3- Halit Ziya Uşaklıgil (1866–1945)

- * Dönemin en güçlü romancısı ve Modern Türk romancılığının kurucusudur.
- * Edebiyatımızda teknik yönü güçlü ilk romanları yazdı (Aşk-ı Memnu, Mai ve Siyah)
- * Romanlarında Tanzimat’ta görülen tesadüflüklere ve abartmalara yer verilmez.
- * Edebiyatımızda realizmin öncüsüdür; ancak natüralizmden de etkilenmiştir.
- * Romanlarında ağır bir dille üst tabaka insanları anlatır, öykülerinde ise biraz daha sade dille halktan insanları anlatır.
- * Romanlarında İstanbul dışına hiç çıkmasa da öykülerinde İstanbul dışına çıkmıştır.
- * Fransız dilinin özelliklerini Türkçeye aktarmıştır. Eserlerinde devrik ve eksilteli cümlelere yer verir. Diğerlerinden farklı bir söz dizimi kullanmıştır.
- * Ölmeden önce eserlerinde sade dil kullanır. (Bu özellik T. Fikret’le ve Ahmet Haşim’le ortak)
- * Edebiyatımızdaki ilk mensur şiir örneklerini verir (Mezardan Sesler, Mensur Şiirler).
- * “Mai ve Siyah” adlı eserinde Cumhuriyet öncesi basın hayatını; Servet-i Fünûn kuşağının ideallerini beklentilerini ve gerçekler karşısındaki yenilgilerini anlatır. Eserin kahramanı Ahmet Cemil bu kuşağın hayalindeki tiptir.
- * İlk kez yazınsal değerde anı yazmıştır. (Kırk Yıl)
- * Roman, tiyatro, mensur şiir, anı, makale, deneme, oyun türlerinde eserler vermiştir.

Eserleri:

Romanlar:

- Sefile
- Nemide

- Bir Ölünün Defteri
- Ferdi ve Şürekâsı
- Mai ve Siyah (Madam Bovary’nin etkisinde)
- Aşk-ı Memnu
- Kırık Hayatlar

Hikâyeler:

- Bir Yazın Tarihi
- Solgun Demet
- Hepsinden Acı
- Aşka Dair
- Onu Beklerken
- Kadın Pençesi
- İzmir Hikâyeleri
- Bir Şi’ri Hayal
- İhtiyar Dost
- Bu Mıydı?
- Bir Muhtıranın Son Yaprakları

Oyunlar:

- Kâbus
- Firuzan
- Fare

Anı:

- Kırk Yıl
- Saray ve Ötesi
- Bir Acı Hikâye (İntihar eden oğlu ile ilgili anı)

Deneme

- Sanata Dair

Mensur Şiirleri:

- Mezardan Sesler
- Mensur Şiirler

4- Mehmet Rauf (1875–1931)

- * Roman, öykü, tiyatro ve mensur şiir türünde eserler vermiştir.
- * Romanlarına kendi yaşamını yansıtmıştır.
- * Arzu, ihtiras, aşk, romantik duygular, hüznün ve karamsarlık en sık işlediği konulardandır.
- * Süslü ve şiirsel bir anlatımı vardır. Halit Ziya’ya göre daha sade dil kullanır.
- * Romanlarında çok başarılı olduğu psikolojik tahlillere önem verir.
- * İlk psikolojik roman olan Eylül’ü yazdı.
- * Fransız Realist ve Natüralistlerinin etkisinde kalmıştır.

Türk Edebiyatında Psikoloji Dendiğinde Önemli İsimler	
İlk psikolojik roman	Mehmet Rauf
Kadın psikolojisini anlatan	Halide Edip
Tüm eserlerinde psikolojik öğeler gösteren isim	Peyami Safa

Eserleri

Romanlar

- Eylül
- Ferda-i Garam
- Karanfil ve Yasemin
- Genç Kız Kalbi
- Son Yıldız
- Böğürtlen
- Halas
- Define
- Kan Damlası

Hikâyeler

- İntizar
- Âşıkane
- Son Emel
- Hanımlar Arasında
- Üç Hikâye
- Bir Aşkın Tarihi
- Menekşe
- Eski Aşk Geceleri

Oyunlar

- Pençe
- Cidal
- Sansar
- Yağmurdan Doluya

Mensur Şiir

- Siyah İnciler

5- Hüseyin Cahit Yalçın (1874–1957)

- * Servet-i Fünûn döneminde edebi eserler yazarken bu dönem kapandıktan sonra gazetecilik yapmıştır.
- * Öykü ve romanlarında gözleme dayanan süslü ve şairane bir dil varken politik yazılarında sade bir dil kullanmıştır.
- * Eski edebiyata karşı Batı edebiyatını savunur.
- * Yayımladığı "Edebiyat ve Hukuk" makalesinden dolayı topluluğun dağılmasına neden olmuştur.
- * Öykü, roman ve eleştiri yazıları yazmıştır.

Eserleri

Roman

- Hayal İçinde
- Nadide

Hikâyeler

- Hayat-ı Muhayyel
- Hayat-ı Hakikiye Sahneleri
- Niçin Aldatırlarmış

Eleştiri

- Kavgalarım

Anı

- Edebi Hatıralarım

- Malta Adası'nda
- Meşrutiyet Anıları

6- Süleyman Nazif (1870–1927)

- * Hem şair hem de yazardır.
- * Doğu ve Batı edebiyatını çok iyi bilir.
- * İstanbul'un işgali üzerine yazdığı "Kara Bir Gün" başlıklı makalesinden ötürü Malta'ya sürülür. (Namık Kemal gibi)
- * Osmanlı İmparatorluğunda halkın sözcüsü olmuştur.
- * Nüktedan bir kişiliği vardır.

Eserleri

Şiir

- Gizli Figanlar
- Fırak-ı Irak
- Batarya ile Ateş (şiir-düzyazı)
- Malta Geceleri (şiir-düzyazı)

Makale

- Çal Çoban Çal

7- Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870–1927)

- * Dönemin öykücülerinden olan Ahmet Hikmet daha sonra Milli edebiyat anlayışını benimsemiştir.
- * İlk öykülerini ağır bir dille yazmıştır.
- * Milli edebiyatla birlikte Türkçülük görüşünü savunmuş ve bu görüşe ait dergilerde yazmıştır.
- * Milli edebiyat akımını benimsedikten sonra sade dille yazmaya başlamıştır.

Eserleri

Öykü

- Haristan ve Gülistan
- Çağlayan

Roman

- Gönül Hanım

8- Abdülhak Şinasi Hisar (1888–1963)

- * Eserlerinde merkez nokta mutluluk içinde geçirdiği gençlik yılları olmuştur.
- * Eserlerinde İstanbul'un lüks semtlerini ve Boğaziçi'ni anlatır.
- * Ağır bir dili vardır.
- * Tasvire önem verir.
- * Uzun cümle kurmanın, sanatlı söyleyişin ustasıdır.

Eserleri

Roman

- Fehim Bey ve Biz
- Çamlıca'daki Eniştemiz
- Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı ve Şeyhliği

Anı

- Boğaziçi Mehtapları
- Boğaziçi Yalıları

- Geçmiş Zaman Köşkleri
- İstanbul ve Pier Loti

9- Celal Sahir Erozan (1883–1935)

- * Daha çok yazdığı hissi şiirlerle tanındı.
- * Öğretmenlik, ticaret ve milletvekilliği yaptı.
- * Edebiyat-ı Cedide ve Fecri Âti topluluklarından sonra Millî edebiyat akımı içinde yer aldı.
- * Sade bir dille şiirler yazdı.
- * Türk Dili Tetkik Cemiyeti Genel Yazmanlığı yaptı.
- * “Yeni Kitap” ve “Demet” dergilerini çıkardı.
- * Batı etkisinde gelişen Türk Şiirinin önemli üç hareketinde yer alışıyla dikkat çekmektedir.
- * Servet-i Fünun’a bağlıyken şekil, dil ve tema bakımından bu hareketin genel anlayışına uygun davranmış; Milli Edebiyat’a geçince dilini sadeleştirmeye işe başlamış, aruz vezni yerine heceyi kullanmış, Servet-i Fünun şiirinin aksine toplum sorunlarıyla daha çok ilgilenmiştir.
- * Aşka ve kadına şiirlerinde, gereğinden çok yer vermesiyle, Servet-i Fünun’un beslediği, çok kere hastalıklı olan duyarlılığıyla, Milli Edebiyat’a geçişteki bocalamasıyla Celal Sahir, sanat olarak, Türk şiirinin en üst sıralarda adı anılmayan fakat birçok yönden ilgi çekici olan bir şairidir.

Eserleri

Şiir

- Beyaz Gölgele
- Siyah Kitap

10- Faik Ali Ozansoy (1875–1950)

- * 1901’de Mülkiye Mektebi’ni bitirerek kaymakamlık, mutasarrıflık ve çeşitli memurluklarda bulundu.
- * Daha sonra mülkiyede Fransızca öğretmenliği yaptı.
- * Öğretim yıllarında "Kehkesana Karsı" şiiriyle Servet-i Fünun anlayışıyla, özellikle Abdülhak Hamid ve Tevfik Fikret’in etkisiyle şiirler yazdı.
- * 1908 sonrasında daha bağımsız şiire yöneldi.
- * Son şiirleri 1927’lerde Güneş dergisinde yayınlandı.

Bu Dönemdeki Bağımsızlar

1- Hüseyin Rahmi Gürpınar

- * Ahmet Mithat’ın açtığı basit üslubun devamı niteliğindedir.
- * Sosyal sorunları, batıl inançları, aile geçimsizliklerini, yanlış Batılılaşmayı, ruh hastalıklarını konu olarak seçmiştir.
- * Eserlerinde kahramanlarını çoğunlukla halk çevresinden seçti.
- * Seçtiği kahramanları yaşadıkları çevrede, çevrenin şartları ve konuşma şekliyle canlandırmıştır.
- * Kahramanları aracılığıyla mizahi-eleştirel çizgi yakaladı.
- * Sokağın dilini edebiyata yansıtmıştır. (İlk)
- * Deyim ve atasözlerine yer vererek konuşma dilini kullandı.
- * Gözleme ve çevre tasvirlerine önem verir.
- * Ahmet Mithat Efendi’den sonra halk için roman yazan ikinci kişidir.

- * Ahmet Mithat’taki romanın akışını kesip okuyucuya bilgi verme anlayışı Hüseyin Rahmi’de de vardır.
- * Fransız Realist ve Natüralistlerin etkisinde kalmıştır.

Eserleri:

Romanlar

- Şık
- İffet
- Mürebbiye
- Metres
- Tesadüf
- Nimetşinas
- Şıpsavdi
- Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç
- Gulyabani
- Cadı
- Hakka Sığındık
- Ben Deli Miyim?
- Kokotlar Mektebi
- Billur Kalp
- Utanmaz Adam
- Cehennemlik
- Tutuşmuş Gönüller
- Eşkiya İninde

Hikâyeler

- Kadınlar Vaizi
- İki Hödüğün Seyahati
- Katil Buse
- Namuslu Açlık Meselesi

Oyunlar

- Hazan Bülbülü
- Kadın Erkekleşince

2- Ahmet Rasim (1864–1932)

- * Yaşamamı gazetecilik yaparak kazanan bir yazardır.
- * İlk yazılarını Tercüman-ı Hakikat’te (A.M. Efendi) yayımladı.
- * Eserlerinde çocukluk yıllarını, okul hayatını, basın hayatını ve İstanbul’un gündelik yaşamını anlattı.
- * Şiir, roman, hikâye, fıkra, makale, anı, okul kitapları, bilim kitapları ve tarih kitapları, türünde eserler verdi.
- * Dil ve üslupta düzen yoktur.
- * Renkli ve canlı bir anlatımı vardır.
- * Kısa ve canlı bir cümle yapısı vardır.
- * Öykü ve romanlarında Romantizmin etkisinde kalmıştır.

Eserleri

Fıkra-Anı

- Şehir Mektupları (Fıkra)
- Gecelerim (Anı)
- İki Hatırat Üç Şahsiyet
- Eşkâl-i Zaman (Fıkra)
- Falaka (Ayını isimle Ömer Seyfettin’in bir hikâyesi vardır.) (Anı)

- Gülüp Ağladıklarım
- Muharrir Bu Ya (Söyleşi)

Romanlar

- Hamamcı Ülfet
- Fuuş-i Atik

Tarih

- Resimli ve Haritalı Osmanlı Tarihi

DÖNEMİN ROMAN ÖZETLERİ

Eser Adı : Aşk-ı Memnu
Yazarı : Halit Ziya
Kahramanlar : Adnan Bey, Bihter, Behlül, Firdevs Hanım, Nihal...
Özellikler : Batılı teknikle yazılan ilk romanlardandır. Batı hayranlığı ve yasak aşk konusu işlenir.

Özet:

Romanda iki aile tanıtılır. Birinci aile: Melih Bey, karısı Firdevs, kızları Peyker ve Bihter. Firdevs Hanım özgür yaşamayı seven ve kocasının sözünü dinlemeyip önüne gelen herkesle ilişki yaşayan bir tiptir. Melih Bey bu durumu öğrenince kahrından ölür. Bizim Firdevs Hanım'a gün doğar ve istediği her şeyi yapmaya başlar. Ancak, kayıncıvalide olmaktan korkar bu yüzden de kızlarını evlendirmeyiz. Ancak Peyker evlenir gider. İkinci aile: Adnan Bey, kızı Nihal ve oğlu Bülent'tir. Karısı ölen Adnan Bey Bihter'i görür ve âşık olur. Aralarında büyük bir aşk başlar. Ancak daha sonra Bihter Adnan Bey'in yeğeni Behlül'e âşık olur ve yasak aşk başlar. Firdevs kızını kısıncı ve Behlül'le ilişkisini engellemek için Adnan Bey'in yeğeni olan Behlül'le Adnan Beyin kızı Nihal'i evlendirmeye çalışır. Behlül Nihal ile evlilik hazırlıklarına başlar. Bihter yasak aşkını korumak için uğraşır; ancak yasak aşk ortaya çıkınca da intihar eder. Behlül kaçır. Nihal de hayal kırıklıkları içinde eski yaşamına devam eder.

Eser Adı : Mai ve Siyah
Yazarı : Halit Ziya
Kahramanlar : Ahmet Cemil, Hüseyin Nazmi, Lamia, İkbâl
Özellikler : Batılı teknikle yazılan ilk romanlardandır. Topluluğun hayallerini yansıtır. G. Flaubert'in "Madam Bovary" adlı romanından esinlenilerek yazılmıştır.

Özet:

Ahmet Cemil Mekteb-i Mülkiyede okumaktadır. Okulu biteceği zaman babası ölür. Ailesini geçindirmek için kitap çevirileri yapar ve aynı zamanda geceleri özel dersler verir. Bu sırada bir kitap yazmaktadır. Mehtaplı mavi bir gecede kurduğu hayale göre eserini bitirip ünlü olunca arkadaşı Hüseyin Nazmi'nin kardeşi Lamia ile evlenecektir.

Ancak bu hayali gerçekleşmez. Her şey kötüye gider. Eserini bir grup eleştirmen beğenmez ve eseri kötüleyici yazılar yazarlar. Kız kardeşi İkbâl kocasının dayağıyla çocuğunu düşürür ve ölür; Lamia bir subayla nişanlanır. Bunun üzerine Ahmet Cemil yazdığı eseri yakar ve Yemen'den bir kaymakamlık görevi alıp siyah bir gecede İstanbul'dan ayrılır.

Ancak, kayıncıvalide olmaktan korkar bu yüzden de kızlarını evlendirmeyiz. Ancak Peyker evlenir gider. İkinci aile: Adnan Bey, kızı Nihal ve oğlu Bülent'tir. Karısı ölen Adnan Bey Bihter'i görür ve âşık olur

Eser Adı : Eylül

Yazarı : Mehmet Rauf
Kahramanlar : Suat Hanım, Süreyya Bey, Necip
Özellikler : İlk psikolojik romandır.

Özet:

Suat Hanım ile Süreyya Bey 5 yıllık evli bir çifttir. Bir yaz Boğaziçi'nde bir yalı kiralılar. Süreyya Bey'in arkadaşı bu çiftin aile dostudur. Necip, Suat Hanım'a büyük bir saygı duyar ancak zamanla bu saygı büyük bir aşka dönüşür. Necip Suat Hanım'ın da kendisini sevdiğini anlar ama birbirlerine açılmazlar. Bu aşkı Süreyya Bey de duyar ama ihtimal vermez. Bu olaydan sonra Necip yalıya gelmez olur hastalanıp yatağa düşer. İyileşince tekrar yalıya gelip gitmeye başlar. Eylül ayında yalıda bir yangın çıkar herkes dışarı çıkar ancak Suat. Hanım kendini odasına kapatır ve dışarı çıkmaz. Suat Hanım'ı kurtarmak için yalıya giren Necip Bey ve Süreyya Bey de dışarı çıkamaz, üçü de ölür.

Eser Adı : Şipsevdi
Yazarı : Hüseyin Rahmi Gürpınar
Kahramanlar : Meftun Bey, Edibe, Kasım Efendi, Mahir
Özellikler : Alafrangalık eleştirilmiştir.

Özet:

Okumak için Paris'e giden Meftun Bey eğlenceye düşkünlüğünden dolayı okuyamaz. İstanbul'a dönünce yalısını batılı tarzda döşer ve aile halkına piyano dersleri verir. Yalı komşusu zengin, cimri ve bağınaz Kasım Efendi'nin mirasına konmak için Kasım'ın kızı Edibe ile evlenir. Kasım da oğlu Mahir'e Meftun'un kız kardeşi Lebibe'yi alır. Kasım Efendi tüm bunların geçimini Meftun'un üzerine yıkar. Meftun kayını Mahir'i kandırıp Kasım Efendi'nin mirasına hıleyle konmak ister ancak Kasım olayı anlar Edibe'yi Meftun'dan ayırır. Oğlunu evlatlıktan reddeder. Mahir intihar eder. Meftun Paris'e kaçıp Kasım'ın ölümünü bekler.

Eser Adı : Şık
Yazarı : Hüseyin Rahmi Gürpınar
Kahramanlar : Şöhret Bey, Madam Potiş

Özet:

Doğuştan aptal denecek kadar saf olan Şatırzade Şöhret Bey alafrangalığa özenir. Madam Potiş isminde ahlâk bakımından düşkün bir kadına rastlar. Onunla birkaç gün daha yaşayabilmek için “İstanbul’da bir eşi daha bulunmaz cerbezede ve kadınlarca eli bayraklı tabir edilen derecenin pek üstünde edepsiz bir kadın olan” annesinin küpelerini çalıp satar ve metresiyle bir lokantaya yemek yemeye giderken yanlarına modaya uygun olabilmek için bir de köpek alırlar. Köpek başlarına türlü bela getirir. Sokakta öbür sokak köpekleri buna hücum eder. Gittikleri lokantayı köpek altüst eder ve Şöhret Bey cebindeki tüm parası ile bu zararı ödemek zorunda kalır. Madam Potiş’i de eskiden tanıdığı bir serseri götürür. Madam Potiş’i bulmak için onun evine gider ve geceleyin başına bir çuval kömür tozu dökerler. Bu halde dolaşırken arkadaşına rastlar ve onun evindeki eğlenceye gider. Burada da ileri geri konuştuğu için kapı dışarı edilir. Çıkarken arkadaşlarının bazı kıymetli eşyalarını da çalar. Bir iki gün sonra tepebaşında bazı gülünç durumlardan sonra polisin eline düşer.

Eser Adı : Mürebbiye
Yazarı : Hüseyin Rahmi Gürpınar
Kahramanlar : Dehri Efendi, Şemi, Anjel

Özet:

Dehri Efendi, altmış beş yetmiş yaşlarında zengin biridir. Ölen karısından birisi kız diğeri erkek iki; odalığından (sevgilisinden) de yine biri kız, biri erkek iki çocuğu vardır. Bu iki çocuk için, Anjel isminde Paris’ten İstanbul’a gelmiş düşük ahlâklı bir ecnebi kadını mürebbiye olarak alır. Kadın yalıda, Dehri Efendi’nin büyük oğlu Şemi ‘yi Dehri Efendi’nin kızı Melahat’ın kocası Sadri’yi ve Dehri efendi’nin yirmi yaş küçüğü “Amca Bey’i” paralarından yararlanmak için baştan çıkarır. Bu üç kişiyi de yalıda büyük bir ustalıkla idare eder. Sonunda kıskançlığı fena halde ayaklanan Şemi bir gece Mürebbiye’nin odasını basar ve öldürmek için aradığı rakibini bulmak için açtığı dolapta babasıyla karşı karşıya gelir.

FECR-İ ATİ EDEBİYATI

Servet-i Fünûn topluluğunun dağılmasıyla 1909 yılına kadar edebiyat ortamında bir boşluk olur. 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilir ve bu ortamda Fecr-i Ati toplanır.

Not: Türk edebiyatında kuruluşunu bir bildiriyle duyuran ilk topluluktur. Bu bildirge 24 Şubat 1910'da Edebiyat-ı Cedide dergisinde yayımlandı.

Özellikleri:

- Her biri farklı görüşte olan bu sanatçıların tek ortak ilkesi: "Sanat şahsi ve muhteremdir." görüşüdür.
- Servet-i Fünun'a tepki olarak ortaya çıktıklarını belirtmeler de Servet-i Fünun'dan öteye gidememişlerdir.

Not: Bu tepki onların yaptıklarının aksini yapma iddiası değildir. Servet-i Fünuncuların yapamadıklarını, eksik yaptıklarını ifade ederek onlardan daha iyi yapacaklarını iddia etmektedir.

- Batı edebiyatı ile Türk edebiyatı arasında Servet-i Fünuncuların kuramadıkları bağı kuracaklarını söyleyerek Batıdaki akımlardan ve görüşlerden faydalanacaklarını belirtmişlerdir.
- Fecr-i Aticiler üslup ve düşünce yapısı olarak Servet-i Fünun'u örnek almışlar, şiirde ağır bir dil kullanmışlardır.
- Genç yetenekleri toplayarak bu şairlerin daha düzenli yetişmelerini amaçladılar.
- Aşk ve doğa konularını işlemişler. Gerçeğe uygun olmayan doğa betimlemeleri yapmışlardır.

Not: Bu topluluk tam bir edebiyat topluluğu olamadan dağıldı ve sanatçıları Milli edebiyat ve Cumhuriyet edebiyatına katıldılar.

Not: Ahmet Haşim topluluk dağıldıktan sonra da çizgisini sürdürmüş ve bağımsız olarak devam etmiştir.

Fecr-i Ati'de Şiirin Özellikleri

- Servet-i Fünun şairlerinden farklı bir şiir ortaya koyamamışlardır.
- Aşk ve doğa konularını işlemişlerdir.
- Şiirde aruz ölçüsünü kullanmışlardır. Batıdan gelen nazım şekillerini kullanmaya devam etmişlerdir.
- Dil çok ağırdır ve konuşma dilinden iyice uzaklaşmıştır.

- Fransız sembolistlerinin etkisinde kalarak şiirde musikiye önem vermişler. Empresyonizm'den de etkilenmişlerdir.
- Topluluğun en önemli şairleri Ahmet Haşim, Emin Bülent Serdaroğlu ve Tahsin Nihat'tır.

Fecr-i Ati'de Tiyatro

- Bu dönemde tiyatro türünde önemli değişme görülmez.

Fecr-i Ati'de Roman ve Öykü

- Bu dönem yazarları Servet-i Fünûn'u taklit ettikleri için roman konusunda başarılı olamazlar.
- Öykü ve tiyatrodaki Maupassant'ı tiyatrodaki Henrik İbsen'i örnek almışlardır.

Fecr-i Âti Sanatçıları	
Ahmet Haşim	Celal Sahir
Yakup Kadri	Hamdullah Suphi
Refik Halit Karay	Ali Canip
Faik Ali Ozansoy	Fuat Köprülü
Emin Bülent	Şahabettin Süleyman
Tahsin Nihat	Cemil Süleyman
Ahmet Samim	İzzet Melih

ÖNEMLİ SANATÇILAR

1- AHMET HAŞİM (1817–1933)

- Topluluğun en önemli şairidir.
- Küçük yaşta annesini kaybetmiş ve bu durum onu karamsarlığa, yalnızlığa, sıkıntılara itmiştir.
- Şiirlerine psikolojik durumu yansımıştır.
- Kızıl gün batımı, sararmış yapraklar, ay ışığı, loş karanlıklar, yaşanan hayattan kaçış ve hayaller başlıca şiir unsurlarıdır.
- "Sanat için sanat" görüşüne bağlı kalmıştır.
- Edebiyatımızda Sembolizmin en büyüğüdür; ancak Batılı anlamda tam bir Sembolist değildir. Gördüklerini değil nesnelerin kendinde bıraktığı izlenimleri anlattığı için Empresyonist de sayılabilir.
- Haşim'e göre şiirde anlam kapalı olmalı ve şiiri okuyan herkes ondan farklı bir anlam çıkarabilmelidir.
- Şiir asla düzyazıya çevrilemez. Şiir söz ve musiki arasında sözden daha ziyade musikiye yakın aracı bir lisandır. Anlam aramak için şiiri düzyazıya çevirmeyi şöyle ifade eder: "Güzel ötüşleriyle yaz semasını süsleyen bir bülbül bir lokmacık eti için boğazlamaya benzer."

- * Toplumsal sorunlarla ilgili hiç yazmayan şairde hayal en büyük kaynaktır.
- * Aruzu kullanan şair, heceyi hiç kullanmaz.
- * Fecr-i Ati döneminde ağır bir dil kullanan şair 1921'den sonra daha yalın bir dil kullanmıştır.
- * Şiir, deneme ve gezi türünde eserler verir. Düzyazıdaki dili sade ve konuşma havasındadır.

Eserleri:

Şiir

- Göl Saatleri
- Piyale
- O Belde

Deneme

- Bize Göre
- Gurabahane-i Laklakan

Gezi

- Frankfurt Seyahatnamesi

2- EMİN BÜLENT SERDAROĞLU

- * Topluluğun kurucularından biridir.
- * Bireysel konularla birlikte, sosyal ve milli konularda da yazdı.
- * Aruzu kullandı.
- * Ahmet Haşim'den sonraki en önemli şairdir.
- * Victor Hugo'nun "Mavi Gözlü Yunan Çocuğu" şiirine karşı "Kin" şiirini yazması Atatürk tarafından takdir edilen bir davranıştır.
- * Şiirleri "Emin Bülent'in Şiirleri" adı altında toplanmıştır.

Ağır Dil Kullanırken Sade Dile Geçenler

Tevfik Fikret

Halit Ziya

Ahmet Haşim

Tüm Şiirlerinde Aruz Ölçüsünü Kullananlar

Sadece Bir Şiirinde Hece Ölçüsünü Kullananlar

Ahmet Haşim

Tevfik Fikret "Şermin"

Mehmet Akif

Yahya Kemal "Ok"

MİLLÎ EDEBİYAT DÖNEMİ (1911-1923)

Bu akımın ortaya çıkışında Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri ve 1911 yılında Selanik'te ortaya çıkan "Genç Kalemler" dergisi en önemli etkenlerdir. Bu dergide Ömer Seyfettin'in yazdığı "Yeni Lisan" başlıklı makale bu akımın bir bildirgesi niteliği taşır.

Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Ali Canip Yöntem bu akımın öncülerindendir.

Akımın İlkeleri

- Dil halkın konuşma dili olmalıdır.
- Şiirde hece ölçüsü kullanılmalıdır.
- Eserlerde Türk halkının yaşamı ve tarihi anlatılmalıdır.
- Halk edebiyatı nazım biçimleri kullanılmalıdır.
- Her alanda halka yönelme olmalıdır.

Akımın Başlıca Özellikleri

- Yer yer şahsi konular işlense de "Sanat toplum içindir" ilkesi benimsenir. (Tanzimat I. Dönemden sonra ilk defa)
- Dil sadeleştirilerek yabancı sözcüklerden arındırılmaya çalışılmıştır; ancak konuşma diline girmiş ve benimsenmiş yabancı sözcükler atılmamıştır.
- Kelime türetmede İstanbul Türkçesi yani halk dili esas alınmıştır.
- Eşanlamlı sözcüklerden Türkçe olanı kullanılmıştır.
- Yabancı sözcükler Türkçede söylendikleri gibi yazılmaya çalışılmıştır.
- Türkçe dilbilgisi kuralları uygulanmıştır.
- Şiirde hece ölçüsü kullanılmıştır. Halk edebiyatı nazım biçimleri kullanılmalı.
- Eserlerde Anadolu ve Anadolu yaşamı, doğa, yurt güzellikleri, yurtseverlik, kahramanlık konuları işlenmeye çalışılmıştır.
- Şiirde romantik söyleyiş ön plâna çıkmış toplumsal sorunlara fazlaca yer verilememiştir.
- Öykü ve roman teknik yönden gelişme göster.
- Realizm'in ve Natüralizm'in etkisi vardır.

Not: Bu dönemdeki birçok sanatçı Cumhuriyet döneminde de çizgisini değiştirmeden yazmaya devam etmiştir.

Milli Edebiyatın Gelişmesini Sağlayan Dergiler

- Genç Kalemler
- Türk Derneği

3. Türk Yurdu
4. Halka Doğru
5. Türk Sözü
6. Yeni Mecmua
7. Dergâh
8. Çocuk Bahçesi

Milli Edebiyat Sanatçıları	
Ömer Seyfettin	Reşat Nuri
Ali Canip Yöntem	F. Rıfkı Atay
Ziya Gökalp	Peyami Safa
M. Emin Yurdakul	Rıza Tevfik Bölükbaşı
Halide Edip Adivar	Fuat Köprülü
Yakup Kadri	Hamdullah Suphi
R. Halit Karay	

Dönemin Bağımsızları
Yahya Kemal
Mehmet Akif

1- Ömer Seyfettin (1884–1920)

- Edebiyat yaşamına Servet-i Fünûn çizgisindeki şiirleriyle başladı.
- "Genç Kalemler" dergisinde yazdığı "Yeni Lisan" adlı makalesiyle dilin sadeleşmesi gerektiğini belirtti ve yazı hayatına atıldı.
- Dönemin en ünlü hikâyecilerinden ve modern Türk öykücülüğünün kurucusudur.
- Öykücülüğü romana geçişte bir basamak değil meslek edinen ilk sanatçımızdır.
- Eserleri yazma amacı milli şuuru harekete geçirmektir.
- "Maupassant Tarzı" (olay öyküsü) öykücülüğün en büyük temsilcisi olarak öykülerini şaşırtıcı bir sonla bitirir.
- Hikâyelerinde konuları tarihten, çocukluk anılarından, halk hikâyelerinden, menkıbe, efsane ve günlük hayattan alır.
- Kahramanlarında psikolojik tahlillere önem vermez.
- Eserlerinde sade dil kullanır, "edebiyatsız edebiyat" yapmaya çalışır.
- Eserlerinde Realizmin etkileri görülür.

Eserleri Öykü

- Bomba
- Beyaz Lale
- Pembe İncili Kaftan
- Bahar ve Kelebekler
- Kaşağı
- And
- Başını Vermeyen Şehit
- Falaka
- Harem
- Efruz Bey

- Yalnız Efe
- Yüksek Ökçeler
- Gizli Mabel
- İlk Düşen Ak
- Ashab-ı Kehfimiz
- Kızıl Elma Neresi?

Not: Ziya Gökalp'in "Kızıl Elma" adlı şiiriyle karıştırılmamalıdır.

2- Ali Canip Yöntem (1887–1967)

- * Fecr-i Ati topluluğundan "Genç Kalemler" dergisine geçti.
- * Milli edebiyatın öncülüğünü ve yeni dilin savunuculuğunu yapmıştır.
- * "Yeni Lisan" anlayışında yazdığı makalelerle ve Milli edebiyata karşı olan Cenap Şehabettin'le girdiği tartışmalarla tanınır.
- * Önce aruzla yazdı, daha sonra aruzu bırakıp heceye yöneldi.
- * Şair, edebiyat tarihçisi ve edebiyat araştırmacısı kimlikleri vardır.

Eserleri

- * Geçtiğim Yol (şiir kitabı)
- * Türk Edebiyatı Antolojisi
- * Milli Edebiyat ve Cenap Bey'le Münakaşalarım

3- Ziya Gökalp (1876–1924)

- * Düşünlük tarafı sanatçılık kimliğinin önündedir.
- * Milliyetçilik anlayışı üzerinde durmuş hareketin düşünce boyutunu tamamlamıştır.
- * Türkçülük akımını sisteme bağlayan isimdir.
- * Milli edebiyatın fikir babasıdır.
- * Türkçülüğü dil, edebiyat, din, iktisat, siyaset ve güzel sanatlar alanındadır.
- * Edebiyatı fikirlerini yaymada araç olarak kullanmıştır.
- * Genç Kalemler, Yeni Mecmua, Türk Yurdu gibi dergilerde yazmıştır.
- * İstanbul'u işgal eden İngilizlerce Malta'ya sürülmüştür.
- * Şiirlerini sade dille yazmış ve heceyi kullanmıştır.
- * Şiirlerinin çoğu didaktik nitelik taşır.
- * Emile Durkheim'den etkilenerek sosyoloji çalışmaları yaptı.

Eserleri

- Türkçülüğün Esasları (İnceleme)
- Türkleşmek-İslamlaşmak-Muassırlaşmak (Makale)
- Türk Töresi (İnceleme)
- Türk Medeniyeti Tarihi (İnceleme)
- Malta Mektupları
- Kızıl Elma (Şiir)
- Altın Işık (Şiir)
- Yeni Hayat (Şiir)

4- Mehmet Emin Yurdakul (1869–1944)

- * Servet-i Fünûn döneminden itibaren şiir yazdı.

- * Şiirlerinde sade dil kullandı.
- * Şiirlerinin tamamında heceyi kullanmıştır.
- * Türkçülüğü şiirlerinde işleyen ilk şairdir.
- * Milli edebiyata uygun ilk şiirleri yazdı.
- * Konuları toplum ve sosyal hayat oldu.
- * Şiirlerinde öğretici bir anlayışı benimsedi. Bu yüzden eserlerinde edebi değer üst noktada değildir.
- * Didaktik şiirler yazdı.
- * Bütün şiirlerinde hece vezniyle Batı edebiyatından alınan nazım şekillerini kullandı.
- * "Türk Şairi" ya da "Milli Şair" diye anılır.

Eserleri

- Türkçe Şiirler
- Türk Sazı
- Ey Türk Uyan
- Turana Doğru
- Cenge Giderken
- Tan Sesleri
- Ordunun Destanı
- Zafer Yolunda
- Aydın Kızları
- Dicle Önünde
- Hastabakıcı Hanımlar
- İsyan ve Dua
- Türkün Hukuku
- Mustafa Kemal (Manzum - Mensur)
- Dante'ye (Nesir)
- Fazilet ve Asalet (Nesir)

5- Halide Edip Adıvar (1884–1964)

- * Eserlerinde sosyal çevreye önem verdi.
- * Üsluba, tekniğe ve dil kullanımına çok fazla değer vermedi.
- * Sade bir dil kullandı.
- * Türkçülük üzerine çalışmalar yaptı.
- * Romancılığının ilk dönemlerinde aşk ve kadın psikolojisini işlemiştir.
- * Yazarlığının ilerleyen yıllarında milli konulara ve savaş yıllarına yönelmiştir.
- * Yazarlığının son dönemlerinde töre romanları yazmıştır.
- * Siyasi ve sosyal düşüncelerini kahramanları aracılığı ile anlattı.
- * 1920'li yıllarda Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır.
- * İstanbul'da (ünlü Sultan Ahmet mitingi) mitingler düzenlemiş, halkı coşturmuştur.
- * Roman, öykü, tiyatro, inceleme ve anı türünde eserleri vardır.
- * Realizmin etkisinde yazmıştır.

Eserleri

Roman

- Seviye Talip
- Handan (Mektuplu roman)
- Raik'in Annesi (Bu üç roman aşk konusunda yazılmıştır.)
- Sinekli Bakkal (En ünlü töre romanı)
- Yeni Turan
- Son Eseri

- Mevut Hüküm
- Sonsuz Panayır
- Ateşten Gömlek (Kurtuluş Savaşı'nı işleyen ilk romanı)
- Vurun Kahpeye (Kurtuluş Savaşı'nı işleyen ikinci romanı)
- Tatarcık
- Yol Palas Cinayeti
- Döner Ayna
- Zeyno'nun Oğlu
- Akile Hanım Sokağı
- Çaresiz
- Harap Mabedler
- Dağa Çıkan Kurt
- Kalp Ağrısı

Öykü

- Kenan Çobanları
- Maske ve Ruh
- Kubbede Kalan Hoş Sada
- İzmir'den Bursa'ya

Anı

- Türkün Ateşle İmtihanı (Kurtuluş Savaşı yılları)
- Mor Salkımlı Ev (Çocukluk yılları)

6- Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889–1974)

- * Yazı hayatına Fecr-i Âti ile başlamış sonradan Milli Edebiyat topluluğuna geçmiştir.
- * Roman, hikâye, tiyatro ve mensur şiir türlerinde eserler yazdı.
- * İlk eserlerinde mistik bir hava hâkimdir.
- * Toplumsal değişimleri, kuşak çatışmasını, aydın-halk çatışmasını ve Kurtuluş Savaşı yıllarını ve dini konuları işledi.
- * Toplumumuzun Tanzimat'tan günümüze kadar geçirdiği aşamaları, çalkantıları romanlarında göstermeye çalışmıştır
- * Realist yazılar yazdı.
- * İyi bir gözlemcidir.
- * Üslupta çok titizdir.
- * Roman dili oldukça sadedir.

Eserleri

Roman

- **Kıralık Konak:** Tanzimattan 1. Dünya Savaşına değin yetişen üç kuşağın çatışmalarını dile getirir.
- **Nur Baba:** Bektaşiliğin son zamanlardaki bozulmuş halini anlatır.
- **Yaban:** Kurtuluş Savaşı yıllarında bir köy vasıtasıyla Anadolu'nun durumu ve aydın-taşralı ilişkisi, bunların birbirine bakışı...
- **Ankara:** Atatürk devrimleri ve yeni başkent Ankara anlatılır.
- **Bir Sürgün:** Fransa'ya kaçan Jöntürkler ve mücadeleleri...

Not: Refik Halit'in "Sürgün" romanıyla karıştırılmamalı.

- **Hüküm Gecesi:** Meşrutiyet döneminde-ki parti kavgalarını işler.
- **Panorama:** Cumhuriyetin başlangıcın-dan 1952'ye kadarki zaman anlatılır.
- **Sodom ve Gomore:** Mütareke yıllarında işgal altındaki İstanbul'un ahlak bozukluklarını işler.
- **Hep O Şarkı:** Yüksek zümrenin son zenginlik günleri anlatılır.
- **Anamın Kitabı:** Çocukluk anılarını içeren romanlardır.

Hikâye

- Bir Serencam
- Milli Savaş Hikâyeleri
- Rahmet

Mensur Şiir

- Okun Ucundan
- Erenlerin Bağından

Anı

- Anamın Kitabı
- Gençlik ve Edebiyat Hatıraları
- Politikada Kırk Beş Yıl
- Zoraki Diplomat
- Vatan Yolunda

Makale

- Ergenekon

Monografi

- Ahmet Haşim

7- Refik Halit Karay (1888–1965)

- * Edebiyata Fecr-i Âti de başladı.
- * Önce gazete ve dergilerde yazılar yazdı daha sonra öykü ve romana yöneldi.
- * Hayatın gülünç yönlerini karikatürize etmiştir.
- * Mizahi yazılarında "Kirpi" imzasını kullandı.
- * Birinci Dünya Savaşı yıllarında gördüğü Anadolu'yu "Memleket Hikâyeleri"nde anlattı. İlk başarılı Anadolu hikâyeleridir.
- * Öykücülüğü İstanbul'dan çıkarıp Anadolu'ya taşımıştır.
- * Olayları ve karakterleri en ince ayrıntılarına kadar anlatır.
- * Kahramanları kendi sosyal çevreleriyle hicvederek anlatır.
- * Politik tutumu nedeniyle yaşamı sürgünlerde geçti.
- * Deneme, fıkra, anı, mizah, hiciv, roman ve hikâye türlerinde yazdı.

Eserleri

Roman

- İstanbul'un İç Yüzü
- Yezidin Kızı
- Sürgün

Not: "Bir Sürgün" adında Yakup Kadri'nin bir romanı vardır. Bu iki eser karıştırılmamalıdır.

- Anahtar
- Nilgün
- Bugünün Saraylısı
- Kadınlar Tekkesi
- Yer Altında Dünya Var
- Çete
- Bu Bizim Hayatımız
- Dişi Örümcek
- Karlı Dağdaki Ateş

Hikâye

- Memleket Hikâyeleri
- Gurbet Hikâyeleri

Hiciv, Mizah, Sohbet, Fıkra

- Kirpinin Dedikleri
- Ay Peşinde
- Guguklu Saat
- Bir Avuç Saçma
- Bir İçim Su
- İlk Adım
- Tanıdıklarım
- Makyajlı Kadın
- Tanrı'ya Şikâyet

8- Reşat Nuri Güntekin (1889–1956)

- * Öğretmen olarak Anadolu'da çalışmış ve Anadolu'yu yakından tanımıştır.
- * Edebiyata küçük öykülerle başladı.
- * Hemen tüm romanlarında Anadolu'yu anlatmıştır. Özellikle küçük memurları, kültürel bocalamaları, aile içi kuşak çatışmalarını anlatır.
- * Romanlarında duygusal konuları işlemiştir.
- * Cumhuriyet'ten sonra cehalet, dini tutuculuk ve yanlış Batılılaşma konularını işledi.
- * Oldukça sade dil kullanır.
- * Kahramanları tek boyutludur.
- * Psikolojik tahlillerde de başarılı olmuştur.
- * Hikâyelerinde sosyal konuların yanında mizahı da işlemiştir.
- * Eserlerinde hem romantik hem de realist özellikler görülür.
- * Argo ve atasözlerine de yer vermiştir.
- * Roman, hikâye, gezi yazısı ve tiyatro türlerinde eser vermiştir.

Eserleri

Roman

- Çalıkuşu
- Akşam Güneşi
- Damga
- Dudaktan Kalbe
- Yaprak Dökümü
- Yeşil Gece
- Bir Kadın Düşmanı

- Gizli El
- Acımak
- Kızılıcak Dalları
- Değirmen
- Miskinler Tekkesi
- Kan Davası
- Son Sığınak
- Kavak Yelleri
- Eski Hastalık

Hikâye

- Tanrı Misafiri
- Sönmüş Yıldızlar
- Eski Ahbap
- Leyla ile Mecnun

Oyun

- Balıkesir Muhasebecisi
- Tanrı Dağı Ziyafeti
- Hançer
- Eski Rüya
- Taş Parçası
- Felaket Karşısında
- Ağlayan Kız
- Yol Geçen Hanı
- Hülleci
- Bir Köy Hocası
- Vergi Hırsızı
- İstiklal

Gezi

- Anadolu Notları

9- Falih Rıfkı Atay (1884–1971)

- * Yazarlığa gazetecilikle başladı.
- * Atatürk'ün yanında bulunmuş ve Atatürk'le ilgili anılarıyla şöhret olmuştur.
- * Sanat hayatında önce Milli Mücadeleyi daha sonra Mustafa Kemal'i anlatan ve destekleyen yazılar yazdı.
- * Yazılarında devrimleri korumaya ve tanıtmaya çalıştı.
- * Fikir ve siyaset hayatında Batılılaşmaya önem verdi.
- * Fıkra, anı, makale, gezi yazıları yazdı.

Eserleri

Gezi

- Bizim Akdeniz
- Yolcu Defteri
- Gezerek Gördüklerim

Anı

- Ateş ve Güneş
- Zeytin Dağı
- Çankaya
- Atatürk'ün Hatıraları

Fıkra

- Eski Saat
- Kurtuluş
- Bayrak

10- Peyami Safa (1899–1961)

- * Olaya değil psikolojik tahlile önem veren bir romancıdır.
- * Hemen hemen her romanında devirler anlayışlar ve gelenekler arasında psiko-sosyal karşılaştırmalar yapmıştır.
- * Bütün romanlarında Batı'ya uyum sağlayamamış; ancak Doğulu da kalamamış bir toplum anlatılmıştır.
- * Kimi eserlerinde Server Bedii adını kullandı.
- * Öykü, roman, makale, inceleme, deneme türlerinde eserler verdi.

Not: Psikolojik eser alanında ünlü olan isimler:

- * Dünya edebiyatında tüm eserlerinde psikolojik unsurlar görünen sanatçı Dostoyevski'dir.
- * Türk edebiyatında tüm eserlerinde psikolojik unsurlar görünen sanatçı Peyami Safa'dır.
- * Kadın psikolojisini anlatan isim Halide Edip'tir.
- * İlk psikolojik romanın yazarı Mehmet Rauf'tur.

Eserleri

Roman

- Sözde Kızlar
- Şimşek
- Canan
- Bir Akşamdı
- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (otobiyografik roman)
- Yalnızız
- Bir Tereddüdün Romanı
- Fatih-Harbiye
- Biz İnsanlar
- Matmazel Noralya'nın Koltuğu

11- Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869–1949)

- * Çok bilgili olduğu için döneminde "Feylesof (Filozof)" lakabını alır.

Eseri

Şiir

- Serab-ı Ömrüm (Şiir kitabı)

12- Fuat Köprülü (1890–1966)

- * Sanat hayatına Fecr-i Atı'de şiirle başlar; ancak edebiyat tarihinde araştırmalarıyla tanınır.
- * İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde profesörlük yaptı.
- * Türkçü bir görüşle edebiyatımızı sözlü dönemden bu yana inceler.
- * Türk edebiyatının Osmanlıdan öncesiyile düşünülmesi gerektiğini belirtir.
- * Halk şiiri tarzında eserleri olsa da edebiyat tarihi alanında tanındı.

Eserleri

Araştırma

- Türk Edebiyatı Tarihi
- Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar
- Divan Edebiyatı Antolojisi

13- Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885–1966)

- * Edebiyata Fecr-i Atı'de başlar
- * Türkçülük düşüncesinin en ateşli savunucularındandır.
- * Mitinglerdeki konuşmalarıyla Türkçülük ateşini yakar.

Eserleri

- Dağ Yolu (Söylev)
- Güne Bakan

DÖNEMİN BAĞIMSIZLARI

1- Yahya Kemal Beyatlı (1884–1958)

- * İstanbul'a hayran bir şairdir.
- * Divan şiirini Batı şiirindeki bütünlükle birleştirdi.
- * Çağdaş Türk şiirinin kurucusu kabul edilir.
- * Milli edebiyatı sade dil konusunda desteklemesine rağmen konu seçimi, nazım şekilleri ve ölçü yüzünden bu akımla ters düştü.
- * Bütün şiirlerini aruzla yazdı. "Ok" heceyle yazdığı tek şiirdir.
- * Şiirde iç ahengi, müzikaliteyi, sesi ön plana çıkarmaya çalışmış ve bunu başarmıştır.
- * Şiirlerinde Osmanlı tarihi, millet sevgisi, İstanbul aşkı önemli yer tutar.
- * Aşk, ölüm, tabiat, sonsuzluk ve deniz konularını işledi.
- * Nazmı nesirden uzaklaştırmıştır.
- * Sağlığında hiç kitap yayımlamadı.
- * Duygu, düşünce ve hayali ustalıkla bağdaştırdı.
- * Onda birçok akıma uygun şiirler (romantik, parnasyen, sembolist) görülür; ancak o en çok da neoklasiktir.

Eserleri

Şiir

- Kendi Gök Kubbeimiz
- Eski Şiirin Rüzgârıyla
- Rubailer
- Ok

Deneme

- Aziz İstanbul
- Eğil Dağlar
- Edebiyata Dair
- Siyasi ve Edebi Portreler

Anı

- Çocukluğum
- Gençliğim
- Siyasi ve Edebi Hatıralarım

2- Mehmet Âkif Ersoy (1873–1936)

- * Küçük yaşta iyi bir din eğitimi görmüştür.
- * Arapça, Farsça ve Fransızca bilir.
- * Şiirlerinin çoğunda İslam'ı anlatmaya çalışmıştır.

- * Tevfik Fikret'le ters düştüğü noktalar olmuş, çatışmalar yaşamıştır.
- * Realist bir şairdir.
- * Konuşma diliyle din, ahlak, vatan konularında didaktik şiirler yazar.
- * Nazmı nesre yaklaştırır. (T. Fikret gibi)
- * Bütün şiirlerinde aruzu kullanan şairdir.
- * Aruzu Türkçeye en iyi uygulayan şairlerden biridir.
- * Şiirlerinin çoğu manzum öykü şeklindedir.
- * Sosyal konularda yazdı.
- * Şiirlerini "Safahat" adlı yedi ciltlik eserinde topladı.

Not: Safahat'ın Bölümleri:

- * Birinci kitap olan 1911 tarihli "**Safahat**"ta, Osmanlı toplumunun meşrutiyet yıllarındaki durumu anlatılır.
- * **Süleymaniye Kürsüsünde** isimli 1912 tarihli ikinci kitapta, Osmanlı aydınlarının halkla ilişkisi dile getirilir.
- * 1913 tarihli "**Hakkın Sesleri**" adlı bölümde, eski dinsel-didaktik Türk yapıtlarında olduğu gibi her şiirin başında bir ayet yer alır. Bu ayetler günün siyasal ve toplumsal olaylarının yorumuna ışık tutar.
- * 1914 tarihli ve "**Fatih Kürsüsünde**" adlı dördüncü bölümde, yeni kuşaklara çalışma ve mücadele ruhu kazandırmak isteyen düşünceler yer alır.
- * 1917 tarihli "**Hatıralar**" bölümünde I. Dünya Savaşı sırasında yazılmış şiirler bulunur. Her birinin başına bir hadis konular bu şiirlerde "İslam Birliği" ülküsü vurgulanır.
- * 1924 tarihli "**Asım**" ismindeki 6'ncı bölümde I. Dünya Savaşı günlerinden tablolar çizilir.
- * 1933 tarihli 7'nci bölüm olan "**Gölgeler**"de dinsel konulu şiirler ve dörtlükler yer alır.

Uyarı: Bu dönemde "Beş Hececiler" topluluğu ortaya çıkmıştır.

ROMAN ÖZETLERİ

Eser Adı : Kiralık Konak
Yazarı :Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Kahramanlar :Naim Efendi, Servet Bey, Seniha
Özellikler :Yanlış Batılılaşmanın aile hayatına etkileri ve kuşak çatışmaları anlatılır.

Özet

Naim Efendi gelenek göreneklerine bağlı, II. Abdülhamit döneminin ileri gelenlerinden, emekli, yaşlı bir nazırdır. Eşi Nefise Hanım ölünce, oturdukları konağın işleri ile kızı Sakine Hanım ilgilenmeye başlar. Ancak konağın işlerini annesi gibi yürütemez ve kocası Servet Bey konağı yönetmeye başlar. Batı taklitçisi bir insan olan Servet Bey'in oğlu Cemal Bey ve kızı Seniha da, eğlence düşkün, Avrupa hayranı insanlar olmuşlardır. Naim Efendi'nin akrabası olan Hakkı Celis, Seniha'yı sever ama karşılık göremez. Naim Efendi, ailesinin bu savurganlıkları üzerine mallarının büyük bir çoğunluğunu satıp, yoksullaşır. Seniha bir gün Faik Bey'le Avrupa'ya kaçır ancak daha sonra terk

edilmiş bir kadın olarak İstanbul'a döner. Servet Bey de karısı ile modern bir apartmana taşınır. Naim Efendi konağı kiraya vermek ister ancak üç kuşak görmüş bu konağı kimse beğenmez. Naim Efendi bir süre sonra hastalanır ve felç olur.

Eser Adı : Sodom ve Gomore
Yazarı : Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Kahramanlar :Sami Bey, Leyla, Necdet
Özellikler :Sodom ve Gomore kutsal kitaplarda anlatılan lanetlenmiş iki şehirdir. Ürdün'ün bu iki şehri ahlâksızlıkta çok ileri gitmiş ve Tanrı'nın gazabına uğrayarak yerle bir edilmiştir. Yakup Kadri, I.Dünya Savaşı sonunda işgal edilen İstanbul'daki bazı ahlaksızlıkları anlatmak için romanına bu adı vermiştir.

Özet

İstanbul işgal edilince Sami Bey ve ailesi başta olmak üzere bazı Türkler Milli ve manevi değerlerini unutarak çıkarlarından başka bir şey düşünmezler. Ülkenin kurtuluşunu İngiliz mandacılığında görürler. Sami Bey'in kızı Leyla çok iyi İngilizce bilmektedir. Dayısının oğlu olan Necdet ile nişanlı olmasına rağmen bir İngiliz subayla birlikte olmaya başlar. Necdet bu duruma dayanamaz ve işgalci güçlere karşı destek olmak için Anadolu'daki harekete katılır. Kurtuluş Savaşı sonunda işgal güçler yurdu terk etmek zorunda kalınca Leyla da Necdet'e dönmek ister ama Necdet bunu kabul etmez.

Eser Adı : Yaban
Yazarı : Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Kahramanlar : Sami Bey, Leyla, Necdet
Özellikler :Bu eser Türk edebiyatının en önemli romanlarından biridir. Anı biçiminde yazılmıştır.1942 yılında CHP'nin açtığı roman yarışmasında ikinciliği kazanmış roman aydın köylü çatışması üzerinde durmuştur.

Özet

I.Dünya Savaşında tek kolunu kaybeden Ahmet Celal artık savaşamayacağı için üzgündür, İngilizler İstanbul'u işgal edince emir eri Mehmet Âlinin ısrarıyla onun köyüne gider. Ancak burada köyün ağası Salih Ağa, Ahmet Celal'den hoşlanmadığı için köylüleri etkiler ve köylüler ona "Yaban" der ve yaklaşmazlar. Ahmet Celal bu durum üzerine bunalıma girer, ancak bu arada Emine ile karşılaşır ve ona âşık olur. Ancak Emine, Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail'in karısıdır. Aradan zaman geçer köy Yunanlılar tarafından basılır ve her yer yakılır, köylülere işkence edilir. Ahmet Celal ve Emine kaçarken yaralanırlar ve güçlükle mezarlığa ulaşırlar daha fazla kaçamazlar. Sakarya Savaşından sonra, düşman zulümlerini araştırma kurulu yanmış insan cesetleri arasında, kenarları yanmış

bir anı defteri bulur. Bu, Ahmet Celal'in Emine'ye verdiği defterdir.

Eser Adı : Ankara
Yazarı : Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Kahramanlar : Selma, Binbaşı Hakkı, Neşet Bey
Özellikler :Ankara'nın üç ayrı dönemdeki durumunu anlatır.

Özet

Selma Hanım savaştan korkan kocasından ayrılır ve Binbaşı Hakkı Beyle evlenir. Savaş sonrasında da Binbaşı Hakkı Beyden ayrılıp idealist Neşet Beyle evlenir. Selma Hanımın üç ayrı evliliği aslında Ankara'nın üç ayrı dönemini anlatır.

Eser Adı : Ateşten Gömlek
Yazarı : Halide Edip Adıvar
Kahramanlar : Peyami, Ayşe, Cemal, İhsan, Kezban
Özellikler :Kurtuluş Savaşı yıllarını da alan, anı türünde yazılmış bir romandır.

Özet

Sakarya Savaşı'nda bacalarını kaybeden Peyami, hastanede beyindeki kurşunun çıkarılmasını beklerken yaşadıklarını kaleme alır. İngiliz uçakları İstanbul'u bombalamaktadır. İzmir'in işgali İstanbul'da büyük heyecan uyandırır. Yunanlılar Cemal'in İzmir'de yaşayan eniştesini parçalamış, yeğenini vurmuş, kız kardeşi Ayşe'yi yaralamışlardır. Ayşe kolu sargılı olarak İstanbul'a gelir. Peyami, İhsan ve Cemal'le birlikte Sultanahmet mitingine katılır. İstanbul işgal edilir. Ayşe ve subaylar, kurtuluş hareketine katılmak için Anadolu'ya geçerler. Ayşe ve İhsan birbirlerine âşık olurlar ve ordu İzmir'e girdikten sonra evlenmeye karar verirler. Peyami de Ayşe'yi içten içe büyük bir aşkla sevmektedir. Bir köylü kızı olan Kezban da İhsan'a âşıktır. Ayşe, İhsan ve Cemal savaşta ölürler. Peyami de beyindeki kurşun çıkarılırken ölür. Doktorlar Peyami'nin yazdığı anıların bir zihni buhran sonucunda oluştuğunu ileri sürerler.

Eser Adı : Sinekli Bakkal
Yazarı : Halide Edip Adıvar
Kahramanlar :İmam, Emine, Tevfik, Rabia
Özellikler :II. Abdülhamit döneminde İstanbul'un bir semtini yansıtan bir töre romanıdır.1942 yılında CHP'nin düzenlediği yarışmada birinci olmuştur.

Özet

Olay, Aksaray'ın Sinekli Bakkal sokağında geçer. İmamın kızı Emine, bakkal Mustafa Efendi'nin yeğeni, karagöz ve orta oyuncusu Tevfik'e kaçmıştır. Tevfik, dayısı ve annesi ölünce bakkal dükkânının sahibi olur; ama bakkalı Emine işletir. Emine bir gün Tevfik'in kendi taklidini yapması üzerine babasının evine döner ve boşanır. Bu arada Tevfik

de Gelibolu'ya sürgün edilir. Bir yıl sonra Emine'nin Tevfik'ten bir kızı olur. Adını Rabia koyarlar. Rabia'ya dedesi sıkı bir dini eğitim verir, on bir yaşında onu hafız yapar. Sesinin güzelliği ile de ilgi çeken Rabia, artık Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın karısı Sabiha Hanım tarafından korunmaya alınır. Rabia'ya Mevlevi Şeyhi Vehbi Dede'den alaturka musiki, Farsça, Arapça dersi aldırırlar. Tanınmış piyano öğretmeni Peregrini de Rabia'nın ses eğitimine yardımcı olur. Gittikçe sesi güzelleşen Rabia, camilerde Kur'an ve Mevhit okuyarak iyice ünlenir. Kazandığını da dedesine vermektedir. Günün birinde kızın babası Tevfik sürgünden döner ve Sinekli Bakkal'daki eski bakkal dükkânını yeniden açar. Rabia da dedesinden ayrılır, babasıyla oturmaya başlar. Kızın sanatına hayran olan Vehbi Dede ve Peregrini Tevfik'in evine gidip gelmeye başlarlar. Bu yıllarda "Genç Türkler" Abdülhamit' yönetimine karşı çalışmaktadırlar. Tevfik kadın kılığına girerek Fransız postanesinden "Genç Türklerin" Avrupa'dan gelen ihtilalci gazetelerini alırken yakalanır. Tevfik, Şam'a sürülünce Rabia da hafızlık yaparak, müzik dersi vererek geçinir. Peregrini Müslüman olur ve Rabia ile evlenir.1908'de meşrutiyet ilan edilince Tevfik de sürgünden döner, Rabia'nın bir çocuğu olmuştur. Sinekli Bakkal'da yine eski mutlu günler başlar.

Eser Adı : Çalıkuşu
Yazarı : Reşat Nuri Güntekin
Kahramanlar : Feride, Kamuran, Hayrullah Bey
Özellikler :Türk romanını İstanbul sınırları dışında taşıyarak, Anadolu'yu; çeşitli bölgeleri, gelenekleri ve sosyal sorunlarıyla okuyucuya tanıtan bu eser, önce İstanbul kızı adıyla dört perdelik bir tiyatro oyunu olarak düşünülmüş, daha sonra romana dönüştürülmüştür.

Özet

Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Feride, teyzesinin yardımıyla Fransız yatılı okulunda okur. Arkadaşları ona yaramazlığı nedeniyle "Çalıkuşu" derler. Teyzesinin oğlu Kamuran ile birbirlerini severler ve nişanlanırlar. Düğün günü bir kadının Feride'ye gizlice verdiği bir mektuptan Kamuran'ın Münevver adında bir kızı evlenme sözü verdiğini öğrenir ve hemen evden kaçır. Anadolu'nun değişik yerlerinde zor şartlar altında öğretmenlik yapar. Her gittiği yerde güzelliği nedeniyle birçok sorun ile karşılaşır. İdealist olduğu için hiçbir şeyden yılmaz Zeyliler köyünde tanıştığı Doktor Hayrullah Bey Feride'yi bu dedikodulardan kurtarmak için kâğıt üzerinde evlenir. Fakat aralarında sadece baba kız ilişkisi vardır. Hayrullah Bey bir gün Feride'nin günlüğünü bulur ve okuduktan sonra saklar. Hastalanınca Feride'ye teyzesinin yanına gitmesini ve Kamuran'a kapalı zarfı vermesini vasiyet eder. Hayrullah Beyin ölümünden sonra Feride vasiyeti yerine getirir. Kamuran kapalı zarftaki günlüğü okur ve gerçeği öğrenir. Feride'nin geri dönmesine izin vermez, evlenirler.

Eser Adı : Yaprak Dökümü
Yazarı : Reşat Nuri Güntekin

Kahramanlar : Ali Rıza Bey, Necla, Fikret, Leyla, Şevket
Özellikler :Yazarın daha sonra aynı adla oyunlaştırdığı bu eser, dar gelirli bir ailenin batı tarzında yaşamaya özenmesiyle meydana gelen çöküşü anlatmaktadır. Reşat Nuri'nin sosyal konuları işlediği en başarılı romanıdır.

Özet

Ali Rıza Bey, çoluk çocuğun eline geçen sınırlı parayla geçinmeye çalışan, emekli bir memurdur. Eski öğrencisi olan Muzaffer Bey'in bir kızı baştan çıkarmaya çalıştığını görünce dayanamaz ve şirketten ayrılır. O arada oğlu Şevket bir bankaya girer. Ali Rıza Bey'in sevinci uzun sürmez ve bir süre sonra kızları huzuru bozar. Necla, Fikret ve Leyla artık büyümüşlerdir; gezmek, eğlenmek isterler. Ailenin geliri ise buna yetmez. Üstelik Şevket de evlenir. Gelin de kızları gibi davranır. Geçim sıkıntısı daha da artar. Giderleri karşılayabilmek için Şevket bankadan gizlice para çeker ancak yerine koymaz ve tutuklanır. Necla'yı Suriyeli bir zengin ister, babası karşı çıkar, Necla diretince kabul ederler. Ancak daha sonra Bu kişinin zengin olmadığı, hatta evli ve çocukları olduğu ortaya çıkar. Fikret ve Necla'nın evlenmesi, Şevket'in hapse düşmesi ile evde adeta yaprak dökümü yaşanmıştır. Ali Rıza Bey sıkıntıdan kurtulmak için evini satar ve daha küçük bir ev alır. Bir süre sıkıntısız yaşarlar. Ancak Leyla'nın kötü yola düştüğünü öğrenince hastalanır ve felç geçirir.

Eser Adı : Acımak

Yazarı : Reşat Nuri Güntekin

Kahramanlar : Zehra, Mürşit Efendi

Özellikler :Bir kızın acıma duygusunu ve aile problemlerini anlatan bir romandır.

Özet

Mürşit Efendi, karısının yarattığı problemlerden dolayı kendini içkiye verir. Evde huzur yoktur. Kızı Zehra'yı yatılı öğretmen okuluna gönderir. Zehra ilkokul öğretmeni olur. Babasından nefret eder. Bir gün Mürşit Efendi hastalanır. Zehra istemeden de olsa babasını ziyarete gelir. Babası ölmüştür. Onun anı defterini eline geçiren Zehra sabaha

kadar okur. Babasının bu hale gelmesinin nedeninin annesinin kötü davranışları olduğunu ve babasının da Zehra kötü etki altında kalmasını diye kendini yatılı okula gönderdiğini anlar. Büyük pişmanlık duyup artık acımayı öğrenir.

Eser Adı : Dokuzuncu Hariciye Koğuşu

Yazarı : Peyami Safa

Kahramanlar : Nühket, Doktor Ragıp

Özellikler :Psikolojik romanın en başarılı örneklerinden biridir. Anı biçiminde yazılmıştır. Adı belirtilmeyen roman kahramanının çektiği hastalıkla, yazarın çocukluğunda geçirdiği hastalık aynı olduğu için otobiyografik bir eser diyebiliriz.

Özet

Roman kahramanı on beş yaşında bir gençtir. Yedi yaşından beri dizlerinde ne olduğunu bilmediği yaradan dolayı acı çekmektedir. Muayene için 9. Hariciye Koğuşuna gider. Hekimden kemik veremine tutulduğunu ve ayağının kesilmesi gerektiğini öğrenir. Ancak sakın yaşarsa, iyi beslenirse ağır ağır iyileşecektir. Oysa bir annesi vardır ve o da yoksuldur. Akrabaları olan Paşa'dan yardım isterler. Paşa, hastayı Erenköy'deki evine alır. Delikanlı burada çocukluğundan beri sevdiği Paşa'nın güzel kızı Nühket ile karşılaşır. Nühket de onu sevmektedir. Ancak Nühket'in annesi kızını Doktor Ragıp'la evlendirmek ister. Paşa ise kızının geleceğini düşündüğü için kaygılıdır. Annesi yeğeninin bulaşıcı bir hastalığa yakalandığını söyleyerek Nühket'i etkiler. Olup bitenleri öğrenen delikanlı çok üzülür ve ayağı daha da kötüleşir. Evden kaçarak hastaneye yatar. Doktorlar büyük bir çaba göstererek ayağını kurtarırlar, ama sevdiği kızın bir gün sonra Doktor Ragıp ile evleneceğini duyar.

12. SINIF EDEBİYAT DERS NOTLARI

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI (1923-....)

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

Bu dönemi Millî Edebiyattan kesin sınırlarla ayırmak zordur. Millî Edebiyat Dönemi sanatçılarının önemli bir bölümü, edebiyat yaşamlarını Cumhuriyet Döneminde de sürdürmüştür. Cumhuriyet Dönemi, millîleşme akımının devamı olarak hızlı bir gelişme ve oluşma çığırı açmıştır. Önceki edebiyat dönemlerinden biçim, dil ve düşünce bakımından bazı özellikler devralan Cumhuriyet Dönemi Edebiyatının oluşumunda, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen siyasi, toplumsal ve kültürel değişmelerin büyük etkisi vardır. Bu edebiyatın oluşumunda özellikle "Atatürk ilke ve inkılapları"nın payı büyüktür.

Cumhuriyetin ilanı ile yapılan inkılaplarla, aydınlar, bir siyasi değişim yaşamıştır. Bu edebiyatın temelinde "Kurtuluş Savaşı" ve "Atatürk inkılapları" vardır. İster şiir ister roman olsun çoğu eser, bu iki konu doğrultusunda oluşturulmaya başlanmıştır. Dine dayalı ümmet toplumu, yerini ulusal devlete bırakmış; teokratik devletten demokratik devlete dönüşüm başlamıştır.

Latin alfabesinin kabul edilmesi ve 1931'de kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ile 1932'de kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti (Türk Dil Kurumu) birbirini bütünlemiştir. Dilde sadeleşme hareketi iyice yerleşmiş böylece geçmişten beri süregelen dil tartışmaları bilimsel bir sonuca bağlanmış, halk ve aydın arasındaki uçurum kapatılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet öncesindeki sanatçıların büyük bir kısmı, İstanbul gibi büyük şehirlerde yaşayan varlıklı ve bürokrat kimselerdi. Seçkin çevrelerde yetiştikleri için de eserlerinde kendi çevrelerini yansıtıyor ve bu çevreye sesleniyorlardı. Cumhuriyet edebiyatı Anadolu'yu daha da öne çıkararak toplumun değişik kesimlerinden sanatçılar yetiştirmiştir.

1940 yılında köylere öğretmen ve sağlık personeli yetiştirmek amacıyla kurulan "Köy Enstitüleri", köy kökenli yazar ve ozan kuşağı oluşturmuştur. Böylece Millî Edebiyatla başlayan halka yönelme ve Anadolu'yu tanıma çabası, Cumhuriyet'in ana ilkesi olmuş, Türk halkının her kesimi edebiyatta yer almıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında yıllar içinde, memleket edebiyatı zevkiyle Batı'dan gelen anlatma biçimleri birleşmiş, milleti oluşturan değerler farklı yönleriyle edebî eserlerde ele alınmış, millî kimlik ve millî değerler çevresinde edebiyat, Batı düşüncesindeki

gelişmelere göre yeni görünüm kazanmıştır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen sürede edebî eserlerde tartışılan birçok problem Atatürk ilke ve inkılaplarında ifadesini bulmuştur.

Dönemin Genel Özellikleri

- * Milli edebiyatla başlayan Anadolu'ya yönelik yaygınlık kazanır.
- * Eserlerde Kurtuluş Savaşı'nın etkileri görülür.

Kurtuluş Savaşını Konu Edinen Romanlar	
Ateşten Gömlek	Halide Edip
Vurun kahpeye	Halide Edip
Yaban	Yakup Kadri
Yorgun Savaşçı	Kemal Tahir
Kalpakkıllar	Samim Kocagöz
Doludizgin	Samim Kocagöz
Küçük Ağa	Tarık Buğra
Toz Duman İçinde	Talip Apaydın

- * Dil genellikle sadedir.
- * Halk şiiri nazım biçimleri kullanılmıştır.
- * Genellikle hece ölçüsü kullanılır; ancak bazı sanatçılar serbest nazım biçimini ve aruzu da kullanmıştır.
- * Bu dönemde bütün türlerde eserler verilmiştir. Deneme türünde büyük gelişme görülür.
- * Bu dönemde sanatçılar genellikle grup oluşturur; ancak gruplara dâhil olmayıp bağımsız olanlar da vardır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÖĞRETİCİ METİNLER

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında öğretici metinlerin özellikleri şunlardır:

- * Öğretici metinler bakımından bu dönemde büyük ilerlemeler kaydedilmiş; deneme, makale, gezi yazısı, hatıra, fıkra, eleştiri... alanlarında önemli eserler verilmiştir.
- * Bilgi verme, düşündürme, açıklama amaçlanmış; metnin yapısı dil ve anlatımı, kullanılan motifler bu amaçlara göre belirlenmiştir.
- * Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış olan ülkenin Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda büyük bir kalkınmaya girişmesi sonucunda millete ve milletin kültürüne yönelmiş, Anadolu ve Anadolu insanı konu edilmiştir.
- * Öğretici metinlerde günlük konuşma dilindeki Türkçe sözcükler, halk söyleyişlerindeki tamlamalar kullanılır; Arapça ve Farsça sözcüklere fazla yer verilmez.
- * Bu dönem yazarları, öğretici metinlerde terim ve kavramları, gündelik hayata ait sözcük ve sözcük gruplarını

kullanarak edebi bakımdan güçlü bir anlatıma ulaşmayı amaçlarlar.

- * Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı öğretici metinlerinde yazı dilinin konuşma diline yaklaştırılması, açık ve sade bir dilin kullanılması daha fazla okura ulaşılmasını sağlamıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında öğretici metin türlerinde eserler kaleme alan önemli sanatçılar şunlardır:

Nurullah Ata (1898 -1957)

- * Edebiyata şiirle başlamış ama şiiri devam ettirememiş.
- * Eleştiri ve deneme ustasıdır.
- * Devrik cümleyi çok kullanır.
- * Dildeki bütün yabancı sözcüklerin atılmasını savunur.
- * Genç kuşaklara edebiyatı sevdirmeye çalıştı.
- * Alışılmış kalıp ve düşünceleri eleştirerek yeniliği savundu.
- * Türkçenin özleşmesinde öncü isimlerden oldu.

Eserleri

- * Karalama Defteri
- * Günlerin Getirdiği
- * Okuruma Mektuplar
- * Sözdən Söze
- * Söz Arasında
- * Ararken
- * Diyelim
- * Günce
- * Söyleşiler

Suut Kemal Yetkin

- * Deneme ustasıdır.
- * Paris'te felsefe öğrenimi yapmıştır.
- * Çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptıktan sonra Ankara Üniversitesi rektörü oldu.

Eserleri

Deneme

- * Edebiyat Konuşmaları
- * Edebiyat Üzerine Günlerin Götürdüğü
- * Düşün Payı
- * Yokuşa Doğru

Şiir

- * Şi'r-i Leyal

İSMAİL HABİP SEVÜK (1892 – 1954)

- * Milli mücadeleye destek veren önemli yazarlardandır.
- * "İzmir'e Doğru" ve "Açıksöz" gazetelerinde başyazarlık yapmıştır.
- * Türk edebiyatı tarihi, anı, gezi yazısı gibi türlerde eserler vermiştir.

Eserleri

Edebiyat Tarihi – İnceleme

- * Türk Teceddüt Tarihi, Avrupa Edebiyatı ve Biz
- * Edebiyat Bilgileri

Gezi Yazısı

- * Tuna'dan Batı'ya Yurttan Yazılar

Anı

- * Zamanlar

CEMİL MERİÇ (1917 – 1987)

- * Deneme türünün usta isimlerindendir.
- * Denemeleri dışında, edebiyat tarihi, felsefe, tarih çalışmaları ve çevirileri de vardır.

Eserleri

Deneme

- * Hint Edebiyatı
- * Bu Ülke
- * Jurnal
- * Bir Dünyanın Eşiğinde
- * Mağaradakiler

Araştırma-İnceleme

- * Umrandan Uygarlığa
- * Kırk Ambar
- * Bir Dünyanın Eşiğinde

SABAHATTİN EYÜBOĞLU (1908 – 1973)

- * Deneme ustalarındandır.
- * Araştırma ve incelemeleri de vardır.

Eserleri

Deneme

- * Mavi ile Kara,
- * Sanat Üzerine Denemeler

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR (1883 – 1963)

- * İstanbul'un lüks semtlerini ve Boğaziçi'ni, eski aşklarını, eğlencelerini anlatmıştır.
- * Anlaşılır bir dille, anı, makale, öykü ve romanlar yazmıştır.
- * Anıları ve CHP roman yarışmasında (1942) üçüncü olan Fehim Bey ve Biz adlı romanı önemli eserleridir.

Eserleri

Anı

- * Boğaziçi Mehtapları
- * Boğaziçi Yalıları
- * Geçmiş Zaman Köşkleri,
- * İstanbul ve Pierre Loti

Roman

- * Fehim Bey ve Biz

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Deneme

Deneme dilinde çeşitli bilim, felsefe ve sanat dallarına ait terimlere yer vermekten ziyade halk çoğunluğunun ortak günlük konuşma dilinin düşünce diline dönüştürülmesi

çabası hâkimdir. Denemede bilimsel yazılardaki kuruluk ve şematiklik bulunmaz. Düşünce, şiirsel, akıcı, samimî bir üslûpla sunulur. Bu bakımdan deneme yazılarının geniş halk yığınlarınca kolayca ve rahatlıkla okunabilme özelliği vardır. Deneme yazarı yazısını yazarken bir anlamda kendi kendisiyle diyalog içindedir. Kendi zihinsel âleminde düşünce temrinleri yapar.

Konuları Bakımından Denemelerin Sınıflandırılması
Türk edebiyatında deneme türünde verilmiş ürünler genel konuları itibarıyla sınıflandırılabilir

Sanat ve Edebiyat Konulu Denemeler

Sanat ve edebiyat konulu denemelerin çoğu sistematik olmayan öznal birer eleştiri yazısı niteliğindedir. Onun için Türk edebiyatında deneme ile eleştiri birbirinden ayrılmayacak ölçüde iç içe geçmiş gibidir. Bizim burada deneme olarak aldığımız pek çok örnek, aynı zamanda birer eleştiri yazısı olarak da görülebilir.

Bu bölümde yer alan denemeler, bütünüyle olmasa da ağırlıklı olarak şiir türüyle ilgili olan ürünlerdir.

- * Mehmet Salihoglu: Gun Işığına Çıktıkça
- * Cemal Süreya: Şapkam Dolu Çiçekle
- * Oktay Akbal: Önce Şiir Vardı
- * İsmet Özel: Şiir Okuma Kılavuzu
- * Enis Batur: Şiir ve Cinayet

Manzum – Mensur Karışık Edebî Türlerle ilgili Denemeler

Sanat ve edebiyat konulu deneme eserlerinin çoğu, şiir, hikâye, roman gibi değişik türleri içeren çalışmalardan oluşmaktadır.

- * Vedat Günyol: Dile Gelseler
- * Ahmet Hamdi Tanpınar: Edebiyat Üzerine Makaleler
- * Peyami Safa: Sanat Edebiyat Tenkit
- * Bedri Rahmi: Delifışek
- * Mehmet Kaplan: Büyük Türkiye Rüyası
- * Oktay Akbal: Konumuz Edebiyat, İstinye Suları
- * Cevdet Kudret: Bir Bakıma
- * Sezai Karakoç: Edebiyat Yazıları I, II, III, (1982), (1986), (1996);
- * Hilmi Yavuz: Denemeler Karşı Denemeler, Yazın Üzerine
- * Suut Kemal Yetkin: Edebiyat Konuşmaları, Edebiyat Üzerine, Günlerin Götürdüğü
- * Nihat Sami Banarlı: Şiir ve Edebiyat Sohbetleri
- * Nermin Uygur: İnsan Açısından Edebiyat
- * Adalet Ağaoğlu: Başka Karşılaşmalar
- * Mehmet Kemal: Denemeler
- * Melih Cevdet Anday: Yiten Söz

Dil Konulu Denemeler

Bu konuda yazılmış denemeler; dil felsefesi, dilin güncel sorunları, eski dil, yeni dil, uydurmacılık, Öz Türkçecilik, yaşayan dil, halkın konuşma dili, kültür dili gibi

tartışmaları ele alınır. Dilin sadeliği; günlük hayatta, sosyal ilişkilerde ve sanat eserlerindeki önemini ele almaktadırlar.

Öz Türkçecilik Akımını Savunanlar

Bu düşünceyi savunan başlıca yazarlar ve eserleri şunlardır:

- Suat Yakup Baydur: Dil ve Kultur
- Sebati Ataman: Dil Çıkmazı
- Emin Özdemir: Öz Türkçe Üzerine
- Berke Vardar: Dil Devrimi Ustune
- Tahsin Yücel: Tartışmalar

Milletin Canlı Konuşma Dilini Savunanlar

- * Mehmet Kaplan: Kültür ve Dil
- * Nihat Sami Banarlı: Türkçenin Sırları
- * Peyami Safa: Osmanlıca -Türkçe - Uydurmaca
- * Necmettin Hacıeminoğlu: Türkçenin Karanlık Günleri
- * Ahmet Bican Ercilasun: Dilde Birlik

Dili Felsefî ve Kültürel Boyutuyla İrdeleyenler

- * Nermin Uygur: Dilin Gücü
- * Aydın Köksal: Dil ile Ekin
- * M. Bedri Gültekin: Türkçenin Dünü ve Yarını

Felsefe Konulu Denemeler

Bu gruba giren denemeler, genellikle felsefe eğitimi görmüş ve bu alanda çalışan bilim adamları tarafından yazılmaktadır.

- Nurettin Topçu: Kültür ve Medeniyet
- Nusret Hızır: Felsefe Yazılan
- İsmail Tunalı: Denemeler

Şehir Konulu Denemeler

Günümüzde Türk edebiyatında ilk örnekleri şehrengizlerdir. İlk şehrengiz XVI. yüzyılda Mesihî tarafından yazılmıştır. Kimi denemeciler, gezip gördükleri, yaşadıkları şehirlerin tarihi, kültürü, gelenekleri, mimarîsi... üzerindeki görüşlerini kaleme almışlardır.

- * Yahya Kemal Beyatlı: Aziz İstanbul
- * Nihat Sami Banarlı: İstanbul'a Dair
- * Semiha Ayverdi: İstanbul Geceleri
- * Mithat Enç: Uzun Çarşının Uluları
- * Hilmi Yavuz: Şehirlerin İskeleti
- * Beşir Ayvazoğlu: Şehir Fotoğrafları
- * Cengiz Bektaş: Mimarlıkta Eleştiri

Sosyal ve Siyasî Konulu Denemeler

Siyasetçiler, gazeteciler, siyaset üzerine gözlemci ve izleyici olarak düşünce üretenler hem güncel hem de evrensel nitelikli siyasal ve sosyal konularla ilgili düşüncelerini, kimi zaman, deneme türünde yazmışlardır.

- * Oktay Akbal: Atatürk Yaşadı mı?
- * Vedat Nedim: Tör Kemalizmin Dramı
- * Nadir Nadi: Atatürk İlkeleri Işığında Uyarmalar
- * Seyfettin Bulut: Gençliğin Arayışları
- * Hülya Yakut: Üstündağ Sezgiler

Psikoloji Konulu Denemeler

Psikoloji biliminin verileri ışığında insanların gündelik ruhsal sorunlarıyla ilgili düşünceler işlenir. Bu tür çalışmalar:

- * Doğan Cüceloğlu: İnsan İnsana
- * Sefa Saygılı: Strese Son
- * Suna Tanaltay: Sevdikçe, Çocuklar Ağlasın

Kadın Konulu Denemeler

Özellikle kadın yazarlar, feminizm akımının da etkisiyle kadınların sorunlarını, sosyal ve siyasî haklarını dile getiren denemeler yazmaktadırlar.

- * Duygu Asena: Kadının Adı Yok
- * Esra Nuray Sezer: Bir Genç Kız Yetiştiriyor
- * Gülay Atasoy: Aile Huzuru

Karışık Konulu Denemeler

Tarih, kültür, gündelik hayat, sanat, uygarlık gibi alanlara ait değişik pek çok konuda deneme yazılabilir.

- Ahmet Haşim: Bize Göre, Gurabahane-i Laklakan
- Ahmet Hamdi Tanpınar: Yaşadığım Gibi
- Cemil Meriç: Bu Ülke, Mağaradakiler, Kırk Ambar
- Selahattin Batu: İnsan ve Sanat
- Ali Nihad Tarlan: Kuğular
- Salah Birsell: Kendimle Konuşmalar
- Enis Batur: Alternatif Aydınlar
- Sabahattin Eyüboğlu: Mavi ve Kara
- Ruşen Eşref Üneydin: Ayrılıklar
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Ergenekon
- Cevdet Kudret: Benim Oğlum Bina Okur
- Azra Erhat: Sevgi Yönetimi
- Nermin Uygur: Güneşle
- Ferit Edgü: Ders Notları
- Yusuf Çotuksöken: Denemenin Kıyıları
- Doğan Hızlan: Güncelin Çağrısı
- Ahmet Altan: Geceyarısı Şarkıları
- Ahmet Turan Alkan: Yatağına Kırgın Irmaklar

Makale Nedir?

Makale, belirli bir konuda, bir görüşü, bir düşünceyi savunmak ve kanıtlamak için yazılan yazı türüne denir. Gazete, dergi ve internette yayınlanır. Ayrıca herhangi gerçeği açıklığa kavuşturmak, bir konuda görüş ve tezler ortaya koymak ve bir hipotezi savunmak, desteklemek için yazılmış olan yazılara da makale denir.

Makale yazarken aşağıdaki kriterler önemlidir:

- * Anlatımda sade ve belirli bir formata uygun olursa daha iyi olur.
- * Somut özellikler ön plandadır.
- * Öne sürülen düşünce ve tez kanıtlamak icap eder.
- * Makale yazarken belirli bir konu yoktur. Yazar her konuda yazabilir.
- * Gazete dergi ve internette yayımlanır.

Türk Edebiyatında Makale Yazarları ve Eserleri

- * Şinasi: Mukaddime
- * Namık Kemal: Renan Müdafaaanamesi
- * Ziya Gökalp: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak
- * Cenap Sahabettin: Evrak-ı Eyyam, Nesr-i Harp, Nesr-i Sulh
- * Ali Canip Yöntem: Millî Edebiyat Meseleleri ve Cenap Beyle Münakaşalarımız
- * Yahya Kemal Beyatlı: Aziz İstanbul, Eğil Dağlar
- * Yaşar Nabi Nayır: Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri
- * Mehmet Kaplan: Büyük Türkiye Rüyası, Kültür ve Dil
- * Ahmet Hamdi Tanpınar: Edebiyat Üzerine Makaleler
- * Samiha Ayverdi: Yusufçuk (makale ve konferansları)

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi

Gezi türü için daha önceleri Arapça kökenli "seyâhat", "cevelân" gibi terimler kullanılıyordu. Gezi notlarının kaleme alındığı eserlere ise "Seyahatname" deniyordu. Modern zamanlarda ise Türkçe bir kelime olan "gezi" terimi tercih edildi. Gezi yazarı gezip gördüğü yerlerin hem kendisi hem de okuyucular için tarihî ve coğrafi açıdan ilgi çeken yönlerini, özelliklerini, kültürel, jeolojik, güzelliklerini, halkının gelenek, görenek, törelerini yazar. Dünya edebiyatının en önemli gezi yazıları arasında 13. yüzyılda Marko Polo'nun Uzak Doğu izlenimlerini içeren Seyahatnamesi ve 14. yüzyılda yaşamış Arap gezgin İbn-i Batuta'nın İslâm dünyası gezilerini konu edinen Seyahatnamesi yer alır.

Yurt İçi Gezi Yazıları

- Âşık Cemal: Amasya Seyahatnamesi
- Afet İnan: Ankara-Samsun Arasında Tarih Gezisi
- Nahit Sırrı Örik: Anadolu
- İsmail Habib Sevük: Yurttan Yazılar
- Sadri Ertem: Kıyılardan Stepe Bir Vagon Penceresinden
- Ahmet Hamdi Tanpınar: Beş Şehir
- Ahmet Turan Alkan: Altıncı Şehir
- Yusuf Kenan Ekşioğlu: Türkiye'de Otobüsle 10.000 Kilometre
- Reşat Nuri Güntekin: Anadolu Notları
- Azra Erhat: Mavi Anadolu
- Mahmut Makal: Bizim Köy
- Ata Anbarcıoğlu: Gezi Anıları
- Mehmet Önder: Atatürk'ün Yurt Gezileri
- Taha Toros: Atatürk'ün Adana Seyahatleri

Yurt Dışı Gezi Yazıları

Osmanlı Devleti, 17. yüzyıldan itibaren değişik Avrupa devletlerine elçi göndermeye başlamıştır. Bunlar ülkeye dönüşlerinde resmî raporlar halinde yazdıkları sefaretnamelerde bulundukları ülke hakkında ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. Bunları gezi yazısı olarak da değerlendirebiliriz. Bunlardan Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin "Fransa Sefaretnamesi" (1720-1721) en ünlü olanıdır. Günümüzde,

- Yusuf Ziya Ortaç: Göz Ucuyula Avrupa
- Tahir Kutsi Makal: Köylü Gözüyle Avrupa
- Sıtkı Yırcalı: Batıya Kalkan Tren

- Ümit Yaşar Oğuzcan: Avrupa Görmüş Adam
- A. Süheyl Ünver: Avrupa İzlenimleri
- Selahattin Batu: Avusturya ve Venedik Günleri
- İsmail Habib Sevük: Tuna'dan Batıya
- Yaşar Nabi Nayır: Balkanlar ve Türklük
- Falih Rıfkı Atay: Tuna Kıyıları, Taymis Kıyıları
- Yılmaz Çetiner: Şu Bizim Rumeli
- Abdi İpekçi: Yarının Ülkesi Afrika
- Samet Ağaoğlu: Sovyet Rusya İmparatorluğu
- Ahmet Bican Ercilasun: Türk Dünyası Üzerine İncelemeler
- Murat Özsoy: Turkuaz Günlüğü
- Erdem Bayazıt: İpek Yolundan Afganistan'a
- Füzûzan: Yeni Konuklar
- Demir Özlü: Berlin Güncesi
- Haldun Taner: Berlin Mektupları
- Şevket Rado: Amerikan Masalı
- Bedii Faik Akın: Sam Amca'nın Evinde, Amerika Seyahatları/Notları
- İlhan Selçuk: Güzel Amerikalı
- Gülten Dayıoğlu: Amerika'ya Yolculuk
- Melih Cevdet Anday: Sovyet Rusya, Azerbaycan, Özbekistan, Bulgaristan, Macaristan
- Mustafa Canelli: Kâbe'ye Doğru
- Cengiz Çandar: Güneşin Yedi Rengi
- Mehmet Aslantuğ: Bosna'da Gördüklerim Bosna'yı Aştı
- Hasan Ali Yücel: İngiltere Mektupları
- Işıl Özgentürk: Büyülü Bir Yolda
- Selahattin Batu: İspanya Büyüsü
- Afet Ilgaz Muhteremoğlu: İtalya Mektupları
- Fikret Otyam: Ne Biçim Amerika Ne Biçim Rusya

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Hatıra (Anı)

Edebî bir tür olarak anı, bir kişinin aklının erdiği dönemden itibaren görüp yaşadığı, kendisi ve toplum için önemli gördüğü olayları ve durumları belli bir sistem içinde yazıya döktüğü, genellikle, otobiyografik metinlere denir. Otobiyografi, kişinin yalnızca kendisiyle ilgili bilgileri verirken anı, hem bireysel hem de sosyal anlamda bilgi içerir. Günlük tutan yazar, sıcağı sıcağına o günün olay, yaşantı ve düşüncelerini aktarırken; anı yazarı, tarih olmuş eski zamanların olaylarını belleğe ya da belgelere dayalı olarak ortaya koyar. Bu bakımdan anı metinleri yalnızca hatırlanabilen, unutulmayan, kaydedilebilen olayları içerdiği için tarihi aynen aksettirmekten uzaktır, büsbütün objektif olması beklenemez. Toplamların sosyal hayatlarında anı aktarmak önemli bir gelenektir. Özellikle yaşlı insanlar kendilerinden daha genç kimselere daha önce görüp geçirdiklerini, yaşadıkları ilginç olayları anlatırlar.

Anı yazma geleneği, Tanzimat döneminde, kimi devlet adamlarında batıdaki meslektaşlarına olan özentiden başlamış ve giderek günümüze kadar gelmiştir. Tanzimat öncesindeki şura tezkireleri, menakıpname, siyer, vekayi'ne, gazavatname, fetihname,

sefaretname gibi eserler bilinen anlamıyla birer anı eseri olmasalar da bu türe özgü özellikleri taşırlar.

Anılar konuları itibariyle genellikle siyasî ve edebî olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir. Bunlar kesin sınırlandırmalar değildir. Bir siyasî anı kitabında edebî anılar da olabilmektedir. Kimi anı kitapları da toplum içinde belli özellikleriyle seçilmiş kişilerin portrelerinden oluşmaktadır.

- Halit Fahri Ozansoy: Edebiyatçılarımız Geçiyor
- Yahya Kemal Beyatlı: Siyasî ve Edebî Portreler
- Yusuf Ziya Ortaç: Portreler
- Hakkı Süha Sezgin: Edebî Portreler'i
- Beşir Ayyazoglu: Defterimde 40 Suret

Siyasî ve Askerî Konulu Anılar

Tanzimat'tan sonra anı yazma geleneği devlet yönetiminde bulunmuş önemli kişiler arasında da yaygınlaştı.

Askerî Konulu Anılar:

- Afet İnan: Atatürk'ten Hatıralar
- Falih Rıfkı Atay: Atatürk'ün Bana Anlattıkları, Atatürk'ün Hatıraları, Çankaya
- Şevket Süreyya Aydemir: Suyu Arayan Adam
- İsmet Kür: Anılarıyl Atatürk
- Ali Fuat Cebesoy: Sınıf Arkadaşım Atatürk
- Hilmi Yücebaş: Atatürk'ün Nükteleri Fıkraları Hatıraları
- Ahmet Cevat Emre: İki Neslin Tarihi
- Nadir Nadi: Perde Aralığında
- Erdal Öz: Deniz Gezmiş Anlatıyor
- Safa Güner: Köy Enstitüleri Hatıraları
- Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Zoraki Diplomat, Politika'da 45 Yıl
- Samet Ağaoğlu: Strazburg Hatıraları
- Ahmet Ağaoğlu: Serbest Fırka Hatıraları
- Erdal İnönü: Anılar ve Düşünceler
- Rauf Denktaş: Rauf Denktaş'ın Hatıraları
- Emre Kongar: Ben Müsteşarken
- Gülsün Bilgehan: Mevhibe İnönü'nün Anıları

Hariciye ve Elçilik Anıları

Ülkemizi yurt dışında temsil eden, yurt dışı görevlerinde bulunan bazı kişiler oradaki kimi ilginç gözlem ve izlenimlerini yazıya dökmüşlerdir.

- Ali Fuat Cebesoy: Moskova Hatıraları (1955);
- Feridun Cemal Erkin: Dışişlerinde 34 Yıl (1980);
- Zeki Kuneralp: Sadece Diplomat (1982)...

Cezaevi ve Avukat Anıları

Ülkemizde belli dönemlerde özellikle aydınlar, sanatçılar, edebiyatçılar ve politikacılar zaman zaman tutuklanmışlardır. Onlar hapisanede yaşadıklarını, yargılanmaları sırasında başlarından geçenleri, çektikleri sıkıntıları ve bu tür kişilerin davalarını üstlenen avukatlar gözlem ve izlenimlerini anı biçiminde yazmışlardır:

- Necip Fazıl Kısakürek: Cinnet Mustatili
- Bedîî Faik: Hapishane Notları
- Halikarnas Balıkcısı: Mavi Sürgün
- Aziz Nesin: Bir Sürgünün Anıları
- Nazlı Ilıcak: Allah Kurtarsın
- Zeynep Oral: Bir Ses

Edebiyat ve Sanat Konulu Anılar

Tanzimat döneminden sonra pek çok sanatçı ve yazar, özellikle olgunluk yaşlarında siyasî, sosyal, edebî, kültürel alanlardaki düşünce, gözlem ve izlenimlerini, eserleriyle ilgili açıklamaları yazmışlardır.

Edebiyat Konulu Anılar

- Refik Halit Karay: Üç Nesil Üç Hayat
- Ercüment Ekrem Talu: Dünden Hatıralar
- Nihat Sami Banarlı: Yahya Kemal Yaşarken
- Hilmi Yücebaş: Yedi Şairden Hatıralar
- Yusuf Ziya Ortaç: Portreler
- Oktay Akbal: Şair Dostlarım
- Zekeriya Sertel: Mavi Gözlü Dev, Nazım Hikmet'in Son Yılları
- Orhan Kemal: Nazım Hikmet'le Üçbuçuk Yıl
- Mehmet Seyda: Edebiyat Dostları, Çocukluk Yılları
- Mehmet Başaran: Yasaklı
- Mehmet Kemal: Acılı Kuşak
- Demir Özlü: Sürgünde 10 Yıl
- Ömer Faruk Toprak: Duman ve Alev
- Sabiha Sertel: Roman Gibi
- Halide Nusret Zorlutuna: Bir Devrin Romanı
- Meral Tolluoğlu: Babam Nurullah Ataç
- Talip Apaydın: Bozkırda Günler
- Rifat Ilgaz: Yokuş Yukarı
- Ahmet Hamdi Tanpınar: Cahit Sıtkı'ya Dair Hatıralar, Edebiyat Üzerine Makaleler

Tiyatro ve Tiyatro Sanatçıları İle İlgili Anılar

Kimi tiyatro yazar ve sanatçıları da meslek hayatları boyunca başlarından geçen ilginç olayları kaleme almışlardır.

- Hafi Kadri Alpman: Ahmet Fehim Bey'in Hatıraları
- Vasfi Rıza Zobu: O Günden Bu Güne
- Haldun Dormen: Sürç ü Lisan Ettikse
- Gülriz Sururî: Kıldan İnce Kılıçtan Keskince
- Mücap Ofluoglu: Bir Avuç Alkış

Basın Anıları

Basın çalışanlarının, yazar ve muhabirlerinin anıları vardır:

- Ahmet Rasim: Muharrir, Şair
- Ahmet İhsan (Tokgöz): Matbuat Hatıralarım
- Yusuf Ziya Ortaç: Bizim Yokuş
- Necip Fazıl Kısakürek: Babalı
- Vedat Nedim Tör: Yıllar Böyle Geçti

FIKRA

Türk edebiyatında fıkra, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk gazetelerle (ilk özel gazete 1860 yılında yayın hayatına giren "Tercüman-ı Ahvâl" dir.) birlikte görüldü. Başlangıçta sadece siyasî ve sosyal konular etrafında yazılan fıkralar, zaman içinde sınırlarını genişletmiş, bugün sanattan spora, ekonomiden siyasete kadar toplumun günlük bütün sorunlarını kuşatmıştır.

Fıkralar,

- * Gazete fıkraları,
- * Küçük hikâye niteliğindeki nükteli ve güldürü fıkraları, olmak üzere iki türdür.

Gazete Fıkraları

Genellikle, günlük gazetelerin belirli köşelerinde yayımlanan bu tür fıkralarda ortaya konan sorunlar kısa, yalın ve akıcı bir üslûpla anlatılır. Okuyucunun ilgisini sürekli olarak canlı tutabilmek için, fıkra yazarlarının konularında tekrarlara düşmemesi, kapsamlı bir kavrayış gücüne, derin bir kültür zenginliğine ve geçmişle günlük olayları kaynaştırabilme ustalığına sahip olması gerekir.

Basit, bazen sözü edilmeyen bir mekân, anlamlı bir düşünce, karakteri canlandıracak kısa ve hareketli bir konuşma, dikkati çeken bir olay, fıkralar için yeterli malzemedir. Bugün için artık, gazete fıkra yazarlarının, istatistikî bilgilere de yer vererek, bilimsel bir yöntemle çalıştıklarını görüyoruz.

Makale ile gazete fıkra yazıları arasındaki en önemli fark: Makale; daha uzun yazılır, kesin bir yargı ve kanıtlamaya gider. Buna karşılık, fıkra; kısa, etkili ve dokunaklı bir sonuca varmak amacını güder.

Gazete ve dergilerin fıkra yazarları; günlük olayları, özel bir görüşle inceleyip eleştirerek ya ciddî ya da güldürücü bir dille, sohbet biçiminde okuyucularına düşüncelerini aktarırlar.

Kısa, özlü, içinde derin anlamlar taşıyan bir fıkra yazabilmek ve bunu zevkle okutabilmek için yazarın, konuyu iyi kavrayıp ilginç noktaları gösterebilmesi, gereksiz sözlere yer vermemesi, duygu ve düşüncelerini inandırıcı, etkileyici ve akıcı bir dille anlatabilmesi gerekmektedir.

Küçük hikâye niteliğindeki nükteli ve güldürü fıkralar Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve Bektaşî fıkraları bu türdendir. Tanınmış kişileri ya da hayvanları ele alıp, bir hikâye tarzında, kısa ve öz olarak, ince zekâ oyunları taşıyan nükteli bir dille, sohbet biçiminde, bir sonuca bağlanarak yazılan yazılardır, diyebiliriz.

Fıkraların konularını, o çevrenin dikkatini çeken, iz bırakan sorunlar, olaylar, hareketler, sözler ve kişilik özellikleri oluşturur. Bu tür fıkralar, önce ağızdan ağza dolaşır; sonra bazı yazarlar tarafından çeşitli münasebetlerle yazıya geçirilir. Ayrıca bunlar, gerçeğe dayandığı için, araştırmalarda kaynak olarak da kullanılır.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE COŞKU VE HEYECANI DİLE GETİREN METİNLER (ŞİİR)

1. Öz Şiir Anlayışını Sürdüren Şiir (1920-1940)

Türk edebiyatında "Saf Şiir" (Öz Şiir) eğilimi Ahmet Haşim'in "Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar" adlı makalesiyle başlar. Sanatın bir form sorunu olduğuna inanan bu şairler için önemli olan iyi ve güzel şiir yazmaktır. Bu anlayışla kendilerine özgü özel bir imge düzeni oluştururlar. Özgün ve yaratıcı olan bu imgeler, dilin mantığına uygun ve dilin anlam alanını genişletip dile yeni olanaklar sunacak bir yapıya sahiptir. Dilde saflaşma düşüncesi, kendini rahat şiir yazma şeklinde başat öge olarak gösterir. Şiirsel söylemin zirvesine ulaşmak düşüncesiyle dilin yücelişi paralellik gösterir.

Şiirde her türlü ideolojik sapmanın dışında kalarak sadece okuyucuda estetik haz uyandıran şiir yazma eğilimi, bu şairleri her türlü mektepleşme eğiliminin dışında kalıp müstakil şahsiyetler olarak şiir yazmaya yöneltmiştir.

Şiiri soylu bir sanat olarak kabul eden bu şairlerde düşsel (hayali) ve bireysel yön ağır basar. İçsel ve bireysel bir yaklaşımla evrensel insan tecrübesini dile getirirler.

Saf şiir anlayışında estetik tavır ön plandadır. Bu anlayıştaki şairler didaktik bilgiden uzak durup; bir şey öğretmeyi değil, musikiyle ya da musikinin çağrıştırdığı, uyandırdığı imgelerle insanın estetik duyarlılığını doyurmayı amaç edinirler. Kısacası bu şairler şiirde anlama fazla önem vermezler. Anlaşılmak için değil; duyulmak, hissedilmek için şiir yazarlar.

Şiirde biçim endişesi duyan bu şairlerde dize ve dil baş tacıdır. Disiplinli çalışarak mükemmele varan halis şiir yazma endişesi kendini hissettirir. Gizemsellik, simgecilik, bireysellik, ruh, ölüm, masal, rüya, mit temalarının yoğunca işlendiği bu şiirler zekâ ve bilincin disipliniyle bütünleştirilerek yazılmıştır.

Öz Şiir Anlayışını Sürdüren Şiirin Özellikleri:

- * Milli Edebiyat Döneminin şiir hareketleri bu dönemin oluşmasında etkili olmuştur.
- * Şiir dili her şeyin üzerindedir.
- * Şiir bir biçim (form) sorunudur. Ahenk söyleyiş tarzı, ritim, kafiye ile sağlanır.
- * Amaç iyi ve güzel şiir yazabilmektir.
- * Dilde saflaşma, sadeleşme görülür.
- * Şiir, soylu bir sanat olarak kabul edilir.
- * En değerli şey dizedir.
- * Şairlerin kendilerine özgü bir imge düzenleri vardır.
- * İçsel bir yaklaşımla insan anlatılır.
- * Şiirin toplum için değil sanat için olduğunu iddia ederler ve şiirlerini sanat için yazarlar.
- * Şiirler ideolojinin esiri olmamalıdır.
- * Güzel şiir ancak çalışarak elde edilir.
- * Şiir emek işidir.

Öz Şiir Anlayışını Sürdüren Şairler ve Edebi Topluluklar

1. NECİP FAZIL KISAKÜREK (1905 – 1983)

- Şiirleri ve tiyatrolarıyla ün kazanmış usta bir yazardır.
- "Büyük Doğu" ve "Ağaç" dergilerini çıkarmıştır.
- Fransız sembolistlerinden ve halk şiirinden yararlanarak heceyle kendine has, başarılı şiirler yazmıştır.
- İlk dönem şiirlerinden sonra mistik konuları, madde ve ruh ilişkisini, insanın evrendeki yerini konu edinen şiirler yazmıştır.
- "Kaldırımlar" şiiriyle geniş bir kesim tarafından tanınmış ve sevilmiştir.
- Şiirlerini "Çile" başlığı altında bir kitapta toplamış ve bu kitapta şiir anlayışını düzyazı olarak anlatmıştır.

Eserleri

Şiir

- * Örümcek Ağı
- * Kaldırımlar
- * Ben ve Ötesi
- * Sonsuzluk Kervanı
- * Çile

Oyun

- * Bir Adam Yaratmak
- * Künye, Sabırtaş
- * Tohum
- * Para
- * Nam-ı Diğer Parmaksız Salih
- * Reis Bey
- * Yunus Emre
- * Abdülhamit Han
- * Ahşap Konak
- * Siyah Pelerinli Adam

Öykü

- * Hikâyelerim

Roman

- * Aynadaki Yalan

Anı

- * Yılanlı Kuyudan

2. AHMET HAMDİ TANPINAR (1901 – 1962)

- * Şiir, öykü, roman, edebiyat tarihi, makale, deneme alanlarında eserler vermiştir.
- * Eserlerinde Doğu-Batı çatışması, "rüya" ve "zaman" kavramları, "geçmişe özlem", "mimari" ve "musiki" öne çıkar.
- * "Ne içindeyim zamanın! Ne de büsbütün dışında" dizeleri onun zamanı kavrayışının özünü vermektedir.
- * "Bursa'da Zaman" şiiri geniş bir kesim tarafından sevilmiştir.
- * Ahmet Haşim'in özellikle de Yahya Kemal'in etkisinde kalmış, Sembolizmden etkilenmiştir.
- * Romanlarında psikolojik tahlillere önemle eğilen yazarın; kendine has bir üslubu vardır.

- * Yazarlığı dışında İstanbul Üniversitesi'nde edebiyat profesörlüğü, milletvekilliği de yapmıştır.
- * "Beş Şehir" adlı önemli deneme kitabında Ankara, Erzurum, Bursa, Konya ve İstanbul'u anlatmıştır.
- * "Huzur" romanı, aşkı, psikolojiyi ve Doğu-Batı karşıtlığını içerir; roman kişilerinin adlarının verildiği dört bölümden oluşur: İhsan, Nuran, Suat ve Mümtaz.

Eserleri

Şiir

- * Bütün Şiirleri

Roman

- * Mahur Beste
- * Saatleri Ayarlama Enstitüsü
- * Huzur, Sahnenin Dışındakiler
- * Aynadaki Kadın

Öykü

- * Abdullah Efendi'nin Rüyalari
- * Yaz Yağmuru

Deneme

- * Beş Şehir
- * Yaşadığım Gibi

Makale – İnceleme

- * Yahya Kemal
- * XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi
- * Edebiyat Üzerine Makaleler

3. AHMET MUHİP DIRANAS (1908 – 1980)

- * 1926'da şiir yazmaya başladı.
- * Ses uyumu ve söyleyişteki etkileyiciliğiyle kendi özgü bir şiir oluşturdu. Ancak Fransız Baudelaire'den etkilendi.
- * Sembolistlerin imgeyi şiirde kullanma anlayışını Türk şiirinde kullandı.
- * Ruhun iç yansımalarını işleyen lirik bir şairdir.
- * Aşk, insanın iç dünyası gibi bireysel duyguları işlemiştir.
- * Kar, Olvido, Ağrı ve Fahriye Abla şiirleriyle sevilmiştir.
- * Şiir ve oyunlar yazdı.

Eserleri

Şiir

- * Şiirler

Oyun

- * Üç Kahraman
- * Gölgeleler
- * Böyle İstemezdi
- * Çıkmaz

4. CAHİT SITKI TARANCI (1910 – 1956)

- * Otuz Beş Yaş, Desem ki ve Gün Eksilmesin Pencereyden şiirleriyle tanınır.
- * Şiirlerinin çoğunda ölüm konusunu işlemiştir.
- * Romantizm ve sembolizmden etkilenmiştir.
- * Hece ölçüsüyle yazdığı şiirleri de serbest şiirleri de vardır.
- * Şiirde biçime, kafiye ve ahenge önem vermiştir.

Eserleri

Şiir

- * Otuz Beş Yaş,
- * Düşten Güzel,
- * Ömrümde Sükût,
- * Sonrası

Mektup

- * Ziya'ya Mektuplar

5. ASAF HALET ÇELEBİ (1907 – 1958)

- * Hiçbir akıma girmeyen kendine has bir şairdir.
- * Gençlik yıllarında divan edebiyatından etkilendi.
- * Gazeller ve rubailer yazdı.
- * 1937'den sonra serbest ölçü kullanmaya ve Batı şiirinin tekniklerine yönelmeye başladı.
- * Şiirlerinde dinlerden, ideolojilerden, toplumsal olaylardan çok Anadolu-İran-Hindistan çizgisi üzerinde uzanan bir yaşamın görünümünü sesler aracılığıyla dile getirdi.

Eserleri

Şiir

- * He
- * Lâmelif
- * Om Mani Padre Hum

YEDİ MEŞALECİLER

1928 yılında ortaya çıkan bu topluluk, şiir ve yazılarını "Yedi Meşale" adlı kitapta toplamışlardır. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde "sanat sanat içindir" deyip öz şiir anlayışını benimseyen ilk grup Yedi Meşaleciler'dir. Bunlara göre şiir hiçbir fikir ve ideolojinin hizmetinde kullanılamazdı. Gerçek şiir, sanat için yazılan, samimi ve yenilik dolu olan şiirdir. Milli edebiyat akımına ve Beş Hececilere tepkidir.

Yedi Meşalecilerin özellikleri şunlardır:

- * Sanat, sanat için olmalıdır.
- * Edebiyatta taklitten kaçınılmalı, daima yenilik, içtenlik, canlılık aranmalıdır.
- * Batılı ilkelerle sanat yapılmalı, geleneksel temalar yerine yeni temalar bulunmalıdır.
- * Şiirde konu zenginliği sağlamak için hayalden yararlanılmalıdır.
- * Şiirde hece ölçüsünü kullanmışlardır.
- * Çarpıcı imge ve benzetmelerle zenginleştirdikleri şiirleri, ustalıklı yapılmış birer tablo değeri taşır.
- * Fransız sembolistlerin etkisinde kalmışlardır.

- Edebiyatımızda kısa süreli bir yankı uyandıran Yedi Meşaleciler, hedeflerine gerçekleştiremeden dağılmışlardır.

Temsilcileri:

1. Ziya Osman Saba

- Şiirlerinde çocukluk özlemi, anılara düşkünlük, ölüm, ölümden sonrası ve din konularını işler.
- Hikâyeleri anı niteliği taşır.

Eserleri

Şiir

- Sebil ve Güvercinler
- Geçen Zaman
- Nefes Almak

Öykü

- Mesut İnsanların Fotoğrafhanesi
- Değişen İstanbul

2. Cevdet Kudret Solok

- Roman, hikâye eleştiri, deneme, oyun ve inceleme alanında eserler verdi.
- Oyunlarında ruhsal saplantılar, kıskançlıklar, yasak sevgiler, bireysel konular, köy-kent çatışması gibi konuları işledi.
- "Süleyman'ın Dünyası" adlı eserinde I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki dönemi üç ciltte topladı.

Eserleri

Şiir

- Birinci Perde
- Yedi Meşale

Öykü

- Sokak

Roman

- Havada Bulut Yok
- Sınıf Arkadaşları

3- Kenan Hulusi KORAY

- İlk öyküsü "Servet-i Fünun" Uyanış dergisinde yayımlandı.
- Öykü, düzyazı şiir, eleştiri ve söyleşileri; dergi ve gazetelerde yayımlandı.
- Yedi Meşaleciler topluluğuna katıldı.
- Topluluğun tek öykü yazarıdır.
- Cumhuriyet dönemi öykücülüğümüzün gelişimini sağlayan yazarlarımızdandır.
- Kısa öykü ve korku öyküleri yazımında da öncülük etti.

Eserleri

- Osmanoflar
- Yedi Meşale (ortak kitap)

- Bir Yudum Su
- Bahar Hikâyeleri
- Son Öpüş
- Bir Otelde Yedi Kişi
- Bir Yudum Su
- Beşer Dakikalık Hikâyeler
- Yaz ve Aşk Hikâyeleri

4- Muammer Lütü Bahşi (1903-1947)

- Ödemiş'te doğdu.
- İlahiyat ve Hukuk fakültelerini bitirdi
- Avukatlık ve hâkimlik yaptı.
- Cumhuriyet devri şairlerindendir. Yedi Meşaleciler diye bilinen edebî topluluğa katılmıştır.

Eserleri

- Yedi Meşale (6 arkadaşı ile birlikte)
- Türk Akdeniz
- İlk Kurşun

5- Sabri Esat Siyavuşgil

- Yedi Meşaleciler Topluluğu'nun kurucularındandır.
- Psikoloji alanında akademik kariyer yaptı ve 1942'de profesör olarak ömrünün sonuna kadar öğretim üyeliğini sürdürdü.
- Fransız şairlerin şiirlerini Türkçe'ye, Sait Faik hikâyelerini Fransızca'ya çevirdi.
- Edmond Rostand'ın ünlü oyunu Cyrano de Bergerac'ın Türkçe çevirisiyle büyük ün yaptı.

Eserleri

- Odalar ve Sofalar
- İstanbul'da Karagöz ve Karagözde İstanbul
- Karagöz
- Ramazan Baba Neden Âşık
- Roman ve Okuyucu
- Folklor ve Milli Hayat

6- Yaşar Nabi Nayır

- Varlık Dergisi'ni ve Varlık Yayınevi'ni kuran edebiyatçıdır.
- Yedi Meşale Topluluğu'nun kurucularındandır.
- Şiirin yanı sıra öykü, roman, oyun, deneme türünde eserleri ve çevirileri vardır.

Eserleri

- Yedi Meşale (ortak kitap, 1928)
- Kahramanlar (1929)
- Onar Mısra (1932)

7- Vasfi Mahir Kocatürk (1907–1961)

- Destanî şiirleri, edebiyat tarihi ve antolojilerle tanındı

Eserleri

Şiir

- Dağların Derdi
- On İnkılâp

- * Tunç Sesleri
- * Bizim Türküler
- * Ergenekon

Serbest Nazım ve Toplumcu Şiir (1920 – 1960)

Serbest Nazım: Genellikle ölçü ve kafiyeyle bağlı bulunmayan, dizelerindeki hece sayısı değişik olan şiirlerdir. Servet-i Fünûn'dan sonra kullanılmaya başlanan bu nazım şekli günümüzde çok yaygınlaşmıştır. Ölçü ve kafiye şiire ahenk verir. Serbest nazımlarda ise bu ahenk aliterasyon ve asonanslarla sağlanır.

Serbest nazımın, şairlerin kullanışlarına göre pek çok çeşitleri vardır. Bunun için de henüz belirlenmiş bir kuralı yoktur.

Toplumcu Şiir: Halkı ve halkın sorunlarını anlatan şiir türüdür. Nazım Hikmet ve Rıfat Ilgaz'ın şiirleri buna örnektir. Yirminci yüzyılın başlarında, neredeyse tüm dünyada eşzamanlı olarak gelişen siyasal ve toplumsal hareketlere bağlı olarak yeni bir edebiyat akımı doğar.

Toplumsal gerçekçilik ya da sosyalist gerçekçilik adı verilen bu akım; şiirden, edebiyatın ve sanatın her alanına kadar geniş bir yelpazede etkisini gösterir. Emekçilerin sorunlarını, emek-sermaye çelişkisini ve yaşamsal kaygılarını konu alan bu akım, "toplum için sanat" görüşünü temsil eder.

Serbest Nazım ve Toplumcu Şiirin Özellikleri:

- Pragmatik, yani çıkarıcı şiirdir.
- Şiir tezlidir, savunulan bir görüş vardır ve bu görüş kendini şiirde belli eder.
- Şair, toplumun bir parçası olduğu için şiirlerini toplumsal bir kaygı ile yazmalıdır.
- Şair ancak toplum şiirleri yazarak kendini geliştirebilir. Bireysellikten önce kolektiflik vardır.
- Dilin harekete geçiren gücünden, etkisinden yararlanılmıştır.
- Söylev üslubundan yararlanılmıştır.
- Geniş kitlelere hitap etmek, onları harekete geçirmek için yazılmıştır.
- Şiirde biçimden çok içeriğe önem vermişler bu sebeple de ölçsüz, kafiyesiz şiirler yazmışlardır.
- Gelecekçilik (Fütürizm) akımından etkilenmişlerdir.

Serbest Nazım ve Toplumcu Şiirin Önemli Temsilcileri

1. NAZIM HİKMET (1902 – 1963)

- Toplumcu gerçekçi edebiyatın öncüsü olup, ilk şiirlerini ölçülü ve uyaklı yazmıştır.
- Rusya'daki öğrenim yıllarında Fütürist şair Mayakovski'nin sanat görüşünü benimsemiş, ölçülü ve uyaklı şiiri bırakmıştır.
- Rusya'dan döndükten sonra öz, biçim ve tema bakımından yeni şiirleriyle serbest nazımın ve

toplumcu şiirin ilk örneklerini vermiş; bu yönüyle pek çok şairi etkilemiştir.

- Şiir dışında roman, tiyatro, masal, mektup gibi türlerde eserler vermiştir.
- "Memleketimden İnsan Manzaraları" ve "Kuruş Savaşı'nı anlattığı "Kuvayı Milliye Destanı" önemli eserlerindendir.

Eserleri

Şiir

- 835 Satır
- Memleketimden İnsan Manzaraları
- Kuvayı Milliye Destanı

Tiyatro

- Kafatası
- Yusuf ile Menofis

Roman

- Kan Konuşmaz

Masal

- Sevdalı Bulut

Mektup

- Kemal Tahir'e Mahpushaneden Mektuplar

2. RIFAT ILGAZ (1911 – 1993)

- Toplumcu gerçekçi bir şair ve yazardır.
- Özellikle 1940'lı yıllarda yoksulların yaşamlarını anlattığı şiirleriyle, toplumcu gerçekçi şairlerin önemli temsilcilerindendir.
- "Markopaşa" dergisinde mizahi yazılar yazmıştır.
- En önemli eserlerinden olan Hababam Sınıfı, başlangıçta tiyatro olarak yayımlanmıştır.

Eserleri

Şiir

- Sınıf
- Yaşadıkça
- Devam
- Bütün Şiirleri

Roman

- Karartma Geceleri,
- Sarı Yazma

Mizahi Hikâyeler

- Don Kışot İstanbul'da
- Radarın Anahtarı

Mizahi Romanlar

- Hababam Sınıfı
- Pijamalılar

3. CEYHUN ATUF KANSU (1919 – 1978)

- Önceleri halk şiirinden etkilenen şair, 1940'lı yıllarda toplumcu gerçekçi şiire katılarak serbest şiirler yazmaya başlamıştır.
- Şiirleri dışında makale, hikâye, deneme türlerinde de yazan sanatçı, "Dünyanın Bütün Çiçekleri", "Kızamık Ağdı" adlı şiirleriyle sevilmiştir.

Eserleri Şiir

- Bağbozumu Sofrası
- Bağımsızlık Gülü
- Sakarya Meydan Savaşı
- Yanık Hava

Milli Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şiir

Cumhuriyet dönemi saf şiirini andırır. Tema yönünden onlardan ayrılır. Kaynağı halk şiiri olup genellikle vatan ve millet sevgisini işler. Memleketçi bir şiir anlayışı hâkimdir.

Milli Edebiyat zevk ve anlayışını sürdüren şiirin özellikleri:

- Kurtuluş Savaşı'nın etkilerinin sürdüğü dönemde ortaya çıkmış, dünyadaki milliyetçilik akımından etkilenmiştir.
- Milliyetçi bir yapısının olması nedeniyle Türk diline büyük önem verilmiştir.
- Yabancı dillerin dil kuralları terk edilmiştir.
- Yabancı sözcükler yerine mümkün olduğunda Türkçe karşılıkları kullanılmıştır.
- Hece vezni kullanılmıştır.
- Millî konulara yer verilmiştir, millî hisler ön plândadır.
- Sözcükler ilk anlamlarıyla kullanılır.
- Şiirlerde halk arasından seçilmiş sıradan insanlar vardır.
- Şairler şiirlerini, Kültür Haftası, Hisar, Çınaraltı gibi dergilerde yayımlamışlardır.

Milli Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Şairler ve Edebi Topluluklar

1. AHMET KUTSİ TECER (1901 – 1967)

- Cumhuriyet dönemi şairlerindendir.
- Öğretmenlik ve milletvekilliği yapmıştır.
- Şiir, inceleme, araştırma ve tiyatro türünde eserler vermiştir.
- Memleketçi şiir görüşüne bağlı kalmıştır.
- Heceyle ve yalın bir dille şiirler yazdı.
- Hece ölçüsüne değişik biçimler kazandırmaya çalıştı.
- Aşk ve ölüm temalarını işledi.
- Halk edebiyatı ile ilgili çalışmalar yapar.
- Âşık Veysel'i edebiyatımıza kazandırmıştır.

Eserleri

Şiir

- Şiirler

Oyunları

- Koçyiğit Köroğlu
- Köşebaşı

2. ARİF NİHAT ASYA (1904 – 1975)

- "Bayrak şairi" olarak tanınır.
- Şiirlerinde hece, aruz ve serbest şiiri kullanır.
- Milli konular, din ve kahramanlık konularını ustalıkla işler.
- Sade bir dille yazar.
- Düzyazı türünde de eserleri vardır.
- Rubailerle ünlüdür.

Eserleri

Şiir

- Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor.
- Kıbrıs rubaileri
- Köprü
- Dualar ve Âminler
- Kubbe-i Hadra
- Heykeltıraş

Mensur Şiir

- Yastığının rüyası
- Ayetler

Düzyazı

- Kanatlar ve Gagalar
- Terazî Kendini Tartmaz

3. KEMALETTİN KAMU (1901 – 1948)

- İlk şiirleri 1919'da Büyük Mecmua'da yayınlandı.
- Kurtuluş Savaşı sırasındaki şiirleriyle dikkat çekti.
- Hece ölçüsü kullandığı şiirleriyle Milli edebiyat akımına bağlı bir şair olarak bilinir.
- İlk şiirlerinde vatan sevgisi, milli mücadele, sonraki şiirlerinde aşk, gurbet, yalnızlık gibi konuları işledi.

Eserleri

Şiir

- * Gurbet
- * Bingöl Çobanları

4. ÖMER BEDRETTİN UŞAKLI (1904 – 1946)

- Anadolu'nun doğasını betimleyen pastoral şiirleri vardır.
- Deniz özlemine sık sık işler.
- Hece ölçüsünü kullanmıştır.
- Oldukça sade bir dili vardır.

Eserleri

Şiir

- Deniz Sarhoşları
- Yayla Dumanı
- Sarıkız Mermerleri

5. ORHAN ŞAİK GÖKYAY (1902 – 1994)

- Önceleri âşık tarzına uygun, çoğunlukla ulusal konuları işleyen lirik şiirler yazdı.
- 1940'lardan sonra edebiyat tarihi, folklor ve halk edebiyatı araştırmalarına yöneldi.

Eserleri

Şiir

- Bu Vatan Kimin

Düzyazı

- Dedem Korkut'un Kitabı
- Kâtip Çelebi'den Seçmeler
- Destursuz Bağa Girenler

6. ZEKİ ÖMER DEFNE (1903 – 1992)

- 1940 yılından başlayarak Çınaraltı, Sanat ve Edebiyat, Hareket, Ün, Şadırvan, Edebiyat Dünyası gibi dergilerde şiirler yayınladı.
- Anadolu'yu şiirlerinin ana teması olarak aldı.
- Halk Edebiyatı geleneklerine bağlı ve hece ölçüsünde şiirler yazdı.
- Yurt güzellmeleriyle tanındı.
- Yazdığı yurt güzellmeleri şiirlerinde Erzurum, Eğin, Ilgaz, Isparta, Bursa, İstanbul, Konya illerini çeşitli özellikleriyle tanıttı.
- Şehir edebiyatımızın güzel örneklerini verdi.

Eserleri

- Denizden Çalınmış Ülke
- Sessiz Nehir
- Kardelenler

7. BEHÇET KEMAL ÇAĞLAR (1908 – 1969)

- Şiirlerinde Atatürkçü, memleketçi ve devrimcidir.
- Hecenin tüm olanaklarını kullandı.
- Eserlerini toplum için oluşturdu.
- Şiirde düşünmeyi değil, coşturmayı amaçladı.
- Tiyatrolarında tarihsel konuları işledi.
- Destan yazmayı denedi.
- Halk şiirinin deyişlerini kullandı.
- Eserlerinde Âşık Ömer mahlasını kullandı.

Eserleri

Şiir

- Benden İçeri
- Erciyes'ten Kopan Çığ
- Burada Bir Kalp Çarpıyor

Oyun

- Çoban
- Attila
- Deniz Abdal

Opera

- Timur ve Yıldırım

BEŞ HECECİLER

1917'den sonra ortaya çıkmışlar ve Ziya Gökalp'in etkisiyle Milli edebiyat akımına bağlanmışlardır. Önceleri aruzla yazan sanatçılar sonradan heceyle yazmaya başlamışlardır.

Eserlerinde Görülen Özellikler:

1. Şiire I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında başlamışlardır.
2. Bireysel konuları ve yurt güzelliklerini anlatmışlardır.
3. Anadolu'ya romantik bir tutumla yaklaşırlar.
4. Memleket sevgisi, yurt güzellikleri ve kahramanlık konularını işlediler.
5. Sade dil kullanırlar.
6. Halk şiiri geleneğinden yararlanarak hece ölçüsünü kullanmışlardır.
7. Dörtlülere bağlı kalmadılar yeni biçimler aradılar. Hece ölçüsüyle serbest müstезat yazmayı denediler.
8. Mısra kümelerinde dörtlük esasına bağlı kalmadılar yeni yeni biçimler aradılar.
9. Nesir cümlesini şiire aktardılar ve düzyazıdaki söz dizimini şiirlerde de görülmesi beş hececilerde çok rastlanan bir özelliktir.

Bu topluluğun sanatçıları şunlardır:

1. HALİT FAHRİ OZANSOY (1891 – 1971)

- * İlk şiirleri Rubab dergisinde yayımlandı
- * Daha sonra Nedim dergisini çıkardı.
- * Şiirlerinde halk dilini kullanmıştır.
- * Ferdi konuları işleyen şiirlerinde derin bir melankoli ve karamsarlık vardır.
- * "Aruza Veda" şiiriyle heceye yöneldi.
- * Şiir, roman, tiyatro ve anı türünde eserler verdi.

Eserleri

Şiir

- Rüya
- Cenk Duyguları
- Efsaneler
- Bulutlara Yakın
- Sonsuz Gecelerin Ötesinde

Roman

- Sulara Giden Köprü
- Âşıklar Yolunun Yolcuları

Oyun

- Baykuş
- Nedim

Anı

- Edebiyatçılar Çevremde

2. ENİS BEHİÇ KORYÜREK (1892 – 1949)

- * Servet-i Fünuncuların etkisinde aruzla yazarken Ziya Gökalp'in etkisiyle heceye geçti.
- * Milli heyecan yüklü epik şiirler yazdı.
- * 1946'dan sonra tasavvuf şiirleri yazdı.

Eserleri

Şiir

- Miras
- Güneşin Ölümü
- Varidat-ı Süleyman
- Süvariler
- Gemiciler

3. YUSUF ZİYA ORTAÇ (1895 – 1967)

- * Daha çok hicivleriyle tanındı.
- * Günlük hayatı sade bir dille anlattı.
- * "Akbaba" adlı mizah dergisini çıkardı.

Eserleri

Şiir

- Akından Akına
- Âşıklar Yolu
- Yanardağ
- Bir Rüzgâr Esti
- Kuş Cıvıltıları

Oyun

- Binnaz
- Name
- Nikâhta Keramet

Roman

- Göç
- Üç Katlı Ev
- İsmet İnönü

Hikâye

- Küçük Dükkân
- Şeker Osman

Fıkra

- Beşik
- Eski İstanbul Manzaraları
- Sarı çizmeli Mehmet Ağa

4. ORHAN SEYFİ ORHON (1890 – 1972)

- Şiire aruzla başlamış sonraları heceyle yazmaya başlamıştır.
- Hece ölçüsüyle gazel biçiminde şiirler de yazmıştır.
- "Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi" adlı manzum masalıyla sevilmiştir. Mizah çalışmaları da vardır.

Eserleri

Şiir

- Fırtına ve Kar
- Peri Kızı ile Çoban Hikâyesi
- Gönülden Sesler

Mizah-Hiciv Hikâyeleri

- Asri Kerem
- Düşün Gecesi

Makale

- Dün-Bugün-Yarın

Fıkra

- Kulaktan Kulağa

5. FARUK NAFİZ ÇAMLİBEL (1898 – 1973)

- Aruz ölçüsüyle yazdığı ilk şiirlerden sonra daha çok heceyi kullanmaya başlamıştır.
- Aruzu tamamıyla terk etmeyen şair her iki vezni de ustaca kullanmıştır.
- "Sanat" adlı şiiriyle "memleketçi edebiyat" anlayışının öncülüğünü yapmıştır.
- Hem bireysel duygularını hem de memleket konularını şiirlerinde işlemiştir.
- Düş ile gerçeği kaynaştırdığı epik ve lirik özellikteki şiirler yazmıştır.
- Realist-romantik özellikler taşır.
- "Han Duvarları" şiiriyle sevilmiş bir şairdir.

Eserleri

Şiir

- Dinle Neyden
- Şarkın Sultanları
- Çoban Çeşmesi
- Sudaki Halkalar
- Han Duvarları
- Zindan Duvarları
- Akıncı Türküleri

Tiyatro

- Canavar
- Akın
- Özyurt
- Kahraman
- Yayla Kartalı

Roman

- Yıldız Yağmuru
- Ayşe'nin Doktoru

HİSARCILAR

1950'li yıllarda Mehmet Çınarlı'nın çıkardığı "Hisar" dergisi etrafında toplanan gençler tarafından oluşturulur. Garip akımına ve II. Yenicilere tepkidir.

Özellikleri

- Geleneklere dayalı bir şiir oluşturmuşlar.
- Şiirde ölçü ve uyak önem kazanmıştır.
- Aşk, doğa, yurt sevgisi temalarını işlemişlerdir.
- Sanatçının hiçbir ideolojinin sözcülüğünü yapmaması ve bağımsız olması gerektiğini savunmuşlardır.

- Şiir güzelliğini korumak koşuluyla; aruzu, heceyi, serbest şiiri kullanmayı, şiiri nesre yaklaştırmayı uygun görmüşlerdir.

1. İLHAN GEÇER (1917 – 2004)

- Daha çok duyguya yaslanan şiirler yazmıştır.
- Şiirleri dışında eleştirileri de vardır.
- Uzun yıllar Hisar dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır.

Eserleri

Şiir

- Büyüyen Eller
- Belki
- Yeşil Çağ
- Hüzam Beste

2. MUNİS FAİK OZANSOY (1911 – 1975)

- Hisar dergisi çevresine girerek burada başyazılar yazmıştır.
- Bir duygu şairi olarak, Yahya Kemal Beyatlı ve Ahmet Hamdi Tanpınar'daki şiir zevkini yakalamaya çalışmıştır.

Eserleri

Şiir

- Büyük Mabedin Eşiğinde,
- Hayal Ettiğim Gibi,
- Yakarış
- Bir Daha
- Zaman Saati
- Yakınma
- Kaybolan Dünya
- Düşündüğün Gibi

3. YAVUZ BÜLENT BAKİLER

- Geleneksel şiirimizin öz ve şekil özelliklerini kendi şiir potasında eriterek kişiliğine kavuşmuştur.
- Şiirlerinde, Anadolu'ya, Anadolu insanına eğilmiş, onların sorunlarını yapıcı bir tavırla dile getirmiştir.
- Sade ve rahat bir dili, aydınlık bir üslubu vardır.
- Milli ve manevi değerlere bağlı kalmıştır.

Eserleri

Şiir

- Yalnızlık
- Duvak
- Seninle
- Harman

Gezi Yazısı

- Üsküp'ten Kosova'ya
- Türkistan Türkistan

4. MEHMET ÇINARLI (1925 – 1999)

- Lise öğrencisi iken şiir yazmaya başlayan sanatçı, şiirlerini önce Antalya Gazetesi, Yedigün ve Yarımay

dergilerinde, sonra Çınaraltı ve Doğu'da, daha sonra da arkadaşlarıyla birlikte kurdukları Hisar dergisinde yayımlar.

- Türk Yurdu, Çağrı, Ilgaz ve Töre dergilerinde de yazmıştır.
- Hem aruz hem de hece vezniyle şiirler yazmıştır.
- Yerli ve millî kültürle beslenen şiirleri şekil yönünden mükemmel, muhteva yönünden de orijinal hayâllerle doludur.
- Sade, yaşayan Türkçe ile ferdî ve millî meseleleri anlatır. Hisar dergisinde yayımladığı deneme ve tenkit yazıları Hisar dergisi Çevresinde bir şâirler okulunun oluşmasını sağlamıştır.
- “Yeni Bir Dünyâ Kurmuşum” adlı kitabı ile 1976'da Türkiye Millî Kültür Vakfı Şiir Armağanı'nı kazanmıştır.
- Şairin Hisar dergisinin 26.sayısında geniş bir biyografisi mevcuttur.

Eserleri

Şiir

- Güneş Rengi Kadehlerle
- Gerçek Hayali Aştı
- Bir Yeni Dünya Kurmuşum
- Deneme ve makaleleri
- Halkımız ve Sanatımız
- Söylemek Yaraşır
- Sanatçı Dostlarım

GARİPÇİLER

(I. YENİCİLER)

1941'de yayımladıkları “Garip” adlı kitapla ortaya çıkarlar. Geleneksel şiir anlayışına tamamen bir tepkidirler. Şiirimizde büyük değişiklikler ortaya koyarlar. Toplumumuzdaki şiir anlayışını tamamen yıkmaya çalışırlar. Sürrealizm akımından etkilenirler. Akımın en büyük ismi Orhan Veli Kanık'tır.

Şiir hakkındaki görüşleri şunlardır:

1. Şiiri ölçü ve uyaktan kurtarmaya çalıştılar.
2. Şiirde asıl olan söyleyiştir. Şairane sözcükler aramaya gerek yoktur. Bu nedenle dilimizdeki her sözcük şiire girebilir.
3. Şiir dili halk dili olmalıdır.
4. Edebi sanatlar gereksizdir.
5. Şiirde esprili, şaşırtmaya dayalı bir anlatım olmalıdır.
6. Şairaneliğe karşı tavır alınmalıdır.
7. Şiir ideolojik maksatlarla yazılmamalıdır.
8. Günlük yaşam her şekliyle şiirin konusu olabilir.

1950'lere doğru Garip şiiri tikanır ve sona erer.

Temsilcileri

1. Orhan Veli Kanık

- Şiiri kalıplardan ve sınırlardan kurtarmaya çalışan bir şairdir.

- Nükteli bir söyleyişe sahiptir.
- La Fontaine'den fabl çevirileri yapmıştır.
- Her çeşit kelimeyi konuyu şiire sokmak, halk değişlerinden yararlanmak ve toplumla ilgili yergiye yer vermektir.
- Eleştirel bir dili ara sıra da olsa kullandı.
- Sade dil kullandı.
- Serbest nazımla ve eleştirel bir dille yazdı.
- Son dönemlerde toplumsal sorunlar ve eleştiriye yöneldi.

Eserleri

Şiir

- Garip
- Vazgeçemediğim
- Destan Gibi
- Yenisi
- Karşı
- "Yaprak" adlı dergi

2. Melih Cevdet Anday

- Şiirlerinde eski Yunan hayranlığı dikkati çeker.
- Şiir, deneme, oyun, fıkra ve roman türünde eserler vermiştir.

Eserleri

Şiir

- Rahatı Kaçan Ağaç
- Telgrafhane
- Yan Yana
- Teknenin Ölümü
- Gılgamış

Roman

- Ayaklar
- Gizli Emir

Oyun

- Mikado'nun Çöpleri
- İçerdekiler

3. Oktay Rıfat Horozcu

- Her eserinde değişik konuları işlemiştir.
- Halk şiiri söyleyiş özelliklerine yakın şiirler oluşturdu.

Eserleri

Oyun

- Oyun İçinde Oyun
- Birtakım İnsanlar
- Çil Horoz

Şiir

- Yaşayıp Ölmek
- Aşk ve Avarelik Üstüne Şiirler
- Âşık Merdiveni
- Perçemli Sokak

Roman

- Bir Kadının Penceresinden

Öykü

- Ay Büyürken Uyuyamam

Garip Dışında Yeniliği Sürdüren Şiir

Garip Hareketi'nin etkisinin sürdüğü yıllarda şiiri onlar kadar bayağılaştırmak istemeyen, her biri kendine özgü şiir tarzını oluşturmuş aşağıdaki şairler şiirdeki lirizmi kaybetmeden yeniliği sürdürmüşlerdir.

1. FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA (1914 – 2008)

- Dönemin önemli şairlerindendir.
- Subaylık yapmış ve bu nedenle de Anadolu'yu yakından tanımıştır.
- İç ve dış gerçeklerden hareketle bilinçaltına yönelir.
- Her şiirinde yeniyi arar.
- Şiir dilinde en son türetilen Türkçe sözcükleri kullanır.

Eserleri

Şiir

- Havaya Çizilen Dünya
- Çocuk ve Allah
- Çakırın Destanı
- Üç Şehitler Destanı
- Türk Olmak
- Yedi Memetler
- Anıtkabir

Düzyazı

- İstiklal Savaşı – Samsun'dan Ankara'ya
- İstiklal Savaşı – İnönüler
- Sivaslı Karınca
- İstanbul – Fetih Destanı
- Anıtkabir
- Asu
- Delice Böcek
- Batı Acısı
- Çanakkale Destanı
- Kubilay Destanı
- 19 Mayıs Destanı
- Hiroşima

2. BEHÇET NECATİGİL (1916 – 1979)

- Cumhuriyet döneminin kendine göre bir çizgisi olan şairidir.
- Şiir geleneklerine bağlı, gösterişe kaçmayan bir şairdir.
- Hem heceyi hem de serbest şiiri kullanmıştır.
- İlk şiirlerindeki açık bir dil daha sonra yerini kapalı anlatıma bırakmıştır.
- Şiir, inceleme, çeviri, radyo oyunu türünde eserler vermiştir.

Eserleri

Şiir

- Kapalı Çarşı
- Evler
- Arada
- Çevre
- Eski Toprak

İnceleme

- Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü
- Edebiyatımızda Yazarlar Sözlüğü

3. CAHİT KÜLEBİ (1917 – 1997)

- Öğretmenlik yaptığı yıllarda Anadolu'yu tanıyan Cahit Külebi, memleketçi şiirimize yeni bir ses getirmiştir.
- Şiirlerinde derin bir Anadolu sevgisi vardır; iyimser, açık ve gerçekçi bir bakışla Anadolu'ya eğilmiştir. Şiirlerinde temiz bir Türkçe, Karacaoğlan'ı andıran bir içtenlik görülür.
- Hayale pek yer vermez, gerçekçi bir anlayışla yazmıştır. Onu “gerçekçi – romantik” bir şair olarak niteleyebiliriz.

Eserleri

Şiir

- Adamın Biri
- Rüzgâr
- Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda
- Yeşeren Otlar

4. SABAHATTİN KUDRET AKSAL (1920 – 1993)

- Şiir ve öyküleriyle tanınır. Biçimi oldukça önemser.
- Garipçilerden etkilendiği ilk şiirlerinden sonra, insanın evrendeki yerini, değerini aramaya çabaladığı felsefi düşünceleri içinde barındıran bir şiire yönelmiştir.

Eserleri

Şiir

- Şarkılı Kahve
- Gün Işığı
- Duru Gök
- Eşik

Öykü

- Gazoz Ağacı

5. CAHİT ZARİFOĞLU (1940 – 1987)

- İlk şiirlerinde ikinci yeni akımının etkileri görülür. Madde-ruh çatışması, “Batı diktasına karşı Doğu protestosu” temalarını işledi.
- İlk şiir kitabı “İşaret Çocukları” 1967’de yayınlandı. Şiirlerinde dinsel inançları çerçevesinde ele aldığı Anadolu insanlarının acı, umut ve sevgilerini yansıttı.

- Son şiirlerinde ise İslamcı düşüncedeki insan sevgisi, toplumsal mutluluk anlayışını işledi. Yer yer gerçeküstü öğeler ve eski şiir kalıplarını uyguladı.

Eserleri

Şiir

- İşaret Çocukları
- Yedi Güzel Adam
- Menziller
- Korku ve Yakarış

Hikâye

- İnsanlar

Çocuk Hikâyeleri

- Serçekuş,
- Katıraslan
- Ağaçkakanlar
- Yürek Dede ile Padişah
- Küçük Şehzade
- Motorlu Kuş
- Kuşların Dili

Roman

- Savaş Ritimleri
- Ana

Tiyatro

- Sütçü İmam

6. ERDEM BEYAZIT (1939 – 2008)

- Tok, kavgacı, destana yatkın bir üslûpta söylenmiş olan şiirlerinde ayrıca ince duyarlılıklar işlenmiştir. İslâmî ton bir “leit-motif (sıkça işlenen tema)” halinde bütün şiirlerine yayılmıştır.
- Şiirleri Açık (K. Maraş), Çıkış (Ankara), Yeni İstiklâl, Büyük Doğu, Diriliş, Edebiyat, Maveria ve Yedi İklim dergilerinde yayınlanmıştır.

Eserleri

Şiir

- Sebep Ey
- Risaleler
- Şiirler

Gezi

- İpek Yolundan Afganistan'a

7. HİLMİ YAVUZ (1936 – ...)

- Başlangıçta daha çok İkinci Yeni akımının etkisinde imgeci şiirler yazdı. Sonraki yıllarda gelenekçilikle çağdaş bir bakışı kaynaştıran, biçim ve özün dengelendiği bir düzey sergiledi.
- İslam mistisizmi, özellikle de tasavvufi yollarla kendine özgü bir sözcük dağarcığı geliştirdi.

Eserleri

Şiir

- Bakış Kuşu
- Bedreddin Üzerine Şiirler
- Doğu Şiirleri
- Yaz Şiirleri
- Gizemli Şiirler
- Zaman Şiirleri
- Söylen Şiirleri
- Ayna Şiirleri
- Hüzün ki En Çok Yakışandır Bize
- Gülün Ustası Yoktur
- Erguvan Şiirler
- Çöl Şiirleri
- Akşam Şiirleri
- Yolculuk Şiirleri
- Hurufi Şiirler

Maviciler

- 1952'de Ankara'da çıkmaya başlayan Mavi adlı dergide toplanan gençlerin oluşturduğu gruptur Geleneklere dayalı bir şiir oluşturmuşlar.
- Toplumsal gerçekçilik anlayışına yakın dururlar.
- Garip akımına tepki olarak çıkmıştır. Bu topluluğun hedefinde Garip Akımı ve Orhan Veli vardır. Garipçilerin savunduğu birçok görüşe karşı çıkmışlardır.
- Özellikle şiirin açık olması gerektiği anlayışı Maviciler tarafından tamamen reddedilmiştir.
- Maviciler şiirin bütünüyle açık olamayacağını, anlam kapalılığının şiiri düzyazıdan ayıran önemli bir faktör olduğu görüşündedirler.
- Şiirin basit olamayacağını zengin benzetmeli, içli, derin olması gerektiğini savunmuşlardır.

Temsilcileri

1. Attila İlhan
2. Ferit Edgü
3. Demir Özlü
4. Orhan Duru

ATTILA İLHAN (1925 – 2005)

- Günümüz şairlerinden olan Attila İlhan yükseköğrenimini yarıda bırakmış, bir süre gazetecilik yapmış, yazarlıkta karar kılmıştır. Adını 1946 CHP şiir yarışmasında ikinci olan "Cebbaroğlu Mehmed" duyurmuştur. Şiir, roman, eleştiri alanında eserler vermiştir.
- Şiirlerinde romantik bir duyarlıkla toplumsal gerçekçilik açısından çağımıza, yaşadığımız günlere bakar. İnançlarında ayak direyen, sert çıkışlar yapan, gerçeklerden çok anılara sığınan bir karakter yapısı vardır. "Serüven tutkunu" bir şair olan Attila İlhan en çok aşk, intihar, içki, ölüm, kavgâ, kahramanlık... temalarını işler.
- 1952'de çıkan Mavi dergisiyle birlikte Türk şiirinde yeni bir eğilim ortaya çıktı. Attilâ İlhan, yazılıyla

bu eğilimi metot hareketine dönüştürmeye çalıştı. Mavi, hürriyet ve barışı temsil eden bir renktir. En büyük tepkisi de Garipçiler'edir.

- Şiirlerinde Divan şiirinin biçim özelliklerinden, imgelerinden de yararlanır. Canlı konuşma diline, argoya, halk deyimlerine geniş ölçüde yer vermiştir.

Eserleri

Şiir

- Duvar,
- Sisler Bulvarı
- Yağmur Kaçağı
- Ben Sana Mecburum
- Bela Çiçeği
- Yasak Sevişmek
- Elde Var Hüzün

Roman

- Sokaktaki Adam
- Kurtlar Sofrası
- Bıçağın Ucu
- Sırtlan Payı
- Fena Halde Lema

II. YENİCİLER

1956'da Garip hareketine tepki olarak doğmuştur.

Şiir hakkındaki görüşleri şunlardır:

1. İmgeye yeniden dönmek.
2. Edebi sanatları kullanmak.
3. Basitlik ve sadelikten sıyrılmak.
4. Konuşma dilinden uzaklaşmak.
5. Geleneklerden ve halk kültüründen uzaklaşmak.
6. Esprili ve şaşırtmalı anlatımdan uzaklaşmak.
7. Şiirde akla ve anlama karşı çıkmak
8. Duygu ve çağrışımlara önem vermek.
9. Konuyu ve hikâyeyi şiirden çıkarmak
10. Halktan kopuk aydınlara seslenen bir şiir anlayışı oluşturmak.
11. Sürrealizm, Sembolizm ve Varoluşçuluk akımlarının etkisinde şiir oluşturdular.

Temsilcileri

1. Cemal Süreyya

- İkinci Yeni hareketinin önde gelen şair ve kuramcılarından sayılan Cemal Süreyya'nın ilk şiiri "Şarkısı Beyaz" Mülkiye dergisinin 8 Ocak 1953 tarihli sayısında yayımlanmıştır.
- Geleneğe karşı olmasına rağmen geleneği şiirinde en güzel kullanan şairlerden birisiydi.
- Kendine özgü söyleyiş biçimi ve şaşırtıcı buluşlarıyla, zengin birikimi ile, duyarlı, çarpıcı, yoğun, diri imgeleriyle ikinci yeni şiirinin en başarılı örneklerini vermiştir.

Eserleri

- Üvercinka
- Göçebe

- Beni Öp Sonra Doğur Beni

2- Edip Cansever

- Yücel, Fikirler, Edebiyat Dünyası, Kaynak dergilerinde çıkan ilk gençlik şiirlerini "İkinci Üstü" kitabında topladı. Bu şiirlerde varlıklı, her şeye yaşama sevinciyle bakan bir gencin avarelikleri, duyguları ön plandaydı.
- 1951'de "Nokta" dergisini çıkardı. Bu dergi genç şairlerle ve yazarlarla tanışmasını sağladı.
- Düşünceyi dil içinde eritmeye yönelen, özlü bir söyleyiş ve çarpıcı biçim arayan, toplumsal eleştiri için mizah aracını kullanan bir tutum görüldü.
- 1957'de yayınlanan "Yerçekimli Karanfil" ile kendisine özgü bir şiir evreni kurdu. İkinci Yeni akımının özgün örneklerini verdi.
- Şiirsel canlılığı besleyen şairlerden biri oldu. Şirinde zamanla sevinç yerini bunalıma, toplumsal dengesizlikleri eleştirme kaygısı yerini yıkıcı bir umutsuzluğa bıraktı.
- "Dize işlevini yitirdi" gerekçesiyle yeni arayışlara yöneldi. Şiirde tiyatrodan esinlenen diyaloglar kullandı.

Eserleri

- İkinci Üstü
- Dirlik Düzenlik
- Yerçekimli Karanfil
- Umutsuzlar Parkı
- Petrol

3- Sezai KARAKOÇ

Eserleri

- Körfez
- Şahdamar
- Ates Dansı
- Alın Yazısı
- Monna Rosa

4- Ece AYHAN

- 1966'da memurluktan ayrılması üzerine İstanbul'a geldi ve çeşitli yayınevlerinde redaktörlük ve editörlükle uğraştı.
- Meydan Larousse Ansiklopedisi'nde çevirmen olarak çalıştı.
- Şairin ilk şiiri 1954 yılında "Türk Dili"nde yayımlandı.
- İkinci Yeni şiirinin en önemli temsilcisi olarak gösterildiyse de, kendisi "İkinci Yeni" tanımını yerine "Sivil Şiir"i önerdi ve kullandı.
- Günümüz Türk şiirinin "modern ustalarından biri" olarak adlandırılan şair, ilk şiirlerinden itibaren oluşturduğu kendine özgü dille dikkati çekti.

Eserleri

- * Aynalı Denemeler

- * Başıbozuk Günceler
- * Bir Şiirin Bakır Çağı
- * Bütün Yort Savullar
- * Hay Hak
- * Hoşça Kal
- * Morötesi Requiem
- * Öküz'lemeler
- * Sivil Denemeler Kara

5- Turgut UYAR

Şiir türünde başarılı eserler verdi.

Eserleri

Şiir Kitapları

- Arz-ı Hal
- Türkiyem
- Dünyanın En Güzel Arabistanı
- Tütünler Islak
- Her Pazartesi
- Toplandılar
- Kayayı Delen İncir
- Dün Yok mu?

6- İlhan BERK

- İlk şiirlerini Manisa Halkevi'nin dergisi Uyanış'ta yayımlamıştır (1935).
- "Sonsuzluk", "kızıl", "hulya", "ateş" en sevdiği sözcükler olarak görünmektedir.
- Sembolist şiirden esinlenilmiş izlenimi veren imgeler yapmayı sevmektedir.
- Dil anlayışı da henüz döneminden kopamamıştır ki, bunu da 19 yaşındaki bir şair adayı için doğal karşılamak gerekmektedir.
- İlhan Berk, daha sonra 1940'lara doğru Yeni Edebiyat anlayışı içinde yer almış,
- Servet-i Fünun (Uyanış), Ses, Yığın, Yeryüzü, Kaynak gibi dergilerde yazmıştır.
- Türk şiirinin en deneyci şairlerinden biri olan İlhan Berk, durmadan yatak değiştirerek, ama bazı sorunsallara hep bağlı kalarak şiirini günümüze kadar eskitmeden getirmeyi başarmıştır.

Eserleri

- Güneşi Yakanların Selamı
- İstanbul
- Günaydın Yeryüzü
- Türkiye Şarkısı
- Köroğlu
- Galile Denizi

7- Ülkü TAMER

Toplumsal sorunlara yönelik, şiirler yazdı.

Eserleri

- Soğuk Otlar Altında

- Gök Onları Yanıltmaz
- Ezra ile Gary
- Virgülün Başından Geçenler
- İçime Çektiğim Hava Değil Gökyüzüdür
- Sıra Göller
- Seçme Şiirler
- Yanardağın Üstündeki Kuş

İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiir (1960 – 1980)

- 1960 kuşağı şairleri, 1961 anayasasının sağladığı özgürlükle birlikte, Nazım Hikmet'in kitaplarının yayımlanmasının serbestleştiği, siyasal ve güncel dergilerin yoğun olarak okunduğu ve gündemi belirlediği bir ortamın etkisindedirler.
- “Yeni Gerçek”, “And”, “Halkın Dostları”, “Militan” gibi dergiler etrafında toplanan şairler, şiir anlayışlarını ve ideolojilerini bu dergilerde açıklamaya çalışmışlardır.
- Marksist felsefeyi benimseyen toplumcu gerçekçi şairler, daha çok sosyal ve güncel politikayı konu edinmişler, halkın ve işçi sınıfının sorunlarını politik bir bakışla ortaya koymaya çalışan şiirler yazmışlardır.
- Önemli temsilcileri Ataul Behramoğlu, İsmet Özel, Süreyya Berfe, Özkan Mert, Refik Durbaş ve Nihat Behram'dır.

İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiirin Özellikleri:

- Umut ve yarına inanç, direnme ve isyan konuları şiire hâkimdir.
- Şairler, toplumun sözcüleri gibi şiirler yazmışlardır.
- İkinci Yeni Şiiri, kapalı bir özellik gösterirken; İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiir açık anlatımıyla dikkat çeker.
- Biçimden çok içeriğe önem vermişler, toplumsal mesajları etkili kılmak için slogan üslubundan yararlanmışlardır.
- İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiiri savunan şairlerde; 1940 toplumcuları ve Nazım Hikmet, Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Mehmet Akif gibi şairler arasında şiire toplumsal bir işlev yükleme bakımından ortaklık vardır.

İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiirin Önemli Şairleri

1. ATAOL BEHRAMOĞLU (1942 – ...)

- İsmet Özel'le “Halkın Dostları”, Nihat Behram'la “Militan” dergilerini çıkarmış ve bu dergilerin yöneticiliğini yapmıştır.
- İkinci Yeni etkisini taşıyan ilk dönem şiirlerinden sonra, 1970'li yıllarda işçi sınıfının, siyasal mücadele içerisinde bulunan insanların sıkıntılarını, duygularını ve umutlarını anlatmıştır.
- “Yaşadıklarımın Öğrendiğim Bir Şey Var” şiiriyle geniş kesimler tarafından sevilmiştir.
- Şiirlerini günlük konuşma diliyle, yalın ve açık bir anlatımla yazmıştır.

Eserleri Şiir

- Bir Ermeni General
- Bir Gün Mutlaka
- Yolculuk Özlem Cesaret ve Kavga Şiirleri
- Kuşatmada, Mustafa Suphi Destanı
- Dörtlükler
- Ne Yağmur... Ne Şiirler...

2. İSMET ÖZEL (1944 – ...)

- İkinci Yeni esintisiyle başlayan şiir serüveninde, 1960 ve 1970'li yıllarda, toplumcu şiirin unutulmaz şiirlerini yazmıştır.
- Modern şiirin İkinci Yeni ile elde ettiği kazanımlara yeni bir açılım getirmiştir.
- 1974'ten sonra İslami, mistik bir yöneliş içinde olmuştur.

Eserleri Şiir

- Geceleyin Bir Koşu
- Evet İsyan
- Cinayetler Kitabı
- Cellâdım Gülümserken
- Erbain

3. SÜREYYA BERFE (1943 – ...)

- İlk şiirlerinde İkinci Yeni akımının izleri görülür.
- 1966'dan sonra halk geleneğinden beslenen yeni bir şiir dili kurmanın olanaklarını aramış, toplumsal ve halkçı bir yönelim gösteren şiirler yazmıştır.

Eserleri Şiir

- Gün Ola
- Savrulan
- Hayat ile Şiir
- Ufkun Dışında
- Ruhumun

1980 Sonrası Şiir

1980 sonrasında yazılan şiir, bazı edebiyat çevrelerinde kayıp dönem olarak adlandırılmaktadır. 2000'li yıllara değin süren sessizlik ve şiirdeki hareketsizlik, birçok kesimi bu dönem edebiyatını yok saymaya itmiştir.

Bu dönemde Haydar Ergülen, Hüseyin Atlansoy, Seyhan Erözçelik, Lale Müldür, Ahmet Erhan ve Küçük İskender gibi şairler şiirin hareketliliğini sağlamışlardır.

İkinci Yeni sonrasında 1980'e kadar şiiri toplumcu bir bakışla kavrayan şairlerin anlayışı, 1980 darbesiyle yerini özellikle 1970'lerin toplumculuğunu ön plana alan şiire karşı duran 1980 kuşağı şairlerine bırakmıştır.

1980 sonrası şairleri; şiirde geleneksel birikimin önemini vurgulamışlar ve Halk, Divan, İkinci Yeni ve saf şiir gibi

ayrımına girmeden en yeniden en eskiye kadar Türk şairlerini dikkatle okumayı savunmuşlardır.

1980 Sonrası Şiirin Özellikleri:

- Bu dönem şairleri birlikte dergiler çıkarmışlardır.
- 1980 şairleri için ortak bir anlayıştan çok, grupların ve kişilerin ayrı ayrı şiir anlayışlarından söz edilebilir.
- İkinci Yeni Sonrası Toplumcu Şiirde olduğu gibi ideolojiyi şiirlerinde öncelikli bir öğe olarak görmemişlerdir.
- Düz yazıya yaklaşan bir üslupla, anlatmaya imkan veren temaları da şiirlerinde işlemişlerdir.
- İmge anlayışlarında uzak çağrışımlara önem vermeleri bakımından İkinci Yeni'yle yakınlıkları vardır.

1980 Sonrası Şiirin Önemli Temsilcileri

1. HAYDAR ERGÜLEN (1956 – ...)

- Üç Çiçek dergisini çıkarmış, Şiirâtı dergisinde emeği geçmiştir.
- Aşk, kardeşlik, yaşantılar, çocukluk gibi konuları çoğunlukla imgeli ve mecazlı bir dille işlemiştir.
- Alevi-Bektaşî şiir geleneğiyle birlikte Cemal Süreyya ve Behçet Necatigil ile yakınlıklar kurmuştur.

Eserleri

Şiir

- Karşılığını Bulamamış Sorular
- Sokak Prensesi
- Kabareden Emekli Bir Kız Kardeş
- 40 Şiir ve Bir

2. HÜSEYİN ATLANOY (1962 – ...)

- Mistik metafizikçi yönü ağır basan bir şairdir.
- Metropol hayatını ve ilişkilerdeki hızlı değişimi, konuşma dilinin imkânlarından yararlanarak ironik bir biçimde işlemiştir.

Eserleri

Şiir

- İntihar İlacı
- Balkon Çıkmazında Efendilik Tarihi
- Şehir Konuşmaları
- İlk Sözler
- Su Burcu

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ANLATMAYA BAĞLI METİNLER

Cumhuriyet döneminde anlatmaya bağlı edebi metinler kaleme alan bazı önemli yazarlar şunlardır:

SAİT FAİK ABASIYANIK (1906 – 1954)

- Cumhuriyet dönemi edebiyatımızın en güçlü hikâyecilerindendir.
- Siroz hastalığından ölmüştür.

- Çehov Tarzı (durum-kesit) öykücülüğün en önemli temsilcisidir.
- Tüm canlılara sevgiyle yaklaşmıştır.
- “İstanbul öykücüsü” olarak bilinir.
- İzlenimlerini ve günlük yaşamı şiirsel bir ifadeyle dile getirir.
- Kahramanlarını sıradan insanlardan seçer.
- Sade bir dille yazar.
- Öykü, şiir, roman ve inceleme türünde eserler vermiştir.

Eserleri

Öykü

- Semaver
- Sarnıç
- Şahmerdan
- Lüzumsuz Adam
- Kumpanya
- Havuzbaşı
- Son Kuşlar
- Az Şekerli

Roman

- Medarı Maişet Motoru
- Kayıp Aranıyor

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL (1883 – 1952)

- Modern Türk öykücülüğünün öncülerindendir.
- Kısa öyküler yazar.
- Öykülerini Cumhuriyet’ten sonra yayımlamıştır.
- Çehov tarzı öykücülüğün önemli temsilcilerindendir.
- Öykülerinde toplum sorunlarını ele alarak sıradan insanları iyimser bir havada konu edinir.
- Olayları “şu an oluyormuş” gibi anlatır.
- Konularını günlük yaşamdan alır.
- Yalın bir anlatımı vardır.
- Topluma ayna tutan bir yazar olarak bilinir.

Eserleri

Roman

- Ayaşlı ve Kiracıları
- Miras
- Vassaf Bey

Öykü

- Otlakçı
- Mendil Altında
- Temiz Sevgiler
- Ev Ona Yakıştı
- İhtiyar Çilingir
- Hava Parası
- Veysel Çavuş

HALİKARNAS BALIKÇISI (1886 – 1973)

- Asıl adı Cevat Şakir Kabaağaçlı’dır.

- Bir öyküsünde halkı savaş aleyhinde kışkırttığı idia edilerek Bodrum (Halikarnas)’a sürülür.
- Konuları deniz ve deniz insanı olan öyküleriyle tanındı.

Eserleri

- Ege Kıyılarından (Öykü)
- Merhaba Akdeniz (Öykü)
- Ege’nin Dibi (Öykü)
- Gülen Ada (Öykü)
- Gençlik Denizinde (Öykü)
- Yaşasın Deniz (Öykü)
- Mavi Sürgün (Anı)
- Aganta Burina Burinata (Roman)
- Uluç Reis (Roman)
- Turgut Reis (Roman)
- Hey Koca Yurt (Deneme-İnceleme)
- Anadolu Efsaneleri (Deneme-İnceleme)

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU (1932 – 2006)

- Türk tarihini ve bugünkü toplumsal yapıyı anlatan eserler yazmıştır.
- Romanlarında Malazgirt Savaşı’ndan Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşuna kadarki Türk tarihini konu edinmiştir.
- İslamiyet öncesi Türk destanlarını “Yaratılış ve Türeyiş” adlı eseriyle günümüz diline çevirmiştir.
- Tiyatro türünde eserleri de vardır.

Eserleri

Roman

- Kilit
- Anahtar
- Kapı
- Konak
- Çatı
- Üçler Yediler Kırklar
- Bu Atlı Geçide Gider
- Karanlıkta Mum Işığı

BİLGE KARASU (1930 – 1995)

- Anlattığıyla, anlatımıyla özgün bir imzadır.
- Resimden, müzikten felsefeye, sinemaya uzanan geniş bir ilgi yelpazesi içinde bireyin sorunlarını sevgi, dostluk, yalnızlık odağında ele almıştır.
- Ben merkezli hikâyeler yazmıştır.

Eserleri

Öykü

- Troya’da Ölüm Vardı
- Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı
- Göçmüş Kediler Bahçesi
- Narla İncire Gazel

NEZİHE MERİÇ (1925 – 2009)

- Toplum içinde bile kendi iç yalnızlığını sürdüren genç kız ve kadınları başarıyla anlatmıştır.

- Çehov tarzı hikâyeye uygun eserler vermiştir.
- Öykü, tiyatro ve roman türlerinde eserler yazmıştır.

Eserleri

Öykü

- Bozbulanık
- Topal Koşma
- Menekşeli Bilinç
- Dumanaltı
- Bir Kara Derin Kuyu
- Yandırma
- Gülün İçinde Bülbül Sesi Var
- Çisenti

Milli Edebiyat Zevk ve Anlayışını Sürdüren Eserler

Milli Edebiyat zevk ve anlayışını sürdüren eserlerin özellikleri şunlardır:

- Cumhuriyet’in ilk dönem ürünlerinde Milli Edebiyat zevk ve anlayışına uygun hikâye ve romanlar yazılmıştır.
- Cumhuriyet’le birlikte siyasi, ekonomik ve toplumsal hayattaki değişimler edebiyata da yansımış; Anadolu’ya açılma, Anadolu’yu görüp anlatma ve Anadolu insanını konu edinme öne çıkmıştır.
- Cumhuriyet döneminde Milli Edebiyat zevk ve anlayışını sürdüren hikâye ve romanlarla Milli Edebiyat dönemi roman ve hikâyeleri arasında; Anadolu coğrafyasını ve halkını anlatma bakımından bir ortaklık olmakla birlikte Atatürk ilke ve inkılâplarını konu edinme, savaş sonrası hayatı da anlatma bakımından farklılıklar söz konusudur.
- Roman ve hikâyelerde toplumsal ve kültürel farklılıklar, ülke ve toplum sorunları, Kurtuluş Savaşı, eski-yeni çatışması, köy ve kasaba insanının çelişkileri, tarihi konular, yanlış Batılılaşma konuları ağırlıkla işlenmiştir.
- Realizm akımından etkilenilmiş, Cumhuriyet döneminin hazırlayıcıları olan I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı konu edilmiştir.
- Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun bir bakışla eserler yazılmış, yanlış Batılılaşma konusu ele alınmıştır.
- Batıl inançlar ve hurafeler eleştirilmiştir.
- Toplumsal faydayı esas alan eserler yazılmıştır.
- Doğu – Batı karşılaştırmaları yapılmıştır.
- Halkın sıkıntıları, aydın – halk çatışması konu edilmiştir.
- Milli Edebiyat zevk ve anlayışını sürdüren hikâyelerde Maupassant tarzının (olay hikâyesi) özellikleri görülür.

Toplumcu Gerçekçi Eserler (Toplumsal Gerçekçiler)

Türk edebiyatında toplumcu gerçekçilik, 1930’lardan 1980’lere kadar özellikle roman alanında varlığını güçlü bir biçimde sürdürmüştür.

Toplumcu gerçekçi bakış doğrultusunda işçilerin, dar gelirlielerin dünyası, köydeki yaşam tarzı sunulmuş, köyden

kente göçün ortaya koyduğu sorunlar, toplumcu dünya görüşüne uygun olarak sergilenmiştir. 1930'larda üretilen Anadolu insanının gerçeğini, toplumsal değişimle yaşanan sancıları anlatan öyküler ve romanlar, toplumcu gerçekçi edebiyatın kuruluşunun ilk örnekleri niteliğindedir.

Toplumcu Gerçekçi Sanatçılar SABAHATTİN ALİ (1907 – 1948)

- Toplumcu gerçekçi bir sanatçısıdır.
- Şiirler, hikâyeler, romanlar yazmış, çeviriler yapmıştır. Sabahattin Ali, 1930'lu yıllarda öyküye gerçekçi ve yeni bir soluk getirmiştir.
- Öykülerinde, tanımlamakta güçlük çektiğimiz kimi duyguları ustalıkla anlatmıştır.
- İnsanın zavallılığını ve gücünü aynı sarsılmaz üslupla, zaman zaman masalsı ve destansı bir biçimde yansıtmayı başarmıştır.
- Şiirlerini halk şiirinden esinlenerek yazmıştır. Romanlarında da insanın ruhuna ayna tutmuş ve gerçeğe bu aynadan bakmış, okurların gerçekliği daha derinden algılamasını sağlamıştır.
- Markopaşa adlı mizahi dergiyi çıkaranlar arasında (Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'la birlikte) yer almış, bu dergide başyazılar yayımlamıştır.

Eserleri Öykü

- Değirmen
- Kağrı
- Ses
- Yeni Dünya
- Sırça Köşk

Şiir

- Dağlar ve Rüzgâr

Roman

- Kuyucaklı Yusuf
- İçimizdeki Şeytan
- Kürk Mantolu Madonna

KEMAL TAHİR (1910 – 1973)

- Cumhuriyet dönemi romancılarından.
- Eğitimini yarıda bırakıp gazetecilik yapmıştır.
- Siyasal düşüncelerinden dolayı 12 yıl hapis yatmıştır.
- Konularını cezaevi yaşantılarından, Kurtuluş Savaşı'ndan ve köy sorunlarından alan romanlar yazmıştır.
- Eserlerinde Osmanlı devletinin sosyal yapısından ve sosyal hayatından bahsetmiştir.
- Siyasi çekişmeler, Batılılaşma hareketi ve Türk devletinin oluşumundaki sorunları eleştirdi.

Eserleri

Roman

- Sağırdere

- Karılar Koğuşu
- Namusçular
- Esir Şehrin İnsanları
- Körduman
- Köyün Kamburu
- Kelleci Memet
- Yorgun Savaşçı
- Devlet Ana
- Bozkırdaki Çekirdek
- Kurt Kanunu

AZİZ NESİN (1916 – 1995)

- Toplumcu gerçekçi bir yazardır.
- "Markopaşa" adlı mizahi hiciv dergisini çıkaranlar arasındadır.
- Dünyaca tanınmış mizahi öykü yazarıdır.

Eserleri Roman

- Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz
- Zübük

Öykü

- Toros Canavarı
- Damda Deli Var
- Fil Hamdi
- Sizin Memlekette Eşek Yok Mu?

Yaşar Kemal (1922-....)

- Asıl adı Kemal Sadık Göğçeli'dir. Adana doğumludur
- Sanat hayatına şiirle başlamış; ancak asıl ününü romanlarında kazanmıştır.
- Eserlerinde genellikle Çukurova yöresini anlatmıştır.
- Folklor, halk hikâyeleri ve efsanelerden yararlanmıştır.
- Şiir, roman, öykü ve röportaj türünde eserler vermiştir.
- Olayları "şu an oluyormuş" gibi anlatır.

Eserleri

Öykü

- Sarı Sıcak
- Kuşlar da Gitti

Roman

- Teneke
- İnce Memed
- Orta Direk
- Yer Demir Gök Bakır
- Demirciler Çarşısı Cinayeti
- Yusufçuk Yusuf
- Yılanı Öldürseler
- Ağrı Dağı Efsanesi
- Ölmez Otu

Röportaj

- Bu Diyar Baştan Başa
- Peri Bacaları

Orhan Kemal (1914–1970)

- Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. Adana doğumludur
- Eserlerinde yoksul insanların aşklarını, geçim sıkıntılarını, mücadelelerini, büyük kente gelen gurbetçilerin sorunlarını anlatmıştır.
- İlk eserlerinde otobiyografik özellikler görülür.
- Kahramanları ırgat, gardiyan, mahkûm, işçi, çöpçüdür.
- Kahramanlarını konuşturmada çok başarılıdır.

Eserleri

Öykü

- Ekmek Kavgası
- Sarhoşlar
- Çamaşırcının Kızı
- 72. Koğuş
- Grev

Roman

- Avare Yıllar
- Murtaza
- Hanımın Çiftliği
- Gurbet Kuşları
- Baba Evi
- Bereketli Topraklar Üzerinde
- Devlet Kuşu
- El Kızı

Not: Orhan Kemal Adana'daki fabrika işçilerini, küçük memurları ve ırgatları anlatırken; Yaşar Kemal köylüyü, aşiret beyini, yörükleri ve eşrafı anlatır. Ama asıl fark Orhan Kemal yaşadığı ya da yaşayabileceği olayları halkın anlayabileceği bir dille anlatırken; Yaşar Kemal gerçeklikle yetinmez gerçekliğe kurmaca yaşamı ekler.

NECATİ CUMALI (1921 – 2001)

- Şiir, hikâye, roman ve tiyatro türlerinde eserler vermiştir.
- Gözlemlerinden yola çıkarak toplumsal sorunları ele almıştır.
- Ege bölgesinin kırsal insanının yaşantısını anlatmıştır.
- Sinemaya da uyarlanmış olan "Susuz Yaz" adlı eserini hem tiyatro hem de hikâye biçiminde kaleme almıştır.

Eserleri

Şiir

- Kızılçullu Yolu
- Harbe Gidenin Şarkıları

Roman

- Tütün Zamanı
- Yağmurlar ve Topraklar,
- Viran Dağlar

Hikâye

- Ay Büyürken Uyuyamam,
- Dila Hanım

Tiyatro

- Susuz Yaz
- Nalınlar
- Boş Beşik
- Ezik Otlar
- Yeni Çıkan Şarkılar ya da Juliet

SAMİM KOCAGÖZ (1916 – 1993)

- Toplumcu gerçekçi sanat anlayışı doğrultusunda ürünler vermiştir.
- Hikâyelerin konularını yaşadığı Söke çevresinden ve Menderes vadisinin toprak sorunlarından almış, alışılmış teknik ve anlatıma bağlı kalarak sınıfsal çelişkileri, ekonomik nedenlerle değişen düzen ve dünya görüşlerini incelemiştir.

Eserleri

Roman

- İkinci Dünya
- Bir Şehrin İki Kapısı
- Yılan Hikâyesi
- Onbinlerin Dönüşü
- Kalpaklılar
- Doludizgin
- Bir Karış Toprak

Hikâye

- Telli Kavak
- Sığınak
- Sam Amca
- Cihan Şoförü
- Ahmet'in Kuzuları

KEMAL BİLBAŞAR (1910 – 1983)

- Konularını özellikle Batı Anadolu kasabalarından almıştır.
- İnançlar, gelenek ve töreler, hayat görüşleri, çıkar çatışmaları ve yerli renklerle beslenmiş olayları gelenekçi bir anlatıyla işlemiştir.
- Refik Halit'le başlayan memleket hikâyeciliğini, eleştirel ve sert bir gerçekçilik içerisinde ele almıştır.
- "Cemo" romanıyla geniş kesimlerce tanınmış ve sevilmiştir.

Eserleri

Roman

- Cemo
- Memo
- Yeşil Gölge
- Başka Olur Ağaların Düğünü

Hikâye

- Anadolu'dan Hikâyeler
- Irgatların Öfkesi

MAHMUT MAKAL (1933 –)

- Yazarlık hayatına yeni bir köy öğretmeni olarak Varlık dergisine gönderdiği köy mektupları ve notlarıyla başladı.
- Bu notların toplandığı "Bizim Köy" kitabı geniş bir ilgi uyandırdı; edebiyatımızda köy edebiyatı çığırını başlattı.
- Eserleri
- Bizim Köy
- Köyümden
- Hayal ve Gerçek
- Memleketin Sahipleri

TALİP APAYDIN (1926 –)

- İlk şiir ve hikâyeleri Köy Enstitüleri Dergisi'nde yayımlanmıştır.
- Köy gözlemlerini notlar halinde kaleme almıştır.
- Konularını köy ve kasaba olaylarından alan hikâye ve romanlar yazmıştır.

Eserleri

- Bozkırda Günler
- Köy Notları

Şiir

- Susuzluk

Hikâye

- Ateş Düşünce
- te Yakadaki Cennet

Roman

- Sarı Traktör
- Yarbükü
- Emmioğlu
- Ortakçılar (Sonraki basımda Ortakçının Oğlu adıyla basılmıştır.)

FAKİR BAYKURT (1929 – 1999)

- Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlardandır.
- Hikâye ve roman türlerinde eserler vermiştir.
- Özellikle Orta Anadolu bölgesini konu edinmiştir.
- İçinde doğup yetiştiği köylülerin hallerini anlatmaya çalışmıştır.
- İnsanları, okurları aydınlatmayı, daha ileriye taşımayı görev edinmiştir.
- Eserleri:
- Roman:
- Yılanların Öcü,
- Irazca'nın Dirliği,
- Onuncu Köy,

Bireyin İç Dünyasını Esas Alan Eserler

Bireyin iç dünyasını esas alan eserlerin özellikleri şunlardır:

- Bireyin iç dünyasını esas alan yazarlar insan gerçekliğini farklı bir bakışla anlatmak, modern hayatın insan üzerindeki etkilerini tespit etmek için psikoloji, psikoanalitik (psikoanaliz) gibi bilimlerden ve dolayısıyla Freud'un görüşlerinden faydalanmışlardır.
- Yazarlar, bireyin iç dünyasını anlatmak için, düş analizi (bireyin gördüğü rüyayı içerik olarak çözümlemek) ve bilinç akışı (insanın zihninden geçirdiklerini, çağrışımları, sınır koymadan, doğrudan peş peşe anlatmak) yollarından yararlanmışlardır.
- Bireyin iç dünyasını esas alan eserlerde; bunalım, yabancılaşma, bireyin toplumla hesaplaşması, yalnızlık, sıkıntı, bilinçaltı, bireysel sorgulamalar, evrenin düzeni gibi konular ele alınır.
- Mekân, olay ve zaman bireyin iç dünyasını esas alan eserlerde birey üzerindeki etkisiyle birlikte verilirken, toplumcu gerçekçi eserlerde toplumun sorunlarını, sınıflar arasındaki farklılıkları vermek için bir araç olarak kullanılır.
- Bireyin iç dünyasını esas alan eserlerde çağrışımlara açık sanatsal bir üslupla ruh tahlillerine; toplumcu gerçekçi eserlerde halkın günlük konuşma diline, yerel söyleyişlere, açık ve sade bir anlatıma yer verilir.

Bireyin İç Dünyasını Esas Alan Sanatçılar

PEYAMİ SAFA (1889 – 1961)

- Psikolojik roman türünün usta ismidir.
- Roman tekniği oldukça gelişmiştir.
- Batılı olamayan ama Doğulu da kalamamış Türk toplumunu konu edinmiştir; bu konu Fatih – Harbiye romanında daha da öne çıkar.
- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu hasta bir gencin psikolojisini anlattığı, yazarın otobiyografik romanıdır.
- Olaylardan çok psikolojik tahlillere önem vermiştir.
- Ekonomik nedenlerle Server Bedii takma adıyla Cingöz Recai adlı polisiye romanlar yazmıştır.
- "Kültür Haftası" adlı bir dergi çıkarmıştır.

Eserleri

Roman

- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu,
- Matmazel Noralya'nın Koltuğu
- Bir Tereddüdün Romanı,
- Sözde Kızlar,
- Fatih-Harbiye,
- Yalnızız,
- Mahşer

TARİK BUĞRA (1918 – 1994)

- Tıp, hukuk, edebiyat alanlarındaki eğitimini yarıda bırakıp gazetecilik yapmış bir yazardır.
- Öykü, roman, fıkra, tiyatro türünde eserleri vardır.
- Roman ve öykülerinde toplumumuzun tarihini, ortak sorunlarını işler.

- Sanat insanı yüceltmelidir. Görüşüne bağlı kalan yazar eserlerinde psikolojik öğelere yer vermiştir.
- Öykülerinde dış olayların, dış görünüşlerin ötesinde iç'i anlatmaya çalıştı.

Eserleri

Roman

- Küçük Ağa (Kurt. Savaşını anlatır.)
- Osmancık
- Yağmur Beklerken
- Gençliğim Eyvah
- İbişin Rüyası
- Dönemeçte

Öykü

- Oğlumuz
- Siyah Kehribar
- Yarın Diye Bir Şey Yoktur
- İki Uyku Arasında

MUSTAFA KUTLU (1947 –)

- Bireyin iç dünyasını esas alan bir hikâyecidir.
- Dergâh dergisini çıkarmaktadır.
- İlk dönemlerinde Sait Faik ve Sabahattin Ali etkisinde hikâyeler yazmıştır. Bir dönem “sosyal değişim” konulu hikâye kitapları yazdıktan sonra bireylerin içlerinde olup bitenlerin aksettirildiği, çocukluk, aşk, çevre, köy varoş hayatı... gibi konuları daha çok nostaljik bir tarzla işlediği uzun hikâyeler yazmıştır.

Eserleri

Hikâye

- Ortadaki Adam,
- Gönül İşi,
- Yokuşa Akan Sular,

Deneme

- Şehir Mektupları

SELİM İLERİ (1949 –)

- On dokuz yaşındayken yayımlanan “Cumartesi Yalnızlığı” adlı ilk öykü kitabıyla dikkatleri çekmiştir.
- Bireyin zengin iç dünyasını yansıtmaya öncelik veren öyküler yazmıştır.
- Eserlerinde modernist öğelere yer vermiştir.
- Romanlarında bireyler arasındaki iletişimsizliği, yakın tarihte yaşamış bazı tanınmış kişilerin yaşamlarını vb. işlemiştir.
- Deneme, inceleme, anı, senaryo, tiyatro, antoloji vb. alanlarda eserleri de vardır.

Eserleri

Hikâye

- Cumartesi Yalnızlığı
- Pastırma Yazı
- Dostlukların Son Günü
- Eski Defterlerde Solmuş Çiçekler

- Son Yaz Akşamları
- Bir Denizin Eteklerinde

Roman

- Destan Gönüller,
- Her Gece Bodrum,
- Cehennem Kraliçesi,
- Ölüm İlişkileri

İnceleme

- Aşk-ı Memnu ya da Uzun Bir Kışın Siyah Günler,
- Kamelyasız Kadınlar

Modernizmi Esas Alan Sanatçılar

YUSUF ATILGAN (1921 – 1989)

- İlk romanı Aylak Adam'la modern Türk edebiyatı içinde çok önemli bir yere sahip olan Y. Atılgan, özellikle yabancılaşma ve bunun zorunlu sonucu yalnızlık temasını başarıyla işleyen bir yazardır.
- Çağdaş bireyi aşk ve yalnızlık temaları çerçevesinde ve dildeki yalınlığının çarpıcılığıyla ileten Yusuf Atılgan, ele aldığı konular kadar o konulara yaklaşım biçimi ve işleyişiyle de farklılaşmış ve Türk romanında modern anlatının öncüleri arasında yer almıştır.

Eserleri

Roman

- Aylak Adam
- Canistan

Öykü

- Bodur Minareden Öte
- Eylemci
- Simavi

Çocuk Kitabı

- Ekmek Elden Süt Memeden

OĞUZ ATAY (1934 – 1977)

- Oğuz Atay, hem söyledikleriyle hem de söyleyiş biçimlerindeki yeniliklerle modern edebiyatın öncü isimlerinden olmuştur.
- Toplum kurallarıyla çatışma içinde olan aydınların iç dünyalarını mizahın gücünden, modern ve postmodern anlatım tekniklerinden ustaca yararlanarak anlatmıştır.
- 1970 yılında TRT'nin açtığı bir yarışmada “Tutunamayanlar” adlı romanı başarı ödülü almıştır.
- “Bir Bilim Adamının Romanı”, yazarın kendi hocası olan Mutafa İnan'ın hayatını anlattığı biyografik bir romandır.

Eserleri

Roman

- Tutunamayanlar
- Tehlikeli Oyunlar
- Bir Bilim Adamının Romanı

Öykü

- Korkuyu Beklerken

Tiyatro

- Oyunlarla Yaşayanlar

RASİM ÖZDENÖREN (1940 –)

- Bireyin yalnızlığını, yabancılaşmasını, kuşak çatışmasını, gelenek gibi sorunları, değerlerinden koparılmış ve modern kentlerin varoşlarında kısıtılmış bireyin veya ailenin acılarını yerli-İslami bir duyarlılık ve bakış açısıyla öykülerine taşımıştır.
- Hikâyelerinde varoluşçu felsefeden izler görülür, bireyin bilinçaltına iner, ruhsal çözümlemelerde bulunur.
- Hikâyeleri dışında denemeleri de vardır.

Eserleri

Hikâye

- Hastalar ve Işıklar
- Çözülme
- Çok Sesli Bir Ölü
- Çarpışmalar
- İmkânsız Öyküler

ORHAN PAMUK (1952 –)

- Romanları bütün dünya dillerine çevrilen yazar, eserlerinde Türk anlatı geleneğinden esinlenmiştir.
- Romanlarında yeni bir dil kullanan Pamuk, yeni eserlerinde bu yönde bir gelişmeyle karmaşık roman sorunlarına çözüm aramıştır.
- 2006 yılı Nobel Edebiyat Ödülü'nü almaya layık görüldü.

Eserleri

- Cevdet Bey ve Oğulları
- Sessiz Ev
- Beyaz Kale
- Kara Kitap
- Gizli Yüz
- Yeni Hayat
- Benim Adım Kırmızı
- Kar

Cumhuriyet Döneminde Göstermeye Bağlı Edebi Metinler

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında tiyatronun özellikleri şunlardır:

- Cumhuriyet döneminde Tiyatro, yeni Cumhuriyet'in ilkelerini halka aktarmada bir araç olarak hızla yaygınlaşmaya başlamıştır.

- Bu dönemde çocuk tiyatrosu çalışmaları yapılmış, kadınlar sahnede daha çok yer almaya başlamış, devlet konservatuvarı açılmıştır.
- Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında; değişen yaşam tarzının sonucunda yaşanan aile dramları, değer çatışmaları, köy gerçekliği, gelenekler, köyden kente göçün yarattığı problemler, toplumsal ve ekonomik adaletsizlikler, Osmanlı tarihindeki önemli olaylar ve kişiler konu olarak ele alınmıştır.
- Sade, açık bir dille nazım nesir karışık olarak tiyatrolar yazılmıştır.
- Geleneksel tiyatroyla (karagöz, orta oyunu vs.) modern tiyatronun özelliklerinin bir arada görüldüğü eserler ortaya konmuştur.
- Bireysel duygu ve düşünceler de sosyal kurumlardaki değişimler de tiyatrolarda sahnelenmiştir.
- Cumhuriyet dönemindeki ilke ve inkılâpların sonucunda akılcı ve bilimin öne çıktığı eserler yazılmıştır.
- Bu dönemde epik ve absürt tiyatro çeşitlerinden yararlanılmıştır.

Cumhuriyet Döneminde Tiyatro Yazarları

HALDUN TANER (1916 – 1986)

- Öykü ve tiyatro alanında eserler vermiştir.
- Gözlem, mizah ve yergi içeren öyküler yazmıştır.
- Öykülerinde büyük şehrin insanını anlatır.
- Kahramanlarını kendi şiveleriyle konuşturur.
- Kahramanlarında meddah tipi anlatım görülür.
- Epik tiyatronun kurucusudur.

Eserleri

Öykü

- Yaşasın Demokrasi
- Şişhaneye Yağmur Yağıyordu
- Konçinalar

Oyun

- Keşanlı Ali Destanı
- Gözlerimi Kapatım Vazifemi Yaparım

TURAN OFLAZOGLU (1932 –)

- Tiyatro yazarıdır.
- Washington Üniversitesi'nde oyun yazarlığı ve tiyatro eğitimi gördü.
- Oyunlarının konusunu, köyden ve Türk tarihinden almıştır.
- Şiir de yazmasına rağmen tiyatro eserleriyle tanındı.
- Günlük yaşamı tarihsel gerçeklerle birleştirerek anlattı.

Eserleri

Oyun

- Kezban
- Deli İbrahim
- IV. Murat
- Şahin
- Dört Başlı Mamur

- Allah'ın Dediği Olur

RECEP BİLGİNER (1922 – 2005)

- Şiirleri de olmasına karşın tiyatrocu olarak tanınmıştır.
- Oyunlarında toplumsal konuları işlemiştir.

Eserleri

Tiyatro

- İsyancılar
- Sarı Naciye
- Yunus Emre
- Parkta Bir Sonbahar Günüydü
- Mevlana
- Ben Kimim
- Karım ve Kızım

REFİK ERDURAN (1928 –)

- Tiyatro eserleriyle tanınmıştır.
- Tiyatro eleştirisi, fıkra, roman türünde de eserler vermiştir.

Eserleri

Tiyatro

- Cengiz Han'ın Bisikleti
- Karayar Köprüsü
- Bunu Yapan İki Kiş
- Canavar Cafer

TURGUT ÖZAKMAN (1930 –)

- Tiyatro, roman, araştırma inceleme gibi alanlarda eserler vermiştir.
- Eserlerinde çoğunlukla Türk tarihinin çeşitli evrelerini ele almıştır.

Eserleri

Tiyatro

- Pembe Evin Kaderi
- Ben Mimar Sinan
- Ah u Gençler

Roman

- Şu Çılgın Türkler
- Diriliş-Çanakkale 1915

ORHAN ASENA (1922 – 2001)

- Edebiyata şiirle başlamış, tiyatro yazarı olarak tanınmıştır.
- Gilgamiş Destanı'ndan esinlenerek yazdığı "Tanrılar ve İnsanlar" oyunuyla ünlenmiştir.
- Tarihten aldığı olayları ve topluma mal olmuş kişileri konu edinmiştir.

Eserleri

Tiyatro

- Tohum ve Toprak
- Hürrem Sultan

- Tanrılar ve İnsanlar
- Fadik Kız
- Atçalı Kel Mehmet
- Karacaoğlan
- Ölü Kentin Nabzı

TÜRKİYE DIŞINDAKİ ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATLARI

1- Osman Türkay

- Kıbrıs Türklerindendir.
- Önemli bir şairdir.
- Türk tarihi, Akdeniz kültürü ve Türk halk edebiyatını kaynak almıştır.

- Şiirleri ulusal kaynaklardan beslenir.
- Felsefi konulu şiirler de yazmıştır.
- Birçok şiiri yabancı dillere çevrilmiştir.

Eserleri

Şiir

- * Yedi Telli
- * Uyurgezer
- * Beethoven
- * Aydınliğa Uyanmak
- * Evrenin Düşünde Gezin
- * Kıyamet Günü Gözlemcileri

Çeviriler

- * Seçilmiş Şiirler

Antoloji

- * Avrupa Şiiri

2- Mehmet Hilmi

- * Batı Trakya Türklerindendir.
- * Yeni Ziya ve Yeni Aydın gazetelerini çıkardı.
- * Psikolojik incelemelere yer verdi.
- * Özellikle öykü yazmıştır.
- * Topumun sesi olmaya çalışmıştır.
- * Ömrü boyunca sürgünlerde gezmiştir.

3- Abdürrahim Dede

- * Batı Trakya Türklerindendir.
- * İstanbul'da hukuk okumuştur.
- * Yazar ve araştırmacıdır.
- * Şiir, hikâye ve folklor araştırmacılığı yapmıştır.
- * Anonim ürünleri derlemiştir.

Eserleri

Öykü

- * Seven Öğretmen
- * Sevenin Sırrı
- * Batı Trakya'da Türk Folkloru
- * Azınlıklar Ezilmemeli
- * Batı Trakya Türkleri
- * İlhanlı Destanı
- * Tarih ve Memleketim
- * Alperenler

4-Ayaz İshaki İdilli

- * Kazan Türklerindendir.
- * Roman, öykü, tiyatro türlerinde eserler vermiştir.
- * Eserlerinde ahlaki öğütler vermeye çalışmıştır.
- * Rusya'daki Müslümanların bağımsızlığı için uğraşmıştır.
- * "İl" ve "Milli Yol" adlı gazeteleri çıkardı.

Eserleri

Anı

- * Anı defteri
- * Otuz Yıllığı

Oyun

- * İki Âşık
- * Muallim
- * Dalga İçinde
- * Kıyamet
- * Hayat Yolunda

Öykü

- * Mualla Bobay
- * Tatarın Kızı
- * Dilenci Kızı
- * Takkeci Kız
- * Zindan
- * Lokman Hekim
- * Karşılaşma

5- Mağcan Cumabaylı

- * Kazak edebiyatının en lirik şairidir.
- * Hürriyet tutkunudur.
- * Kazan Türklerinin yaşam tarzını, yurtlarının doğal güzelliklerini dile getirir.
- * Türk tarihini ve birliğini işlediği şiirlerini Kazak gazetesinde yayımlamıştır.

Eserleri

Şiir

- * Çolpan
- * Mağcan Ölendes

6- Recep Küpçü

- * Bulgaristan Türkleri şairidir.
- * Yeni Işık ve Halk Gençliği gazetelerinde çalışmıştır.
- * Bulgar yönetimiyle sürekli çatışma içinde olmuştur.
- * Katı ve merhametsiz bir baskı altında eser verdiği için edebiyattan yoksun, şekli bir anlayışa sahiptir.
- * Yurt, ulus, bayrak ve insan sevgisi konularını işler.
- * 1976'da Varna'da öldürülmüştür.

Eserleri

Şiir

- * Ötesi Var
- * Ötesi Düş Değil

7- Cengiz Aytmatov

- * Kırgız edebiyatının en büyük romancısıdır.
- * Lirik öyküler de yazmıştır.
- * Halk inanışları ve destan motifleri eserlerinde yer tutar.
- * Ulusal kimlikten uzaklaştıran nedenleri dolaylı biçimde eleştirir.

- * Doğa, aşk, vatan sevgisi ve köy hayatı konularını işler.
- * Sembol ve mecazlardan yararlanır.
- * Realisttir.

Eserleri

Roman

- * Cemile
- * Toprak Ana
- * Gün Olur Asra Bedel (Gün Uzar Yüz Yıl Olur)
- * İlk Öğretmenim
- * Yüz Yüze
- * Beyaz Gemi
- * Selvi Boylum
- * Kopar Zincirlerini Gülsarı

Oyun

- * Beyaz Yağmur
- * Sultan Murat
- * Kızıl Elma
- * Dişi Kurdun Rüyalari
- * Askerin Oğlu

8- İsmail Gaspıralı

- * Kırım edebiyatçısıdır.
- * Düşünür, eğitimci ve gazetecidir. Tercüman gazetesini çıkarır.
- * Halkı aydınlatmak ve halkı birliğe çağırmak amacındadır.
- * Günlük konuşma dili ve Halk edebiyatı üzerine çalışmalar yapar.
- * Düşüncelerini “dilde, fikirde, işte birlik” parolasıyla özetler.
- * Rus yayımlacılığına karşı Türk birliğini savunur.

Eserleri

Öykü

- * Kadınlar Ülkesi
- * Arslan Kız
- * Gündoğdu

Fikir Yazıları

- * İki Bahadır
- * Türkistan Uleması
- * Asya'da Komşularımız

9- Cengiz Dağcı

- * Kırım Türklerindendir.
- * Kırım Türklerinin bağımsızlık mücadelelerini, savaşın acılarını ve yaşadığı olayları anlatmıştır.
- * Türkiye Türkçesiyle yazdığı eserlerde yalın bir dil kullanır.
- * Gözleme önem verir.

Eserleri

- * Korkunç Yıllar
- * Yurdunu Kaybeden Adam
- * Onlar da İnsandı
- * Ölüm ve Korku Günleri
- * Dönüş
- * Genç Temuçin
- * Üşüyen Sokak
- * O Topraklar Bizimdi
- * Badem Dalına Asılı Bebekler
- * Anneme Mektuplar
- * Benim Gibi Biri

10- Celil Mehmet Kulizade

- * Azerbaycan yazarıdır.
- * Öykü ve tiyatrolarıyla tanınır.
- * Mizahi çalışmaları vardır.
- * Demokratik düşüncelerin yayılmasında ve halkın eğitilmesinde önemli rol oynamıştır.
- * "Molla Nusreddin" adlı mizah gazetesini çıkarır.

Eserleri

Oyun

- * Ölüler
- * Anamın Kitabı
- * Deli Yığıncağı
- * Çay Destanı

Öykü

- * Feyletonlar

11- Bahtiyar Vahapzade

- * Azerbaycan şairlerindendir.
- * Düşünce şiirleriyle tanınır. Dram türünde eserler de verir.
- * Şiirlerinde hiciv ve alay vardır.
- * Yurt sevgisini, toplum sorunlarını işler. Ayrıca moda düşünkü, batı hayranı, kültüründen uzak kalmış insanları anlatır.
- * Ölçü ve uyağa önem verir.

Eserleri

Oyun

- * İkinci Ses
- * Artık Adam
- * Yağıştan Sonra

Şiir

- * Aylı Geceler
- * Menim Dostlarım
- * Tan Yeri
- * Gün Var Bin Aya Değer
- * Çınar
- * Sanatkâr ve Zaman

- * Ses

12- ŞEHİRİYAR

- * Azerbaycan ve İran şairlerindendir.
- * Çağımız Türk dünyasının en büyük şairlerinden kabul edilir.
- * Türkçe ve Farsça lirik şiirler yazmıştır.
- * Güney Azerbaycan'ın doğal güzelliklerini şiirlerinde işlemiştir.
- * Derin duygu ve düşüncelere, geniş bir hayal dünyasına sahiptir.

Eserleri

- * Divan

Şiir

- * Haydar Babaya Selam
- * Mehmet Rahim'e Mektup
- * Şehedim

13- Abdülhamit Süleyman Çolpan

- * Özbekistan edebiyatçısıdır.
- * Sembolizmden etkilenir.
- * Özbek yaşamını lirik biçimde anlatır.
- * Fuzuli'yi örnek alır.
- * Karamsar bir tablo çizdiği düşüncesiyle 1964'te Stalin tarafından öldürtülür. Bu nedenle de eserleri yayımlanmaz.
- * Şiirin siyasete alet edilmesine karşı çıkmıştır.

Eserleri

Oyun

- * Halil Ferenk
- * Müthiş Yumruk
- * Yarkın (Parlak) Ay

Roman

- * Gece ve Gündüz

Şiir

- * Bulaklar
- * Koşuklarım
- * Uyanış
- * Çeşmeler
- * Tan Sırları

14- Aybek

- * Çağının sorunlarını işler
- * Çolpan'ın etkisindedir.
- * Lirik, sembolik şiirler yazar.
- * Özgürlük temasına bağlıdır.

Eserleri

Şiir

- * Tuygular

Roman

- * Balalık
- * Ulug Yol (Büyük Yol)

15- Ata Atacanoğlu

- * Türkmenistan edebiyatçısıdır.
- * Lirik şiirleriyle tanınır.
- * Sade bir dil kullanır.
- * Sosyal ve ahlaki sorunları işler.

Eserleri

Roman

- * Çakmak

Şiir

- * Menim Dövüşlerim
- * Men Size Baryan
- * Türkmenistan'ın baharı
- * Alma Yine Çiçek Açıyor

16- Ziya Samedi

- * Uygur Türklerindendir.
- * Tiyatro, öykü, roman, şiir, senaryo türlerinde eserler vermiştir.
- * Çin hükümeti tarafından milliyetçilikle suçlandı.

Eserleri

Oyun

- * Kanlı Dağ
- * Şeftali Ana
- * Garip ve Senem
- * İper Han

Öykü

- * Dertlinin İnleyişi
- * Bir Tane Sigara

Roman

- * Yılların Sırrı
- * Ahmet Efendi
- * Nazım Han

17- Nimetullah Hafız

- * Yugoslavya Türklerindendir.
- * "Birlik" gazetesinde çalışmıştır.
- * Edebiyat ve folklor çalışmalarının yanı sıra lirik ve didaktik türde şiirler yazmıştır.
- * Çocuklara seslenen şiirleri vardır.

Eserleri

Şiir

- * Günaydın
- * Ana Kucağı

Antoloji

- * Yugoslavya Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi
- * Bulgaristan'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi

18- Ata Terzibaşı

- * Irak Türklerindendir.
- * Hukukçudur ve gazetecilik yapar.
- * Araştırma, inceleme ve şiir türlerinde yazmıştır.
- * Folklor konusunda çalışmaları vardır.
- * Serbest ölçülü şiirlere karşı çıkar.
- * Hoyratları derlemiştir.
- * *** Hoyrat: Bir çeşit mani olup söz ve ezgisiyle yiğitlik, mertlik havası uyandıran halk edebiyatı nazım ürünüdür. aaba şeklinde uyaklıdır.

Eserleri

İnceleme

- * Kerkük Hoyrat ve Manileri
- * Kerkük Havaları
- * Kerkük Şairleri
- * Kerkük Ağzı
- * Arzu ve Kamber Masalı

19- Özker Yaşın

- * Kıbrıs'ın ünlü şairlerindendir.
- * Şiir ve düzyazı türünde eserler vermiştir.
- * Milli ve sosyal olaylar şiirinin konusudur.

Eserleri

Şiir

- * Bayrak Destanı
- * Kıbrıs'tan Atatürk'e
- * Oğlum Savaş'a mektuplar
- * O Âlem
- * Hödükname

Roman

- * Kıbrıs'ta Vuruşanlar
- * Mücahit

BATI EDEBİYAT

YUNAN EDEBİYATI

Temsilcileri

1. Homeros (MÖ 9. yüzyıl)

- * En önemli eserleri İlyeda ve Odessia

2. Hesiodos (MÖ 8. yüzyıl)

- * Didaktik şiirin kurucusudur.
- * Yunan halkını eğitmeyi amaçlamıştır.
- * Köy yaşamını ve günlük hayatı şiire yansıtan ilk şairdir.

Eserleri

- * İşler ve Günler
- * Tanrıların Yaradılışı

3. Sappho (MÖ 6. yüzyıl)

- * Yunan edebiyatının en büyük lirik şairidir.
- * Bu kadın sanatçı lirik şiirin kurucusu sayılmaktadır.
- * Şiirlerinden geriye bazı küçük parçalar kalmıştır.

4. Aisopos (Ezop) (MÖ 8. yüzyıl)

- * Fabl türünün kurucusu sayılmaktadır.
- * Fransız şair La Fontaine bu sanatçıdan etkilenmiştir.

Eserleri

- * Fabllar

5. Aiskhylosos (MÖ 525–456)

- * İlk büyük tragedya şairidir.
- * Eserlerinde gelenekleri ve ahlaki savunmuştur. Ahlaksızları Tanrı'nın cezalandıracağını söylemiş.

Eserleri

- * Yalvaran Kızlar
- * Persler
- * Thebai'ye Karşı Yediler
- * Zincire Vurulmuş Prometheus
- * Agamemnon

6. Sophokles (MÖ 495–406)

- * Aiskhyleos'tan sonra en büyük tragedya şairidir.
- * Eserlerinde insanlar alinyazılarına razı olmayıp sürekli mücadele ederler.
- * Eserlerinde seyirci baştan sona merak içinde yaşar.

Eserleri

- * Kral Oidipus
- * Antigone
- * Elektra
- * Trakhisli Kadınlar

7. Aristophanes (MÖ 445–385)

- * İlk büyük komedya şairidir.
- * Yergi şiirleri yazmıştır.
- * Eserlerinde kaba şakalar, küfürler, argo sözler yer alır.

Eserleri

- * Atlılar
- * Eşek Arıları
- * Kuşlar
- * Kurbağalar
- * Bulutlar
- * Barış

7. Demosthanes

- * Söylev türünün ilk büyük ismidir.

LATİN EDEBİYATI

Temsilcileri

1 -Çıçero

- * Latin edebiyatının ünlü hatiplerindendir.
- * Dil, edebiyat, hukuk, felsefe alanında çalışmıştır.

Eserleri

- * Nutuklar
- * Hitabet
- * Cumhuriyet
- * Dostluk

2 -Vergilius

Latin edebiyatının en ünlü şairlerinden sayılır.
Yergiler, lirik ve didaktik şiirler yazmıştır.

Eserleri

- * Od'lar
- * Epod'lar

3 -Seneca

Roma'da Stoa akımının en önemli temsilcisi olmuştur.
Akıl yoluyla yaşamanın kişileri mutlu edeceğine inanır.

İTALYAN EDEBİYATI

Dante, İtalyan dilini edebiyat dili haline getirir.

Temsilcileri

1- DANTE

- * Rönesans'ı başlatan sanatçılardandır.
- * İtalyan edebiyatının kurucusudur.
- * Çok küçük yaşta Beatris adlı bir kızı sevmiş ve bu kız yapıtlarının başlıca teması olmuştur.

Eserleri

İlahi Komedî: Dinsel bir destandır. Terza-rima biçiminde yazılmıştır. Dante'nin öbür dünyaya yaptığı yedi günlük gezinin öyküsüdür.

2- PETRERCA

- * Lirik şiirleriyle ünlü bir şairdir.
- * Dante'nin etkisinde kalmıştır.

Eserleri

- * Türküler
- * Benim İtalya'm

3- BOCCACİO

Küçük hikâye türünün kurucusu kabul edilir.
Dini konular yerine günlük olayları işlemiştir.

Eseri

- * Decameron

4- ARIOSTO

- * Destan türünde başarılıdır.

Eseri

- * **Çılgın Orlando:** Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki savaşlar anlatılır.

5- TASSO

- * Destan türünde başarılıdır.
- * Homeros'u taklit eder.

Eseri

- * **Kurtarılmış Kudüs:** Haçlı seferleriyle Kudüs'ün alınması anlatılır.

FRANSIZ EDEBİYATI

Temsilcileri

1- MONTAIGNE (1533–1592)

- * Dünya edebiyatında önemli yeri olan denemeciliğin kurucusudur.
- * İnsanları hümanist açıdan değerlendirir.
- * Özgür düşüncenin öncülerindendir.

Eseri

Denemeler: Denemelerinde toplumla ilgili her şeyi anlatmıştır. XVII. yüzyılın düşünce temele bu eserde gizlidir. Kilise eseri şüpheli gördüğü için yasaklamıştır.

2- CORNEILLE

- * Fransız tiyatrosunun kurucusu sayılan yazarlardandır.
- * Trajedileriyle ünlüdür.

Eserleri

- * Le Cid
- * Horace
- * Cinna

3- RACINE (1639–1699)

Klasisizmin en büyük trajedi yazarıdır.

Yunan trajedi yazarı Euripides'in etkisindedir.

Eserleri

- * Andromaque (Trajedi): Yunan mitolojisinden alınmış bir konuyu işler. Kişiler Troya savaşına katılan soylu kişilerdir.
- * Phedre
- * Davacılar
- * Büyük İskender

4- MOLIERE (1622–1673)

- * Komedi yazarıdır.
- * Güldürürken düşündürmeyi de amaçladığı için devrinin komedi yazarlarından ayrılır.

Eserleri

- * Gülünç Kibarlar
- * Kocalar Mektebi
- * Kadınlar Mektebi
- * Zorla Evlenme
- * Zoraki Hekim
- * Kibarlık Budalası
- * Hastalık Hastası
- * Bilgiç Kadınlar
- * Tartuffe
- * Sevdâ Hekimi
- * Scarpen'in Dolapları
- * Cimri: Harpagon adlı bir cimri, oğlu Cleant ve kızı Elise'le yaşamaktadır. Harpagon'un cimrilikleri yüzünden aile bağları çürür. Yapıtta bu olaylar anlatılır.

5- BOİLEAU

- * Klasizmin kurallarını yazar

Eserleri

- * Şiir Sanatı

6- LA FONTAINE (1621–1695)

- * Fabl türünde başarı göstermiştir.
- * Konularının çoğunu diğer yazarlar gibi Yunan ve Latin edebiyatından özellikle de Aisopos'tan alır.
- * Hayvanlar arasında geçen olaylar aracılığı ile insanlara türlü dersler vermiştir.

Eseri

- * Fabllar

7- MADAM DE LA FAYETTE

Eseri

- * Prenses Virginia

8- LA BRUYERE

- * Portre türünde çok başarılı olmuştur.

Eseri

- * Karakterler

9- J. J. ROUESSEAU (1712–1778)

- * Fransız İhtilalini hazırlayan sanatçılardan biridir.
- * Her şeyi doğada, doğanın saflığında bularak ona bağlanmanın doğru yolu göstereceğini savunarak Romantizmin hazırlayıcılarından olmuştur.
- * Halk egemenliği, eşitlik ve özgürlük temellerine dayanan yeni bir toplum düzeni tasarlamıştır.
- * Filozof ve şairdir.
- * Herkesin kendine kötülük yapacağını düşünen hasta bir şairdir.

Eserleri

- * Bilimler ve Sanatlar Üzerine Söylev
- * Toplum Sözleşmesi
- * Yalnız Gezen Adamın Hayalleri
- * Emile: Çocuk eğitimi ile ilgili bir eser
- * İtiraf: Anılarını topladığı eser

10- LAMARTINE (1779–1869)

- * "Le Meditation" adlı yapıtıyla Romantizmin ilk şairi olarak benimsenir.
- * Şiir ve roman türlerinde eserler vermiş.
- * Tasvire önem verir.

Eserleri

- * Şairane Düşünceler: Şiirlerini topladığı eser.
- * Grizella (Roman)
- * Raphael (Roman)

11- VOLTAİRE

Eseri

- * Felsefe Sözlüğü

12- MONTESGİEU

Eseri

- * Kanunların Ruhı
- * İran Mektupları

13- VICTOR HUGO

- * Romantizm akımının öncüsüdür.
- * “Cromwell” adlı beş perdelik manzum dramın önsözünde Romantizmin ilkelerini açıklar.

Eserleri

Şiir

- * Doğu Şiirleri
- * Güz Yaprakları
- * Akşam şarkıları
- * Yüzyılların Efsanesi

Dram

- * Cromwell
- * Hernani
- * Kral Eğleniyor

Not:

- * Kral Eğleniyor - Dram - V. Hugo
- * Kral Lear - Dram - Shekespeare
- * Kral Oidipus - Trajedi - Sophokles

Roman

- * Sefiller

Notr Damın Kamburu (Nort Dame de Paris)

14- ALEXANDRE DUMAS PERE

- * Romanları ve oyunları ile tanınmıştır.
- * Tarihi konuları işlemiş. Polisiye romanlar ve serüven romanları yazmıştır.

Eserleri

Roman

- * Üç Silahşörler
- * Monte Kristo Kontu
- * Demir Maskeli Adam

15- BALZAC

- * Zengin bir burjuva ailesinin çocuğudur.
- * Romana “Toplamsal yaşayışın kanı ve itici gücü” sayılan “para”yı sokar.

- * Realizmin kurucularındandır.

Eserleri

- * Goriot Baba
- * Vadideki Zambak
- * Köy Hekimi
- * Otuz Yaşındaki Kadın
- * Köylüler
- * Sönmüş Hayaller
- * Esrarlı Bir Olay
- * Tefeci Gosbeck
- * Eugenie Grandet

Not: Eserlerini “İnsanlık Komedyası” adı altında toplamıştır.

16- STENDHAL

- * Grenobi’de doğar.
- * Yedi yaşında annesi ölür.
- * Okumak için Paris’e gider ama okuyamaz.
- * Orduda bir iş bulur, savaşa katılır ve bu savaşlarda herkes gibi hayran olduğu Napolyon’u tanır.
- * Realist akımın en önemli temsilcilerindendir.

Eserleri

- * Kırmızı ve Siyah (Kızıl ile Kara)
- * Parma Manastırı
- * İtalya Hikâyeleri

17- GUSTAVE FLAUBERT

- * Hukuk öğrenimi için Paris’e gitmişse de edebiyatla uğraşmayı yeğlemiştir.
- * Biçim kusursuzluğuna önem vermiştir.
- * Eserlerinde kendi kişiliğini gizlemiş ve anlattıklarının gerçeğe uygun olmasına özen göstermiştir.
- * “Yapıtlarımız kendimizi değil başkalarını anlatmak içindir.” der ve bu görüşüyle Realizmin kurucusu ve en önemli temsilcisi olur.

Eserleri

- * **Madam Bovary:** Romanın başkışı Emma varlıklı bir köylünün kızıdır. Manastırda eğitim gördükten sonra çiftliğe döner. Okuduğu romanların etkisinde kalmıştır. Bir gün babasını tedavi etmeye gelen Doktor Charles Bovary’le tanışır, ona ilgi duyar ve onunla evlenir. Emma ve Charles iki zıt karakterdir. Emma hareketli, duygusal, ince biri; Charles kaba, yeteneksiz biridir. Emma’nın isteği ile “Yonville” yerleşirler ve Emma’nın sıra dışı ilişkileri burada kendini gösterir. Emma arsenik içerek intihar eder.
- * Salambo (Roman)

- * Duygusal Eğitim
- * Üç Öykü

18- EMILE ZOLA

- * Natürallizmin kurucusudur.
- * Yazdığı romanlara “deneysel roman” adını vermiştir.

Eserleri

- * Meyhane
- * Germinal
- * Gerçek
- * Toprak
- * Nana
- * İnsan Denen İfrit
- * Bir Aşk Hikâyesi

19- ALPHONSE DAUDET

- * Fransız edebiyatının gerçekçi yazarlarından.
- * Goncourt Kardeşler’in etkisiyle araştırma ve belgelendirme yönteminden yararlanmıştır.
- * Cep defterindeki günlük notlara dayalı gözlem ürünü yapıtlar vermiştir.
- * Yaşadıklarını ve gördüklerini doğrudan anlatır.
- * Natürallizmin önemli temsilcilerindendir.

Eserleri

Öykü:

- * Değirmenimden Mektuplar
- * Pazartesi Hikâyeleri

Roman:

- * Tarasconlu Tartarin
- * Jack

20- GUY DE MAUPASSANT

- * Kısa ömründe altı roman iki yüzü aşkın öykü yazmıştır.
- * Flaubert’in etkisinde kalıp, Zola’yı takip eden Natürallist bir yazardır.
- * Tarafsız bir gözlemcidir.

Eserleri

Roman

- * Bir Hayat
- * Güzel Dost
- * Kalbimiz
- * Ölüm Kadar Acı
- * Pierre ve Jean

Öykü

- * Tombalak
- * Ay Işığı

- * Matmazel
- * Fifi
- * Madam Husson’un Gül Ağacı

21- JULES VERNES

- * Bilimkurgu romanları yazmıştır.
- * Çocuk edebiyatında önemli isimlerdendir.

Eserleri

Roman

- * Dünyanın Merkezine Seyahat
- * Denizler Altında Yirmi Bin Fersah
- * Balonla Beş Hafta Seyahat
- * Seksen Günde Devri Âlem

22- CHARLES BAUDELAIRE

- * Biçim kusursuzluğuna önem verdiği için Parnasyenlere yaklaşıp.
- * Sembolizmin kurucusudur.

Eserleri

- * Kötülük Çiçekleri: Şiirlerini topladığı kitap
- * Küçük Mensur Şiirler: Mensur şiirlerini topladığı kitap
- * Yapma Cennetler
- * İşte Kalbim
- * Esrar ve Haşhaş

23- PAUL VERLAİNE

- * Sembolist bir şairdir.
- * Ömrü boyunca mutsuzluk içinde yaşadı.

Eserleri

- * Şiir Sanatı
- * İyi Şarkı
- * Sözsüz Romanlar
- * Usluluk
- * Zuhul Şiirler
- * Aşıklar Bayramı

24- MALLARME

Eseri

- * Sayıklamalar

25- ALBERT CAMUS

Eseri

- * Yabancı Veba
- * Başkaldıran İnsan

26- ANDRE GİDE

Eserleri

- * Dünya Nimetleri (Günce)

- * Dar Kapı (Pastoral)
- * Senfoni
- * Kalpazanlar

27- JEAN PAUL SATR

Egzistansiyalizm akımının kurucusudur.

Felsefeyle uğraşmıştır.

Özgürlük duygusu vazgeçilmezdir.

Eserleri

Roman

- * Bulantı

Hikâye

- * Duvar
- * Oyun
- * Sinekler

28- CHATCAUBRIAND

- * Gelenekçi, dinci şairdir.

Eserleri

- * Mezar Ötesinden anılar
- * Hristiyanlığın Özü
- * Hristiyanlığın Kurbanları
- * Paris-Kudüs Yolculuğu

29- ALFRED DE MUSSET

- * Fransız şairdir

Eserleri

- * İspanya ve İtalya Masalları (Şiir)
- * Aşkla Oynanmaz (Oyun)

İSPANYOL EDEBİYATI

1- MIGUEL de CERVANTES

- * Modern romanın kurucusudur.
- * Yaşamı serüvenlerle doludur. Onu ölümsüzleştiren “Don Kişot” adlı romanıdır.
- * Şiir, öykü, roman türlerinde eserler vermiştir.

Eseri

Don Kişot: Okuduğu şövalye romanlarını etkisiyle yarı çılgın, cesur kahraman Don Kişot’un başından geçen serüvenleri anlatır. Bu roman o dönemde İspanya’da çok rağbet gören şövalye romanlarını yermek için yazılmıştır.

İNGİLİZ EDEBİYATI

Temsilcileri

1- WILLIAM SHEKESPEARE

- * Genç Yaşta tiyatro yapıtları yazmaya başlamıştır.
- * Konularını tarihten alan güldürücü oyunlarla başlamış, sonra dram yazmıştır.
- * Dünyanın en büyük tiyatro yazarlarındandır. Her oyununu beş perdelik yazar.

Eserleri

Dram

- * Hamlet: Öç alma duygusu işlenmiş.
- * Romeo ve Juliet
- * Othello
- * Kral Lear

Komedi

- * Venedik Taciri
- * Yanlışlıklar Komedyası

2- FRANCİS BACON

- * İngiliz devlet adamı ve filozoftur.
- * Bilimsel ve felsefi nitelikli eserleriyle tanınmıştır.

Eseri

- * Denemeler

3- JOHN MİLTON

Eseri

- * Kaybolmuş Cennet

4- DANİEL DEFOE

Deneyimlerine dayanarak birçok serüven romanı yazmıştır.

Eseri

- * Robenson Crusoe

5- JONATHAN SWİFT

- * İngiliz toplumunu ve yöneticilerini eleştirir.

Eseri

Guliver’in Gezileri: Hayalci bir nitelik taşıyan bu eserde İngiliz toplumunu ve yöneticilerini eleştirmiştir.

6- CHARLES DİCKENS

- * Gazeteci olarak yazmaya başlamış.
- * Yapıtlarında XIX. yüzyılda İngiltere’deki toplumsal ve kişisel olayları ele almış.
- * Çocukluğundan beri yakından tanıdığı yoksul kişileri anlatır.

Eserleri

Roman

- * Pickwick’in Kâğıtları

- * Oliver Twist
- * Nicolas
- * Antikacı Dükkânı
- * David Copperfield
- * Büyük Ümitler
- * İki Şehrin Hikâyesi

7- GEORGE BERNARD SHAW

- * İrlanda kökenlidir ve İngiliz tiyatrosunun en önemli sanatçılarından.
- * Töre komedisinde başarılı olmuştur.
- * 1925'te Nobel Edebiyat Ödülünü kazanmış; ancak bu ödülü reddetmiştir.

Eserleri

Roman

- * Kara Kız

Tiyatro

- * Sezar ve Cleopatra
- * Candida
- * Bir Kadın Yarattım

8- BRONTE KARDEŞLER

(Charlette – Emily BRONTE)

Eserleri

- * Rüzgârlı Bayır
- * Jane Eyre

ALMAN EDEBİYATI

Temsilcileri

1- J. WOLFGANG GOETHE

- * Frankfurt'ta doğmuştur.
- * Hukuk okumuş ve devlet yönetiminde rol almış.
- * Romantik akımın öncülerindendir.
- * Almanya'da romantizmin kurucusudur.
- * "Faust" adlı büyük dramında hayat felsefesini açıklamıştır.

Eserleri

Roman

- * Genç Wertner'in İstirapları
- * Wilhem Meister'in Çıraklık Yılları

Şiir

- * Roma Elejileri

Tiyatro

- * Faust

2- FREDERİCH SCHİLLER

- * Romantik tiyatronun en önemli sanatçılarından.
- * Özgürlük tutkusunu dramlarına yansıtmıştır.
- * Tiyatro, şiir, tarih ve felsefeyle ilgili eserler vermiştir.

Eserleri

Dram

- * Haydutlar
- * Don Carlos
- * Wilhem Tell

3- BERTHOLD BRECHT

- * Epik Tiyatronun kurucusu

Eserleri

- * Gece Çalınan Trompetler
- * Adam Adamdır
- * Cesaret Ana ve Çocukları
- * Bay Puntilo ile Uşağı Notti

4- HERMAN HESSE

Eserleri

- * Harika Çocuk
- * Gertrud
- * Step Kurdu

5- HEİNRICH BÖLL

- * 1972 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldı.

Eserleri

- * Trenin Tam Saatiydi.
- * Babasız Evler
- * Palyaço
- * İftira

6- ERİCH MARIA REMARGUE

- * 16 yaşında I. Dünya Savaşı'nda askere alınmıştır.
- * Savaşta yaşadıklarını "Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok" adlı eserinde yazmıştır.

Eserleri

- * Dönüş Yolu
- * Üç Arkadaş
- * İnsanları Seveceksin

İSKANDİNAV ÜLKELERİ EDEBİYATI

Temsilcileri

1- HENRİK İBSEN

- * Avrupa'da modern tiyatronun kurucularından sayılır.
- * Norveçli bir edebiyatçıdır.

Eserleri

Tiyatro

- * Hortlaklar
- * Halk Düşmanı
- * Nora
- * Bir Bebek Evi
- * Hedde Gadler

2- KNUT HAMSUN

- * Norveç edebiyatının ünlü romancısı, oyun yazarı ve şairidir.
- * “Dünya Nimeti” adlı romanıyla 1920’de Nobel Edebiyat Ödülünü kazanmıştır.

Eserleri

Roman

- * Açlık
- * Pan
- * Victoria

RUS EDEBİYATI

Temsilcileri

1- ALEXANDR PUŞKİN

- * Rus edebiyatının en büyük sanatçılarından sayılır.
- * Romantizmin temsilcilerindendir.
- * Şiirlerinde coşku, romanlarında gerçekçilik vardır.

Eserleri

Şiir

- * Kafkas Esiri
- * Çingeneler
- * Bahçesaray Çesmesi

Tiyatro

- * Boris Godunov (Trajedi)

Roman

- * Yüzbaşının Kızı
- * Maça Kızı

Öykü

- * Biyelkin’in Hikâyeleri

2- GOGOL

- * Rus edebiyatının ilk roman, öykü ve tiyatro yazarı kabul edilir.
- * Realizm akımının temsilcisidir.
- * Mizahta da usta bir yazardır.

Eserleri

Roman

- * Ölü Canlar

Tiyatro

- * Bir Evlenme
- * Müfettiş (Töre Komedi)
- * Kumarcılar

Öykü

- * Petersburg Hikâyeleri
- * Bir Delinin Notları
- * Taras Bulba

3- TURGENYEV

- * Realist bir sanatçıdır.
- * Eserlerinde daha çok toplumsal konuları işler.
- * Edebiyatı sosyal gelişmenin bir aracı olarak görmüştür.

Eserleri

Tiyatro

- * Köyde Bir Ay
- * Taşralı Kadın

Roman

- * Babalar ve Oğulları
- * Rudin
- * Bir Asilzade Yuvası
- * Duman
- * Ham Toprak

Öykü

- * Bir Avcının Notları

4- DOSTOYEVSKİ

- * Dünyanın en büyük romancılarından sayılır.
- * Eserlerinde insan ruhunu en gizli köşelerine kadar inceden inceye çözümlemekte çok üstün başarı gösterir.
- * Rus edebiyatının en büyük realist sanatçılarından.
- * Gençlik döneminde tutuklanmış ve Sibirya’ya sürülmüştür. Cezasını bitirip Petersburg’a dönünce gazeteciliğe başlamıştır.

Eserleri

Roman

- * Suç ve Ceza
- * Budala
- * Karamazov Kardeşler
- * Ölü Bir Evden Anılar
- * Kumarbaz
- * Ecinnile
- * Beyaz Geceler

- * İnsancıklar
- * Ezilenler
- * Yer Altından Notlar

5- TOLSTOY

- * Rus edebiyatının en büyük realist sanatçılarından.
- * Sade bir üslûpla yazar.
- * Realist bir gözlemle karakterleri, olayları, töreleri ele almıştır.
- * Modern edebiyatın en büyük yazarlarından.

Eserleri

Roman

- * Savaş ve Barış
- * Anna Karanina
- * Diriliş
- * İvan İlyiç'in Ölümü
- * Hacı Murat

Tiyatro

- * Yaşayan Ölü
- * Karanlığın Kudreti

6- ANTON ÇEHOV

- * Rus Edebiyatının en önemli öykü yazarıdır.
- * Kendi adıyla anılan "Çehov Tarzı" öykü türünün kurucusu olarak ün kazanır.
- * Realist bir yazardır.
- * Elllerinden bir şey gelmeyen insanların çaresizliğini başarıyla anlatmıştır.

Eserleri

Öykü

- * Memurun Ölümü
- * Köylüler

Oyun

- * Vanya Dayı
- * Martı
- * Üç Kızkardeş
- * Vişne Bahçesi
- * İvanov
- * Kastanka

6- M. GORKİ

- * Çok serüvenli geçen yaşamı sırasında tanıdığı insanları eserlerine kahraman olarak seçmiştir.
- * Realist bir yazardır.

Eserleri

Roman

- * Ana
- * Üç Kişi

Öykü

- * Tecrübeler ve Hikâyeler
- * Hikâyeler

7- MİHAİL ŞOLOHOV

Eserleri

- * Ve Durgun Akardı Su
- * Uyandırılmış Toprak
- * Ayak Takımı Arasında

8- BORİS PESTERNAK

- * 1958 Nobel Edebiyat Ödülü aldı.

Eseri

- * Dr. Jivago

AMERİKAN EDEBİYATI

Temsilcileri

1- MARK TWAIN

- * En ünlü eserlerini gazetecilik yaptığı yıllarda yazmıştır.
- * Amerikan edebiyatının en büyük mizah yazarı kabul edilmektedir.
- * Gerçekçi bir yazardır.

Eserleri

Roman

- * Tom Sawyer'in Maceraları
- * Mississippi Hayat

2- ERNEST HEMINGWAY

- * 10–15 yaşlarında evden kaçarak Kızılderililer arasında yaşamış. I. Dünya Savaşına katılmış ve Amerika'ya dönünce gazeteciliğe başlamıştır.
- * Eserlerinde tanık olduğu olayları anlatmış, gerçekçiliği benimsemiştir.

Eserleri

Roman:

- * Çanlar Kimin İçin Çalıyor
- * Silahlara Veda
- * İhtiyar Adam ve Deniz

3- JHON STEINBECK

- * Yaşamı boyunca birçok meslek değiştirmiş ve yazarlıkta kara kılmıştır.
- * Realist bir yazardır.
- * Eserlerinde insanların sıkıntılarını ve acılarını anlatmıştır.

Eserleri

Roman

- * Kenar Mahalle
- * Fareler ve İnsanlar
- * Gazap Üzümleri
- * Sardalya Sokağı
- * İnci
- * Cennet Yolu

4- T. S. ELİOT

- * Şiir, tiyatro ve eleştiri türündeki eserleriyle tanınmıştır.

Eserleri

Şiir

- * Toplu Şiirler

Oyun

- * Katedralde Cinayet
- * Aile Toplantısı

Deneme

- * Eski ve Çağdaş Denemeler

5- JACK LONDON

Eserleri

- * Martin Eden
- * Uçurum Halkı
- * Demir Ökçe
- * Beyaz Diş
- * Vahşetin Çağrısı

6- EDGAR ALLAN POE

Eserleri

- * Kuzgun
- * Anabell Lee
- * Mor Sokağı Cinayeti

7- HERMAN MARVILLE

Eseri

- * Moby Dick (Beyaz Balina)

ÇEKOSLOVAKYA EDEBİYATI

1- FRANZ KAFKA

Eserleri

- * Dönüşüm
- * Baba

DİKSİYON VE HİTABET DERS NOTLARI

DİKSİYON SANATININ ÖNEMİ:

- Bilgi, tecrübe ve yeteneklerimizi ne kadar etkili ve doğru kullanabiliyoruz? Mesleki ve özel yaşamda kendimizi iyi ifade edebilmek, yaptığımız işi iyi ve doğru anlatabilmek, rolümüzü doğru oynayabilmek başarıımızı artırır.
- Dinletebilmek, ikna edebilmek, kabul görmek, tercih edilmek ve başarmak isteriz.
- Başarmak için ilk adım, doğru ve etkili iletişim kurabilmektir. Bunu sağlayan, konuşma becerimizdir.
- "Herkes Düşünme ve Konuşma Yeteneklerini Geliştirebilir." Bu çalışmalara katılan birey, kişiliğini ve konuşma özelliklerini tanır; eksikliklerini fark eder.
- Dil doğaçlamalarıyla kendini geliştirme şansı bulur. Atölye çalışmalarında, kendi konuşma özelliklerine uygun, kendine özgü iletişim becerilerini profesyonel teknikler ve ipuçları ile geliştirir.
- Herhangi bir dili doğru, güzel ve etkili konuşabilmek her insan için ona özgü bir ayrıcalık belgesidir.
- Konuşması, ses tonu, kelimeleri doğru seçip yerinde kullanması, doğru telaffuz etmesi kişiyi diğer insanlardan daha farklı bir konuma getirir.

- Türkçenin söyleyiş farklılıkları 3 ayrı kavramı ortaya çıkarmıştır Bunlar:

1. LEHÇE:

Herhangi bir dilden tarihi bilinmeyen devirde o dilden ayrılan farklı ve gelişmiş koludur.

NOT:Türkçenin Çuvaşça ve Yakutça olmak üzere iki tane lehçesi vardır.

2. ŞİVE:

Herhangi bir dilden bilinen tarihi seyir içinde veya daha önceden ayrılmış olup ses, şekil ve kelime ayrılıkları gösteren kollara lehçe adı verilir.

Örneğin; Türkçeden tarih içinde bilinen zamanlarda ayrılmış olan Azerbaycan, Kazak ve Özbek Türkçesi gibi şiveleri mevcuttur.

3. AĞIZ:

Herhangi bir dil veya lehçenin daha çok söyleyiş (telaffuz) özelliklerine bağlı olarak oluşan mahalli kollarıdır.

- Her dil veya lehçenin kendi içinde ağızları vardır.
- Ağızlar halkın kullandığı doğal konuşma biçimleridir.
- Gelişmiş her dilin içerisinde yeni ve farklı ağızlar ortaya çıkabilir.
- Ancak, her dilin tek bir edebi ağzı vardır.
- Türkiye Türkçesinin edebi ağzı İstanbul ağzıdır.

Örneğin; Türkiye Türkçesinin Erzurum, Trabzon, Denizli gibi çok sayıda ağzı mevcuttur.

- Kastamonulu İstanbul'a gitmiş. İstanbulluları nasıl bulduğu sorulduğu zaman
- "İstanbullular eyi hoş; emme dilleri gubat, demiş." Bu olaydan da anlaşılıyor ki
- Kastamonulu kendi yöresel ağzını benimsemekte ve İstanbulluların şivesini kaba, biçimsiz bulmaktadır.

Güzel ve etkili konuşmak üzere kullanılacak dil malzemesinin doğru seçilmesi ve bunların konuşmaya yardımcı diğer unsurlarla (sesin uyumu, vurgu, ton, tonlama, durak,üslup, jest ve mimikler, tavır v) uyumlu bir biçimde kullanılabilmesi sanatına Diksiyon denir.

Diksiyonun amacı yorumculuğa ulaşmaktır. Bunun için de belirli yöntemlere başvurulmaktadır.

Bu yöntemler:

- 1) Söz söyleyeni anlatmaya alıştırmak
- 2) Dinleyeni inandırmak ve heyecanlandırmak
- 3) Dinleyenin hoşuna gitmek

Dinleyenin hoşuna gitmek sözü ile belirtilmek istenen konuşmada açıklık, gerçeklik ve güzelliştir. Konuşma: Ses, kelime ve söz akımından meydana geldiğine göre bir sözü açıkça

anlatabilmek, söz ve anlatımın inandırıcı olması, söz ve anlatımda güzelliğe ulaşabilmek diksiyon sanatının başlıca amacıdır.

Konuşmacı düşüncelerini, duygularını ve bilgilerini karşı tarafa aktarırken “üslup” adı verilen değişik yollar kullanmaktadır.

Üç tür üslup vardır:

1. **SADE ÜSLUP:** Konuşmacının doğal ve açık anlatım özelliği kullanmasıdır. Bu üslupta kolay ve anlaşılır bir tarz esastır. Kolay ve pratik öğretmek, eğlendirmek bu üslubun özellikleri arasında yer almaktadır.
2. **YÜKSEK ÜSLUP:** Konuşmacının düşünce ve duygularını aktarırken çok yüksek, sanatlı ve görkemli bir üslup kullanmasıdır. Bu üslupta kelimeler seçkin ve parlaktır. İmajlara ve söz sanatlarına dayalı ifadeler kullanılır. Kültürlü insanlar bu tarz konuşmaları anlayabilir.
3. **KARIŞIK ÜSLUP:** Herkesin anlayacağı nitelikteki anlatım özelliğidir. Sade ve yüksek üslubun karışımı kullanılır. Bu üslubu her sınıftaki insan anlayabilir.

DOĞRU VE GÜZEL KONUŞMAYA HAZIRLIK

GÜZEL KONUŞMANIN ÖNEMİ

** DOĞRU VE GÜZEL KONUŞMANIN TOPLUMA KAZANDIRDIKLARI**

- Barış ortamı sağlanır
- Kültürel ve sosyal ilişkiler artar.
- Toplumların diğer toplumlar arasındaki itibarı artar.
- Ekonomik ilişkiler düzenli hale gelir.
- İnsanlarla doğru iletişim kurabilmek;
- Meslekte başarı kazanmak,
- Toplumda saygı görmek,
- Dinleyenleri ikna edebilmek,
- Tercih edilmek,
- Başarılı olmak,
- İnsanların kalplerini kazanmak

** KONUŞMANIN UNSURLARI**

1. **Bedensel davranış:** Duruş, jest, mimik gibi görsel simgeler konuşmanın temel öğeleridir.

2. **Ses:** Ses ile kişilik arasında yakın bir ilişki vardır. Bir dilin sözcükleri anlam bakımından zengin olabilir. Bu zenginlik, ancak ses ile sözün doğru birleşimiyle belirtilebilir.
3. **Dil:** İnsanlar arasında anlaşma aracı olan dil; duygu, düşünce ve istekleri ifade etmede kullanılır. Konuşma sırasında duyguların, düşüncelerin tam ve doğru olarak iletilebilmesi için telaffuz ve üsluba dikkat etmek gereklidir.
4. **Düşünce (Zihinsel Etkinlik):** Zihinsel etkinlik konuşmanın görsel ve işitsel öğelerle ifade edilmesinden önceki süreçtir.
Konuşmacı işe önce zihinsel oluşumlarla başlar, sonra bu oluşumları dilin kalıplarına aktarır, bu kalıpları seslendirir, en sonunda da jestlerle, ses ve söz halinde sunar.

KONUŞMADA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR **KONUŞMA KUSURLARI**

- Ana dili iyi kullanamamak,
- Yerel ağızla konuşmak,
- Ses tonunu ayarlayamamak, kontrol edememek,
- Sözcükleri doğru telaffuz edememek,
- Konuşmayı gereksiz yere uzatmak,
- Kendini övmek, yapmacık davranışlarda bulunmak,
- Eleştiriye kapalı olmak,
- Beden dilini, mimikleri doğru kullanamamak,
- Argo ve kaba sözler kullanmak,
- Heyecanını yenememek,
- Sözcükleri tekrarlamak,
- Eee...,ııı..., aaa... gibi sesler çıkarmak.

TÜRKÇEDE YAYGIN OLARAK YAPILAN YANLIŞLAR

1. Bir yazı ile okuyucuya mesajı doğru iletmede kaynağın önemli bir rolü ve sorumluluğu bulunmaktadır. Bu yüzden mesajı ileten kişi mesajını yazılı olarak iletirken bir takım yazım kurallarına uyması gereklidir. Özellikle öğrencilerin yazı yazarken yaptıkları en önemli hata, noktalama işaretlerine uymamalarıdır. Yazılarda noktalama işaretleri bazen hiç kullanılmamakta bazen de yerinde kullanılmamaktadır. İfadelerin doğru anlaşılması için bu kurallara özenle uyulmalıdır.
2. Bir bilgisayar programı kullanılarak yazılan yazılarda ise boşluk konusuna dikkat edilmelidir. Örneğin,

Noktadan ve virgülden önce boşluk bırakılmamalıdır.

3. Noktadan ve virgülden sonra boşluk bırakılmalıdır. Boşluk bırakılması unutulduğunda noktanın öncesinde ve sonrasındaki sözcükler tek bir sözcük olarak algılanmaktadır. Bu da yazıların kağıt üzerindeki düzenlemesini olumsuz etkilemektedir.
4. Parantezler açılırken parantez öncesinde boşluk bırakılmalı, açılan parantezle metin arasında boşluk olmamalıdır. Parantezler kapatılırken parantez öncesinde boşluk olmamalı, sonrasında ise olmalıdır.
5. Diğer bir hata türü yazım yanlışlarıdır. Sözcükler Türk Dil Kurumu'nun belirlediği kurallar göz önünde bulundurularak yazılmalıdır.
6. Yaygın olarak yapılan bir başka hata da sözcüklerin yanlış kullanımlarıdır. Örneğin "neden olmak", "yol açmak" ve "sağlamak" gibi sözcükler çok farklı anlamları verebiliyorken aynı anlamda kullanılmaktadırlar.
7. Ayrıca bazı sözcüklerin Türkçe karşılıkları varken (genelde) farkında olunmadan yabancı karşılığı kullanılmaktadır.

TÜRKÇEYİ DOĞRU, GÜZEL VE ETKİLİ KULLANMAK

Türkçede yaygın olarak yapılan hataların ve Türkçeleri dururken yabancı dillerden sözcükler kullanmanın başlıca sebepleri şunlardır:

- Kendi benliğini tanınamamak, benliğinden uzaklaşmak,
- Alışkanlığı bırakamamak,
- Aşağılık duygusu,
- Bilgili görünme isteği ve özentisi,
- Yabancı sözcüklerin Türkçe karşılığını bilmemek ve aramamak,
- Türkçelerini beğenmemek.

KONUŞMA DİLİ - YAZI DİLİ

Bir dilin konuşma dili ve yazı dili olmak üzere iki yönü vardır.

Konuşma dili, günlük hayatta diğer insanlarla iletişim kurmak için konuşurken kullandığımız dildir. Bu dil, doğal olduğu için konuşurken cümlemizin kurallı olup olmadığına, kelimelerin doğru sıralanıp sıralanmadığına, söyleyişin doğru olup olmadığına pek dikkat etmeyiz. Bu sebeple zaman içinde, bölgeden bölgeye değişen birtakım söyleyiş farklılıkları ve kelime farklılıkları ortaya çıkar. Bu farklılıkların tarihî süreç içinde, bölgelere göre geçirdiği maceradan o dilin lehçeleri ortaya çıkar.

Yazı dili, adından anlaşılacağı üzere yazıda kullanılan dildir. Dilde birliği, anlaşma kolaylığını sağlamak için kullanılan kitap dilidir, kültür dilidir, edebî dildir. Konuşma dilinin her

bölgenin doğal, günlük dili olmasına karşılık yazı dili, okuma yazmada kullanılan ortak dildir.

Konuşma Dili ve Yazı Dili Arasındaki Farklar:

- Bir ülkede bir yazı dili varken birden fazla konuşma dili vardır.
- Konuşma dili doğaldır yazı dili yapma bir dildir.
- Yazı dilinde kurallar varken konuşma dilinde yoktur.
- Yazı dilinin kullanım sahası konuşma diline göre daha geniştir.
- Konuşma dili günlük hayatta farklılık gösterirken yazı dili göstermez.

DOĞRU VE ETKİLİ KONUŞMADA UYULMASI GEREKEN KURALLAR

DİKSİYON KURALLARI

- Hece ve sözcük vurgusuna dikkat etmek,
- Sesleri doğru boğumlamak,
- Jest, mimiklere dikkat etmek,
- Yerinde ve doğru tonlama yapmak,
- Sözcüklerin anlam değerlerine göre sesi kullanmak,
- Uzun ve kısa heceleri doğru söylemek,
- İşitilebilir bir sesle konuşmak.

Türkçenin Doğru Kullanımına Yönelik Öneriler:

1. Türkçenin, özellikle magazin basınının başını çektiği kültür ve dil kirliliğinden kurtarılması ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılması amacıyla, toplumu bilinçlendirmek, gerekli yerleri bilgilendirip uyarmak.
2. Sözlü ve yazılı anlatımda, Türkçe karşılıkları bulunan yabancı sözcüklere yer vermemek (bazı terimler ve mecburi haller dışında)
3. Özellikle günlük konuşmalarda Türkçenin kendine özgü cümle yapısını korumak için cümle yapısıyla ilgili hatalı kullanımları ve Türkçe dil bilgisi kuralları ile ilgili hataları düzeltmek konusunda bilinçli olmak.

Etkili Konuşmak İçin Şu Kavramların İçerdiği Anlamları İyi Bilmek Gerekir:

a. **ARTİKÜLASYON:** Ağzımızı açmak, dudaklarımız kımıldatmak ve insanların anlayacağı kelimeleri oluşturmak için ses organlarını kullanabilme yeteneğine sahip olmak gerekir. Eğer, ses organlarından bir ya da birkaçı sağlıklı ya da noksan ise etkili konuşma yapılamaz. Hatta bu durumdaki insanlar normal konuşmayı bile beceremez.

Artikülasyon sırasında kelimeler; açık ve net bir şekilde, mırıldanmadan, yutmadan çıkarılmalıdır.

b. TELAFFUZ: Kelimeleri, olması gerektiği şekilde doğru ses ve doğru vurguyla ağızdan çıkarmaktır.

c. DİL BİLGİSİ: Her dilin kendine göre kural ve özellikleri vardır. Dil, kuralları dışında kullanıldığında şekil ve anlam yönünden bozukluklar ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, etkili konuşma yapacak kişi; dil bilimci kadar olmasa bile konuştuğu dilin kurallarını öğrenmelidir. Hatip; dilinin ses, şekil, anlam ve cümle yapısını bilmek zorundadır. Onun için hatip, dil eğitiminden geçmeli ve çok okumalıdır.

ç. SÜR'AT: Konuşmacının konuşma esnasındaki hızıdır. İnsanların çoğu hızlı konuşamaz. Bazı insanlar ise çok süratli konuşurlar. Her ikisi de yanlıştır. Önemli olan metnin anlamına uygun normal konuşmadır. Dakikada 90-100 kelime konuşmak normaldir. Vurgulanacak kelimelerde yavaşlamak, çabuk ilerleyen düşünceleri konuşurken de hızlanmak gerekmektedir.

d. DURAKLAMA: Duraklamalar, konuşmada noktalama işaretleri anlamındadır.

e. SES TONU: Sesin alçalıp yükselmesi, azalıp çoğalmasıdır. Değişik ses tonlarını çıkarmak konuşmayı daha ilgi çekici ve anlamlı yapar. Konuşmaya renk ve çeşit kazandırır. Böylece, konuşma tekdüzeliğinden (monotonluktan) kurtulmakta, dinleyicinin ilgisi çekilmektedir.

f. SES GÜCÜ: Konuşmacının sesinin, dinleyicilerin tümü tarafından kolaylıkla duyulabilmesidir. Konuşmacı, bu konuya ayrı bir önem vermelidir. İyi düzenlenmiş bir sesle yapılan konuşma, dinleyici üzerinde etkili olmaktadır. Ayrıca, ses gücünün yüksekliği konuşmacının da kendine güven kazanmasını sağlamaktadır.

KONUŞMALARDA YAPILAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Okullarımızdaki anadili eğitiminin temel amacı öğrencilerin okuduklarını, dinlediklerini doğru anlayabilmelerini; duygu, düşünce ve isteklerini doğru anlatabilmelerini sağlamaktır. Ancak özellikle gençlerde görülen, Türkçenin kullanımına yönelik, önemli dil sorunları vardır. Söz dağarcıkları yetersizdir. Çoğu belli sözcüklerle okur, yazar, konuşur. Sözcük kıtlığı yüzünden yazı içinde, konuşma sırasında şaşılacak kadar çok tekrarlar yaparlar. Bilgileri aktarmakta güçlük çektikleri yazılı kağıtlarında da açıkça görülmektedir.

Öğrencilerin anlatımlarını düzeltmek ve zenginleştirmek için öncelikle onlara kitap okuma alışkanlığı kazandırmak, okumayı sevdirmek gerekir. Dinlediğini, okuduğunu anlayan,

anlatmak istediğini amacına uygun bir biçimde dile getirebilen bireylerin başarısında güzel, doğru, akıcı, zengin bir anlatımın önemi tartışılmaz.

Ayrıca dilde; ihmalin, tembelliğin ve kolaya kaçmanın meydana getireceği bozulmalar, kolay kolay düzeltilemez. Bu nedenlerle anlatım bozukluklarının önlenmesi için:

- Her sözcüğün yazılışıyla birlikte doğru söylenişi de kavranmalıdır.
- Sözlük ve yazım kılavuzu kullanma alışkanlığı kazanılmalıdır.
- Çoğunlukla yaşayan Türkçedeki sözcükler kullanılmalı; eski, az kullanılan veya tutunamamış sözcükler üzerinde ısrar edilmemelidir.
- Türkçede tam karşılığı bulunduğu halde dilimize girmiş olan yabancı dillere ait sözcükler kullanılmamalıdır.
- Yazılı ve sözlü anlatımda duru, yalın ve açık cümleler seçilmelidir.

Türkçe ve Yabancı Sözcüklerin Kullanımı

Sözlüklerin bir dilin sözvarlığının tamamını yansıtabilme özellikleri yoktur, fakat çok önemli bir kısmını yansıttığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu çalışma için sözü edilen sözlükten elde ettiğimiz verileri Türkçe'den elde edilmiş gibi kabul edebiliriz, çünkü bizim bilgimiz dahilinde henüz bir dilin sözvarlığının tamamını yazılı olarak yansıtabilecek durumda olan bir kaynak geliştirilmiş durumda değildir ve yakın bir gelecekte de geliştirilmesi mümkün olmayacaktır.

TDK-Türkçe Sözlüğün 1998 baskısında toplam 14384 yabancı sözcük bulunmaktadır. Sözlükte bu sözcüklerden toplam 3237 tanesi için alan bilgileri belirtilmiştir. TDK-Türkçe Sözlüğün 1945 yılındaki 1. baskısında ise toplam 10537 yabancı sözcükten sadece 996 tanesi için alan bilgileri belirtilmişti . Bu saptamalardan da anlaşılıyor ki 50 yıllık bir zaman dilimi içinde alan bilgileri belirtilen sözcüklerin sayısı bir artış göstermiştir.

Türkçe'nin başka dillerden aldığı sözcüklerin çoğunun bilim alanlarına ait sözcükler oldukları dikkatten kaçmaz. Bilim alanlarıyla ilgili sözcüklerin sadece belli dillerden değil de hemen hemen bütün dillerden alınmış olması ve sözcüklerin büyük oranda fen ve doğa alanlarına ait olmaları daha da dikkat çekicidir. Sosyal alanlara ait sözcüklerin sayısı ise oldukça azdır. Sosyal alanlara ait sözcüklerin Arapça ve Farsça gibi Doğu dillerinden alınması ve fen ve doğayla ilgili sözcüklerin ise daha çok Fransızca gibi bir Avrupa dilinden alınması da, Avrupa'nın Fen ve doğayla ilgili alanlara ağırlık verdiğinin, doğunun ise sosyal alanlara ağırlık verdiğinin bir göstergesi sayılabilir.

TÜRKÇENİN DOĞRU, ETKİLİ VE GÜZEL KULLANIMI

Konuşmanın yaşamımızda önemli bir yeri vardır. Sıradan bir gün içinde, yapılan eylemler gözden geçirilecek olursa, konuşma eyleminin ilk sırayı aldığı görülmektedir.

Konuşma; günlük yaşamdaki arkadaş söyleşilerinden, iş konuşmalarına, topluluk önündeki söylev ve konferanslardan, açikoturum ve panellere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Konuşma türü ne olursa olsun, konuşmacının sahip olması gereken en önemli özellik doğru düşünebilmesi, sağlıklı ve verimli bir düşünce üretimine sahip olmasıdır. Güzel bir konuşma, aynı zamanda işlek bir zekanın ürünüdür. Konuşma, sözcük zenginliğiyle ve konuşulan dilin kurallarına hakim olmayla doğrudan bağlantılı olan bir eylemdir. Bu niteliğinden dolayı da eğitimle kazanabilecek bir beceridir. Bu alanla ilgili araştırmalar dili; doğru, kurallı, duru, tekrarsız, akıcı bir biçimde kullananların okuma alışkanlığı olan kişiler olduğunu göstermiştir. Bu niteliğinden dolayı konuşma, eğitimle kazanılabilecek bir beceridir. Eğitim yoluyla, Türkçenin seslerini sağlıklı çıkarma, sözcükleri ve cümleleri anlamlı seslendirme, yeterli sözcük dağarcığını kazanma olanağı vardır.

Konuşmanın başarılı olabilmesi için, dinleme alışkanlığının da doğru kazanılmış olması gereklidir. Konuşmada iletişimin sağlıklı kurulmasında, konuşmacı kadar dinleyenin de rolü büyüktür. Bir ses uyarısı bir tek kişi tarafından alınabileceği gibi onlarca, binlerce hatta kitle iletişim araçları aracılığıyla milyonlarca kişi tarafından da alınabilmektedir. Konuşmanın konusu, anlamı iki taraf için de ortak bir temele oturtulamazsa anlaşma sağlanamaz. Bir konuşmada hem konuşmacı hem de dinleyici kendi benliklerinin üzerine çıkmalıdır. Dinlemede konuşmacıdan gelen işitsel, görsel, düşünsel davranışlar değerlendirilir. Dinleyicinin davranışı kimi zaman konuşanla aynı görüşü paylaşmak yönünde olurken kimi zaman da karşı çıkmak, eksik tamamlamak, soru sormak, bilgi almak gibi türlü yönlerde olabilir. Bilgi ve deneyimler, iyi bir konuşma gibi iyi bir dinlemenin de öğretilebilir davranışlar olduğunu göstermektedir

Güzel, etkili ve doğru konuşabilmek için aşağıdaki ilkelere uyulmalıdır:

- Konuşmanın ciddi bir iş olduğu ve insanlar arasındaki iletişimdeki etkisi kavranmalıdır.
- Ağızdan çıkan her sözün, söyleyeni bağlayacağını ve bu nedenle bunların sorumluluğunun üstlenilmesi gerektiğinin bilincinde olunmalıdır.
- Okuma alışkanlığı kazanılmalıdır.
- Konuşulan dilin ses ve söyleyiş özellikleri kazanılmalıdır.
- Konuşma eyleminin en önemli aracı olan ses sağlıklı olmalıdır.
- Bölgesel konuşma farklılıkları, konuşmaya yansıtılmamalıdır.
- Konuşmayı etkileyen yüz ve beden hareketleri doğru kullanılmalıdır.
- Konuşmayı etkileyen vurgu, ton, durak gibi etmenler doğru kullanılmalıdır.
- Konuşulan dilin söz varlığı kazanılmış olmalıdır.
- Konuşma konusu, seslendiğimiz kişilere yaş ve düzey olarak uygun olmalıdır.
- Konuşma, inandırıcı olmalıdır.
- Konuşma, çelişkili düşünceler içermemelidir.
- Konuşmada bilgi yanlışlığı yapılmamalıdır.

- Konuşmada bilgi, duygu ve düşüncelerin sürükleyici bir biçimde aktarılmasına dikkat edilmelidir.
- Tanımadığımız kişilere 1. tekil kişi “sen” yerine, 2. çoğul kişi “siz” diye seslenilmelidir.
- Bir şey yapılması istenirken söze “lütfen” sözcüğü ile başlanmalıdır.
- İstenilen bir şey yerine getirildiğinde mutlaka teşekkür edilmelidir.
- Ağızda bir şey varken konuşulmamalıdır.
- Küfürlü konuşulmamalıdır.
- Argo sözler kullanılmamalıdır.
- Konuşurken tükürük saçılmamalıdır

NEFES VE SES EĞİTİMİ

DOĞRU NEFES ALMANIN ÖNEMİ

Nefes alma çalışmaları önemli bir bölümünü oluşturur. Günlük konuşmalardan dramatik çalışmalara kadar her alanda kusursuz bir diksiyon için, nefes, gerekli bir biçimde kullanılmalıdır. Doğru nefes almak bazı hastalıkların oluşmasını da engellemektedir.

En doğru nefes alma şekli bebek gibi nefes almaktır. Bebeklerin nefes almalarına dikkat ettiğimizde karınlarının nefesle yükselip alçaldığını görürüz. Bu, derin ve yavaş nefes almalarının sonucudur. Zamanla, insanın nefes alma alışkanlığı yürüme sporuyla sağlanabilir. Çünkü yürüme sırasında yanlış nefes almak zordur.

YANLIŞ-YETERSİZ NEFES ALMAK

Ses tellerini titreşime geçiren, sesin tınlamasını gerçekleştiren nefestir, bu nedenle nefes doğru, düzenli kullanılmalıdır. Doğru nefes almak için şu hususlara dikkat edilmelidir:

1. Gereğinden fazla nefes almamalıdır (Mekanizma rahatsızlanır, göğüs sıkışır ses zorlanır...).
2. Gereğinden az nefes almak da yanlıştır (Kişi nefessiz kalır, başladığı cümleyi bitiremez, sesin kuvveti düşer.)

Nefes, ses üretim merkezini harekete geçiren bir güçtür. Üretim merkezi gırtlaktır, doğru alınmayan ve doğru kullanılmayan nefes, merkezi zorlar, yıpratır, üretimin (sesin) kalitesi düşer.

NEFESLE BEYİN VE VÜCUT FONKSİYONLARININ İLİŞKİSİ

Sağlığımız, kan dolaşımı sistemiyle doğrudan ilişkilidir. Kan dolaşımı sistemi nefesle beslenir ve temizlenir. Kan, yeterli oksijenden mahrum kaldığında bedenimizdeki toksinler temizlenmez. Üstelik kaslar, oksijensiz kalır. Kanın yeterli oksijen taşıması ve zehirli

maddeleri dışarı atması için kullanılan LENF sistemi bu durumda yavaşlar vücut hantallaşır. Kontrolü güçleşir. Zaman içinde depresif durumlar oluşur.

Beyin hücreleri çalışmak için saf glikoz ve oksijen kullanır. Beyne giden kanda oksijen miktarı azaldığında beyin, glikoz ihtiyaç duyduğu yeterli oksijen ulaşmazsa bu süreç işlemez. Bilgi işlemez., hafızaya kaydolmaz veya yavaş kaydolur. Geç algılama, geç fark etme, çabucak unutma gibi durumlar ortaya çıkar.

DOĞRU NEFES ALMA TEKNİKLERİ

Doğru nefes alma çalışmaları beş aşamada gerçekleşir.

1. Diyaframı kullanabilmek.
2. Nefesi diyaframda tutmak
3. Nefesi tasarruflu kullanmak
4. Nefes alıştırmaları
5. Dinleme-rahatlama alıştırmaları

SES İLE İLGİLİ ÖZELLİKLER

SES RENGİ, SES ARALIĞI

İnsanı diğer birçok canlıdan ayıran en önemli özellik, sesi ve bu sesle yaptığı iletişimidir. Her insanın doğuştan sahip olduğu bir ses frekansı (aralığı) vardır. Bunun içerisinde kullanımı ve sesin karakteristiğini belirleyen renkler bulunmaktadır. Ses aralığı eğitimle genişletilebilir.

Ses eğitimi alındıkça sesin rengi belli olur. Sesin bir oturma, şekillenme süresi vardır. Bu süre sonunda sesin rengi netleşir. Her insansın bir konuşma bir de şarkı söyleme şekli vardır. Her şarkı söyleyen ve konuşmacı ses aralığını iyi tanımalı, sesinin rengini bilmelidir.

Güzel etkili konuşma ses çıkışı ile nefesin kullanımı arasında başarılı bir uyumla gerçekleşir. Düzgün bir sesin temel özelliklerinden biri de işitilebilirliği (yüksekliği) dir.

Sesin İşitilebilirliği (Yüksekliği)

Bir konuşmacının sesini karşısındakine duyurabilmesi, iyi bir konuşmanın başlangıcını oluşturur. Konuşmacının sesi işitilmezse konuşmacı ve dinleyici arasında iletişim gerçekleşmez. Alçak veya çok yüksek sesle konuşmak, dinleyiciyi tedirgin eder. Konuşma ortamına göre sesi ayarlamak önemlidir. Uygun ses, dinleyici kitlesini tamamen kuşatabilen sestir.

Konuşmacı aşağıdaki soruları dikkate alarak ses yüksekliğini ayarlamalıdır.

1. Kaç kişilik bir gruba konuşuluyor?
2. Solan ne kadar geniş?
3. Ortamda gürültü yapan var mı?

4. Ses, gürültü gibi çıkıyor, rahat duyuluyor mu?

SES SAĞLIĞI

SES SAĞLIĞINI KORUMAK İÇİN UYULMASI GEREKEN KURALLAR

1. Boğazınızı kazır tarzda temizlemeyiniz, öksürmeyiniz ve bağırmayınız.
2. Konuşurken sizin için doğal olan ses perdesini kullanınız.
3. Sesinizi kullanırken nefesinizi ayarlamayı öğreniniz.
4. Uzun süreli konuşmayınız.
5. Gürültülü ortamlarda konuşmayınız.
6. Sigara ve alkol kullanmayınız.
7. Bol sıvı alınız.
8. Bulunduğunuz mekânları nemlendiriniz.
9. Toplum önünde konuşmadan önce sesinizi ısındırınız.
10. Yeme içme kalitesini ve düzenini sağlayınız.
11. Aşırı sıcak ve soğuk yiyecek ve içeceklerden uzak durunuz.

SES SAĞLIĞI

Ses çıkartmamızı sağlayan organlar; akciğerler, gırtlak ve daha yukarıdaki ağız, burun ve yutak boşluklarıdır. Sistemlerin mekanik işlevini ve sistemler arasındaki uyumu etkileyen herhangi bir problem, seste bozulmaya sebep olmaktadır. Sesin gerçek kaynağı olan ses telleri üzerindeki problemler, titreşimi engellemekte ve ses kaynağında değişime yol açmaktadır.

SES KISIKLIĞI VE SEBEPLERİ

Ses kısıklığı, sesin hırıltılı, çatallı, gergin olması, şiddetinin ve inceliğini değişmesi şeklinde tanımlanabilir. Ses kısıklığı, soğuk algınlığı ve diğer üst solunum yolları enfeksiyonu sırasında ya da aşırı bağırmaktan kaynaklanan ses zorlamalarında ortaya çıkar.

Ses değişikliklerinin sebebi gırtlakta yerleşmiş olan ses tellerindeki sorunlardır. Ses telleri nefes alma sırasında açılır, konuşma sırasında kapanır. Ses telleri kadar ne sıkı kapanırsa ve ne kadar inceyse o kadar hızlı titreşir ve ses de o kadar ince olur.

Sigara içilmesi, ses kısıklığının bir diğer sebebidir. Ses kısıklığının daha nadir sebepleri arasında alerji, guatr, sinir sistemi hastalıkları sayılabilir. Kuru, soğuk ortamlar, yetersiz sıvı alımı ve asit içeriği yüksek veya midede asit salgısını artıran gıdalar (kahve, çay şekerli-sütlü yiyecekler, nikotin, narenciye türlü meyveler, alkol, aşırı baharat) aşırı yemek yeme ve tok yatma alışkanlıkları ses orunlarına zemin hazırlamaktadır. Bu özellikleri taşımayan durumlar genel olarak ses hastalığı ya da ses kısıklığı olarak adlandırılmaktadır.

Soluk Alma Şekilleri

1. Göğüsten Soluk Alma: Bu nefese omuz nefesi de denilmektedir. Çünkü nefes alırken omuzlar kalkıp üst göğüs genişler, diyafram aşağı inmez hatta biraz yükseldiği için karın içeri girer. Bu nefes alma şekli düzgün bir diksiyon için uygun değildir.

2. Kaburga Nefesi: Nefes alma sırasında kaburgalar her yöne doğru genişler, karın içeri girer, diyafram aşağı inmez ve tıpkı göğüs nefesinde olduğu gibi ciğerlerin alt bölümü fonksiyonunu tam gerçekleştiremez. Bu nefes şekli göğüs ve boyun kaslarının gerilimine buda yorgunluğa neden olmaktadır.

3. Karından Soluk Alma: Yukarıda bahsettiğimiz gibi bu soluk alma tarzı diyaframdan nefes almaktır.

Doğru soluk alma şekli ise karın-kaburga nefesidir. Bu şekilde soluk alırken karın dışarı çıkar, diyafram aşağı iner ve karnı dışarı iter. Göğüs ve bel genişler, son kaburga kemikleri ile diğer kemiklerde dolaylı olarak genişler. Soluk verirken ise karın içeri girmeye başlar, diyafram eski haline döner yani yukarı çıkar, göğüs eski pozisyonunu alır.

Doğru Soluk Alma- Soluma Teknikleri

1. Soluma, soluk alma ve verme olmak üzere iki aşamada gerçekleşmektedir. Konuşmada her iki aşamada çok önemli yer teşkil etmektedir.
2. Soluk; derin, sık, çabuk, düzenli, sinirlenmeden ve gürültüsüz alınmalıdır.
3. Soluk özel durumlar dışında burundan alınmalıdır.
4. Soluk verme akciğerlere alınan havanın geri verilmesidir. Türkçe, solunumunsoluk verme aşamasında konuşulan bir dildir.
5. Konuşurken soluk verme çok iyi ayarlanmalıdır. Soluk alırken konuşmaktan sakınılması gerekmektedir.
6. Birden soluk verilmemelidir.
7. Konuşurken soluk vermenin özel durumlara uydurulabilen bir düzeni olmalıdır.
8. Doğru soluma diyaframdan yapılmalı, nefesin verilmesinde karın kasları kullanılmalıdır.

Söyleyişi Etkileyen Kusurlar

Çeşitli seslendirme kusurları nedeniyle söylenenler yeterince anlaşılabilir ve tekrar edilmek zorunda kalınır. Konuşmacı harfleri doğru telaffuz edemeyebilir veya konuşurken bazı heceleri yutabilir. Harflerin hatalı telaffuz edilmesi karşılıklı konuşmalarda pek dikkat çekmese de topluluk karşısında veya mikrofondan yapılan konuşmalarda derhal dikkat çekerler. Bu tür hatalar konuşmacının anlaşılmasına ya da yanlış anlaşılmasına yol açarlar.

Buna göre:

- 1) GEVŞEKLIK:

Ses organlarının genel tembelliğidir ve en çok karşılaşılan durumdur. Bu genel gevşeklik genel bir konuşma sönüklüğüne yol açar. Gevşekliği gidermek için dişleriniz arasına bir kalem sıkıştırın ve aşağıdaki cümleleri hızla okuyun.

- Bir berber bir berbere bre berber beri gel diye bar bar bağırır.
- Biz de bize biz derler, sizde bize ne derler?
- Pireli peyniri perhizli pireler tepelerse pireli peynirler de pır pır pervaz ederler.

2) PELTEKLİK:

Bir harfin çıkarılamayarak bir diğeri ile değiştirilmesidir. Bu durum dilin yeterince eğitilmemesinden, lehçelerin yapısından veya bazı dillerin fazla etkisinde kalmaktan kaynaklanabilir. Türkçe üzerinde tespit edilen pelteklik türleri aşağıda belirtilmiştir.

- Zeleştirme:(J) yeri (Z) .Örnek: Jale-Zale, Jilet-Zilet,
- Seleştirme: Ş yerine S. Örnek: Paşâm-Pasam, şapka-Sapka
- Jeleştirme: C yerine J. Örnek: Ancak-Anjak), Kucak –Kujak
- Şeleştirme: S yerine Ş. Örnek: Sana söylüyorum-yerine sana şöylüyorum
- Leleştirme: (R) yerine (L). Örnek: Birader-Bilader, Berber-Belber, Merhem-Melhem, Terlik-Tellik
- İnce â yerine kalın a: Kemâl-Kemal, Lâstik-Lastik

Yukarıdaki örneklerde ilk sırada belirtilen sesler çıkarılamadığından ikinci sesler onların yerine ikame edilmektedir. Bu seslerin çıkarılamaması durumunda bunların üzerinde uygun alıştırmaların sık sık yapılması gerekmektedir.

J- Jilet, jandarma, jale, jumbo,

Ş- Paşa, şaka, şakir, şeker

R- Rüya, hücreler, hürrem, harran, sarraf

A- Lale, lastik, lahana, kamil

S- Sorgun, hassasiyet, fason

3) TUTUKLUK :

Bir hece üzerinde takılıp kalma, heceyi veya kelimeyi tekrarlama durumudur. Bu sorun en çok düşünce akışındaki duraklamadan kaynaklanır. Normal şartlar altında aşırı stres de tutukluğa yol açabilir. Tutukluğu gidermek için herhangi bir metni önce yavaşça ve sonra hızlanarak okuyun. Eğitici sizi bireysel olarak takip edecektir.

Tutukluk Örneği: Bu, bu bizim..... şerefimiz..... olacak diye uzun uzun.....bize bize anlattı.

4) KEKELEME :

Tutukluğun ileri aşaması, söz söylerken birden bire duraklama, çoğunlukla buna katılan yüz buruşturması ve gerilme hareketiyle hecelerin tekrarlanması. Kekemeler soluk aldıkları veya pek geç soluk verdikleri sırada konuşurlar.

Kekeleme genellikle çocukluk döneminde oluşan bir konuşma bozukluğudur. Erken yaşta konuşmaya başlayan çocukların konuşma başarılarına çevrenin gösterdiği aşırı ilgi çocuğun duygularını zararlı yönde etkiler. Çok iyi konuşarak dikkat çekmek isteyen çocuğun kendi üzerinde ürettiği baskı bir süre sonra kekeleme rahatsızlığını oluşturur.

Kekeleme çocuklukta yaşanan aşırı baskı, şiddet veya aşırı utançlığın etkisiyle de gelişebilir. Maddi bir hastalık olmamakla birlikte kekeleme beyin konuşma merkezinde mesaj akışında oluşan karışıklığın bir sonucudur ve çoğunlukla psikolojik bir sorundur.

Kekemeliği gidermek için:

- Okumayı yeni öğrenir gibi düşük hızda fakat yüksek sesle bol bol okumak
- Belli cümleleri ezberleyerek tekrar tekrar seslendirmek.
- Bu metinde yer alan tekerlemelerin ısrarla okunması

5) ASALAK SESLER:

Bazı sesler veya kelimeler asalak olarak kelimelerin arasına takılır ve konuşmayı tahammül edilmez hale getirir.

Asalak sesler veya kelimeler konuşmacının fikir netliği ve kendine güveni hakkında şüphe uyandırır. Konuşmanın kalitesini baltalar ve dinleyiciyi sıkar.

Bu kapsamda “ııı, eee, aaa, şey, yani, mesela, evet...” gibi ses veya kelimeler konuşma arasında sık sık veya gerekmediği halde kullanıldığında dinleyici rahatsız olur.

Örnekler:

- Bana şey dedi. Bugün yıldönümü olduğu için eee şey yapacaktık. Tören salonunu düzenleyecektik.
- Evet sevgili dinleyenler. Bugün yine sizlerle birlikteyiz. Evet bugünkü konumuz çalışmanın fazileti hakkında.
- Yani şunu diyorum. Mesela siz zor durumda kaldınız. Yani mesela başınızdan bir felaket geçti.

BOĞUMLANMA

Boğumlanma, ses organları tarafından seslerin doğru yerden ve doğru zamanlamayla çıkmasıdır.

İletişim kurduğumuz zamanlarda, hızlı konuşan, yuvarlayan ya da tane tane konuşmayan insanlarla zaman zaman hepimiz karşılaşmışızdır. Bu kişilerde boğumlanma sorunu yaşıyor demektir. Yani boğumlamanız bozuksa anlaşılama durumu ortaya çıkabilir. Anlaşılamsanız konuşmanızın da bir anlamı kalmaz.

Boğumlanmayı gerçekleştiren organlarımız iki gruba ayrılır:

1) Hareket eden boğumlanma organları: Bunlar çene, dudaklar, dil ve yumuşakdamaktır. Dilinizin damağınızın gerisine doğru götürdüğünüzde orda yumuşakbir bölge hissedeceksiniz. Bu bölgeye yumuşak damak adı verilir.

2) Hareket etmeyen boğumlanma organları: Bunlar dişler, diş etleri ve damaktır.

Boğumlanmayı bu organlarımızın çeşitli hareketleriyle elde etmek mümkündür. Buorganlarımız kaslarla ilgili oldukları için bu kasların eğitilmeleri boğumlanmamızın düzgün bir şekilde gerçekleştirilebilmesini sağlamaktadır.

Boğumlanma alıştırmalarından birkaç örnek:

Ünlüler

(A)Ahmet'in avandanlıklarınıaparanlardan Acar Abdullah ile akıllı Abdi akşam akşam bize geldi.

Al, bu takatukaları takatukacıyatakatukalatmaya götür. Takatukacı takatukalarıtakatukalamam derse takatukacıdan takatukaları takatukalatmadan al getir.

(I) Iğdır'ın ıgıl ıgıl akan ılıman ırmağının kıyıları iklim tıklım ılgın kaplıdır.

(O) Okmeydanı'ndan Oğuzeli'ne otostop yap; Oltu'da volta at, olta al; Orhangazi'de Orhanelili Orhan'a otostopluk öğret; sonra da Osmancıklı Osman'a otoydu, totoydu, fotoydu, dök!

(U) Uluborlulu utangaç Ulviye ile Urlalı uğursuz Ulvi uğraşa uğraşa Urfa'daki

Ünsüzler:

(F) Farfaracı Fikriye ile favorili fasa fiso Fahri Fatsalı Fatma'yı görünce fesleğenci

feylesoy Feyyaz'ı, fındıkçı Ferhunde'yi anımsayarak feveran

(P) Pohpohçu pinti profesör pofur pofur pofurdayarak hınçla tunç çanak içinde punç içip pülverizatör prospektüsünû papazbalığı biblosunun berisindeki papatpa buketinin bu yanına boylattı

(M) Marmara'daki Karmarisli mermerciler mermerciliği meslek edinmişler, ama

(V) Vırvırcı Vedia ile vıdı vıdı Veli velinimeti vatman Vahit e vilâyette veda edip

SES ORGANLARININ EĞİTİMİ

Akciğerlerden çıkan hava gırtlaktan geçerken ses tellerinde titreşimler oluşturur, bu titreşimlerle gırtlak yapısına göre değişik şekillerde çok zayıf sesler oluşur. Bu sesler diğer ses organlarıyla yoğrulur, titreşimlerle rahatlıkla işitilebilecek kadar büyür ve kimlik kazanır. Herkesin ses organlarının yapısının farklılığı ölçüsünde farklı sesleri veya ses kimlikleri vardır. Burada önce ses organlarımızın istediğimiz sesi çıkarabilecek yeteneğe ulaşmasını sağlamalıyız. Ses organlarının eğitimi diksiyonun altyapısını oluşturur. Ses organları eğitimsiz olduğunda diksiyon çalışmalarının her aşamasında tıkanıklıklar oluşacaktır. Diksiyon çalışmalarının kendisi de dolaylı şekilde ses organlarının gelişimine yol açar. Ana ses organlarını tek tek ele alalım ve geliştirilmeleri için alıştırma yapıalım. Dilimiz ünlüleri hariç tutarsak diğer tüm seslerin çıkarılmasında mutlaka kullandığımız çok önemli bir ses organımızdır. “a,e,ı,i,o,ö,u,ü” den oluşan ünlülerin dilimiz sabit dururken seslendirilmeleri mümkündür. Sadece farklı ünlülerde çene ve ağız içinin aldığı pozisyonun değişimine paralel olarak değişik pozisyonlar alabilir. Ancak dil özellikle bazı seslerin çıkarılmasında en önemli fonksiyonları icra eder. Dil ağız içinde çok rahat hareket edebilmelidir. Dilin ön alt dişlerin köküne, ön alt dişlerin üst bölümüne, ön üst dişlerin köküne, kıvrılarak üst dudağa dokunabilmesi gerekir. Dilin ucu rahatlıkla kasılabilmeli ve kıvrılabilmelidir. Dilin ağız içinde sağ ön ve arka yönde, sağ ve sol yönde veya ucundan kıvrılarak geriye doğru hareketi rahat olabilmelidir. Eğer dilimizin kaslarının dilimize rahat bir şekilde hâkim olmasını sağlayamazsak özellikle dilimizi kullanarak çıkardığımız seslerin bozuk çıktığını görürüz. Değişik milletlerin dillerindeki fonetik özellikler farklı dil yeteneklerini gerektirebilir. Örneğin Japonca “tsu” sesi, İngilizce “the” sesi, Arapça’daki “peltek z” Türkçe fonetiğinde bulunmaz. Bu sesleri çıkarabilmek için de o milletlerin fonetikleri çerçevesinde dilimizi geliştirmemiz gerekir. Eğer dilimizin kullanımının genel anlamda geliştirilmesini sağlamayı başarırırsak, bu yeteneğimiz yabancı dil öğrenirken “telaffuz- pronounciation” sorununu çok kolay aşmamızı sağlayacaktır. Türkçede dil tembelliğinin en fazla olumsuz etkilediği sesler şunlardır: “c, ç, d, j, l, n, r, s, ş, t, z” Eğer bu seslerden herhangi birini çıkarmakta güçlük çekiyorsanız veya seste boğukluk, oluşuyorsa dil egzersizleri üzerinde yoğunlaşmanız gerekecektir.

DİLİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI:

Aşağıdaki alıştırma dilinizi yöneten ağız içi kaslarınızı iyice yoracak kadar uzun süre ve abartılı olarak tekrar ediniz.-Dilinizi ağzınızda sakız çiğner gibi hızla çiğneyiniz.-Dilinizi ağzınızın içinde, çenelerinizin dışından, dudaklarınızın altından dairesel hareketlerle hızla dolaştırınız.-Dil ucunu ön alt dişlere dayandırarak ağız içinde köklerden ileri geri hareket ettiriniz.-Dilinizi iyice dışarı çıkarınız. İterek uzun süre dayanınız.-Dilinizi yuvarlatıp daralttığınız dudaklarınız ve çeneleriniz arasından içeri-dışarı hareket ettiriniz.-Dilinizin ucunu ön alt dişlerinize dayandırınız ve dilinizi kökünden içeri dışarı hızla hareket ettiriniz.ÇeneGüzel konuşmada çenenin rolü çok önemlidir. Tüm dillerdeki tüm harfler çenenin kullanımıyla seslendirilirler. Konuşma esnasında çene hızla birbirinden farklı hareketleri ard arda gerçekleştirmek zorundadır. Çene açılır, kapanır, daralır, genişler. Alt çene ileri ve geri hareket eder. Ağzımızın üst bölgesinde bulunan dişlerin bağlı olduğu kemik yapısı sabittir. dolayısıyla tüm bu hareketler alt çeneyi yöneten kaslar tarafından gerçekleştirilirler. Dikkat edelim: “ııı” sesini çıkardığımızda çene geriye doğru çıkmaya

zorlanır. “aaa” sesini çıkardığımızda hızasından aşağıya doğru açılır. “Üüü” sesini çıkardığımızda ileriye doğru geçmeye zorlanır. “ne” dediğinizde daralıp birden açılır. “Sen” dediğimizde önce kapanır, sonra açılır ve sonra yine kapanır. Tüm bu son derece karmaşık ama gerçekten karmaşık hareketleri inanılmaz bir hızla gerçekleştirir. Çenemizin kullanımında sorunlarla karşılaşabiliriz. Çene kasları geliştirilmemiş ve kondisyonsuz olduğunda değişik hareketleri düzenli olarak ve sorunsuz şekilde yapamayız. Bu durumda bazı çene hareketleri kaybolur ve bu kayboluş seste de kayıp oluşturur. Diğer önemli sorun “çene darlığı”dır. Türkiye toplumunda yaygın bir çene darlığı olduğu söylenmektedir. Dar çene açık ve yuvarlak sesleri bozuk seslendirir. Örneğin “aa”, “ıı” gibi anlaşılabilir. “Ooo”, “uuu” gibi anlaşılabilir. Eğer çenemizi yeterince sağlıklı kullanamıyorsak tüm seslerin çıkarılmasında sorunlar yaşayabiliriz.

ÇENE ÇALIŞMASI:

Aşağıdaki alıştırmalarla çene açıklığını sağlama ve çenemizin her hareketi rahatlıkla yapmasını temin etme amaçlanmıştır. Tüm egzersizleri aşırı abartı ile gerçekleştirmelisiniz. a) Elinizi alt çenenize dayayarak “çak çak” diye bağırın. Aşağıya itilen çenenizin yukarıya itilmesini sağlayın. Böylece çenenizi aşağıya iten kaslarınızın güçlenmesini sağlayın. b) İki elinizin içiyle yanak kemiklerinize masaj yapın. Avuçlarınızı alt çenenize doğru çekip çenenizi açın. c) Yumruk yapılmış iki ellerinizle çenenizin altından bastırın. Alt çenenizi açın, başınızı geri itin ve alt çenenizi kapatın. Tekrar çenenizi açın ve başınızı daha geriye itin. Tekrar yapın. d) Çenenizi hızla iyice açıp kapatın. Hızlanın. e) Çenenizi hızla ileri, geri hareket ettirin. f) Çenenizi dairesel hareketlerle hızla döndürün. Dudak Dudakların kullanılmaması durumunda bazı seslerin çıkarılması kesinlikle mümkün değildir. Dudak tembelliği olan kişiler özellikle dudakların kullanımıyla seslendirilen seslerde sorun yaşarlar. Türkçe’de ağırlıklı olarak dudağın kullanımına dayandırılan sesler şunlardır: “b, f, m, o, ö, p, u, ü, v,” Bu seslerde bulanıklık veya anlaşılma güçlü oluşturan bir konuşma biçimine sahipseniz bunun mutlaka dudak tembelliğinden kaynaklandığını düşünebilirsiniz. Bununla birlikte dudaklar diğer seslerde de belli pozisyonlar alırlar. Bu yönüyle örneğin “ı, i,” gibi sesleri çıkarırken dudağın katkısı dikkate alınmalıdır. Bu sesler dudak olmaksızın da seslendirilebilirler ama istenen kalitede seslendirilmeleri mümkün olmaz. dudak egzersizleriyle dudak kaslarımızın istenen her hareketi dudaklarımıza rahatlıkla yaptırmasını sağlamamız gerekiyor.

DUDAK ÇALIŞMASI:

- Nefesinizi ağzınızdan kuvvetle verirken “poffff” deyin. Hava dudaklarınızı basınçla itsin. Basıncın dudak kaslarınızı şiddetli zorlaması sağlayın.
- Sıkı sıkı kapalı ve dişlerinize yakın -çeneniz kapalıya yakın- tuttuğunuz dudaklarınızdan üflediğiniz havanın dudaklarınızı kuvvetle üfürerek çıkmasını sağlayın.
- Dudaklarınızı kapatıp ileri uzatın ve dairesel hareketlerle hızla döndürün. Aşağı yukarı, sağa sola hareket ettirin.
- Çenenizi kapatın ve hızla “mı, mu, mı, mu” deyin. Ardından aynı şekilde şu sesleri tekrar edin: “fe, ve”, “pe, be”, “u, ü”, “o, ö”. Abartı yapmanız ve dudak kaslarınızı yoruncaya kadar çalışmayı sürdürmeniz önemlidir.
- Bir kalemi yatay olarak dudaklarınızda tutup “Benim memleketim. Bir ben vardır bende benden içeri” deyin. Dudaklarınız iyice yorulduğunda dudaklarınızı gevşetin

ve kapalı tutarak havayı dışarı itin. Hava püfürdeyerek, dudaklarınızı titreştirerek dışarı çıksın.

SES ÇIKAKLARI VE OLUŞUMLARI

Çıkak: Ağız boşluğu ve çevresinde sesin kesin (son) biçimini kazandığı yere(organa) denir. Başlıca çıkaklar; dudak, diş, damak, gırtlaktır.

Ses, akciğerlerden gelen havanın ses organlarında biçimlendirilmesiyle oluşan, kulakla veya hassas aletlerle algılanabilen titreşim olarak tanımlanabilir. İnsanoğlunun kendi ses organlarıyla üretip kullandığı bu sesler, konuşma dilinin görece en küçük parçasını ve dilin temelini oluşturur. Sesler, anlam ayırt edici olup olmadıklarına bakılarak, sesbirim (fonem) ve ses değişkesi (allofon) olmak üzere iki kategoride ele alınabilir.

Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda meydana getirdiği titreşime ses denir. Çevremizde ses çıkaran sayısız varlık vardır. İnsanlar, hayvanlar, taşıtlar, müzik aletleri, şelale, rüzgâr, yağmur ses çıkaran varlıklardandır.

Kendiliğinden ses çıkaran varlıklara doğal ses kaynakları denir. Ses kaynaklarının ses çıkarabilmesi için titreşim gerekir. Müzik aletlerinde bunu çok net görebiliriz. İnsanların ses çıkarması da titreşimle olur. Gırtlığımızda bulunan ses telleri akciğerlerimizde bulunan hava ile titreşerek ses çıkmasını sağlar.

Ses Grupları

Ses oluşturan her varlık ses kaynağıdır. Üç çeşit ses kaynağı vardır:

Canlı Varlıklar: Hayvanlar, insanlar...

Cansız Varlıklar: Davul, gitar, bağlama, flüt sesi vs...

Doğal Olaylar: Gök gürültüsü, rüzgar vs...

Sesin Yayılımı

Sesin yayılması için maddesel ortama ihtiyaç vardır. Yani boşlukta ses yayılmaz. Ses dalgalar halinde yayılır. Ses kaynağından çıkan ses maddenin taneciklerini titreştirir. Bu nedenle ses yayılır. Ses dalgasının her bir tam devrinde bir sıkışma ve bir seyrekleşme serisi vardır. Ses, tanecikten taneciğe yayılır, tanecikler ne kadar sık ise o kadar hızlıdır. Sesin yayılma hızı sırasıyla katıdan sıvıya, sıvıdan gaza azalır. Hız (V) = uzaklık (D)/ süre (T) biçiminde gösterilen genel hız formülü aslında teorik bir değer niteliği taşımamaktadır. Çünkü bu formülde göz önüne alınmayan dış faktörler, ses dalgalarının hızı üzerinde bir dizi etkiler yaratır. Örneğin rüzgar sesi uzaklara taşır, gece ve gündüzün sıcaklık farkları ses dalgalarını etkiler. Ses dalgaları katılarda yaklaşık olarak 5000 m/s hızla yayılır. Suda 1453 m/s hızla yol alır. Havada 340 m/s yol alır.

Sesin Yapısal Yönü

Bir saniyelik zaman içerisinde değişken hareketin ya da titreşimlerin sayısı frekans olarak tanımlanır. Bu tanımlamada her periyod/saykıl 1 Hz (Hertz) olarak gösterilir. Hz sayısı arttıkça sesin frekansı da artmaktadır. Sesin yapısal yönünü frekans belirler.

Sesin Tınısı

Sesin tınısı, aynı frekansta olduğu halde kaynaklar farklı ise seslerin farklı olarak algılanmasıdır. Sesler arasındaki renk farkıdır. Ses kendine özgü olan bu rengi, taşıyıcı bir titreşimin (asal dalganın) üzerine “oranlı” olarak, yan titreşimlerin (harmoniklerin) binmesiyle oluşan karmaşık titreşimlerin sonucu sonucunda kazanır. Frekansı oluşturan saniyedeki periyot sayısı, ne kadar fazla olursa ses o kadar tiz; ne kadar az olursa, o kadar bas niteliğe bürünür.

Ses Zarfları

Sesin tınısını etkileyen etkenlerden biri ses zarfıdır. Ses zarfı, ses yoğunluğunun zaman içindeki değişimini ifade eder ve üç evre ile açıklanabilir.

- Çıkış (attack): Bir ses kaynağının titreşmeye başladığı nokta ile en üst seviyeye (tepe noktasına) ulaştığı mesafe arasındaki yükselme zamanıdır.
- Kalış (sustain): Sesin en yoğun seviyede ya da tepe noktasında kalma zamanıdır.
- Düşüş (decay): sesin en yoğun seviyeden sesizliğe inme süresidir.

NEFESİN DOĞRU KULLANIMI VE SES KUSURLARI

Diksiyonun temelinde, soluğun doğru kullanımı, bir başka deyişle soluğun dizginlenmesi bulunmaktadır. Soluğun dizginlenmesi, tam zamanında yeterli ölçüde soluğun alınması ve alınan bu soluğun sesletimde (okuma ya da konuşma) azar azar verilmesidir. Soluk sakin, derin, düzenli, çabuk ve gürültüsüz alınmalıdır.

Soluk alırken dikkat edilmesi gereken 2 kural vardır. Bunlardan ilki, omuzlar ve göğsün üst kısmının hareket etmemesi; diğeryse, karın kaslarıyla karnı dışa doğru biraz iterek alçalan ve genişleyen diyafram kasına yeterli boşluğun sağlanmasıdır.

Konuşmayı gerçekleştiren organların yapısı, nitelikleri ve işleyişi Fizyolojik Sesbilim adı altında incelenmektedir. Konuşma işlemi, çeşitli organlarımızın ortaklaşa işleyişiyle gerçekleşir. İnsan dilinin sesleri, akciğerlerden gelen soluğun gırtlakta tını oluşturmaları, bu tınının ağız ve burun boşluğunda şiddetlenmesi ve ağız içinde bulunan konuşma organlarının farklı biçimleriyle birbirinden farklı seslerin oluşumuyla gerçekleşmektedir. Bu seslerin birleşimiyle de seslemler ve sözcükler oluşur. Görüldüğü gibi, konuşmamızın temelinden solunum aygıtımız bulunmaktadır.

Solunum aygıtının asıl görevi, vücuda oksijen sağlamak, içerdeki karbondioksit ve su buharını dışarıya atarak yaşamayı sürdürmektedir. Ana organı akciğerlerdir. Akciğerler karın ve göğüs boşluğunu ayıran diyaframın üstündedir. Her iki yandaki kollarıyla soluk borusuna bağlanırlar. Bronş denen ana kollar akciğerler içinde birçok kola ayrılırlar.

Gittikçe çoğalıp küçülen bu dallara bronşçuk denir. Uçlarında hava kesecikleri vardır. Alınan havayla hava kesecikleri dolar ve akciğerlerin oylumu büyür. Verilen havayla boşalıp küçülür. Soluk alırken göğüs kasları, verirken karın kasları ve diyafram hareketlenir. Tekrar konunun başına dönecek olursak, fizyolojik olarak konuşmamızı akciğerlerden gelen soluğun gırtlakta ses oluşumu ve bu oluşan sesin de ağız içindeki organlarda anlamlı seslere dönüşümüyle gerçekleştiririz. Akciğerlerin alt kısmı, üst kısma oranla 3 kat daha geniş hacme sahip olduğundan ve konuşma sırasında soluğun azar azar verilmesine olanak sağlayan en önemli kasın diyafram kası olmasından dolayı soluğu akciğerlerin alt kısmından almalıyız. Bunun için de soluk alırken dikkat edilmesi gereken 2 kural bulunmaktadır. İlki omuzların yükselmemesidir ki, omuzların yükselmesi soluğu akciğerlerin üst kısmından aldığımız anlamına gelmektedir. İkincisiyse, soluk alma sırasında karın kaslarıyla karının dışa doğru biraz itilmesidir.

KONUŞMA TEKNİĞİ

A. SES BİLİMİ VE SÖYLEYİŞ

İnsanların nasıl konuşma sesi ürettikleriyle ilgili ses bilgisinin alt araştırma alanıdır. Bu bağlamda araştırmacılar konuşma organları üzerine yoğunlaşırlar (Şekil 1). Ancak organların temel işlevinin ses üretme olmadığından hareketle kimi bilim adamları, dilin doğuştan gelmediği yönünde görüş bildirmişlerdir. Akciğerler soluk alıp verme, dil tat alma, dişler çiğneme, kesme gibi işlevlere sahiptirler. Bu görüşü destekleyenlere göre, dil insanın evrim sürecinin bir parçasıdır.

Dilbilimciler konuşma organlarını ikincil işlevine göre bir bütün halinde incelemektedirler. İnsanların tümünde bu organlar, fiziksel kusurlar bir tarafa bırakılırsa, işlevsel olarak aynıdır. Kimilerinin önü sürdüğü gibi diller arasındaki konuşma sesi farklılıkları organların fiziksel yapılarıyla ilgili değildir. Bu, dili konuşanların tercihleriyle bağlantılıdır. Mesela, Türkçedeki [ı] sesinin İngilizcede yer almaması, bir İngilizin bu sesi hiçbir zaman telaffuz edemeyeceği anlamını taşımaz. Bu sesleri çıkarmadaki zorluklar, nöro-psikolojik sebeplere bağlanabilir.

TÜRKÇENİN SES ÖZELLİKLERİ

Dillimizin en küçük parçasına "ses" denir. Seslerin, alfabadeki işaret olarak karşılığına "harf" denir. Türkçe alfabede harf olarak karşılığı bulunan 29 ses bulunmaktadır. Bu seslerden 8'i ünlü (sesli), 21'i ise ünsüz (sessiz) dır.

ÜNLÜLER: Ses yolunda hiçbir engele takılmadan çıkan, tek başına okunabilen seslerdir, (a, e, ı,i,o,ö,u,ü)

ÜNSÜZLER: Ses yolunda bir engele takılarak çıkan, ünlülerin yardımı olmadan okunamayan seslerdir (b, c, ç, d,f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z),

Türkçedeki Ünlü ve Ünsüzlerin SINIFLANDIRILMASI

Türkçede sesler, ünlüler ve ünsüzler olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

Ünlülerin Nitelikleri

- Ses yolunda herhangi bir' engele çarpmadan çıkan seslere ünlü denir'. Türkçede "a, e, ı, i, o, ö, u, ü" olmak üzere sekiz ünlü vardır'.
- Kalın ünlüler, dilin geriye çekilmesiyle; ince ünlüler, dilin ileri doğru itilmesiyle oluşur.
- Dudaklar' düz durumdayken çıkan ünlüler düz; büzülüp yuvarlaklaşmış durumdayken çıkan ünlüler de yuvarlak ünlüdür.
- Alt çenenin açık ve ağız boşluğunun geniş durumunda çıkan ünlüler geniş; alt çene az açık ve ağız boşluğu darken çıkan ünlüler de dar' ünlüdür.

Bu sınıflandırmaya göre her ünlünün üç özelliği vardır:

a	düz, geniş, kalın	o	yuvarlak, geniş, kalın
e	düz, geniş, ince	ö	yuvarlak, geniş, ince
ı	düz, dar, kalın	u	yuvarlak, dar, kalın
i	düz, dar, ince	ü	yuvarlak, dar, ince

Ünsüzlerin Nitelikleri

- Çıkış sırasında bir engele (ses yolunun kapanması veya açılması) takılan ve bu engel sayesinde şekil alan seslere ünsüz denir'.
- Tek başlarına telaffuz edilemezler (özellikle süreksiz olanlar); kendilerinden sonra gelen "e" ünlüsü yardımıyla dile getirilirler.
- Türkçede "b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z" olmak üzere 21 tane ünsüz vardır'.

Ünsüzler birkaç başlık altında sınıflandırılırlar.

Ses Tellerinin Durumunu Göre Ünsüzler

Türkçede ünsüzler, ses tellerinin titreşime uğrayıp uğramamasına göre sert (tonsuz) ve yumuşak (tonlu) ünlüler olmak üzere ikiye ayrılır:

1. "ç, f, h, k, p, s, ş, t" sert ünsüzleri, ses telleri titreşmeden oluşurlar.
2. "b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z" yumuşak ünsüzleri, ses tellerinin titreşmesiyle oluşurlar.

Çıkaklarına Göre Ünsüzler

Bir' ünsüzün boğumlanma noktasına o ünsüzün çıkağı denir'. Çıkak bakımından ünsüzler dörde ayrılır:

1. Dudak ünsüzleri: b, f, m, p, v
2. Diş ünsüzleri: c, ç, d, j, n, s, ş, t, z
3. Damak ünsüzleri: g, ğ, k, 1, r, y
4. Gırtlak ünsüzü: h

Ses Yolunun Durumuna Göre Ünsüzler

Ünsüzlerin oluşumu sırasında ses yolu ya kapalıdır' ya da dardır'. Buna göre ünsüzler ikiye ayrılır:

1.Sürekli ünsüzler: Ses yolunun daralma durumunda oluşan ünsüzlerdir': f, ğ, h, j, 1, m,n, r, s, ş, v, y, z

2. Süreksiz ünsüzler: Ses yolunun kapalı durumunda oluşan ünsüzlerdir': b, c, ç, d, g, k

Türkçe genellikle yazıldığı gibi konuşulan, konuşulduğu gibi yazılan bir dildir. Türkçede yazıldığı hâlde söylenmeyen ve okunmayan hiçbir harf yoktur. Konuşmada benimsenen İstanbul ağzı güzel söylenişin yanında kolay söyleniş biçimine de dayanmaktadır.

Bir kelimenin Türkçe olup olmadığı aşağıdaki ses özelliklerine göre belirlenir:

1. Bir kelimenin Türkçe olup olmadığını anlamak için ünlü uyumlarına bakılır. (büyük ünlü uyumu, küçük ünlü uyumu)
2. Türkçe bir kelimede "o, ö" sesi sadece ilk hecede bulunur (" -yor" ekindeki "o" sesi bu kuralın dışındadır.).
3. "c, f, ğ, h, j, l, m, n, r, p, ş, v, z" sesleriyle başlayan kelimeler Türkçe değildir (Ne, niçin, nasıl, hani, hangi, parmak, mutlu, şişmek, ver, var kelimeleri istisnadır.).
4. İçinde "h, f, j" seslerinden herhangi birisinin bulunduğu kelimeler Türkçe değildir.
5. Türkçe kelimelerin sonunda "b, c, d, g" ünsüzleri bulunmaz.
6. Türkçe bir kelimede iki sesli yan yana gelemez. "Şair, şiir, ziraat, saat, Fuat..." (Bileşik kelimelerde iki sesli yan yana gelebilir: orduevi, Kocaeli, Akçaabat...).
7. Aynı iki sessiz yan yana gelemez (bakka1, dikkat, milli, hassas...). Elli (50) ve belli kelimeleri istisnadır.).
8. Türkçe kelimelerin başında iki sessiz yan yana bulunamaz (stad, spor, tren, trafik, spiker...)
9. Kesme ve düzeltme işaretli kelimeler Türkçe değildir (Dergâh, tezgâh, yadigâr, rüzgâr, san'at, Kur'an.neş'e vb.)
10. Türkçe kelimelerin başında ve sonunda üç sessiz yan yana gelemez; ancak kelimenin ortasında.ek ve köke bağı1 olma koşuluyla üç sessiz yan yana gelebilir; Gençlik,

Türklük... (-nç, -rk, -st, -rp ünsüzleriyle biten bir kelimeye ünsüzle başlayan ek gelmesi durumundaki kelimeler Türkçedir; altlık, üstlük, sarplık gibi.)

İFADENİN KUVVETLENDİRİLMESİ

VURGU VE TONLAMA

Düz, yükselen, alçalan, yükselip alçalarak dalgalanan, alçalıp yükselerek dalgalanan ses ve konuşma biçimlerine uygun yerlerde kullanılması önemlidir.

Bir şiir, bir yazı bir söz ne denli duygulu ve dokunaklı olursa olsun okuyan kişi sesine o duyguyu, o coşkuyu katamıyorsa kendisi de dinleyenler de tat almaz. Sese sevinç, beğeni, sevgi gibi duygular katılmasıyla okuma ve konuşmalara canlılık kazandırılabilir. Bu canlılığı vurgu ve tonlama sağlar.

Konuşurken yapılacak yanlış vurgu ve tonlama anlam karışıklığına yol açar, konulmadan beklenen sonuca ulaşamaz, yanlış anlamaları ancak doğru bir tonlama önler.

Eş sesli sözcüklerin anlamı vurguyla belirginleşir. (*Denizli'nin denizli bir şehir olmadığını biliyor musunuz?*)

Doğru tonlamayı yapabilmek için hakim olan duyguyu bilmek şarttır. (*Artık sus!-Emir; Artık sus!-Yalvarma*)

Sözcüklerdeki bazı hecelerin diğerlerine göre daha baskılı ve şiddetli söylenmesine vurgu denir. Türkçede vurgu genellikle son hecededir. Vurgu; Söze duygu ve ahenk katmakla konuşmayı tekdüzelikten kurtarır, söze doğru değeri kazandırır, anlatılanın kavranmasını kolaylaştırır. Sesi söyleyişi canlandırır.

VURGU VE ÇEŞİTLERİ

A. Sözcük Vurgusu:

1. Tek heceli sözcükler vurgusuzdur ("En, pek, çok" gibi zarflar hariç).
2. Çok heceli sözcüklerde vurgu genellikle son hecededir. Yer adlarında durum değişebilir.
 - a. İki heceli yer adlarında vurgu baştadır (*İzmir, Konya, Samsun ...*)
 - b. Çok heceli yer adlarında başa doğru sürülür; güçlü hecede yerleşir (*Ardahan, Çankırı, Tunceli...*).
 - c. Birinci hece bir iki sesli; İkinci hece üç-dört sesli ise ikinci hece vurguyu üzerine çeker (*Antalya, Denizli...*).
3. Birkaç zarf, bağlaç ve ünlemde vurgu baştadır (*Şimdi, haydi, ancak...*)

Not: Cins adları özel yer adları olarak kullanılınca vurgu başa doğru kayar. *“Kartal büyük bir kuştur. Kartal’dan gelen tren.”*

4. Ekler genel olarak sözcük sonundaki vurguyu üzerlerine çeker (*Çiçek, çiçekler, çiçeklerimiz, çiçekli*).

5. Yalnız şular vurguyu üzerine çekmez. Vurgu kendinden önceki hecede kalır.

a. Olumsuzluk eki: -me, -ma (*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın.*)

b. Soru eki: mi (*Geldin mi?*)

c. -ce eki: küçültme anlamında vurguyu üzerine çeker. (*bolca, güzelce...*) Küçültmeden başka anlam ifade eden –ce eki vurguyu üzerine çekmez (*kardeşçe, bence...*).

ç. “ile, ise, idi, imiş, iken” sözcükleri ek haline gelince vurguyu üzerine çekmez. *Tebeşirle, kardeşiyle, çalışkandı.*

d. Ek-fiilin geniş zaman tipinin –im, -sin, -iz, -sınız, -dir ekleri vurguyu üzerine çekmez. (*Çocuksun, kardeşiz...*)

Not: Ek-fiil olmayan –im vurguyu üzerine çeker. *[(Ben) öğretmenim, (benim) öğretmenim]*

e. ki ve de bağlacı vurguyu üzerine çekmez. *Ayşe de geldi, bilirsiniz ki...*

B. Cümle Vurgusu:

Cümlede en anlamlı sözcük vurgu ile belirlenir. Bazı sözcüklerin söyleyiş ve cümledeki görevi bakımından baskılı söylenmesine cümle vurgusu denir.

1. Sonda bulunmayan yüklemeler özel olarak vurgulanır.

2. Cümlede yükleme yakın olan sözcükler daha vurgulu söylenir. Bu nedenle cümlede vurgulanmak istenen öge yükleme yaklaştırılır. Sözcüklerin sırlarını değıştirmeden de belirtme vurgusu ile cümleye farkı bir anlam kazandırılır.

3. Cümle başında virgülle ayrılan özneler de vurguyu kendi üzerine çeker.

C. Şiddet (Berkitme) Vurgusu:

Söze daha çok kuvvet vermek, dikkati canlandırmak için kimi sözcüklerin şiddetli söylenmesidir. (*İnsafsız benden beş kuruşu esirgedi.*).

Şiddet vurgusunun en belirgin olduğu yerler beğenme, gücenme, kızma gibi yerlerdir. Şiddet vurgusu hitaplarda görülebilir. Pekiştirme sıfatları, niteleme sıfatları, asıl sayılar bu vurguya elverişlidir.

D. Dize Vurgusu:

Şiirlerde, dizelerde görülen sözcük vurgusuna “dize vurgusu” denir. Dize vurgusuyla şiirdeki anlam belirginleşiri söyleyiş güzelliği ve inceliği artar.

TONLAMA

Tonlama ses titreşimlerinin yükselip alçalmasıdır. Konuşmaya hâkim olan ana nokta, çeşitli ses değişiklikleridir. Heyecan, korku, telaş, öfke gibi durumlarda konuşma hızı artar; sevgi, üzüntü, saygı gibi durumlarda hız azalır. Konuşma anındaki hız; duygulara, kişiliğe, yere ve dinleyicinin niteliğine göre değişimler gösterir. Seslerin çeşitliliği, perdelenmedeki farklılıklar konuşmada ezgiyi sağlayan ve besleyen kaynaktır. Yanlış tonlama, yanlış vurgulamaya dayanır. Her ikisi birden cümlelerin doğal ezgisini bozar. Anlam aktarımını engeller, anlatım inceliklerinin ve etkileme gücünü düşürür. Konuşmadan beklenen sonuç elde edilemez.

DURAKLAMA VE ULAMA

Bir cümle –hele uzunsu- baştan sona ayrı tonda, aynı ritimde okunamaz. Ayrıca sözcükleri okurken onlara canlılık kazandırmak, renk vermek de noktalamaya dikkat etmekle sağlanır. Soluk alma yerleri, duraklar, vurgular ve noktalama işaretleri cümlede bir çeşit bağlantı araçlarıdır. Onlarsız doğru ve iyi bir anlatım düşünülemez.

Konuşmayı bozan ve çirkinleştiren sebeplerden biri cümlelerin akıcı olmayışıdır. Türkçenin konuşma dilindeki önemli kurallarından biri olan ulamayı bilmemek konuşmayı, okumayı olumsuz etkiler.

Ulama bir sözcüğün sonundaki ünsüz harfin bir sonraki sözcüğün başında bulunan ünlü harfe bağlanıp birlikte söylenmesidir. Ulama söz akışına pürüzsüzlük ve tatlılık verir. Uygun ulama ile yapılan konuşmalar ve seslendirmelerde ses bir nehrin akışı gibi sakin ve düzenlidir.

Ulamanın Yapıldığı Yerler:

1. Sessiz harfle biten bir sözcüğün son harfi, sesli harfle başlayan yanındaki sözcüğün ilk harfiyle birleşir.

Kitap (Kitap aldı.) Kita baldı.

2. Asıllarında sonu “b, c, d, g” ile biten sözcükler eksiz kullandıklarında “p, ç, t, k” ile söylenir. Yazı dilinde sonlarına ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında yumuşak konumlarına döner. Yazı dilinde sert olan harf ulamayla yumuşar.

Yemekhane-yemekane Erik hoşafı-erikoşafı

3. Türkçede sözcük sonundaki “k” ünsüzü, “h” ünsüzü ile başlayan bir sözcük ile yan yana geldiğinde “h” ünsüzü düşer, iki sözcük birbirine bağlanır.

Koşuştururken okulu unuttu (Konuşma ve yazı dilinde aynıdır.)

4. Eğer sözcükler arasında durak olursa kurala uygun olsa da ulama yapılmaz.

Ne için-niçin; Ne asıl-nasıl

5. Bazı durumlarda iki ayrı sözcüğün tek heceli olan ilk sözcüğünde bulunan ünlü düşer ve iki sözcük birleşir.

DURAKLAMA

Bir konuşmanın sıkıcı ve anlaşılmaz olmaktan kurtulması için söz söylemenin doğallığı içerisinde bazı yerlerde nefes alınır. Buna duraklama denir. Özellikle konuşmanın ana fikirleri üzerinde duraklama yapılmalı, bir konuşmanın başarılı olabilmesi için nerelerde, ne kadar duraklama yapılması gerektiği bilinmelidir.

Bir konuşmacının duraklama yapacağı yerler şunlardır:

- Konuşmaya noktalama işaretleri getirebilmek için: Noktalama işaretleri bulunmayan bir yazı okuyucuyu şaşırtır, sinirlendirir, sıkıntıya düşürür, duraklamasız bir konuşma da aynı tepkiyi doğurur.
- Nefes alıp verişleri kontrol etmek için: Konuşmacı ve dinleyiciyi rahatlatır.
- Dinleyicilerin sessizliğini sağlamak için: Konuşmaya başlamadan önce dinleyicinin ilgisini çekmek için çalışılır.
- Ana noktaları vurgulamak için: Konuşmanın belirli bölümlerinde yapılan duraklama dinleyicinin özellikle anlaması gereken noktaları ifade eder.
- Konuşmanın sona erdirildiğini hissettirmek için: Konuşmanın sonuna gelmeden önce bir adım öne, kürsü arkasında ise kürsü önüne geçmek dinleyicinin dikkatini konuşmacı üzerine çekecek bitiş cümlelerinin belirli yerlerinde duraklama konuşmanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Duraklamalar düşünce ve duyguları en derin anlamlarıyla anlatmaya yarar. Bunun için büyük hatipler konuşmalarına güç katmak için duraklamaya özen gösterir.

Doğru Duraklama İçin Öneriler

- Yavaş yavaş okuyun.
- Okumak için epeyce zaman ayırınız.
- Noktalamaların işaret ettikleri yerlerde duraklayın, her virgüle dikkat ediniz.
- Büyük harfle başlayan her yerde duraklayın.
- Okuduklarınızı iyi anlayamadığınız zaman da duraklayınız.

